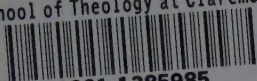


School of Theology at Claremont



1001 1385985



The Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT

WEST FOOTHILL AT COLLEGE AVENUE
CLAREMONT, CALIFORNIA 91711

EDITIONES INSTITUTI FRANCISCANI

UNIVERSITATIS S. BONAVENTURAE

ST. BONAVENTURE, N. Y.

GUILLELMI DE OCKHAM

Opera Philosophica et Theologica

OPERA THEOLOGICA

III

GUILLELMI DE OCKHAM
OPERA PHILOSOPHICA ET THEOLOGICA
AD FIDEM CODICUM MANUSCRIPTORUM EDITA

CURA

INSTITUTI FRANCISCANI

UNIVERSITATIS S. BONAVENTURAE

St. Bonaventure University

St. Bonaventure, N. Y.

1977

BX
1749
W54
1967
v. 3

VENERABILIS INCEPTORIS

GUILLELMI DE OCKHAM

SCRIPTUM

IN LIBRUM PRIMUM SENTENTIARUM

ORDINATIO

DISTINCTIONES IV-XVIII

EDIDIT

GIRARDUS I. ETZKORN

St. Bonaventure University

St. Bonaventure, N. Y.

1977

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

Copyright © 1977 The Franciscan Institute
of St. Bonaventure University

Library of Congress Catalogue Card Number: 76-23337

PRINTED IN ITALY

Tipografia Porziuncola — Santa Maria degli Angeli

INTRODUCTIO

In primis duobus voluminibus *Scripti sui in I librum Sententiarum* (*Opera Theologica* I-II) Venerabilis Inceptor maiori ex parte problemata philosophica pertractat, in praesenti vero volumine, quod distinctiones 4-18 complectitur¹, maxima ex parte quaestiones theologicas investigat. Perscrutatur enim hic altissimum fidei mysterium: quo scilicet modo cum summa divinae essentiae simplicitate stare possit trinitas personarum divinarum. Agit etiam de generatione Filii a Patre et de processione Spiritus Sancti ab utroque. In distinctione autem decima septima aggreditur problemata ardua et periculis plena quae ad caritatem, gratiam, meritum et acceptionem divinam spectant. Et quamvis haeresim Pelagianam verbis haud ambiguus respuat ("nullus actus ex puris naturalibus nec ex quacumque causa creata potest esse meritorius sed ex gratia Dei voluntarie et libere acceptante")², censores Avenionenses eum in hac parte reprehendunt.

Licet Ockham, ut diximus, in hac parte plerumque quaestiones pure theologicas pertractet, facere non potest quin etiam problemata ad artem logicae spectantia attingat. Occasione data loquitur de suppositionibus terminorum, de propositionibus reduplicativis, de nugatione, de praedicabilibus

¹ Cum distinctione decima octava terminantur primae duae partes primi libri *Sententiarum*. Huiusmodi divisio videri potest apud Bonaventuram ante Ockham et apud Petrum de Candia post Ockham. Bonaventura enim In *I Sent.*, dist. 19, dicit: "Terminatis duabus partibus... hic incipit tertia pars in qua determinat personarum aequalitatem, quae simul respicit pluralitatem et unitatem" (ed. Quaracchi 1882, I, 341a). Petrus de Candia autem, collatione prima, dicit:

Qualiter est nativitas in arte Conditoris
Qualiter est simplicitas in solio Fulgoris
Qualiter est fecunditas in fonte Spiratoris
Qualiter exstat caritas in mente viatoris

Et hoc a distinctione quarta inclusive usque ad decimam nonam exclusive", ed. S. F. Brown, "Peter of Candia's Sermons in Praise of Peter Lombard", *Studies in Honor of Ignatius Charles Brady* (Franciscan Institute Publications, St. Bonaventure, N.Y. 1976, p. 161).

² Cf. infra, dist. 17, q. 2 (p. 471s).

et de praedicamentis. Iterum atque iterum mentionem facit de duabus opinionibus (aeque probabilibus) circa naturam conceptus universalis (esse obiectivum vel subiectivum in mente; fictum vel qualitas mentis).

Ut consentaneum est, in apparando hoc tertio volumine eadem principia secuti sumus iuxta quae G. Gál et S. Brown duo priora volumina ediderunt. Per hoc labor noster tutior simul ac facilius factus est.

I

Scriptum Guillelmi de Ockham et Commissio Pontificia

Cum opiniones quas Commissio Pontificia¹ circiter inter mensem Iulii 1324 et 26 Augusti 1326 in *Ordinatione* Venerabilis Inceptoris reprehensione dignas iudicavit una sola excepta in tribus primis voluminibus huius editionis (*Opera Theologica* I-III) inveniantur, opportunum est hic acta eiusdem Commissionis parumper considerare et ex eis nonnullas conclusiones, quae sponte se offerunt, deducere.

Qui acta Commissionis cum libello² quem Ioannes Lutterel contra Ockham scripsit comparat, non potest non animadvertere quod censores Avenionenses in examinando et iudicando opus Guillelmi Ioannem Lutterel eiusque libellum velut ducem secuti sunt. De facto, Commissio Pontificia censura dignas iudicavit opiniones quas Lutterel in articulis 9, 11, 14-20, 32 et 35 libelli sui reprehendit. De opinionibus tamen quae in articulis 4, 13, 38, 41-49, 51, 54 et 55 eiusdem libelli condemnantur, Commissio nihil dixit, probabiliter ideo quia in eis problemata pure philosophica tanguntur. Notatu dignum est quod ex articulis quos Lutterel contra doctrinam Ockham in aciem ordinavit, non minus quam 18 spectant ad opiniones in hoc tertio volumine propositas.

Ubinam et quando incepit Lutterel, instigatus forsitan a quibusdam fratribus, doctrinam Inceptoris impugnare? Magna cum probabilitate iam Oxonii, antequam Ockham *Ordinationem* suam redigeret. Inde explicari possunt quidam excursus in quibus Ockham se defendit (praesertim contra suspi-

¹ Cf. A. Pelzer, "Les 51 Articles de Guillaume Occam censurés en Avignon en 1326", *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, XVIII (1922) 240-270; J. Koch, "Neue Aktenstücke zu dem gegen Wilhelm Ockham in Avignon geführten Prozess", *Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale*, VII (1935) 353-380; VIII (1936) 79-93 et 168-197.

² F. Hoffmann, *Die Schriften des Oxforder Kanzlers Ioannes Lutterell*, (Leipzig, 1959, 3-103).

cionem Pelagianismi)¹ et detractoribus suis verbis satis acerbis respondet eosque velut homines artis logicae ignaros deridet.

“Nec est inconveniens protervientibus — propter solam ignorantiam Logicae vanas sophisticationes et pueriles ponderantibus — per responsiones pueriles et logicas — veras tamen — respondere, quinimmo tales sophisticationes aliis responsionibus non sunt dignae”².

Qui acta Commissionis et *Ordinationem* Ockham attente perlegit, aliam rem notatu dignam inveniet: ‘rasurae’, de quibus examinatores mentionem faciunt, in codicibus manuscriptis qui ad nos pervenerunt adhuc inveniuntur, ‘additiones’ vero non, si una sola ‘rasura’ et una sola ‘additio’ excipiantur. Has tamen Ockham probabiliter iam Oxonii fecit, antequam discipuli librum suum multiplicare incepissent. Sententia quam Inceptor iuxta primum ‘Extractum’ erasit, i.e. “si actus possit esse meritorius sine habitu caritatis”³, nec in codicibus a nobis collatis invenitur. Additio vero de qua in ‘Extracto’ 18 est sermo, videlicet “sicut nec est concedendum quod essentia et paternitas sunt duae res”, revera occurrit in dist. 27, q. 1.⁴ Caeterae additiones et substitutiones de quibus ‘Extracta’ 3, 4, 8, 17, 19 et 21 loquuntur in codicibus manuscriptis nobis notis non inveniuntur.

Attentus lector ulterius concludet quod liber Guillelmi, quem censores prae manibus habuerunt, eundum textum *Ordinationis* exhibebat qui in solo codice Florentino (Bibl. Nat., conv. soppr. A. 3. 801) seu in redactione incompleta [A] asservatur.

Textus Commissionis et codicis A

Sed voluntas potest ex se in actum demeritorium, ergo non includit contradictionem voluntatem ex puris naturalibus ferri in actum meritorium ex puris naturalibus, sed ex sola vo-

Textus collatus

Sed voluntas potest ex se in actum demeritorium, ergo non includit contradictionem voluntatem ex puris naturalibus ferri in actum meritorium. Non tamen erit ille actus merito-

¹ Cf. infra, dist. 17, q. 1 (p. 455).

² Dist. 8, q. 4 (infra p. 234, lin. 6-10); Cf. Ioannes Lutterell, *Libellus contra Doctrinam Guillelmi Ockham*, art. 4:

“Improperat autem inexercitium logicae aliud dicentibus, dicens eos non distinguere inter actum exercitum et actum signatum. Sed salva pace sua, ipse abutitur logica... Quod autem dicit quod propter inexercitium in logica non distinguimus inter actum exercitum et signatum [et] male arguimus ab actu exercito ad actum signatum... et dicit quia ‘homo est animal, ideo conceptus animalis praedicatur de homine’, magis apparet quod logica sua sit mala”, ed F. Hoffmann, op. cit., pp. 19-21; cf. infra, dist. 8, q. 2 (p. 198, lin. 14-15).

³ Videtur pertinuisse ad primam quaestionem distinctionis decimae septimae, probabiliter versus p. 453, lin. 7 editionis nostrae.

⁴ Dist. 27, q. 1 D.

luntate Dei, non formaliter voluntatem informantem, sed illum actum ex puris naturalibus elicitedum gratuite acceptante.

Quia nullus actus ex puris naturalibus, nec ex quacumque causa creata, potest esse meritorius, sed ex gratia Dei voluntarie et libere actum voluntatis tamquam meritorium [acceptante] quando elicitor ab habente caritatem, ita de potentia sua absoluta posset acceptare eundem motum voluntatis etiam si non infunderet caritatem.

rius ex puris naturalibus, sed ex sola *gratia* Dei, non formaliter voluntatem informantem, sed illum actum ex puris naturalibus elicitedum gratuite acceptante ¹.

Quia nullus actus ex puris naturalibus, nec ex quacumque causa creata, potest esse meritorius, sed ex gratia Dei voluntarie et libere acceptante. *Et ideo sicut Deus libere acceptat bonum motum voluntatis* tamquam meritorium quando elicitor ab habente caritatem, ita de potentia sua absoluta posset acceptare eundem motum voluntatis etiam si non infunderet caritatem ².

Tandem comparatio instituta inter editionem nostram et "Extracta" possibile reddit ut coniecturam faciamus de compositione libri quem Ockham Summo Pontifici tradidisse dicitur:

<i>Ordinatio</i>	<i>Extracta</i>	<i>Liber Ockham</i>	<i>Opera Theol. I-III</i>
Prolog., q. 1	n° 20	quaterno 1°, f. 2° 'k'	I, 36
Prolog., q. 1	n° 19	quaterno 1°, f. 3° 'o'	I, 51
Prolog., q. 1	n° 20	quaterno 1°	I, 56s
Prolog., q. 2	n° 21	quaterno 1°, f. 4° '5'	I, 109
Prolog., q. 2	n° 21	quaterno 1°, f. 4° '5'	I, 112
Prolog., q. 3	n° 22	quaterno 1°, ff. 4-5 ³	I, 140
Dist. 1, q. 5	n° 6	quaterno 2°, f. 6° '7'	I, 457
Dist. 1, q. 5	n° 4	quaterno 2°, f. 2° ⁴	I, 464ss
Dist. 1, q. 6	n° 5	quaterno 2°, f. 8° '19'	I, 505
Dist. 2, q. 1	n° 2	quaterno 2°, f. 9° 'q'	II, 18
Dist. 2, q. 1	n° 3	quaterno 2°, f. 9° 'O'	II, 25
Dist. 2, q. 1	n° 7	quaterno 2°, [f. 9°] '6'	II, 25
Dist. 2, q. 1	n° 9	quaterno 2°, f. 9° 'd'	II, 27
Dist. 2, q. 3	n° 8	quaterno 3°, f. 1°	II, 93

¹ Dist. 17, q. 2 (p. 470, lin. 5-10).

² Dist. 17, q. 2 (p. 471, lin. 17 - p. 472, lin. 5).

³ Locus huius "Extracti" notatu sane dignus est. Ex eo enim quod in fine quarti et initio quinti folii occurrit, conici potest quod textus qui in unoquoque quattuor primorum foliorum scriptus erat, circa 35 paginas nostrae editionis explet.

⁴ Hic probabiliter amanuensis codicis Pragensis erravit. Haec enim sententia non in f. 2 sed in f. 6 scripta erat, ut ex eius propinquitate ad "Extractum" 6 [quaterno 2°, f. 6°, '7'] manifeste apparet.

<i>Ordinatio</i>	<i>Extracta</i>	<i>Liber Ockham</i>	<i>Opera Theol. I-III</i>
Dist. 2, q. 4	n° 10	quaterno 3°, f. 2°	II, 134
Dist. 3, q. 2	n° 11	quaterno 4°, f. 2°	II, 402
Dist. 6, q. 1	n° 12	quaterno 5°, f. 2° ¹	III, 87
Dist. 6, q. 1	n° 13	quaterno 5°, f. 2° 's'	III, 90
Dist. 7, q. 1	n° 14	quaterno 5°, f. 4° 'o'	III, 131s
Dist. 17, q. 1	n° 16	quaterno 6°, f. 7° 'f'	III, 452s
Dist. 17, q. 1	n° 17	[quaterno 6°, f. 7°]	III, 454
Dist. 17, q. 2	n° 15	quaterno 6°, f. 8° '5'	III, 469s
Dist. 27, q. 1	n° 18	quaterno 7°, f. 10 'h'	IV

Ex hac comparatione aliqua saltem probabilitate coniecere possumus librum qui continebat *Ordinationem* Venerabilis Inceptoris ex octo vel novem fasciculis constituisse. Fasciculorum autem quidam probabiliter erant quaterni quidam vero quinterni, sed censores etiam hos ultimos, nomine communiori et magis consueto, 'quaternos' vocabant. Prima quattuor folia probabiliter densius erant scripta.

II

Codices manuscripti et textus praesentis voluminis

Editionem criticam huius tertiae partis *Ordinationis* ad fidem octo codicum manuscriptorum et editionis Lugdunensis a. 1495 paravimus. Septem ex his octo codicibus idem sunt quos etiam in primis duobus voluminibus edendis adhibiti sunt. Loco tamen codicis Cantabrigiae, Bibl. Coll. Gonville et Caius 101 [H] substituimus codicem 773 Bibl. Universitatis Giessensis [H]. Etenim textus codicis Cantabrigiensis, ut iam in introductione ad volumen secundum (*Opera Theologica* II, p. 7*) dictum est, post prologum magis magisque deteriorum se praebet. Superfluum esset singulos codices hic iterum describere, de quibusdam tamen opportunum visum est aliqua notatu digna hic tangere.

a) Cod. Florent. Bibl. Nat., conv. soppr. A. 3. 801 [A] et cod. Vat. Burghes. 68.

Sicut in introductione ad primum volumen (*Opera Theologica* I, p. 19*s) dictum est, in codice Florentino, qui continet redactionem incompletam *Or-*

¹ "Extracta" 12 et 13 sumpta sunt ex dist. 6, q. un., non autem — ut Koch visum est — ex dist. 2, q. 2. Koch deceptus fuit per similitudinem problematum quae in his duobus locis tractantur.

dinationis, desiderantur non pauci loci (verba, sententiae, paragraphi, immo et distinctio 27, q. 3 usque ad dist. 29 inclusive) quos Ockham in redactione completa supplevit. Istam redactionem completam continent omnes alii codices manuscripti, exceptis duobus abbreviationibus. Abbreviatio, quae in codice Vat. Burghes. 68 asservatur, magni momenti est quia textus eius proxime accedit textui codicis Florentini, ita quod codex Burghesianus, quantum ad prologum spectat, abbreviatio redactionis incompletae dicendus sit: nulla enim ibi ex additionibus posterioribus occurrit. Pro reliqua tamen parte *Ordinationis* abbreviator iste librum completiorem habuit quam redactio incompleta sed minus completum quam redactio completa. Etenim dum in prologo nullum vestigium multarum additionum redactionis completae occurrit, in prima distinctione 2, in secunda vero et tertia iam 8 ex 127 additionibus leguntur. Quod autem ad textum in hoc praesenti volumine editum spectat, relatio inter codicem Florentinum et Burghesianum ex tabula sequenti apparebit:

<i>Ordinatio</i>	<i>Opera Theologica III</i>	<i>Cod. Flor. [A]</i>	<i>Cod. Burgh.</i>
Dist. 5, q. 3	p. 67, lin. 14-68, lin. 2	Omittit	Habet summam
Dist. 5, q. 3	p. 76, lin. 22-77, lin. 14	Verboten	Omittit
Dist. 5, q. 3	p. 77, lin. 15-79, lin. 7	Omittit	Verboten
Dist. 5, q. 3	p. 80, lin. 5-10	Omittit	Verboten
Dist. 5, q. 3	p. 81, lin. 2-3	Omittit	Verboten
Dist. 7, q. 1	p. 114, lin. 21-23, 25-26	Omittit	Omittit
Dist. 7, q. 1	p. 117, lin. 8-18	Omittit	Habet summam
Dist. 7, q. 1	p. 120, lin. 1-12	Omittit	Omittit
Dist. 8, q. 1	p. 177, lin. 18-21	Omittit	Verboten
Dist. 8, q. 2	p. 187, lin. 4	Omittit	Verboten
Dist. 8, q. 2	p. 192, lin. 21-22	Omittit	Verboten
Dist. 8, q. 2	p. 194, lin. 15-25	Omittit	Verboten
Dist. 8, q. 3	p. 215, lin. 15-21	Omittit	Paucis transpositis
Dist. 12, q. 1	p. 387, lin. 16-23	Omittit	Verboten
Dist. 13, q. 1	p. 420, lin. 8-11	Omittit	Omittit
Dist. 14, q. 1	p. 427, lin. 9-13	Omittit	Verboten
Dist. 17, q. 2	p. 472, lin. 1-2	Omittit	Verboten
Dist. 17, q. 7	p. 545, lin. 7-9	Verboten	Verboten
Dist. 18, q. 1	p. 576, lin. 20-26	Verboten	Verboten

Haec tabula duo ostendit. Primum est quod textus codicis Florentini, seu redactionis incompletae, magis completus est quam in prologo et in pri-

mis duabus distinctionibus. Aliud est quod abbreviator qui codicem Burghesianum scripsit, pro hac parte textum fere completum prae manibus habuit. Certo utique sciri non potest utrum quaedam omissiones codicis Florentini animo vaganti amanuensium debeantur necne, nec est impossibile quin abbreviator quosdam locos (ut ex.gr. recitationem opinionis Petri Aureoli) voluntarie omiserit. De hac re quisque proprio Marte iudicet.

Inde a distinctione 18 usque ad finem libri parva est differentia inter textus codicis Florentini, Burghesiani et redactionis completae, exceptis distinctionibus 27, q. 3, lin. 7, dist. 28 et 29, quae in codice Florentino desiderantur.

Duo ultima membra tabulae, quae ostendunt concordiam completam inter codicem Florentinum, Burghesianum et redactionem completam, ideo addidimus quia Ockham ibi duas opiniones aequae probabiles de natura conceptus universalis proponit: una tenet quod conceptus universalis est fictum, habens esse obiectivum tantum in anima, alia vero tenet quod est qualitas mentis, habens esse subiectivum.

“Ad confirmationem, quod si ponatur opinio prius posita, quod conceptus est tale quid fictum, tunc secundum illam opinionem est dicendum quod talis conceptus communis omnibus individuis... est ita similis quantum possibile est conceptum unum naturaliter abstrahibilem ab eis esse similem eis in esse ficto... Si autem teneatur alia opinio de conceptu, quod sit qualitas mentis sive intentio sive aliquid aliud, potest proportionaliter responderi”¹.

“Ad istud dico quod secundum opinionem quae ponit quod conceptus non habet esse nisi esse obiectivum vel fictum in anima, sic... Si teneatur opinio quod conceptus est aliqua vera qualitas mentis...”².

Ex hoc enim quod Ockham opinionem quae tenet conceptum universalem habere esse subiectivum in anima iam in distinctione 17 redactionis incompletae velut probabilem proposuit, plane apparet quod ipse opinioni quae tenet conceptum universalem esse fictum, habens esse tantum obiectivum in anima, nec firmiter nec longo tempore adhaeserat. Imaginatio igitur iuxta quam opinio de conceptu universali, habente esse subiectivum in anima, a quodam discipulo (cur non a quodam inimico, superseminante zizania in medio tritici?) scriptis Venerabilis Inceptoris inserta sit, nihil aliud est nisi imaginatio.

b) Codices B (Trecensis 718) et C (Balliol 299).

Circa hos duos codices id solum intendimus commemorare quod amanuenses eorum verba acerbiora, quibus Ockham nonnumquam invehitur

¹ Dist 17, q. 7 (infra, p. 544, lin. 17 - p. 545, lin. 9).

² Dist. 18, q. un. (infra, p. 576, lin. 20-27).

contra opiniones Thomae Aquinatis, saepe mitigant vel omittunt. Ratio forsitan est quia isti codices eo fere tempore scripti sunt quo Doctor Angelicus in Sanctorum numerum relatus est. En quaedam exempla ubi invectiones Inceptoris contra Thomam mitigantur ¹.

*Textus collatus**Codices B et C*

Dist. 4, q. 1 (p. 6, lin. 3-4 et lin. 6-7)

Ecce quam manifeste idem negat et concedit... Et ita dicta sua vana sunt nullam penitus habentia apparentiam.

Omittunt

Dist. 6, q. un. (p. 86, lin. 19-20 et p. 87, lin. 14)

Iste modus ponendi... continet multa falsa et absurda.

Iste modus ponendi... continet multa falsa et absurda si intelligatur sicut verba sonant (prima facie *add.* C).

Secundo est simpliciter falsum.

Secundo est simpliciter falsum sicut sonat.

Dist. 7, q. 1 (p. 100, lin. 3-4 et lin. 21)

Sed iste opinans deficit multipliciter. Primo, quia contradicit sibi ipsi... Dicit enim alibi...

Sed dicit enim (!) alibi...

Dist. 8, q. 1 (p. 158, lin. 18 et p. 163, lin. 15-16 et lin. 21-22)

Istae rationes nihil valent.

Istae rationes non videntur sufficere.

Et ita idem concedit et negat.

Omittunt.

Et ita dicit contradictoria.

Omittunt.

Dist. 11, q. 1 (p. 348, lin. 5)

Probatio sua nihil valet.

Probatio sua non valet.

Praeterea in codice C aliam rem curiosam notavimus. Videtur enim ac si amanuensis hic atque illic quasdam sententias erasisset et eas postea, paulo mutatas, rescripsisset. En quaedam exempla.

¹ Simile quid occurrit prius, dist. 3, q. 6, ubi verba: "ille est absurdus et fatuus modus loquendi" mutabantur in "ille videtur esse improprius modus loquendi"; cf. *Opera Theologica*-II, p. 495, lin. 22.

Codices collati

Codex C (Balliol 299)

Dist. 10, q. 1 (p. 324, lin. 22 – p. 325, lin. 1)

...quod tam voluntas quam actus volendi sit principium spirandi Spiritum Sanctum.

Si dicatur quod non, quia in nobis videmus quod ipsa sola voluntas cum obiecto praesente sufficit, et ideo etiam in Deo sufficit, contra

...quod tam voluntas quam actus volendi sit principium spirandi Spiritum Sanctum praesente sufficit, et ideo illa ratio in Deo sufficiens est, contra

Dist. 11, q. 1 (p. 353, lin. 7-12)

Et tunc ista propositio vel erit conclusio probanda vel non erit ad propositum. Si enim accipitur quod voluntas illa, quae est fecunda, est communior Spiritu Sancto vel productione Spiritus Sancti, sic est vera. Sed tunc non est ad propositum, quia ita — secundum talem expositionem extortam — concedendum est...

Tunc illa propositio vel erit conclusio probanda vel non erit ad propositum. Si accipitur quod voluntas illa, quae est fecunda, est communior Spiritu Sancto vel productione Spiritus Sancti, sic est vera. Sed tunc non est ad propositum, quia ita — secundum talem expositionem extorquentis — concedendum est...

Dist. 11, q. 2 (p. 362, lin. 9-11 et p. 363, lin. 24 – p. 364, lin. 2)

...sicut Filius se habet ad Patrem in quantum ab eo producitur, ita Spiritus Sanctus se habet ad Filium in quantum ab eo producitur. Sed Filius non posset distingui a Patre...

...sicut Filius se habet ad Patrem in quantum ab eo producitur, sic Spiritus Sanctus ad Filium in quantum ab eo spiratur. Sed Filius non posset distingui a Patre...

...referetur ad Spiritum Sanctum. Sed consequens falsum, ergo antecedens, quia Filius filiatione refertur realiter solum ad Patrem, ergo realiter distinguitur filiatione a solo Patre.

...inferetur ad Spiritum Sanctum. Sed consequens falsum, igitur quia Filius filiatione refertur ad Patrem, igitur refertur divina filiatione a solo Patre.

c) Cod. 773 Bibl. Univ. Giessensis [H] et editio Lugdunensis a. 1495 [Z].

Sicut iam dictum est in introductione praecedentis voluminis (*Opera Theologica* II, pp. 8*-13*) codex 773 Bibliothecae Universitatis Giessensis et editio *Ordinationis* Argentoratensis a. 1485, quae iterum impressa est Lugduni a. 1495, prorsus eundem textum exhibent, quibusdam erroribus typothetarum utique exceptis. Additiones et correctiones quae in marginibus codicis Giessensis leguntur, editores Argentoratenses — et per consequens Lugdunenses — receperunt, et velut verba authentica Guillelmi impresserunt, etiam ubi eiusmodi 'correctiones' textum originalem non meliorem sed peiorem reddiderunt. Qui lectiones variantes codicis H in apparatu inspexerit, facile convincitur nihil hunc codicem commendasse ut ad eius fidem editio princeps *Ordinationis* pararetur nisi forsitan quia lectu facilis erat.

Iudicio Adm. Rev. P. Iosephi C. Wey, qui codicem Giessensem et aliquod scriptum Gabrielis Biel inter se contulit, codex Giessensis a quattuor manibus scriptus est, ex quibus una, quae in comparatione totius pauca folia exaravit, scilicet ff. 1r-10v, 81r-86r et 201r-236v, manui Gabrielis Biel similis esse videtur.

Ad illustrandum valorem (vel potius vilitatem) codicis Giessensis et editionis Lugdunensis (quae est nova impressio editionis Argentoratensis), ex multis quae afferri possent exempla, haec pauca attulisse iuvat.

Opera Theologica III

p. 49, lin 9	quasi... quasi] quadam... quadam HZ
p. 65, lin. 5	non est a generari] non est aliud a generari HZ
p. 66, lin 7	principiative] principalissime HZ
p. 74, lin. 13	univocationem] unionem HZ
p. 75, lin. 11	terminus] una res HZ
p. 86, lin. 15	cuncta] cum vita HZ
p. 104, lin. 7	additur] aliud dicitur HZ
p. 119, lin. 25	nomen] natura HZ
p. 124, lin. 19	Antecedens] agens HZ
p. 131, lin. 13	generandi] intelligendi HZ
p. 170, lin. 12-13	denominationibus] nominibus HZ
p. 172, lin. 17	conceptum] compositum HZ
p. 196, lin. 18	improprie] proprie HZ
p. 229, lin. 11	inutiliter] ibi universaliter HZ
p. 343, lin. 20	propositum] oppositum HZ

Ex his exemplis, ni fallimur, luculenter patet codicem Giessensem et editionem Lugdunensem prorsus eundem textum et saepe eodem modo corruptum exhibere. Ad probandum necessitatem editionis criticae (si esset probanda) hoc unum argumentum sufficeret.

III

Ockham et Scotus

Unus ex auctoribus mediae aetatis, cuius opiniones Ockham frequenter allegat, est Ioannes Duns Scotus. Sed qui textus ab Ockham citatos cum textu criticae editionis *Ordinationis* Scoti comparat, quandoque miratur. Videtur enim quod multae ex additionibus, deletionibus et correctionibus quas

Doctor Subtilis in *Ordinatione* sua fecerat, Venerabili Inceptor ignotae remanserunt. Praeterea, in textibus ab Ockham citatis non raro omissiones et variationes reperiuntur, quae in editione critica non occurrunt. Qui huiusmodi omissiones et variationes ipsi Inceptor vel amanuensibus imputaret, graviter falleretur, nam omnes tales omissiones et variationes proveniunt ex codice manuscripto in quo Ockham *Ordinationem* Scoti legebat. Iste autem codex, ut iam in introductione ad volumen primum huius editionis indicatum est (*Opera Theologica* I, p. 38*), ad eam familiam codicum pertinet ad quam cod. F.121 Bibl. Civit. Erfordiae spectat. En pauca exempla.

<i>Opera Theol. III</i>	<i>Codices coll.</i>	<i>Erf. F. 121</i>	<i>Ed. Vaticana</i>
Dist. 4, q. 2 (p. 19, lin. 20-22) pro aliis... veritatem	Omittunt	Omittit	IV, p. 6, lin. 2-4 [habet]
Dist. 5, q. 1 (p. 29, lin. 4) et modo inhaerentis	Habent	Habet	IV, p. 18, lin. 1 [omittit]
Dist. 5, q. 1 (p. 30, lin. 6) de quo videlicet	Habent	Habet	IV, p. 22, lin. 8 [omittit]
Dist. 7, q. 2 (p. 134, lin. 8-13) principia... productivum	Habent	Habet	II, p. 305s. [textus cancellatus]
Dist. 9, q. 1 (p. 262, lin. 14-19) Ergo... genitae	Habent	Habet	II, p. 260, lin. 5-8 [textus cancellatus]
Dist. 9, q. 1 (p. 264, lin. 3-4) Ergo... natura	Habent	Habet	II, p. 273, lin. 19-20 [textus cancellatus]

Ne tamen credatur quod codex ex quo Ockham textus Scoti descripsit, ipsemet codex Erfordiensis fuerit, iuvat indicare etiam nonnullas discrepantias.

<i>Opera Theol. III</i>	<i>Codices coll.</i>	<i>Erf. F. 121</i>
Dist. 11, q. 1 (p. 349, lin. 12)	ubi	in quibus
Dist. 11, q. 1 (p. 349, lin. 13)	om. (<i>hom.</i>)	activa qualitas, similiter et forma substantialis sit

<i>Opera Theol. III</i>	<i>Codices coll.</i>	<i>Erf. F. 121</i>
Dist. 11, q. 1 (p. 349, lin. 16-18)	constituit... intellectus	om. (<i>hom.</i>)
Dist. 12, q. 3	non est consimilis... unde [textus interpolatus]	om.
Dist. 12, q. 3	prius quam	in aliquo signo originis in quo non spiret

Exempla pro utraque parte multiplicari possent, sed pauca quae adduximus sufficienter ostendunt codicem ex quo Ockham citationes Scoti desumpsit, valde similem, sed non identicum, fuisse codici F. 121 Bibl. Civit. Erfordiae. Quam ob rem Venerabilis Inceptor exemplar *Ordinationis* cum ultimis additionibus, deletionibus et correctionibus Doctoris Subtilis non habuerit, ignoramus.

IV

Ockham apud Auctores Aequales

Scriptum Guillelmi de Ockham nec auctoribus paris aetatis nec posterioribus remansit ignotum. Quidam enim statim ut opus Inceptoris lucem vidit, id impugnare coeperunt: Reading quidem ut doctrinam magistri sui Ioannis Duns Scoti — ab Ockham reprehensam — defenderet, Chatton vero et Rodington quia ab opinionibus Guillelmi dissentiebant. Nec deerat qui de censura aliorum fecit censuram, ut ex. gr. Adam de Wodeham, qui honorem magistri sui non raro vindicavit.

Exemplum, quod sequitur, aliququaliter illustrabit quo modo idem locus, ubi Ockham opinionem Scoti impugnat, a quattuor auctoribus aequalibus recitatur. Notatu dignum est quod Reading verba Inceptoris tanta cum fidelitate reddit ac si ea ex autographo ipso exscripsisset. De facto, textus a Reading recitatus et textus a nobis critica ratione editus de verbo ad verbum conveniunt.

Quaestio, de qua agitur, est: Utrum essentia divina generet vel generetur ¹.

¹ Dist. 5, q. 1 (pp. 31, lin. 15 - 32, lin. 21).

Ioannes de Reading, *I Sent.*, d. 5
(Cod. Flor. Nat. Conv. Soppr. D.4.95, p. 514v)

Contra: abstractum ultimata abstractione non magis abstrahitur ab ente reali quam ab ente rationis, quia ita repugnat sibi quod sit ens rationis sicut quod sit quodcumque ens reale sibi extraneum. Igitur tale abstractum non magis recipit praedicationem entis rationis quam entis realis. Igitur si propter talem abstractionem haec esset falsa 'essentia generat', multo magis haec esset falsa 'essentia communicatur', 'essentia videtur ab intellectu creato', si ista dicant praecise relationem rationis, quia istae relationes ita erunt extraneae sicut generare reale.

Confirmatur, quia secundum Avicennam quem allegant, sicut equinitas in quantum equinitas nec est una nec plures, ita nec est in effectu nec in intellectu nec universale nec particulare, et tamen aliqua istarum tantum dicunt — ultra equinitatem — entia rationis. Igitur a tali abstracto non magis requireretur (!) aliquid reale sibi extraneum quam ens rationis cuius esse est sibi extraneum.

Praeterea, supposito quod 'communicari' et 'videri ab intellectu creato' dicerent praecise relationes rationis, tamen 'intelligere' et 'velle' et 'esse bonum' et 'esse sapientem' et huiusmodi dicunt aliquid reale, sicut et 'generare'. Omnes istae sunt verae 'essentia divina intelligit, vult', 'essentia divina est bona, sapiens', et sic de aliis, et tamen non sunt verae primo modo dicendi per se secundum istum, quia omnia ista praedicata distinguuntur formaliter ab essentia divina, secundum eos.

Praeterea, haec est vera 'essentia Dei creat', 'essentia divina distinguitur a creatura', et tamen praedicata sunt distinctiva, quia necessario inferunt essentiam distinguui ab aliquo.

Ioannes de Rodington, *I Sent.*, d. 5
(Cod. Vat. Lat. 5306, ff. 75vb-76ra).

Contra: abstractum ultimata abstractione non magis abstrahitur ab ente reali quam ab ente rationis, quia ita repugnat sibi quod sit ens rationis sicut quod sit ens reale sibi extraneum. Igitur tale absolutum non magis recipit praedicationem entis rationis quam realis. Igitur si propter talem abstractionem haec esset falsa 'essentia generat', multo magis haec esset falsa 'essentia communicatur', 'essentia videtur ab intellectu creato', quia istae relationes ita sunt sibi extraneae sicut generare reale.

Confirmatur secundum Avicennam, sicut equinitas in quantum equinitas non est una nec plures, nec est in effectu nec in intellectu nec universale nec particulare, et tamen aliqua istorum tantum dicunt — ultra equinitatem — entia rationis. Igitur a [tali] abstracto non magis removetur aliquod reale sibi extraneum quam ens rationis cum utrumque sit extraneum.

Praeterea, 'intelligere', 'velle', 'esse sapientem, bonum' et huiusmodi dicunt aliquid reale sicut generare. Et omnes istae sunt verae 'essentia divina intelligit', 'essentia divina vult', 'est bona, est sapiens', et tamen non sunt verae primo modo dicendi per se.

Praeterea, haec est vera 'essentia divina creat', 'distinguitur a creatura' et tamen praedicata sunt distinctiva, quia necessario inferunt essentiam divinam distinguui ab aliquo.

Gualterus de Chatton, *I Sent.*, d. 5, q. 1
(Cod. Flor. Nat. Conv. Soppr. C.5.357,
f. 109va).

Adam Wodeham, *I Sent.*, d. 5
(Cod. Cantabrig. Gonv. Caius 281/674,
f. 181rb-181va).

Contra istam opinionem arguit Hokam, d. 5, q. 1. Primo, quia haec est vera 'essentia divina communicatur Filio' et similiter haec 'essentia divina videtur ab intellectu creato'. Utraque enim istarum est vera; neutra tamen est per se primo modo dicendi per se, licet utrobique subiectum sit sic abstractum et praedicatum adiectivum praedicabile formaliter solum.

Ex alia parte si dicatur quod non est simile, quia 'generare' est praedicatum reale, sed 'communicari' vel 'videri' sunt praedicata rationis, contra: si praedicatum reale non potest vere praedicari de ultimate abstracto nisi praedicetur primo modo dicendi per se, multo fortius nec praedicatum rationis, quia ultimate abstractum non minus est abstractum respectu istius quam respectu illius.

Confirmatur quia istae propositiones sunt verae 'essentia divina vult', 'essentia divina intelligit', 'essentia divina creat', 'essentia divina est sapiens' et omnis huiusmodi, igitur etc.

Si dicatur aliter quod non est simile, quia 'generare' est praedicatum realiter distinctivum et tale non potest praedicari de ultimate abstracto nisi per se primo modo, sed praedicata ista non sunt huiusmodi, contra: haec est vera 'equinitas distinguitur a Deo' et tamen non est per se primo modo dicendi per se, licet subiectum sit ultimate abstractum et praedicatum formaliter praedicabile et realiter distinctivum.

Ad istud ponitur modo responsio quorundam, scilicet Reding et aliorum, in (!) Hockham, et improbatio insufficiens eiusdem, scilicet responsio quod maior intelligenda est de praedicato reali distinctivo etc. Tum quia non magis abstrahitur abstractum ultimata abstractione ab ente reali quam ab ente rationis etc. Tum quia Avicenna, quem pro se allegant, sermone 'ab equinitate', ita esse in anima sicut extra animam, et esse universale vel particulare et caetera huiusmodi, quae ita sunt praedicata rationis sicut 'communicari Filio'...

Item, dato quod 'communicari' et 'videri' dicerent praecise relationes rationis, tamen 'intelligere' et 'velle' et 'esse bonum' et 'esse sapientem' et huiusmodi, quae sunt praedicata realia et adiectiva, non important relationes rationis sed aliquid reale, ita bene sicut 'generare'. Sed tamen omnes illae sunt verae 'essentia divina vult', 'essentia divina est bona', 'est sapiens' et ita de aliis.

Huic tamen respondit Reding in lectionibus ordinariis quod omnes tales falsae sunt 'essentia divina est bona', 'est sapiens', propter illud argumentum...

Item, haec est vera 'essentia divina creat', 'essentia divina distinguitur a creatura', et tamen haec sunt praedicata distinctiva, id est, necessario inferentia essentiam distingui.

* * *

Reliquum est ut maximas persolvamus gratias omnibus qui nobis in hoc labore quovis modo adiutorio fuerunt. Munificentia Donationis Publicae ad Artes Liberales Promovendas (*National Endowment for the Humanities*) effecit ut per triennium — ab officio docendi liberati — animum ad hanc

editionem parandam attendere valeamus. Universitas S. Bonaventurae, praeside Adm. R.P. Matthia Doyle, expensa impressionis generose suscepit. Hugo Eller in longinquo labore collationis octo codicum manuscriptorum per multas horas tarde euntes patienter nobis aderat. Gedeon Gál, qui editionem operum Guillelmi de Ockham dirigit, textum a nobis paratum attente perlegit et nos in difficultatibus enodandis adiuvit. Denique, Caesar Cenci providit ut ultimae quoque correctiones locis debitis insererentur et impressio voluminis ordinate procederet atque nitida evaderet.

Praeparatio huius voluminis incepta est initio Septembris a. 1973 et exeunte Decembri a. 1976 ad finem perducta est.

SIGLA CODICUM MANUSCRIPTORUM

- A = Florentiae, Bibl. Nat., Conv. soppr. A. 3. 801.
B = Trecis, Bibl. Civit. 718.
C = Oxonii, Bibl. Coll. Balliol 299.
D = Oxonii, Bibl. Coll. Merton 100.
E = Monachii, Bibl. Universitatis F. 52.
F = Parisiis, Bibl. Mazarine 894.
G = Cantabrigiae, Bibl. Coll. Gonville et Caius 325.
H = Giessae, Bibl. Universitatis 773.

Alios codices *Scripti* vide in fine indicis I.

SIGLA LIBRORUM

- CCL = *Corpus Christianorum Latinorum*.
CSEL = *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*.
PG = *Patrologia Graeca*, ed. J.P.Migne.
PL = *Patrologia Latina*, ed. J.P.Migne.
Z = *Super 4 libros Sententiarum Guillelmi de Ockham*, ed. Lugduni 1495
(in apparatu lectionum variantium tantum).

ALIA SIGNA

- |§ ... §| Includunt verba ab auctore posterius addita.
[....] Includunt verba ab editoribus addita.

LIBER PRIMUS

DISTINCTIONES

IV - XVIII

INDISTINCTIO QUARTA

QUAESTIO I

UTRUM HAEC SIT CONCEDENDA : DEUS GENERAT DEUM]

Distinctione quarta quaerit Magister¹ an Deus genuit
5 Deum. Secundo inquit an haec sit concedenda 'Deus est Pater
et Filius et Spiritus Sanctus'.

Circa primum quaero utrum haec sit concedenda de virtute
sermonis 'Deus generat Deum'.

Quod non:

10 Quia sua contradictoria est vera 'Deus non generat Deum'.
Patet, quia nec Filius nec Spiritus Sanctus generat Deum; sed
Filius est Deus, et similiter Spiritus Sanctus. Quod sit sua con-
tradictoria patet, quia in singularibus non refert praeponere vel
postponere negationem².

15 Secundo sic: sequitur consequentia formali 'Pater generat Fi-
lium, ergo Pater distinguitur a Filio'. Ergo similiter sequitur
'Deus generat Deum, ergo Deus distinguitur a Deo'. Consequens
falsum, ergo antecedens.

4 genuit] filium add. E	5 Secundo] et E inquit] quaerit E, om. A	7 Circa primum
quaero] ideo quaero primo D	10 est om. G vera] scilicet add. E	11 Patet, quia] respondeo
quod G Filius] Deus A Deum om. D Patet... Deum om. (hom.) H, mg. H ²		12 Sanctus]
est Deus add. interl. F ²	13 refert] differt E	15 sic om. ABCF
similiter] et per idem C, igitur pari ratione D, sed consequentia formalis tenet in omnibus terminis,		16 Pater om. D Ergo ²
igitur BE, ita F sequitur] formaliter add. BE	16-17 Ergo ² ... Deo mg. BC, om. AG	17 Con-
sequens] est add. AD	18 ergo] et add. DE	

¹ Petrus Lombardus, *Sententiae in IV libris distinctae*, I, d. 4 (Spicilegium Bonaventurianum IV, Grottaferrata 1971, 77-87). ² Regula dialectica a pluribus commentatoribus citata; cf. Bonaventura, *Sent.*, I, d. 4, a. un., q. 1 (*Opera omnia* I, Quaracchi 1882, 98); Henricus Gandavensis, *Summa quaestionum ordinarium*, a. 54, q. 3 (ed. Parisiis 1520, II, f. 82r).

Praeterea sequitur formaliter 'Deus generat, igitur Deus generat se vel alium'. Igitur eodem addito utrobique est consequentia formalis. Igitur sequitur 'Deus generat Deum, igitur generat se Deum vel alium Deum'. Sed ista disiunctiva est falsa, igitur et antecedens. 5

A d o p p o s i t u m :

Pater generat Filium; et tam Pater quam Filius est Deus; igitur Deus generat Deum.

[STATUS QUAESTIONIS]

In ista quaestione supponenda est veritas, quod sunt tres per- 10
sonae in una essentia quae est realiter eadem cum qualibet illarum personarum, et quod Pater vere generat Filium. Sed difficultas, quantum ad istam quaestionem, est de proprietate locutionis, an sicut ista conceditur de virtute sermonis 'Pater generat Filium', ita sit haec concedenda de virtute sermonis 'Deus generat Deum'. 15
Et est difficultas de suppositione istius termini 'Deus'.

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

Et dicunt aliqui¹ «quod hoc nomen 'Deus' ex modo significandi habet ut proprie possit pro persona supponere». Et ideo «quandoque hoc nomen 'Deus' supponit pro essentia, ut cum 20

1 generat] Deum *add.* E 1-2 igitur... generat *ita* E, *Borgh.*, *Pat.* *Anton.*, *mg.* B², *mg.* C², *om.* (*hom.*) ADFGHZ 2 utrobique] tam antecedenti quam consequenti C² || est] valet C², erit similiter *Borgh.* 3 formalis *om.* C² || Igitur¹] et per consequens C² || sequitur *om.* E
4 Deum¹ *om.* B², *Pat.* *Anton.* || Deum² *om.* F || falsa] pro utraque parte *add.* *Borgh.* 5 antecedens] cetera *Borgh.* 10 sunt] sint A 11 illarum *om.* D 12 personarum *om.* F || vere] bene D, realiter E || difficultas] tantum *add.* B 13 locutionis] sermonis F 14-15 Pa-
ter... sermonis *om.* (*hom.*) B || Pater... concedenda *mg.* B² 15 ita] sic ista E 16 Et] ideo *add.* HZ || suppositione... Deus] isto termino. Est ergo tota difficultas de suppositione istius termini Deus D 18 ex] suo *add.* HZ 19 possit] quandoque *add.* D || persona] essentia F, *sed corr.* *mg.* F² 20 quandoque] aliquando *quod trp.* p. Deus E

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 39, a. 4 Resp.

dicitur 'Deus creat', quandoque pro persona, ut cum dicitur 'Deus generat' ». Et ideo haec est concedenda 'Deus generat Deum', quia terminus utrobique supponit pro persona.

[CONTRA OPINIONEM THOMAE]

5 Ista opinio vera est, sed ipse in eadem quaestione eam negat, quia in responsione ad tertium argumentum dicit quod quia forma, quae significatur per hoc nomen 'Deus', est una et communis secundum rem, ideo ¹ « per se supponit pro natura communi. Sed ex adiuncto terminatur eius suppositio ad suppositum
10 seu personam. Unde cum dicitur 'Deus generat', ratione actus notionalis supponit hoc nomen 'Deus' pro persona Patris ».

Ex hoc arguo: quando aliquid supponit pro aliquo praecise ratione adiuncti, non supponit pro eo ex modo suo significandi. Sed, sicut recitatum est, iste terminus 'Deus' non supponit pro
15 persona nisi ratione adiuncti, ergo non supponit pro persona ex modo suo significandi. Et ita in eadem quaestione non tantum realiter sed etiam vocaliter idem concedit et negat. Unde in principio solutionis quaestionis illud idem recitat quod modo asserit, dicens sic ²: « Quidam dixerunt quod hoc nomen 'Deus' et
20 similia proprie secundum suam naturam supponunt pro essentia, sed ex adiuncto notionali trahitur ad supponendum pro persona ». Et sequitur: « sed in proprietatibus locutionum non tantum attendenda est res significata sed etiam modus significandi. Ideo, quia hoc nomen 'Deus' significat divinam essentiam ut in ha-

1 quandoque] quando G 2 generat¹] Deum *add.* EF || Deum] vel Pater generat Filium *add.* mg. F² 3 quia] iste *add.* D 5 eam] vocaliter *add.* C 6 quia¹] ipse *add.* E || responsione] modo G || dicit *om.* A 7-8 communis] et *add.* G 10 seu] sive EG, et HZ || Unde] ideo A 14-16 Sed... significandi *om.* (hom.) HZ 14 iste terminus *om.* E || Deus *om.* EFG 14-15 supponit pro persona *om.* F 16-17 non... etiam *om.* BC 20 similia] consimilia E || proprie *om.* D || suam] propriam *add.* E || supponunt] supponit ACDG, supponat E
21 adiuncto] ex *add.* E 23 significandi] et *add.* E 24 significat *om.* E || essentiam ut] non G

¹ Ibidem, ad 3.

² Ibidem, Resp.

bente ipsam, — sicut hoc nomen 'homo' significat humanitatem in supposito —, ideo alii melius dixerunt quod hoc habet ut possit supponere pro persona ». Ecce quam manifeste idem negat et concedit. Unde etiam postea dicit¹ quod « hoc nomen 'homo' non supponit pro natura communi nisi propter exigentiam ali-⁵ cuius additi »; non sic autem iste terminus 'Deus'. Et ita dicta sua vana sunt, nullam penitus habentia apparentiam.

[OPINIO HENRICI GANDAVENSIS]

Aliter dicitur² quod hoc nomen 'Deus' significat principaliter essentiam divinam et pro illa supponit, tamen ratione¹⁰ adiuncti potest supponere pro supposito. Et ideo quandocumque aliquid convenit divinae naturae, sive in se sive in supposito, negativa negans illud a Deo est falsa.

[IMPUGNATIO OPINIONIS HENRICI GANDAVENSIS]

Sed contra: omnis terminus concretus habet supponere pro¹⁵ illo in quo sua forma reperitur, sicut patet quod 'album' non supponit pro albedine sed pro subiecto ipsius albedinis. Eodem modo 'homo', quando sic dicitur 'homo est Filius Dei', non supponit pro natura humana sed pro supposito sustentante naturam humanam. Igitur eodem modo 'Deus', quantum est ex²⁰

1 nomen] Deus *add.* F 2 ut] proprie *add.* Thom. || possit] posset B 3-4 Ecce...
etiam *om.* BC 4 quod] homo E, *sed exp.* E² || hoc *om.* G 5 exigentiam] existentiam C
6-7 Et... apparentiam *ita* AF, et ita dicta sua sibi ipsis (sibi invicem D, sibimetipsis EZ) contra-
dicunt DEGHZ, *om.* BC 9-10 principaliter] principia G 10 divinam *om.* A || et... sup-
ponit *om.* F 11 supposito] adiuncto D || Et *om.* F 12 aliquid] alicui D || divinae *om.* E ||
naturae] essentiae CDEHZ || supposito] suppositis D 15 Sed *om.* D || omnis *om.* E 16 quod]
quia F 17 subiecto] supposito D || ipsius] illius FHZ 18 homo¹ *del.* F², *om.* DHZ || quan-
do] enim B || sic *om.* D || Dei] ibi homo *add.* D 19 sustentante] ipsam *add.* E

¹ Ibidem, ad 3. ² Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 54, q. 3 (II, cd. cit., ff. 81v-82r).

primo modo significandi, non supponit pro ipsa deitate sed pro supposito deitatis.

Praeterea, quod innuit quod pro alio supponit in affirmativa et in negativa, hoc non est verum, quia terminus propter solam
 5 negationem additam non mutat suppositionem. Aliter enim posset faciliter dici quod haec esset falsa 'animal non est homo'. Igitur eodem modo supponit hoc nomen 'Deus' in istis 'Deus generat', 'Deus non generat'. Ergo sicut in una supponit pro supposito, ita et in alia.

10

[OPINIO PROPRIA]

Ideo dico aliter ad quaestionem. Et primo videndum est aliquid de suppositione ¹ in communi, secundo in speciali de suppositione huius termini 'Deus'.

Circa primum dico quod suppositio termini variatur dupli-
 15 citer: vel quia supponit pro alio et alio, vel quia aliter et aliter supponit pro eodem.

Primo modo dividitur suppositio in suppositionem simplicem, personalem et materialem. Suppositio simplex est quando terminus supponit pro conceptu, sicut hic 'homo est species'.

3 innuit] dicit E || affirmativa] alia add. BCG, aliqua add. FHZ 4 in om. BD || non] nomen F, sed corr. F2, om. G || est] videtur esse E || propter] post G 6 faciliter om. E || esset] est E 7 hoc nomen om. E || in istis om. D 8 generat¹] et add. E 11 Ideo] igitur D, om. B || aliter om. D || primo] post G 12 aliquid om. DE || in¹ om. B || communi] generali D || in speciali] et add. F, om. D 14 dico] notatur E || variatur dupliciter] variari dicitur G 15 et¹ om. G 16 pro eodem om. HZ 17 Primo] secundo C || suppositio om. C || suppositionem om. E || simplicem] et add. E

¹ De suppositione terminorum ex professo agit Ockham in *Summa Logicae*, p. I, cc. 64-74 (ed. † Ph. Boehner, G. Gál et S. Brown, *Opera Philosophica* I, St. Bonaventure, N.Y. 1974, 195-230); videsis etiam Ph. Boehner, « Ockham's Theory of Supposition », *Collected Articles on Ockham* (ed. E. Buytaert, Franciscan Institute Publications, Philosophy Series 12, S. Bonaventure, N.Y. 1958) 232-67.

Materialis, quando supponit pro ipsomet termino, sicut hic 'homo est nomen'. Personalis est quando supponit pro aliquo supposito, hoc est pro aliqua re de qua vere praedicatur. § Immo, generaliter, suppositio personalis est quando terminus supponit pro suo significato, § sicut hic 'homo est animal'. 5

Tamen est advertendum quod quidam terminus est concretus et quidam abstractus. Terminus abstractus semper habet supponere, quantum est ex institutione instituentis, pro suo significato. Et ideo humanitas semper, quantum est ex se, supponit pro hac humanitate et pro illa, et sic de aliis significatis per istum terminum. 10

Et ideo falsa est opinio ¹ quae dicit quod suppositio simplex est quando terminus supponit pro suo significato, et suppositio personalis quando supponit pro aliquo contento sub suo significato, quia intentio instituentis est principaliter uti voce pro significato, ad quod significandum ipsam vocem instituit, et ideo ex institutione habet pro suo significato semper supponere. Quia tamen conceptus est prius signum, ideo ratione adiuncti potest supponere pro ipso conceptu. Sed terminus concretus, quia non 15

1 Materialis] est *add.* E || quando] terminus *add.* E || ipsomet termino] ipsamet voce D
 1-2 pro... supponit *om.* (hom.) E 2 est¹ *om.* FHZ 3 hoc est] vel E || aliqua] alia AG
 || re de] ente G || vere *om.* DE || praedicatur] praedicatus C 3-5 Immo... significato *om.* A
 4 suppositio... est] supponit personaliter G 5 hic *om.* E 7-8 supponere] suppositio-
 nem D 8 instituentis] instituti (?) A, habet supponere *add.* D 9 Et *om.* Z || semper *trp.*
p. se EHZ, *om.* D 10 et¹] vel F || sic] sequitur A 12 suppositio *om.* E 14 quando]
 terminus *add.* E || suo] uno H 16 vocem] primo E || ideo *om.* A 17-19 Quia... sup-
 ponere *om.* (hom.) C 17 semper *om.* E 18 prius] primum DEFZ, *corr.* in primum H²
 || signum] significatum EH, *sed corr.* H² 19 ipso] isto DGHZ || concretus *om.* E

¹ Ista est opinio Gualteri Burlaei, *De suppositionibus* (ed. S. F. Brown, *Franciscan Studies* [1972] XXXII, 35-37); cf. etiam *De Puritate Artis Logicae tractatus longior*, pars I, c. 3 (ed. Ph. Boehner, Franciscan Institute Publications, Text Series 9, St. Bonaventure, N.Y. 1955) 7, 11-28, ubi se defendit contra obiectiones ipsius Ockham. Cf. Petrus Hispanus, *Tractatus seu Summule Logicales*, (ed. L. M. De Rijck, Assen 1972, 194); Bonaventura, *Sent. I*, d. 4, q. 1 (ed. cit., I, 99a).

significat praecise unum, sed significat unum in recto et aliud in obliquo, — quia si deberet exprimi quid nominis ipsius concreti, unum poneretur in recto et aliud in obliquo —, ideo concretum non supponit pro quolibet suo significato, sed praecise
 5 pro illo quod ponitur in recto in ipsa definitione exprimente quid nominis ipsius. Et ideo 'album', 'calidum', 'frigidum' et huiusmodi supponunt pro ipsis subiectis et non pro ipsis formis. Ita est de talibus concretis 'homo', 'animal', quod supponunt pro illis quae ponuntur in eorum definitionibus exprimentibus quid nominis
 10 in recto.

Si autem suppositio termini varietur, quia supponit aliter et aliter pro eodem, sic accipitur illa distinctio suppositionis: quod quaedam est confusa et distributiva, quaedam confusa tantum, et ceterae de quibus non est modo dicendum¹.

15 Hic tamen est advertendum quod quandocumque terminus ex se, hoc est ex intentione instituentis et ex natura institutionis habet supponere pro aliquo et ratione adiuncti pro alio, ubicumque ponitur iste terminus semper habet supponere pro primo, sed ratione adiuncti potest praecise supponere pro secundo. Et
 20 tunc semper est propositio distinguenda penes tertium modum aequivocationis quod potest supponere pro tali vel pro tali. Et quandocumque non ponitur respectu talis pertinentis ad tale adiunctum, propositio non est distinguenda, sed praecise supponit

1 sed *mg.* H², *om.* C || significat² *mg.* H², *om.* CE || unum *mg.* CH² 2 ipsius] termini D
 3 aliud] unum ABCFG 5 ipsa *om.* DE || exprimente] exprimenti HZ 6 ipsius *om.* E ||
 album] et *add.* D || calidum] et *add.* DHZ || frigidum *om.* E 7 subiectis] obiectis Z 8 animal]
 etc. *add.* Z || quod] quia C 9 eorum] illorum F || definitionibus exprimentibus] definitione
 exprimente D 13 distributiva] et *add.* HZ || quaedam²] quidam C, *om.* E || confusa² *om.* E
 14 ceterae] cetera HZ || quibus] quo HZ 15 Hic] hoc BC || quandocumque] quando DE
 16 hoc est] et HZ || ex² *om.* DE || natura] ratione naturali E 17 alio] unde *add.* E 18 iste]
 ille BCFHZ || semper *om.* G 21 quod] quia CDE, eo quod F 22 quandocumque] quando
 E || respectu *om.* C 22-23 pertinentis... adiunctum] adiuncti D 23 supponit] supponunt D

¹ Diffusius tractat Ockham de hac materia in sua *Summa Logicae*, p. I, c. 70 (ed. St. Bonaventure, N.Y. 1974, 211).

personaliter. Verbi gratia ista propositio est distinguenda 'homo est species', eo quod iste terminus 'homo' potest supponere personaliter, et tunc supponit pro ipsis hominibus ad quos significandum instituitur; et tunc denotatur quod iste homo vel ille homo sit species, et quaelibet istarum est falsa. Ideo si ly homo 5 supponat personaliter, ista 'homo est species' est simpliciter falsa.

Potest etiam supponere simpliciter, et tunc supponit pro ipso conceptu, non quem significat, sed quia est prius signum. Et ista vox, quando est signum, praesupponit illum conceptum esse signum omnium hominum, et tunc est haec vera 'homo est species', quia denotatur quod ille conceptus sit species. Et hoc est verum, quia ille conceptus praedicatur in quid de pluribus.

Et eodem modo est haec distinguenda 'homo est vox disyllaba', eo quod ly homo potest supponere personaliter, et tunc est simpliciter falsa, quia denotatur quod iste homo vel ille homo, 15 et sic de aliis, sit vox disyllaba, quod est simpliciter falsum. Et potest supponere materialiter, et tunc est vera, quia tunc denotatur quod haec vox 'homo' sit vox disyllaba, et hoc est verum.

Sed istae propositiones 'homo est animal', 'homo currit', 'homo componitur ex corpore et anima', et sic de aliis, quia nihil 20 ponitur in eis quod pertinet ad conceptum vel vocem, ideo non sunt distinguendae, sed absolute et praecise 'homo' in eis supponit personaliter et pro individuis vel pro suppositis, et denotatur quod de ipsis hominibus talia praedicata verificantur.

Ex istis patet quomodo talia quae dixi et quae dicam, — sci- 25 licet quod hoc potest accipi dupliciter vel tripliciter, vel quod

3 ipsis] illis HZ 5 homo¹ om. DE || sit] est EFGHZ || species del. F || et] ideo add. E, sic add. CHZ, om. F || ly om. F 7 simpliciter... supponit om. E || ipso om. E 8 quem] quod C || quia] qui Z || prius] primum Z 8-10 Et... signum om. (hom.) F, mg. F² 9-10 praesupponit... signum² om. (hom.) H, mg. H² 10 haec om. E 13 Et om. D || haec] ista E 14 eo] et F, om. D || quod] quia D || ly om. DF || tunc] sic D, haec add. B 15 simpliciter om. D || vel... homo² om. (hom.) D || homo² om. E 16 aliis] singulis F || Et] vel EHZ 17 tunc¹] haec add. G, add. p. est D || est... tunc² om. (hom.) D || quia] quod F 18 sit] simpliciter E || et... verum] quod est simpliciter verum E 20 homo... aliis] et huiusmodi D 21 vocem] et add. F 22 et¹ om. HZ 25 istis] his D || quomodo] quod D || quae... et] vel E 26 hoc om. F || quod² om. DE

potest accipi sic vel sic; et si accipiatur sic, tunc est tale; et si accipiatur aliter, tunc est tale —, sunt intelligenda. Quia non est intelligendum quod aliquid idem propter acceptionem meam vel considerationem, vel si accipiatur sic vel sic, quod sit tale vel tale, sicut alii¹ dicunt. Sed est intelligendum sicut intelligit Aristoteles² de ipso termino quod de eodem, secundum quod pro diverso et diverso supponit, aliud et aliud verificatur, immo idem verificatur et negatur. Sicut si in ista propositione 'homo est nomen', ly homo supponat materialiter, tunc est simpliciter vera. Et si in ista 'homo non est nomen', ly homo supponat personaliter, ista est simpliciter vera. Et ita non est concedendum quod idem est nomen et non est nomen propter diversam considerationem vel acceptionem, sed quod de eodem termino pro uno vere affirmatur esse nomen et de eodem termino pro alio vere negatur esse nomen. Et ita non est idem quod est nomen et quod non est nomen, sed de eodem termino propter variam suppositionem vere affirmatur et negatur idem.

1 vel] et A 1-2 sic³... accipiatur om. (hom.) C || tunc est tale] est verum D 2 tunc est tale] est falsum D || intelligenda] distinguenda F || Quia] quod HZ 3 idem om. D 4 considerationem] aliam D 5-17 sicut... idem] secundum intentionem Aristotelis quod idem terminus secundum quod de alio et alio supponit, aliud et aliud de eo verificatur et negatur, sicut declaratum est per exempla. Sicut in ista propositione 'homo est nomen', li homo supponit materialiter, tunc est simpliciter vera. Et si in ista propositione 'homo non est nomen', li homo supponit personaliter, ista est simpliciter vera. Et ita est concedendum quod idem est nomen et non est nomen, non propter diversam considerationem et acceptionem, sed quia de eodem termino, de uno vere affirmatur esse nomen et de eodem termino pro alio vere negatur esse nomen. Et ideo non est concedendum quod de eodem verificatur contradictio, quia de hoc termino 'homo' potest concedi quod est nomen et quod non est nomen, quia de isto termino possit verificari contradictio ratione suae diversae suppositionis D 6 termino om. A || de²] pro E 8 verificatur] affirmatur EHZ 9-10 materialiter... supponat om. (hom.) C 10-11 Et... vera] Si vero supponit personaliter est simpliciter falsa et suum oppositum verum 'homo non est nomen' HZ 10 ly homo² om. A || supponat] non supponit materialiter sed E 10-11 personaliter om. A 11 ista om. E || Et ita] ista G 12-13 considerationem] connotationem E || pro uno om. E 14 esse] quod sit E 16 sed] quod si G 16-17 variam suppositionem] variationem suppositionum E

¹ Cf. Henricus de Harclay, *Quaestio de universali*, nn. 74-79 (ed. G. Gál, *Franciscan Studies* [1971] XXXI, 214-217); cf. etiam Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 7 (ed. St. Bonaventure, N.Y. 1970, II, 228). ² Cf. Aristot., *Metaph.*, V, c. 9 (1017b 28-1018a 10); *Praedicamenta*, c. 1 (1a 1-3).

Circa secundum ¹ dico quod iste terminus 'Deus', quantum est ex modo significandi, habet supponere praecise pro supposito, in tantum quod si suppositum differret realiter a divina essentia, — sicut modo suppositum Verbi differt realiter a natura humana assumpta —, iste terminus numquam supponeret ex natura modi ⁵ significandi nisi pro supposito et non pro natura. Et si ex usu loquentium aliquando supponeret pro natura, hoc non esset concedendum nisi ratione adiuncti. Et tunc quando poneretur respectu talis adiuncti, talis propositio esset distinguenda, eo quod ille terminus 'Deus' posset supponere pro supposito vel pro natura. ¹⁰ In aliis autem propositionibus simpliciter supponeret pro supposito et non pro natura. Quia tamen natura divina et suppositum sunt unum realiter, ideo ex usu loquendi *Sanctorum* et maxime propter haereticos, ne detur occasio errandi et decipiendi simplices, qui nesciunt virtutem sermonis, nec sciunt discernere ¹⁵ quid est concedendum de virtute sermonis et quid negandum, iste terminus 'Deus' supponit et pro natura et pro supposito respectu omnis praedicati quod potest competere tam naturae quam supposito. Et hoc rationabiliter, propter maximam identitatem naturae et suppositi, ut loco istius termini licitum sit ²⁰ respectu omnis talis praedicati ponere tam naturam quam suppositum. Respectu autem praedicati quod praecise potest competere supposito, praecise supponit pro supposito. Sive autem hoc sit ex natura modi significandi communis isti termino et aliis,

1 Circa] contra G 2 modo] suo *add.* E 4 Verbi] modo *add.* F || *realiter om.* E
5 modi] modo H 6 et... natura *om.* E || non *om.* G || Et2] sed D || si *trp.p.* loquentium
(*lin.* 7) D 8 tunc *om.* B || poneretur] supponeret D 9 distinguenda] ex *add.* F || 11 autem
om. A || simpliciter *om.* DE 12 et... natura¹ *om.* E || Quia] sed E || suppositum] supposita F
13 unum] idem F || loquendi] loquentium ABDEFG || et *om.* D 15 discernere *om.* DHZ
16 de... negandum] vel negandum de veris (?) D 19-20 identitatem] unitatem F 21 po-
nere] accipere E, *trp. ante* respectu D 24 ex... modi] modus E || communis] communi HZ
|| communis... aliis *om.* D

¹ Supra, p. 7, lin. 12-13.

sive ex usu loquentium, in quorum potestate et beneplacito est uti terminis sic vel sic, non curo ad praesens. Rationabiliter tamen possumus sic uti. Tum propter haereticos, — quia si terminus supponeret praecise pro supposito, multae propositiones essent
 5 de virtute sermonis concedendae, quas haeretici proponentes simplicibus facerent eos credere pluralitatem deorum et multiplicationem divinae essentiae. Tum propter identitatem Dei et deitatis, — quia enim Deus et deitas sunt simpliciter idem, ideo quidquid praedicatur de Deo, praedicatur et de deitate et e con-
 10 verso, cuius oppositum non habetur ex Scripturis etc., sicut alias fuit dictum¹. Et ideo nisi aliquid tale obstet, sequitur: iste terminus 'Deus' supponit pro Deo vel pro supposito, igitur supponit pro deitate et e converso.

[RESPONSIO AD QUAESTIONEM]

15 Ex his dico ad quaestionem quod ista est simpliciter concedenda de virtute sermonis 'Deus generat Deum'. Quia enim hic ponitur aliquid quod praecise potest competere supposito, ideo praecise supponit pro supposito. Et ideo sicut haec est vera 'Pater generat Filium', ita haec est vera 'Deus generat Deum'.

1-2 usu... sic²] voluntate hominum qui utuntur terminis sicut placent D 2 ad praesens]
 modo D 3 terminus] Deus D 6 deorum] in Deo F 6-7 multiplicationem] multi-
 tudinem Z, multi-nem ABCDEFGH 8 deitatis] divinitatis Z || sunt om. B 9 et¹ om. F ||
 de om. G 10 oppositum] verum E || etc.om. DE 11 aliquid] aliud E, om. D || tale om. DE
 || sequitur] quod add. DF 12 Deus om. C || Deo] et e converso add. F || pro² om. CF, interl. F²
 15 his] istis HZ 16 enim om. D 17 competere] communicare E || supposito] et add. G
 18 praecise om. HZ 19 Filium] Deum D || vera] Deus generat Filium, et ita haec est vera
 add. F

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 1 et d. 3, q. 4 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 18 et 437).

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale conceditur ab aliquibus¹ quod haec est vera de virtute sermonis 'Deus non generat Deum', quia Filius non generat Deum. Et ista responsio videtur esse magis formalis et secundum artem logicam, quod scilicet terminus non habeat⁵ aliam et aliam suppositionem in affirmativa et negativa, hoc est non supponit pro alio et alio, quamvis possit verificari pro alio. Et ideo, sicut ista 'Deus generat Deum' verificatur pro Patre, ita ista 'Deus non generat Deum' verificatur pro Filio et pro Spi-
ritu Sancto. Tamen vere est generatio in divinis et vere Deus¹⁰ generat Deum. Et secundum hoc ista responsio in re non differt ab aliis, quia nihil ponit nec negat in re nisi sicut alii. Tamen propter haereticos, ut non deciperent simplices, inferentes quod si Deus non generaret Deum quod non esset ibi aliquis Filius ge-
nitus, potest dici quod haec est falsa 'Deus non generat Deum'.¹⁵ Et eodem modo quaelibet talis esset falsa 'Deus non est Pater', 'Deus non est Filius', et sic de aliis, quia ex usu loquentium, propter identitatem Dei cum quolibet quod est in divinis, denotaretur quod nihil quod est realiter Deus generaret vel esset Pater vel Filius, et sic de aliis, quae omnia falsa sunt.²⁰

2 principale] dico quod *add.* D 2-3 haec est vera] hoc non est verum D 3 Deum
om. E 3-4 quia... Deum *om.* (*hom.*) F, *mg.* F² 4 esse *om.* G 5 quod] quia D
6 in... negativa] affirmativam et negativam G || et] in *add.* A || est *om.* A 7 possit] posset B
8 ista] genus et *add.* G || pro] Deo *add.* D 9 pro² *om.* DEF 10 Sancto] et *add.* DHZ
11 ista *om.* E 12 negat] negavit E || nisi *om.* C 13 ut ita F, *mg.* B, *interl.* H², quod *interl.*
C, aliter G, taliter *add.* HZ, *om.* ADE || non] ne DE 14 esset] sit C, est DEF, *om.* AG || ibi
om. C 15 est] sit F 16 esset] est D 17 quia] quod C 18 est¹ *om.* D
20 omnia falsa sunt] sunt omnino falsa E

¹ Cf. praesertim Durandus, *Sent.*, I, d. 4, q. 2, n. 13: «...quantum est de virtute sermonis, ista potest verificari, Deus non generat» (ed. Antverpiae 1566, f. 29rb); Ioannes Quidort (Parisiensis), *Sent.*, I, q. 27: «Ita posset haec verificari: Deus non generat, quia Filius non generat» (Ed. J. P. Müller, Romae 1961, p. 95).

Ad secundum¹ dico quod consequentia formalis est duplex. Aliquando tenet ratione complexorum, et talis consequentia est syllogismus, quia ubicumque et ex quibuscumque terminis fiat syllogismus habens tales praemissas sic dispositas, ibi est bonus
 5 syllogismus. Similiter ab exclusiva ad universalem de terminis transpositis est bona consequentia. Similiter a copulativa ad alteram partem est bona consequentia, quaecumque pars accipitur. Et talis consequentia tenet in omnibus terminis. — Aliquando consequentia est formalis praecise ratione terminorum, quia sci-
 10 licet termini ipsi se habent sic ad invicem vel sic. Et isto modo ab universali ad singularem est bona consequentia, non ad quamcumque, sed quia terminus unus continetur sub alio. Unde bene sequitur 'omnis homo currit, igitur iste homo currit', demonstrando Sortem qui vere est homo. Sed non sequitur 'omnis homo currit,
 15 igitur iste homo currit', demonstrando asinum. Et ratio est quia omnis consequentia tenet per medium unum intrinsecum in quo unus terminus verificatur vel negatur ab alio. Et ideo quando talis propositio per quam consequentia deberet reduci in syllogismum est vera, tunc est bona consequentia, et quando non est vera, tunc
 20 non valet. Ita est in proposito. Nam ista consequentia non valet 'Pater generat Filium, igitur Pater distinguitur a Filio', nisi forte ratione terminorum. Unde bene sequitur 'Pater generat Filium, igitur Pater non est Filius'; et tamen non sequitur 'homo generat hominem, igitur homo non est homo'. Et ideo non sequitur

1 secundum] principale *add.* D 2 consequentia est] est terminus D 3 et] vel D, *om.* C || quibuscumque] quocumque G 4 ibi *om.* F 5 universalem] universales HZ || de] in E 6 copulativa] toto E || ad] eius *add.* F 6-7 alteram] quamlibet eius D 7 quaecumque] quaelibet D 8 Et *om.* C || talis] ista D || in] ex F 9 ratione] respectu D
 10 termini *om.* E 12 quia] quandoque D, quando H || sub] ab DGHZ 12-14 bene... Sortem *mg.* C 13 demonstrando] demonstrato HZ 14 Sortem] Sorte HZ || qui...homo¹ *om.* C || Sed *om.* C 16 omnis] communis G || consequentia] formalis *add.* H, formaliter *add.* Z || unum] aliquod D 17 talis *om.* D 18 deberet] debet D 19 tunc... vera *om.* (*hom.*) F, *mg.* F² 20 valet] est bona consequentia, sed *add.* D 21 Pater *om.* DHZ

¹ Supra, p. 3, lin. 15.

‘Deus generat Deum, igitur Deus distinguitur a Deo’, quia ista consequentia est formalis ‘Pater generat Filium, igitur Pater distinguitur a Filio’ propter illud medium ‘idem non potest esse Pater et Filius’; tamen idem potest esse Deus et Deus.

Ad tertium¹ concedo quod sequitur ‘Deus generat, igitur se vel alium generat’. Non tamen eodem addito utrobique est bona consequentia, quia illa regula in multis deficit. Sequitur enim ‘homo currit, ergo animal currit’, et tamen addendo utrobique signum universale non sequitur. Non enim sequitur ‘omnis homo currit, ergo omne animal currit’. Similiter sequitur ‘homo est albus, ergo homo est ens’, et tamen non sequitur formaliter ‘homo contingenter est albus, ergo homo contingenter est ens’. Sicut sequitur ‘Deus creat, igitur Deus est’, et tamen non sequitur ‘Deus contingenter creat, ergo Deus contingenter est’. Et ideo dico quod illa regula est bona de addito tali quod importat aliquam rem absolutam additam alii, sicut sequitur ‘homo currit, igitur animal currit’, et ideo bene sequitur ‘homo albus currit, ergo animal album currit’. Quando tamen additum est syncategorema, non sequitur. Nec etiam universaliter in omnibus aliis sequitur, quamvis aliquando gratia materiae vel virtute alicuius alterius sequatur. Et ideo non sequitur ‘Deus generat Deum, igitur se Deum vel alium Deum’, quia hic ly Deum non importat unam rem additam alteri rei, quia Deus nulli additur, sed tantum est hic ad-

1 Deus²] intellectus G, om. AD 3 idem¹ rep. A 4 Filius] et add. E 5 tertium] dico add. D || quod] bene add. E || igitur] vel add. E 6 generat om. F || tamen] idem vel add. D || eodem] modo add. G || est] erit F 7 enim] Sortes currit, ergo homo currit. Et similiter add. E 8 currit om. E 9 Non... sequitur om. (hom.) C 10 currit om. E || Similiter] bene add. E 11 formaliter om. DE 12 homo om. EF || Sicut] similiter F 13 est] ens add. D 12-13 Sicut... est¹] et sic de aliis E 14 est] ens add. D 15 regula] consequentia D 16 alii] aliis EFGHZ 17 currit² om. E || ergo om. C 18 currit om. E 19 etiam universaliter om. D || aliis] universale add. D || sequitur om. EF 19-20 quamvis] quando G 20 materiae] naturae A || alicuius om. DZ 21 Et om. E || ideo] dico quod add. F 22 hic om. DFHZ || unam om. EHZ 23 nulli] alii add. C || hic] huiusmodi HZ

¹ Supra, p. 4, lin. 1.

ditio termini ad terminum. Et tamen in aliquibus quando est praecise additio termini ad terminum est consequentia bona et aliquando non.

Et si dicatur quod in ista 'Pater est Deus, Filius est Deus', ly Deus supponit pro supposito, igitur propter additum non variat suppositionem, igitur in ista 'Pater est alius Deus a Filio', ly Deus supponit pro supposito; sed haec est vera 'Pater est aliud suppositum a Filio'; igitur haec similiter est vera 'Pater est alius Deus a Filio', et per consequens 'Filius est alius Deus a Patre', et per consequens 'Pater generat alium Deum, ex quo generat Filium':

Respondeo quod in ista 'Pater est Deus, Filius est Deus', ly Deus supponit et pro essentia et pro supposito, et ideo per istam 'Pater est alius Deus' denotatur quod Pater sit aliud suppositum et alia essentia, et ideo haec est simpliciter falsa.

Si dicatur quod in ista 'Pater generat Deum', ly Deum praecise supponit pro supposito, ergo similiter in ista 'Pater generat alium Deum', et per consequens haec est simpliciter vera, sicut haec est simpliciter vera 'Pater generat aliud suppositum, ex quo generat Filium':

Respondeo quod ly alium, sive de virtute sermonis sive ex usu loquentium, propter haereticos, denotat alietatem tam in supposito quam in natura quae est eadem realiter cum supposito.

1 terminum] rem AF, vel terminum *add.* (*interl.*) F² 2 additio] additi A || terminum] rem F 3 aliquando] alia D 5 ly] hic G, *om.* E 6 ly] hic E 7 sed *om.* D || vera] quia *add.* D 8 a *om.* G || similiter] simpliciter E, *om.* F || est¹] erit F 10 quo] Pater *add.* F 12 quod in ista] quando dicitur E || Deus¹] et *add.* E 13 et¹ *om.* DE || et² *om.* C || pro² *om.* D || istam] Deus est *add.* F 15 ideo *om.* D 16 Si] et *praem.* E 18 haec¹ *om.* E 18-19 sicut... vera *om.* (*hom.*) G 19 haec... vera] ista E || simpliciter *om.* DF 20 generat] Deum *add.* E 22 propter haereticos *om.* E 23 cum] ipso *add.* D

[QUAESTIO II]

UTRUM HAEC SIT CONCEDENDA:
DEUS EST PATER ET FILIUS ET SPIRITUS SANCTUS]

Secundo quaero utrum haec sit concedenda: Deus est Pater et Filius et Spiritus Sanctus.

5

Quod non:

Quia quando aliquid negatur a quolibet supposito alicuius termini praedicabilis de pluribus suppositis, negatur ab illo communi. Sicut 'esse angelus' negatur ab isto homine et ab illo, et sic de singulis, ideo negatur ab homine. Sed nullum suppositum divinum est Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Igitur Deus non est Pater et Filius et Spiritus Sanctus.

10

Ad oppositum est Magister¹ in littera.

[OPINIO SCOTI]

Ad quaestionem dicitur quod sic. Cuius ratio assignatur²: quia significatum istius termini 'Deus' est natura divina quae est eadem tribus. Tamen haec est praedicatio formalis 'Deus est Pater et Filius et Spiritus Sanctus', et haec tantum per identitatem 'Deitas est Pater et Filius et Spiritus Sanctus'. Et si quaeratur: « pro quo supponit, intelligendo istam esse veram quasi praedicatione for-

20

8 termini] rei D || suppositis] supponentis HZ, om. E || negatur... communi mg. G², om. ABF 9 esse] est G || angelus] angelum HZ || ab² om. D || illo] homine add. ABG 10 singulis] aliis et D || ideo om. ABCFG || negatur] universaliter add. D || ab] omni add. HZ 11 Igitur] sequitur quod add. F 11-12 Igitur... Sanctus om. (hom.) E 15 Cuius om. D 16 istius] huius DEF 17 eadem] communis D || Tamen] et HZ 18 per] propter D 18-19 et³... Sanctus om. (hom.) G 19 Et³] sed G || si om. E || quaeratur] dicatur HZ 20 supponit] Deus add. interl. C, add. mg. H², add. Z || esse om. F || quasi] quaestioni F, sed corr. F²

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 4, c. 2 (ed. Grottaferrata 1971, 79).

² Scotus, *Ordinatio*, I, d. 4, p. 2, q. un., nn. 11-13 (ed. Vaticana, IV, 5-7).

mali», respondetur¹ quod « unicuique 'quo' correspondet proprium 'quod' vel 'quis', et ideo deitati ut deitas est correspondet 'quod' vel 'quis'. Primo 'Deus' deitate est ens ut deitas est, et sicut deitas de se est 'haec', ita Deus — qui Deus est deitate —
 5 est de se 'hic', et in isto conceptu non includitur incommunicabilitas, nec ratio personae, quia deitas communicabilis est, — et ideo Deus ut 'est deitate Deus' non includit aliquid incommunicabile formaliter. Isti sic intellecto, absque conceptu personarum seu personalium, vere possunt competere aliqua praedicata realia,
 10 quae videlicet non competunt naturae ut existenti in ratione suppositi, sed existenti in hac natura in quantum existens in ea: hoc modo forte ista est vera 'Deus creat', et similes, intelligendo solum pro 'hoc Deo' existente in natura divina, non intelligendo aliquod suppositum, videlicet aliquod incommunicabile in ista
 15 natura, quia incommunicabilitas non est ratio actuum talium; et ita potest poni quod ista 'Deus est Pater et Filius et Spiritus Sanctus' est vera, quatenus 'Deus' stat pro 'hoc Deo' — in quantum est per se ens deitate — non autem pro aliquo supposito proprie dicto, in quo est natura divina, quia quando est veritas pro primis
 20 significatis terminorum non oportet quaerere veritatem [pro aliis, in quibus includuntur ista significata —, sicut quando consequens habet propriam veritatem, non oportet quaerere veritatem] eius praecise pro aliquo antecedente ».

1 correspondet] respondet ACDE 2 quis] quid DE || correspondet] proprium *add.* *mg.* H², *add.* Z 3 quis] quid D, quod *add.* HZ || Deus... ens, *sic* BE, *Scot.*, ut ens deitate ABCDFG, *sed corr.* B²F² || ut] et D 4 ita] alia G || qui] quae C || est² *om.* E 5 de se *om.* D || isto] huiusmodi *add.* HZ 7 aliquid] aliquod Z 8 Isti] isto D 9 seu] vel D, sive EGHZ 10 quae] quia A || videlicet] valet FG, *sed corr.* F² 11 sed... in² *om.* Z
 13 solum] subiectum HZ, *Scot.* || hoc *om.* E || divina] quia *add.* E 14 videlicet] neque *Scot.* || aliquod] aliquid E || incommunicabile] communicabile D || ista] hac HZ 15 quia] illa *add.* D
 17 est] sit HZ 19 primis] personis H 20 veritatem *mg.* C || pro] in C 21 in] pro HZ || includuntur] inquiruntur HZ 20-22 pro... veritatem *sic* *Scot.*, *mg.* C, *mg.* H², *om.* (*hom.*) ABFG 22 non... eius *om.* D 23 praecise *om.* E

¹ Scotus, *ibidem*, n. 11 (IV, 5); cf. etiam Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, q. 1, n. 378 (ed. Vaticana, II, 345).

« Exemplum huius: color 'hic' singularis existens, non determinat sibi rationem suppositi (quia ratio suppositi proprie non est in accidentibus), et licet sit in supposito substantiae, tamen in quantum intelligitur album absque ista substantia in supposito — ut 'hic color' existens — potest esse principium operationis 5 realis, sicut si eadem albedo esset in tribus superficiebus, haberet unum actum realem, scilicet unam actionem disgregandi ». Et si quaeratur « de veritate illius propositionis 'hic color disgregat', pro quo supponit ibi 'color', — dico quod pro primo significato suo, puta pro 'hoc colore' existente, non autem pro aliquo colore 10 inferiore ad hunc colorem, puta pro 'hoc colore' in hac superficie vel illa, quia ista contrahentia colorem non sunt causa veritatis huius propositionis, sed est vera propter prima extrema ».

« Multo magis esset hoc verum si hic color ut 'hic' esset per se existens. Deitas autem est ex se esse, et ideo Deus in quantum 15 est Deus deitate, est per se ens, et ita 'huic Deo', non intelligendo aliquam rationem suppositi sive personae — immo rationem 'huius Dei' — potest attribui 'Pater et Filius et Spiritus Sanctus' ».

[CONTRA OPINIONEM SCOTI]

Contra: quodcumque aliqua sunt idem omnibus modis, 20 impossibile est aliquid supponere pro uno et non pro reliquo et quin eodem modo supponat pro uno et pro reliquo. Sed circumscribendo personam et relationem, nihil est in Deo quin sit

1 hic] huius est B 3 et] quod G, om. F 4 album om. HZ || absque] ab ABE || substantia corr. in subsistentia H², subsistentia Z 6 eadem om. C || esset om. B 7 scilicet] vel D || actionem] semper (?) add. E || disgregandi] distinguendi G, sed corr. G² 9 ibi] hic E || dico] respondet D, dicitur G, dicit HZ || primo om. A 10 puta] scilicet E || autem om. D
10-12 puta... colorem om. (hom.) C 10 aliquo] alio add. D || colore²] existente add. F
12 vel illa] et ita D || ista om. D 13 huius] istius HZ || sed] haec add. Z || prima] ipsa D
14 si] et C, sed E || esset² om. D 15 Deitas... est¹] sicut habet D || est¹ om. A || esse] ens F
16 ita] ideo DE 17 sive] vel HZ || rationem²] rationi DFHZ 18 Dei] veri G || potest] pater E
20 quodcumque] quando E 21 et¹ om. F || et² om. F 22 pro² om. B
23 et om. B

formaliter et omnibus modis ex parte rei divina essentia vel aliquod attributum absolutum. Igitur 'Deus' non potest supponere pro 'hoc Deo', — accipiendo 'hunc Deum' secundum quod non est formaliter nec Pater nec Filius nec Spiritus Sanctus —, nisi
 5 supponat pro essentia divina vel pro aliqua perfectione attributali absoluta etc. Et certum est quod si supponat pro aliquo absoluto, maxime supponet pro essentia. 'Deus' igitur hic: 'Deus est Pater et Filius et Spiritus Sanctus' supponit pro essentia; et ita nihil aliud denotatur nisi quod essentia divina est Pater et Filius et
 10 Spiritus Sanctus. Maior patet, quia ita est impossibile quod de eodem omnibus modis verificentur contradictoria intentionalia sicut realia. Igitur sicut de eodem non potest verificari quod essentia divina communicatur et non communicatur, ita non potest esse possibile quod pro eodem omnibus modis idem terminus
 15 supponat et non supponat, vel quod non supponat pro eo primo et quod supponat pro eo primo. Igitur si 'hic Deus' et 'essentia divina' sunt idem formaliter et omnibus modis ex natura rei, si terminus supponat pro 'hoc Deo', supponet pro essentia.

Confirmatur, quia in ista 'Deus est Pater etc.', terminus sup-
 20 ponit pro aliqua vera re extra animam. Sed extra in re nihil est nisi essentia et relatio et suppositum et aliqua perfectio absoluta attributalis, secundum eos¹. Igitur terminus supponit pro aliquo istorum. Et non potest dari propriissime nisi divina essentia, igitur supponit pro divina essentia. Ex isto patet quod non plus

3 secundum] scilicet D 4 nec³] et E 5 pro² om. E 6 absoluta] ergo add. F ||
 etc. om. HZ || absoluto om. D 7 supponet] supponit CDHZ, supponeret AF || Deus¹] divina
 CHZ, om. DG 7-8 Deus¹... essentia om. (hom.) F 8-9 supponit... Pater om. A
 8-10 supponit... Sanctus om. (hom.) E 10 Maior] minor HZ || quia] quod A 11 omni-
 bus modis om. E 12 verificari] omnibus modis add. D 14 possibile] simile D 15 quod]
 quia D 16 et... primo om. (hom.) DH, mg. H² || hic om. DF 17 et om. DHZ || modis]
 et add. E 18 supponet] supponeret A, et add. H²Z 19 est om. A || etc.] et Filius et Spi-
 ritus Sanctus D || terminus] Deus D, in ista Deus E 20 vera om. E 21 et¹ corr. in vel
 H², vel Z, om. F || et²] vel DHZ || et³ corr. in vel H², vel FZ, quod G 22-24 pro... supponit
 om. (hom.) F 23 Et om. D

¹ Cf. Scotus *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, q. 4, nn. 388-410 et d. 8, p. 1, q. 4, nn. 191-209 (ed. Vaticana, II, 349-361 et IV, 260-269).

est Deus deitate Deus, si ly Deus supponat pro aliquo absoluto et non pro aliquo supposito, quam deitas est deitate deitas. Sed si 'Deus' supponat pro persona, tunc Deus est deitate Deus, quia Pater est deitate Deus. Et Pater non est deitate Pater, secundum beatum Augustinum ¹.

Praeterea quaero: quid est primum significatum huius termini 'Deus'? Non aliqua persona per te ², igitur essentia vel relatio. Et non relatio, igitur essentia. Sed per te ³ ista propositio 'Deus est Pater et Filius etc.' verificatur pro primis significatis. Igitur ista verificatur quia haec essentia est Pater etc. et non quia 'hic ¹⁰ Deus', nisi intelligendo per hunc Deum hanc essentiam.

Praeterea quod dicit quod essentiae divinae ut 'quo' correspondet proprium 'quod' vel 'quis', scilicet ens deitate, puta hic Deus, contra: hic Deus et deitas nullo modo distinguuntur ex natura rei, igitur non plus est haec deitas 'quo' quam hic Deus. ¹⁵

Si dicatur quod distinguitur formaliter deitas et hic Deus, contra: per te ⁴ in creaturis nihil est in individuo nisi natura et differentia individualis et proprietates absolutae forte. Igitur similiter in persona Patris vel Filii nihil est nisi essentia et proprietas et perfectio absoluta attributalis. Igitur essentia et hic Deus ²⁰ nullo modo distinguuntur ex natura rei.

1 Deus¹ om. A || Deus² om. A || si] sed G || Deus³ om. A || supponat] supponit HZ
2 deitate om. E || Sed om. E 2-3 si 'Deus' trp. AC 4 Deus om. A 5 beatum om. D
6 quid] quod ACFHZ, om. G || est om. G 9 etc.] et Spiritus Sanctus D, si vera est add. DF
|| primis] primo D, personis HZ || significatis] significato D 10 ista] haec D || Pater] et Filius
add. HZ || et om. F 11 nisi] non ACGHZ 12 dicit quod²] dicitur D || divinae om. E
14 contra hic Deus om. (hom.) F, mg. F² 15 natura] parte DE 15-21 igitur... rei om. (hom.) C
15 haec] hic B 16 distinguitur] distinguuntur B || hic] est add. H 17 in creaturis om. F
18 forte] formatae G 19 vel] et E || Filii] etc. add. E || et] vel B 20 Igitur] et add. sed
del. H, add. Z 21 distinguuntur] distinguitur B

¹ August., *De Trinit.*, VII, c. 4, n. 9 (PL 42, 942). ² Scotus, supra, p. 18, lin. 16. ³ Supra, p. 19, lin. 19-20. ⁴ Cf. Scotus, *Quaestiones in Metaph. Aristot.*, VII, q. 13, nn. 16-20 (ed. Wadding, IV, 703-706); cf. etiam Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 6 (ed. St. Bonaventure, II, 161-173).

Praeterea quod dicitur ¹ quod unicuique 'quo' correspondet proprium 'quod', non est verum. Patet, [quia] si una albedo esset in pluribus subiectis, tunc haec albedo esset 'quo' respectu disgregationis, et tamen non haberet proprium 'quod', quia
 5 'quod' non potest dici nisi subiectum. Et non potest dici quod unum subiectum vel etiam compositum ex subiecto et hac albedine magis sit 'quod' quam aliud.

Similiter, anima separata est 'quod' et 'quo', quia non est ibi distinctio aliquorum quorum unum possit dici 'quod' et
 10 aliud 'quo'.

Similiter, accidens primo coniunctum et postea separatum non habet idem 'quod', et tamen est idem 'quo'.

Praeterea, essentia divina est 'quo' respectu spirationis, et tamen non est idem proprium 'quod', quia nec essentia nec
 15 persona aliqua.

Ex istis patet quod exemplum ² est ad oppositum. Quia si hic color esset in tribus superficiebus, hic color esset principium disgregationis et non aliquod medium inter substantiam coloris et ipsum suppositum. Et ita essentia divina erit tres personae et
 20 non aliquod medium inter essentiam et personas, quia nullum est tale medium.

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo dico aliter ad quaestionem quod in ista 'Deus est Pater et Filius et Spiritus Sanctus', ly Deus supponit pro ipsamet di-

1 Praeterea] Et *praem.* G || quo] primo *add.* F || correspondet] respondet G 2 verum] quod *add.* HZ 3 tunc] etc. F, et H, *sed del.* H², *om.* Z 4 proprium] propositionem H, *sed corr.* H² 5 quod¹ *om.* G || potest¹] posset CD || dici¹] Deo C || potest²] posset DE || quod² *om.* E 6 hac *om.* D 7 magis *om.* ABC 8 Similiter] quod *add.* HZ || anima] natura AG || quia] quod A 9 possit] posset B, potest E 11-12 Similiter... quo *om.* (*hom.*) F 11 primo *om.* B 12 habet] tamen G 13 est *om.* A 14 nec²] relatio nec *add.* E 16 patet *om.* A 19 suppositum *om.* A 20 essentiam] essentias B 23 Ideo... aliter] dico igitur D || aliter *om.* E 24 et... Sanctus] etc. E || et... Sanctus] etc. F || ly] hic E || ipsamet] ipsa D

¹ Supra, p. 19, lin. 1.

² Supra, p. 20, lin. 1-13.

vina essentia. Et ideo quia ipsa essentia est tres personae, ideo Deus est tres personae.

Et si dicatur¹ quod omne praedicatum quod convenit pluribus, oportet quod alicui conveniat primo. Sed creare convenit tribus personis et nulli earum primo, quia tunc alia⁵ non posset creare. Et convenit cuilibet illarum tamquam illi quod est 'quod'. Igitur est aliquod 'quod' cui primo convenit. Illud non est essentia, quia essentia est 'quo' respectu creationis. Ergo 'hic Deus' est 'quod' cui primo convenit creare:

Respond eo quod aliquid primo competere alicui potest esse dupliciter: vel in re vel in praedicatione.

Primo modo maior est simpliciter falsa, tam in Deo quam in creaturis. In creaturis patet, quia posse ridere competit Sorti et Platoni et sic de aliis, et tamen in re nihil est cui primo competit 'posse ridere', quia nihil est in re quod potest ridere nisi Sortes¹⁵ vel Plato et sic de aliis hominibus. Et ita est in divinis illa maior simpliciter falsa, nam 'posse creare', et sic de talibus, nulli competit nisi alicui personae et divinae essentiae, nisi forte relationi.

Secundo modo potest illa maior concedi, saltem ut in pluribus, sicut in praedicatione 'posse ridere' primo competit isti²⁰ termino communi 'homo', non pro se sed pro singularibus, quia haec est primo vera 'omnis homo potest ridere', et tamen iste

1 ipsa] divina *add.* E 1-2 ideo... personae *om.* (*hom.*) G 5 earum] illarum D, conveniat *add.* E 6 convenit] contingit F || illarum] istarum B, earum FZ, personae D || illi *om.* A
7 Igitur *om.* C || aliquod *om.* C || quod] convenit *add.* B, *om.* HZ 8-9 Illud... convenit *om.* (*hom.*) C 9 quod] quo D || cui *om.* A || convenit] competit D 11 praedicatione] propositione D
12 est] etiam *add.* G 13 In creaturis² *om.* (*hom.*) DEHZ || ridere] reddere H, *sed corr.* H² || competit] convenit DEHZ, petit G 14 aliis] hominibus *add.* D || competit] competat D, possit competere F, convenit HZ 15 potest] possit D 16 vel] et DE || hominibus] omnibus F, *om.* E || ita] sic F 17 talibus] aliis E 17-18 competit] convenit EHZ
18 alicui] alteri C 20 praedicatione] praedicationibus D || posse *om.* G || competit] convenit E || isti] huic DE 21 communi *om.* C || pro²] suis *add.* E 22 vera] quia *add.* E || potest] primo *add.* E

¹ Hic passus (p. 24, lin. 2 - p. 25, lin. 8) de verbo ad verbum a Ioanne Reading allegatus est (cod. Florent., Bibl. Nat., conv. D. IV. 95, f. 252r); cf. editio Vaticana Scoti, IV, p. 21*.

terminus communis 'homo' non potest ridere. Nec denotatur hoc per illam propositionem, sed praecise denotatur quod quilibet homo singularis potest ridere. Ita in proposito, 'posse creare', sicut 'quod', primo competit isti termino communi 'Deus', quia
 5 de nullo praedicatur illud praedicatum nisi de quo praedicatur iste terminus 'Deus', et de quocumque praedicatur iste terminus 'Deus', de eodem praedicatur illud praedicatum, et tamen non praedicatur de hoc termino 'Deus' pro se sed pro personis divinis.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

10 Ad argumentum principale¹ dico quod maior est vera quando iste terminus praecise supponit pro talibus contentis, alias non oportet. Et ita est in proposito quod iste terminus 'Deus' non praecise supponit pro tribus personis, sed etiam supponit pro ipsa divina essentia, ideo haec est vera 'Deus est tres personae'
 15 quia essentia divina est tres personae.

[DISTINCTIO QUINTA]

QUAESTIO I

UTRUM ESSENTIA DIVINA GENERET VEL GENERETUR]

Circa distinctionem quintam quaero primo utrum essentia
 20 divina generet vel generetur.

1 communis *om.* D || homo *om.* E 3 Ita] est *add.* D 4 sicut quod] sic D, *om.* (*lac.*)
 C || quod] quid B || competit] convenit ACEHZ 4-6 quia... Deus *om.* (*hom.*) HZ 4 com-
 muni *om.* D || quia] quod D 5 illud] hoc F || quo] illo F 6 Deus *om.* D || et *om.* E ||
 quocumque] quo F 7 eodem] illo F || non] nullo modo HZ 8 hoc] isto F 10 quan-
 do] quia AD 11-12 iste... quod] illud praecise supponit pro suppositis et non pro aliquo
 formaliter distincto a suppositis modo Z, *mg.* H² 13 supponit *om.* E 14 ipsa *om.* E || di-
 vina *om.* D || essentia] et *add.* E 10 personae] etc. *add.* B 19 primo *om.* D

¹ Supra, p. 18, lin. 7.

Quod sic:

Primo sic: essentia divina est res generans vel Pater generans; igitur essentia divina est generans; et ultra, igitur essentia divina generat. Antecedens est verum, igitur et consequens. Prima consequentia patet per illam regulam prius acceptam ¹ quod a deter- ⁵minabili sumpto cum determinatione non distrahente nec diminuyente ad determinabile absolute sumptum, et eodem modo ad determinationem absolute sumptam, est bona consequentia. Ergo sequitur: essentia divina est res generans, igitur est generans. Secunda consequentia patet quia de quocumque praedicatur par- ¹⁰ticipium alicuius verbi, ipsum verbum praedicatur de eodem. Antecedens patet quia essentia est Pater, et non est Pater non-generans, igitur est Pater generans; et ultra, igitur est res generans.

Secundo sic: non minus est divina essentia ratio generandi quam forma in creaturis est ratio agendi; sed quia forma in crea- ¹⁵turis est ratio agendi, vere dicitur forma esse agens; ergo eodem modo quia essentia divina est ratio generandi, vere dicitur generans. Maior videtur manifesta, quia nihil est quod possit esse ratio generandi nisi essentia divina. Probatio minoris: tum quia illud quo posito potest poni actio, et quo non posito non potest ²⁰poni actio, est vere agens. Sed posita forma potest poni actio, et ipsa amota quocumque alio posito, non potest poni actio. Igitur ipsa forma vere est agens. — Tum quia agere convenit

2 Primo] probro D || sic] quia DE || divina om. E || vel... generans² om.(hom.) E || vel] quia C 2-3 vel... ultra om. D 3 igitur¹... generans rep. BC || et ultra om. FG 4 est om. ACGHZ || et om. ABH 5 illam] istam B, primam F, om. DE || quod] quia F || a om. H 6 sumpto om. E || nec] vel F 7-8 et... sumptam om. HZ 10 consequentia] regula B || quia om. BC 11 ipsum] illud E || eodem] aliud add. D, illud add. E 12 patet] est verum D 16 esse] est B, ergo F, sed corr. F², om. DE 17 generandi] agendi ABG || dicitur] dicitur EFZ 18 videtur] est C || manifesta] esse add. E || possit] vere add. GHZ 19 minoris] maioris AB 21 est] esse A || est vere agens om. D 22 quocumque] omni D 23 Igitur om. DE || est] erit D || agere] agens E

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 3 et d. 2, q. 6 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 96s. et 176s.).

alicui primo, et non convenit primo subiecto nec aggregato ex forma et subiecto, quia tunc nihil posset agere nisi subiectum vel tale aggregatum, quod est manifeste falsum quia ipsa forma separata poterit agere. — Tum quia accidens separatum vere agit, 5 ergo quando est coniunctum vere aget. — Tum quia agere competit subiecto per formam, ergo verius competet ipsi formae. — Tum quia intellectus intelligit, secundum beatum A u g u s t i n u m ¹, igitur eadem ratione forma agit. — Tum quia aliter pars non diceretur moveri, quia nihil posset agere nec per con- 10 sequens pati nisi subiectum vel compositum.

Tertio sic: quandocumque aliqua sunt idem omnibus modis ex natura rei, de quocumque dicitur unum et reliquum. Sed generare et paternitas sunt idem omnibus modis ex natura rei. Ergo si essentia divina est paternitas, essentia divina vere generat.

15 Quarto sic: essentia divina est Pater, ergo essentia divina generat. Antecedens patet per praecedentem quaestionem ². Consequentia patet quia omnis pater generat vel genuit, ergo si essentia divina est Pater, vere generat vel genuit. Similiter, si est Pater, ergo est Filii Pater; sed non est Pater Filii nisi quem generat; 20 ergo generat Filium.

Ad oppositum est M a g i s t e r in littera ³.

Conclusio in ista quaestione est certa quod essentia divina

1 nec] ut G, om. H 1-2 nec... subiecto om. (hom.) D 2 posset] potest B || vel] nec etiam D, ut Z 3 aggregatum] tali aggregato convenit agere primo quia tunc nihil posset agere nisi tale aggregatum add. D || quia] tunc add. F 3-4 separata] non add. F, om. B
4 poterit] posset BF || separatum om. E 5 aget] agit B, om. G 5-6 competit] convenit EFGHZ 6 competet] competeret BC, competit F, convenit E || ipsi] illi DE 7 Tum om. E || intelligit] agit D, om. A 7-8 Augustinum mg. B², om. A, om. (lac.) G 8 aliter] aliqua D 9 pars om. E || diceretur] dicetur HZ 12 natura] parte D || quocumque] quibuscumque GHZ 12-13 de... rei om. (hom.) C 14 divina!] dei DHZ, om. E || paternitas] igitur add. ABC || essentia² om. AB || divina² om. C 17-18 ergo... genuit om. (hom.) E
18 divina om. F 22 quod] quia DE

¹ Cf. August., *De Trinit.* X, c. 10, n. 13 (PL 42, 980). ² Cf. supra, p. 14, lin. 1-11. ³ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 5, c. 1 (ed. Grottaferrata, 80-87).

non generat nec generatur. Et est determinata per Ecclesiam, *Extra*, 'De summa Trinitate et fide catholica', "Damnamus"¹. Sed diversae rationes a diversis assignantur.

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

Unde dicunt aliqui² quod essentia non generat nec ge-
neratur quia essentia non potest supponere pro supposito. «Et ideo
ea quae sunt propria personarum, quibus ab invicem distinguun-
tur, non possunt essentiae attribui. Significaretur enim quod esset
distinctio in essentia divina, sicut est distinctio in suppositis».

[CONTRA OPINIONEM THOMAE]

10

Contra: si ista ratio esset bona, haec esset falsa 'essentia est
paternitas', quia paternitas est ita propria ipsi supposito sicut ipsum
generare, et per consequens ita significaretur distinctio in essen-
tia divina sicut in suppositis, nisi aliud obstaret.

[OPINIO SCOTI]

15

Aliter dicitur quod haec non est concedenda 'essentia ge-
nerat', et ratio logicalis assignatur ista³: «Quandocumque subiec-
tum sua abstractum ultimata abstractione et praedicatum ex ratione

1 non] nec DF || determinata] certa B 2 catholica] capitulo add. FHZ 5 non]
nec D 6 essentia om. E || supposito] subiecto F || Et om. EF 7 ab] ad ABCDFG
8 attribui] tunc add. D || esset] posset esse F 9 distinctio om. HZ 11 ratio] regula A,
responsio D, om. E || bona om. E 12 supposito] subiecto F || ipsum om. F 13 in]
ipsa add. HZ 14 suppositis] supposito D || aliud] aliquod HZ, sed corr. H² 16 conceden-
da] quod add. GHZ 17 logicalis] subtilis D || ista] quia add. D, om. E || Quandocumque]
quantumcumque G, aliquod add. D

¹ *Decretales Gregorii IX*, lib. I, tit. 1, c. 2 (ed. Friedberg, II, 6). ² Tho-
mas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 39, a. 5 Resp. ³ Scotus, *Ordinatio*, I,
d. 5, p. 1, q. un., nn. 18-24 (ed. Vaticana, IV, 17-23).

est non potest praedicari nisi formaliter, non potest esse vera propositio nisi sit per se primo modo; subiectum hic est abstractum ultimata abstractione, et hoc praedicatum de ratione sua non potest praedicari nisi formaliter » et modo inhaerentis « ergo propositio non potest esse vera nisi per se primo modo. Sed haec non est vera primo modo, quia praedicatum non est de per se intellectu subiecti — ‘omne enim quod dicitur ad aliud, est aliquid praeter relationem’, VII *De Trinitate* 2¹, ita quod relatio non est intra conceptum illius absoluti ».

10 Maior declaratur: « In substantiis est tantum una abstractio », scilicet quidditatis, « a supposito propriae naturae, quia substantiae non sunt natae concernere aliquid alterius naturae », sicut humanitas abstrahitur. Et ideo « illud ut sic conceptum, est praecise ipsum, quia cuilibet alii extraneum, — sicut dicit Avicenna V *Metaphysicae* 2, quod ‘equinitas est tantum equinitas’ et nihil aliud ».

Sed in accidentibus est abstractio a suppositis alterius naturae, prima, dicendo ‘albedo’; secunda ab individuis, dicendo ‘quidditas albedinis’. In relativis sunt plures abstractiones. Sic igitur patet quod « ultima abstractio est quidditatis absolutissime sumptae ab omni eo quod est quocumque modo extra rationem quidditatis ».

« Circa alium terminum eiusdem maioris, scilicet quod praedicatum ‘de quocumque praedicetur, de necessitate formaliter

1 potest¹] competere vel *add.* D 1-4 non²... formaliter *om.* (*hom.*) G 2 modo] sed *add.* E 3 de ratione] ex natura E 4 modo inhaerentis] non inhaerent D 5 per se *om.* F 7 aliquid] excepta relatione vel *add.* D 8 Trinitate 2] Tho. et Z || ita] sequitur *add.* F || quod *del.* H², *om.* Z || est *om.* G || intra] infra EHZ 10 Maior] minor E || substantiis] autem *add.* B, enim *add.* D 12 concernere] contrahere C || naturae] generis E 13 abstrahitur *om.* E || conceptum] consideratum DHZ 14-15 dicit Avicenna] per Commentatorem E 15 quod *om.* HZ 17 Sed] quam G, *sed corr.* G² 18 prima] primo HZ, est *add.* E 19 abstractiones] et *add.* Z || igitur *om.* HZ 20 absolutissime] absolutissimae *ed.* Scoti 21 modo *om.* G 22 eiusdem *om.* D 23 praedicetur] praedicatur DEHZ

¹ August., *De Trinit.*, VII, c. 1, n. 2 (PL 42, 935). ² Avicenna, *Metaph.*, V, c. 1 (ed. Venetiis 1508, f. 86va).

praedicatur' », dicitur esse « notandum quod substantiva possunt dupliciter praedicari in divinis, quandoque formaliter, quandoque per identitatem; sed adiectiva si praedicantur, de necessitate praecantur formaliter, et hoc quia sunt adiectiva, — nam ex hoc quod adiectiva sunt, significant formam per modum informantis », 5 de quo videlicet « formaliter dicuntur; talia sunt non tantum nomina adiectiva sed omnia participia et verba ».

Ex istis patet illa maior. « Quia illud praedicatum praecise natum est praedicari formaliter, ideo non potest salvari veritas propter identitatem tantum, — et quia subiectum est summa 10 abstractione abstractum, non potest stare pro aliquo qualitercumque alio a se sed praecise pro se formaliter, et ideo oporteret quod sua ratio praecise formaliter esset idem illi praedicato, quod non posset esse nisi ista ratio praecise includeret illud praedicatum ». Patet igitur maior, et minor est manifesta, ideo etc. 15

[CONTRA OPINIONEM SCOTI]

Contra istam opinionem arguo quod maior assumpta sit simpliciter falsa ¹. Nam ista est vera secundum istum ²: 'essentia divina communicatur Filio', et hoc praedicatum est verbum vel participium quod non est natum praedicari nisi formaliter, et 20 tamen non est per se primo modo. Praeterea, haec est vera: 'essentia divina videtur ab intellectu creato', et subiectum est abstractum ultimata abstractione, et praedicatum non est natum

1 praedicatur] praedicetur HZ || notandum] connotandum E 2 praedicari] convinci E ||
quandoque¹... quandoque²] vel... vel E 3 praedicantur¹] formaliter *add.* D 4 hoc¹] licet
G || sunt] sibi G 5 modum] inhaerentis et *add.* DE || informantis] illud *add.* H²Z 6 vi-
delicet] scilicet E || talia] autem *add.* D || sunt non *trp.* HZ 7 sed] etiam *add.* HZ 8 Quia]
quod BEDF 9 est *om.* HZ 12 oporteret] oportet DEFHZ 13 praecise *om.* E
14 includeret] includat E 15 minor] satis *add.* D 18 istum] eum D 19 hoc]
istud D

¹ Cf. supra, p. 28, lin. 17 - p. 29, lin. 2.
d. 5, p. 1, q. un., n. 24 (ed. Vaticana, IV, 22 s.).

² Scotus, *Ordinatio*, I,

praedicari nisi tantum formaliter, et tamen non est per se primo modo, etiam secundum eos.

Ad ista dicitur ¹ quod 'communicari' et similiter 'videri ab intellectu creato' dicit praecise relationem rationis super essentiam, et ideo non ponunt aliquid reale in essentia, et propter hoc non sunt praedicata distinctiva essentiae. Sed generare est aliquid reale in essentia et reale praedicatum distinctivum illius cui convenit ab alio. Et ideo illa maior intelligitur quando praedicatum est aliquid reale distinctivum illius cui additur, non ens rationis tantum. Tunc arguitur sic: nullum praedicatum quod necessario praedicatur formaliter et est distinctivum illius cui additur potest praedicari de essentia in abstracto. Sed 'generare' tantum praedicatur formaliter et est distinctivum illius cui additur. Igitur non potest praedicari de essentia in abstracto:

Contra ²: abstractum ultimata abstractione non magis abstrahitur ab ente reali quam ab ente rationis, quia ita repugnat sibi quod sit ens rationis sicut quod sit quodcumque ens reale sibi extraneum. Igitur tale abstractum non magis recipit praedicationem entis rationis quam entis realis. Igitur si propter talem abstractionem haec esset falsa 'essentia generat', multo magis

1 tantum om. F	3 similiter] videre vel add. E	4 super] supra E	5 ponunt]
ponit ADG, potest E	7 in... reale ² om. (hom.) G	7-8 convenit ab alio]	additur non
ens rationis tantum (cf. infra lin. 9-10) D	8 maior] minor HZ	10 tantum]	et add. D
11 et om. E	12-14 Sed... abstracto om. (hom.) C	14 de essentia om. B	15 Contra]
responsionem add. D	17 sicut] ita G quodcumque om. D	19 entis ¹] ens D entis ²]	
ens D si interl. G ² , om. E	20 esset] est G multo magis om. F		

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 5, p. 1, q. un., n. 30 (ed. cit., IV, 27).

² De ista controversia testificatus est Adam Wodeham, *In I Sent.*, d. 5: « Ad istud ponitur modo responsio quorundam, scilicet Reading et aliorum in Ockham, et improbatio insufficiens eiusdem... tum quia non magis abstrahitur abstractum ultimata abstractione ab ente reali quam ab ente rationis etc., tum quia Avicenna, quem pro se allegant, sermone 'ab equinitate', ita esse in anima sicut extra animam et esse universale vel particulare et cetera huiusmodi, quae ita sunt praedicata rationis sicut communicari Filio » (cod. Cantabr. Gonv. et Caius 281/674, f. 181rb).

haec esset falsa 'essentia communicatur', 'essentia videtur ab intellectu creato', si ista dicant praecise relationem rationis, quia istae relationes rationis ita erunt extraneae sibi sicut generare reale.

Confirmatur, quia secundum *Avicennam*¹, quem allegant, sicut equinitas in quantum equinitas nec est una nec plures,⁵ ita nec est in effectu nec in intellectu nec universale nec particulare, et tamen aliqua istorum tantum dicunt — ultra equinitatem — entia rationis. Igitur a tali abstracto non magis removetur aliquid reale sibi extraneum quam ens rationis cuius esse est sibi extraneum.

Praeterea², supposito quod 'communicari' et 'videri ab intellectu creato' dicerent praecise relationes rationis, tamen 'intelligere' et 'velle' et 'esse bonum' et 'esse sapientem' et huiusmodi dicunt aliquid reale, sicut et 'generare'. Sed omnes istae sunt verae 'essentia divina intelligit', 'essentia divina vult', 'essentia divina est bona, est sapiens', et sic de aliis, et tamen non sunt verae primo modo dicendi secundum istum, quia omnia ista praedicata distinguuntur formaliter ab essentia divina secundum eos.

Praeterea, haec est vera 'essentia divina creat', 'essentia divina distinguitur a creatura', et tamen praedicata sunt distinctiva,²⁰ quia necessario inferunt essentiam divinam distinguere ab aliquo.

Praeterea, ratio sua non concludit, quia huius deberet assignari ratio quare tale praedicatum reale distinctivum non praedicatur de essentia. Et assignatur ratio quia « subiectum est abstrac-

1 communicatur] vel *add.* F 2 si] sed F || ista] istae C || relationem] relationes D
3 rationis *om.* F || erunt] essent D || generare] quod est *add.* D sibi aliquid *add.* E 4-5 al-
legant] allegat DFGHZ 5 in quantum equinitas²] est quidditas C, *om.* G || nec¹] non GHZ
6 est *om.* F 7 tamen] tantum E || tantum *om.* E 8 entia] entitatem F, esse G 9 esse]
essentia E 11 communicari] creari E 12 dicerent] dicunt HZ, *trp. ante ab (lin. 11) A*
13 et¹] scire et *add.* E || et² *om.* CEFZ || esse sapientem] sapiens D || et huiusmodi] etc. E
14 et *om.* G 15 essentia² divina² *om.* E || essentia³ *om.* E || divina³ *om.* EHZ 16 est bona]
et E || est² sapiens *om.* D || et² *om.* D || non *om.* GHZ 17 dicendi] per se *add.* DEHZ
21 aliquo] alio D 22 huius] hic E 22-23 assignari] assignare A 23 quare] quia
D || reale] et *add.* C, *om.* E 24 assignatur ratio] assignat rationem Z || quia] quare E

¹ Supra, p. 29, lin. 15.

² Supra, p. 31, lin. 3.

tum ultimata abstractione et praedicatum non est natum praedicari nisi formaliter ». Sed ista causa est communis sive praedicetur praedicatum reale distinctivum sive aliud.

Praeterea, semper stat quod non oporteret istam propositionem
 5 'essentia generat' esse veram per se primo modo, et ideo non est neganda, quia ex forma praedicationis sequeretur ipsam esse veram per se primo modo, quia tunc secundum eos eodem modo essent istae negandae 'essentia est bona, intelligens, volens' etc., quia non sunt per se primo modo secundum eos. Sed ideo est
 10 ista neganda 'essentia generat' quia infert essentiam distinguere a genito. Et haec est ratio *Magistri*¹, quae melior est quam alia.

Secundo arguo contra praedictam maiorem, quia non minus abstrahitur subiectum ab accidente quam abstractum ultimata abstractione a talibus praedicatis, cuiusmodi sunt 'generare', 'spirare' etc. Sed non obstante tali abstractione, aliquid accidentale,
 15 quod non est natum praedicari nisi formaliter, praedicatur de subiecto et non per se primo modo, — sicut quod 'homo est albus, musicus' etc. —, igitur non obstante tali abstractione, poterunt aliqua praedicari quae non sunt nata praedicari nisi formaliter de tali abstracto, et tamen non per se primo modo.
 20

Confirmatur ista ratio, quia abstractio talis non facit quod propositio sit vera primo modo vel secundo, sed praecise facit quod illud abstractum non potest supponere pro illo a quo abstrahitur. Igitur quamvis essentia sit abstractum ultimata abstrac-

2 causa] non *add.* (*interl.*) F² 2-3 praedicetur] praedicatur GHZ 3 reale *om.* HZ
 4 oporteret] oportet EFHZ 6 praedicationis] non *add.* (*mg.*) E² || sequeretur] sequitur DE
 7 modo¹] formaliter *add.* G || quia] et HZ || tunc] tamen D 8 bona] et *add.* D || intelligens]
 intellectus EH, *sed corr.* H², et *add.* DF || volens] voluntas H, *sed corr.* H² || etc.] et huiusmodi HZ
 9 modo] etiam *add.* HZ || ideo *om.* G 10 infert] inferret DHZ, inferat E 11 genito] ge-
 nerato E || quae] quia A 13 ultimata] vel abstractum C 14 cuiusmodi] cuius BG || ge-
 nerare] et *add.* FGHZ 14-15 spirare] simpliciter C 15 etc.] et huiusmodi DE, *om.* B ||
 aliquid] aliquod EFZ 17 per se *om.* D || quod *om.* E 19 praedicari¹] praedicare D ||
 sunt] nata *add.* E || nisi *om.* E 20 abstracto] abstractione G || non] est *add.* EF 23 a quo
om. A 24 abstractum] abstracta DEF

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 5, c. 1 (ed. Grottaferrata, 81).

tionem, ex hoc non sequitur quod nihil quod non est natum praedicari nisi formaliter non potest praedicari de eo nisi per se primo modo, sed facit quod essentia non potest supponere pro persona vel supposito. Et de hoc est quaestio principalis: an illa essentia generet.

5

Tertio, maior sua est falsa in creaturis quia haec est vera 'equinitas est creata', 'equinitas distinguitur a Deo', et tamen praedicata non sunt nata praedicari nisi formaliter, et tamen non sunt verae per se primo modo. Similiter, haec est vera 'humanitas est una', et tamen non per se primo modo. Assumptum patet, 10 quia sequitur 'haec humanitas est una, igitur humanitas est una', ab inferiori ad superius; et antecedens est verum, igitur consequens.

Praeterea, quod dicit¹ quod 'in substantiis non est abstractio nisi a suppositis propriae naturae', non est verum secundum eum, quia illud quod praedicatur de aliquo et non in abstracto, praedicatur de illo concreate. Sed substantia praedicatur de aliquo 15 supposito alterius naturae et non in abstracto, — sicut haec est vera 'Filius Dei est homo', et haec est falsa 'Filius Dei est humanitas' —, igitur substantia concernit aliquod suppositum alterius naturae.

20

Praeterea, sicut 'albedo' praedicatur de albedinibus singularibus, quamvis a supposito alterius naturae abstrahatur, ita 'humanitas' praedicatur de humanitatibus singularibus. Nam haec est vera 'haec humanitas est humanitas', quamvis non praedicetur

1 non² om. C 1-2 praedicari] de ea add. Z 2 formaliter... nisi om. (hom.) Z || potest] possit D || per... modo] primo modo dicendi per se E 3 facit] solum D || supponere] nisi add. F || persona] sola essentia D 4 vel] divino add. D, pro add. F || quaestio] quomodo H || illa om. F 5 generet] generat B 6 est² interl. G², om. A 8 non² om. Z 10 tamen om. E || non] est add. DEZ 11 quia sequitur om. G || haec om. E || una¹ om. E 12 et om. CE || antecedens] etiam add. CE || igitur] et add. DEGZ 13 quod¹ om. F || substantiis] substantia D || non] nihil G || abstractio] abstrahendo G 14 suppositis] supposito D || secundum eum om. DE 15 aliquo] alio HZ || non om. G 16 illo] eo EF 17 sicut] sed G 18 est² om. AF 19 concernit] concludit A, concurrat ad H, sed corr. H² || aliquod om. E 23 Nam om. E 24 vera om. E || haec om. E || praedicetur] praedicatur DEGHZ

¹ Supra, p. 29, lin. 10.

de supposito alterius naturae, igitur humanitas non est abstractum ultimata abstractione, sicut nec albedo.

Praeterea, quod dicit quod quidditas albedinis abstrahitur a propriis singularibus, non est verum quia, sicut ostensum est
 5 secunda distinctione¹, non est talis differentia in albedine quod sit quidditas et aliquid praeter quidditatem; quod tamen requireretur ad talem abstractionem.

Praeterea, quod dicit² de secundo termino, non est ad propositum. Quia quamvis aliquid non possit praedicari nisi formaliter, tamen ex hoc non sequitur quod si praedicetur de aliquo
 10 quod non potest stare pro quocumque alio nisi praecise pro se ipso quod propter hoc praedicetur primo modo, quia album, musicum, et huiusmodi, secundum rationem suam non possunt praedicari nisi formaliter, et 'homo' non potest stare nisi pro se
 15 ipso, unde nullo modo potest 'homo' stare pro quocumque accidente. Et tamen istae sunt verae 'homo est albus', 'homo est musicus', 'homo currit', et sic de aliis. Et huius ratio est quia, quamvis 'homo' non possit stare nisi pro homine, quia tamen 'album', 'currere', et sic de aliis adiectivis, verbis et participiis,
 20 possunt stare pro homine, ideo propositiones verificantur, quamvis non sint per se primo modo. Et eodem modo, quia in talibus propositionibus 'equinitas creatur', 'equinitas distinguitur a Deo', et sic de aliis, ipsa praedicata possunt supponere pro ipsa equini-

2 sicut nec] non plus quam D 3 quod² om. G || quidditas] quantitas G 4 propriis] suis E || non] propriissimi E || verum] falsum E || est²] in add. DZ 5 quod] quae D
 6 et] vel HZ || aliquid] aliud F || praeter] praedicatur EH, sed corr. H² || quod] et F 6-7 requireretur] requiritur DE 7 ad talem om. A 9 aliquid om. DHZ 9-10 formaliter] et add. E
 10 praedicetur] praedicatur FGHZ 11 quod] quia D || alio om. E || nisi] praedicatur add. G 12 quod] et CFHZ || praedicetur] praedicatur DHZ 13 rationem suam] communem scientiam D
 14 homo] hoc D || stare om. E 16 istae] propositiones add. G
 17 homo currit om. E || est om. D || quia om. C 18 pro] aliquo add. D 19 sic... participiis] huiusmodi participia et verba D
 20 ideo] et per consequens tales E 21 Et om. BD || eodem modo] ideo F, om. B

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 6 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 222ss.). ² Scotus, supra, p. 29, lin. 22.

tate, ideo tales sunt verae quia subiectum et praedicatum pro eodem supponunt. Ergo eodem modo si 'generare' vel 'generans' posset supponere pro ipsa essentia, haec esset vera 'essentia generat', quamvis non esset per se primo modo, sicut haec est vera 'essentia divina est bona' quia praedicatum supponit pro ipsa, quamvis non sit per se primo modo. Unde de ratione talium praedicatorum, scilicet adiectivorum, participiorum, etc., est supponere pro aliis quam pro significatis suorum abstractorum. Et ideo de aliis praedicantur, immo quasi semper praedicantur de aliis, scilicet de illis quae abstrahuntur ab eis.

[OPINIO PROPRIA]

Ideo dico aliter ad quaestionem quod essentia divina nec generat nec generatur, quia si aliqua talis esset vera, sequeretur essentiam distingui ab illo quod generat vel generatur. Sed essentia divina a neutro distinguitur, et ideo nec generat nec generatur.

Sed quae est ratio istius quare non potest concedi quod 'essentia generat', sicut conceditur quod 'essentia est Pater', 'essentia est paternitas'? Respondeo quod aliqua sunt praedicata quae de nullo possunt praedicari nisi de illo de quo primo et immediate praedicantur, vel saltem non de aliquo nisi per aliquid intrinsecum sibi et quod sit de ratione eius formali, — sicut patet quod 'esse idem' et 'diversum' et huiusmodi de nullo praedicantur nisi de quo primo et immediate praedicantur —, vel saltem per aliquid intrinsecum illi de quo praedicantur. Unde impossibile est quod

2 eodem¹] eisdem HZ || vel] et E 3 posset] possit A, possent E || haec] adhuc HZ
 4 sicut] sed G 5 quia] quod D 6 ipsa] essentia *add.* HZ || de *om.* A 7 scilicet *om.* E ||
 etc. est] videtur et est magis D 9 immo *om.* FG 9-10 quasi... aliis *om.* F 10 illis]
 his D || eis] illis E 13 sequeretur] essentiae *add.* G, vere *add.* HZ, *sed del.* H² 14 essentiam]
 naturam GH, *sed corr.* H² 15 a *interl.* C, *om.* AB || nec¹] non DEFGZ 16 istius] huius A ||
 concedi] dici HZ 17 conceditur] potest concedi E 17-18 essentia² est] et E 18 quod
om. G 19 praedicari] verificari D 20 aliquid] aliquod D 21 sibi *om.* D || formali
om. HZ 23 primo *om.* ABDGHZ || et *om.* DHZ || praedicantur] dicuntur HZ || per] vel
 G || aliquid] aliquod E

aliquid distinguatur ab alio nisi vel se ipso vel per aliquid sibi intrinsecum. Unde dicere quod 'Sortes distinguitur a Platone per Ioannem', vel dicere quod 'materia distinguitur ab angelo' quia forma distinguitur, nihil est. Sed materia se ipsa distinguitur et
 5 a forma et ab aliis, et compositum distinguitur a materia per formam, quae est aliquid sibi intrinsecum. Et ita est de multis aliis praedicatis.

Aliqua autem praedicata praedicantur de aliquo mediante aliquo sibi extrinseco, sicut ponendo quantitatem esse aliam rem
 10 a substantia et a colore. Tunc homo diceretur esse albus quia quantitas sua esset alba. Similiter ignis dicitur calefacere quia calor calefacit. Non sic autem potest dici quod homo accidit quia albedo hominis accidit, nec potest dici quod homo est in subiecto quia albedo est in subiecto. Et ita est quod multa praedicata quae
 15 primo praedicantur de accidente, secundo praedicantur de subiecto accidentis, et multa quae primo praedicantur de accidente nullo modo praedicantur de subiecto. Similiter multa praedicata quae praedicantur primo de natura assumpta, praedicantur de Verbo assumente — sicut pati, mori, comedere, bibere,
 20 et sic de aliis — et aliqua quae praedicantur de illa natura, non praedicantur de Verbo. Unde 'esse aliud a Deo' praedicatur de natura, non tamen de Verbo assumente, et ita est de multis.

Nunc autem, sive ex proprietate istorum praedicatorum sive

1 alio] aliquo DG 1-2 per... intrinsecum] aliquo sibi intrinseco E 2 distin-
 guitur] differt E, distinguatur FHZ 3 Ioannem] nihil est *add.* HZ || distinguitur] distin-
 guatur HZ 3-4 quia forma distinguitur¹] per formam HZ, ab angelo *add.* E 4 se ipsa
om. F || et *om.* BC 5 compositum] tantum *add.* E || a materia] ab aliis D 6 aliquid
om. D || intrinsecum] intrinseca D 7 praedicatis *om.* E 8 Aliqua autem] alia sunt D ||
 praedicata] quae *add.* D, *om.* C || aliquo] aliquibus D 9 aliquo *om.* E || sicut ponendo] suppo-
 nendo A || esse *om.* D || aliam] albam BE 10 colore] qualitate D, calore G, corpore HZ, et
add. F || esse *om.* D 11 dicitur] diceretur DE 12 Non] nec G 12-13 accidit...
 homo *om.* (hom.) DHZ || albedo] hominis *add.* EHZ 15 secundo] sed alio modo G
 16 quae] alia D || primo *om.* E 16-17 accidente] et *add.* D 17 subiecto] subiectis C
 18 praedicata *om.* E 18-19 praedicantur] et *add.* E 19 comedere] et *add.* E 20 et¹...
 aliis] etc. F || quae *trp.* p. natura D 21 a *om.* B 22 natura] et *add.* D || assumente *om.* D ||
 ita] sic D || est *om.* E || multis aliis *add.* DE 23 proprietate] proprietatibus F || praedicatorum] terminorum D

ex usu loquentium, ista praedicata non possunt in divinis de aliquo praedicari nisi de quo primo et immediate praedicantur¹. Et quia non praedicantur primo et immediate nisi de supposito, ideo de solo supposito et non de essentia praedicantur. Et ideo haec non est vera 'essentia generat', nec 'essentia generatur'. Si⁵ autem hoc sit ex usu Sanctorum et aliorum loquentium, rationaliter potuerunt ad hoc moveri ne concederetur quod divina essentia distingueretur ab aliquo quod est in divinis, cum sit notum apud omnes quod generans distinguitur a genito et e converso. Et ideo essentia non potest generare nec generari, quia non¹⁰ potest distingui a quocumque supposito in divinis. Et ita abstractio non est causa quare tales non conceduntur, quia abstractio nihil facit nisi quod abstractum non potest supponere pro illo a quo abstrahitur; nec quia praedicatum non potest praedicari nisi formaliter, cum tale praedicatum possit praedicari non tantum¹⁵ primo modo; nec quia tunc sequeretur quod praedicatio esset per se primo modo, sicut ostensum est contra aliam opinionem²; sed quia ista praedicata non possunt praedicari in divinis nisi de illis de quibus primo et immediate praedicantur, et hoc quia illa primo distinguuntur et sola illa.

20

1-2 de aliquo *om.* D 2 nisi] de illo *add.* E || quo] et *add.* ABG 4 et!... essentia
om. E 5 nec] ista *add.* D || nec essentia²] vel E 6 et] ex usu *add.* E || aliorum *om.* GHZ
7 potuerunt] poterunt GHZ 8 quod] quo F || est] sit E 9 quod *om.* ABGHZ || distin-
guitur] distingui GHZ 10-11 generare... potest *om.* (*hom.*) E 10 non²] nec C 11 ita]
ideo DF 12 conceduntur] concederentur EF 13 quod] quia D || abstractum *om.* E ||
non *om.* D || potest *om.* E || supponere] supponit E 14 potest praedicari] praedicatur E
15 possit] non posset D || tantum] tamen C 16 modo *om.* E || nec *om.* D || praedicatio] praed-
dicatum E 16-17 nec... modo *om.* (*hom.*) C 18 praedicari] nisi *add.* D || nisi] nihil (?) A
18-19 de illis *om.* DE 19 quibus] quo E || quia] solum *add.* D 20 primo *om.* G || et]
a G || et sola illa *om.* D

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 1 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 17ss.). ² Supra, p. 33, lin. 21 - p. 34, lin. 5.

[INSTANTIAE CONTRA RESPONSIONEM AUCTORIS]

Contra praedicta potest obici. Primo contra hoc quod innuitur in arguendo contra primam opinionem, quod de tali abstracto potest aliquid praedicari quamvis non per se primo modo, c o n t r a: tunc posset haec concedi 'humanitas est homo' et similiter ista 'humanitas est alba', quae tamen non conceduntur.

Praeterea, paternitas et generare sunt simpliciter idem, igitur de quo praedicatur unum et reliquum; sed essentia est paternitas; igitur essentia generat.

10 Praeterea, in creaturis 'generare' et 'generari' praedicantur de aliquibus mediantibus aliis, igitur eadem ratione in divinis.

[RESPONSIO AD INSTANTIAS]

Ad primum posset responderi leviter secundum C o m m e n t a t o r e m, VII *Metaphysicae*, commento 21¹, quod « quidditas hominis uno modo est homo, et alio modo non; quia est homo qui est forma, et non est homo qui est compositus ex materia et forma ». Aliter dico quod haec potest simpliciter negari 'humanitas est homo', et similiter ista 'humanitas currit', 'humanitas est alba'.

20 Ad cuius intellectum sciendum quod sicut aliqua syncategoremata includunt ex usu loquentium aliqua categoremata, sicut patet de hoc signo 'quidlibet', quod includit suum distribuibile

3 in om. B || quod] quia EF 5 contra] quia add. D 6 ista om. E 8 quo] quocumque DE 13 primum] tertium G || posset] potest E || responderi] dici EF, respondendo add. F || leviter] levius F 16 qui] quia BF || et¹]quia F || est² om. DE || compositus] compositum D 17 haec] hoc C, ista E || potest] debet E, posset F 18-19 et... alba] albus et currit E 20 intellectum] intelligentiam G || sciendum] est add. D 22 quidlibet] quodlibet ADEG, quilibet HZ

¹ Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VII, t. 21 (ed. Iuntina, VIII, f. 81ra).

per aequivalentiam, — aliter enim haec non esset propria 'quidlibet est ens', sicut nec ista 'omnis est ens', vel ista 'omne est ens', et tamen haec conceditur, quia valet istam 'omne ens est ens', et ita istud signum 'quidlibet' aequivalet signo et distribuibili, scilicet huic quod dico 'omne ens'; similiter¹ dicendo 'totus 5 Sortes', secundum quod 'totus' tenetur syncategorematice, ly totus includit suum distribuibile, quia valet hoc totum 'quaelibet pars Sortis', et ita est de multis aliis —, eodem modo ex communi usu loquendi aliqua categoremata includunt aliqua syncategoremata, et hoc propter brevitatem loquendi. Et ita est in proposito quod talia abstracta ex usu aliquorum auctorum includunt aliqua syncategoremata, sicut 'necessario' vel 'per se' vel 'secundum quid' et huiusmodi. Et ita ista 'humanitas est homo' vel 'homo est humanitas' valet istam 'homo necessario est humanitas' vel 'homo per se est humanitas'. Et ista 'humanitas est alba' 15 vel 'humanitas currit' valet istam 'humanitas necessario currit'

1-2 quidlibet] quodlibet EGHZ 2 omnis... ista² om. (hom.) E || ista² om. D 2-3 vel... ens¹ om. (hom.) F 3 tamen] quod add. C 4 istud] hoc E || quidlibet] quodlibet E, quilibet HZ || signo] distributivo add. HZ 5 scilicet om. E || huic] haec B || quod] ly add. F 6 ly] hoc E, om. F 7 suum om. G 8 de] in G, dicendum in HZ 8-9 communi om. DE 9 aliqua² om. HZ 10-12 et... syncategoremata om. (hom.) CE, mg. C² 11 aliquorum om. C 12 vel per se om. A 13 quid] quod ABCGH 13-14 est... humanitas¹ om. (hom.) E 14-16 est... necessario om. (hom.) E 14 istam] necessario est add. AB, om. C 16 valet] valeret ABC || istam] ista G

¹ Ioannes de Reading in suo Commentario, dist. 5, q. 1 (cod. Florent. Nat. Conv. soppr. D. IV. 95 p. 520), citat verbotenus textum Venerabilis Inceptoris, i.e. « Ad cuius intellectum... et sic de aliis » (pp. 39, lin. 20 - 41, lin. 8). Quando tamen procedit ad refutationem videtur attribuire Inceptoris quaedam quae non leguntur in hac quaestione. En textux Ioannis de Reading: « Et similiter cum dicitur 'omne currit', haec oratio est imperfecta et truncata, nec debet concedi. Quod postea additur quod 'totus Sortes est minor Sorte', ibi 'totus' — quod est syncategorematicum — dat intelligere suum distribuibile, haec est falsa. Quia cum additur 'Sortes' includuntur in Sorte omnes partes Sortis ». Sed Ockham hic nihil addit. Cf. tamen *Summa logicae*, p. I, c. 8 (ed. St. Bonaventure, N.Y., 32-33).

vel 'necessario est alba', quae omnes falsae sunt. Et ideo omnes tales 'humanitas est homo', 'humanitas est alba', 'humanitas currit' et huiusmodi, essent verae de virtute sermonis si 'humanitas' praecise supponeret pro aliqua re, sicut 'albedo' vel 'homo' et
 5 huiusmodi supponunt praecise pro rebus, quia non est aliqua res pro qua potest supponere cui non attribuuntur praedicta omni modo expresso in propositione.

Et hoc maxime debet concedi ab illis qui negant ¹ unitatem minorem et distinctionem formalem, quamvis alii ² possent facili-
 10 ter hoc salvare per fundamentum eorum simpliciter falsum, de quo dictum est distinctione secunda ³. Verumtamen si intelligantur modo praedicto, debent negari quia praedicta non necessario attribuuntur illi pro quo humanitas supponit, et iste
 15 modus syncategorematicus 'necessario' intelligitur in illo quod supponit. Unde accipiendo 'humanitatem' secundum quod praecise supponit pro re et non includit aliquem modum syncategorematicum, tunc omnes istae essent verae 'humanitas est homo', 'humanitas currit', 'humanitas est alba', et sic de aliis. Tamen
 20 quaelibet istarum esset contingens. De ultimis patet quod forent contingentes, sicut istae sunt contingentes 'homo currit', 'homo est albus', et sic de aliis. Sed de ista 'humanitas est homo', 'hu-

1 vel] et humanitas F || necessario om. D || omnes falsae sunt] omnia falsa sunt D 1-2 omnes tales] omnis talis D 3 et huiusmodi om. HZ || verae om. G 4 aliqua] una add. D || et] vel HZ 5 huiusmodi] et add. HZ 6 potest] possunt F || praedicta] praedicata DHZ, om. E 8 debet] habet F 9 minorem] numerali add. HZ || possent] possunt B 10 salvare] sustinere E || eorum] est E 12 debent] debet CD, debeant F || praedicta] praedicata HZ 13 attribuuntur] accipiuntur D 13-14 iste modus] isto modo DE 14 necessario om. F || quod] sufficienter add. E 18 humanitas² est alba om. E 19 esset] est D 19-20 De... contingentes² om. (hom.) F 19 quod] quia C || forent] essent D, sunt E 20 sicut... contingentes² om. (hom.) E 21 et... aliis om. E || ista] istis DEF

¹ Henricus de Harclay, *Quaestio de Universali*, nn. 70-100 (ed. G. Gál, *Franciscan Studies*, XXXI [1971], 212-224). ² Scotus, *Ordinatio*, II, d. 3, p. 1, q. 1, nn. 7-34 (ed. Vaticana, VII, 394-405). ³ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 6 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 173ss.).

manitas est animal', et de huiusmodi, esset magis dubium, de quibus tamen dico quod sunt contingentes, quia manentibus rebus possunt esse falsae. Unde si non esset nisi una humanitas in mundo et illa esset assumpta a Verbo, haec esset falsa simpliciter 'humanitas est homo', — sicut haec esset falsa simpliciter 'homo est humanitas' —, cuius ratio est quia tunc 'homo' non supponeret nisi pro supposito sustentante naturam humanam seu humanitatem, et illud suppositum simpliciter non est humanitas.

Si dicatur quod tunc 'homo' non supponeret pro eodem quod significat, et ita videretur esse concretum sicut album, quod non est verum:

Similiter, tunc haec esset vera 'humanitas est in intellectu', 'est in effectu', quae tamen omnia negat Avicenna¹:

Respondeo quod 'homo' est concretum aliquo modo, non tamen sicut 'album' et huiusmodi concreta accidentaliter, cuius ratio est quia 'album' semper supponit pro re alia ab albedine, — nisi forte supponat pro ipsa albedine, quod non est de virtute sermonis — et ideo numquam potest concedi quod 'albedo est alba', quia definitio exprimens quid nominis ipsius albi est ista 'aliquid informatum albedine', et quia albedo numquam informatur albedine, ideo albedo numquam est alba. 'Homo' autem et huiusmodi sunt concreta, et aliquando supponunt pro re alia quam sit importata per abstractum, et aliquando pro illa eadem re importata per abstractum, quia definito exprimens quid nominis

1 et de huiusmodi *om.* DE || de *om.* F || magis] maius E || dubium *om.* A 2 quibus] quo FHZ || quia] quod A || manentibus] in aliquibus D 5-6 sicut... humanitas *om.* ACDE 5 esset] est F 6 cuius] huius D || tunc *om.* HZ || homo] concretum *add.* HZ || non *om.* HZ 8 illud] ideo E, tamen HZ 9 non *om.* C || eodem] illo E 10 videretur] videtur DF 12 haec] ista E || intellectu] humanitas *add.* DE 13 est *om.* F 15 tamen] tantum E || huiusmodi] caetera E, alia F 16 alia] alba C 17 supponat] supponatur AF || est] verum *add.* DF 18 potest] debet E 19 ista] album est *add.* D 20 informatum] informatum F || et *om.* E || quia] igitur *add.* D 21 albedine] et *add.* B || albedo *om.* E 21-22 Homo... alia *om.* C 22 sunt] est G, *om.* F || et² *om.* F || aliquando] ideo E || supponunt] supponit HZ 23 quam sit] quamvis C || et aliquando *om.* D 23-24 et... abstractum *om.* (*hom.*) E 24 nominis] hominis *add.* D

¹ Avicenna, *Metaph.*, V, c. 1 (ed. Venetiis 1508, f. 86va).

est talis quod 'homo est res humanitatem sustentans', vel 'humanitas nulli alteri innitens', et ideo supponit pro omni sustentante humanitatem, et tunc supponit pro re alia ab humanitate, et ideo praedicatio humanitatis de homine pro tali est simpliciter
 5 falsa. Supponit etiam pro humanitate nulli alteri innitente et solum pro tali, et si nulla humanitas innititur alteri, tunc supponit praecise pro humanitate, et tunc omnis homo esset humanitas nisi includeretur aliquod speciale syncategorema, modo exposito. Et tamen illa esset contingens, quia 'homo' numquam supponit pro
 10 humanitate nisi quando alteri non innititur.

Ad secundum¹ dico quod sicut 'humanitas' ex usu loquentium includit aliquando hoc syncategorema 'necessario' vel 'per se', ita aliquando includit hoc syncategorema 'per se primo modo'. Quod satis innuit Avicenna,² assignans rationem quare hu-
 15 manitas vel equinitas nec est una, nec plures, nec in effectum, nec in intellectu, nec in actu, nec in potentia, quia scilicet nullum istorum ponitur in eius definitione. Et ideo nullum istorum praedicatur de ea primo modo dicendi per se, et ideo intelligit quod equinitas nec est in actu nec in potentia per se primo modo.
 20 Quaecumque tamen res importetur per equinitatem, illa veraciter vel est in actu vel in potentia. Et eodem modo posset negari quod equinitas esset animalitas quia non adaequate. Et ita per talia syncategoremata, de usu loquentium, intellecta in talibus abstractis possunt salvari omnes auctoritates negantes aliqua

1 talis] ista D || quod om. D 2 alteri] alii D 4 humanitatis de homine] hominis de humanitate D 5 alteri] alii D 6 innititur] innitatur FHZ 7 tunc] in ista add. F || esset] est F || nisi] non F 8 includeretur] includeret ADG || speciale om. F || syncategorema] et add. E 11 loquentium] supponit vel add. E 12 hoc om. G || ita om. E
 13 hoc om. G 14 Quod satis] quia taliter F 15 nec¹] non DEF || est] sit E || nec²] vel DE
 16 nec¹ in actu om. E 18 ea] secundum add. D 19 nec¹] non D 19-21 per... potentia om. (hom.) E 21 vel¹ om. D 22 esset animalitas] sit humanitas E || ita] ideo D
 23-24 talibus om. F 24 abstractis] praedicatis E

¹ Cf. supra, p. 42, lin. 12-13.
 Venetiis 1508, f. 86va).

² Avicenna, *Metaph.*, V, c. 1 (ed.

praedicata a talibus abstractis, quae tamen vere dicuntur de concretis. Et hoc posset confirmari per Avicennam¹ qui ita dicit quod animal secundum quod animal nec est in actu, nec in potentia, nec unum, nec plura, sicut dicit quod equinitas secundum quod equinitas nec est in actu, nec in potentia etc. Et ita omnia talia vere negantur a concretis cum reduplicationibus negatis vel aliis syncategorematibus negatis sicut ab abstractis.

Ad secundum² dico quod quamvis 'generare' et 'paternitas' sint simpliciter idem secundum quod 'generare' accipitur nominaliter, et ideo sicut haec est concedenda 'essentia est paternitas', ita est haec concedenda 'essentia est generare', tamen illud verbum non praedicatur de essentia, dicendo 'essentia generat', propter causam prius dictam.

Ad ultimum³ dico quod quamvis in creaturis 'generare' et 'generari' praedicentur de aliquibus mediantibus aliis, sicut dicitur quod 'ignis generat', — quamvis forte non sit verum nisi quia haec est vera 'calor generat', vel aliqua talis in qua affirmatur 'generans' de forma quae est principium agendi —, tamen communiter loquentes non sic recipiunt talem praedicationem in divinis. Et hoc rationabiliter, quia in creaturis illud quod sic denominatur mediante 'generare', — quia aliud primo denominatur 'generare' —, est realiter distinctum a genito et prius eo. Non sic

1 tamen] non *add.* D || dicuntur] dicunt A 2 posset] potest F || per Avicennam *om.* E || ita *om.* D 3 nec¹ *om.* G || nec¹... actu *om.* (*hom.*) E || nec²] est *add.* G 5 ita] ideo D 6-7 negatis *om.* F 7 vel] et E || ab *om.* CEGZ 8 secundum] tertium DE || quod *om.* EGHZ || paternitas] sic *add.* HZ 9 idem *om.* E || secundum] scilicet G 9-10 nominaliter] sicut essentia et paternitas *add.* Z, *add.* (*mg.*) H² 11 est haec concedenda] et illa HZ 11-12 ita... essentia¹ *trp.* p. generat (*lin.* 12) E || verbum] ut accipitur verbaliter *add.* F 14 in creaturis *om.* E 16 quamvis] haec *add.* E || forte] hoc *add.* D || verum] vera E || nisi] nec D || quia] quod DG 17 haec] ista E, hoc D || vera] verum D 19 praedicationem] comparisonem B, *sed corr.* B² 21 mediante] immediate B || generare *om.* D || aliud] id quod F || denominatur] a *add.* F 22 generare] generans *add.* E || genito] generato AHZ || Non] nec A

¹ Avicenna, loco cit. (f. 87ra).

² Cf. supra, p. 39, lin. 7-9.

³ Cf. supra, p. 39, lin. 10-11.

autem in divinis. Et ideo essentia non dicitur generare, quia tunc distingueretur, cum secundum omnes, omne generans distinguatur a genito.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

- 5 Ad primum principale ¹ dico quod essentia non est res generans si ly generans teneatur pure participialiter et adiective. Sed est res non generans, quia est essentia non generans. Et quando dicitur quod 'essentia est Pater' concedo. Et quando dicitur quod 'est Pater generans vel Pater non generans', potest dici quod si ly
10 generans teneatur pure adiective quod neutra est concedenda. Cuius ratio est quia quando aliquod determinabile sumptum cum aliqua determinatione praedicatur de aliquo, requiritur quod determinatio vere praedicetur de determinabili, et quod tam determinatio quam determinabile praedicetur de principali subiecto.
15 Sicut ad veritatem istius 'Sortes est homo albus', requiritur veritas istarum trium 'Sortes est homo', 'Sortes est albus', 'homo est albus'. Et tunc esset haec falsa 'essentia est Pater generans', quia haec est falsa 'essentia est generans'. Et haec esset falsa 'essentia est Pater non generans', quia haec est falsa 'Pater est non generans'.
20 Et ita in talibus compositis non oportet quod a quo negatur aliquod tale compositum quod una pars sumpta cum opposita contradictoriae alterius verificetur de eodem, sicut non sequitur

1 autem] quia G, est *add.* BFG || tunc] sic F 2 omne *om.* DE 2-3 distinguatur] semper est distinctum E 6 teneatur] tenetur HZ, intelligitur B, vel intelligitur *add.* E 7 est² *om.* Z || Et] sed E 8 quod¹... dicitur² *om.* (*hom.*) F || quod²] aut F 9 generans²] generari A 10 teneatur] accipiat G, *om.* A || quod *om.* EF || neutra] non D 11 quando] aliquando GHZ || aliquod] ad hoc quod Z, *mg.* H², *om.* G || cum] est G 14 praedicetur] praedicantur E, praedicatur G || de] aliquo *add.* E || principali] de *add.* E 15 istius] huius E || homo *interl.* B, *om.* E 15-16 est... Sortes¹ *om.* (*hom.*) G 16 istarum trium] istius triplicis propositionis D, quod *add.* HZ || homo¹ *om.* E || est² *om.* E || albus] similiter *add.* E, et *add.* HZ 18 Et] similiter E 19 Pater¹ *om.* E || non¹] quod *add.* D || est¹] simpliciter *add.* E 20 in] de E 20-21 aliquod *om.* E 21 quod²] quia E || una pars] opposita D || opposita] conditione vel *add.* D 22 contradictoriae] contradictione EHZ

³ Cf. supra, p. 26, lin. 2.

‘asinus non est lignum album, ergo est lignum non-album’. Et tamen non est omnino simile, quia nusquam invenitur nisi in Deo quod aliquid praedicetur de aliquo, et de praedicato sumpto uniformiter et secundum eandem suppositionem aliquid praedicetur, quin praedicetur de subiecto. Et ita talis modus arguendi 5
 ‘omnis pater generat, essentia est pater, ergo essentia generat’, ubi ‘pater’ eodem modo supponit in utraque propositione, semper tenet praeterquam in proposito et in divinis. Et tota causa¹ est quia nusquam alibi possunt tres res, quarum nulla est alia, esse una res numero. Et ita ibi solum potest aliquid vere affirmari de 10
 una illarum rerum et tamen negari ab illa re quae est illae tres res, propter identitatem illius rei cum illis tribus rebus, et propter distinctionem illarum trium rerum inter se. Si tamen posset haberi talis sensus istius propositionis ‘essentia est Pater generans’, quia scilicet essentia est Pater et ille Pater est generans, tunc esset 15
 concedendum quod ‘essentia est Pater generans’. Sed tunc non valet consequentia ‘igitur essentia est generans’, sicut non sequitur ‘Pater est generans, essentia est Pater, ergo essentia est generans’.

Ad secundum² dico quod, posito quod essentia divina sit 20
 ratio agendi vel generandi, et ita vere ratio generandi, sicut forma in creaturis est ratio agendi, tamen non debet concedi quod es-

1 Et om. D 2 nusquam] numquam DE 3 Deo] quod aliquid praedicetur de Deo et add. E || praedicetur] praedicatur GHZ || et de² om. D || sumpto] universaliter et add. D
 4 eandem suppositionem] eundum suppositum E || aliquid] quando D 4-5 praedicetur] praedicatur G, om. C 5 quin mg. B, om. CD || praedicetur de subiecto om. D || ita] ideo D
 8 et¹ om. AHZ 9 nusquam] numquam E || nulla] una non D || est] sit E || alia] res add. HZ || esse trp. ante tres F 10 ibi om. E || vere] ibi E, ibi add. A 11 illa] alia E 13 rerum om. D || posset] possit ABCFG 14 generans... Pater¹ om. (hom.) HZ 15 quia] quasi (?) C, iste D || scilicet] si E 16 est] esset D 17 igitur] sequitur add. E 20 posito] supposito F || sit] principium vel add. E 21 generandi²] agendi D 22 ratio] causa D || agendi om. E

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 6 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 175); *Summa logicae*, p. III-1, c. 4 (ed. St. Bonaventure, N.Y., 370-72). ² Cf. supra, p. 26, lin. 14.

sentia generat, sicut debet concedi in creaturis quod forma agit vel generat. Et ratio dicta est, quia essentia divina non distinguitur a genito sicut forma creata distinguitur a genito. Et ideo illas probationes quae probant quod forma creata quae est ratio agendi vel generandi vere agit et generat, concedo, nisi forte auctores intelligant quod illud non agit quod est in alio, et tunc non est disputatio nisi de modo loquendi, de quo non est cura ad praesens. Sed intelligendo sicut intelligit *Philosophus*, *V Metaphysicae*¹, quod illud idem est causa ad cuius esse sequitur effectus, et quo posito potest poni effectus, et quo non posito non potest poni effectus, — et eodem modo proportionaliter de agente et generante —, sic dico quod forma creata vere agit et vere generat et per se, et suppositum vel etiam compositum non generat nec agit nisi per accidens. Secus tamen est de generato, quia compositum praecise generatur, et nec forma generatur nec materia proprie loquendo, sicut alias patebit². Et si dicatur³ quod 'actiones sunt suppositorum', dico quod haec propositio non invenitur in philosophia, sed dicitur quod 'actiones et operationes reales sunt singularium', quia nihil est reale nisi singulare.

Ad tertium argumentum et quartum patet per praedicta.

1 debet concedi] conceditur E || agit *om.* E 2 Et *om.* E 3 genito¹] generato EHZ
 || genito²] generato DFHZ || illas] alias E, istas F 3-4 Et... probant *om.* D 4 quod] si-
 cut D || creata *om.* E 5 vel generandi] quae D, *om.* E || et] vel D, *om.* E || generat *om.* E || forte
om. E || auctores] auctoritates E, *om.* D 6 quod¹ *om.* Z || non agit *om.* G || in] aliquo *add.* F
 9 idem *om.* DZ || causa] alicuius *add.* E || sequitur] aliud scilicet *add.* D 10 potest poni] po-
 nitur DF || non¹ *om.* A 11 potest poni] ponitur FGHZ || proportionaliter] proportionabili-
 ter HZ 12 sic] sicut ACE 13 et¹ *om.* F || generat] generatur HZ 14 nec agit *om.* D
 13-14 generat... agit *trp.* EF 14 est *om.* A || generato] genito BG 15 praecise] proprie E ||
 et *om.* E 17 haec] ista E 19 singularium] realium D 20 argumentum *om.* D

¹ Aristot., *Metaph.*, V, c. 2, t. 2 (1013a 24-25). ² Cf. infra, d. 13, q. 1 et d. 17, q. 6. ³ Thomas Aquinas, *Sent.*, I, d. 5, q. 1, a. 2; resp. Aristot., *Metaph.*, I, c. 1 (981a 17); cf. infra, d. 7, q. 1 et d. 12, q. 1; in hac concordat Ockham cum Thomas de Sutton, *Quodl.* IV, q. 1 (ed. M. Schmaus et M. González-Haba, München 1969, 499-500).

[QUAESTIO II]

UTRUM FILIUS GENERETUR DE SUBSTANTIA PATRIS]

Secundo circa eandem distinctionem quaero utrum Filius generetur de substantia Patris.

Quod non:

5

Quia illud de quo aliquid generatur est subiectum generationis; sed essentia divina non est subiectum generationis divinae, quia subiectum generationis est in potentia ad terminum formalem illius generationis, sed essentia non est in potentia ad aliquem terminum formalem; igitur etc.

10

Ad oppositum est *Magister*¹ in littera, dicens quod Filius generatur non de nihilo sed de substantia Patris.

[STATUS QUAESTIONIS]

In ista quaestione omnes quasi concordant in re, sed in modo loquendi discordant. Ponunt enim omnes quod essentia divina est 15 communis tribus suppositis, et quod communicatur Filio et Spiritui Sancto a Patre, et quod istae personae constituuntur ex proprietatibus et ipsa divina essentia, et quod suppositum praecise producit et producit. Sed an ipsa essentia divina debeat dici subiectum vel materia vel quasi-materia istius generationis, in 20 hoc discordant aliqui et dicunt quod essentia divina est quasi-materia in ista generatione.

7 divina *om.* D || divinae *om.* F 8 potentia] ad talem formam vel *add.* E || ad] aliquem
add. F 11 dicens] ubi dicit E 12 generatur non *trp.* EFG || de2] ex E 14 quasi]
quaestiones E 15 discordant] discrepant D 16 quod *om.* E 19 ipsa *om.* E 20 qua-
si] quod DE 20-21 in hoc] ibi HZ 21 et *om.* EZ

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I. d. 5, c. 1, nn. 12-16 (I-2, ed. Grottaferrata 1971, 85s.).

[OPINIO HENRICI GANDAVENSIS]

Unde dicitur¹ quod sicut in generatione creaturae est aliquid potentiale quod praesupponitur generationi ut materia, et aliquis terminus formalis inductus per generationem qui est
 5 forma, et ex eis constituitur essentialiter ipsum productum. Ita quasi proportionaliter in divinis, essentia divina quae quasi praesupponitur in Patre est quasi-materia, et relatio est quasi-forma, et persona est quid constitutum ex essentia et relatione tamquam quid productum ex quasi-materia et quasi-forma.

10

[OPINIO ROBERTI COWTON]

Ista opinio ab aliquibus² declaratur sic: « Circa materiam istorum generabilium et corruptibilium est invenire aliqua perfectionis sed plura imperfectionis. Primum imperfectionis est quod materia est alia secundum essentiam in generante et genito;
 15 secundum, quod est in potentia ante actum quantum est ex se

2 dicitur] dicunt E || creaturae] substantiae D 3 potentiale] possibile HZ || quod] et D
 || praesupponitur] supponitur E 4 inductus] qui producitur E || qui] quae BC 5 ipsum]
 compositum sive *add.* E, *om.* D 6 quae *om.* E || quasi *om.* FHZ 6-7 praesupponitur]
 supponitur F 7 et] vel E 8 est] quasi F || quid constitutum] quasi productum D ||
 tamquam *om.* D 9 quid] aliquid HZ, *om.* DE || productum *om.* D || ex quasi *trp.* D || quasi...
 quasi] quadam... quadam HZ || et] ex *add.* EF, *add.* p. quasi² D 11 declaratur *om.* B
 12 invenire aliqua] dare aliquas D 13 perfectionis] imperfectionis E || sed] et DE || imper-
 fectionis¹] perfectionis E || est¹ *om.* A 14 secundum essentiam *om.* E || et] in *add.* E
 15 quod] materia *add.* E || in *om.* C || est² *om.* C

¹ Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 54, q. 3 (II, f. 84rv); eandem opinionem fusius recitat Scotus, *Ordinatio*, I, d. 5, p. 2, q. un., nn. 52-57 (ed. Vaticana IV, 41-45). ² Haec declaratio est Roberti Cowton, *In I Sent.*, d. 5 (cod. Oxon., Merton 93, f. 88va-vb); in hac quaestione cum Henrico sentiunt etiam Guillelmus de Alnwick, *In I Sent.*, d. 5, q. 1 (cod. Assisii, Bibl. Commun. 172, f. 56r); Richardus de Conington, *Quodl. I*, q. 17 (cod. Vat. Ottob. lat. 1126, f. 15va); Durandus, *Sent.*, I, d. 5, q. 2, nn. 7-10 (ed. Antverpiae 1566, f. 30r).

ad formam realiter differentem; tertium, quod per realem transmutationem vadit de potentia ad actum. Sed perfectionis est quod materia est eiusdem rationis in generante et genito; secundum, quod cum termino formali constituit per se unum, — licet sit imperfectionis quod cum termino formali realiter componit —; tertium, quod materia est illud de quo constitutum generatur, ne sit de nihilo ».

« Circumscribendo ¹ igitur omnes istas imperfectiones, scilicet diversitatem materiae in generante et genito, et potentialitatem ipsius ad diversas formas, et transmutationem per quam vadit de potentia ad actum realiter differentem, considerando solam materiam ut est communis gignenti et genito, et ut est de quo est aliquid ne sit de nihilo, et ut cum aliquo formali constituit suppositum perfectum productum, dicitur quod sic materia ponenda est in divinis ne sit de nihilo vel de substantia aliena ». Et ita ab ista materia, secundum primum opinantem ², removetur potentialitas materia in generatione substantiae, item potentialitas subiecti in alteratione, item potentialitas generis respectu differentiae, et ita omnem imperfectionem removet a materia.

1 realem om. G 2 est] primum add. Z 3 eiusdem] generationis add. B || genito] generato HZ 3-4 secundum] quartum G 4 formali] realiter add. A, generationis add. D
4-5 constituit... formali om. (hom.) C 5-6 componit] competit D, componat F 6 constitutum] compositum D 9 genito] generato ADFHZ 10 ipsius] eius E 11 solam] solum DE 12 gignenti] generanti E || genito] generato HZ || et om. E || ut²] non G 13 ut om. A
|| aliquo] alio CG, termino D 15 ne] Filius Dei add. Cowton 16 primum] philosophum D ||
removetur om. E 17 generatione] remotione E || substantiae om. F 18 generis] generationis
EHZ 19 ita] amovendo add. D || removet om. D || materia] ponenda est in divinis add. D

¹ Simili modo respondit Conington, testante auctore alicuius quaestionis in codice Worcester Q. 99, f. 41vb: «Ad istas rationes respondet Conington. Ad compositionem dicitur quod non valet, quia actus et potentia sunt una res in divinis. Ad aliud dicitur quod ibi est quasi materia... quia circumscribendo imperfectionem est ibi vera potentia... Ad aliud... ponitur quod actus et potentia in proposito sunt idem re, vel formaliter vel saltem identice»; cf. A. G. Little - F. Pelster, *Oxford Theology and Theologians* (Oxford, Clarendon Press 1934, p. 344). ² Cf. Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 54, q. 3 (ed. cit., II, f. 84v).

Hoc probatur per rationes. Primo sic: « illud quod est per se constitutivum suppositi producti et praesupponitur ipsi generationi, magis convenit cum materia in generatione naturali quam cum forma substantiali. Sed essentia habet totum esse sibi proprium in Patre prius origine quam sit in Filio. Igitur filiatio magis habet rationem termini formalis quam essentia ».

« Item, illud quod per generationem naturalem recipit supra se propriam formam geniti ad constituendum unum per se productum suppositive habet aliquam similitudinem cum materia. Essentia est huiusmodi, quia vel est proximum fundamentum relationis, vel est fundamentum mediante actu passivae generationis. Sed relatio est ut forma fundamenti; quamvis enim in proposito non sit vere informans, tamen sicut materia supportat formam sic fundamentum supportat relationem. Igitur, quantum ad hoc quod perfectionis est, essentia habet aliquam similitudinem cum materia ».

« Item, sicut suppositum quod generat in divinis est prius origine ipso genito, ita generari est prius origine ipso genito-esse, quia filiatio, ex quo est formale constitutivum Filii, est prior Filio, sicut forma in compositis est prior composito, sicut principium principiatio. Filiatio autem praesupponit fundamentum proprium. Fundamentum autem filiationis est essentia mediante actu passivo originis, scilicet mediante generari, sicut est fundamentum paternitatis mediante generare active. Sicut igitur generatio est prior Filio, ita fundamentum filiationis est prius Filio. In illo priori generari respicit essentiam sicut dispositio eius in fundando

1 Hoc] haec conclusio D || per rationes *om.* E 2 et *om.* C || praesupponitur] supponitur F || ipsi] in D 3 quam] quia C 4 forma] formali ABC 5 sit *om.* E 7 Item] praeterea E || recipit *om.* A 8 se propriam *om.* E || geniti] generati F 9 suppositive habet] supponeret G || aliquam] aliqua C, *om.* E 10 proximum] proprium D 10-11 relationis] vel proximum *add.* D 12 enim] tamen E 13 materia] vere *add.* D || supportat *om.* E 17 Item] praeterea F || quod generat *trp. p.* divinis DHZ 18 genito²] generato HZ 20 compositis] composito D 20-21 principium] paternitate D, *om.* ABCFG 22 filiationis] similitudinis B || mediante *om.* E 24 active] actione F 26 respicit] recipit A || essentiam *om.* G

filiationem. Igitur generari est in essentia in illo priori. Sed non est in ea sicut in generabili quod natum est esse per se genitum, igitur est in ea sicut in subiecto generationis. Sed subiectum generationis habet similitudinem cum materia. Igitur essentia habet aliquam similitudinem materiae respectu Filii generandi. Quamvis 5 enim sit ibi simultas naturae et intellectus, tamen est ibi prioritas originis, de qua est modo sermo ».

[CONTRA OPINIONES GANDAVENSIS ET COWTON]

Istam opinionem, quia magis consistit in abusivo modo loquendi quam in re, difficile est improbare. Non enim potest 10 improbari per hoc quod essentia est terminus formalis generationis quia, sicut in sequenti quaestione patebit ¹, essentia non est terminus formalis generationis divinae. Nec potest faciliter improbari per hoc quod potentia effectiva prima sola causat, quia causalitas materialis non dicit perfectionem, quia dicerent — abu- 15 tendo vocabulo — quod causa materialis, ut materia vel quasia materia non distinguitur realiter a forma, non dicit aliquid imperfectionis. Unde dicerent sic, metaphorice loquendo, quod causa materialis dicit perfectionem simpliciter et ponenda est respectu Filii quia non est de nihilo, quamvis non sic in crea- 20 tione quia creatio est de nihilo. Nec potest improbari faciliter quia prior est respectus realis activi ad passivum quam ad productum, quia dicerent quod hoc non est verum nisi quando materia et forma realiter distinguuntur vel secundum intentionem.

1 filiationem] similitudinem E, relationem scilicet filiationis D 2 genitum] natum E, generatum HZ 3 ea] illa F || subiecto] per se *add.* E 3-4 generationis *om.* HZ 5 materiae] cum materia E || respectu *om.* HZ 7 modo *om.* F 9 Istam opinionem] ista opinio CFGH || quia] quae D || abusivo] quodam E 14 causat] causatur E 14-15 causalitas] causa D 15-16 abutendo] abutens F 16 ut] vel D || materia] materialis F 18 dicerent] dicunt D 19 simpliciter *om.* F || et] vel H 22 passivum] passum E 23 dicerent] diceretur G

¹ *Infra*, p. 68, lin. 4 - p. 69, lin. 21 et p. 72, lin. 5-12.

Similiter dicerent quod Spiritus Sanctus est de essentia sicut de quasi-materia. Sic dicerent de aliis quod communes propositiones intelligendae sunt quando materia et forma distinguuntur intentione vel realiter. Multa alia argumenta contra praedicta minus
 5 valent, quia multa eorum accipiunt simpliciter falsa.

Ideo arguo contra praedictam opinionem. Quaero: aut essentia divina dicitur proprie materia, aut per similitudinem tantum et non per proprietatem. Non primo modo, quia materia ita dicitur praecise de materia quae vere est in potentia ad formam
 10 aliquam differentem sicut forma dicitur praecise de altera parte perficiente materiam differentem. Similiter, non plus dicitur Deus esse materia quam asinus vel capra. Similiter, tunc Sancti errarent negando materiam in Deo, quia nihil quod dicitur de Deo per proprietatem debet aliquo modo negari a Deo. Similiter,
 15 si materia proprie diceretur de Deo, quaero: an aliquo modo distinguitur ab essentia, saltem ratione, vel non. Si non, tunc sicut essentia esset proprie materia Filii, ita erit proprie materia Patris, et ita haberet Pater materiam. Si autem distinguitur secundum rationem ab essentia, secundum modum eorum loquendi, — et
 20 nihil in divinis proprie distinguitur secundum rationem ab essentia nisi aliquod attributum absolutum, vel aliqua perfectio idealis, vel aliqua relatio¹ —, igitur illa materia esset aliquod absolutum, et tunc esset commune tribus, immo praedicaretur de tribus. Et

1 sicut] est *add.* G, *om.* D 1-2 de quasi *om.* F 2 Sic dicerent] et similiter F ||
 communes] omnes DEFGHZ || propositiones] communes *add.* D 5 falsa] falsum DE
 6 Ideo] ergo D, item G || praedictam] istam F || opinionem] quia *add.* F, et *add.* DHZ 7 per]
 secundum E 8 per] secundum DE || modo *om.* E 9 vere] praecise E 10 dicitur]
 sic *add.* F || praecise *om.* E || parte *om.* E 11 differentem] indifferentem C || dicitur] dice-
 tur F 13 materiam] esse *add.* E || quia] quod D 14 per] secundum D || modo] distin-
 guitur *add.* F 15 diceretur] dicitur E || Deo] tunc *add.* D || an] aut D 15-16 distingui-
 tur] distingueretur D, distinguatur Z 16 tunc *om.* D 17 erit] haberet E, esset F, tunc
add. E, ea *add.* H 18 distinguitur] distinguatur D 20 proprie *om.* E 22 aliquod
 absolutum] attributum F

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 2 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 61ss.).

ita vere Pater esset materia Filii, et vere Filius esset materia Patris. Nec potest dicere aliquod respectivum, patet discurrendo per omnes respectus. Sic igitur essentia divina non dicitur proprie materia, quia eadem facilitate diceretur proprie asinus et proprie bos. Hoc patet quia quando aliquod commune dividitur in sua inferiora quorum utrumque universaliter negatur ab alio, nullum contentum sub quocumque illorum potest vere et proprie verificari de reliquo contento. Sed ens primo dividitur in ens creatum et in ens increatum. Et universaliter nullum ens creatum est increatum, et e converso nullum ens increatum est ens creatum. Ergo nullum contentum sub ente creato dicitur proprie de ente increato. Sed ens creatum dividitur in substantiam et accidens, et ultra substantia in materiam et formam et compositum. Igitur nec materia nec forma proprie dicitur de ente increato nec etiam compositum.

Si dicatur quod materia dicitur tantum per similitudinem, non per proprietatem, hoc non potest esse nisi propter aliquas condiciones communes Deo et materiae et aliis, vel propter condiciones proprias Deo et materiae. Non propter primum, quia tunc ita diceretur quod essentia divina esset asinus vel lapis, quae omnia dicuntur de Deo per similitudinem, non per proprietatem. Nec propter secundum, quia sicut aliquae proprietates conveniunt Deo et materiae praecise, secundum eos, ita aliquae conveniunt praecise Deo et formae, et ita per consequens essentia divina diceretur forma sicut materia. Probatio assumpti: quia una condicio formae in generatione univoca est quod forma est eiusdem

1 ita vere om. E || esset¹] est F || vere² om. DHZ || esset² om. F 2 aliquod] aliquid DEH
 3 respectus om. D 4 asinus] et filius C 5 Hoc om. HZ || commune] superius F || sua]
 entia add. G 6 ab] illo add. HZ || alio] reliquo F 7 quocumque] aliquo E 8 primo
 om. DE 9 est] ens add. DF || increatum¹] etc. add. F 10 et] nec HZ || nullum... crea-
 tum om. DEFHZ 14 forma] nec compositum add. D || proprie om. E || etiam om. E
 17 propter] per DEHZ 18 propter] aliquas add. D 19 materiae] et add. D 20 esset]
 est D 21 per²] propter EG || proprietatem] proprietates tres E 22-23 conveniunt] in
 add. Z 23 aliquae om. E 25 diceretur] dicitur E 26 univoca] unica F || forma
 om. D

rationis in generante et genito, licet imperfectionis sit quod numeretur in eis. Haec autem condicio competit divinae essentiae, quia est eiusdem rationis innumerata in Patre et Filio. Et similiter perfectionis est in forma quod cum aliquo constituit unum, licet sit
 5 imperfectionis quod componit. Ergo illud attribuitur divinae essentiae quod perfectionis est, removendo illud quod est imperfectionis. Praeterea, nihil perfectionis competit ipsi materiae quin illud idem competat formae. Patet inductive, quia illa forma est eiusdem rationis in generante et genito sicut materia. Similiter,
 10 ita cum aliquo constituit unum sicut materia. Similiter, ita potest forma esse illud de quo constitutum producitur ne sit de nihilo sicut materia. Probatio istius: si anima intellectiva praecederet materiam, et Deus crearet materiam sub anima intellectiva, illud totum non esset de nihilo quia tunc crearetur, quod falsum est,
 15 cum aliquid ipsius praesupponatur. Igitur, est de forma, ne sit de nihilo. Similiter, perfectionis est facere constitutum esse in actu; sed hoc verius competit formae quam materiae. Similiter, perfectionis est esse principium agendi; sed hoc vel praecise competit formae vel verius sibi quam materiae; igitur verius poterit
 20 dici quod essentia divina sit forma Filii quam materia. Praeterea, quando aliquid est materia in generatione, vel illud vel aliud eiusdem rationis est materia in producente, si talia duo sint in producente qualia sunt in producto. Igitur, cum essentia sit in Patre, et paternitas et essentia constituunt Patrem sicut essentia et
 25 filiatio constituunt Filium, sequitur quod essentia erit materia respectu paternitatis, quod videtur absurdum.

1 in] cum F || genito] generato AHZ 2 competit] convenit E 3 innumerata] invariata D || et] in C 4 quod] quia D || cum] tamen E || aliquo] alio DHZ, modo *add.* E
 5 illud attribuitur] attribuendo D 6 est] et *add.* D || illud *om.* D 7 competit] convenit AEF
 || ipsi] illi F 8 idem *om.* E || competit] competit ACFGHZ, ipsi *add.* DE 9 genito] generato HZ
 10 constituit] constituitur G 16 esse *om.* D 17 competit] convenit E
 18 esse *om.* C || sed] et HZ || vel praecise *om.* G, *trp.* HZ 18-19 competit] convenit HZ
 19 sibi *om.* DEHZ || poterit] posset F 20 Filii *om.* E 22 sint] sunt D 23 qualia sunt] sicut D || sit *om.* G
 24 et² *om.* DG || essentia *om.* ACDGHZ || constituunt] constituat D 25 sequitur] requiritur H || erit] sit DE 26 videtur] erit HZ

[OPINIO PROPRIA]

Ideo dico ad quaestionem, cum uno *Doctore*¹ qui subtilius istam conclusionem declaravit, quod Filius est de substantia Patris, non sicut de materia nec quasi-materia, sed sicut de aliquo quod est sibi consubstantiale, et ita est de Patris substantia, hoc⁵ est de Patre qui est Filio consubstantialis. Et ita non est Filius de nihilo, non quia sit de aliqua materia praesupposita, sed quia est de Patre in quo est substantia Filii. Istam positionem et modum ponendi qui vult expresse videre, videat *Doctorem Subtilem*, cuius opinionem et modum ponendi teneo quantum¹⁰ ad conclusionem principalem, quamvis in aliquibus lateralibus non credam eum dicere verum, quia sunt contra principia aliqua quae prius dixi in aliquibus praecedentibus quaestionibus².

[QUATUOR DUBIA]

Sed tunc sunt hic aliquae dubitationes quas tangit idem *Doct-*¹⁵
*or*³. Prima, quomodo persona constituitur ex essentia et relatione si essentia non sit potentia respectu relationis, cum non possit esse actus relationis; et quaecumque alterius rationis con-

2 Ideo] igitur D || ad quaestionem *om.* D 3 conclusionem] quaestionem BE 4 nec] vel D 5 consubstantiale] substantiale E 6 Filio] sibi D 7 quia] quod D || praesupposita] praesupponitur D || quia] quod D 8 positionem] opinionem F 9 ponendi *om.* E
10 opinionem] opinio G 11 principalem *om.* E || aliquibus] in *add.* G 13 prius *om.* E
15 hic *om.* D || idem] iste DE 16 Prima] primum est D, *om.* E || quomodo] quod D
17 si] nisi HZ || non¹ *om.* HZ 18 et] quia DEGHZ

¹ Scotus, *Ordinatio* I, d. 5, p. 2, q. un., nn. 93-105 (ed. Vaticana IV, 60-65). ² Scilicet, nullam esse differentiam individualement contrahentem naturam communem (d. 2, q. 6; II, 173-192); in divinis essentiam et relationem non differre nisi oppositum constat ex determinatione Ecclesiae (d. 2, q. 1; II, 17-20 et d. 2, q. 11; II, 368-370); nullam esse naturam communem a parte rei (d. 2, q. 6; II, 183-186); cf. etiam infra p. 58, lin. 15-21; p. 62, lin. 1-4; p. 62, lin. 10-13. ³ Scotus, ibidem, nn. 107, 126, 129, 139 (IV, 66, 72s., 78s.).

currunt ad constitutionem alicuius sic se habent quod unum est potentia et aliud actus.

Secunda, quomodo relatio distinguit personam si non sit proprius actus ipsius essentiae quae est communis, cum omne
5 proprium dicat actum respectu communis.

Tertia, quomodo essentia possit esse fundamentum relationis nisi sit potentia respectu ipsius.

Quarta, quomodo essentia communicatur Filio si nec essentia sit actus relationis nec e converso.

10

[RESPONSIO SCOTI AD DUBIA]

Ad istas difficultates respondetur. Quoad primam dicitur ¹
« quod quidditas creata est illud quo aliquid est ens quidditative,
et hoc non est imperfectionis ». Secundo, contrahitur per diffe-
rentiam individualement et actuatur aliquo modo per eam. Tertio,
15 ipsa natura est actus, licet proprietas individualis sit magis pro-
prius actus. Sic accipiendo illud quod est perfectionis, relinquendo
illud quod est imperfectionis, est aliquo modo uniformiter in
divinis. Quia essentia est illud quo persona est Deus; sed pro-
prietas distinguens non est forma nec actus; et quantum ad ter-
20 tium est simile quia, licet essentia sit actus, non tamen est pro-
prius actus.

1 alicuius] alterius E || est] sicut *add.* D 2 et *om.* F || aliud] alius sicut D 3 Secunda]
secundum D 4 ipsius *om.* D 6 Tertia] tertium D || possit] potest DHZ, sit E || funda-
mentum] respectu *add.* D 7 nisi] et tamen non E || ipsius] illius HZ 8 Quarta] quar-
tum D || quomodo] dicatur *add.* D || communicatur] communicari D || nec essentia²] non E
9 actus] respectu *add.* E 11 Quoad] quantum ad D, ad E || primam] primum EG
12 quod *om.* E || aliquid] quidditas E 13 Secundo] ideo E, quod *add.* D 14 Tertio]
modo *add.* E 15 licet] sicut D || proprietas... sit] proprietates individuales sint Z
15-16 proprius] proprie DGHZ, *om.* F 16-17 perfectionis... est² *om.* (*hom.*) A 18 est¹
illud *om.* E || persona] pater D 18-19 proprietas] est *add.* A 19 non] nec F, tamen *add.* A
|| et *om.* A 20 quia] quod BDHZ || est *om.* F

¹ Scotus, ibidem, nn. 108-110 (IV, 66-67).

Quantum ad secundam dicitur ¹ quod proprietas ista non distinguit quidditative sed tantum personaliter. Non tamen est actus quia non contrahit naturam.

Quantum ad tertiam dicitur quod ² in creaturis ordo generationis et perfectionis sunt contrarii quia illud quod est primum ⁵ in uno est ultimum in alio. In divinis autem simul concurrunt ordo generationis et ordo perfectionis. Et ideo sicut in creaturis, si concurrerent, primo quaereremus formam quam materiam, ita est in divinis, omnino primo occurrit ipsa essentia, et postea occurrit ut quidditas communicata supposito, non ut materia in- ¹⁰ formata. Et ita relatio pullulat non ut forma informans materiam, sed ut nata esse Deus ipsa deitate, et ut existente eadem sibi, perfectissima identitate.

[CONTRA RESPONSIONES SCOTI]

Sed isti accipiunt multa non vera. Quod enim dicitur ³ ¹⁵ 'quod quidditas creata est illud quo aliquid est ens quidditative' et actuatur per differentiam individualement, hoc non est verum, sicut probatum est prius ⁴. Tum quia non est ibi differentia talis individualis addita. Tum quia si esset, non esset ibi compositio, ex quo solum distingueretur formaliter. Tum quia si esset, actus ²⁰ quidditatis esset perfectior ipsa natura, et natura non esset perfec-

1 ista] prima F 2 distinguit] distinguitur DE || tantum] est *add.* D 4 Quantum
om. E 5 primum] principium HZ 7 ordo² om. EGHF 8 quaereremus] quaere-
mus BEZ 9 et om. D 11 pullulat] pubilat A || ut forma] formaliter E 12 nata]
est *add.* D || Deus] de C || ipsa] propria E || et om. E || existente] similiter *add.* E || sibi om. E
13 identitate] unitate E 15 isti] ipsi F || Quod enim] quando G 16 illud] aliquid E ||
ens] et *add.* G 17 verum] unde *add.* E 18 prius] ibi *add.* G || Tum om. F || ibi om. E
19 individualis om. D 20 Tum om. E 21 quidditatis] quantitatis E || perfectior] quam
add. E || esset] est E

¹ Scotus, ibidem, nn. 127-128 (IV, 72-73). ² Scotus, ibidem, nn. 130-131 (IV, 73-75). ³ Supra, p. 57, lin. 12-13. ⁴ Guillelmus de Ockham, *Scriptum* in *I Sent.*, d. 2, q. 6 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 173-192).

tior illa actualitate. Consequens falsum, secundum eum. Falsitas consequentis patet quia dicit sic ¹: « Natura est aliquo modo potentia respectu illius », scilicet proprietatis individualis, « unde et natura contrahitur et determinatur per ipsum *a*. Et tamen humanitas in Sorte est actus aliquis, et praecise perfectior actus quam sit ipsum *a*, licet *a* sit magis proprius actus et aliquo modo actus naturae in quantum determinat ipsam ».

Consequencia patet quia, secundum eum ², in creaturis ordo generationis et perfectionis sunt contrarii quia, IX *Metaphysicae* ³, « illa quae sunt priora generatione sunt posteriora perfectione ». Sed ipsa natura contracta est prior generatione ipsa differentia individuali contrahente, igitur posterior perfectione et per consequens differentia individualis erit perfectior.

Si dicatur quod propositio Philosophi non est universaliter vera, sed in aliquibus et in aliquibus non, contra: si non sit universaliter vera, igitur nihil valet ad intentum suum probandum, quia ex indefinita non sequitur aliqua singularis. Praeterea, si propositio sit vera secundum intentum Philosophi, hoc maxime erit quando proceditur de potentia ad actum in eodem genere. Quia quando actus est alterius generis, patet quod prius generatione est prius perfectione, nam subiectum est prius accidente tam generatione quam perfectione. Sed in

1 actualitate] quidditate D || Consequens] est *add.* Z 2 patet] secundum eum *add.* E, sic *add.* F || modo] perfectior *add.* E 3 illius *om.* E || et¹ *om.* D 4 et¹] etiam C 5 aliquis *om.* D || actus² *om.* F 6 a²] natura D || sit²] actus tamen ipsa differentia est *add.* D || proprius] proprie D || et... actus² *om.* (*hom.*) DGHZ 9 quia] secundum Philosophum *add.* HZ
11 contracta] concreta BG || generatione *om.* E 11-12 differentia *om.* E 12-13 per consequens] ita E 13 erit] est DF 14 Si] et *praem.* D 15 in¹ aliquibus¹ et *om.* F || et] sic D 16 igitur nihil] non E 17 suum *om.* F || quia] quod G || indefinita] indefinitis G 18 propositio] ipsa E 18-19 Philosophi] quia *add.* D 19 hoc maxime] haec vera E 20 eodem genere. Quia] eadem generatione. Quoniam E 21 patet quod *om.* E || nam] non G

¹ Scotus, ibidem, nn. 109-110 (IV, 66-67). ² Scotus, ibidem, n. 130 (IV, 73). ³ Aristot., *Metaph.*, IX, c. 8, t. 15 (1050a 4-5).

proposito, in eodem genere itur de potentia ad actum. Igitur potentia erit posterior perfectione cum sit prior generatione.

Si dicatur quod tenet propositio quando illa ordinata distinguuntur realiter et sunt in eodem genere, *contra*: tunc propositio illa non valeret ad propositum, quia accipit¹ quod ordo 5 generationis et perfectionis sunt contrarii in creaturis. In divinis autem concurrunt isti duo ordines. Sed in divinis non est talis ordo distinctorum realiter. Ergo intelligit de ordine ita non-distinctorum realiter sicut distinctorum realiter.

Per aliqua praedicta² patet quod responsio ad *secundam* 10 *difficultatem* accipit unum falsum, quod proprietates individualis in creaturis distinguit naturam, quia nulla talis est ponenda.

Contra responsionem ad *tertiam difficultatem*³ patet primo quod non semper ordo generationis et perfectionis 15 in creaturis sunt contrarii. Et similiter *alibi*⁴ dicit quod causa naturalis non impedita primo producit effectum perfectissimum in quem potest. Et secundum eum *alibi*⁵, eadem causa potest habere effectus ordinatos. Igitur in illis effectibus idem erit primum ordine perfectionis et ordine generationis. 20

Confirmatur istud quia non est inconueniens quin

1 eodem *om.* Z || itur] intelligitur G || ad *om.* E 2 erit] est E 4 distinguuntur] differunt D 5 illa *om.* E || valeret] valet DF 6 generationis *om.* E || in creaturis] et *add.* B, *om.* F 7 talis] realis C 8 intelligit] intelligitur D || non *om.* E 8-9 Ergo... realiter *om.* (*hom.*) B 9 sicut] de non *add.* E 10 secundam] istam F, illam G 11 difficultatem] per unam rationem *add.* E || falsum] scilicet *add.* D || quod] quia E 14 difficultatem *om.* D 15 semper] simpliciter F 16 in] et A || similiter] ergo HZ || alibi] aliquando G || quod] quam Z 17 non *om.* C || impedita] quod *add.* D || effectum] et *add.* B 17-18 perfectissimum] perfectum A 19-20 potest... primum *om.* C 19 erit] esset F 20 primum] prius G, erit *add.* E || ordine² *om.* F 21 quia] quod D, istud *add.* F || est] videtur F || quin] quod DE

¹ Supra p. 58, lin. 4-6. ² Supra, p. 58, lin. 15-21. ³ Supra, p. 58, lin. 4-6. ⁴ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 3, p. 1, q. 2, n. 76 (III, 52); I, d. 8, p. 2, q. un., n. 286 (IV, 316). ⁵ Scotus, *De primo principio*, cap. 1, divis. 2 (ed. E. Roche, Franciscan Institute Publications, St. Bonaventure, N.Y. 1949, 6-8).

- eadem causa naturalis productiva formae substantialis sit causa naturalis tam formae ultimae quam primae in habentibus plures formas substantiales ¹. Igitur illa causa naturalis primo producet formam perfectiorem et per consequens formam ultimam, et ita
 5 illa forma erit prima in utroque ordine. Et ex isto sequitur quod creaturae non semper procedunt de potentia ad actum, quia tunc via generationis foret processus a forma ultima ad formam priorem quae est in potentia ad formam ultimam, saltem magis quam e converso.
- 10 Similiter, quod dicit² quod creaturae procedunt de potentia ad actum, hoc videtur ipse negare, eo modo quo intelligit |§ hic 'cum dicit ³ quod causa naturalis producit primo effectum perfectissimum in quem potest'. §| Praeterea, quod dicit ⁴ quod in divinis concurrunt simul ordo originis et perfectionis, non est verum,
 15 quia in Deo nullus est ordo perfectionis. Similiter, Pater est prior Filio origine, et tamen non est prior eo perfectione.

[RESPONSIO AUCTORIS AD DIFFICULTATES]

- Ideo quantum ad istas tres difficultates dico quod potentia et actus non possunt competere nisi rebus realiter distinctis. Et ideo
 20 sicut in Deo, secundum omnes, non est ponenda nec compositio nec quasi-compositio, ideo eodem modo non est ponendum ibi quod aliquid sit potentia vel actus respectu alterius, et hoc propter

2 naturalis om. E tam om. CE	4 formam ¹] causam E	4-5 ita illa forma om. E
5 in] sub E	7 foret] fieret DEHZ	8 quae] quia E saltem om. E
add. D	11-13 hic... potest om. A	12 naturalis] est quae add. E
11-13 hic... potest om. A	14 originis] perfectionis E perfectionis] ordo generationis E non est verum om. E	13 potest] Et... generationis (v. p. 60, lin. 18-20) rep. E
16 est om. E eo] filio HZ	18 Ideo] igitur D tres om. EHZ	19 nisi] in add. B
20 nec om. EFHZ	21 nec quasi-compositio] et add. B, om. E est om. H ibi] secundum E	22 aliquid om. E vel om. E

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 9 ad 15 CC. ² Scotus, *Ordinatio*, I, d. 5, p. 2, q. un., n. 130 (IV, 73). ³ Supra, p. 60, lin. 16.
⁴ Supra, p. 58, lin. 6-7.

identitatem realem essentiae et relationis in divinis. Sed quidquid attribuitur essentiae, attribuitur relationi et e converso, nisi oppositum sit creditum vel sequantur ex talibus, sicut dictum est alias¹.

Ad primam² igitur dico quod quaecumque concurrunt ad⁵ constitutionem alicuius et distinguuntur realiter, oportet quod unum sit potentia et aliud actus, nisi sint partes integrales. Sed relatio et essentia sunt una res, et ideo neutrum est potentia respectu alterius.

Ad secundam³, quod omne proprium distinctum realiter potest dici actus illius communis, quamvis non sit tale commune sicut isti⁴ imaginantur, sed est aliquo modo commune. Nunc autem essentia et relatio non distinguuntur realiter, ideo etc.

Ad tertiam⁵ per idem, quod fundamentum in proposito non est potentia respectu relationis quia non distinguitur realiter.¹⁵

Ad quartam⁶ dico quod essentia non communicatur filiationi tamquam praeexistenti, sed communicatur Filio, quia Filius per productionem habet eandem essentiam cum Patre.

[RESPONSIO AD ARGUMENTUM HENRICI GANDAVENSIS]

Ad primum argumentum pro prima opinione⁷, dico quod²⁰ quamvis in creaturis in actione et productione causarum natura-

1 realem] divinae add. E || et] vel G, om. E 2 attribuitur²] et F, et add. HZ || et e converso om. EF 3 talibus] creditis add. E || sicut] iam add. D 7 integrales] essentialis E 8 neutrum] neutra DF || est] in add. D || potentia] ratio A 10 secundam] dico add. DHZ 11 illius om. D || communis om. C || sit om. HZ 13 autem] ita est quod add. E || ideo] igitur D 16 filiationi] filio HZ 17 Filio om. E 18 essentiam] naturam D 21 productione] passione E

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 1 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 17-20); d. 2, q. 11 (ed. cit., II, 368-370). ² Supra, p. 56, lin. 15-18. ³ Supra, p. 57, lin. 3-5. ⁴ Scotus, *Ordinatio*, II, d. 3, p. 1, q. 2, n. 42 (ed. Vaticana, VII, 410). ⁵ Supra, p. 57, lin. 6-7. ⁶ Supra, p. 57, lin. 8-9. ⁷ Supra, p. 49, lin. 1-9.

lium materia praesupponatur, tamen quantum ad actionem Dei non plus praesupponitur materia quam forma. Quin sicut Deus creat formam substantialem in materia praeeistente ita posset creare materiam sub forma naturali praeeistente? Et quando
 5 aliquid producit de aliquo quod non est distinctum realiter, tunc illud non est materia nec forma nec quasi-materia nec quasi-forma.

Nec video quin posset poni in Deo quasi-compositio¹ sicut quasi-materia. Sicut enim dicis quod essentia est quasi-materia
 10 quia praesupponitur in Patre, amovendo quidquid est imperfectionis et reservando quidquid est perfectionis, ita posset dici quod, quia essentia est quasi-materia et relatio quasi-forma, quod ideo quasi componunt, accipiendo quidquid perfectionis est in compositione et relinquendo quidquid est imperfectionis. In compositione
 15 enim perfectionis est quod illa quae componunt faciunt per se unum. Quod autem sunt realiter distincta est imperfectionis. Similiter, perfectionis est quod constitutum est perfectum. Quod autem illa quae componunt sunt imperfecta, hoc est imperfectionis, et sic de aliis. Relinquendo igitur quod est imperfectionis et
 20 reservando quae sunt perfectionis, dices quod in Deo est compositio vel quasi-compositio, sicut dicis² quod in Deo est materia vel quasi-materia, attribuendo Deo quaecumque perfectionis sunt in materia et relinquendo quaecumque imperfectionis sunt in ea.

3 substantialem] sicut (?) est D, om. HZ 4 quando om. E 5 producit] praedicatur Z 6 non] nec ABEG 6-7 nec!... forma om. (hom.) B 10-11 imperfectionis] a materia add. E 12 quia om. DEHZ || est om. H || quod] et DE, om. C 13 quasi componunt om. E || perfectionis] compositionis D 13-14 compositione] perfectione D 14-15 In... est om. F 15 quod] quia F, scilicet add. E || faciunt] faciant E 16 sunt] sint DE, om. G || distincta] hoc add. HZ || imperfectionis] et add. E 17 est¹ om. E || est²] sit D 19 de om. ABC || igitur] autem E, illud add. HZ, om. D || quod om. G 20 reservando] illa add. HZ || quae sunt] quod est F || dices] dicis A, dicam D, dicemus F, diceretur HZ || Deo] non add. A 21 in Deo] essentia E 22 attribuendo] ea add. E 22-23 attribuendo... ea om. D 22 sunt om. C 23 et om. F || quaecumque] ea quae E, quae F || ea] materia E

¹ Scotus etiam arguit contra 'quasi-compositionem' in divinis, *Ordinatio*, I, d. 5, p. 2, q. un., nn. 116-118 (ed. Vaticana, IV, 68-70). ² Supra, p. 49, lin. 7.

Si dicatur quod illa quae sunt imperfectionis in compositione sunt inseparabilia a compositione, et ideo non potest attribui alicui compositio nisi cui attribuuntur illa quae imperfectionis sunt:

Hoc non valet, quia eodem modo dicam quod illa 5
quae imperfectionis sunt in materia sunt inseparabilia a materia,
et ideo nulli potest attribui materia nisi cui possunt attribui illae
imperfectiones materiae. Et ideo sicut non est dicendum quod
essentia est quasi-imperfecta, ita nec est dicendum quod est
quasi-materia. 10

[AD ARGUMENTA ROBERTI COWTON]

Sed ad argumentum ¹ dico quod essentiam habere esse totum
sibi proprium prius origine quam sit in Filio potest intelligi du-
pliciter. Vel quod sit in Patre tota, qui est prior origine Filio, et
sic est concedendum. Sed ex hoc non sequitur quod sit plus ma- 15
teria quam forma. Et ideo talis prioritas nihil facit ad hoc quod
sit materia vel forma. Aliter potest intelligi quod ipsamet essen-
tia sit prior origine Filio, et hoc dico esse simpliciter falsum, quia
tunc Filius esset ab essentia et produceretur ab essentia, quod est
simpliciter falsum. Tamen illa prioritas, si esset ibi, nihil faceret 20
ad hoc quod esset materia.

Ad secundum ² concedo maiorem. Sed dico quod relatio non
est forma essentiae nec quasi-forma, nec relatio supportatur pro-

3 alicui *om.* F || cui] alicui D, illi HZ, *om.* F || attribuuntur] attribuatur D, attribuitur H,
attribuantur FZ || illa] inseparabilia *add.* E 4 sunt *om.* C 3-5 illa... quod *om.* (*hom.*) D
6 quae] quaecumque C 7-10 et... materia] et dicam sicut tu dicis D 7 et *om.* E || possunt]
possint F, possent HZ *om.* E || attribui] attribuuntur E 8 materiae] quae sunt in materia E
9 imperfecta] imperfectio HZ || nec] non E || quod] essentia *add.* E 12 dico] dicam D
13 quam] quod D || quam sit] quamvis G 14 quod] quia E || qui] quae D 16-17 Et...
forma *om.* (*hom.*) F 16 quod] aliquid *add.* HZ 17 intelligi] dici E || ipsamet *om.* E
17-18 essentia] essentiamque E 18 sit] est F || origine *om.* E 19 essentia²] ea D
21 quod] aliquid *add.* E || esset] sit E 23 est] ibi *add.* E || supportatur proprie per] informat D

¹ Supra, p. 51, lin. 4-6.

² Supra, p. 51, lin. 7-16.

prie per fundamentum. Sed magis debet dici quod est idem realiter cum fundamento, et ista identitas realis facit omnia talia negari a relatione et essentia.

Ad tertium ¹ dico quod generari non est prius origine genito-
 5 esse, quia genitum-esse non est a generari. Nec etiam filiatio, quantumcumque sit formale constitutivum Filii, est prior origine Filio. Nec est simile de forma in compositis et de filiatione respectu Filii, quia forma est prior composito prioritate naturae, et hoc non est aliud quam formam posse esse sine composito et non
 10 e converso. Similiter, forma est prior prioritate simplicitatis; est etiam prior prioritate causalitatis intrinsecae. Nulla autem talis prioritas potest inveniri in filiatione respectu Filii propter identitatem realem filiationis cum Filio. Et eodem modo non est concedendum quod filiatio praesupponit essentiam vel est po-
 15 sterior essentia, nisi forte prioritate consequentiae aliquo modo. Quia sequitur 'a est filiatio, igitur a est essentia', et non e converso, quia paternitas est essentia et tamen non est filiatio. Similiter, concesso quod generari esset in essentia, dico quod nec est in essentia sicut in generabili, nec sicut in subiecto generationis, sed
 20 est ibi per identitatem realem cum non-identitate formali.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale ² dico quod haec est falsa 'illud de quo aliquid generatur est subiectum generationis'. Et si

1 debet] oportet F 4 genito] generato HZ 5 est] aliud *add. mg.* H2, *add.* Z
 6-7 quantumcumque... est *om.* C 6 sit formale *om.* E || prior] prius E 7 Nec] etiam
add. E || forma in compositis] composito et de forma E 8 forma] non *add.* A 9 for-
 mam] praecise *add.* DE || esse] et *add.* C 10 simplicitatis] si potest D, et *add.* E 11 etiam
om. E || intrinsecae *om.* D || autem *om.* D || talis *om.* E 13 filiationis *om.* F || Et *om.* G
 14 concedendum] modo *add.* F || praesupponit essentiam] non est essentia E || est *om.* E
 14-15 posterior] prior DE 16 sequitur *om.* E || a² *om.* F || non] est *add.* H 17 et *om.* E ||
 tamen *om.* D 18 concesso quod] autem D || esset] est D || nec] non E 19 in¹] aliquo
add. E || in²] aliquo *add.* E 20 cum] tamen F || identitate] reali *add.* E 23 aliquid *om.* G

¹ Supra, p. 51, lin. 17-25.

² Supra, p. 48, lin. 6-10.

dicatur¹, secundum beatum A m b r o s i u m, 'de' non potest dicere nisi circumstantiam causae efficientis vel causae materialis, sed non est de substantia Patris sicut de causa efficiente, igitur sicut de causa materiali, dico² quod 'de' potest dicere circumstantiam causae originantis, non in suo proprio casuali, sed in⁵ alio quod quasi regitur a suo casuali. Et ita est in proposito quod Filius est de Patre principiative, qui est eadem essentia cum essentia Filii.

[QUAESTIO III

UTRUM ESSENTIA SIT TERMINUS FORMALIS GENERATIONIS]

10

Tertio quaero utrum essentia sit terminus formalis generationis.

Q u o d s i c:

Terminus formalis non est persona, cum persona sit terminus¹⁵ totalis; nec est relatio, quia tunc non esset generatio; relinquatur igitur quod sit essentia.

A d o p p o s i t u m:

Terminus formalis generationis non praesupponitur in generante; sed essentia praesupponitur in generante; igitur etc.

20

1 dicatur, secundum] dicitur quod G || beatum *om.* GHZ 2 causae² *om.* DZ 3 sicut] est *add.* E || igitur] similiter non G 4 causa *om.* DG || materiali] naturali D || dicere] habere G 5 causae *om.* F || originantis] originis HZ || proprio *om.* F 5-6 casuali... casuali] causali... causali G 6 alio] scilicet *add.* E || quasi *om.* DHZ || quod] quia E 7 principiative] principalissime HZ || qui] quae CDHZ 7-8 essentia] ipsius *add.* D 11 quaero] quaeritur E 15 persona² *om.* D 15-16 terminus] res Z 16 est *om.* DE 16-20 generatio... generante¹ *om.* E 16-17 relinquatur *om.* D 17 quod sit *om.* D 20 generante²] patre D

¹ Sicut dicit Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 54, q. 3 (ed. cit. II, f. 85v) et a. 59, q. 2 (II, f. 144v); resp. Ambrosius, *De Spiritu Sancto*, II, c. 9, n. 87 (PL 16, 793C). ² Simili modo respondit Scotus, *Ordinatio*, I, d. 5, p. 2, q. un., n. 99 (ed. Vaticana IV, 62-63).

[OPINIO SCOTI]

Ad istam quaestionem dicitur¹ quod « essentia divina est terminus formalis istius generationis, quia Ioan. 10, 29, *quod Pater* inquit *dedit mihi maius omnibus est*; ‘maius autem omnibus’ non
 5 est nisi aliquid infinitum; hoc non est nisi essentia, — illam igitur dedit ».

« Hoc etiam vult Augustinus, XV *De Trinitate*, cap. 26²: ‘Sicut naturam praestat Filio sine initio generatio, ita etiam Spiritui Sancto praestat essentiam sine initio Spiritus Sancti pro-
 10 cessio’ ». Nunc autem « non conceditur aliquam formam dari producto sive communicari vel praestari per generationem, nisi illa forma communicata sit formalis terminus talis productionis ».

« Probatur³ etiam illud antecedens, quia alias ista generatio non esset univoca, |§ quia ratio formalis termini eius non esset
 15 ratio convenientiae generantis cum genito; consequens est inconvenientiens, sicut tangetur distinctione 7 ».

« Similiter, aliter non esset ista productio generatio, sed magis esset mutatio ad relationem, quia productio ponitur in genere vel specie ex suo termino formali, sicut patet per Philo-
 20 s o p h u m, V *Physicorum*⁴. Igitur si formalis terminus huius

2 divina om. D, Scot. 3 istius om. DHZ || generationis] in divinis add. HZ || quia om. EHZ 4 maius¹] magis EH || maius²] magis H 5 infinitum] et add. D || hoc] autem add. E || illam om. D 6 dedit] etc. D 8 generatio om. E || etiam om. EF 9 sine initio om. D || Spiritus Sancti processio del. B 11 sive] vel HZ || per generationem om. D || nisi] non A 12 communicata om. F || productionis] productio E 14-2 (p. 68) quia... generatio om. (dimisso spatio cc. 9 lin.) A, om. F 14 termini] terminus D 15 ratio] termini add. G || genito] generato E 17 aliter om. D 19 sicut] similiter D || patet per Philosophum om. E 20 Physicorum] similiter alteratio ponitur in genere qualitatis quia ibi forma, quae est formalis terminus illius, dicitur qualitas communis add. mg. (ex Scoto) C || huius] istius E

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 5, p. 2, q. un., nn. 64-66 (ed. Vaticana, IV, 47s.).

² August., *De Trinit.*, XI c. 26, n. 47 (PL 42, 1094s.). ³ Scotus, *Ibidem* (IV, 49), textus cancellatus. ⁴ Aristot., *Physica*, V, c. 1, t. 4 (224b 6-8).

productionis esset relatio, ista productio poneretur in genere relationis et non esset generatio ». §|

[CONTRA OPINIONEM SCOTI]

Contra istam opinionem arguo: sicut de ratione termini totalis alicuius productionis est non habere esse totale nisi per productionem, ita de ratione termini formalis est non habere esse formale nisi per illam productionem; sed essentia non habet esse formale per generationem; igitur non est terminus formalis generationis. Maior videtur manifesta. Propter hoc enim non dicitur materia esse nec terminus totalis nec formalis alicuius productionis quia non habet esse per illam productionem. Igitur omnis terminus, sive totalis sive formalis, habet esse sibi conveniens per productionem. Minor est manifesta, etiam secundum eos, quia essentia secundum totum esse suum est in Patre.

Praeterea, idem non est elicitivum alicuius productionis et terminus formalis eiusdem, quia idem non est prius et posterius se ipso. Sed, secundum istos¹, principium elicitivum est prius origine, terminus autem formalis est posterior origine, maxime secundum eos. Sed essentia², secundum istos, est principium elicitivum generationis, igitur non est terminus formalis eiusdem.

1 productionis] essentialis *add.* D || esset] est E || poneretur] esset E 2 esset *om.* E
4 arguo] arguitur DE, *om.* AF 4-5 totalis] formalis B 5 productionis] totalis *add.* D ||
totale] formale B 5-7 per... nisi *om.* (*hom.*) B 7 illam *om.* HZ 9 videtur manifesta]
patet D || enim *om.* C 10 esse *om.* F || nec¹ *om.* E || totalis] materialis D, formalis E || formalis]
totalis E 12 sive¹ *om.* D || sive²] vel D 15 idem *trp. p.* est HZ || est] principium *add.*
(*mg.*) C² 16 eiusdem] illius E 17 Sed *om.* E || secundum] per F || istos] ipsos CF, eos E
19 eos] istos E || istos] eos DE 19-20 elicitivum *om.* F 20 eiusdem] generationis D

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 7, q. 1, nn. 11, 22, 75, 83 (ed. cit. IV, 110, 115s., 140s., 144). ² Eandem opinionem adscribit Scoto etiam Robertus Cowton, et quidem fere eisdem verbis: « Ad quaestionem igitur dicunt aliqui [*mg.*: opinio Dons] sic quod essentia est principium elicitivum actus generationis » (cod. Oxon., Merton 93, f. 97rb). Sed Doctor Subtilis, iuxta P. Minges, contrarium tenet: « Principium quo Pater generat Filium, seu

C o n f i r m a t u r quia, secundum istos¹, «una persona tantum uno modo habendi habet essentiam». Igitur cum Filius habeat essentiam ut terminum formalem generationis, non habet eam ut principium elicitivum, cuius oppositum dicit.

- 5 **S i d i c a t u r** quod Filius non habet essentiam ut principium elicitivum sed Pater, hoc non sufficit, quia saltem Filius haberet essentiam ut principium elicitivum processioneis Spiritus Sancti, et ita duobus modis habendi hoc argumentum est tantum contra hominem.
- 10 Praeterea, si essentia sit terminus formalis generationis, aut hoc est quia simpliciter habet esse per productionem, aut quia habet esse in producto per productionem. Non propter primum, quia essentia, cum sit in Patre, non habet esse simpliciter per quamcumque productionem. Nec propter secundum, quia anima intel-
- 15 lectiva primo creata, et postea creata materia sub anima intellectiva, non diceretur quod anima intellectiva esset terminus formalis illius productionis. Et tamen caperet esse in hoc per illam productionem. Per ista patet quod non est idem communicari et esse terminum formalem alicuius productionis, quia ista anima
- 20 intellectiva esset communicata materiae, et tamen non esset terminus formalis illius productionis.

2 tantum om. D || modo] se add. D || essentiam] esse in alia D, si add. GHZ || cum om. GHZ 3 ut] tamquam E 4 dicit] iste add. D 5 ut] secundum G 6 quia] quod E 7 haberet] habet D || essentiam om. E 8 habendi] habet add. D, om. E
9 tantum om. E 12 per om. F || Non] est add. E 13 cum sit] ut G 14 quia] si add. (interl.) H2, add. Z 14-15 intellectiva] esset add. (interl.) H2, add. Z 15 creata2] crearetur HZ || materia om. E || anima] forma F 16 diceretur] dicitur D, dicitur H || intellectiva] sic add. D 17 illius] perfectionis vel add. G || illam] formam vel add. E 18 Per] secundum C, propter HZ 19 et] vel H 21 illius om. HZ

illud, quod est Patri potentia generandi seu principium quo formale elicitivum generationis, non est essentia divina, sed memoria perfecta». Ad huius confirmationem idem cl. auctor plurimos textus adducit. P. Minges, *Ioannes Duns Scoti Doctrina Philosophica et Theologica* (ed. Ad Claras Aquas 1930, II, 199-201). Eisdem textus adducit Ockham in recitando opinionem Scoti infra d. 7, q. 2 (pp. 134-136). ¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 5, p. 2, q. un., n. 71 (ed. Vaticana IV, 50).

[RESPONSIO PROPRIA]

Ideo dico aliter ad quaestionem. Primo, quod aliud est communicari per aliquam productionem et esse terminum formalem illius productionis. Patet, quia spiratio activa communicatur Filio per generationem. Quia quidquid habet Filius, habet a Patre et nascendo habet a Patre¹; igitur spirationem activam nascendo habet a Patre; et per consequens communicatur sibi per generationem. Et tamen spiratio activa non est terminus formalis illius productionis.

Secundo, dico quod 'communicari per productionem' accipitur multipliciter. Primo strictissime, et sic illud communicatur quod habens esse in generante capit esse in genito per productionem. Et isto modo tam essentia quam spiratio activa communicatur Filio. Aliter accipitur large, et sic omne quod habet esse in producto per ipsam productionem et non est idem omnibus modis cum productione et producto communicatur. Et isto modo tam materia quam forma communicatur. Aliter accipitur largissime pro omni illo quod quocumque modo non habet esse sine illa productione. Et isto modo tam productum quam productio quam quilibet quod est in producto communicatur. Sed iste est impropriissimus modus loquendi.

Tertio, dico quod terminus formalis productionis est illud quod capit esse simpliciter per illam productionem. Unde quando terminus formalis et terminus totalis distinguuntur, terminus

3 et] aliud est *add.* HZ 4 spiratio] aspiratio Z 5 habet¹] est D || habet² *om.* HZ ||
et *om.* HZ 6 nascendo... Patre *om.* (*hom.*) E 10-11 accipitur] potest accipi E 11 Primo]
uno modo DE || sic *om.* E 13 tam] quam E 14 Filio] per generationem *add.* HZ ||
Aliter] aliquando D 16 communicatur] Filio *add.* E 17 communicatur] producto *add.*
(*mg.*) H², *add.* Z 18 omni *om.* E 20 quam²] et D, quod E || quilibet] quodlibet DEFHZ
|| producto] praedicato G 21 impropriissimus] propriissimus D, impropriissime E 23 Unde]
vel D 24 terminus² *om.* D

¹ Resp. Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 5, c. 1, n. 10 (ed. Grottaferrata 1971, 84); ex Augustino, *De Trinit.*, V, c. 15, n. 16 (PL 42, 921).

formalis est aliquid ipsius termini totalis, capiens simpliciter esse per illam productionem. Et per hoc quod terminus formalis capit esse simpliciter per illam productionem, per hoc terminus totalis capit esse simpliciter per ipsam productionem. Et ex isto
 5 sequitur quod non dicitur aliquid terminus formalis quia est forma. Nam si Deus crearet ipsam materiam per se existentem, illa materia esset terminus formalis, et tamen non esset forma. Similiter, si Deus crearet materiam sub forma praeeistente, forma non esset terminus formalis sed ipsa materia.

10 Si dicatur: nihil potest esse terminus materialis nisi materia, igitur nihil potest esse terminus formalis nisi forma, respondeo quod aequivocatio est de 'formali'. Quia 'formale' uno modo est concretum ipsius formae, et secundum vocem et secundum significationem. Et sic non loquuntur communiter
 15 utentes isto vocabulo quando dicunt quod hoc vel illud est terminus formalis. Alio modo dicitur terminus formalis illud quod primo et secundum se totum habet esse tali productione. Et isto modo materia potest esse terminus formalis. Et ideo non est simile, quia loquentes non utuntur termino materiali sicut termino
 20 formali. Unde non est communis modus loquendi 'materia est terminus materialis'. Sicut si materia praecise intelligatur aliquo actu, non dicimus quod materia est obiectum materiale, sed dicimus quod materia est obiectum formale. Similiter, si aliquod totum intelligatur, et ratio terminandi illam intellectionem non sit
 25 plus forma quam materia, adhuc diceremus quod est obiectum formale et non materiale. Ex istis sequitur quod, quando aliquod compositum creatur secundum se totum, non plus dicitur forma

3 per hoc *om.* HZ 3-4 capit... totalis *om.* (*hom.*) G 3-4 per... productionem *mg.* F2,
om. (*hom.*) DE 5 aliquid] aliquis A || quia est] quod sit D 8 praeeistente] existen-
 te A 9 ipsa *om.* D 13 ipsius] illius E 14-15 loquuntur... utentes] utuntur... loquen-
 tes DE 16 dicitur] accipitur E || illud] per *add.* (*mg.*) G² 17 esse] dici E 21 Sicut]
 sed GHZ 22 actu] intellectus *add.* (*mg.*) H², *add.* Z || dicimus *om.* E || materia *om.* E
 24 intelligatur] intelligitur D 25 materia] sicut dictum est *add.* D || quod] illud *add.* FG,
om. ABHZ 26 et *om.* DHZ || materiale] et *add.* F || istis] isto E 27 creatur] terminatur
 D, creatum G || dicitur] diceretur B || forma] plus *add.* G

esse terminus formalis illius creationis quam materia, nisi forte quia forma est perfectior et principalior. Sed illa principalitas, sicut patet prius¹, non facit ad hoc quod magis proprie dicatur terminus formalis quam materia, sicut patet prius.

Ex istis respondeo ad quaestionem. Primo, quod essentia non est terminus formalis generationis; secundo, quod nec relatio est terminus formalis; tertio, quod ipsa persona potest dici terminus formalis, non tamen distinguendo terminum formalem contra terminum totalem.

Primum patet per argumenta facta contra priorem opinionem², quia terminus formalis est ille qui simpliciter habet esse per productionem; sed essentia non est huiusmodi, igitur etc.

Secundum ostendo, quia nihil unum et idem potest esse terminus sui ipsius; sed ipsa productio est relatio realiter et formaliter, sicut post patebit³; ergo relatio non potest esse terminus formalis ipsius productionis.

Si dicatur⁴ quod licet productio et relatio sint idem realiter, tamen distinguuntur secundum modum nostrum intelligendi, et quia secundum modum nostrum intelligendi ipsa productio est prior ipsa relatione, et propter talem prioritatem poterit ipsa relatio esse terminus ipsius productionis:

C o n t r a: quando dicitur quod productio est prior secundum modum nostrum intelligendi, aut attribuitur prioritas rei

1 creationis] productionis E || nisi forte] non E 2 forma] materia D || est om. E
3 sicut] si add. D, om. E || patet prius om. E || dicatur] esse add. E 4 terminus] forma F || sicut
patet] ut patuit E, om. HZ || prius om. HZ 5 respondeo] respondetur D, patet responsio F
|| Primo om. E 6 secundo] dico add. E 8 formalis] generationis add. F || non tamen
om. E || terminum om. E 11 quia] quod G 12 igitur om. D 13 quia] quod G || po-
test esse] est tamquam E 14 et formaliter om. F 16 ipsius] illius EF, om. D 18 di-
stinguuntur om. DE 19 et... intelligendi om. (hom.) DE 20 ipsa om. F || talem]
illam E 23 attribuitur] realiter add. D

¹ Supra, p. 71, lin. 6-9. ² Supra, p. 68, lin. 4-14. ³ Infra,
d. 7, q. 1 (p. 119, lin. 15-25). ⁴ Cf. Thomas Sutton, *Quodl. I*, q. 2 (ed.
M. Schmaus et M. González-Haba, München 1969, pp. 22-23).

quae realiter est Deus, aut tantum conceptui mentis. Si rei, igitur esset illa res prior ipsa relatione. Si ipsi conceptui, igitur productio quae est in Deo non erit prior. Et de illa praecise est sermo. Ergo prioritas conceptus nihil facit ad hoc quod relatio sit terminus vel non sit terminus.

Si dicatur quod ipsa res est prior, sed non realiter, sed tantum secundum modum nostrum intelligendi, et ita numquam est prior nisi quando intelligitur:

Contra: si non sit prior nisi secundum modum nostrum intelligendi, igitur modus noster intelligendi facit praecise illam prioritatem, igitur praecise facit quod relatio est terminus illius productionis, quod est absurdum. Similiter, « eo quod res est vel non est, est oratio vera vel falsa »¹. Igitur, si in re non sit prior, et intellectus intelligit illam productionem esse priorem, ille intellectus erit simpliciter falsus. Et ita non plus erit productio divina prior relatione quam erit unus asinus, quia intellectus potest intelligere utrumque.

Tertium patet, quia illud potest dici terminus formalis alicuius productionis quod simpliciter habet esse per productionem et non est formaliter ipsa productio. Sed persona habet simpliciter esse per generationem et non est formaliter ipsa generatio. Igitur potest dici terminus formalis ipsius, non tamen distinguendo contra terminum totalem. Maior est manifesta, maxime quando nihil aliud est quod habeat illas condiciones. Et ita est minor vera, quia sola persona habet istas condiciones. Essentia enim quamvis non sit formaliter ipsa generatio, non tamen habet esse simpliciter

2 illa om. E || ipsi om. E 3 erit] est DE || est²] erit F 4 nihil facit] non sit D || relatio] res E 5 sit terminus² om. C 6 res om. E 7 tantum om. EG 10 illam om. D 11 facit interl. F², om. A 12 Similiter] ex add. D, ab add. F 13 est²] constat A, dicitur D 14 intellectus] non add. E, om. C || esse om. E 15 erit¹] est A || simpliciter om. D 17 utrumque om. E 18 quia] quod G 19 per] illam add. E 23 Maior] minor HZ || quando] quia A, quod D 25 enim] autem F 26 non] enim B

¹ Aristot., *Praedicamenta*, c. 5 (4b 8-10).

per generationem. Similiter relatio quamvis habeat aliquo modo esse per generationem, sicut idem est se ipso, tamen nullo modo distinguitur a generatione, igitur etc.

[AD RATIONES SCOTI]

Ad primum ¹ alterius opinionis, concedo illas auctoritates. ⁵
Sed dico quod potest forma dari et communicari vel praestari
producto quamvis non sit terminus formalis talis productionis.
Sicut si Deus crearet materiam sub forma praeexistente, illa
forma communicaretur tali composito per illam productionem,
et tamen non esset terminus formalis illius productionis. ¹⁰

Ad secundum ² dico quod talis univocatio qualis est in gene-
ratione divina stat cum hoc quod essentia non sit terminus for-
malis. Quia ad illam univocationem, quae ibi est, sufficit quod
generans et genitum sint una substantia, et quod illa substantia
nec differat a generante nec a genito. ¹⁵

Ad tertium ³, quod procedit ac si poneretur quod relatio esset
terminus formalis, nunc autem hoc non est ponendum, sed ipsa
persona est terminus, nec est ibi alius. Et quia persona ista est
simpliciter substantia per identitatem perfectissimam, ideo ista
productio, nisi aliud impediat, vere poterit esse generatio. ²⁰

Ad quartum ⁴ dico quod maior est falsa. Patet in exemplo,

1 per] illam *add.* E || Similiter] sed F || aliquo modo *om.* E 2 nullo modo] non ali-
quo modo E 6 et] vel CEG, *om.* HZ || vel] sive HZ 7 formalis *om.* E 10 esset]
est E || illius] talis HZ 12 sit] est D 13 univocationem] unionem HZ 14 genitum]
generatum HZ 15 nec] non CDFGHZ || differat] differt F, nec *add.* HZ || genito] gene-
rato HZ 16 tertium] dico *add.* (*interl.*) C² || poneretur quod *om.* E || esset] est D, sit E
18 ibi *om.* E || Et quia] ita quod D 20 esse] dici HZ 21 dico] patet *add.* F || est *om.* A ||
in exemplo] sic E

¹ Supra, p. 67, lin. 3-12. ² Supra, p. 67, lin. 13-16. ³ Supra,
p. 67, lin. 17 - p. 68, lin. 2. ⁴ Ockham hic respondit ad duo argumenta
Scoti, quae tamen ipse Ockham non recitavit supra. En argumenta Doctoris
Subtilis: « Primo, quia nulla entitas formaliter univoca, simpliciter perfectior

si Deus crearet materiam sub forma praeeistente: quia illa forma nec esset terminus formalis nec contenta virtualiter in termino formali. Ideo dico quod ad hoc quod forma sit habita per aliquam productionem, sufficit quod sit terminus formalis, vel quod
 5 praeeistat et communicetur alicui de novo producto, vel quod sit idem realiter cum ipsa productione, quamvis non formaliter, sicut est in proposito.

Ad quantum dico quod Philosophus¹ intelligit quando terminus formalis distinguitur a subiecto recipiente formam. Non
 10 autem sic est in proposito. Et ideo dicitur ista generatio 'natura', quia terminus est eadem substantia cum substantia ipsius generantis.

[DUBIA CIRCA SOLUTIONEM AUCTORIS]

Sed contra praedicta occurrunt aliqua dubia. Primum, quia
 15 non videtur quin essentia possit esse terminus formalis, quamvis non habeat esse simpliciter per productionem. Quia sicut terminus alterationis se habet ad alterationem, ita terminus productionis se habet ad productionem. Sed aliquid potest esse formalis

1 crearet] causaret D 2 virtualiter om. F 5 praeeistat] praeeistens E || de novo om. E 10 autem om. HZ || est om. G || natura om. GHZ 11 quia] nisi quod G || terminus] una res HZ || eadem] idem E || substantia¹] realiter HZ, om. E 14 contra] circa DHZ || quia] quod G 15 possit] potest A || esse] dici E || formalis] quia add. E 17 alterationis] alterius E 17-18 productionis] productus F 18 se habet om. DE || ad om. B || aliquid om. B

formali termino, habetur per productionem; essentia est formaliter infinita, relatio non; igitur si relatio esset formalis terminus productionis, persona non haberet essentiam per productionem». «Secundo, quia in creaturis natura est formalis terminus productionis, non autem proprietas individualis vel hypostatica — sicut patet II *Physicorum*, ubi habetur quod generatio est naturalis, sive dicitur natura, quia est 'via in naturam'». Scotus, *Ordinatio*, I, d. 5, p. 2, q. un., nn. 67-68 (ed. cit., IV, 48s.). De ordine argumentorum, de additionibus et de textu cancellato, vide editionis Vaticanae apparatus et etiam apparatus nostrae editionis supra (p. 67, lin. 14) ubi codex A reliquit spatium 'pro residuo'.¹ Aristot., *Physica*, II, c. 2, t. 14 (193b 12-13); cf. supra, p. 74, nota 4.

terminus alterationis, quamvis non habeat esse simpliciter per illam alterationem. Sicut si aliqua qualitas separata uniretur de novo subiecto, illud subiectum vere alteraretur et terminus illius alterationis esset illa qualitas, et tamen illa qualitas non caperet esse simpliciter per illam alterationem. Igitur similiter essentia ⁵ poterit esse terminus formalis generationis, quamvis non capiat esse simpliciter per illam generationem.

Confirmatur, quia secundum Philosophum, I *Physicorum* ¹, ad omnem rem cuiuscumque accidentis vel saltem absoluti est generatio et per consequens productio. Sed ad quali- ¹⁰ tatem non est nisi alteratio, igitur illa est generatio. Et tamen, sicut probatum est ², terminus illius non semper capit esse simpliciter.

Secundum, quia videtur quod relatio sit terminus formalis. Quia illud quod capit esse simpliciter per productionem est ter- ¹⁵ minus ipsius; relatio est huiusmodi; igitur etc.

Tertium, quia videtur quod persona non sit terminus formalis generationis. Hoc probant aliqui ³ sic: «Persona constituitur formaliter per generationem. Nullum autem formale attingit constitutum originative et principiatively; alioquin idem ²⁰ principiaret se, cum sit quasi pars illius constituti».

«Item, si generatio passiva haberet pro termino originato

4 illa¹ om. Z || tamen om. E 5 similiter] si add. D 6 capiat] caperet HZ
7 generationem] alterationem E 9 accidentis] praedicamenti Z || vel om. E 11 genera-
tio] alteratio E 12 terminus] formalis add. E || semper om. DEG 12-13 simpliciter] ergo etc.
add. E 14 Secundum] dubium add. (mg.) C², add. HZ || quia om. G || formalis] generatio-
nis E 15 esse] est B 16 ipsius] modo add. E || igitur etc. om. E 17 quia] quod G,
om. B 20 constitutum] est add. A 20-21 idem principiaret se] illud principium D || alio-
quin... constituti om. B 21 quasi om. D 22 Item] praeterea D 22-14 (p. 77) Item...
videtur sic ADFG, Gotting. 118, Pat. Univ., Vat. Ottob. 2088, om. reliqui

¹ Aristot., *Physica*, I, c. 7, t. 62 (190a 32 - b 5). ² Supra, p. 69, lin. 10-21; p. 73, lin. 18 - p. 74, lin. 3. ³ Petrus Aureoli, *Scriptum super I Sent.*, d. 5, sect. 17, nn. 103-109 (ed. E. Buytaert, Franciscan Institute Publications. Text series, n. 3, St. Bonaventure, N.Y. 1952, II, 798s.).

totam personam: aut haberet ratione essentiae, et hoc non; aut ratione filiationis, et hoc non; aut ratione totalitatis, quasi esset origo illius totalitatis, et hoc non, quia origo est aliud ab originato. Nec potest esse pars formalis illius. Igitur nullus terminus
 5 poni potest qui originetur generatione passiva, ut videtur ».

« Praeterea, illa generatio non potest habere aliquem formalem terminum qui originetur formaliter, quae existit in aliquo ubi nihil acquiritur nisi praeexistens, aut quod sit idem realiter cum illa generatione. Sed in Filio non est nisi essentia quae erat prae-
 10 existens, de qua constat quod non potest esse formaliter originata, quia nullam realitatem capit per generationem. Et iterum est ibi filiatio, quae non est aliud realiter a generatione, et persona quae non est aliud ab utroque. Igitur non est aliquis formalis terminus generationis in Filio, ut videtur ».

15 § « Praeterea, 'generatio est via in ens', ut dicit Philosophus, V *Metaphysicae*¹. Sed in Filio non est aliquid ad quod possit esse via passiva generatio. Non enim filiatio, quia est idem cum ea; nec essentia, quia praeexistebat; nec persona, quia distingueretur realiter ab ea. Via enim est a termino in terminum,
 20 et ita persona esset via in se ipsam, cum generatio sit aliquid eius, nam persona constituitur formaliter generatione. Unde consequens est quod non sit ab ea originaliter et principiative. Igitur impossibile est quod sit aliquis formalis terminus adquisitus in Filio, in quem sit via passiva generatio ».

25 « Praeterea, non potest denegari Verbo divino quod est per-

1 non om. A 3 illius] totius D || et om. D 5 ut] et D 7 qui] quae G
 8 nihil] non D || aut] et D || quod] cum D, quia F 12 realiter om. D 13 Igitur] et
 sic D 14 videtur] dicitur D, praedicatur G 15-7 (p. 79) Praeterea... Patris om. (dimisso
 spatio cc. 15 lin.) A, om. F 15 ut] sicut C 17 possit] posset GHZ || generatio] genera-
 tionis Z, om. E 18 ea nec om. E 19 termino] et add. HZ 20 eius om. E 21 ge-
 neratione] per generationem HZ 22 principiative] principaliter E || Igitur] quia HZ
 23 aliquis om. GHZ 25 denegari] negari a HZ

¹ Aristot., *Metaph.*, IV, c. 2, t. 2 (1003b 7); melius *Physica*, II, c. 2, t. 14 (193b 12-13).

fectionis et conceditur verbo nostro. Sed in verbo mentis nostrae non est aliquis formalis terminus adquisitus per formationem passivam ipsius, sed immediate ex 'formare' sequitur 'formari'. Quod patet si accipiatur rosa apparens. Ex apparitione enim formali, quae est immediate actus intelligendi, oritur apparitio 5 obiectiva rosae. Qua quidem apparitione nihil fit circa rosam, nisi quod capit esse apparens formaliter per ipsam apparitionem passivam, non autem effective aut principiative. Et sic resultat unum productum constitutum ex ipsa passiva productione, quae est apparitio obiectiva, et ex ipsa realitate indistincta ab ipsa ap- 10 paritione, quod quidem constitutum est rosa simpliciter quam intellectus intuetur. Unde non producitur aliqua res, sed res et apparitio constituunt unum simplex apparens, quod in esse apparenti productum est passiva apparitione formaliter, non originaliter aut principiative. Ergo multo fortius in Verbo divino a 15 'dicere et generare' paterno infertur 'dici et generari' Filii. Sed ex ipso generari una cum divina essentia resultabit unus genitus et productus formaliter, non per modum termini originati.

«Praeterea, de ratione passionis non est plus nisi quod sit effectus illatioque actionis¹. Igitur in Filio infertur generari a 20 generare paterno, et sic totus Filius dicetur generatus generatione passiva illata a Patre, absque hoc quod aliquid aliud adquiratur ».

1 conceditur] de *add.* HZ 3 formare] formatione E 4 Quod] quia EG || patet] quia *add.* E 5 immediate *sic* Z, *Vat. Ottob. 2088*, in mente *codd.*, *ed. Petr. Aur.* || actus] alia G, *om.* E || intelligendi *om.* E 6 Qua] quae DZ, ex qua E || apparitione] apparitio D || fit] facit Z 7 per] propter B 8 non] nam G 9 passiva *om.* E 10 obiectiva] productiva E 10-11 apparitione] obiectiva *add.* E 10 quidem *om.* E 15 aut] et E || fortius] facilius GHZ 16 paterno] patris HZ || dici] dicere D || generari] generare D 17 unus] terminus *add.* E || genitus] generatus HZ 19 Praeterea] item D || plus *om.* HZ 4 infer- tur] fertus G || a] ex HZ 21 generare] generante D 22 aliud *om.* E

¹ Iuxta auctorem *Libri sex principiorum*, c. 3, n. 29, *Aristoteles Latinus - Categoriarum Supplementa*, I, 6-7 (ed. L. Minio-Paluello et B. Dod, Paris 1966, p. 41).

« Est igitur inconcusse tenendum quod Filius verissime generatur tamquam constitutus ex passiva generatione et ex essentia. Non autem quod essentia adquiratur per passivam generationem, aut filiatio aut persona aut aliquis alius terminus formalis. Et in
 5 hoc decipiuntur omnes opinantes qui quaerunt ibi aliquid formale. Non est enim aliquid aliud nisi ipsamet filiatio sive passiva generatio, quae infertur a generatione quasi activa Patris ». §|

Quantum dubium est quia non videtur quod persona capiat esse simpliciter per generationem. Quia illud quod non est per
 10 generationem non capit esse per generationem; sed persona non est per generationem sed per essentiam, secundum beatum Augustinum¹, quia Filius eo est quo est Deus, sed est Deus essentia; igitur etc.

[RESPONSIO AUCTORIS AD DUBIA]

Ad primum² dico quod aliquando in alteratione est productio et mutatio, et aliquando sola mutatio. Et ideo concedo quod
 quando cum alteratione est productio, tunc illud quod est terminus illius productionis habet simpliciter esse per illam productionem. Non autem oportet quod illud quod est terminus
 20 alterationis, scilicet mutationis, capiat esse per illam alterationem, sed sufficit quod prius ceperit esse per aliam productionem. Et ideo non est simile quantum ad capere esse simpliciter. Sed est simile quantum ad hoc quod sicut terminus alterationis habet

1-2 generatur] generetur E	2 passiva] activa D	3 adquiratur] generatur E
5 decipiuntur] quasi add. D qui om. B	6 enim] ibi add. D	7 quae... Patris om. HZ
a... Patris] quasi ex activa generatione E	8 quia] quod BEG quod om. E	10 esse]
simpliciter add. F	11 beatum om. D	11-12 Augustinum] non capit esse simpliciter, sed
Filius est huiusmodi add. D	12 quo] quod D	15 primum] dubium add. D
quia D	17 cum] in E	16 quod]
	18-19 productionem om. HZ	20 alterationis] productionis
F esse] simpliciter add. E		

¹ August., *De Trinit.*, V, c. 5, n. 6 (PL 42, 914); VII, c. 6, n. 11 (PL 42, 943).
² Supra, p. 75, lin. 14.

esse in hoc per ipsam alterationem, ita terminus formalis productionis habet esse simpliciter per ipsam productionem. Et ideo concedo quod quando qualitas praeexistens de novo unitur subiecto, non capit esse per illam alterationem, quia tunc est ibi mutatio sola sine productione saltem nova. |§ Et si omnino velis ibi habere productionem, dicendum quod terminus formalis illius productionis nec est qualitas nec subiectum sed unum aggregatum ex subiecto et qualitate, quia de soli tali vere nunc primo dicitur quod hoc est, et ita idem est terminus totalis et formalis. §|

10

Per hoc ad confirmationem¹ dico quod secundum Philosophum in omni genere praedicamentali absoluto est generatio secundum quid, quia una productio alicuius illius generis. Non tamen secundum veritatem oportet quod quandocumque aliquid de novo mutatur ad aliquod accidens, quod illud accidens de novo producat, quamvis Philosophus hoc diceret, quia ipse non poneret quod accidens prius tempore posset produci et postea uniri subiecto.

Si dicatur: alteratio est formaliter generatio, dico quod non, sed alteratio est formaliter mutatio. Et ideo potest esse generatio qualitatis sine alteratione, et e converso potest esse alteratio sine generatione vel productione nova qualitatis.

Ad secundum² dico quod ad terminum formalem requiritur aliqua non-identitas ad ipsam productionem quando productio

1-4 ita... alterationem om. (hom.) D 2 productionem om. E 4 quia] et D
5-10 Et... formalis om. A 5 velis] velit D || ibi] hic DE 6 illius om. DE 7 nec!] non F
8 vere] mere C, om. E 8-9 nunc primo dicitur] non potest dici D 9 ita] illud add. F || idem
om. E 12 genere] generatione D 13 est] aliqua add. E || secundum quid] simpliciter HZ
|| una] vera DHZ 14 generis] generationis B || tamen] tantum A 15 quandocumque]
quandoque G || aliquid] aliquod A || de novo om. E || mutatur] mutetur F || ad] quod HZ 16 quod
illud accidens om. HZ 19 dicatur] quod add. FG 20 alteratio om. F || ideo] non add.
Z, om. E 23 secundum] dubium add. D 24 non om. E

¹ Supra, p. 76, lin. 8.

² Supra, p. 76, lin. 14.

est vera res, hoc est, quod non sit idem formaliter. Nunc autem in proposito, generatio et filiatio sunt idem formaliter, |§ et ideo filiatio non est terminus formalis generationis, quamvis extensive loquendo se ipso capiat esse. §|

5 Ad tertium¹ dico quod persona est terminus formalis, non quidem distinguendo contra terminum totalem, quia ibi non distinguitur terminus formalis a totali. Utrum autem debeat proprie vocari terminus formalis vel terminus totalis vel neutro modo, est magis difficultas vocalis quam realis, ideo non est illi
10 insistendum.

Sed dico quod persona vere est terminus originatus et est terminus ipsius productionis saltem activae. Hoc patet, quia illud dicitur terminus alicuius respectus respectu cuius aliud denominatur ab illo respectu. Sed pater vere dicitur generans in habi-
15 tudine ad filium, quia pater vere dicitur generans filium, sicut dominus vere dicitur dominus servi et simile simili simile. Igitur sicut servus est terminus illius respectus, scilicet domini, ita Filius vere dicetur terminus illius generationis.

Praeterea, illud quod vere refertur, vere habet terminum
20 terminantem illum respectum; sed Pater vere refertur ad Filium; ergo Filius vere terminat relationem.

Ad primum argumentum in contrarium² dico quod generatio passiva constituit personam. Et quando dicitur quod 'nullum

1 res] secundum *add.* D 1-2 Nunc... formaliter *trp. p. esse (lin. 4)* D 2-4 et... esse
om. A 4 esse] Nunc autem in proposito, generatio et filiatio sunt idem formaliter *add. seu rep.* Z
5 tertium] dubium *add.* D 7 formalis a totali] totalis a termino formali D 8 vel¹] et G ||
terminus² om. DEHZ 9 difficultas] difficultatis G || realis] et *add.* F || illi] ibi BEF, hic D
11 Sed] similiter D 13 dicitur] esse *add.* D || terminus] generationis vel *add.* E || respectus
om. BCGHZ 16 dominus vere dicitur] dicimus E || et] similiter *add.* D || simile¹] similis
DE || simile² om. E 17 terminus] formalis *add.* D || respectus scilicet om. C || domini] domini
BCDE 18 dicetur] dicitur D, diceretur F || illius om. E 19 vere² om. DE 20 illum]
eum C || Pater... Filium] Filius... Patrem E 21 Filius om. E || terminat relationem] dice-
tur terminus illius relationis E 23 personam om. A || nullum] unum G

¹ Supra, p. 76, lin. 17.

² Supra, p. 76, lin. 18-21.

formale attingit constitutum originative et principiative', dico quod verum est, ita quod sit principians et originans. Et isto modo generatio passiva non principiat Filium sed solus Pater, et ideo idem non principiat se. Quin tamen formale constitutum sit intrinsece illud quo aliquid dicitur principiari, non est incon-⁵ veniens; et hoc quando ipsa principiatio vel productio cum aliquo constituit per se unum suppositum, sicut est in proposito.

Si tamen quaeratur an persona genita sit terminus generationis passivae, potest dici quod non. Sed est magis illud quod vere refertur illa generatione passiva. Et terminus illius generationis¹⁰ est ipsemet Pater. Non tamen Pater dicitur generari illa generatione, sed dicitur esse ille a quo Filius generatur. Sicut enim Pater refertur paternitate vel generatione ad Filium et non est terminus generationis activae, — sed Filius est terminus generationis activae —, ita e converso Filius generatione passiva refertur ad Patrem¹⁵ et non est terminus generationis passivae, sed Pater. Et ideo sicut Pater dicitur generare Filium tamquam terminum generationis activae, ita Filius dicitur generari a Patre tamquam a termino generationis passivae. Non tamen ipsa generatio activa vel passiva generat Filium proprie loquendo, sed ipsemet Pater.²⁰

Et ideo argumenta |§ praedicti doctoris¹, de cuius tamen dictis pauca vidi, §| quae probant quod generatio passiva non habet pro termino originato ipsum Filium, sunt concedenda gratia conclusionis. Quia Filius non est terminus originatus ipsius generationis passivae, sed est relativum relatum generatione passiva, et²⁵

1 attingit] illud add. HZ || originative] origine Z 3 principiat] originat F 3-4 Filium... principiat om. (hom.) E 4 se. Quin] seipsum Z 5 principiar] esse principium D
6 vel productio om. C || cum aliquo om. E 7 constituit trp. p. se HZ 8 quaeratur] quaeritur GZ, quaereretur H || sit] per se add. E 9 dici om. A || est om. F || vere om. HZ
10 illa om. D 11 Pater² om. EF 12 esse om. E 13 generatione] est G 14 Filius om. E
16 generationis om. G 21 Et om. E || praedicti] praedicta D, dicti E
21-22 praedicti... vidi om. A 23 ipsum Filium om. E || gratia conclusionis om. ABF
25 generatione] generatio est G

¹ Scilicet, Petri Aureoli; cf. supra, p. 76, lin. 22 - p. 79, lin. 7.

ideo est vere terminus originatus ipsius generationis activae, non passivae. Nec est quaestio de termino formali originato ipsius generationis passivae, sed activae.

Ad quartum dico quod quando dicitur persona capit esse
 5 per generationem, ly per potest dicere circumstantiam illius cui primo competit habere esse vel non esse, et hoc est essentia; vel circumstantiam productionis qua aliquid producitur ab alio et qua accipit esse ab alio, et sic intelligit A u g u s t i n u s ¹ quando dicit quod Filius quidquid habet, nascendo habet a Patre, et sic
 10 Filius capit esse per generationem.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale ² patet quod persona est terminus et formalis et totalis, eo modo quo est ibi terminus totalis et formalis.

15

[AD ARGUMENTUM IN OPPOSITUM]

Argumentum ad oppositum ³ concedo gratia conclusionis, quamvis accipiat unum falsum nisi melius intelligatur.

1 ipsius *om.* EF 2-3 Nec... activae *om.* E 2 quaestio] simile D || formali *om.* DF
 3 sed] et D 4 quartum] dubium *add.* D || quod *om.* D || dicitur] quod *add.* E || esse] non
add. D 5 cui] cuius G 6 vel¹... et] sed E || et... essentia *om.* D 7 alio] illo E
 8 intelligit] accipit E 9 sic *om.* F 13 terminus] vel *add.* E 16 Argumentum] ad
praem. F || ad] in DF || concedo] concedatur E 17 intelligatur] intelligat A, et sic patet
 solutio quaestionis *add.* F

¹ August., *De Trinit.*, V, c. 15, n. 16 (PL 42, 921). ² Supra, p. 66, lin. 15-17. ³ Supra, p. 66, lin. 19-20.

IDISTINCTIO SEXTA

QUAESTIO UNICA

UTRUM PATER GENUIT FILIUM NATURA VEL VOLUNTATE]

Circa distinctionem sextam quaero utrum Pater genuit Filium
natura vel voluntate. 5

Et videtur quod voluntate:

Quia omne productum secundum rationem exemplaris pro-
ducitur voluntate; Filius est huiusmodi; igitur etc. Maior patet,
quia exemplar non habet rationem principii nisi concurrente vo-
luntate. Minor patet, quia Filius est praecognitus et praevolitus, 10
sed omne tale producitur secundum rationem exemplaris. As-
sumptum patet, quia in primo signo originis Pater intelligit et
diligat omne quod est summe diligendum, igitur Filium.

Ad oppositum:

Quod producitur voluntate, producitur contingenter; Deus 15
non producitur contingenter; igitur etc.

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

Ad quaestionem dicitur ¹ quod Pater naturaliter genuit Filium,
non voluntate. Primum declaratur quia « essentia divina est prin-
cipium omnium actuum divinorum, licet essentia sub ratione es- 20
sentiae non dicat principium actus qui est operatio, sed qui est
esse. Sed cum in essentia sit considerare diversa attributa, quae

4 utrum *om.* E || genuit] generet E 5 vel] an Z 6 Et *om.* E 8 patet] est vera E
11 sed] modo E 12 patet *om.* A || signo *om.* E 13 quod... diligendum] diligibile D
15 contingenter] videtur *add.* E 18 Pater *om.* E || naturaliter *om.* F 19 non] natura non
necessitate sed F, *om.* G || voluntate] necessitate ABCH, *Borgh.*, sed *corr.* BH || declaratur] patet E
20 licet] sed E, ita quod D 22 esse] essentia E

¹ Thomas Aquinas, *Sent.*, I, d. 6, q. 1, a. 3.

sunt in ipsa realiter unum, ratione tamen distincta, actus refertur ad essentiam secundum hoc attributum vel illud, secundum quod exigit condicio actus, sicut intelligere est ab essentia divina in quantum ipsa est intellectus, et res volitae — quae possunt esse
 5 vel non esse — producuntur ab essentia in quantum ipsa est voluntas. Et quia de ratione generationis est ut producat genitum in similitudinem generantis, et hoc productionis principium pertinet ad naturam quae est ex similibus similia producere, ideo dicitur quod Pater natura generat Filium ».

10 Secundum declaratur ¹, quia « aliquid esse vel fieri voluntate, dupliciter potest intelligi. Uno modo, ut ablativus designet concomitantiam tantum, sicut ego possum dicere quod ego sum homo mea voluntate, quia scilicet volo me esse hominem. Et hoc modo potest dici quod Pater genuit Filium voluntate, sicut est Deus
 15 voluntate, quia vult se esse Deum, et vult se generare Filium. Alio modo sic, quod ablativus importet habitudinem principii, secundum quod artifex operatur voluntate quia voluntas est principium operationis. Et secundum hunc modum dicimus quod Deus Pater non genuit Filium voluntate, sed voluntate produxit
 20 creaturam. Unde in libro *De synodis* ² dicitur: 'Si quis voluntate Dei, tamquam unum aliquid de creaturis, Filium factum dicat, anathema sit' ».

« Cuius ratio est, quia voluntas et natura secundum hoc differunt in causando, quia natura determinata est ad unum,

1 realiter] simpliciter D 2 secundum om. E 4 ipsa om. D || volitae quae] voluntate quia A 5 vel] et D || ipsa om. E 7 principium om. E 7-8 pertinet] pertineat D
 8 quae] cuius DHZ 9 dicitur quod om. E || natura] non A 10 quia] quod GHZ || fieri] filius AB
 12 tantum] suam D 13 quia] quasi A || scilicet om. C 14 potest] voluit E || dici] magister E, intelligi F, om. G || genuit] generat GHZ || voluntate om. A 15 Filium om. HZ
 16-17 secundum] sed G, sicut D 17 quod om. D 20 in... synodis om. E || dicitur] quod add. E 21 Dei] divina G || aliquid] aliquod D, om. E || de] ex E || creaturis] et add. D || factum] suum add. E 23 Cuius] quae H || secundum hoc om. E 24 quia] quod F

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 41, q. 2.
 viensis, *Liber de Synodis*, n. 38, prop. 24 (PL 10, 512).

² Hilarius Pictaviensis,

sed voluntas non. Cuius ratio est, quia effectus assimilatur formae agentis per quam agit. Manifestum est autem quod unius rei non est nisi una forma naturalis, per quam res habet esse. Unde quale ipsum est, tale facit. Sed forma per quam voluntas agit, non est una tantum, sed sunt plures rationes intellectae. Unde quod vo-⁵ luntate agitur, non est tale quale est agens, sed quale agens vult et intendit illud esse. Igitur voluntas est principium eorum quae possunt sic vel aliter esse. Eorum autem quae non possunt nisi sic esse, natura est principium ».

« Quod autem potest sic vel aliter esse, longe est a natura di-¹⁰ vina, sed hoc pertinet ad rationem creaturae. Ideo dicendum est quod Pater genuit Filium non voluntate, sed natura. Unde Hi-
larius dicit¹, libro *De synodis*: 'Omnibus creaturis substan-
tiam voluntas Dei attulit; sed naturam Filio dedit ex impassibili
ac non nata substantia perfecta nativitas. Talia enim cuncta creata¹⁵
sunt, qualia Deus esse voluit. Filius autem, natus ex Deo, talis
subsistit, qualis est Deus' ».

[CONTRA OPINIONEM THOMAE]

Iste modus ponendi, quidquid sit de conclusione, continet multa falsa et absurda. Primo falsum est quod dicit² quod 'es-²⁰ sentia sub ratione essentiae non dicit principium actus qui est operatio, sed qui est esse'. Quia quando aliqua sunt unum et idem omnibus modis ex parte rei, unum non est principium alterius. Sed essentia et esse, secundum istum³, sunt unum in Deo omnibus

1 sed voluntas] voluntas autem F 3 Unde] una B 4 est¹ om. D || non] nec D
5 quod] quia D 6 non] si G 8 nisi] nec G 10 vel] et D || a natura] ab essentia D
11 Ideo] unde D || est om. HZ 13 dicit] in add. C || omnibus creaturis] omnis creatura D
15 ac] aut F, autem DHZ || enim] autem F || cuncta] tanta F, cum vita HZ 16 Deus] sunt G,
om. D || esse om. D 19 de] opinione vel add. E 20 absurda] si intelligatur sicut verba
sonant (prima facie add. C), add. BC 22 et om. C 24 in Deo] et idem D

¹ Ibidem, n. 58 (PL 10, 520).
mas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 3, a. 4.

² Supra, p. 84, lin. 20-21.

³ Tho-

modis ex natura rei. Igitur essentia non est principium esse plus quam e converso.

Si dicatur quod differunt ratione, contra hoc argumentum est prius¹, quia nulla res differt ratione ab aliquo reali. Igitur
5 differentia rationis quaecumque non facit quod essentia, quae est infinita in perfectione, sit principium esse quod est infinitum.

Praeterea, quando aliqua differunt sola ratione et nullo modo ex parte rei, — nec quaecumque distinctio ex parte rei illis correspondet —, non est plus unum principium alterius quam e converso. Quia ista principiatio in uno, respectu alterius, ex nullo in
10 re consurgere potest, nec ex se ipsis, manifestum est, igitur etc. Nullo igitur modo essentia divina est principium esse quod est realiter ipse Deus.

Secundo est simpliciter falsum quod dicit² quod 'in essentia
15 sunt diversa attributa quae sunt unum realiter et distincta ratione', quia impossibile est quod aliqua quae sunt unum realiter distinguantur ratione, sicut ostensum est prius³.

Et si proterviatur quod ex hoc ipso quod conceditur quod aliqua sunt unum realiter, sequitur quod aliquo modo di-
20 stinguuntur, et non realiter, ergo ratione. Assumptum patet, quia ex hoc ipso quod dicitur aliqua esse unum realiter, conceditur illa

1 Igitur] sed G 4 quia] quod B, sic add. Z || ratione om. GHZ 5 quaecumque] quae G 6 in om. F 7 Praeterea] quia D 8 quaecumque distinctio om. E 8-9 correspondet] aliqua distincta add. E 9 principium] respectu add. D 11 consurgere] constituere E 11 igitur om. F 14 falsum] sicut sonat add. BC || essentia] divina add. D 15 realiter] in Deo add. E || distincta] diversa E || ratione] vel distincta add. E 16 aliqua] illa D || quae om. E || realiter] et add. E 17 ostensum] dictum C 18 hoc om. G || conceditur] dicitur C 19 quod! quia A, om. C 19-21 sunt... aliqua om. (hom.) C 20 et om. D 21 illa] aliqua D

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 3 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 75-79); d. 5, q. 3 (supra p. 72, lin. 22 - p. 73, lin. 17). ² Supra, p. 84, lin. 22 - p. 85, lin. 1. ³ Supra, nota 1; hanc sententiam, scilicet «impossibile... ratione» abrasit ipse Ockham tempore processus Avinionensis; cf. J. Koch, «Neue Aktenstücke zu dem gegen Wilhelm Ockham in Avignon geführten Prozess», RTAM 8 (1936), 196.

esse aliquo modo plura, — quia aliter non posset dici quod essent aliqua. Et non sunt plura realiter, igitur sunt plura secundum rationem, igitur distinguuntur secundum rationem:

Ista protervia nihil valet. Quia quando dicitur quod aliqua sunt unum realiter, non debet intelligi quod illa propositio sit unus actus exercitus¹, quia tunc esset propositio simpliciter falsa, quia nulla sunt unum realiter. Ista universalis patet inductive, quibuscumque demonstratis, quod ista non sunt unum realiter.

Et si protervias quod demonstro Sortem et Sortem album, et dico quod ista sunt unum realiter, igitur aliqua sunt unum realiter:

Hoc non valet, quia demonstrando Sortem et Sortem album, ista est falsa secundum quod est actus exercitus 'ista sunt unum realiter', propter falsam implicationem. Quia implicatur quod Sortes et Sortes albus sunt aliqua, quod est falsum, quia non sunt aliqua, sed unum et aliquid unum.

Et si dicatur: Sortes et Sortes albus sunt, — et sunt aliquid per te —; sed de nullo uno potest verbum pluralis numeri verificari; igitur oportet quod Sortes et Sortes albus sint aliquo modo plura:

Hoc non valet, quia ad hoc quod verbum pluralis numeri — maxime quando est copula et aliquid sequitur — verificetur, sufficit quod a parte subiecti ponantur plura vel saltem sufficit unum copulatum, et tunc poterit propositio esse vera, si copulativa sit vera. Et ideo haec potest concedi 'Sortes et Sortes

2 sunt¹ om. EG 2-3 sunt²... distinguuntur om. E || secundum rationem om. C
4 nihil] non D 5 intelligi] concedi F 8 quod] quia DEF 9 Et¹] sed E 10 dico
quod om. E 10-11 igitur... realiter om. (hom.) Z 11 unum] eadem E 13-14 ista²...
unum om. D 14 realiter om. DHZ || falsam implicationem] falsum implicitum H 14-15 Quia...
falsum om. (hom.) GHZ 15 sunt] sint D || quod est falsum om. E 16 sed unum om. E
17 Et¹ om. HZ || si om. G || dicatur] quod add. E 18 potest] praedicatur D 19 albus om. G
22 copula] copulativa HZ 23 subiecti] sortis E 24 poterit] potest HZ, propria add. E
25 haec om. HZ || Sortes²] est add. F

¹ Prolixius explicat distinctionem inter actus exercitos et signatos, *Summa Logicae*, I, c. 66 (ed. St. Bonaventure 1974, 202s.).

albus sunt aliquid', quia Sortes est aliquid, et similiter Sortes albus est aliquid. Et ista est falsa: 'Ista — demonstrando Sortem et Sortem album — sunt plura' vel 'sunt aliqua' secundum quod est actus exercitus. Tamen secundum quod per 'esse' intelligitur
 5 unus actus signatus, sic est vera, et est ista propositio: de istis terminis 'Sortes' et 'Sortes albus' vere praedicatur esse unum realiter. Et tunc actus exercitus correspondens erit iste: Sortes et Sortes albus sunt unum realiter. Et hoc satis insinuat *Philosophus*, I *Topicorum*¹, ubi docens quae sunt idem [vel] unum
 10 numero, dicit sic: « Numero quidem », scilicet sunt idem, « quorum nomina plura, res autem una, ut tunica et vestis ». Hoc est dictu: de illis nominibus vere praedicatur esse idem numero, quae licet sint diversa nomina, et per consequens illa nomina non sunt idem numero, tamen res importata est una numero. Et ideo haec
 15 est vera 'tunica et vestis sunt unum numero', secundum quod tunica et vestis sumuntur significative. Et ista est vera 'tunica et vestis sunt plura nomina et non una res', secundum quod sumuntur materialiter. Et ita de eisdem nominibus praedicantur contradictoria propter diversitatem suppositionis. Et hoc est possibile,
 20 et aliter non. Et eodem modo proportionaliter est de conceptibus, quod de ipsis distinctis, et qui non sunt una res, vere praedicatur esse unum, non pro se, sed pro eadem re. Et isto modo de attributis divinis vere praedicatur essentia et unitas realis, quantum-

1 sunt] est D || quia... aliquid² om. (hom.) D 2 est aliquid om. F || Et om. G ||
 ista¹] ita HZ || Ista²] istam D, om. EF 3 album] ista add. F, et demonstrando ista add. E || vel]
 ista D 4 esse] eam D, unum add. F 5 signatus] et add. D || et est om. D 6 Sortes!...
 albus] de Sorte et Sorte albo F || esse] iste terminus F 8 realiter] utroque supponente
 personaliter et significative add. D || insinuat] innuit E 9 ubi] ut B, om. HZ || docens]
 dicens ABCEG, dicit D, ostendens *Borgh.* || quae] qui C, quod D, quale E || sunt] et add. C ||
 idem om. DF || unum] vel idem add. F, om. E 10 scilicet om. C 11 autem] vero F
 12 illis] talibus D || vere om. E || quae] qui D 14 una] eadem E || Et om. D 16 tunica¹ et¹
 vestis om. DE 18 Et om. C || eisdem] eis HZ || praedicantur] verificantur F 19 possi-
 bile] impossibile E 20 Et om. E || est] dicendum add. F 21 et om. DE | qui] quae DFG
 23 realis om. G

¹ Aristot., *Topica*, c. 7 (103a 9-10).

cumque ipsa attributa ¹ non sunt realiter divina essentia, quia sunt quidam conceptus qui non sunt ipse Deus. Et ideo actus exercitus correspondens non debet esse iste 'attributa sunt unum realiter', sed iste 'intellectus divinus et sapientia divina et voluntas divina sunt realiter et formaliter et omni modo ipsa divina essentia', ⁵ ita quod haec est vera ² 'intellectus divinus est divina essentia', et tamen illud quod subicitur hic non est divina essentia.

Ex istis sequitur quod illud quod tertio dicit ³ est falsum, scilicet quod actus refertur ad essentiam secundum hoc attributum vel illud; quia nullum attributum est illud cui primo vel non primo ¹⁰ realiter convenit actus divinus quicumque, quia ipsum attributum non est nisi ratio tantum, et non est realiter Deus; quia intellectus divinus, qui non est attributum sed ipsamet essentia realiter et formaliter, ille est principium actus notionalis et non illud attributum. ¹⁵

Quarto falsum est quod dicit ⁴ quod intelligere est ab essentia divina in quantum ipsa est intellectus, quia intelligere nullo modo est ab essentia, cum sit ipsa divina essentia omnibus modis ex natura rei. Et ita non plus est intelligere divinum ab essentia divina quam essentia divina est ab intelligere divino. ²⁰

Si dicatur quod intelligere est actus secundus ⁵, igitur

2 ipse om. DF 3 unum] idem DE 4 et¹ om. E || voluntas divina] caetera E
 5 sunt] idem add. D || omni modo] omnino F || modo] sunt add. D, om. A 7 hic] huic E,
 hoc HZ 8 sequitur om. E 11 realiter om. EHZ 13 sed] est add. BCF || ipsamet]
 ipsa D, divina add. E 14 ille] iste B, ibi D || notionalis mg. A2, om. B, supple add. CEGH,
 sed del. H2 || non] est add. GHZ 16 intelligere] intellectus G 18 essential] divina in
 quantum ipsa est intellectus rep. (lin. 17) D || ipsa] ipsamet E 20 est] sit D, om. E || intel-
 ligere] intellectu D 21 igitur] qui E

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 2 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 61-69). ² Hunc passum, scilicet «intellectus divinus...» usque ad finem paragraphi delevit Guillelmus occasione pro-

cessus Avenionensis; cf. J. Koch, «Neue Aktenstücke...» RTAM 8 (1936), 196. ³ Supra, p. 85, lin. 1-2. ⁴ Supra, p. 85, lin. 3. ⁵ Cf.

Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 13, a. 12 ad 3; q. 14, a. 1; q. 41, a. 4 ad 3.

saltem secundum modum nostrum intelligendi est ab essentia divina tamquam ab actu primo, *d i c o* quod intelligere divinum non est actus secundus plus quam divina essentia, et ideo non est a divina essentia nisi secundum modum intelligendi falsum, — qualem iste habuit frequenter in dictis —, quia attribuetur rei illud quod sibi repugnat. Unde intelligere, quod est Deus ipse simpliciter, repugnat esse a quocumque secundum quemcumque modum intelligendi, quamvis aliquis circa hoc habuerit falsum modum intelligendi.

10 Quinto dicit falsum in secundo articulo ¹, ubi dicit quod ‘voluntas et natura differunt in causando, quia natura est determinata ad unum, non sic voluntas’, quia hoc non potest habere nisi duplicem intellectum. Vel quia natura non potest agere nisi unum, voluntas autem potest plura. Vel quia natura non habet in potestate sua agere et non agere, et voluntas habet. Primus intellectus 15 est falsus, quia sol producit plures effectus et in eodem, sicut patet, quia calefacit et illuminat, et in diversis, sicut patet manifeste.

Praeterea, si voluntas posset tantum in unum, tamen contingenter sic quod haberet in potestate sua ferri in illud vel non ferri 20 in illud, adhuc sufficienter distingueretur a natura in causando. Igitur quod natura possit tantum in unum et voluntas in plura, nihil facit per se ad hoc quod distinguantur in modo causandi.

Similiter, *s i d i c a s* quod voluntas potest in plura, non na-

1-2 divina *om.* Z 4 secundum] nostrum *add.* DF 4-5 qualem... dictis *ita* AF, *Paris Maz.* 962, *Vat. Ottob.* 2088., *om.* BCDEGHZ 5 attribuetur] attribuebat AF, attribuitur DE, attribuit HZ 6 ipse] ipsi D, *om.* E 7 esse] Deus ipse *add.* E || a quocumque *om.* F 8-9 quamvis... intelligendi *om.* (*hom.*) E 9 aliquis *om.* AD || habuerit] habuit G 10 falsum] quod est *add.* D 12 non sic voluntas *om.* D || quia] quod G || habere *om.* E 13 quia] quod HZ || non potest *om.* G 14 potest *om.* ABEHZ || quia] quod HZ, *om.* F 15 et¹] vel HZ || et² *om.* D || intellectus] sensus D 16 et *om.* D 17 quia] quod BG || et] hoc etiam potest D, *om.* B 18 tamen] tantum E 19 sua *om.* A || vel] et G || ferri² *om.* E 20 in *om.* D || distingueretur] distinguitur D 21 quod] quia HZ || natura] voluntas D || et *om.* DE 22 nihil] non HZ || facit] valet F || quod] quia F 23 dicas] dicatur G || non] autem *add.* EHZ

¹ Supra, p. 85, lin. 23-24.

tura: aut intelligis quod potest in plures volitiones, vel in plures actus
sequentes volitionem. Non primo modo, quia respectu
illarum, secundum istos ¹, voluntas est tantum passiva, non activa.
Sed natura potest in multa passive, quia a diversis potest recipere
diversa, sicut voluntas a diversis obiectis recipit diversas volitiones. ⁵
Igitur per hoc non distinguitur a natura in modo causandi. Si
secundo modo, — et in illos actus exteriores non fertur
voluntas nisi mediante actu interiori —, igitur voluntas non potest
in plura nisi per diversa in ea recepta. Sed sic potest natura in
plura, quia idem subiectum habens diversa principia activa potest ¹⁰
in diversa.

Si dicatur quod volitio non est principium eliciendi
actum exteriorem sed sola voluntas, contra: sicut frequenter
est acceptum ², omne absolutum, necessario secundum cursum
naturae praesuppositum effectui, est causa illius in aliquo genere ¹⁵
causae; sed ista volitio necessario praesupponitur effectui secundum
cursum naturae; igitur est causa in aliquo genere causae.

Nec potest ista differentia inter naturam et voluntatem intel-
ligi secundo modo, secundum istum, quia secundum eum ³ vo-
luntas non potest in aliquid nisi iudicatum ab intellectu, ita quod ²⁰
secundum varietatem iudiciorum in intellectu est varietas in vo-
luntate. Igitur prima indifferentia non est in voluntate sed in in-
tellectu, et ita aequè probaret quod intellectus non esset princi-
pium productivum sicut quod voluntas.

1 vel] aut E || actus om. G 2 sequentes om. E || modo om. E 3-4 est... Sed] non est
activa sed passiva modo etiam E 4 in om. E || potest² om. DE 5 diversas om. HZ
6 hoc] hunc modum F 11 in] plura add. E 14 acceptum] quod add. D 14-15 se-
cundum... naturae om. D 16 necessario om. A || effectui om. A 17 causae om. HZ
18 Nec] aut HZ 19 secundum¹] enim add. E || quia... eum om. E 20 nisi om. EG
21 varietatem] variationem F, veritatem Z 22 indifferentia] differentia D 23 esset]
est E 24 productivum om. F || quod om. G

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 80, a. 2. ² Guillelmus de
Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 3, qq. 6 et 10 (ed. St. Bonaventure, N.Y.,
II, 511, 559). ³ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 82, a. 4; I-II, q.
9, a. 1

Praeterea, voluntas est principium producendi Spiritum Sanctum¹, et tamen necessario. Igitur ita poterit esse principium producendi Filium, quamvis necessario. Igitur voluntas non tantum est principium eorum quae possunt sic et aliter esse, sed etiam
 5 alicuius quod necessario est. Igitur per hoc non potest plus probari quod voluntas non est principium producendi Filium quam Spiritum Sanctum. Praeterea, voluntas, secundum eum², respectu finis necessario determinatur, igitur illa differentia non valet.

Sexto, falsum est quod dicit³ vel non est ad propositum, scilicet quod effectus assimilatur formae agentis per quam agit, quia
 10 quaero: aut ista assimilatio est in genere; vel specie; vel aliquo superiori, sive sit analogum sive non. — Primo modo non, quia sol agit naturaliter multos effectus qui non habent formas eiusdem rationis cum forma solis. — Similiter nec secundo modo, quia sub-
 15 stantia est causa accidentis et similiter, secundum eum⁴, e converso accidens est causa substantiae, et non tantum causa accidentalis sed per se causa, per illam propositionem⁵ ‘omne absolutum necessario praesuppositum effectui est per se causa illius in aliquo genere causae’. — Si intelligatur tertio modo, ita effectus assimilatur
 20 formae per quam voluntas agit sicut formae agentis naturalis. Quia certum est quod tam forma quam voluntas agit, quam effectus est ens reale et per se in aliquo genere, saltem quantum ad multos effectus. Hoc etiam patet, VII *Metaphysicae*, ubi probat

1 est] primum *add.* E || producendi *om.* B 2 tamen] non E 3 voluntas *om.* C
 3-4 tantum est *trp.* HZ 4 sic] aliter D 5 hoc] quod *add.* G 6 non *om.* DG
 10 agentis] agenti F 11 vel¹] aut DEHZ, in *add.* DEFHZ || vel²] aut EZ, in *add.* EF, *om.* H ||
 aliquo *om.* HZ 12 superiori] inferiori Z || modo *om.* E 14 Similiter *om.* E 15 si-
 militer *om.* E 16 et *om.* Z || tantum] tamen EZ 17 propositionem *om.* A 19 causae
om. E || assimilatur] esse *add.* D 20 agit *om.* D 21 quam²] et D, quando F, etiam *add.* E
 22 saltem *om.* E 23 etiam *om.* DZ

¹ Cf. infra, d. 10, q. 1 (pp. 326-330). ² Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 82, a. 1. ³ Supra, p. 86, lin. 1-2. ⁴ Thomas Aquinas, *Sent.*, IV, d. 12, q. 1, a. 2, q^a. 2 Sol.; *Summa theol.*, III, q. 77, a. 3 ad 2; cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 1, q. 1, n. 19 (ed. Wadding, VIII, 32). ⁵ Cf. supra, p. 29, nota 2.

Philosophus¹ quod etiam in generatione artis est productio aliquo modo ex univoco.

Praeterea, quod dicit² quod unius rei non est nisi una forma naturalis: aut intelligit de forma accidentali aut substantiali. Non de forma substantiali, tum quia illae multae sunt, tum quia respectu 5 multarum operationum illa non est principium vel ratio agendi sed accidentalis. Nec de accidentali, tum quia multae sunt formae accidentales unius rei, tum quia illi formae frequenter non assimilatur effectus, sed magis principaliter ipsi formae substantiali.

Praeterea, quod dicit³ quod agens naturale tale facit quale 10 ipsum est, si dicat 'tale' secundum formam specificam, hoc est simpliciter falsum, quia tunc sol non faceret nisi solem. Si secundum genus vel secundum aliquid superius, hoc est certum quod agens naturale facit rem naturalem. Et hoc potest concedi, sed nihil ad propositum, quia ita voluntas facit unam rem realem. 15

Praeterea, quod dicit⁴ quod forma per quam voluntas agit non est una tantum sed plures rationes intellectae, et ideo non determinatur ad unum, c o n t r a: illae rationes aut sunt plura entia realia aut plura entia rationis. Si sint plura entia realia, — et omne ens reale aliud a voluntate naturaliter respicit omne produ- 20 cibile ab illo aut cuius est ratio producendi —, igitur illa quae fiunt a voluntate mediantibus illis rationibus ita naturaliter fierent sicut quaecumque alia.

Similiter, tunc voluntas non esset magis indeterminata quam

2 ex] ab E, om. Z || univoco] univoca Z 3 rei] naturalis add. D || una om. G || forma om. A 5 forma om. E || illae om. E 6 operationum] opinionum G || vel] nec E, et Z
8 unius] eiusdem E || frequenter om. A 8-9 assimilatur] sibi add. D 9 effectus] effectui D
|| ipsi] ipsae D || substantiali] substantiales D 10 tale om. Z || facit] agit E 11 tale om. HZ ||
est] esset D 12 sol om. G || Si] nisi G 13 vel] idem D || superius] analogum add. E || hoc
om. F || quod] quia E 14 Et] sed G || potest om. E 15 nihil] est add. D || facit om. E
18 illae om. HZ 19 aut] sunt add. E || Si... realia] si primo modo E 20 ens] est add. G
|| aliud] aut G || omne] esse GHZ 21 illo] eo D || aut] respectu D, alio HZ 22 fiunt]
sunt F || fierent] fiunt D 23 sicut] sed A 24 indeterminata] determinata D || quam om. G

¹ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 10, t. 30 (1034a 21-20). ² Supra, p. 86, lin. 2-3. ³ Supra, p. 86, lin. 3-4. ⁴ Supra, p. 86, lin. 4-5.

quodcumque quod potest recipere principia diversa agendi, vel quam sol qui potest cum diversis causis particularibus concurrere ad diversos effectus, et cum diversis materiis concurret ad effectus contrarios.

- 5 Similiter, si voluntas haberet tantum unam rationem intellectam, posset agere et non agere; ad hoc ergo non facit pluralitas rationum. Antecedens patet, quia aliter non esset maior indifferentia in voluntate quam in appetitu sensitivo, quia appetitus sensitivus secundum diversas cognitiones et secundum diversas
10 dispositiones corporis potest in diversa. Unde illud idem quod prosequitur quando est in una dispositione, fugit quando est in alia et e converso.

Si dicatur quod illae rationes intellectae sunt diversa entia rationis, contra: ens rationis non est principium entis
15 realis ¹, quamvis aliquando requiratur quod sit cognitum, et tunc ipsa cognitio erit principium agendi et non ipsum cognitum.

Similiter, ens rationis, si principiat, ita naturaliter est ratio principiandi sicut quodcumque ens reale. Igitur illa indifferentia non potest esse propter diversas rationes quascumque intellectas,
20 sed est primo ipsius voluntatis quae, habitis quibuscumque rationibus, potest hoc et suum oppositum.

1 recipere] *reliqua pars huius dist. deest, una columna cum dimidio alba relicta* G || agendi] generandi A 2 causis *om.* AE 3 ad²] *diversos add.* B 7 rationum] rationis D || quia] quod D 7-8 indifferentia] indeterminata E, differentia D 8 sensitivo *om.* E 9 secundum.¹. et *om.* (*hom.*) HZ 10 Unde] vel D || quod *om.* F 11 prosequitur] sequitur E, *om.* F 12 alia] sequitur *add.* F 13 intellectae] in voluntate D 14 entia *om.* A
16 erit] est EHZ || agendi] cognoscendi E || ipsum] principium D 19 quascumque *om.* E
20 sed] hoc *add.* F || quae] absque *add.* HZ 21 oppositum] compositum A

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 3 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 75-79).

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo dico, consequenter ad praecedentia, quod sic dicendo 'Pater genuit Filium voluntate', ly voluntate potest teneri adverbialiter, et hoc dupliciter: vel secundum quod est idem quod voluntarie, vel secundum quod est idem quod contingenter. 5

Primo modo, idem est 'Deus genuit Filium voluntate' et 'volens genuit' vel 'voluit generare'. Et sic est concedendum quod Deus genuit Filium voluntate.

Secundo modo, dico quod Pater non genuit Filium voluntate, quia non genuit Filium contingenter. Et sub isto intellectu tractat 10 Magister, et Sancti, istam quaestionem: An Pater genuit Filium voluntate.

Hoc patet per Magistrum, libro I, distinctione 5¹, ubi dicit sic: « Verba, quibus dictum est quod Deus Pater non volens nec nolens est Deus, nec volens nec nolens genuit Filium, sive 15 voluntate vel necessitate, ex tali sensu mihi videntur accipienda: ut voluntatem praecedentem vel accedentem », supple Patri de novo, « intelligamus, qualiter Eunomius intelligebat. Non enim ipse est Deus voluntate praecedente vel efficiente, vel volens prius quam Deus; nec voluntate praecedenti vel accedenti genuit Fi- 20 lium, nec prius volens quam generans genuit Filium », nec prius generans quam volens genuit Filium. « Volens tamen genuit, sicut potens genuit, et bonus genuit, et sapiens genuit, et huiusmodi ».

Sic igitur intentio quaestionis, secundum quod eam tractant

4 quod²] cum E 5 quod² om. E 6-7 et volens genuit om. DE 9 Pater] Deus E 10 tractat] tractant F, terminat D 11 et Sancti] Sententiarum Z, similiter add. E, om. H || An] utrum D 14 non] nec EHZ 14-15 volens... nec² om. (hom.) D 15 nec³ nolens om. E 16 vel] sive F 16-23 ex... huiusmodi] vide librum D 20 praecedenti] praecedente FZ, Lomb., praecedentem H || accedenti] accedente Z, Lomb., accedentem H, antecedente F 21-22 nec... Filium om. (hom.) EZ 22 Filium om. C 22-23 sicut... genuit¹ om. E 24 intentio quaestionis] intelligo quaestionem D || tractant] acceperunt quod trp. p. haereticos (p. 97, lin. 1) HZ

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, sed potius d. 6, c. 1, n. 4 (ed. Grottaferata 1971, 90).

S a n c t i contra haereticos, est quaerere: An Pater contingenter, — ita quod prius fuit volens, et deliberavit an deberet generare —, genuit Filium. Vel quod de novo habuit voluntatem generandi, et tunc genuit et non ante, quia ante non habuit talem voluntatem. Et sic dico cum Magistro et Sanctis quod
 5 Pater non genuit Filium voluntate, volens tamen genuit.

Secundo dico quod ly voluntate potest teneri nominaliter, et hoc dupliciter. Quia iste ablativus potest construi in ratione alicuius formaliter denominantis, sicut dicimus quod homo est
 10 albus albedine et calor calefacit calefactione. Vel potest construi in ratione alicuius principii, sicut dicimus quod ignis calefacit calore et visibile aliquod disgregat albedine, quia calor est principium elicativum calefactionis et albedo disgregationis. — Primo modo dico quod Pater non genuit Filium voluntate, nec intellectu,
 15 nec natura, sed generatione. Non enim dicitur Deus denominative generans a voluntate, sicut dicitur quis a fortitudine fortis et calore calidus. Sed dicitur a generatione generans, sicut dicitur a calefactione calefaciens. — Secundo modo sic tractare quaestionem magis spectat ad sequentem distinctionem, ideo relinquatur usque
 20 alias.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale¹ dico quod Filius non est prae-volitus nec praecognitus ante productionem, et maxime tali praecognitione et praevolitione qualis requiritur ad hoc quod
 25 aliquid producat secundum exemplar.

1 An] utrum D 2 ita quod] hoc est D || fuit] fuerit D || deberet] debuit E 3 Filium om. E || quod] quam AC 8 iste] ille BC || construi] constitui D 9 formaliter] formalis E 10 et om. C 13 calefactionis om. E 16 quis] aliquis HZ || et] a add. DEHZ
 17 sicut] quis add. D 19 spectat] pertinet E 23 nec] per consequens add. E 24 prae-
 volitione] volitione D || quod om. AB 25 producat] producitur EF

¹ Supra, p. 84, lin. 10-11.

[AD ARGUMENTUM IN OPPOSITUM]

Argumentum in oppositum ¹ procedit de voluntate secundum quod est idem quod contingenter, vel de voluntate includente novitatem.

DISTINCTIO SEPTIMA

5

QUAESTIO I

UTRUM POTENTIA GENERANDI IN PATRE SIT ALIQUID
ABSOLUTUM VEL RESPECTIVUM]

Circa distinctionem septimam quaero primo utrum potentia generandi in Patre sit aliquid absolutum vel respectivum. 10

Quod non absolutum videtur:

Quia in quocumque invenitur potentia generandi non impedita, illud potest generare; sed in Filio est omne absolutum quod est in Patre; ergo potentia generandi esset in Filio, — et non potest impediri, quia omne impedimentum sonat in imperfectionem —, igitur Filius posset generare; quod est manifeste falsum. 15

Praeterea, omnis productio est ab aliquo principio distinctivo generantis a genito, quia aliter posset idem producere se; sed nihil absolutum in divinis est distinctivum Patris et Filii; igitur etc.

Ad oppositum:

20

Secundum Damascenum ²: « Generatio est opus

2 Argumentum] ad praem. E, autem add. D 4 novitatem] etc. add. E 9 primo
om. EFHZ || utrum] an E 13 est om. HZ 14 esset] erit D 15 in om. BDEFZ
17 principio] productivo et add. D 18 idem om. D || se om. A 21 est om. C

¹ Supra, p. 84, lin. 15-16. ² Damasc., *De fide orthodoxa*, I, c. 8
(PG 94, 814); versio Burgundionis, c. 8, n. 4 (ed. E. Buytaert, p. 32).

naturae », et non nisi elicitive; igitur natura, quae est absoluta, est principium et potentia generandi.

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

Ad quaestionem dicitur ¹ quod potentia generandi non est
 5 relatio, sed natura divina. « Nam illud proprie dicitur potentia in
 quocumque agente, quo agens agit. Omne autem produciens ali-
 quid per suam actionem, producit sibi simile quantum ad formam
 qua agit, sicut homo genitus est similis homini generanti in na-
 tura humana, cuius virtute pater potest generare hominem. Illud
 10 ergo est potentia generativa in aliquo generante in quo genitum
 assimilatur generanti. Filius autem Dei assimilatur Patri gignenti
 in natura divina ». Dicitur ² igitur « quod potentia generandi prin-
 cipaliter significat essentiam divinam, non autem tantum rela-
 tionem, nec etiam essentiam in quantum est idem relationi ut
 15 significet ex aequo utrumque. Licet enim paternitas, ut forma
 Patris, significetur, est tamen proprietas personalis habens se ad
 personam Patris ut forma individualis ad aliquod individuum
 creatum. Forma individualis in rebus creatis constituit personam
 generantem, non est autem quo generans generat, alioquin Sortes
 20 generaret Sortem. Unde nec paternitas potest intelligi ut quo
 Pater generet, sed ut constituens personam generantis, alioquin
 Pater generaret Patrem. Sed illud quo Pater generat est natura
 divina, in qua sibi Filius similatur, secundum D a m a s c e -

1 naturae] divinae *add.* G, *om.* E || est] elicitive et E 2 principium] agendi *add.* D || ge-
 nerandi] Item, potentia creandi dicit aliquid absolutum, igitur et potentia generandi *add.* D
 5 natura] potentia E || Nam... dicitur] quia illud est proprie E || illud] idem *add.* F || potentia *om.* A
 8 similis] simili AB 10 generante] agente F, generato HZ 11 assimilatur] sibi scilicet
add. D || Dei *om.* D || gignenti *om.* D 12 generandi] generativa D 13 autem *om.* D
 14 in quantum] ut D 15 aequo] quo EFGZ || ut] sit D 16 Patris] et ut sic *add.* D
 || habens se *trp.* D, de se *add.* D 18 creatum] increatum G || Forma] autem *add.* D 20 ut]
 ex G, *om.* F 21 generantis] generantem DE 22 natura] essentia D 23 similatur]
 assimilatur DF

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 41, a. 5.

² Ibidem.

n u m¹. Et ideo potentia generandi in recto significat naturam divinam, sed in obliquo relationem ».

Sed iste opinans deficit multipliciter. Primo, quia contradicit sibi ipsi. Dicit enim alibi² « quod cum proprietas realiter sit ipsa essentia, essentia, secundum quod est paternitas, est principium⁵ huius actus qui est generare, non sicut agens, sed sicut quo agitur ».

[IMPUGNATIO OPINIONIS THOMAE]

Ex istis arguo primo sic: illud quo agitur est principium illius actus, sed paternitas, p e r t e, est illud quo agitur; igitur etc. Praeterea, sapientia est principium illius actus qui egreditur ab¹⁰ essentia secundum quod essentia est sapientia. Et voluntas est principium illius actus qui egreditur ab essentia secundum quod essentia est voluntas. Igitur paternitas est principium illius actus qui egreditur ab essentia secundum quod essentia est paternitas. Sed p e r t e³ essentia, secundum quod est paternitas, est prin-¹⁵ cipium illius actus qui est generare. Igitur simpliciter paternitas est principium illius actus.

Praeterea, alibi⁴ dicit quod principium elicativum generationis includit utrumque; sed nihil includit utrumque nisi persona; igitur persona esset principium elicativum generationis.²⁰

Secundo deficit, quia ratio sua non valet. Quia quando di-

3-4 iste... ipsi om. BC 4 sibi ipsi] sibimet E, quia add. E || enim om. E || cum om. ABGHZ || realiter] realis CG || ipsa] propria D, divina add. D 6 qui] hoc D 8 Ex] Sed praem. FZ || istis] isto DEFGZ || arguo] argumento G 11 Et] igitur E 11-14 sapientia... est om. (hom.) D 14 quod om. E 15 paternitas] paternitatis C 16 illius om. C || simpliciter om. G || paternitas om. HZ 18 elicativum] illius add. D 20 esset] est Z || elicativum] illius add. D 21 Secundo] et praem. E || deficit... valet om. BC

¹ Supra, p. 98, nota 2. ² Thomas Aquinas, *Sent.*, I, d. 7, q. 1, a. 2. ³ Cf. Thomas Aquinas, *Sent.*, I, d. 7, q. 2, a. 1: « Potentia generandi est essentia divina, a qua, prout in Patre est paternitas, est generatio activa ». ⁴ Thomas Aquinas, *De potentia*, q. 2, a. 2.

citur¹ quod 'agens producit sibi simile quantum ad formam qua agit', quaero: quomodo accipit ibi 'simile'? Aut secundum speciem specialissimam, et hoc est simpliciter falsum, tum quia sol producit vermem et similiter calorem, et asinus mulum, tum
 5 quia, secundum eum², accidens est ratio agendi in productione formae substantialis.

Et si dicatur³ quod accidens non agit nisi in virtute substantiae, eadem facilitate — nisi aliud obstaret — posset dici quod relatio esset principium elicativum, tamen virtute
 10 essentiae. Igitur non omne agens producit sibi simile quantum ad similitudinem specificam.

Nec potest intelligi secundum genus vel secundum proportionem, quia isto modo filiatio assimilatur paternitati, nec minus assimilatur sibi quam forma vermis assimilatur formae solis
 15 qua agit.

Praeterea, si propter hoc essentia est principium generandi quia est illud in quo assimilantur generans et genitum⁴, igitur illud in quo genitum et generans assimilantur maxime, maxime esset ratio agendi. Sed in creaturis generans et genitum frequenter
 20 magis assimilantur in materia — quia est eiusdem rationis in eis — quam in formis quae sunt alterius rationis. Igitur ibi materia magis esset ratio agendi quam forma specifica.

Praeterea, exemplum suum⁵ de homine generante hominem

1 qua] secundum quam D 1-2 quantum... simile *om.* (*hom.*) EG 2 ibi] sibi A
 5 productione] generatione E 7 si *om.* E 8 substantiae] hoc non valet quia *add.* D || facilitate] ratione F 9 esset] est CD || tamen] in D 10 agens *om.* E 11 specificam *om.* E
 12 potest *om.* E || intelligi] dici DHZ, *om.* EF || vel] nec D || secundum² *om.* E 12-13 proportionem] speciem E 13 nec] quam E 16 propter *om.* E 17 illud *om.* E || genitum] generatum HZ 18 maxime² *om.* DG 19 esset] est D || genitum] generatum HZ
 20 magis] maxime D || assimilantur] et magis *add.* D || quia] quod G, quae Z 20-21 quia... eis *om.* E || in eis *om.* D 21 formis quae sunt] forma quia est E || ibi *om.* E 23 hominem *om.* F

¹ Supra, p. 99, lin. 7-8. ² Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 67, a. 3 ad 3. ³ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, III, q. 77, a. 3 ad 3.
⁴ Supra, p. 99, lin. 10-11. ⁵ Supra, p. 99, lin. 8-9.

est ad oppositum, quia ibi non quaelibet natura in qua assimulantur est ratio generandi, quia tunc anima intellectiva esset ratio generandi.

Praeterea, falsum dicit quando postea dicit¹ quod forma individualis non est illud quo generans generat quia, per istum²,⁵ nihil est in actu extra animam nisi individuum. Sed, secundum istos³, unumquodque agit secundum quod est in actu. Igitur per illud per quod maxime est in actu agit. Sed maxime unumquodque est in actu per formam individualement. Igitur per formam individualement maxime agit.

Hoc confirmatur per Philosophum, II *Physicorum* et V *Metaphysicae*⁴; sicut causa universalis ad effectum universalem, ita causa particularis ad effectum particularem. Sed unumquodque generatur secundum quod distinguitur a generante, quia aliter idem posset causare se. Igitur agens agit per illud in quo distinguitur a genito, et hoc est verum universaliter¹⁵ in creaturis.

Praeterea, aut forma individualis⁵ est forma substantialis aut forma accidentalis. Si substantialis, et illa est ratio agendi saltem principalis, igitur forma individualis est illud quo generans generat. Si sit forma accidentalis, et illa per te⁶ est ratio agendi²⁰

1 ibi om. D 2 generandi] agendi DHZ 2-3 quia... generandi om. (hom.) G
3 generandi] agendi CH 4 dicit quando om. BC || postea om. E || forma] formalis C
5 quia] et B 6 animam] naturam D || Sed] quia D 7 per om. HZ 8 per om. DEF ||
actu] maxime add. DEHZ || unumquodque] aliquid E 9 formam²] illam DG 9-10 in-
dividualement om. D 11 Hoc om. F || Philosophum] in add. AGZ 13 universalem] se
habet add. (mg.) F² || Sed] est unum in effectu et add. D 14 generatur om. AD || distinguitur]
generatur E 15 idem om. E || posset causare] causaret D || causare] causans C, generare E
16 genito] generato HZ 18 Praeterea] aliqua add. B 19 forma om. EF || et illa] nulla D
20 principalis] partialis D, principaliter F

¹ Supra, p. 99, lin. 18-19. ² Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 30, a. 4 Resp. ³ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 25, a. 1 ad 1.

⁴ Aristot., *Physica*, II, c. 3, t. 38 (195b 25-27); *Metaph.*, V, c. 2, t. 3 (1014a 10-13). ⁵ Supra, p. 99, lin. 17-18. ⁶ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 67, a. 3 ad 3.

saltem instrumentalis, igitur forma individualis est illud quo generans generat.

Praeterea, quod dicit ¹ quod si forma individualis esset illud quo generans generat, quod tunc Sortes generaret Sortem, hoc non valet. Quia forma solis est illud quo sol producit, et tamen non sequitur 'igitur sol producit solem'. Similiter deitas, vel aliquid intrinsecum Deo, est illud quo Deus creat, 'igitur Deus creat Deum vel deitatem vel aliquid intrinsecum Deo', non sequitur.

¹⁰ Praeterea, nihil est ratio generandi nisi haec forma; igitur haec forma esset ratio generandi hanc formam. Praeterea, quaecumque forma sit ratio generandi, illa est simpliciter distincta a forma geniti in creaturis. Igitur distinctum est principium producendi distinctum. Igitur quantumcumque forma individualis sit ¹⁵ ratio agendi, non oportet quod sit ratio generandi eandem formam individualement, sed sufficit quod sit ratio generandi aliam formam individualement vel aliud individuum. Et ita Sortes, quamvis agat per formam suam individualement, non oportet quod Sortes generet Sortem, sed sufficit quod generet unum aliud individuum. Et eodem modo, quamvis paternitas esset ratio generandi, ²⁰ non propter hoc oporteret quod Pater generaret Patrem, sed sufficeret — nisi aliud obstaret — quod Pater generaret aliam personam, scilicet Filium.

1 saltem *om.* G 3 esset] est D 3-4 illud... generat] ratio agendi E 4 quod] quia A 5 forma] substantialis *add.* F || producit] produceret G 5-6 et... sequitur *mg.* F², *om.* A 6 igitur] quod E || deitas] divinitas HZ 7 aliquid *om.* E 8 creat *om.* C || deitatem] divinitatem HZ 10 nihil] formaliter *add.* E || ratio] agendi vel *add.* D 11 esset] erit D, est F 12 sit] est E 13 geniti] generati HZ || in creaturis *add. seu rep.* B || est] simpliciter *add.* D || est principium *trp.* HZ, ratio *add.* HZ 15 ratio²] principium F || generandi] agendi D || eandem] illam F 16 sit *om.* C || generandi] agendi D 17 formam individualement *om.* D || aliud] aliquod E, aliquod *add.* HZ || Sortes] forma B 18 per formam] perfectionem G || Sortes *om.* Z 19 unum *om.* E 20 generandi] agendi C 21 oporteret] oportet F || Pater *om.* G || generaret] generet EF, alium *add.* D 22 aliam] aliud scilicet E 23 scilicet] puta E

¹ Supra, p. 99, lin. 17-19.

Hoc confirmatur per Philosophum, VII *Metaphysicae*¹, ubi vult quod hoc individuum fit ab hoc individuo, et quod talia universalialia nihil faciunt ad generationem, cum generationes et operationes sint singularium².

[OPINIO HENRICI GANDAVENSIS]

5

Aliter dicitur³ quod in divinis ultra « puram essentiam deitatis nihil additur, neque secundum rem neque secundum rationem veridicam intelligendi, nisi respectus, sive in attributis substantialibus, sive in rationibus perfectionum aut idearum, sive in 10
ipsis notionibus et proprietatibus personarum. Respectus autem, secundum Philosophum, V *Physicorum*⁴, nec est per se principium actionis nec terminus. Sed illud quo agens formaliter agit, est principium per se elicitivum actionis, et est aliquid positivum reale ». Igitur essentia est ratio eliciendi omnes divinas actiones, quamvis respectu nullius sit 'quod', sed 'quo' tantum. « Quia⁵ 15
tamen huiusmodi actiones sunt differentes inter se, — et non est differentia in actionibus nisi ex differentia ex parte principii elicitivi, et non est differentia in essentia divina nisi propter respectus advenientes —, igitur oportet essentiam differre in se per tales respectus, quia circa essentiam duo faciunt. Unum, ut per ipsos 20

2 vult] dicit E 3 universalialia] individua E || nihil] non C || faciunt] faciant EF || generationes] generationem D 6 in divinis om. F || ultra] ad D || puram] primam Z 7 additur] aliud dicitur HZ 8 sive om. G || in attributis] attributum E 9 in rationibus] accidentibus sicut in attributis E 10 et] sive E 12 nec] est add. HZ || illud] illo Z
13 principium] et add. CF 14 ratio] principium HZ || divinas] operationes vel add. HZ
15 quamvis] quam G || Quia] quod BC 16 inter se om. E 17 ex¹ differentia² om. E
18 et] ideo add. C || divina] Dei HZ 20 duo om. E

¹ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 8 (1033a 23 - 1034a 7). ² Resp. Aristot., *Metaph.*, I, c. 1 (981a 17); cf. supra, d. 5, q. 1 (p. 47, not. 3). ³ Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 39, q. 4 (I, ed. Parisiis 1520, f. 247r B). ⁴ Aristot., *Physic.*, V, c. 2, t. 10 (225b 11-13). ⁵ Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 39, q. 4 (I, ed. Parisiis 1520, f. 247v C).

essentia respiciat actus, et quasi inclinationem habeat ad ipsos eliciendos quia ex hoc quod secundum se est quid absolutum nullum secundum se respicit actum eliciendum. Et nullo modo potest esse ratio agendi ipsum actum nisi aliquo modo ipsum
 5 respiceret et ad ipsum ordinaretur ».

« Aliud ¹ vero faciunt praedicti respectus circa essentiam ut, penes differentiam ipsorum, ipsi essentiae determinentur actus differentes, cum secundum se nullum omnino sibi determinet, et ideo nullum determinate eliceret nisi ab aliquo determinaretur.
 10 Sic igitur divina essentia est ratio eliciendi omnes actiones, sed respectus diversorum modorum potentiae sunt rationes determinandi ».

« Unde sicut materia nullum ordinem habet ad formam et ad pati recipiendo aliquid in se nisi per rationem potentiae pas-
 15 sivae, in nuda tamen substantia sua formas recipit. Et illa potentia materiae non est aliud re absoluta ab ipsa substantia materiae, secundum C o m m e n t a t o r e m, *De substantia orbis* ². Sed ipsa materia ex se et secundum suam substantiam subintrat rationem respectus. Sic essentia divina nullum ordinem habet ad actum qui
 20 est agere simpliciter nisi per rationem potentiae activae. Pura tamen substantia sua est ratio eliciendi omnem actum. Et ideo ista potentia in essentia ipsa divina fundata non est aliud re absoluta ab ipsa essentia, sed est solum respectus fundatus in ipsa divina essentia ».

1 essentia om. DE || ipsos] illos E, actus add. HZ 2 quid] aliquod G, aliquid HZ, om. D 3 eliciendum] eliciendi D 4 agendi] eliciendi D || aliquo modo ipsum om. E
 7 penes] ponens D || differentiam] differentias D 8 secundum om. Z 9 determinate] sibi add. E || eliceret] elicit E 11 respectus] respectu E || modorum] terminorum D 15 in... recipit om. D || illa] ita AFG, ideo C, ista D 16 materiae¹ om. D || non... re] formas recipit E || aliud re] aliqua res D, alia res HZ || absoluta] alia add. D 19 qui] quae C 20 simpliciter om. E || Pura] pure HZ 21 eliciendi] recipiendi F 22 ipsa om. EZ || aliud re] aliquid HZ, alia res D 22-23 absoluta] realiter HZ 23 ab] quam E || ipsa] divina add. E || solum] solus D || fundatus] sumptus HZ

¹ Ibidem, (I, 247v D). ² Averroes, *De substantia orbis*, c. 1 (ed. Iuntina, IX, Venetiis 1550, f. 3rb).

In speciali ergo dicitur¹ quod « actum intelligendi elicit ipsa divina essentia in quantum habet in se respectum importatum per rationem veri, non tamen quod respectus veritatis sit obiectum intellectus. Actum autem volendi elicit divina essentia in quantum habet respectum importatum per rationem boni cogniti. Similiter actum generandi Filium elicit divina essentia ut habet esse in Patre sub ratione respectus importati nomine potentiae generandi activae, et sic de actu spirandi. Et actum creationis elicit communiter in tribus personis ut habet esse in ipsis et sub ratione respectus importati nomine voluntatis liberae valentis ad opposita ».

[CONTRA OPINIONEM HENRICI GANDAVENSIS]

Contra istum modum ponendi arguo primo per dicta sua alibi, quod contradicat sibi ipsi. Quia alibi exponens quaestionem dicit sic²: « Cum quaeritur utrum ratio generandi in Patre, tamquam principium quo agit Pater in generando, sit ipsa divina essentia vel proprietas personae aliqua, ut paternitas, non intelligitur quaestio ista 'Utrum ratio illa sit ipsa essentia tamquam aliquid seorsum ab essentia quod non est ipsa essentia', sed intelligitur 'Utrum ipsa essentia sub ratione qua essentia, vel sub ratione qua proprietas aliqua, sit principium quo Pater generat' ».

Hoc supposito, respondet ad quaestionem dicendo totum contrarium illius quod modo dictum est. Et ut hoc pateat evidenter,

2 ipsa om. DEF || essentia] non add. D 3 veri] veritatis (mg.) E² 4 autem] tamen E 5 boni] veri DE 6 ut] et E 8 Et] vel B 9 ut] unde D 10 valentis ita Gand., Pat. Anton., voluntatis FHZ, Maz. 962, votis ABCDG, Cant. Gonv. 101|53, om. E, Paris Nat. 15908, Pat. Ant., Vat. Ottob. 13 ponendi om. E 14 quod] quia D || contradicat] contradicit DE || ipsi om. E || quaestionem] intentionem quaestionis D, se HZ
15 quaeritur] quereretur D 17 ut] vel GHZ 18-19 tamquam... essentia¹ om. (hom.) F
19 ab] ipsa add. E || quod... essentia² om. (hom.) E 20 ipsa om. D 22 totum om. G
23 illius] illo H, illi Z || hoc om. HZ || pateat] patebit HZ

¹ Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 39, q. 4 (I, 248r E).
cus Gandavensis, *Quodl.*, III, q. 3 (I, ed. Parisiis 1518, f. 50r I).

² Henricus

recitabo verba sua. Unde dicit sic:¹ «Dicendum igitur ad quaestio-
nem quod Pater non generat nisi sibi similem, ut Deus Deum.
Et hoc non nisi distinctum a se, quia nullus assimilatur sibi ipsi.
Ratio igitur generandi, qua Pater generat, in se debet complectere
5 geminam rationem: et rationem qua similat, et rationem qua
distinguit, ita quod principalis et completiva ratio generandi sit
illa qua distinguit similem. Ratio autem qua assimilat est essentia,
et hoc non simpliciter ut essentia, sed ut habet esse in supposito
singulari, ut in Patre. Ratio autem qua distinguit est paterna
10 proprietas Patris constitutiva, illa scilicet quae secundum rationem
intelligendi primo est constitutiva Patris, et deinde principium
eliciendi actum generationis ». Et sequitur: « Sub ratione qua est
principium elicativum actus generandi, innominata est, et cir-
cumloquitur per potentiam generativam ». Item, post dicit quod
15 essentia non est ratio generandi nisi « ut induit rationem proprie-
tatis ». Item post: « Et quia quod attribuitur ipsi essentiae ratione
qua induit rationem proprietatis, principalius attribuitur proprie-
tati ut proprietas quam ipsi essentiae ut essentia. Idcirco absolute
dicendum quod ratio generandi in Patre potius est proprietas
20 quam essentia ». Item post dicit ² quod « Pater principaliter gene-
rat paterna proprietate qua distinguit a se genitum ».

Ecce quam expresse dicit oppositum illius quod est primo
recitatum, scilicet quod proprietas est principalis ratio generandi;
quod est principium elicativum actus generandi; quod essentia non

1 recitabo] recitando Z || verba] dicta A || Dicendum] est *add.* FZ 2 ut *om.* F
3 non] est *add.* B 4 complectere] complecti EHZ 5 similat] assimilatur DE, *Gand.*, simi-
lantur HZ 7 similem] simile AE, similia H, similata Z 9 singulari ut] singulariter et D,
est *add.* F 10 constitutiva] distinctiva F || quae] quod D 11 Patris *om.* HZ 12 eli-
ciendi] est illud C || Et *om.* C 13 generandi] et *add.* HZ 14 post] postea D || quod *om.* E
15 ratio] principium D || rationem] paternitatis vel *add.* D 16 essentiae *om.* D 16-17 Item...
proprietatis *om.* (*hom.*) BE 18 proprietas] est *add.* D || essentia] est *add.* D 20 post]
postea D 21 paterna proprietate] per paternam proprietatem HZ 24 quod¹] quia HZ
|| quod²] quia D

¹ Ibidem (I, f. 50v L).

² Ibidem, ad 1 (I, f. 50v M).

est ratio generandi nisi ut induit rationem proprietatis; quod ratio generandi principaliter attribuitur proprietati quam essentiae; quod Pater principaliter generat proprietate. Nullum istorum potest competere rationi tantum determinative; igitur praeter essentiam, quae est elicitiva, est ponere aliquid aliud elicitivum. 5

Secundo arguo contra dicta in positione praedicta. Primo quod dicit ¹ quod respectus nec est principium actionis nec terminus, hoc est falsum secundum eum, tam in creaturis quam in Deo. In creaturis patet quod habet concedere quod solus respectus de genere 'ubi' acquiritur per motum localem. Similiter, 10 si Deus uniret sibi de novo naturam meam vel tuam, illius incarnationis terminus esset solus respectus, quia nihil esset de novo nisi respectus.

Similiter habet ipse hoc negare in Deo. Quia ubicumque ad generationem concurrir quasi-materia vel materia, ibidem concurrir aliquid quod est forma vel quasi-forma. Et illud erit terminus formalis, si materia vel quasi-materia non sit terminus formalis. Sed, per te ², in generatione divina est essentia quasi-materia, et relatio quasi-forma, et essentia non est terminus formalis, igitur ipsa relatio est terminus formalis. Igitur, secundum 20 eum, respectus potest esse terminus alicuius actionis.

Tertio ostendo quod nullus respectus est sic requisitus ad hoc quod actus diversi eliciantur. Primo, quia sol causat diversa sine tali variatione respectuum. Probatio: quia si sint tales respectus in sole ad diversa causabilia, aut sunt respectus reales aut tantum 25 rationis.

1 ratio ¹] actus EF, <i>sed corr.</i> F ²	3 generat] genuit HZ	5 ponere <i>om.</i> E aliud]
quod est <i>add.</i> E	6 contra dicta] contradictoria A dicta] praedicta DEG in] ex HZ	
praedicta <i>om.</i> E	7 nec ¹] non E	9 quod ¹] quia DEF
esset ² <i>om.</i> E	13 nisi] solus <i>add.</i> B	14 hoc <i>om.</i> F
16 aliquid <i>om.</i> E vel quasi-forma <i>om.</i> CHZ erit] est B, et G	15 vel materia <i>om.</i> GHZ	18 quasi] et <i>add.</i> C
21 terminus] respectus F	22 sic <i>om.</i> F	23 quia] quod C
Probatio] probatur E, secundo F, proba HZ si <i>om.</i> D	24 respectuum <i>om.</i> HZ	25 respectus... tantum] entia absoluta et realia aut entia E

¹ Supra, p. 104, lin. 10-12.

² Cf. supra, dist. 5, q. 2 (p. 49, lin. 6-7).

Si reales, contra: aut manent ante productionem effectuum aut non. Si sic, hoc est impossibile, quia termini illorum respectuum non possunt esse nisi illi effectus sint. Sed respectu non-existentis nullus est respectus realis. Igitur sol non habet diversos
 5 respectus respectu diversorum effectuum producibilium qui nondum sunt. Si non sunt nisi dum sunt effectus, igitur effectus sunt priores naturaliter. Igitur isti respectus non sunt praevii ipsis effectibus, determinantes agens ad istos effectus, quia 'prius naturaliter' est illud quod potest esse alio non-existente, et non e converso. Sed
 10 isti effectus, cum possint manere sine isto agente secundo, possunt manere sine illis respectibus illius agentis, et ipsi respectus non possunt manere sine illis effectibus. Igitur isti respectus sunt posteriores naturaliter, igitur non determinant agens ad istos effectus.

Si autem respectus sint entia rationis, et ad actionem agentis
 15 naturalis, quod agit sine cognitione, nihil facit ens rationis, igitur isti respectus in nullo determinant solem ad effectus suos. Si igitur sol sine talibus respectibus potest in plures operationes, multo fortius et Deus.

Praeterea, quaero de istis respectibus: aut sunt formaliter et
 20 subiective in Deo, aut tantum obiective. Si primo modo, ergo essent plures respectus reales quam ibi ponuntur communiter, puta respectus essentiae ad intelligere et ad velle, et sic de aliis. Si sint ibi tantum obiective, igitur nihil faciunt ad actum realem.

Praeterea, sicut principium elicativum operationis realis est
 25 aliquid reale, ita principium determinativum ad actum realem est aliquid reale. Sed isti respectus essentiae divinae ad intelligere et

1 contra om. HZ 3 respectu] respectus A 4 exsistentis] existente E || nullus] non G || respectus om. C 5 producibilium] producendorum D 6 Si non sunt om., sed hic rep. sol... effectuum (supra lin. 4-5) E 7 praevii] primi D 9 illud om. E || alio om. E || non² om. D 10 cum] non B || possint] possunt BHZ || secundo] effectus add. (mg.) E² 11-12 illius... illis om. G || illius...effectibus om. A 13 determinant] determinat DGHZ 14 autem] isti add. D || entia] essentia BG 16 nullo] illius E || solem] non solum E 17 sine] in E 18 et om. DEF || Deus] potest add. E 21 essent] sunt E 22 ad² om. Z 24 sicut] si Z 24-25 est aliquid reale om. HZ 26 aliquid] quid E || isti] istae D || essentiae divinae om. DHZ

ad velle et ad creaturam non sunt reales. Igitur non determinant ad actus reales.

Ex istis patet quod falsum est quod essentia¹ per istos respectus respicit actiones diversas, nec per eos habet inclinationem ad eas eliciendas. Quia nullum ens reale respicit aliud tamquam principium eius reale per aliquid rationis, nec multo magis inclinatur per ens rationis, quamvis praedictae condiciones possint competere notitiae entis rationis aliquando.

Praeterea, quod dicit² de materia, quod ipsa habet tales diversos respectus, est simpliciter falsum, quia materia non habet tales respectus reales, sicut nec activum naturale, quia termini, qui ponerentur illorum respectuum, sunt simpliciter non-existentes. Nec respectus rationis faciunt aliquid ad hoc quod materia recipiat vel non recipiat.

Praeterea, quod dicit³ quod essentia divina elicit actum intelligendi etc., hic dicuntur tria falsa. Primum, quod intelligere divinum elicitur ab essentia. Quia illud quod est idem omnibus modis ex natura rei cum essentia non potest elici ab essentia; tunc enim idem eliceretur a se, quod est impossibile. Sed, secundum veritatem et secundum istum, intelligere divinum nullo modo a parte rei distinguitur ab essentia divina. Igitur non elicitur ab ea.

Si dicatur⁴ quod quamvis sint realiter idem, tamen

1 creaturam] creaturas E || et... reales] non est aliquid reale vel respectus ad creaturam D
 2 actus reales] actum realem D 3 essentia] divina *add.* E || per] secundum G 4 actiones]
 operationes DE || per] secundum C 5 aliud] illud G 8 competere *om.* E 9 ipsa]
 materia GHZ, *om.* DE 9-10 diversos *om.* HZ 11 activum naturale] actum naturalem D
 12 ponerentur] respectu *add.* D, illorum *add.* DG 13 rationis] non *add.* E || aliquid *om.* CDE
 || ad *om.* ABF || hoc *om.* AF 15 quod?] de A 16 etc. *om.* D 17 est *om.* E
 18 ex natura rei *om.* E || essentia?] ea E 19 eliceretur a] eliceret D || est *om.* C 20 et *om.* D
 || nullo] non distinguitur aliquo D 21 rei] cogniti *add.* G || distinguitur *om.* D || divina *om.*
 CDE || non] nullo modo E || ea] essentia D 22 realiter] secundum rem E

¹ Supra, p. 104, lin. 18 - p. 105, lin. 12. ² Supra, p. 105, lin. 17-19.

³ Supra, p. 106, lin. 1-2.

⁴ Cf. Godefridus de Fontibus, *Quodl.*, VII, q. 1 (ed. M. De Wulf - J. Hoffmans, *Les Philosophes Belges*, III, 266-267).

differunt secundum rationem et secundum modum significandi, et propter hoc potest unum esse elicivum alterius:

Hoc non valet. Quia si tantum differant ratione, non est maior ratio quod hoc eliciatur ab hoc quam e converso. Similiter quaero: pro quo stat ly intelligere, quando dicitur quod intelligere elicitur ab essentia divina? Aut pro re, aut pro aliquo ente rationis. Si pro re, falsa est, quia nulla res ibi elicitur. Si pro ente rationis, nihil est ad propositum.

Praeterea, nihil debet attribui enti reali propter fabricationem intellectus¹, nisi praedicata importantia tales fabricationes vel operationes intellectus vel aliqua sequentia ex talibus operationibus intellectus. Verbi gratia, quamvis propter operationem intellectus circa aliquod obiectum vel aliqua obiecta possit dici quod ista res intelligitur vel est praedicatum vel subiectum vel aestimatum vel opinatum — et sic de aliis praedicatis importantibus actum intelligendi vel aliquid denominabile vel praesupponens vel vario modo respiciens actum intelligendi — tamen quod propter quamcumque operationem intellectus circa hominem et albedinem vel alias res homo dicatur albus vel niger vel calidus vel musicus — et sic de aliis praedicatis non importantibus actus intelligendi nec aliqua respicientia actus intelligendi — est impossibile. Nunc autem elici, causari, movere vel moveri, prius, posterius, et sic de aliis, non important actus intelligendi nec aliqua respicientia actus intelligendi, sicut intentiones logicae important. Igi-

1 differunt] distinguuntur E || et] non *add.* D || significandi] agendi E 3 differant]
differunt DF 5 ly] hic DZ, *om.* H 6 divina *om.* D 8 est *om.* EF 15 vel opi-
natum *om.* HZ 16 intelligendi] intellectus E || vel² *om.* E 17 quod] quia D, *om.* E
18 hominem] vel asinum *add.* E || et] vel DEG 19 vel alias res *om.* E || dicatur] dicetur E
19-20 vel musicus *om.* D 20 actus] actum D 20-21 intelligendi] intellectus E
21 nec... intelligendi *om.* (*hom.*) HZ || actus] actum D || intelligendi] intellectus E 23 et sic
de aliis *om.* E 23-24 nec... intelligendi *om.* (*hom.*) G

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 2 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 54-69).

tur propter nullum actum intelligendi circa aliquid debet dici ipsum movere — nisi forte ad actum intelligendi — vel elici ab aliquo vel causari ab aliquo, nisi falso intellectu. Et eadem ratione propter distinctionem rationis numquam debent talia praedicata attribui rei respectu cuiuscumque rei. Igitur propter nullam ⁵ distinctionem rationis debet dici quod intelligere elicitur ab essentia divina, nisi eliceretur sine omne distinctione rationis, ita quod distinctio rationis nihil faciet ad hoc.

Ex isto patet quod aliud falsum dicitur ibidem ¹, quamvis non sit recitatum, quod scilicet aliquid movet intellectum vel ¹⁰ voluntatem divinam, quia hoc simpliciter repugnat intellectui divino et voluntati moveri a quocumque obiecto, quia hoc sonaret in imperfectionem.

Tertio falsum est quod dicitur ² quod respectus veritatis vel boni non est cognitus ab intellectu, quamvis etc., quia ille respectus ¹⁵ veritatis, cum sit respectus rationis secundum eum, non potest habere nisi esse obiectivum. Sed nihil habet esse obiectivum nisi cognitum vel volitum. Igitur si sit quicumque talis respectus, oportet quod terminet actum intelligendi vel volendi.

1-2 circa... intelligendi *om.* (*hom.*) GH, *mg.* H² 1 dici] propter *add.* D 2 nisi... intelligendi *om.* D 3 ab aliquo *om.* D 4 debent] dicunt ABG 5 rei¹ *om.* D || rei² termini D || nullam] talem E 6 rationis] non *add.* E || elicitur] eliciatur E 8 faciet] faceret E 9 Ex] item *praem.* E 10 scilicet *om.* D 11 quia] quod C 12 divino *om.* E || et] vel E || voluntati] divinae scilicet *add.* E || a quocumque] ab F || quia] quod F 13 in *om.* BDE 14 respectus] vel *add.* E || veritatis] voluntatis G 15 respectus] illius G 17 nisi¹... habet *om.* D || nisi²] sit *add.* E 19 volendi] voluntatis HZ

¹ Resp. forsitan Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 39, q. 4: « Actum vero volendi elicit in divina voluntate ipsa divina essentia in quantum habet in se respectum importatum per rationem boni cogniti, per quam ipsa essentia habet quod sit proprium obiectum voluntatis, et movet intelligentem bono apprehenso ad actum volendi ipsum. Non quod respectus ille importatus nomine boni sit obiectum voluntatis; sed ipsa essentia pura ut in se habet rationem huiusmodi respectus » (I, f. 248r E). ² Supra, p. 106, lin. 3-4.

[SOLUTIO AUCTORIS]

Ideo dico aliter ad quaestionem quod 'generatio' potest accipi active vel passive. Et ideo primo ostendam quod proprietas personalis non est principium elicitivum generationis activae; secundo quod nec generationis passivae; tertio quod nullus respectus est principium elicitivum vel determinativum nec generationis activae nec passivae; quarto quid est illud quod est principium elicitivum generationis et quomodo ponendum est principium elicitivum.

10 Primum probo sic: quia nihil est principium elicitivum sui ipsius; sed proprietas personalis ipsius Patris et ipsa generatio activa sunt idem omnibus modis ex natura rei, quod alias ostendetur¹; igitur etc. Potest tamen hoc modo persuaderi, quia nihil ponendum est esse non-idem in divinis cum aliquo in divinis, 15 nisi quod potest esse in aliqua persona in qua non est aliud vel e converso. Propter hoc enim quod essentia est in Filio et non paternitas, vel quia essentia est Filius et Pater non est Filius, ideo non sunt idem formaliter essentia et Pater. Idem argumentum est de spiratione activa et de paternitate. Sed nihil est proprietas 20 personalis Patris quin sit generatio activa nec e converso, nec in aliqua persona est proprietas personalis Patris quin in eadem sit generatio activa et e converso. Igitur sunt idem omnibus modis ex natura rei propter identitatem realem cum essentia. Igitur unum non est principium elicitivum alterius.

25 Praeterea, ubi nata est haberi vel est relatio originis, ibi illa

3 ostendam] ostendo E 5 nullus] nec D 6 vel] nec E || nec om. CE 7 nec] vel E, generationis add. F 10 principium om. E 13 igitur etc. om. A || tamen om. E || modo om. F || quia] quoniam HZ 9 in² divinis² om. HZ 15 quod] quia D || in¹ om. E || aliqua] alia quadam Z || aliud] illud (mg.) H², illud Z 16 est om. D 17 vel] et D
18 sunt] est D || idem om. B || est] pene potest esse E 19 de² om. DF 20 Patris om. A
|| nec¹ e converso om. D || nec² om. C 21 aliqua] alia Z 22 Igitur om. E 23 cum
essentia om. A 24 unum om. ADF 25 est²] esse EGHZ || originis] originatum G

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I, d. 26, q. 2 E-J.

relatio originis fundatur super principium elicitivum originis. Sed in Patre est relatio originis. Ergo illa fundatur super principium elicitivum. Sed illa non fundatur super proprietatem personalem, tum quia ipsa proprietas personalis est relatio originis, tum quia fundamentum talis respectus debet esse absolutum. Igitur illa pro-
 prietas personalis non est principium elicitivum. 5

Secundum probro, quia idem est principium elicitivum generationis activae et generationis passivae. Sed proprietas personalis non est principium elicitivum generationis activae, ergo nec generationis passivae. 10

Tertium probro, quia nullus respectus rationis potest esse principium elicitivum vel determinativum alicuius actionis realis, sicut nec ens aliquod rationis. Et hoc maxime est verum quando agens non praecognoscit illud quod debet operari, qualiter est in divinis, quia Pater non ante cognoscit Filiam quam producit eum. Nec
 etiam respectus realis potest esse principium elicitivum vel de-
 terminativum, sicut p r i u s probatum est ¹. Igitur nullus respec-
 tus est ibi principium elicitivum vel determinativum. 15

Circa quartum dico quod sicut ratio causandi est illud quod existens in aliquo vel in se potest esse causa effectus, omni illo
 quod non est causa eiusdem effectus circumscripto, § vel quod
 requiritur ad esse alterius et quod non constituitur ex ipsa cau-
 satione seu causato, §| ita principium elicitivum alicuius actionis
 vel passionis vel productionis est illud quod necessario et per se
 requiritur ad illam productionem § et non constituitur nec ex
 productione nec ex producto. §| Et quia sola essentia divina requi-
 20 25

1 originis¹ om. D || super] sive D, supra E || originis² om. E 2 illa om. F 2-4 Ergo...
 originis om. (hom.) E 5 illa] talis E 8 activae... passivae trp. C || generationis om. HZ
 9 elicitivum om. E || nec] erit principium add. E 15 Pater om. A || cognoscit] praecognoscit E
 16 etiam om. F 17 prius om. E 19 Circa] ad C || quartum om. A 20 illo] alio E
 21-23 vel... causato om. A 22 et om. HZ 22-23 causatione] circumscriptione E
 23 seu] et FG, vel D 24 et om. G || per] pro E 25-26 et... producto om. A

¹ Supra, p. 109, lin. 1-13.

ritur ad generationem activam et passivam, et spirationem activam et passivam, vel saltem solum aliquid absolutum, isto modo, ideo praecise aliquid absolutum est ratio eliciendi istas productiones tam activas quam passivas. Sed quia ista essentia a nulla istarum
 5 realiter distinguitur — et semper inter principium et principiatum est realis distinctio — ideo essentia non est quod agit, sed est quo agit. Et quia, non obstante identitate reali inter essentiam et istas productiones, tamen propter distinctionem realem istarum productionum inter se constituit cum ipsis supposita distincta realiter,
 10 ideo unum illorum erit producens et aliud productum. Absolutum tamen est ratio eliciendi, quia nihil est ibi nisi absolutum praeter istas productiones.

[QUINQUE DUBIA CIRCA PRAEDICTAM SOLUTIONEM]

Circa praedicta sunt aliqua dubia. P r i m u m, quia videtur
 15 quod ista productio non sit elicita. Hoc probatur sic ¹: « Res paternitatis non potest esse res quae capiat suam realitatem aliunde. Si enim caperet, tunc Pater constitueretur formaliter per rem productam et elicitam ac capientem aliunde originaliter entitatem. Et per consequens Pater erit aliquid originatum et productum,
 20 cum sua forma sit originata, quod omnino erroneum est et absurdum ».

« Praeterea, si generare sit aliquid elicitedum, aut elicitedum ab essentia, aut a Patre. Non a Patre, quia nulla res elicit suum for-

2 et] vel B || saltem om. E || isto modo om. F, Borgh. 2-3 isto... absolutum om. (hom.) A 3 ideo om. E 4 activas] activam G || passivas] passivam G 5 realiter om. E 7 identitate] unitate F 8 propter] istam add. E 9 realiter] et add. HZ 10 erit] est D 15 elicita] absoluta G || Res] realitas (mg.) H², realitas Z 16 paternitatis] paternitas C 17 tunc om. F 18 productam] productivam A || et] vel HZ || ac] aut D, sic F || ac capientem] accipientem Z 19 Pater om. D || originatum] originaliter E 22 elicitedum] elicitedum E

¹ Petrus Aureoli, *Scriptum super I Sent.*, d. 5, sect. 17, nn. 91-92 (ed. E. Buytaert, Franciscan Institute Publications. Text series, n. 3, St. Bonaventure, N.Y. 1952, II, 793-794).

male constitutivum. Nec ab essentia, quia tunc distingueretur realiter ab ipsa deitate. Idem enim non elicit se, nec est causa sibi ut sit ». Aliae rationes fiunt ad eandem conclusionem, quia tamen habent eandem difficultatem dimitto eas.

S e c u n d u m dubium: an possit vere concedi quod generatio passiva est vere producta. Potest enim videri quod sic, quia habet simpliciter esse et non a se, quia tunc Filius haberet aliquid a se, nec est in aliquo nisi in Filio, ergo est vere producta.

Similiter, sicut essentia se habet ad tres personas, ita generatio passiva ad Filium. Sed quidquid convenit tribus personis simul convenit essentiae. Igitur quidquid convenit Filio, convenit generationi passivae. Igitur sicut Filius producit, ita generatio passiva producit.

T e r t i u m dubium, quia videtur quod essentia non sit principium elicitivum sed persona. Probatio: quia ratio agendi potest agere, omni alio circumscripto, igitur sibi verissime competit quod sit agens. Igitur essentiae, si sit principium elicitivum, verissime competit quod sit generans. Sed hoc est manifeste falsum, ergo etc.

Praeterea, terminus formalis productionis et principium elicitivum proportionantur inter se. Igitur sicut persona, secundum praedicta, est terminus formalis, ita erit principium elicitivum et per consequens non absolutum.

Q u a r t u m dubium est, quia videtur quod relatio sit principium elicitivum. Probatio: quia omni formae debetur aliqua operatio, igitur relationi debetur aliqua operatio, et non nisi pro-

1 Nec] aut D 2 deitate] divinitate HZ || sibi] sui ipsius *Aur.* 3 fiunt] sunt D || conclusionem] sed *add.* E || tamen *om.* E 4 difficultatem] distinctionem G || dimitto] omitto E || eas] ea ABC 5 dubium *om.* F 6 vere *om.* EHZ || quod] quia A 7 habet] sic A 10 Sed *om.* HZ 13 producit *om.* G 14 dubium] est *add.* E 15 sed] sicut G 16 agere... competit] verissime agenti competere, omni alio circumscripto, igitur sibi essentiae (*ita, partim in corr.*) G || sibi *om.* E || competit] convenit E 18 competit] convenit EGHZ || sit generans] generet E 22 principium *om.* E 24 quia] quod E 25 elicitivum] et non absolutum *add.* HZ || Probatio *om.* E || omni] cuilibet E 26 operatio²] operatione A || et *om.* D

ductio ad intra, ergo etc. Confirmatur quia propria operatio est a propria forma. Igitur generatio, quae est propria ipsi Patri, est a propria forma ipsius Patris.

Quintum dubium, quia videtur quod relatio sit principium determinativum saltem. Hoc probatur, quia illud quod est quoquo modo indeterminatum, eo modo quo est indeterminatum ad hoc quod exeat in actum, requirit super se aliquam determinationem. § Sed essentia divina est indeterminata respectu diversorum actuum eliciendorum. Igitur requirit aliquam determinationem. Sed per nihil potest determinari nisi per respectus; igitur etc.

Praeterea, quod non est principium formale nisi ex hoc quod est aliquid suppositi, necessario si ex se non determinat se ut sit suppositum, recipit aliquam determinationem a supposito ad hoc quod sit principium formale. Sed essentia divina non est principium formale elicitivum generationis nisi ex hoc quod est aliquid suppositi Patris, et non determinat se ex se ut sit suppositum Patris, quia tunc non esset suppositum Filii. Igitur a Patre recipit aliquam determinationem. §

Praeterea, quod non potest exire in actum altero circumscripto, se ipsum non potest determinare ad actionem. Sed essentia non potest exire in actum generationis circumscripto omni respectu; igitur per respectum determinatur.

Praeterea, omne principium productivum sive elicitivum, in quantum est illud quo aliquid producit active, est impossibile producto. Igitur essentia, in quantum Pater ea producit active, est impossibilis Filio producto; sed ipsa, absolute accepta, non

1 etc.] item *add.* E || propria *om.* E 4 dubium *om.* ABCD 5 saltem. Hoc probatur *om.* E 6 quoquo modo] est *add.* D, *om.* E || eo] eodem G 7 super] supra E 8-18 Sed... determinationem *om.* (*hom.?*) A 10 respectus] respectum E || etc. *om.* H 11 ex] per HZ
12 necessario si] sed necessario E 14 quod] ut D || formale] generationis *add.* D 14-16 divina... Patris! est huiusmodi D 15 formale] formae G || elicitivum *om.* E 16 et] ideo *add.* C || et non] nec D 19-22 Praeterea... determinatur *om.* E 19 actum] generationis *add.* D || altero] alio FHZ 21 exire... generationis] se determinare ad generationem D
22 respectum] illum G || determinatur] terminatur D 23 omne] quod est *add.* E || sive] vel E
25 Pater *om.* D 26 accepta] sumpta E

est impossibilis Filio; igitur ipsa, ut principium elicativum, dicit aliquem respectum — saltem determinantem — impossibilem Filio.

[RESPONSIO AUCTORIS AD PRIMA QUATUOR DUBIA]

Ad primum¹ istorum dico quod aequivocatio est de 5
elicitio. Aliquid enim dicitur elicivum quia est aliquid vere pro-
ductum ab aliquo. Et sic dicimus quod calor est elicivus ab igne,
quamvis hoc non sit communiter. Unde non dicimus communi-
ter quod ignis elicit ignem, sed producit ignem, et elicit actum
producendi ignem. Similiter, calor in igne est principium pro- 10
ducendi calorem in ligno, et est principium eliciendi calefactionem
qua calefacit lignum.

Aliter dicitur aliquid elicivum esse illud quod denominat ali-
quid producere aliud, sicut calefactio dicitur elicivum ab igne quia
ignis calefactione denominatur calefacere lignum. 15

Et quia Pater generatione activa dicitur generare Filium, ideo
dicitur generatio activa 'elicitivum' isto secundo modo. Sed non primo
modo, quia generatio activa non est aliqua realitas producta, sed
est simpliciter improducta. Est tamen illud quo formaliter ali-
quid dicitur generare, et hoc est eam esse elicivam. Quia tamen 20
praeter eam nihil est nisi essentia, quamvis ipsam essentiam non
denominet ut essentia dicatur ea generare, dicitur tamen elici ab
ipsa essentia, quia nihil aliud ibi concurrit praeter essentiam et
personam constitutam per ipsum generare.

1 impossibilis] productio scilicet *add.* D || ipsa *om.* E || ut] est *add.* DE || elicivum *om.* E
1-3 igitur... Filio *om.* (*hom.*) G 5 istorum *om.* GHZ || de] elicivum vel *add.* H², *add.* Z
6 quia] quod F || vere] universale D, *om.* E 8 hoc *om.* D || communiter¹] dictum *add.* EH²Z
|| Unde... communiter² *om.* (*hom.*) G || dicimus] dicitur F 10-11 producendi] eliciendi E
12 qua] quia C 13 esse] omne DE || denominat] denotat F 15 ignis] igne E || denomi-
natur] denotatur F 18 modo *om.* D || aliqua *om.* HZ 19 improducta] non-producta F
20 dicitur *om.* A 21 ipsam] ipsamet C 22 denominet] denotaret G || ea] eam CD
23 ibi *om.* G

¹ Supra, p. 115, lin. 15 - p. 116, lin. 3.

Ista responsio maxime posset confirmari si una opinio esset vera — de qua dicitur in *s e c u n d o*¹ — scilicet quod actio creaturae non est aliquid quasi-medium inter causam et causatum. Quia tunc — maxime si actio esset in agente — semper agens
 5 mutaretur ad aliquam relationem. Tunc, inquam, diceretur illa actio elicitā, et tamen praeter terminum absolutum nihil esset productum. Similiter, dicimus quod actus creationis elicitur a divina essentia, et tamen nihil est productum nisi ipsa creatura absoluta. Igitur eodem modo potest dici quod generatio activa est
 10 elicitā, quamvis non sit producta.

Per hoc patet ad argumenta recitata. Et eodem modo dicendum est ad alia quae fiunt, quod procedunt ac si poneretur quod paternitas vel generatio activa esset producta vel originata. Quod tamen non ponitur, sed dicitur actio elicitā, modo exposito.

15 Ad *s e c u n d u m*², dico quod generatio est elicitā ab essentia. Nec ex hoc sequitur quod distinguitur realiter ab essentia, sicut ex hoc quod fundatur in essentia non sequitur quod distinguitur ab essentia. Unde cum ista relatio sit productio et e converso, istam productionem elici ab essentia non est aliud quam
 20 istam relationem fundari in essentia. Et quando dicitur 'idem non elicit se', verum est 'idem' formaliter. Quando tamen non sunt idem formaliter, non est inconueniens unum esse elicitivum et aliud elicitum, sicut non est inconueniens unum esse absolutum et fundamentum et aliud esse relationem. Non tamen est aliud
 25 nisi nomen; sed non est idem formaliter.

4 Quia] et G 8 et om. A 10 quamvis] quam B 11 Per om. A 12 alia]
 illa E || quod¹] quia F 13 vel¹] aut E 14 exposito] praeexposito F 15 secundum]
 primum G || dico] dicitur E || elicitā] abstracta G 16 ab] ipsa add. D 16-18 realiter...
 distinguitur om. (hom.) G 17 sicut] sed D 17-18 distinguitur] distinguatur D || 21 est om.
 G || idem om. F || sunt om. G 23 aliud] non add. G, esse add. HZ 24 esse om. DEF
 25 nomen] natura HZ || est om. E

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 4 R.
 lin. 22 - p. 116, lin. 3.

² Supra, p. 115,

§ Et si quaeratur quid sit dicendum de virtute sermonis, dico quod illud vocabulum 'elicitum', sicut usitatur in quaestionibus, raro vel numquam invenitur in philosophis vel Sanctis, et ideo utendum est eo sicut homines communiter utantur. Et si varii vario modo utantur, sicut iste Doctor aliter quam alii utitur, quantum mihi videtur ex dictis suis hic, — quamvis certitudinem de hoc non habeam, pro eo quod in respiciendo dicta sua numquam ad spatium unius diei expendi —, distinguendum est. Et tunc secundum varias significationes potest de virtute sermonis utrumque concedi. Et tamen iste, quantum mihi apparet ex dictis suis, hic non discordat ab aliis nisi in voce, quae tamen fuerit intentio sua nescio. §

Ad secundum dubium¹, videtur difficultas magis consistere in verbis quam in re. Si enim illud praecise dicatur esse productum quod est terminus productionis et denominatur a productione, sic ipsa generatio passiva non est producta. Si autem illud dicatur productum quod est idem realiter cum termino producto et habet diversitatem realem ad producentem, — qualiter non habet essentia divina, et ideo non potest dici nec producentem nec producta —, si, inquam, ita sit, tunc potest dici quod filiatio et generatio passiva est producta, quia est eadem realiter cum Filio producto et distinguitur realiter a Patre. Et ita non videtur inconveniens attribuire filiationi vel generationi passivae quidquid attribuitur Filio, propter identitatem realem cum Filio et

1-12 Et... nescio *om.* A 1 quaeratur] dicatur E || sit] est F 2 vocabulum] nomen E || sicut] secundum E, quod sic FG || usitatur] usitetur E || quaestionibus] quaestione Z 3 vel²] et D 5 Et] vel B || sicut] sed G 6 utitur, quantum] utantur sicut E || hic *om.* E 7 de hoc *om.* G || hoc] eis FHZ 8 expendi] expandi E 8-9 distinguendum est *om.* F 9 potest *om.* E 9-10 de virtute sermonis *om.* F 10 Et... quantum] quod numquam C || tamen] tunc BG || iste... mihi *om.* B 11 hic *om.* E || quae] quia B 12 fuerit] fuit BCDH || nescio *om.* B 13 videtur] utrum quod *add.* G 13-14 consistere] consistat G 15-16 a productione] ab ipsa generatione D, *om.* E 16 autem] aliud A, *om.* E 18 producentem] productionem C 19 non² *om.* G 20 producta] productum E || inquam] numquam D || quod] tunc D 21 eadem] idem E 23-24 quidquid] quam quod D, quod E 24 cum Filio *om.* E

¹ Supra, p. 116, lin. 5-13.

propter distinctionem realem ipsius a quocumque realiter distinguitur Filius.

Et si dicatur quod tunc spiratio activa posset dici producta in Filio, dico quod non. Quia, quamvis sit eadem
 5 realiter cum Filio, est tamen realiter eadem cum Patre, et ideo ab eo non producit, sicut nec essentia.

Per ista, sive dicatur uno modo sive alio ¹, potest responderi ad argumenta. Tenendo enim secundum modum ², concedenda est conclusio illorum argumentorum. Et posset confirmari iste
 10 modus. Quia si, per impossibile, Filius de novo produceretur, ita tamen quod essentia non de novo caperet esse, — sicut nec anima intellectiva, si sub ea de novo crearetur materia —, ipsa filiatio esset vere producta, quia omne novum est vere productum. Igitur, eodem modo, quod est in producto et non in producente,
 15 — nec in aliquo nisi in producto, quamvis non de novo producatur —, poterit dici productum. Igitur cum filiatio sit huiusmodi, vere poterit ipsa dici produci.

Et si dicatur quod si producit, ergo aliqua productione producit, ergo essent hic duae productiones, p o
 20 test dici quod non producit aliqua productione quae sit aliquid unum a parte rei quocumque modo distinctum ab illa productione. Sed sicut creatura creatur creatione, quae non est aliquid unum a parte rei medium inter creatorem et creaturam, et tamen realiter creatur, — sed est hic unus conceptus significans
 25 diversimode ipsum Deum et rem quae creatur, connotando di-

3 Et] sed G, om. A || dici] esse add. E 4 eadem] idem E 8 modum] istum add. G
 9 est] esset E, et add. D || Et om. D || posset] etiam add. D 12 novo] aliquid add. D || materia]
 tunc D, et add. HZ, et persona add. G 12-13 ipsa filiatio] ipso filio G 13 vere¹] de novo D ||
 est] de novo add. D 14 et om. E 15 nisi] nec G, om. F 17 ipsa om. EHZ || produci]
 productum E, producta HZ 18 producit] producatur E 19 hic] huiusmodi HZ
 20 quae] qui G 22 creatur] crearetur HZ 23 medium om. F 24 est om. D

¹ Cf. supra, p. 120, lin. 14-22. ² I.e. in casu quo 'productum' significat illud quod est idem realiter cum termino producto et habet diversitatem realem ad producentem. Cf. supra, p. 120, lin. 16-18.

versa, sicut patebit in secundo¹ —, ita ista filiatio produ-
 retur, et tamen sine omni productione media quae dicat respectum,
 sive realem sive rationis. Et tunc filiatione produci non est aliud
 quam esse idem realiter cum Filio, et distingui realiter a quo-
 cumque distinguitur Filius realiter, et Filium habere esse ad esse⁵
 Patris. Et tunc non eodem modo acciperetur 'productio' cum
 dicitur 'generatio passiva producitur', et cum dicitur 'Filius pro-
 ducitur generatione passiva'. Quia in primo non accipitur 'pro-
 ductio' pro aliquo uno, sed est nomen vel conceptus connotativus,
 — et non respectivus secundum quod distinguitur a connotativo —,¹⁰
 et in secundo dicit unam rem quae est realiter et formaliter fi-
 liatio. Et sic accipiunt modo communiter doctores gene-
 rare vel generationem activam vel passivam, et sic intellexi
 quidquid prius dixi de generatione et principio elicitivo
 ipsius². Tenendo primum modum³, potest dici quod quamvis¹⁵
 habeat esse simpliciter in Filio a Patre, quia tamen non est ter-
 minus talis productionis, ideo non potest dici producta.

Per idem ad secundum⁴, quod aliquid convenit personis quod
 non convenit essentiae, sicut esse formaliter supposita convenit
 personis quod non convenit essentiae. Et ita posset dici in propo-²⁰
 sito, quia filiatio non est formaliter terminus productus. Sed
 quae sit causa istius locutionis, difficile est assignare.

1-2 produceretur] producitur F 2 omni om. E || dicat om. G || respectum] aliquem
 add. C 3 sive¹ om. F || filiatione] filiationem CEG 4 distingui] distinguitur G
 5 habere] aliud add. E || ad] ab G 6 eodem om. E 7 dicitur¹] quod add. E || dicitur²]
 quod add. E 7-8 producitur] producat E 8 non] modo E 9 est om. E 10 non]
 tamen G || secundum] sed G || quod] dicitur quod conceptus respectivus add. G 11 et¹ om. D
 || realiter] idem add. E 11-12 filiatio] cum Filio vel cum filiatione E 14 prius om. F
 15 potest om. G 16 simpliciter om. A || a Patre om. HZ 17 ideo] relatio HZ 19-20 si-
 cut... essentiae om. (hom.) C 19 sicut] illud G || esse] esset A || supposita] suppositum HZ
 21 quia] quod BDEF 22 istius om. E

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 1 C-F. ² Cf. supra, d. 5,
 q. 1 et d. 5, q. 3 (p. 36, lin. 12 - p. 37, lin. 22 et p. 68, lin. 4 - p. 75, lin. 12).

³ Supra, p. 120, lin. 14-16. ⁴ Supra, p. 116, lin. 9-13.

Ad tertium dubium¹ dicendum quod loquendo de generatione sicut communiter doctores loquuntur, scilicet de aliqua re quae distinguitur realiter ab alia in divinis, sic principium elicativum ipsius est praecise essentia; nec tamen potest dici generans, propter identitatem realem cum producto.

Ad secundum², quod principium elicativum et terminus formalis proportionantur, quia utrumque est res, quamvis hoc non semper sufficiat; sed non oportet quod omnem modum essendi habeat unum quem habet reliquum.

Ad quartum dubium³ dico quod quamvis evidenter appareat quod relatio non est principium elicativum generationis, accipiendo generationem pro aliqua una re sicut communiter accipiunt doctores, tamen accipiendo generationem illo modo quo accipienda est creatio, difficile est probare quin generatio activa sit principium elicativum generationis illo modo dictae, et quin generatio passiva sit terminus formalis eiusdem. Sed sic non sum locutus de termino formali generationis prius in distinctione⁴, sed primo modo tantum.

[RATIONES SCOTI CONTRA PRAEDICTA]

Verumtamen probatur quod relatio nullo modo sit principium elicativum generationis. Primo sic⁵: « Omnis relatio videtur aequae naturaliter respicere suum proprium correlativum, igitur

1 dubium *om.* E || dicendum] est *add.* D 3 alia] illa A, ista vel alia E || sic] sicut G
 4 nec] non GHZ 6 secundum] tertium D 7 res] quia *add.* G 8 non] tamen *add.*
 E || essendi] causandi D 9 quem habet] quod non habeat D 10 dubium *om.* DZ || dico]
 dicendum est D 12 una] vera E || communiter] convenienter H, *sed corr.* H² 12-13 pro...
 generationem *om.* (*hom.*) B 13 illo] aliquo E, primo G 14 est² *om.* D 17 gene-
 rationis *om.* EF || in *om.* HZ 21 primo] probo E 21-22 relatio... igitur *om.* (*hom.*) A

¹ Supra, p. 116, lin. 14-19. ² Supra, p. 116, lin. 20-23. ³ Supra
 p. 116, lin. 23. ⁴ Cf. supra, d. 5, q. 3 (p. 70, lin. 1 - p. 75, lin. 12
 et p. 79, lin. 15 - p. 83, lin. 17). ⁵ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 7, q. 1, nn.
 36-38 (ed. Vaticana, IV, 122-123).

relatio spirativi aequae naturaliter respicit suum proprium correlativum sicut relatio generantis suum; non distinguuntur autem in divinis productiones per modum naturae et voluntatis, nisi quia principium 'quo' productionis aliter se habet ad productionem et productum, quia hic naturaliter hic libere; ergo non esset 5 tunc duae productiones per modum naturae et voluntatis ».

« Secundo, quia tunc eadem relatio esset principium sui ipsius, quia in Patre non est nisi unica relatio ad Filium ».

« Tertio, quia tunc paternitas esset simpliciter perfectior filiatione. — Probatur consequentia dupliciter. Primo, quia illud quo 10 produciens producit, si non est eiusdem rationis cum forma producti, continet eam virtualiter et est perfectior ea; ergo si paternitas est quo Pater agit, et non est eiusdem rationis cum filiatione, continet filiationem virtualiter et erit perfectior ea. Secundo, quia filiatio non dat Filio quod agat; nihil enim, nec ad intra nec ad 15 extra, producit Filius filiatione; ergo si Pater paternitate agit formaliter, paternitas est aliquid perfectius filiatione ».

Item, essentia est principium vel potentia generandi, ergo non relatio. Antecedens probatur primo sic ¹: « Quod est perfectionis in principio productivo, non tollit ab aliquo rationem 20 principii productivi; sed communicare se in identitate numerali et adaequata communicatione, ponit perfectionem in principio productivo; igitur hoc non tollit ab aliquo rationem principii productivi. Sed si Deus per impossibile generaret alium deum, et ille alius tertium, deitas poneretur principium productivum al- 25

1 spirativi] spirativa F, spirandi HZ, videtur add. G || aequae] ita HZ || suum om. E || proprium om. C 2 generantis] generalitatis C || suum om. D 4 quia om. ACE || principium] a add. F || habet] habeat E 5 et] in D || quia] quam D, quod F || hic¹] hoc CHZ, huius Scot. || hic²] hoc HZ, illius Scot. 9 esset] prior add. E, om. G || simpliciter] et add. E 14 virtualiter om. F || erit] est F 16 si om. E 17 formaliter om. E || perfectius] posterius E 18 Item] quarto add. D 19 relatio] alia add. G || Antecedens] agens HZ 19-20 perfectionis] perfectior G 20 in] aliquod add. E 21 in om. C 21-24 sed... productivi om. (hom.) E 22 communicatione] communicative Z 24 et om. D 25 alius] illius G, om. F || tertium] alium F || deitas] divinitas D

¹ Scotus, ibidem, n. 39 (IV, 123).

terius et non relatio; quia tunc non communicaret se in identitate numerali, nec communicaret se communicatione adaequata sibi in ratione principii productivi, quia deitas posset esse principium alterius communicationis, puta factae — per impossibile —
 5 [a] secundo deo. Ergo cum modo deitas communicetur in identitate numerali et communicatione adaequata sibi, ita quod in deitate non potest esse alia communicatio numero, eiusdem rationis cum ista, — sequitur quod multo magis ponetur nunc 'absolutum' esse principium productivum quam tunc poneretur ».

10 Secundo sic ¹: « aliquid absolutum est terminus formalis, ergo aliquid absolutum est ratio formalis qua agens agit ». Probatio consequentiae: « quia impossibile est 'agens' continere terminum formalem productionis nisi agat forma aequae perfecta, si univoce, — vel perfectiori, si aequivoce; in divinis autem nihil est perfectius
 15 absoluto, quia 'absolutum' est formaliter infinitum, relatio autem non; ergo etc. ».

Item, arguitur ² sic: « Relatio nec est principium nec terminus actionis, V *Physicorum* » ³.

[RESPENSIO AUCTORIS AD ARGUMENTA SCOTI]

20 Sed quidquid sit de conclusione, rationes istae non concludunt. Prima ⁴ non, quia concedendum est quod aequae naturaliter

1 non²] nec HZ, om. G 2 se] in add. D, om. A 3 deitas] divinitas DHZ
 4 impossibile] impossibile EFGHZ 5 a sic Scot., mg. C² || modo] Deus vel add. E || deitas] divinitas D 7 deitate] divinitate D || potest] posset FG || alia] aliqua DEF 8 cum ista] aliqua add. B, om. E || ponetur] poneretur DFGHZ 9 poneretur] ponetur E 10 Secundo] tertio DE 12 continere] communicare Scot. 17 arguitur sic] sicut dicitur V *Physicorum* E || nec¹] non DEHZ || nec²] neque E 18 V *Physicorum* om. E 20 sit om. E || conclusione] tamen add. E || istae om. E

¹ Scotus, ibidem, n. 42 (IV, 124-125). ² I.e. ab Henrico Gandavensi, *Summa*, a. 39, q. 4 (I, f. 247 B) contra quem arguit Scotus, *Ordinatio*, I, d. 7, q. 1, n. 18 (IV, 112-113). ³ Aristot., *Physica*, V, c. 2, t. 10 (225b 11-13).

⁴ Supra, p. 123, lin. 21 - p. 124, lin. 6.

et aequae necessario producitur Spiritus Sanctus sicut Filius. Nec propter hoc dicitur magis Spiritus Sanctus produci per modum voluntatis quam Filius quia Spiritus Sanctus non produceretur naturaliter.

Ad secundum argumentum ¹ patet quod illa generatio non ⁵ esset aliqua relatio in Patre ad Filium, sicut nec creatio est aliqua relatio Dei ad creaturam. Sed illa generatio diceret principaliter paternitatem et Patrem, connotando ipsum Filium, sicut creans dicit principaliter ipsum Deum, connotando creaturam cuius esse sequitur ad esse Dei. 10

Tertium ² minus valet inter omnia. Quia quodcumque aliqua sunt alterius et alterius rationis, non minus se habent sicut perfectius et imperfectius quam si unum esset productivum alterius. Quia, sicut ostensum est prius ³, de ratione producentis nec est quod sit perfectius nec imperfectius ipso producto. Et ita ¹⁵ si paternitas et filiatio non sint eiusdem rationis, sequitur per illam rationem quod unum sit perfectius alio. Similiter sequeretur quod essentia esset perfectior relatione, quod est manifeste falsum, quia tunc relatio esset imperfectior essentia, quod est falsum, quia nihil est imperfectius in Deo. Consequentia patet, quia qua ratione ²⁰ quando principium productivum non est eiusdem rationis cum forma producti, illud quo agens agit est perfectius et continet formam producti virtualiter, eadem ratione erit perfectius omni eo et continebit virtualiter omne illud quod non est eiusdem ra-

1 et om. E 2 dicitur] quod add. A 3 voluntatis] plus add. D || quia] quam A, quasi B, secundum quod G 5 quod] quia GHZ 6 esset] est DF || sicut] sed G 7 generatio] relatio EHZ || principaliter om. F 8 et] vel D || sicut] sed D 8-9 connotando... Deum om. (hom.) A 9 ipsum om. E || connotando] ipsam add. D 11 Tertium] argumentum add. D || omnia] tria G, alia add. D || Quia] quae D 12 et alterius² om. A || rationis om. E || sicut] secundum F 13 esset om. E 14 est] fuit E || ratione] relatione G
 15 nec¹ non E || nec² vel E || ita] ideo F 17 Similiter] tunc add. E 18-19 quia... falsum om. (hom.) E 19 est] manifeste add. D 20 imperfectius] perfectius D || quia om. D || ratione] formatione A, om. B 22 quo] quod E 24 est om. E

¹ Supra, p. 124, lin. 7-8. ² Supra, p. 124, lin. 9-17. ³ Cf. supra, d. 5, q. 2 (p. 59, lin. 8 - p. 61, lin. 16).

tionis cum ratione producendi. Nec est terminus formalis. Hoc patet per ipsum alibi¹, ubi accipit istam propositionem: « Nulla entitas simplex habetur per generationem, nisi sit terminus formalis eius vel saltem contenta sub termino formali ».

- 5 Igitur si essentia sit terminus formalis, et non relatio, sequitur quod relatio sit contenta virtualiter in essentia, et per consequens erit imperfectior ea, si praedicta ratio sit bona. Dico ergo quod sive paternitas sit principium elicativum generationis sive non, non est perfectior filiatione, propter identitatem realem utriusque
10 cum eadem essentia numero.

Si dicatur quod si non sit eiusdem rationis, et sic principium elicativum continebit virtualiter filiationem, dico quod 'continere virtualiter aliquid' potest competere imperfectiori. Quia 'continere aliquid virtualiter' non est aliud quam hoc esse princi-
15 pium elicativum productionis et illud esse terminum, et hoc potest competere aequae perfectio. Et ideo concedendum est quod causa univoca ita continet virtualiter effectum suum sicut causa aequivoca.

Ad secundam probationem in illo argumento² dico quod
20 quamvis filiatione nihil ageret, non sequeretur quod filiatio esset imperfectior paternitate, sicut non sequitur 'Filius non generat, ergo est imperfectior Patre', et hoc utrobique propter identitatem realem omnium cum eadem essentia numero.

3 sit] sicut D 5-6 sequitur quod relatio *om. (hom.)* HZ 6 virtualiter] similiter GHZ
7 erit] sit D, *om. E* || ratio] relatio G 11 si² *om. E* 12 continebit] contineat E
12-13 virtualiter... continere *om. (hom.) E* 13 competere] non perfectiori sive *add. D*
14 hoc *om. D* 15 esse terminum] est termini AB 16 ideo] ita D 17 ita *om. E* ||
virtualiter *om. DF* || causa *om. D* 19 secundam] tertiam E || illo *om. D* || argumento] abso-
luto A, arguendo D 20 nihil] non F || sequeretur] sequitur D 21 imperfectior] per-
fectior D || paternitate] patre F 22 hoc] est *add. D* 23 realem] numeralem E, *om. G* ||
omnium] illorum *add. E* || eadem *om. C*

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 5, p. 2, q. un., n. 140 (ed. Vaticana, IV, 79). ² Supra, p. 124, lin. 14-17.

Ad aliud¹ diceretur breviter quod si unus Deus generaret alium Deum tunc deitas esset ratio generandi, quia nulla foret relatio talis quae posset esse ratio generandi. Si tamen esset ibi relatio eadem realiter cum essentia, posset concedi quod tam essentia quam relatio foret ratio generandi. 5

Ad aliud patet prius, distinctione 5². Si tamen teneatur quod nullo modo relatio sit principium elicativum, potest responderi ad rationes quod non quaelibet forma habet operationem talem. Nec oportet quod propria operatio sit a propria forma, et maxime quia ipsamet operatio est propria forma. Ita esset in proposito, 10 quia illa operatio esset propria forma suppositi illo modo quo est ibi propria forma.

Ad ultimum argumentum pro alia opinione³ diceretur leviter quod aliqua relatio potest esse principium et terminus actionis, sicut patet quod relatio potest esse principium movens ad intel- 15 lectum sui ipsius et ad volitionem sui ipsius. Quis tamen sit intellectus Philosophi alius⁴ patebit.

[RESPONSIO AUCTORIS AD QUINTUM DUBIUM]

Ad quintum dubium⁵ dico quod, sive relatio sit principium elicativum sive non, non est principium determinativum, 20

1 aliud] quartam D || diceretur] dicitur HZ || breviter] videtur G, om. (lac.) A || quod om. E || unus] scilicet add. G 2 Deum om. E 2-3 quia... generandi om. (hom.) B
5 foret] esset principium vel E 6 prius om. D 7 nullo modo] nec DE, om. G
8 quod] quia FGHZ || operationem talem] operationes tales E 10 quia] quando FHZ ||
esset] est DE 12 ibi] in A 13 alia] illa HZ 14 relatio om. A 15 movens]
motui G 15-16 intellectum] intellectionem HZ 16 Quis] quae D, quid G 16-17 in-
tellectus] intentio D 17 Philosophi om. G || patebit] dicetur E 19 dubium om. C
20 elicativum om. E

¹ Supra, p. 124, lin. 18 - p. 125, lin. 9. ² Supra, d. 5, q. 3 (p. 68, lin. 3 - p. 75, lin. 12). ³ Supra, p. 125, lin. 17-18. ⁴ Guillelmus de Ockham, *Expositio in libros Physicorum Aristotelis*, V. t. 10: « Neque in ad aliquid... » (cod. Oxon. Merton 293, ff. 114rb-115ra). ⁵ Supra, p. 117, lin. 4-5.

quia vane et superflue ponuntur tales respectus determinantes. Si enim tales respectus ponantur, adhuc essentia est indeterminata ad illos respectus, cum illa secundum se et absolute sit unica et respectus sint plures. Igitur oportet quod determinetur ad illos
 5 respectus per alios respectus, et sic in infinitum. Vel si potest ex se determinari ad illos respectus, eadem ratione poterit ex se determinari ad illos actus, et ita superflue ponuntur tales respectus.

Ad primum in contrarium ¹ dico quod 'indeterminatum' est duplex. Quoddam est indeterminatum quia est illimitatum et
 10 commune. Quoddam est indeterminatum quia non est ex se sufficiens. P r i m o m o d o 'indeterminatum' non recipit aliquam determinationem, quia numquam debet esse determinatum, sed semper debet esse illimitatum et commune. Sicut sol est inde-
 15 ducit unum effectum non limitatur ad illum nec sibi appropriatur, sed essentialiter manet indeterminatus sicut prius. Et isto modo est essentia indeterminata.

A l i t e r dicitur 'indeterminatum' quia non est ex se sufficiens ad aliquod, sed cum uno facit determinate unum vel determi-
 20 natur ad unum, et per aliud ad aliud. Sicut voluntas ante omnem actum volendi est indeterminata ad movendum corpus tali motu vel tali, quia ex se sine volitione determinata non exit, nec potest esse sufficiens ad exeundum in istum actum vel in illum. Et ideo

1 ponuntur] poneretur D, ponunt G || tales] talis D || determinantes] determinate C, determinantis D 2 ponantur] ponerentur B, ponuntur DF 4 sint] sunt BGH || determinetur] determinantur E, determinatur H 5 respectus²] et ■ converso D 6-7 ad... determinari om. (hom.) E 6 illos] plures HZ || ratione om. C || se om. A 7 actus] sicut ad illos respectus add. D 8 quod om. ABCFG 9 quia] quod DEGHZ 10 commune] et add. B || est¹] illimitatum vel add. D, om. F || quia] quod FG 13 debet om. E || illimitatum] elicitem C, absolutum E 14 producendum om. F || et] etiam add. E 16 essentialiter] aequaliter E || sicut prius om. HZ 18 indeterminatum] indefinitum G || quia] quod E 19 vel] per unum add. D 19-20 determinatur] determinate G 20 ad om. GZ || omnem] communem E 22 nec] non A 23 exeundum] existendum CH, sed corr. H² || in² om. CE

¹ Supra, p. 117, lin. 5-10.

per istam volitionem determinatur ad istum effectum, et per aliam volitionem determinatur ad alium effectum, et tunc bene requiritur aliquid determinativum. Sed non oportet quod semper illud determinativum sit receptum in determinato, sed aliquando potest esse aliquid extrinsecum, puta aliqua causa partialis extrin- 5
seca necessario requisita. Sed isto modo non est essentia indeterminata, sed tantum primo modo.

Ad secundum¹ dico quod, posito quod essentia non esset principium formale nisi ex hoc quod est aliquid suppositi, bene requireretur aliquid aliud ad hoc quod essentia esset principium 10
formale, non tamen tamquam determinativum et praeivum generationi, sed tamquam actio vel productio cuius illud principium formale deberet esse principium elicitivum, quia nihil est in supposito nisi essentia et illa generatio cuius est principium elicitivum. Et ideo quando dicitur quod 'essentia non est principium formale 15
nisi ut est aliquid suppositi', ista propositio potest intelligi bene et male. Si enim intelligatur quod requiritur aliquid suppositi tamquam praeivum supposito vel generationi, sic est simpliciter falsa. Quia nihil est praeivum, nec aliquid quocumque modo distinctum a supposito et a generatione illa, nisi essentia praecise. 20
Si autem intelligatur quod non est principium elicitivum sine supposito, verum est: sic enim nihil est causa sine causato. Non

1 et om. E || aliam] illam D, et aliam add. E 2 volitionem om. D || determinatur om. DE || ad alium om. E || effectum om. DE || et tunc] etc. G 3-4 Sed... determinativum om. (hom.) D 4 in] aliquo add. HZ 5 extrinsecum] intrinsecum E || puta] sicut E
6 Sed] et D 6-7 indeterminata] determinata E 7 primo] illo E 8 secundum] tertium D 9 hoc om. G || est] sit F, principium vel add. E || bene] unde G 11 tamen om. EHZ
|| praeivum] principium EF 11-12 generationi] generationis F 12 vel] et D 13 elicitivum] absolutum G || est om. ABG 13-14 quia... elicitivum rep. A, mg. F2, om. (hom.) E
14 cuius] dicitur esse et add. D 15 quando om. G || principium] aliquid D 16 ut] non G
|| aliquid] quid E || intelligi] et add. HZ 18-19 praeivum... est om. (hom.) D 18 praeivum] prius E 19 Quia] quod F || praeivum] sic prius E 20 a2 om. D 21 principium] praeivum F 22 supposito] praesupposito E 22-2 (p. 131) Non... causato om. (hom.) F

¹ Supra, p. 117, lin. 11-18.

tamen illud causatum est determinativum causae ad illud causatum. Unde sicut nihil potest esse causans formaliter sine causato, — et tamen causatum non est elicivum nec determinativum, sed est effectus productus —, ita essentia non potest esse principium
 5 elicivum sine generatione, et ideo non sine supposito. Et tamen nec suppositum nec generatio nec aliquis respectus est elicivum nec determinativum, sed generatio est actio elicitata modo praedicto, et suppositum est constitutum per illam generationem.

Ad tertium ¹ dico quod illud quod non potest exire in actum,
 10 omni alio circumscripto quod non est actus nec constitutum per actum, non potest se determinare ad actum. Nunc autem essentia potest esse principium elicivum, circumscripto omni respectu qui non est actus generandi, non tamen sine actu generandi.

15 Ad ultimum ² dico quod singulare est in Deo quod principium productivum nec in quantum principium nec aliquo modo est impossibile productum, sed est ipsum productum, quamvis non formaliter. Unde haec est falsa ³ 'essentia ut in Patre est impossibile productum', vel 'essentia sub respectu paternitatis

1 determinativum] suae add. E 4 est om. G || potest] habet F 5 non om. ABHZ
 || sine om. A || tamen] tunc E 6 respectus] alius E || est om. A || elicivum] elicitus F
 7 nec] non add. A, om. D || determinativum] determinativus F, om. D 7-8 praedicto] dicto D
 9 quod² om. D 11 ad actum om. A 12 omni om. HZ 13 generandi¹] intelligendi HZ
 15 ultimum] aliud D || quod²] quoddam E 17 sed est] si tamen G, tantum add. F
 18 ut] est add. DE 18-19 impossibilis] Filio add. EHZ 19 respectu] ratione DE

¹ Supra, p. 117, lin. 19-22. ² Supra, p. 117, lin. 23 - p. 118, lin. 3.

³ Haec proposito cecidit sub censura Magistrorum in processu Avenionensi: «Dicimus quod propositiones, quas iste negat, sunt verae, alias sequeretur confusio personarum, quod est *hereticum*, quia reduplicatio ista: 'ut in Patre', vel ista: 'sub respectu paternitatis', dicunt modum, quo divina essentia habetur a Patre. Qui modus habendi non est in Filio. Consequentia autem, quam iste facit, peccat per fallaciam consequentis a destructione inferioris, quia non sequitur: essentia est impossibilis sub isto modo, ergo omni modo est impossibilis». J. Koch, «Neue Aktenstücke zu dem gegen Wilhelm

est impossibilis Filio', quia omnes tales sumptae cum talibus reduplicationibus, sicut *alias* est dictum¹, inferunt quod absolute essentia est impossibilis Filio. Ideo sunt simpliciter falsae.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale² dico quod essentia est in Filio, et non⁵ est impedita. Et tamen non sequitur quod potest generare, quia ipsa essentia constituit cum actum generandi ipsum Patrem. Nec valet 'est in Filio, ergo potest in actum generandi, ita quod Filius possit ea generare', propter distinctionem realem paternitatis et filiationis, et quia cum ipsis essentia constituit distincta supposita.¹⁰

Ad secundum³ dico quod omnis productio est a principio distinctivo tamquam ab illo quod producit, non tamquam ab illo quo producit.

1 est *om.* E || impossibilis] impossibilis E 3 Filio] et *add.* D 5 dico] patet D ||
in Filio] Filius C 6 est *om.* D 6-9 sequitur... ea *om.* D 7 Nec] neque F 9 ea]
postea GHZ || propter *om.* A 10 quia] quae D || ipsis *om.* D || constituit distincta] consti-
tuunt diversa D || supposita] sicut actus generandi constituit cum essentia suppositum Patris qui
non est Filius *add.* D 12 distinctivo] productivo F || quod] quo F 13 quo] quod F ||
producit] et sic patet *add.* D

Ockham in Avignon geführten Prozess», *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, VIII (1936), pp. 181, lin. 28 - 182, lin. 18 et p. 196, lin. 21-24. Iuxta censores, Ockham 'in libro suo' hanc sententiam delevit. ¹ Guil-
lelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 1, q. 5 et d. 2, q. 1 (ed. St. Bo-
naventure, N.Y., I, 480 et II, 25); sed Ockham tractat in extenso de pro-
positionibus reduplicativis infra, d. 12, q. 2 (pp. 401-406), et in sua *Summa*
logicae, p. II, c. 16 (ed. St. Bonaventure, N.Y. 1974, 289-296). ² Supra,
p. 98, lin. 12-16. ³ Supra, p. 98, lin. 17-19.

[QUAESTIO II]

UTRUM ABSOLUTUM SUB RATIONE ESSENTIAE VEL SUB RATIONE
ALIQUA ATTRIBUTALI SIT POTENTIA GENERANDI]

Secundo quaero utrum absolutum sub ratione essentiae vel
5 sub ratione aliqua attributali sit potentia generandi.

Quod sub ratione attributali videtur:

Quia omnis actus dicendi est ab aliquo sub ratione intellectus,
et eliciens actum dicendi est aliquid sub ratione intellectus; sed
Filius producit actum dicendi; igitur etc.

10 Ad oppositum:

Nihil est absolutum in divinis nisi essentia; igitur potentia
generandi, si sit absolutum, erit essentia sub ratione essentiae.

[OPINIO SCOTI]

Ad istam quaestionem dicunt aliqui quod essentia sub
15 ratione essentiae non est immediatum et proximum principium
elicitivum generationis vel potentia generandi; secundo quod
intellectus est immediatum et proximum principium elicitivum;
tertio quod non voluntas; quarto quod non intelligere nec actus
intelligendi.

20 Primum probatur sic, ut potest elici ex dictis suis¹: quia si
essentia esset immediatum et proximum — et praecise sub ra-
tione essentiae — principium elicitivum generationis, eadem ra-
tione et spirationis, et per consequens in principio elicitivo istarum

4 quaero *om.* H || vel] an Z 5 sub *om.* GH || aliqua] ratione *add.* D || potentia generandi]
principium elicitivum generationis Verbi C 6 Quod] quia G 7 Quia] quod G 8 eli-
ciens] elicitive D || aliquid] ab aliquo D 8-9 est... dicendi *om.* (*hom.*) C 14 istam *om.* C ||
dicunt aliqui] dicitur primo C 16 generationis... generandi *om.* C 18 non¹] est *add.* E
|| voluntas] principium elicitivum *add.* (*mg.*) E² 20 ut] vel D || dictis suis] eis quae dicit D
23 elicitivo *om.* D

¹ Ex dictis scilicet Scoti, cuius verba Ockham infra diffuse recitat.

duarum productionum nulla penitus esset distinctio. Consequens falsum, ergo antecedens.

Falsitas consequentis patet. Et probant aliqui sic ¹: « Omnis pluralitas reducitur ad unitatem vel ad paucitatem tantam ad quantam potest reduci; ergo pluralitas activorum principiorum 5 reducitur ad unitatem vel ad tantam paucitatem ad quantam reduci potest. Sed non potest reduci ad aliquod unum principium productivum, quia principia ² productiva quae sunt natura et voluntas habent oppositos modos principiandi, quia alterum inclinatur ex se ad agendum naturaliter, alterum libere in sua potestate 10 habet producere, ita quod ad hoc ex se naturaliter non inclinatur. Si autem reduceretur ad aliquod unum principium productivum, illud haberet determinate alterum modum principiandi: vel enim esset ex se productivum determinate per modum naturae, vel non ex se determinate sed libere, et ita per modum 15 voluntatis. Ergo non possunt reduci ad paucitatem minorem quam ad dualitatem principii, scilicet productivi per modum naturae et principii productivi per modum voluntatis ».

Secundo ponit quod essentia et intellectus sunt totale principium. Unde dicit sic ³: « Hoc totum 'intellectus habens obiectum 20 actu intelligibile sibi praesens' habet rationem memoriae perfectae in actu primo, quae scilicet est immediatum principium actus secundi et notitiae genitae; in hoc autem principio quod est

1 Consequens] est *add.* DZ 2 ergo] et *add.* DZ 4 ad² *om.* FG || tantam] tamquam G 5 quantam] quam D 6 tantam] tam C || paucitatem] vel *add.* B 7 aliquod *om.* E 8 quae *om.* G 9 alterum] unum D 10 ex se *om.* D || alterum] et aliud D, vero *add.* E 11 ex se *om.* B 12 reduceretur] reducitur F 12-14 productivum... se *om.* (*hom.*) E 15 non *om.* A 16 quam] quod Z 17 productivi] producti DE 17-18 et principii *om.* E 17 productivi] producti D, *om.* E 19 Secundo] quod *add.* E || quod] quia HZ || sunt] sibi G 20 Unde *om.* HZ || dicit] dicens Z 21 intelligibile] formale G 22 quae] quo D, qui Z *mg.* H²

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, qq. 1-4, nn. 301-302 (ed. Vaticana II, 305-306). ² Verba 'principia... productivum' (lin. 8-13) leguntur in textu a Scoto cancellato, ibidem (II, 305s.). ³ Ibidem, n. 310 (II, 313).

memoria concurrunt duo, quae unum principium constituunt totale, videlicet essentia in ratione obiecti, et intellectus, quorum utrumque est quasi parziale principium respectu productionis adaequatae huic totali principio ». Sic igitur principium produc-
 5 tivum est tam essentia quam intellectus.

Tertium probatur ¹ « quia principium productivum unius rationis in divinis non potest habere duas productiones; nulla enim productio est ibi nisi unius rationis, quia adaequata; ergo cum Spiritus Sanctus producat per modum voluntatis ut per princi-
 10 pium productivum, Filius non sic producet ».

Quartum declaratur quia ² « memoria in Patre est principium operativum Patris, quo scilicet ut actu primo Pater formaliter intelligit; est etiam eadem memoria Patri principium productivum, quo Pater existens in actu primo producit ut est in actu secundo
 15 notitiam genitam, et actus primus prior est secundo prioritatem originis. Et ideo non fundatur actus productivus super actum essentialem, qui consistit in actu secundo, videlicet qui est operatio-
 quasi super rationem formalem eliciendi illum actum, sed quodam modo praexigit illum actum, quia actus primus, qui est et
 20 operativus et productivus, est ratio perficiendi in actu secundo suppositum, in quo est quodam ordine prius quam intelligatur produci illud quod producit. Operans enim et producens, per illud principium, prius est operans quam producens ».

« Exemplum. Si 'lucere' poneretur aliqua operatio in luminoso et 'illuminatio' poneretur productio luminis a luminoso, lux

2 videlicet] scilicet DE || ratione] subiecti et intellectus add. E 3 utrumque om. C || parziale] obiectum vel parziale add. E 4 huic] autem principali add. E 7 non om. A
 10 productivum om. CD 13 est] et D || eadem] in add. G || Patri] pater ABG, patris E
 14 producit om. A 15 est] actu add. F 17 qui consistit om. E || videlicet] scilicet E, om. D || qui] quae G 18 actum] secundum add. D 19 praexigit] exigit F || illum] istum
 F, om. C || et] actus D 20 operativus] sed quodammodo praexigit add. E 21 intelligatur] intelligitur EG 22 enim om. G 23 principium om. E || est om. G 24-25 luminoso] esse add. D

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 6, q. un., n. 16 (IV, 96).
ordinatio, I, d. 2, p. 2, qq. 1-4, nn. 311-312 (II, 314s.).

² Scotus, *Ordi-*

in luminoso esset principium 'quo' et respectu operationis quae est 'lucere' et respectu productionis quae est 'illuminare'; nec tamen 'lucere' quae esset operatio esset ratio formalis illuminationis quae est productio, sed esset ibi ordo quasi effectuum ordinato-
rum ad eandem causam communem amborum, a qua immedia-
tius procedit unus effectus quam alius. Ita in proposito. Ad eun-
dem actum primum, qui est memoria Patris, ordinem quemdam
intelliguntur habere 'intelligere' quod est operatio Patris, et 'di-
cere' quod est 'producere' Patris respectu notitiae genitae; non
talem ordinem quod 'intelligere' Patris sit causa vel principium
elicitivum 'dicere' Verbi, sed quod immediatius 'intelligere' sit
productum a memoria Patris, quam 'dicere' vel Verbum sit
productum ab eodem ».

[CONTRA OPINIONEM SCOTI]

Contra istam opinionem posset argui per dicta in 2 distinc-
tione¹ ubi probatum est quod nulla est talis distinctio inter essen-
tiam et quodcumque absolutum in Deo. Et per consequens, si
aliquid absolutum sit ratio generandi, oportet quod ipsa essentia
et nihil absolutum distinctum quocumque modo ab essentia sit
potentia generandi. Contra etiam rationem argutum est *p r i u s*²,
ubi probatum est quod tales oppositi modi principiandi possunt
competere eidem respectu diversorum.

1 esset sic DF, Scot., est ABCEGHZ 2 illuminare] illuminatio D 3 esset] esse E,
est F 4 quasi om. C 6 Ita] ista F 7 est] in add. EG 8 intelligere om. E ||
quod] quae D 9 producere] productio D 10 Patris om. B || causa vel] causalis G
11 sed] secundum Z || quod om. C 12 Patris om. E || vel] obiectum add. G 15 dicta]
praedicta DEF 17 si] ut Z 18 aliquid] aliquod F || ratio] primo G 19 absolutum]
aliud E 20 potentia] ratio A, prima ratio HZ, et ratio add. B, ratio add. G || etiam] igitur G
22 eidem] eisdem E

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, qq. 1-2 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 17-49, 55-74).

² Supra, d. 6, q. un. (p. 86, lin. 19 - p. 95, lin. 21).

Secundo posset argui quia, sicut probabitur *p o s t e a*¹, Spiritus Sanctus producit naturaliter et non libere, distinguendo 'libere' contra 'naturaliter'.

Praeterea, posito quod tales oppositi modi principiandi non
5 possent competere eidem, adhuc non probaretur intentum, scilicet quod in divinis essent duae productiones, quia non est inconveniens quod unum oppositorum reducat ad reliquum. Igitur quantumcumque essent oppositi modi principiandi et non possent competere eidem, non esset inconveniens quod modus unus
10 reduceretur tali reductione ad reliquum. Et ita, non obstante illa ratione, posset poni in Deo tantum una productio.

Contra secundum² etiam argutum est *p r i u s*³ quod non est talis distinctio ibi inter intellectum et obiectum tamquam inter absoluta, sed omne absolutum est ibi formaliter intellectus et vo-
15 luntas et huiusmodi. Contra etiam sequentia argutum est *p r i u s*⁴, ideo transeo modo. Contra etiam istum modum ponendi patebit infra, distinctione 10⁵.

Contra tertium⁶. Unum productivum unius rationis potest habere plura producta et unius rationis et alterius rationis. Igitur
20 non obstante quod voluntas sit unica, poterit esse productiva plurium suppositorum in divinis. Et per consequens, quamvis sit productiva Spiritus Sancti, poterit esse productiva Filii nisi aliud obstaret.

1 argui] arguo A || sicut] illud G 4 oppositi *om.* DE || modi] producendi vel *add.* E
5 probaretur] probatur F || intentum] in mente G 7 quod] quia G || Igitur *om.* D 9 esset]
est E || unus *om.* E 10 ita *om.* A || obstante] obiecta G 12 secundum] argumentum
add. D || argutum] probatum D 14 formaliter *om.* E 16 istum *om.* D 16-17 ponendi
patebit infra] arguitur E 18 productivum] et *add.* D 19 habere] esse G || et alterius
rep. BDH 20 sit unica *om.* E 21 sit *om.* E 22 productiva¹] productivum F ||
poterit esse] erit etiam E || productiva²] et E 23 obstaret] obstet G

¹ Cf. infra, d. 10, q. 2 (pp. 340-341). ² Supra, p. 134, lin. 19 - p. 135, lin. 5. ³ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 2 (II, 61-69). ⁴ Supra, d. 7, q. 1 (pp. 113-128). ⁵ Cf. infra, d. 10, q. 1 (pp. 320-325). ⁶ Supra, p. 135, lin. 6-10.

Praeterea, non magis est inconveniens aliquid produci libere concurrere ad productionem alicuius naturaliter producti quam est aliquid produci naturaliter concurrere ad productionem alicuius libere producti. Sed, secundum istos, ad productionem Spiritus Sancti concurrat natura, quae non agit nisi modo naturae¹; et Spiritus Sanctus libere produci; igitur etc. Assumptum patet per istos, quia ipsi dicunt² quod sicut intellectus habens obiectum intelligibile sibi praesens est productivus Verbi ita voluntas habens obiectum cognitum sibi praesens est principium communicandi naturam Spiritui Sancto. Igitur qua ratione ponunt quod obiectum praesens in memoria concurrat ad productionem Verbi sicut partiale principium, eadem ratione ponunt quod obiectum cognitum concurrat tamquam partiale principium ad productionem Spiritus Sancti.

Praeterea, si voluntas non concurrat tamquam partiale principium, aut hoc est propter sufficientiam et perfectionem intellectus qua sufficiens est sine omni alio ad producendum Verbum, aut propter posterioritatem voluntatis vel actus sui respectu actus ipsius intellectus, aut quia actus intellectus non est natus esse a voluntate. Non propter primum, quia eadem ratione deberet

1 est om. A || produci] agens E, productivus G 2 alicuius] alterius G 2-4 naturaliter... alicuius om. (hom.) D 3 est] inconveniens add. E, om. AFHZ 4 producti] produci D 6 igitur etc. om. A 7 istos] eos E || ipsi om. E || sicut om. E 9 sibi om. D || praesens] prius G 11 praesens] patris E 12 ponent] ponunt G 13-15 partiale... tamquam om. (hom.) D 13-14 principium om. Z 16 et perfectionem om. CE 17 qua] quam C, quia D || sine omni alio om. F 18 propter om. D || posterioritatem] ipsius add. HZ || actus?] sui add. G 19 ipsius om. E || aut om. D 20 Non] si G

¹ Ockham hic subintelligit 'et voluntas, quae non agit nisi libere'; resp. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 10, q. un., nn. 8-9: «Ergo non possunt haec reduci ad maiorem paucitatem quam ad dualitatem, principii scilicet productivi per modum naturae et per modum voluntatis... In Deo, ut probatum est, est formaliter voluntas 'ex natura rei' et hoc sub ratione principii productivi liberi respectu amoris» (ed. Vaticana IV, 341-342); cf. etiam supra, p. 134, lin. 7-18. ² Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, qq. 1-4, nn. 221 et 226 (II, 259 et 263).

poni quod solus intellectus vel sola essentia esset principium productivum Verbi, quia neutrum potest esse principium insufficiens nec imperfectum. Et tamen ipse ponit¹ quod ad productionem Verbi concurrat tam natura quam intellectus. Igitur non
 5 obstante perfectione intellectus posset concurrere ipsa voluntas. Nec propter secundum, quia secundum eum² tam voluntas quam actus suus praecedit origine actum producendi Verbum.

Si dicatur quod sicut actus volendi praesupponit actum dicendi ita actus producendi ipsius voluntatis praesupponit
 10 actum producendi ipsius intellectus, et ita voluntas nullum actum producendi potest habere nisi post actum dicendi, et ita non potest ante esse principium productivum cuiuscumque:

Contra: quantumcumque aliquis actus producendi ipsius voluntatis praesupponeret aliquem actum ipsius intellectus, quia tamen
 15 secundum istos³ idem potest esse principium plurium ordine quodam, non est inconveniens quin voluntas concurrat primo cum intellectu ad actum dicendi, et post intellectus concurrat cum voluntate ad actum spirandi, et ita saltem nulla posterioritas ipsius voluntatis et actus sui essentialis impedit quin vo-
 20 luntas sit principium producendi Verbum. Nec tertium impedit, quia saltem actus intellectus aliquis natus est esse a voluntate, et maxime qui praesupponit unum actum intellectus et etiam unum actum voluntatis. Patet hoc in nobis manifeste, et secundum istos et secundum veritatem. Sed, secundum istos⁴, actus
 25 dicendi praesupponit tam actum voluntatis quam actum intel-

2 neutrum] utrumque D 2-3 potest... imperfectum] est sufficiens et perfectum D
 3 nec] seu F, om. G || Et om. E 5 obstante] ipsa add. Z || concurrere] convertere Z 8 sicut]
 illud G 9 ipsius] illius E, om. D 10 ipsius om. D 11 post] prius D 12 potest]
 esse add. D || esse] essentia E 18-19 nulla posterioritas] natura posterioritatis D 19 es-
 sentialis] non add. D 21 quia] quod G || esse om. E || et om. F

¹ Supra, p. 134, lin. 19 - p. 135, lin. 5. ² Supra, p. 135, lin. 18-23.

³ Supra, p. 136, lin. 4-6. ⁴ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, qq. 1-4, n. 326 et d. 6, q. un., nn. 11-15 (II, 321 et IV, 92-95).

lectus essentialem. Igitur non est inconueniens quod sit a voluntate tamquam a principio elicitive, quamvis alius actus voluntatis sequeretur illum actum dicendi.

Contra quartum¹ videtur quod actus intelligendi sit principium 'quo' sicut ipse intellectus vel essentia. Primo, quia sicut in 5 creaturis nihil absolutum necessario et essentialiter praesupponitur alteri absoluto nisi sit eius causa in aliquo genere causae, secundum istos², ita in divinis nihil praesupponitur actui productivo nisi habeat rationem principii respectu illius. Igitur cum secundum istum³ actus intelligendi praesupponatur actui dicendi, 10 secundum eos oportet quod habeat respectu illius aliquam rationem principii. Et ideo, sicut alias probatum est⁴, quandoque aliqui effectus essentialiter ordinantur, semper prior effectus habet rationem causae respectu posterioris.

Praeterea, arguo per argumentum istius sic⁵: « Quidquid 15 de ratione sua formali est principium productivum, in quocumque est sine imperfectione, in eo est principium productivum ». Sed actus intelligendi ex ratione sua formali est principium productivum habitus, igitur in quocumque ponatur sine imperfectione, in eo erit principium productivum. Sed in Deo est sine imper- 20

2 tamquam om. E || elicitive om. E || quamvis] aliquis add. B || alius om. E 4 videtur] videlicet HZ 5 quo om. E || ipse] ipsemet D 6 nihil] illud G 7 alteri] ab add. G 8 secundum om. E || istos] istum CDF, illum B, om. E || nihil] illud G || actui] principio E 9 principii] productivi add. D || respectu om. G 10 praesupponatur] praesupponitur H2Z 11 secundum eos rep. A, om. DE 12 est] fuit F 12-13 quodcumque] quando E 14 posterioris] posterioritatis E 16 est om. D 17 Sed] intelligere vel add. F 18 principium om. DEF 18-19 productivum] productivus F 19-20 habitus... productivum om. (hom.) C || igitur... productivum om. F 20 productivum] productionis A || Sed] et F 20-1 (p. 141) in... imperfectione om. (hom.) B

¹ Supra, p. 135, lin. 11-23. ² Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 1, qq. 1-2, nn. 47-51 (ed. Vaticana, II, 153-155); sed est potius principium ab omnibus acceptum, cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 3, q. 5 et d. 3, q. 10 (ed. St. Bonaventure, II, 511 et 559). ³ Supra, p. 139, nota 4. ⁴ Scotus, *De primo principio*, cap. 1, divis. 2 (ed. E. Roche, Franciscan Institute Publications, St. Bonaventure, N.Y. 1949, 6-8). ⁵ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, qq. 1-4, n. 221 (II, 259).

fectione, igitur in eo erit principium productivum. Et non nisi Verbi, ergo etc. Istud argumentum erit bonum si argumentum suum valeat per quod probat quod intellectus habens actu intelligibile sibi praesens est principium productivum notitiae genitae ¹.

5

[SOLUTIO PROPRIA AUCTORIS]

Ideo aliter respondeo ad quaestionem, consequenter ad praecedentia, quod cum in divinis sit praecise essentia, ita quod non est ibi aliquid absolutum quocumque modo ex natura rei distinctum vel non idem cum essentia, — et dictum est in praecedenti
 10 quaestione ² quod aliquid absolutum est principium elicativum —, ideo dico quod essentia sub ratione essentiae est principium elicativum generationis Verbi.

Tamen pro dictis aliquibus communibus ³, quibus dicitur quod Filius procedit per modum intellectus non per modum
 15 voluntatis, et Spiritus Sanctus e converso per modum voluntatis et non per modum intellectus, dico quod intellectus et voluntas multipliciter accipiuntur. Uno modo quod intellectus dicat praecise aliquid absolutum in Deo, nihil notionale determinate connotando, et eodem modo voluntas dicat praecise aliquid absolu-
 20 tum in Deo, nihil notionale determinate connotando. Alio modo quod dicat aliquid absolutum, aliquod determinatum notionale

1 in... principium] ibi est D || Et] sed D 2 erit] est EF || argumentum om. D 3 probat] probatur F || actu] actum G, obiectum add. HZ 6 respondeo] dico F 7 cum] est E, tamen G, tantum HZ, corr. ex tamen AB 8 aliquid] aliquod GZ 9 in praecedenti] etiam priore D 10 aliquid] aliquod D 11 essentiae] naturae (mg.) E² 14 intellectus] et add. D || per² modum² om. F 15 et... voluntatis om. (hom.) G || Sanctus] et add. B || e converso om. E 15-16 per... intellectus om. D 17 Uno] primo E || dicat] dicatur D in Deo om. F 18 nihil] vel G 18-21 notionale... notionale om. E 19-20 aliquid... connotando mg. F², om. DHZ 19 praecise] etc. HZ 20 in Deo om. F 21 aliquod] aliquod AB EF

¹ Supra, p. 134, lin. 20. ² Supra, d. 7, q. 1 (pp. 113, lin. 1 - 115, lin. 12. ³ E.g. Guillelmus de Alnwick, *Quodl.*, q. 2 (ed. A. Ledoux, *Biblioteca Franciscana Scholastica* X, Quaracchi 1937, 208); cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 12, q. 1, n. 16-17 (ed. Vaticana V, 32s.).

connotando. Et eodem modo potest distingui de intelligere et velle et ceteris attributis. Et est ista distinctio non alicuius quod est in Deo, quasi aliquid in Deo possit sic et aliter accipi, sed est distinctio praedicabilium de Deo, quae non sunt Deus.

Primo modo dico quod intellectus est principium cuiuslibet 5 productionis et similiter voluntas, quia ipsa voluntas est simpliciter indistincta et ab essentia et ab intellectu, et ideo quidquid attribuitur uni et alteri. Si tamen intellectus et voluntas distinguerentur realiter in creaturis, non essent nomina synonyma, propter causam prius dictam. Sed isto modo non loquuntur de intellectu 10 et voluntate recte loquentes de eis, quando attribuunt aliquid voluntati et non intellectui et e converso. Et isto modo concedo quod essentia est principium elicitivum, et similiter intellectus et voluntas et actus intelligendi et actus volendi. Et sic de omnibus talibus attributis dico quod de quolibet illorum verificatur 15 'esse principium elicitivum', non pro se sed pro re, puta pro divina essentia.

Secundo modo intellectus connotat ipsam generationem et voluntas ipsam spirationem. Et tunc quando dicitur ¹ quod Filius procedit per modum intellectus et Spiritus Sanctus per modum 20 voluntatis, vel intellectus est principium producendi Verbum et voluntas est principium producendi Spiritum Sanctum, vel Pater producit Filium per intellectum et Spiritum Sanctum per volun-

1 Et¹] ita *add.* F 2 attributis] Et de voluntate similiter. Alio modo quod dicit aliquod absolutum et cum hoc aliquod determinatum notionale connotando *add. seu rep.* D || est *om.* AG || ista] ita D || distinctio] distinguendum G 3 quasi] quia G || aliquid] quod est *add.* DF, quod sic *add.* E || et *om.* G 4 praedicabilium] probabilem G 7 et¹ *om.* BD || ideo] non G 8 attribuitur] attribuetur F || et²] attribuetur F 8-9] distinguerentur] distinguantur DEF 9 realiter *om.* Z 10 causam] differentiam E || loquuntur] loquitur EFG
11 eis] eisdem D 12 et²] non *add.* A || Et³] ideo *add.* BE 14 et³ *om.* E || actus² *om.* CE || volendi *om.* E 14-15 omnibus] aliis E 15 talibus *om.* E 16 esse] est G 18 modo] quod *add.* G 21 vel] quod *add.* D || Verbum] filium E 22 est *om.* E || producendi *om.* E 23 Sanctum *om.* H

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 1 (ed. cit., II, 35).

- tatem, ita quod semper in huiusmodi, — et in talibus consimilibus quae simpliciter sunt aequipollentes si bene intelligantur —, intelligantur praedicata attribui intellectui et voluntati tamquam principio elicitivo, tunc dico quod ex usu loquentium, cum dicitur
- 5 'intellectus est principium producendi Verbum', ista potest distinguere, quamvis forte non de virtute sermonis, eo quod potest implicari perseitas aliqua vel nulla. Si nulla, tunc debet concedi quod intellectus est principium producendi et Verbum et Spiritum Sanctum, et similiter voluntas, quia tunc aequivalent isti
- 10 'principium productivum Verbi est principium productivum et Verbi et Spiritus Sancti', et alia valet istam 'principium productivum Spiritus Sancti est principium productivum et Verbi et Spiritus Sancti'. Et utraque vera est, quia idem est principium productivum utriusque.
- 15 Si autem implicetur aliqua perseitas, ita tamen quod sit condicio totius propositionis, tunc vel implicatur perseitas primo modo dicendi per se vel secundo modo. Si primo modo, tunc est haec falsa 'intellectus est principium producendi Spiritum Sanctum', et haec est vera 'intellectus est principium producendi
- 20 Verbum'. Et e converso est de voluntate, quod voluntas est principium producendi Spiritum Sanctum et non producendi Verbum. Quia haec est vera per se primo modo 'principium productivum Verbi est principium productivum Verbi', illo modo quo praedicatio eiusdem de se est per se primo modo; et isto eodem

1 et in *om.* F || talibus] et *add. mg.* F2 || consimilibus] pro omnibus D 2 sunt] est G || aequipollentes] circumpollentes G || intelligantur²] intelligatur A, intelliguntur DG, *om.* EHZ 4 cum] quando D || dicitur] quod *add.* E 5 est] suus A, sicut G || ista] ita EG 8 et¹ *om.* BFG 9 quia] et E || aequivalent] aequivalet DF 10 productivum¹... principium² *om.* (*hom.*) G || et *om.* F 11-13 et²... Sancti *om.* (*hom.*) E 11 et²] sic *add.* D 12 principium *om.* D || et¹ *om.* D 12-14 et¹... productivum *om.* (*hom.*) HZ 15 implicetur] implicatur F || quod] non *add.* E 17 dicendi per se *om.* D || vel] aut E || modo² *om.* D 18 producendi] productivum D 19 est¹ *om.* AFGHZ || producendi] productivum D, filium vel *add.* E 20 Verbum] verbi D || est¹ *om.* CF || quod] quia DFG 21 producendi] productivum D || || non] tamen G || producendi² *om.* DF 22 principium *om.* HZ 24 est] praedicatio *add.* F || isto] ideo F

modo non est haec vera 'principium productivum Verbi est principium productivum Spiritus Sancti'. Et istae duae valent istas duas 'intellectus est principium producendi Verbum', 'intellectus est principium producendi Spiritum Sanctum'. Ideo una est vera et alia est falsa. Et isto modo accipiunt omnes tales 5 propositiones quae aliquid negant de voluntate respectu Verbi et concedunt de intellectu respectu Verbi, et e converso de voluntate, si bene loquuntur, quia aliter dicerent simpliciter falsum.

Si autem implicetur perseitas secundo modo, sic potest aliquo modo negari et concedi, sicut prius. Quia haec non est proprie 10 per se secundo modo 'principium productivum Verbi est principium productivum Spiritus Sancti'. Nec haec est proprie per se secundo modo 'principium productivum Verbi est principium productivum Verbi'. Et ita omnia talia negantur ab istis terminis, scilicet intellectu et voluntate. Possent tamen concedi extensive 15 loquendo de essentia.

Exemplum istorum patet in creaturis. Suppono enim quod sol sit productivus et vermis et plantae, et impono duo nomina quae simpliciter sint synonyma cum hoc quod ego dico 'vis productiva plantae' et 'vis productiva vermis', scilicet *a* et *b*, ita quod 20 istae duae orationes 'vis productiva plantae' et 'vis productiva vermis' sint definitiones exprimentes quid nominis ipsius *a* et *b*. Tunc hoc posito, conceditur quod *a* producit plantam et non vermem et e converso de *b*, et similiter quod sol per *a* producit

1 non om. Z 1-4 Verbi... producendi om. (hom.) E 2 istae] illa B, isti GH || duae] duo H 3 est] et A || producendi] productivum D || Verbum] et add. F 4 producendi] productivum D 5 est² om. F 6 quae] qui CEGZ 8 simpliciter om. F 9 secundo om. E 12 productivum] verbi add. G || Spiritus Sancti] verbi E || haec om. C || proprie om. E 13 Verbi] Spiritus Sancti D 14 productivum] Spiritus Sancti vel add. mg. H², add. Z || Verbi] Spiritus Sancti E || Et om. B || talia] ista F 15 scilicet] de add. F || voluntate] quae add. D || tamen] tantum Z 17 Exemplum] enim add. E || Suppono] supposito D, supponitur E || enim om. B 18 et¹ om. D 19 dico] quod add. G 20 plantae] vermis D || et¹ om. D || vermis] plantae D || et² om. FHZ 20-22 scilicet... vermis om. (hom.) E 21 plantae] vermis D 22 vermis] plantae D || ipsius om. E || b] et add. F 23 conceditur] concedetur D 24 producit] producat F 24-1 (p. 145) et²... b om. (hom.) B

plantam et non vermem et e converso de *b*. Et tamen conceditur quod sol producit et plantam et vermem. Et hoc est sic intelligendum quod producere plantam vel posse producere plantam et vermem praedicatur de sole per se secundo modo, et nec de *a* nec de *b* praedicatur per se secundo modo. Similiter 'posse producere plantam' praedicatur per se primo modo de *a*, et nec de *b* nec de sole. E converso est de *b* respectu 'posse producere vermem'.

Ista forte non possent dici de virtute sermonis. Sed auctores, quibus causa brevitatis licitum est uti multis vocabulis aliter quam vulgus utatur, sic in diversis dictis utebantur.

Et ideo breviter dico quod quidquid est absolutum in divinis, est principium elicitivum tam generationis Verbi quam Spiritus Sancti. Nec aliqua distinctio penitus, alia ab ipsis productionibus vel personis constitutis, requiritur ad distinctionem istarum emanationum. Et ideo omnes opiniones dicentes quod distinctae emanationes praesupponunt aliquam distinctionem in principiis elicitivis, sive ex natura rei, sive ex operatione intellectus, sive quocumque modo, sunt simpliciter falsae et impossibiles.

Et ideo qui dicunt¹ quod istae productiones fundantur in actibus essentialibus, simpliciter falsum dicunt. Quia nulli sunt ibi actus essentialis, sed tantum est ibi una essentia, quae realiter et formaliter omnibus modis est intellectus et voluntas et intelli-

1 et... vermem om. G || et1... *b*] et per *b* producit vermem D || tamen] et add. B || conceditur] concedetur D 1-2 et2... vermem om. (hom.) E 2 producit om. G || et1] in A, om. DF || est om. G 3 plantam¹ om. G || vel... plantam² om. (hom.) D 4 et1] vel C || praedicatur om. F || nec] non D || *a*] alia A 5 praedicatur om. E 6 primo om. E || *a*] alia A || nec] non D 9 forte] etiam F || dici om. E 10 causa om. A 11 sic] enim add. E || dictis] locis D 13 quam] et G, spirationis add. EHZ 14 Sancti om. H || productionibus] productis E 15 istarum] illarum B, ista G 16 ideo] ad add. CE || opiniones] opinantes D 17 aliquam om. EF 18 sive¹ om. D 20 Et om. HZ 21 Quia] quod G 21-22 sunt ibi] sibi in G, tales add. E

¹ Cf. Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 54, q. 10 (ed. cit., II, f. 105r).

gere et velle, sicut dictum est *p r i u s*¹. Et ideo quidquid negatur ab hoc termino 'intellectus' et conceditur de hoc termino 'voluntas' vel e converso, et similiter quidquid conceditur de hoc termino 'essentia' et negatur ab aliis vel e converso, totum debet intelligi propter diversa connotata per istos terminos, vel propter 5 diversos modos syncategorematicos in talibus ex usu loquentium subintellectos.

Per hoc respondeo ad formam quaestionis, quod essentia sub ratione essentiae est principium elicitivum, et non sub ratione alicuius attributi — quasi aliquod attributum sit principium eliciti- 10 vum — quia, sicut dictum est *p r i u s*², nullum attributum est divina essentia nec aliquid reale in divinis. Tamen de aliquo attributo praedicatur esse principium elicitivum per se primo modo, quo modo non praedicatur de essentia, sicut declaratum est³. Et hoc quia iste terminus 'intellectus' vel 'voluntas' aliquid con- 15 notat quod non connotat ille terminus 'essentia'.

[RESPONSIO AD RATIONES SCOTI]

Ad rationes alterius opinionis dico quod pluralitas principiorum elicitivorum reducitur ad unitatem, scilicet ad divinam essentiam. Et quando dicitur⁴ quod sunt oppositi modi principiandi, respondeo primo quod quamvis essent oppositi 20

1-4 quidquid... converso] quod conceditur de intellectu et negatur de voluntate vel e converso D 2 ab] ad G || hoc termino *om.* E 2-3 conceditur... quidquid *om.* (*hom.*) G 3 voluntas vel] voluntate et E || vel] et F 4 et *om.* F 7 subintellectos] intellectos D 8 Per] propter E, *om.* D || hoc] hic D || ad formam *om.* G 9-10 alicuius *om.* G 9-11 et... elicitivum *om.* (*hom.*) C 10 quasi *om.* G || aliquod *om.* EG || attributum] esset vel *add.* D, *om.* G 11 dictum *om.* G 13 elicitivum *om.* D 14 quo modo *om.* FHZ || non] autem *add.* F || praedicatur] potest D 15 voluntas] potestas A 16 quod non connotat *om.* G || ille iste EFHZ, *om.* D || terminus *om.* D 19 unitatem] voluntatem E || scilicet] vel E || divinam] dictam HZ 20 quando] cum E

¹ Supra, p. 142, lin. 5.

² Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I*

Sent., d. 2, q. 2 (II, 61ss.).

³ Supra, p. 142, lin. 18 - p. 143, lin. 7.

⁴ Supra, p. 134, lin. 8-9.

modi principiandi respectu eiusdem, non tamen respectu diversorum. Et ita, quamvis essentia divina, unica existens et omnibus modis indistincta, non posset habere illos oppositos modos principiandi respectu eiusdem, posset tamen respectu diversorum.

- 5 Secundo dico quod deficit argumentum, quia quamvis essent oppositi modi principiandi, unus tamen posset reduci ad alium. Hoc patet, quia semper unum oppositorum, quae non possunt competere eidem, unum est perfectius et aliud imperfectius, et de talibus semper imperfectius reducitur ad perfectius. Igitur si isti
10 modi principiandi sint oppositi et non possunt competere eidem, unus illorum erit imperfectior alio et reducetur ad perfectiorem.

Tertio deficit argumentum, quia ita naturaliter producit Spiritus Sanctus sicut Filius, et non magis libere, nisi nimis extendendo nomen libertatis.

- 15 Ad argumentum pro alia conclusione¹ dico quod voluntas — non secundum quod accipitur connotative — est principium producendi Verbum. Nec est inconveniens quod unum principium unius rationis sit principium elicativum diversarum productionum.

20

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad primum principale² patet quo modo actus dicendi est actus intellectus et non actus voluntatis, quia aliquo modo per se praedicatur de intellectu quo modo non praedicatur de voluntate, accipiendo istos terminos connotative.

2 ita] ideo E, om. A 3 indistincta] indefinita G || modos] modi G 6 ad] in B
7-8 unum... unum ita (incongrue) codices 7 possunt] potest G 8 perfectius... imperfectus] perfectionis... imperfectionis ABCGHZ || de] in F 11 unus] unum G || alio] alia A, altero E || et om. A || reducitur BC 12 Tertio] secundo E 13 nisi] nec D || nimis] minus D, om. E 15 Ad] aliud add. FGHZ 16 non om. G || est] erit GHZ
17 producendi] dicendi G 21 quo modo] quod E 22 intellectus om. E || non] est add. EZ || actus² om. D || 23 de²] ipsa add. D 23-24 voluntate] et hic add. D

¹ Supra, p. 135, lin. 6-10.

² Supra, p. 133, lin. 7-9.

[QUAESTIO III]

UTRUM POTENTIA GENERANDI POSSIT COMMUNICARI FILIO A PATRE]

Tertio quaero utrum potentia generandi possit communicari Filio a Patre.

Et videtur quod sic:

5

Omnis perfectio simpliciter communicatur Filio a Patre; sed generatio est perfectio simpliciter; ergo etc. Maior est manifesta, quia aliter esset aliqua perfectio simpliciter in Patre quae non esset in Filio. Minor patet, quia agere est perfectio simpliciter, igitur multo fortius generare erit perfectio simpliciter, cum agere sit commune Deo et creaturis et generare sit proprium soli Deo. 10

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

Ad quaestionem dicitur quod potentia generandi non potest communicari Filio ita quod generet alium filium, quia non possunt esse plures filii in divinis. 15

Et probatur hoc per quatuor rationes, quarum prima sumitur¹ « ex parte relationum, quibus scilicet personae distinguuntur, quia non possunt esse plures filiationes nisi secundum materialem earum distinctionem, quia formae unius speciei non multiplicantur nisi secundum materiam, quae non est in divinis. 20 Unde in divinis non potest esse nisi tantum una filiatio subsistens, sicut albedo subsistens non posset esse nisi una ».

6 Omnis] quia E || simpliciter... Filio] potest Filio communicari E || a Patre om. F 7 etc.] igitur illa perfectio est communicata Filio a Patre. Consequentia patet add. C || est² om. E || est² manifesta] patet D 10 erit] est A || erit... simpliciter om. D 13-14 potest communicari] communicatur F 14 filium] Deum G 16 quarum om. F 17 relationum] relationis BE, a add. (mg.) B2 || scilicet] solum Thom., om. E 18 esse om. A 19 quia] quod F 20 in om. A 21 Unde] ideo FHZ, om. C || in divinis om. C || filiatio] et filiatio add. (mg.) H2, add. Z 22 sicut... subsistens om. (hom.) GHZ || albedo] albus E

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 41, a. 6 Resp.

« Secunda ratio sumitur ex parte processio-
 nomia intelligit et vult uno simplici actu. Unde non potest esse
 nisi una persona procedens per modum verbi, quod est Filius; et
 una tantum per modum amoris, qui est Spiritus Sanctus ».

5 « Tertia sumitur ex modo procedendi. Quia personae proce-
 dunt naturaliter; natura autem determinatur ad unum ».

« Quarta sumitur ex perfectione divinarum personarum. Ex
 hoc enim est perfectus Filius, quod tota filiatio divina in eo con-
 tinetur ».

10

[CONTRA OPINIONEM THOMAE]

Sed istae rationes non valent. Prima non, quia arguit ex fal-
 sis. Haec enim falsa est quod formae unius speciei non multipli-
 cantur nisi secundum materiam. Patet enim hoc esse falsum de
 multis intellectionibus in eodem angelo, saltem successive, et etiam
 15 de multis habitibus voluntatis respectu obiectorum eiusdem spe-
 ciei simul. Nam voluntas simul diversis habitibus afficitur ad di-
 versa obiecta eiusdem speciei.

Praeterea, sicut patebit in s e c u n d o ¹, plures angeli sunt in
 eadem specie, — vel saltem esse possunt per divinam potentiam —,
 20 et tamen carent materia, etiam secundum eos ².

Praeterea, si formae multiplicantur vel distinguuntur secun-
 dum materiam, aut tamquam per principium distinctivum intrin-

1 Quia] quod D 5 Tertia] ratio *add.* E 6 natura] non G || determinatur] determi-
 nata est E 7 Quarta] ratio *add.* D 8 enim] non A || Filius *om.* F || tota] perfecta G || eo]
 tota *add.* G 12 quod] quia D 13 materiam] rationem G || enim] quod *add.* E || esse]
 est CE 14 in] et de E || etiam *om.* E 15 multis] aliis F || voluntatis] saltem E || respectu
om. Z 16 simul¹ *om.* F || simul²] a *add.* E, in *add.* Z || afficitur] efficitur G 18 in¹ *om.* D
 20 etiam *om.* D 21 multiplicantur vel distinguuntur] multiplicentur et distinguantur DF
 21-22 secundum] per E 22 distinctivum *om.* E

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 22 B: « Unde ponere quod Deus
 non potest facere duo individua in eadem specie in corporibus caelestibus
 vel in angelis est potius dictum pagani quam Christiani ». ² Thomas
 Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 50, a. 4 Resp.

secum, aut tamquam per principium distinctivum extrinsecum. Non primo modo, certum est, quia materia non est intrinseca ipsi formae. Si tamquam per principium distinctivum extrinsecum, igitur ex multiplicatione numerali formarum non potest arguere multiplicationem numeralem materiae, quia cum unitate 5 principii distinctivi extrinseci stat multiplicatio distinctorum, et maxime numeralis, quamvis aliquando tale extrinsecum non possit esse unum et alia plura.

Praeterea, secundum istos¹, primum principium individuationis est quantitas. Igitur quantitates primo distinguuntur 10 numeraliter et se ipsis distinguuntur. Sed quantitates sunt formae. Igitur aliquae formae se ipsis et non per materiam distinguuntur. Ex hoc arguo ultra: quodcumque aliquae formae se ipsis primo distinguuntur, illae possunt distingui circumscripto omni eo quod non est intrinsecum alicui earum, et maxime a quo possunt se- 15 parari. Sed quantitates se ipsis distinguuntur numeraliter et possunt separari a materia. Igitur omni materia circumscripta, adhuc distinguerentur. Igitur non distinguuntur per materiam.

Praeterea, forma existens in actu aut est de se haec aut non. Si sic, ergo non individuatur per materiam, et per consequens 20 nec multiplicatur per materiam. Si non sit de se haec, et certum est quod est una, ergo est de se una aliqua unitate minori quam sit unitas numeralis, quod isti negant.

C o n f i r m a t u r, quia forma non est in actu per materiam

1 tamquam... distinctivum *om.* DGHZ || tamquam *om.* E || principium *om.* E 3-4 tamquam... extrinsecum] secundo modo DE 4 numerali *om.* D || non potest] naturalium convenit D 5 numeralem *om.* D 6 distinctivi] distinctionis Z || extrinseci] non D || multiplicatio] multitudo DE, multiplicitas HZ 11 distinguuntur] distinctionem B || quantitates] istae *add.* D 12 ipsis] primo distinguuntur *add.* D || et... materiam *om.* F 13 arguo] arguitur F || ultra *om.* E || primo *om.* E 14 illae] ita D, formae *add.* HZ 15 alicui earum] eis D 19 se *om.* E 20 individuatur] individua AGHZ 21 nec] non D || materiam] et *add.* E 22 minori] maiori E || quam] quae G

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 75, aa. 4-5.

sed magis e converso, secundum istos ¹; ergo nec habet unitatem realem a materia. Et tamen aliqua unitas immediate consequitur formam in actu, et non unitas numeralis, quia per te unitas numeralis non est nisi per materiam. Igitur est aliqua alia unitas
 5 realis praeter unitatem numeralem.

Prima consequentia patet secundum istos ², quia unumquodque sic se habet ad unitatem sicut ad entitatem. Igitur sicut forma non est ens in actu per materiam ita nec est una per materiam.

Si dicatur quod forma est aliquo modo in actu per materiam in quantum materia sustentat formam, et ita aliquo modo
 10 forma individuatur per materiam, contra: verius materia est in actu per formam quam e converso. Similiter, secundum Commentatorem I *Physicorum* ³, etiam forma sustentat materiam, igitur non plus individuatur forma per materiam quam e
 15 converso. Similiter, utrumque est in actu per agens extrinsecum tamquam per causam quae est causa utriusque, et tamen, quia est extrinsecum, non dicitur quod est causa individuationis illo modo quo nunc loquimur de causa individuationis. Igitur eodem modo, cum materia sit extrinseca formae, nullo modo forma erit
 20 individua vel 'haec' per materiam.

Si dicatur quod quamvis sit extrinseca formae sicut efficiens, tamen determinata forma requirit determinatam materiam, non sic requirit determinatum agens, hoc non valet:

1 istos] eos D || nec] non D || habet] accipit E 2 tamen] tam A || consequitur] sequitur F 3-4 quia... numeralis om. (hom.) G || unitas² numeralis om. E 5 realis] numeralis E
 6 Prima] praeterea AB 7 sicut²] aliqua add. D 8 in om. EZ || actu om. E || est² om. D || ita... materiam² om. (hom.) A 11 forma] materia ABCG || contra] quia add. D 12 Similiter] et hoc patet per E, om. D || secundum] Philosophum et add. D 13 etiam] sed D || forma... materiam] materia sustentatur per formam E 16 utriusque] scilicet per agens extrinsecum add. E 17 non] est add. E || quod om. F || est²] sit D, om. F || individuationis] individuans HZ 18-19 eodem modo om. E 19 nullo] non G || forma om. DE 20 individua vel] individualis CHZ, individuata E 21 quamvis] materia add. E || formae] et e converso add. E 22-23 forma... materiam] materia... formam DE, et add. sed E 23 sic] autem add. D || requirit] requiritur G

¹ Ibidem, I, q. 66, a. 2 Resp.

² Ibidem, I, q. 76, a. 7 Resp.

³ Averroes, *In Aristot. Physicam*, I, c. 3, t. 70 (ed. Iuntina, IV, f. 20ra).

tum quia determinata forma potest esse in diversis materiis, saltem per divinam potentiam. Igitur non est ex natura formae quod determinata forma sit in determinata materia, sed ex limitatione vel imperfectione agentis vel alicuius alterius. Tum quia anima intellectiva in nutritione informat diversas materias. Igitur non plus ex natura formae vel materiae determinata forma requirit determinatam materiam quam determinata materia determinatam formam.

Secunda ratio¹ non valet, quia si propter hoc quod Deus omnia intelligit uno actu simplici et omnia vult uno actu simplici non potest esse nisi una persona procedens per modum verbi etc., eadem ratione quia omnia intelligit et vult uno actu simplici, — ita scilicet quod actus intelligendi et actus volendi est unus actus simplex et indistinctus —, non potest esse nisi una persona procedens per modum illius actus.

Si dicatur quod quamvis sint unus actus, quia tamen actus intelligendi et actus volendi distinguuntur ratione², ideo erunt duae personae procedentes:

Contra: ex distinctione principii elicitivi non potest formaliter argui maior distinctio in principiatis quam sit in principio, quamvis aliquando sit maior. Igitur ex distinctione rationis inter actum intelligendi et volendi non potest argui nisi distinctio rationis inter personam procedentem per modum verbi et personam procedentem per modum amoris.

Praeterea, sicut secundum istos³ actus intelligendi et vo-

1 tum *om.* G 2 quod] quia G 3 forma *om.* E || materia *om.* G 5 materias] vel formas *add.* D 7-8 determinata... formam] e converso DE 10 omnia *om.* HZ || uno] quo G, *om.* E || actu¹ simplici² *om.* E || et... simplici² *om.* (*hom.*) C 11 per modum] ex modo G 12 omnia] ostendit G 13 actus² *om.* DE 16 sint] sit DEG 17 actus² *om.* D 19 principii elicitivi] principium elicitivum G || potest *om.* GHZ 20 argui] arguitur HZ || sit *om.* E 21 quamvis] quam G || maior] minor D 22 et] actus *add.* A 23 personam] personas D || procedentem] productas D 24 modum] voluntatis vel *add.* E

¹ Supra, p. 149, lin. 1. ² Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 80, a. 1 ad 2; cf. ibidem, I, q. 41, a. 4 ad 3. ³ Ibidem.

lendi distinguuntur ratione, ita natura et actus intelligendi distinguuntur ratione. Igitur si propter distinctionem rationis ex una parte oportet ponere distinctas personas, ita propter distinctionem ex alia parte oporteret ponere distinctas.

5 Tertia ratio ¹ non valet, quia ex determinatione naturae non potest argui nisi necessitas in producto, si principium sit simpliciter immutabile, non dependens in producendo, non autem potest argui unitas producti. Igitur non potest argui ex illo medio nisi quod Filius necessario producit, non quod plures filii non
10 producuntur.

Praeterea, alia ² probatum est quod natura non determinatur ad unum plus quam voluntas, immo minus quam voluntas creata. Quia natura, sine omni diversitate, potest in plura; voluntas autem respectu actuum exteriorum non potest in plura
15 nisi praevia aliqua diversitate.

Quarta ratio ³ non valet, quia illo posito non essent magis perfecti duo filii quam unus, sicut nec plures personae maiorem perfectionem includunt quam una.

[RESPONSIO AUCTORIS]

20 Aliter dico ad quaestionem quod magis tenendum est propter auctoritatem Sacrae Scripturae quod Filius non potest generare quam propter rationem. Ad hoc tamen adduco aliquas persuasiones.

Primo sic. Impossibile est in eodem fundamento esse plures

2 si *om.* A 4 oporteret] oportet DE || distinctas] naturas *add.* D, personas *add.* E
7 producendo] producto D 9 filii *om.* B || non² *om.* G 11 probatum] determinatum E
13 creata *om.* C 14 autem *om.* B || respectu] omnium illorum *add.* E || actuum] sibi *add.* B ||
in *om.* Z 16 ratio] oratio G 17 perfecti] per te E, produci F || filii *om.* G || unus] filius
add. HZ || sicut] sed GHZ || nec *om.* G 21 Sacrae *om.* F 22 quam... rationem *om.* F ||
aliquas] quasdam F 24 in *om.* D

¹ Supra, p. 149, lin. 5-6. ² Cf. supra, d. 6, q. un. (p. 91, lin. 10 - p. 93, lin. 8). ³ Supra, p. 149, lin. 7-9.

relationes omnino eiusdem rationis nisi propter diversitatem abso-
lutorum in terminis. Patet inductive. Sed in divinis non sunt di-
versa absoluta, igitur nec diversae tales relationes, scilicet diversae
filiationes vel diversae paternitates.

Praeterea, idem agens vel producens naturale et totale non ⁵
potest producere de eodem nisi unicum vel unum unius rationis,
nec esse principium productivum nisi unius omnino eiusdem
rationis. Igitur essentia non potest esse tale principium producti-
vum plurium filiorum.

Praeterea, quando aliqua sunt omnino eiusdem rationis, nihil ¹⁰
est compossibile uni quin aliquid simile sit compossibile alteri,
sicut nihil est compossibile isti calori vel asino quin aliquid simile
sit vel fuerit compossibile alteri omnino eiusdem rationis. Sed si
Filius generaret, tunc illi paternitati esset compossibilis filiatio.
Igitur aliqua filiatio esset compossibilis primo patri vel primae ¹⁵
paternitati, et per consequens primus pater esset filius, quod est
impossibile, quia non esset tunc primus pater. Multa alia, et
instantiae multae et dubia, patebunt postea ¹, de quibus transeo
modo.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale ² dico quod 'perfectio simpliciter' ²⁰
dupliciter accipitur. Vel pro aliqua perfectione quae est simpliciter
summa et infinita, carens et impossibilis omni imperfectioni;

2-3 diversa] plura F 3 tales om. HZ || relationes] rationes ABC, sed corr. B² 5 et]
vel EG 6 unicum vel om. GHZ 8 tale om. D 10 nihil] non G 11 aliquid] sit
add. E, om. D || sit] vel fuerit add. E || compossibile] et D 12 nihil om. G || isti om. E || vel]
isti add. F || aliquid simile om. F 13 vel fuerit om. F 14 generaret] generet G, et add.
HZ || tunc om. B || illi alii D || paternitati] paternitatem G, filiationi D || filiatio] paternitas D
15-16 vel... paternitati om. D 17 Multa... et] multae D || alia] dubia add. EHZ 18 multae
om. D || et] multa add. D, om. EHZ || dubia om. EHZ || postea] post E 19 modo om. D
21 dupliciter] dicitur F, om. Z || accipitur om. F 22 infinita] et add. E || et² om. B || incom-
possibilis] impossibilis CHZ, sed corr. H²

¹ Cf. infra, d. 11, qq. 1-2 (pp. 350-361 et 364-373). ² Supra, p. 148,
lin. 6.

et isto modo generatio est perfectio simpliciter. Vel quia est in quolibet simpliciter perfecto vel vere competit cuilibet simpliciter perfecto, hoc est omni supposito simpliciter perfecto; et isto modo nulla relatio in divinis est perfectio simpliciter.

- 5 Et si dicatur quod secundum primum modum aliqua perfectio simpliciter esset in Patre quae non esset in Filio, respondetur dupliciter. Uno modo concedo, sic accipiendo perfectionem simpliciter, nec est inconueniens. Aliter potest dici quod non sequitur 'paternitas est perfectio simpliciter, et paternitas non est in Filio, ergo aliqua perfectio simpliciter non est in Filio', sicut non sequitur 'paternitas non est in Filio, et paternitas est essentia vel Deus vel ens, ergo essentia non est in Filio'.

[DISTINCTIO OCTAVA

QUAESTIO I

- 15 UTRUM SIMPLICITATI DIVINAE REPUGNAT ESSE IN ALIQUO
GENERE PRAEDICAMENTALI]

Circa distinctionem octavam quaeram primo de simplicitate divina, secundo de eius immutabilitate. Circa primum quaero utrum simplicitati divinae repugnet esse in aliquo genere praedicamentali.

20 Quod non:

Quia si sibi repugnaret, hoc non esset nisi propter simplici-

1 simpliciter om. G 2 quolibet] aliquo E || simpliciter¹ om. G || vel] et D, quia add. E || vere om. D 2-3 vel... perfecto om. (hom.) Z 3 omni om. G 5 quod om. DE
6 esset² om. G 7 dupliciter om. F 8 nec] non F || potest] posset G, om. D || dici] dicitur D
10 in Filio] filiatio E 10-11 aliqua... Filio] etc. F 11 et om. E 12 vel² ens om. DHZ
|| essentia] vel Deus add. HZ || Filio] etc. add. CG 17 quaeram om. E 19 utrum] primo D || in om. E || aliquo] modo esse in aliquo add. E, om. D || genere om. D 19-20 praedicamentali] praedicamento D 22 sibi om. D || non om. DE || nisi om. DE

tatem ipsius. Sed angelus est simpliciter simplex, et tamen est per se in genere.

Praeterea, quodcumque aliquid est contentum sub pluribus communibus, unum illorum communium est per se superius ad reliquum. Sed sapientia humana continetur sub sapientia et sub qualitate. Igitur vel qualitas est per se superius ad sapientiam vel e converso. Sed certum est quod sapientia non est per se superius ad qualitatem. Ergo qualitas est per se superius ad sapientiam, et per consequens ad omne contentum sub sapientia, et per consequens ad Deum, cum Deus per se contineatur sub sapientia, et per consequens Deus est in genere qualitatis.

Tertio sic: unitas generis est tantum unitas conceptus; sed Deo non repugnat quin sibi sit aliquis conceptus communis; igitur etc.

Ad oppositum est Magister in littera¹.

15

In ista quaestione communiter tenetur quod Deus non est in genere, sed hoc diversimode ponitur a diversis.

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

Unde dicunt aliqui² « quod aliquid est in genere dupliciter. Uno modo simpliciter et proprie, sicut species et quae sub eis continentur. Alio modo per reductionem, sicut principia et privationes; sicut punctus et unitas reducuntur ad genus quantitatis,

1 ipsius] eius E, sed hoc non obstat *add.* D || simpliciter *om.* G 3 quodcumque] quando E || est] esse A || pluribus] speciebus *add.* E 4 illorum] istorum F || per se *om.* E 6 vel¹ *om.* D || ad *om.* C || sapientiam] qualitatem AE, *sed del.* E² 6-8 vel²... qualitatem *om.* A 11 Deus *om.* EF 12 sic *om.* D || tantum *om.* D || conceptus] communis *add.* F 13 quin... aliquis *om.* D || sit] insit F 16 In ista quaestione] ad istam quaestionem DE, dicitur *add.* E || communiter] et *add.* E || tenetur] dicitur D, conceditur HZ 17 sed] et E || ponitur] tenetur E 19 Unde *om.* D || aliqui] quidam E || est] esse B || dupliciter] dicitur B 20-21 quae... continentur] individua D

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 8, c. 6 (ed. Grottaferrata, I-2, 100).

² Thomas Aquinas, *Summa Theol.*, I, q. 3, a. 5.

sicut principia; caecitas autem, et omnis privatio, reducitur ad genus sui habitus. Sed neutro modo Deus est in genere ».

« Quod enim non possit esse species alicuius generis, tripliciter ostenditur. Primo, quia species constituitur ex genere et differentia.

5 Semper autem illud a quo sumitur differentia constituens speciem, se habet ad illud a quo sumitur genus, sicut actus ad potentiam. Animal enim sumitur a natura sensitiva per modum concretionis; hoc enim dicitur animal quod habet naturam sensitivam. Rationale autem sumitur a natura intellectiva, quia rationale est quod habet naturam intellectivam. Sed intellectivum comparatur ad sensitivum, sicut actus ad potentiam. Et similiter manifestum est in aliis. Sed in Deo non adiungitur potentia actui. Ergo Deus non est in genere tamquam species ».

« Secundo, quia esse Dei est eius essentia. Igitur si Deus sit
15 in genere, genus eius erit ens, quia genus significat essentiam rei, cum praedicetur de ea in quid. Sed secundum Philosophum, III *Metaphysicae*¹, ens non potest esse genus alicuius differentiae. Omne enim genus habet differentias quae non participant essentiam generis. Nulla autem differentia potest inveniri quae esset
20 extra ens, quia non-ens non potest esse differentia. Unde relinquitur quod Deus non sit in genere ».

« Tertio, quia omnia quae sunt in genere uno, communicant in quidditate vel essentia generis, quod praedicatur de eis in eo quod quid est. Differunt autem secundum esse; non enim idem
25 est esse hominis et equi, et huius hominis et illius hominis. Et sic

2 Sed] in *add.* A 3 enim *om.* G 4 ostenditur] ostendo DE || quia] omnis *add.* E
5 autem] sic est quod *add.* D || quo] illud *add.* B 8 quod] quia D 9 Rationale] ratio-
nabile A 9-10 quia... intellectivam *om.* (*hom.*) FZ 10 naturam] animam D 11 Et
om. ABD 13 tamquam] sicut E 15 eius *om.* G || rei *om.* HZ 16 ea] re F 17 non
om. G 18 enim] autem BCG || participant] pertinent E 18-19 essentiam] rationem D
19 Nulla autem] nec aliqua D || potest] posset DF || esset] sit EHZ 20 Unde] ergo E
20-21 relinquitur] requiritur A, *om.* E 21 quod *om.* E || sit] potest esse E 22 omnia]
omne A 24 est *om.* F 25 et] esse *add.* E || hominis³] equi D || Et] vel Z

¹ Aristot., *Metaph.*, III, c. 3, t. 10 (998b 22).

oportet quod quaecumque sunt in genere, quod differant in eis esse et quod quid est, id est essentia. In Deo autem non differunt. Igitur Deus non est in genere sicut species ».

« Ex hoc patet quod Deus neque habet genus neque differentias; neque est definitio ipsius, neque demonstratio nisi per effectum, quia definitio est ex genere et differentia ».

« Quod autem Deus non sit in genere per reductionem ut principium, ostenditur ex eo quod principium, cum reducitur in aliquod genus, non se extendit ultra genus illud; sicut punctum non est principium nisi quantitatis continuae, et unitas quantitatis discretarum. Deus autem est principium totius esse. Igitur non continetur in aliquo genere sicut principium ».

Praeterea arguit sic ¹: « genus est prius secundum intellectum eo quod continetur in genere; sed nihil est prius Deo, nec secundum rem nec secundum intellectum; igitur non est in aliquo genere ».

[CONTRA OPINIONEM THOMAE]

Quidquid sit de conclusione, istae rationes nihil valent. Primo ergo ostendo quod contradicat sibi ipsi; secundo, quod rationes accipiunt multa falsa.

Primum probo, quia alibi ² ponit quod in angelis generi et differentiae non correspondent aliqua distincta realiter in angelo. Et non ponit aliquam distinctionem mediam inter distinctionem realem et distinctionem rationis. Igitur potest aliquid esse in ge-

1 genere] oportet *add.* E || quod² *om.* G 4 neque¹] non DE, nec F || neque²] nec F
5 neque¹] enim *add.* D || est] erit E, *om.* F || neque²] nec D || demonstratio] demonstrando H,
simpliciter est de Deo *add.* F 5-6 nisi per effectum *om.* E 7 autem] dico *add.* Z
9 punctum] punctus EHZ 10 et *om.* D 13 arguit sic *om.* E 14 eo] sive illo *add.* D
15 intellectum] rationem E || igitur] Deus *add.* B 18 Quidquid] sed *prae.* Z || de] ista *add.*
E || istae] illae B, tamen *add.* F || nihil valent] non videntur sufficere BC 19 ostendo] arguo BC
21 probo] arguo B || ponit] dicit E || in angelis *om.* F

¹ Thomas Aquinas, loco cit., Sed contra.

² Vide notam sequentem.

nere, non obstante quod non componatur ex realiter distinctis correspondentibus generi et differentiae.

Assumptum patet, quia alibi dicit sic ¹: « In rebus materialibus aliud est quod terminat ad specialem gradum, scilicet forma, et aliud quod determinatur, scilicet materia. Unde ab alio sumitur genus, et ab alio differentia. Sed in rebus immaterialibus non est aliud determinans et determinatum, sed unaquaeque earum secundum se ipsam tenet determinatum gradum in entibus. Et ideo genus et differentia in eis non accipiuntur secundum aliud et aliud, sed secundum unum et idem, quod tamen differt secundum considerationem nostram. In quantum enim intellectus considerat illam rem ut indeterminate, accipitur in eis ratio generis; in quantum vero consideratur ut determinate, accipitur ratio differentiae ».

Ex istis patet quod simpliciter simplex potest esse in genere, non obstante sua simplicitate, propter diversam considerationem intellectus. Sed Deus, secundum istos ², potest considerari a nobis diversimode. Igitur sua simplicitas non impedit quin sit in genere.

Si dicatur quod quamvis angelus non sit compositus ex materia et forma, tamen componitur ex essentia et esse ³, et propter istam potest esse in genere, hoc non valet. Quia si componitur ex essentia et esse, quaero: in quo genere est esse suum? Aut in genere substantiae, aut in genere accidentis. Si in genere accidentis, contra: tunc differentia substantiae acciperetur

1 obstante] hoc *add.* E 4 terminat] determinat HZ 5 aliud] est *add.* D || scilicet] sicut E 6 et *om.* F 8 secundum] per E || tenet determinatum] continet deter. D, suum determinat G || Et *om.* E 9 accipiuntur] accipitur DE 10 tamen] tantum HZ
12 illam] istam F || indeterminate] determinate A, indeterminatam HZ || eis] ea Z 13 accipitur] sumitur E 15 istis] isto G 16 diversam considerationem] diversas considerationes E 17 intellectus] quas habet de illa re *add.* E || istos] non *add.* D 18 quin] Deus *add.* HZ
22 genere] et esse *add.* D || hoc] contra G 24-25 Si... accidentis] si secundo modo E 25 contra *del.* H, *om.* DZ || acciperetur] accipitur HZ

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 50, a. 2 ad 1.
I, q. 13, a. 12.

³ Ibidem, I, q. 50, a. 2 ad 3.

² Ibidem,

ab aliquo accidente, quod est manifeste falsum, quia differentia dicit substantiam rei, secundum Philosophum, VII *Metaphysicae* ¹. Illud autem quod dicit substantiam rei non accipitur ab aliquo accidente.

Similiter, non magis debet accipi differentia angeli ab accidente quam differentia hominis vel asini. Sed differentia hominis accipitur a forma specifica substantiali hominis, et non ab accidente. Igitur nec differentia angeli accipietur ab accidente quocumque.

Similiter, cum per te ² unus angelus non differat ab alio nisi per suam differentiam, — quia in genere, per te, conveniunt —, ergo unus angelus non differt ab alio nisi accidentaliter, si esse a quo accipitur differentia sit accidens.

Si dicatur quod esse est in genere substantiae, aut ergo per se aut per reductionem. Si per se, igitur esset species vel individuum, quod est manifeste falsum. Et ipse concedit quod est falsum. Si sit in genere per reductionem, ergo vel est principium substantiae vel privatio, per eum ³, quia ponit quod illa quae sunt in genere per reductionem, sunt principia vel privationes eorum quae sunt per se in genere. Et certum est quod non est privatio, ergo est principium angeli. Tunc arguo: quodcumque aliquid per se unum componitur ex aliquibus principiis alterius et alterius rationis, unum illorum est forma et aliud materia. Igitur si essentia et esse in angelo distinguuntur realiter, oportet quod

6 differentia¹ om. F || differentia²] specifica add. E || hominis²] vel asini add. E 7 accipitur] sumitur E 8 accipietur] accipitur HZ 8-9 Igitur... quocumque om. E || quocumque] modo add. F 10 differat] differt G 11 suam differentiam] suas differentias E || quia] quae D 12 accidentaliter] solum add. E 14 est om. E 15 esset] esse D 16 ipse] dicit add. A 16-17 quod est falsum om. AEF 17 Si... genere] et si E || vel] aut D 18 per] secundum DHZ || illa quae sunt] omne quod est E 19 sunt²... privationes] aut sicut principium aut sicut privatio E 21 arguo om. C 22-23 et alterius om. E 24 distinguuntur] distinguitur BC

¹ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 12, t. 43 (1038a 19-20). ² Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 50, a. 4 Resp. ³ Supra, p. 156, lin. 21-22.

essentia sit vere actus et esse potentia vel e converso. Et per consequens unum erit vere materia et aliud forma.

Si dicat¹ quod non omne compositum ex potentia et actu substantiali est compositum ex materia et forma, contra: non
 5 est maior ratio quod ista potentia et iste actus substantialis sint materia et forma substantialis quam iste actus et ista potentia, ex quo omnia aequaliter sunt in genere per reductionem et aequaliter sunt principia alicuius per se in genere et aequaliter realiter distincta.

10 Si dicatur quod iste actus non est forma substantialis, quia potentia sua non recipit eam per transmutationem naturalem, nec est sua potentia in potentia ad quemcumque alium actum quam ad istum:

Contra: quamvis ita esset, ex hoc non sequeretur quod in
 15 angelis non esset materia, sed quod in eis non esset materia eiusdem rationis cum materia istorum generabilium et corruptibilium. Et ipse² non tantum probat quod non est materia eiusdem rationis in angelis et in istis generabilibus et corruptibilibus, sed quod nec etiam in eis est materia alterius rationis.

20 Praeterea, semper sequitur quod si hoc sit verum quod ab alio sumetur genus et differentia in angelis, quia ita poterit accipi differentia angeli ab actu suo substantiali sicut differentia in rebus materialibus accipitur a forma sua substantiali.

Si dicatur quod non est simile, quia angeli differunt et

1 essentia] esse D, om. E || esse] aliud E 1-3 Et²... non om. A 2 vere om. EHZ ||
 materia] potentia E 5 est om. H 7 aequaliter] essentialiter (etiam infra) G 9 distincta]
 distant F 10 forma om. E 11 eam] ipsam E || naturalem] scilicet add. HZ 12 sua
 om. FG || potentia¹ om. F || quemcumque om. E || actum] praeter add. E 14 ita] sit vel add.
 E || ex hoc] adhuc D 16 materia om. E || istorum] inferiorum add. EHZ || Et] sed E
 17 non²] tantum add. D 18 nec om. D 19 etiam om. EF 20 sequitur] sequeretur D
 21 accipi] sumi E 22-23 sicut... substantiali om. (hom.) G 23 accipitur] accipietur F ||
 sua om. E 24 quia] quod E || et om. Z

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 50, a. 2 ad 3.
 I, q. 50, a. 2 Resp.

² Ibidem,

per suas essentias et per sua esse, res autem materiales differunt per suas formas substantiales et non per materias, et ideo in eis accipitur differentia a forma, non autem in angelis:

C o n t r a: per te ¹ in tertia ratione supra posita, omnia quae sunt in genere, communicant in essentia et quidditate generis et differunt secundum esse, et ideo in eis differunt essentia et esse. Igitur, per te ², angeli, cum sint in genere, secundum sua esse differunt et non secundum essentiam. Igitur cum convenient in essentia generis, genus in eis accipietur ab essentia et differentia ab esse, et ita ab alio, quod negas. 10

Praeterea, falsum est quod accipit ³ quod omnis species constituitur ex genere et differentia. Primo, quia simplicia non habent differentias essentielles, sicut angeli et accidentia. Probatio: quia si haberent differentias, — et certum est quod habent genus —, ergo possent proprie definiri. Consequens falsum et contra A r i - s t o t e l e m, VII *Metaphysicae* ⁴, qui ponit quod accidentia non possunt definiri nisi per additamentum. 15

Praeterea, aut genus et differentia accipiuntur a rebus distinctis, — et hoc improbatum est —, aut non, sed distinguuntur sola ratione. Sed hoc, per te ⁵, potest competere Deo. Igitur 20 Deus potest esse in genere nisi aliud obstat.

Praeterea, exemplum suum ⁶ est ad oppositum, quia natura sensitiva non est in potentia ad naturam intellectivam. Probatio:

1 per¹] secundum E || per² om. F 2 formas om. A || et¹ om. E || non] per aliud scilicet
 add. E 3 autem om. E 4 per te om. D 6 esse¹] se ACFGHZ, sed corr. CF
 7 secundum] per G 8 secundum] suam add. D || cum] non D || convenient] communicant
 EFGHZ, conveniunt D 9 essentia¹] esse E 11 accipit] accipis D 11-12 constituitur]
 est trp. post differentia E 13 Probatio om. E 15 Consequens] quod tamen E, est add. DE
 || falsum et om. E 17 definiri] aliter add. G 20 sola] solum F || Igitur] sicut D
 21 obstat] obstatet D 22 suum om. E 23 naturam om. E || Probatio om. GHZ

¹ Supra, p. 157, lin. 22. ² Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 88, a. 2 ad 4. ³ Supra, p. 157, lin. 4. ⁴ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 5, t. 19 1031a 2-5). ⁵ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 13, a. 12 Resp.
⁶ Supra, p. 157, lin. 8-11.

quia quando aliquid est in potentia ad aliud, secundum istum, distinguitur ab illo realiter. Sed, secundum istos¹, natura sensitiva non distinguitur realiter a natura intellectiva, quia tunc in homine essent plures formae substantiales, quod negant.

5 Praeterea, si sensitivum sit in potentia ad intellectivum, aut est ibi in potentia passiva aut activa aut tantum logica. Si passiva vel activa, igitur distinguitur realiter, quia nihil patitur a se nec recipit se nec agit se. Igitur semper tam potentia activa quam passiva distinguitur ab actu. Si autem sit potentia logica, isto
10 modo potest concedi quod Deus est in potentia ad se ipsum, et quod in Deo est potentia et actus. Sed hoc nihil est ad propositum. Igitur loquendo sicut iste² loquitur de potentia et actu, potentia et actus distinguuntur realiter, et per consequens intellectivum et sensitivum non se habent sicut potentia et actus,
15 cum non distinguantur, secundum eum alibi³. Et ita idem concedit et negat.

Praeterea, ubi prius⁴, dicit quod genus et differentia in rebus materialibus accipiuntur ab alio et alio, ergo accipiuntur a realiter diversis. Sed, per ipsum, intellectivum et sensitivum non sunt
20 diversa realiter. Igitur ab eis non accipiuntur genus et differentia, puta animal et rationale, cuius oppositum dicit hic. Et ita dicit contradictoria.

Praeterea, secunda ratio⁵ non valet. Quia si propter hoc esset

2 illo] eo E || istos] istum E 4 formae om. A || quod] ipsi add. HZ 5 aut om. C
6 ibi om. HZ || in om. DF 8 agit] in add. DE || Igitur] sed B 9 distinguitur] realiter
add. DHZ || potentia om. D 11 est²] valet F, om. B 13 potentia et actus om. E 9 se
habent] sunt E 15 alibi om. E 15-16 Et... negat om. BC 17 prius om. E 18 acci-
piuntur¹] sumitur E || alio²] illo G 19 per] secundum F 21-22 dicit¹... contradictoria]
contradictoria dixit hic prius E || Et... contradictoria om. BC 22 contradictoria] contra-
dictio A 23 secunda] in sua D || ratio] sua add. HZ, om. A

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 76, a. 4 Resp. et q. 76, a. 6 ad 1. ² Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 3, a. 1; I, q. 77, a. 1.

³ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 76, a. 3. ⁴ Supra, p. 159, lin. 3-6. ⁵ Supra, p. 157, lin. 14.

ens genus Dei, si Deus sit in genere, quia essentia divina est esse eius, igitur eodem modo, cum essentia angeli sit sua entitas, si angelus sit in genere, ens erit genus angeli.

Praeterea, hoc esse — demonstrando esse creatum — est esse et est in genere per reductionem. Igitur ens erit genus, si argu-⁵ mentum suum valeat, quia non plus contingit probare quod ens est genus per hoc quod unum esse esset in genere per se, quam per hoc quod unum aliud esse esset in genere per reductionem. Sicut non plus contingit probare quod substantia est genus per hoc quod haec substantia — demonstrando Sortem — est in¹⁰ genere per se, quam per hoc quod haec substantia — demonstrando formam substantialem — est in genere per reductionem.

Tertia ratio¹ non valet, quia illa quae sunt per se in genere non plus conveniunt in essentia quam in esse. Quia sicut duo angeli differunt secundum sua esse, ita differunt secundum suas¹⁵ quidditates, quia alia est quidditas et essentia istius angeli et alterius.

Si dicatur quod differunt secundum suas quidditates specificas, conveniunt tamen in quidditate generis, contra: sicut conveniunt in quidditate generis, ita conveniunt in esse con-²⁰ sequente illam quidditatem et essentiam. Et sicut differunt secundum suas quidditates specificas, ita differunt secundum sua esse specifica. Igitur proportionaliter, secundum istos, conveniunt et differunt in essentia et quidditate et secundum esse. Confir-
matur, quia secundum Augustinum², — et Magi-

1 Deus] genus G || sit] esset HZ 2 igitur] in add. A 3 genere] ergo add. HZ ||
erit] sit E || angeli] eius E 4 esse¹] est C 5 et est om. E 5-7 si... genus om. (hom.) G
8 esse om. E 8-12 Sicut... reductionem om. (hom.) E 11 quam] quod D || quod om. H ||
haec om. ADFH || substantia om. HZ 13 per se om. D 14 quam in esse om. G 15 se-
cundum¹] per E || secundum²] per E 16 et essentia om. E || istius] illius B, unius HZ
18 contra] quia add. E 19 in¹] essentia add. D 20 et essentiam om. E 22-23 et
differunt om. E 23 et¹ quidditate om. E || secundum] in E, suum add. G 24 quia] quod G
|| et] ut HZ

¹ Supra, p. 157, lin. 22 - p. 158, lin. 3.
c. 4, n. 9 (PL 42, 942).

² August., *De Trinit.*, VII,

ster¹ allegat in littera —, sicut a sapientia dicitur sapere, ita ab essentia dicitur esse. Et ita distincta essentia habet distinctum esse et distincto esse correspondet distincta essentia.

Praeterea, ratio per quam probat² quod Deus non est in genere per reductionem nihil valet. Quia illud quod est in genere per reductionem, non se extendit ultra illud genus tamquam principium alterius intrinsecum; quin tamen sit principium extrinsecum effectivum aliorum, non est inconveniens. Sicut forma substantialis quae est in genere substantiae per reductionem, quia est principium intrinsecum illius quod est in genere substantiae per se, est principium extrinsecum accidentis. Nunc autem Deus, si poneretur in genere substantiae per reductionem, non poneretur principium intrinsecum totius entis, sed poneretur principium extrinsecum effectivum tantum ipsorum accidentium.

Ultima ratio³ nihil valet, quia non est inconveniens aliquid esse prius Deo prioritate consequentiae, quia scilicet est communius Deo. Et isto modo praecise genus est prius illis quae sunt in genere, non secundum rem nec secundum perfectionem.

[OPINIO SCOTI]

Alii⁴, tenendo eandem conclusionem, dicunt quod « cum simplicitate Dei stat quod aliquis sit conceptus communis Deo

1 allegat] eum *add.* HZ 2 dicitur esse *om.* A || esse² *om.* E 3 essentia] esse A
4 probat] probatur D 5-6 nihil... reductionem *om.* (*hom.*) A 5 nihil] non B || in genere *om.* E 7 quin] quia D, quod HZ || tamen] cum D 7-8 extrinsecum *om.* G 8 Sicut] sed G || forma *om.* A 9-10 per... substantiae *om.* (*hom.*) F 10-11 per se] et HZ
12 poneretur¹] ponatur F 13 totius] illius C || poneretur] ponetur F 14 tantum *om.* F
|| accidentium] effectuum F 15 nihil] non BCFZ 16 esse] principium *add.* HZ, *sed del.* H²
17 genus] Deus GHZ 18 non] nec G 20-15 (p. 166) tenendo... necesse-esse *del.* G²
21 Dei] divina D || aliquis] aliquid G

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 8, c. 7 (ed. Grottaferrata I-2, 100-101).

² Supra, p. 158, lin. 7.

³ Supra, p. 158, lin. 13. Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 9 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 332).

⁴ Scotus *Ordinatio*, I., d. 8, p. 1, q. 3, nn. 95-110 (ed. Vatica-

et creaturis, — non tamen conceptus aliquis communis, ut generis ».

Secunda pars probatur per Augustinum, VII *De Trinitate*¹, cap. 8: « Manifestum est, inquit, Deum abusive dici substantiam ». « Ratio sua est ibi, quia substantia dicitur quae substantiat⁵ accidentibus; absurdum est vero quod Deus alicui accidenti substat. Haec ratio sic tenet: non intelligit quod ratio substantiae sit 'substare accidentibus ut substantia est genus', sed quod omnis substantia quae est in genere, potest substare accidentibus ».

« Item, Avicenna, VIII *Metaphysicae*, cap. 4², Deus non¹⁰ est in genere, quia genus est 'pars'; Deus autem simplex, non habens partem ».

Probatur ergo « propositum duobus mediis (et declarantur ex his quae sunt propria Deo): primo ex ratione infinitatis, secundo ex ratione necesse-esse ».

« Ex primo arguitur dupliciter. Primo sic: conceptus habens indifferentiam ad aliqua ad quae non potest conceptus generis esse indifferens, non potest esse conceptus generis. Sed quidquid dicitur communiter de Deo et creatura, est indifferens ad finitum et infinitum. Et nullum genus potest esse indifferens ad finitum¹⁵ et infinitum, igitur etc. ».

« Prima pars minoris est manifesta. Secunda pars patet, quia genus sumitur ab aliqua realitate quae secundum se est potentialis

1 ut om. D 4 est om. HZ 5 quia] quod G || dicitur] est E 6 alicui... substat] aliquibus accidentibus subsistent E 7 sic om. E || intelligit] intendit DH² 8-9 sed... accidentibus om. E 8 quod om. D 10 Item] similiter HZ 11 pars] ut dicit add. E || autem] est add. DE, om. E 14 quae sunt sic DE, Scot., interl. F², om. ABCGHZ || primo om. A 16 dupliciter] dicitur HZ 18 potest om. E 19 communiter om. G 22 manifesta] et add. D, sed add. E || quia] quod G

na, IV, 198-204); cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 9 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 300-301). ¹ August., *De Trinit.*, VII, c. 5, n. 10 (PL 42, 942). ² Avicenna, *Metaph.*, VIII, c. 4 (ed. Venetiis 1508, f. 99rb).

ad realitatem a qua accipitur differentia. Nullum infinitum est potentiale ad aliquid, igitur etc. ».

« Assumptum patet per Aristotelem, VIII *Metaphysicae*¹: Oportet terminum (id est definitionem) esse orationem
5 longam, eo quod significat aliquid de aliquo quod oportet esse materiam vel formam ».

« Patet etiam per rationem, quia si ista realitas a qua accipitur genus esset vere tota quidditas rei, solum genus complete definirerem, etiam sine differentia, quia ratio ex eis non indicaret primo
10 idem definito: unaquaeque enim res est solum ipsa, et ideo illa ratio quae bis exprimeret eam, non indicaret primo idem quidditati illius rei ».

Hanc rationem intelligunt sic, « quod in aliquibus creaturis genus et differentia accipiuntur ab alia et alia re (sicut ponendo
15 plures formas in homine, animal accipitur a sensitiva et rationale ab intellectiva), et tunc ista a qua accipitur genus, vere est potentialis et perfectibilis ab illa rea a qua accipitur differentia. Aliquando autem, quando non sunt ibi res et res (sicut in accidentibus), saltem in una re est aliqua propria realitas a qua sumitur
20 genus et alia realitas a qua sumitur differentia; dicatur prima *a* et secunda *b*, tunc *a* secundum se est potentiale ad *b*, ita quod praecise intelligendo *a* et praecise intelligendo *b*, *a* ut intelligitur in primo instanti naturae — in quo praecise est ipsum — est perfectibile per *b* (sicut si esset res alia), sed quod non perficitur

1 accipitur] sumitur E || Nullum] autem add. HZ 2 potentiale] in potentia DE || aliquid] aliud ABG, genus add. G || etc. om. HZ 4 id est] et D || esse] est A 6 materiam vel] materialem G 7 quia] quod G || accipitur] sumitur F 8 definirer] significaret E
9 rem] definitione vel dicaret rem add. E || etiam] et B, om. EF 10 et] ipsae add. G || illa om. F 11 ratio] res G, om. F || quae bis] quibus E || eam] illam D 14 accipiuntur] accipitur ABCDHZ || et²] ab add. D 15 rationale] homo E 16 ista] illa BEF, res add. DZ, Scot.
17 et om. G || illa] alia F 17-18 Aliquando] ante ABC, in aliis G, alibi HZ 18 ibi om. B || et res² om. AD 20 alia] aliqua DE 21 tunc om. HZ || secundum om. HZ || se om. HZ, lac. A 22 intelligendo¹] intelligitur E || praecise² om. F 22-24 *a*²... *b* om. (hom.) B
23 est² om. E 24 res] re D

¹ Aristot., *Metaph.*, VIII, c. 3, t. 9 (1043b 25-32).

realiter per *b*, hoc est propter identitatem *a* et *b* ad aliquod totum, cui realiter primo sunt eadem, quod quidem primo producitur et in ipso toto ambae illae realitates producuntur; si tamen altera istarum sine altera produceretur ¹, vere esset potentialis ad eam, vel esset perfecta sine alia ».

5

« Ista compositio realis — potentialis et actualis — minima est quae sufficit ad rationem generis et differentiae, et non stat ista cum hoc quod quaelibet realitas in aliquo sit infinita: realitas enim una, si esset de se infinita, quantumcumque praecise sumpta, non esset in potentia ad aliam realitatem; ergo cum in Deo quae-
cumque realitas essentialis sit formaliter infinita, nulla est a qua
possit accipi formaliter ratio generis ».

10

« Secundo, ex eodem medio, sic: conceptus speciei non est tantum conceptus realitatis et modi intrinseci eiusdem realitatis, quia tunc albedo posset esse genus, et gradus intrinseci albedinis
posset esse differentiae specifica; illa autem per quae commune
aliquod contrahitur ad Deum et creaturam, sunt finitum et infi-
nitum, quae dicunt gradus intrinsecos ipsorum; ergo ista contra-
hentia non possunt esse differentiae, nec cum contracto constituunt
conceptum ita compositum sicut oportet conceptum speciei esse
compositum, immo conceptus ex tali contracto et contrahente
est simplicior quam possit esse conceptus speciei ».

15

20

« Ex istis mediis de infinitate, habet evidentiam ratio A u-
g u s t i n i supra tacta ² 'de substante accidenti'. Habet etiam

1 est om. EH || identitatem] realem add. E, ad add. D 2 primo² om. F 3 ipso] isto F
4 esset om. DE 5 vel] vere D, et vere Scot., essentia add. ABCFG, una add. HZ || esset]
una add. E || perfecta] imperfecta Scot. 6 actualis] accidentalis BCHZ 7 est om. D ||
generis om. E 8 in aliquo om. D 10 in² om. A 10-11 quaecumque] quaelibet HZ
13 medio] arguitur add. HZ || speciei] species A 17 et] ad add. F 19 differentiae]
duae G 20 ita om. F 20-21 sicut... compositum om. (hom.) E 22 est] esset G ||
simplicior] simplicitate A || possit esse om. E 24 tacta] recitata D || de] substantia add.
DHZ || substante] substare F || accidenti] accidentibus HZ

¹ Ed. Scoti legit: « vere esset potentialis ad eam et vere esset imperfecta sine illa » (ed. Vaticana, IV, 202). ² Supra, p. 166, lin. 5.

evidentiam ratio Avicennae supra tacta¹, 'de partialitate generis', quia numquam est genus sine aliqua partiali realitate in specie, quae non potest esse in vere simplici ».

Secundo arguitur « ex ratione necesse-esse, — et est argumen-
 5 tum Avicennae VIII *Metaphysicae* cap. 4²: si necesse-esse
 habet genus, ergo intentio generis vel erit ex se necesse-esse, vel
 non. Si primo modo, 'tunc non cessabit quousque sit ibi diffe-
 rentia'; hoc intelligitur sic: genus tunc includet differentiam, quia
 sine ipso non est in actu ultimo (si autem genus includit totam
 10 differentiam, tunc non est genus). Si detur secundum membrum,
 sequitur quod 'necesse-esse est constitutum ab eo quod non est
 necesse-esse' ».

[CONTRA OPINIONEM SCOTI]

Contra istam opinionem, primo quod dicit³ 'in omni specie
 15 sunt duae realitates a quarum una accipitur genus et ab alia dif-
 ferentia', hoc est simpliciter falsum, quia aliquod individuum est
 simpliciter simplex, igitur non includit tales duas realitates.

Confirmatur quia, sicut probatum est prius⁴, in
 creaturis nulla est distinctio a parte rei nisi sit distinctio rerum.
 20 Sed, secundum istos⁵, multa sunt individua quae non includunt
 distinctas res. Igitur multo fortius nec species includunt diversas
 res, et per consequens non includunt tales diversas realitates.

1 tacta] recitata D 2 aliqua om. F 7-16 (p. 171) Si... sufficit om. (lac. 8 litt.) F
 9 ipso] ipsa D || est] erit D 10 non om. G || membrum] autem E, tunc add. D 11 ab]
 ex HZ 14 dicit] quod add. D 17 includit] habet E || realitates] a quarum una accipitur
 genus et ab alia differentia add. seu rep. E 18 prius om. D 20 includunt] includit A
 21 distinctas] diversas E || includunt] includit GHZ || diversas] multas E 22 res] sive distinctas
 add. E || non] nec HZ || includunt] includit HZ

¹ Supra, p. 166, lin. 10. ² Avicenna, *Metaph.*, VIII, c. 4 (ed. Venetiis 1508, f. 99rb). ³ Supra, p. 166, lin. 22-23. ⁴ Guillelmus de

Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 6 (ed. St. Bonaventure, N.Y., II, 173s.).

⁵ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 8, p. 1, q. 2, nn. 32-38 (ed. Vaticana, IV, 165-168).

Praeterea, sicut species se habet ad individua, secundum istos ¹,
ita genus ad species. Sed individuum non includit tales duas rea-
litates, ergo etc. Minor probatur, quia quaero de illis realitatibus
propriis diversorum individuorum: aut sunt eiusdem rationis aut
non. Non potest dici quod sic, quia tunc ab eis posset abstrahi ⁵
aliquis conceptus communis univocus, quod isti negant ². Si sint
alterius rationis, igitur individua non sunt eiusdem rationis sed
alterius rationis, et ita non erunt individua eiusdem speciei.

S i d i c a t u r ³ quod quamvis istae differentiae sint alterius
rationis, non tamen individua constituta erunt alterius rationis, ¹⁰
quia constituta minus differunt quam constituentia:

C o n t r a: quando aliqua tota sunt nata denominari a de-
nominationibus partium, illa quae conveniunt partibus, conveniunt
totis. Sed nunc est ita quod individua distinguuntur per diffe-
rentias individuales. Ergo illae denominationes quae conveniunt ¹⁵
ipsis differentiis individualibus, convenient ipsis individuis. Igitur
sicut ipsae differentiae sunt alterius rationis, ita ipsa individua
erunt alterius rationis.

Praeterea, qua ratione non obstante quod differentiae indivi-
duorum sunt alterius rationis tamen ipsa individua non sunt al- ²⁰
terius rationis, eadem facilitate dicitur quod quamvis differentiae
specificae sint alterius rationis non tamen ipsae species constitutae

1 secundum istos om. E 2 duas] diversas BE 6 negant] negent G || sint] sunt HZ
8 speciei] rationis D 10 rationis¹ om. E || erunt] essent HZ 12 sunt] quae sunt add. D
12-13 denominationibus] nominibus HZ 16 convenient] convenirent A, conveniunt E, et
add. E 17 ipsa om. E 18 erunt alterius] non sunt eiusdem E 19-21 Praeterea...
rationis om. (hom.) E 19 ratione] dicitur add. H²Z 20 sunt² om. H 21 rationis] ita
add. E || eadem] ratione et add. HZ 21-22 eadem... rationis om. (hom.) G

¹ Resp., ut videtur, Scotus, *Ordinatio*, II, d. 3, p. 1, qq. 5-6, n. 196 (ed. Vaticana, VII, 488). ² Cf. Scotus, *Ordinatio*, II, d. 3, p. 1, q. 1, nn. 29-41 (ed. cit., VII, 402-409); II, d. 3, p. 1, qq. 5-6, nn. 183-186 (ed. cit., VII, 481-483); videsis etiam Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 6 (ed. cit., II, 163). ³ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 7, q. 1, n. 50 (ed. Vaticana IV, 128).

erunt alterius rationis; cum sicut natura specifica non distinguitur nisi per differentias individuales, ita ipsa natura generis non distinguatur nec dividatur nisi per differentias específicas, secundum eos.

Si dicatur quod non est simile, quia illa differentia individualis non est quidditativa sicut differentia specifica est quidditativa:

Contra: hoc non est nisi uti vocabulis ad placitum; cum ita sit de essentia individui differentia individualis, sicut de natura speciei est differentia specifica, nec magis sit intrinseca differentia speciei ipsi speciei quam differentia individualis ipsi individuo.

Praeterea, quod dicit¹ quod illa natura specifica est potentialis et perfectibilis ab illo actuali, hoc non est verum, quia nulla res est in potentia ad se ipsam. Igitur si *a* et *b* non distinguantur realiter, *a* non est in potentia ad *b* nec e converso.

Si dicatur quod sufficit distinctio formalis, hoc non sufficit, quia eadem ratione dicam quod essentia divina est in potentia et perfectibilis per relationem vel e converso, propter distinctionem formalem inter essentiam et relationem.

Confirmatur, quia quando aliqua sunt realiter unum, unum non est imperfectius alio, quia idem non potest esse perfectius se ipso. Igitur cum in proposito potentiale et actuale sint unum realiter, ex hoc quod unum est potentiale respectu alterius non potest argui quod potentiale sit imperfectius actuali. Igitur si illud actuale esset infinitum, ex hoc quod aliud esset potentiale non posset argui minor perfectio in potenciali, nec per consequens

1 sicut] tunc E || non om. E || distinguitur] distinguatur E 2 ita ipsa natura om. E || generis] genus E 2-3 non... dividatur om. E || distinguatur] distinguitur HZ 3 dividatur] dividitur HZ 5 sicut] sed D 5-6 quidditativa om. HZ 7 vocabulis] vocabulo E
 8 ita] illa D 10 ipsi speciei² om. E 11 quod¹ om. HZ || dicit] dicitur C || illa] ipsa D
 15-16 hoc non sufficit mg. B², om. A 16 quia om. F 17 et om. DE || propter] per D
 20 imperfectius] perfectius EF || alio] reliquo E || potest esse] est E 21 proposito] esse add. E || et] esse add. E || sint] sunt F 24 actuale esset om. E || infinitum] sit actuale vel e converso add. E 25 posset] potest D || consequens] sic add. G

¹ Supra, p. 167, lin. 16.

aliqua imperfectio. Igitur sine omni imperfectione propter essentiam infinitam posset stare in Deo aliquid potentiale respectu alterius, dummodo unum distinguatur formaliter ab alio. Igitur cum infinitate divinae essentiae stat potentialitas alicuius in Deo sine omni imperfectione. Sed ubi est potentia et actus, ibi est aliqua compositio. Igitur cum infinitate divinae essentiae sine omni imperfectione stat compositio, quod est absurdum.

Praeterea, auctoritas Philosophi est ad oppositum. Quia, sicut patet ex processu Philosophi¹, oportet definitionem esse orationem longam, ita quod una pars significet materiam et alia formam. Qualiter tamen hoc sit intelligendum, post patebit².

Praeterea, secunda ratio³ non concludit. Primo, quia per illam rationem, — cum individua non distinguantur tantum per gradus intrinsecos, sed per differentias simpliciter alterius et alterius rationis, et tanta sit compositio in individuo quanta requiritur ad conceptum speciei —, sequeretur quod illae differentiae essent specificae, et omnia individua distinguerentur specie.

Sindicatur quod illae differentiae non sunt quidditativae, et ideo non constituunt species, quantumcumque sint alterius rationis, contra hoc frequenter est argutum. Quia eadem facilitate dicetur quod differentiae hominis et asini non sunt quidditativae, et ideo homo et asinus non sunt alterius rationis, quantumcumque differentiae constituentes ipsos sint alterius rationis.

Praeterea arguit sic⁴: « conceptus speciei non est tantum con-

3 formaliter] realiter E || alio] vel saltem formaliter add. E 5 omni om. E || imperfectione] perfectione G 9-10 definitionem] distinctionem G 10 ita] eo E 13 non] valet nec add. E || Primo] probatio D, om. CE 14 illam] aliquam D, istam F 15 differentias] differentiam F || et om. A 16 in individuo] individuorum E, inter individua F 17 conceptum] compositum HZ || illae] duae add. D 19 illae] duae add. D || sunt] sint ACHZ
20 species] speciem D 21 Quia] quod F 22 dicetur] diceretur F 23-24 quantumcumque... rationis om. (hom.) GHZ 25 arguit] arguitur HZ, om. E || sic om. E

¹ Supra, p. 167, lin. 3. ² Cf. infra, d. 8, q. 3 (pp. 209, lin. 8 - 214, lin. 18). ³ Supra, p. 168, lin. 13. ⁴ Supra, p. 168, lin. 13-16.

ceptus realitatis et modi intrinseci, quia tunc albedo posset esse genus, et gradus intrinseci albedinis possent esse differentiae specificae ». Eodem modo arguo ego sic: conceptus speciei non est tantum conceptus realitatis et differentiae contrahentis et com-
 5 ponentis cum illa realitate, quia tunc albedo posset esse genus, et differentiae contrahentes et componentes cum ea possent esse differentiae specificae. Igitur, sicut dicis ¹, propter hoc quod modi intrinseci non constituunt conceptum ita compositum sicut est conceptus speciei, ita habes dicere quod differentiae, quae distin-
 10 guuntur formaliter ab illa realitate, non constituunt conceptum ita compositum sicut est conceptus speciei. Igitur ad constitutionem speciei requiritur differentia realis inter differentiam et realitatem a qua sumitur genus, quod tamen ipse negat.

Praeterea, quaero de illis modis intrinsecis: aut aliquo modo
 15 distinguuntur ex natura rei vel non sunt omnibus modis idem ex natura rei cum illis quorum sunt modi, aut non. Si aliquo modo distinguuntur vel non sunt idem omnibus modis, ergo erit ita aliquid reale univocum Deo et creaturae sicut aliquibus creaturis, quod tamen ipsi negant ². Consequentia patet, quia ubi-
 20 cumque est aliquid reale contractum per aliqua realia, qualitercumque illa contrahentia distinguantur a contracto, ibi est aliquid reale univocum. Hoc patet, quia non potest alia ratio assignari quare est aliquid reale univocum quibuscumque creaturis. Quia

1 quia] et G esse om. E	2 possent] possunt BGHZ	2-3 specificae] albedinis
add. E	3 ego om. E sic om. cum lac. A	4 est] realiter add. E et2 om. E
om. F	7 dicis] quod add. D propter hoc om. E	8 conceptum] constitutum D
contra A	10 formaliter] realiter B conceptum] tamen H, corr. mg. H ²	9 ita]
talit D differentiam] deum D	14 illis] aliis GHZ	15 ex natura om. HZ rei om.
ACEGHZ vel] aut D	15-16 sunt... rei om. D	16-17 Si... modis] sic E
om. D aliquid] aliquod D aliquibus om. HZ	19 creaturis] inter se add. HZ	21 con-
trahentia] contrahantur D	22-23 Hoc... univocum om. (hom.) BE	22 alia] aliqua G

¹ Supra, p. 168, lin. 20. ² Scotus, *Ordinatio*, I, d. 8, p. 1, q. 3, n. 82 (IV, 190); cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 9 (II, 300).

omne reale univocum vel est unum et idem, non variatum nec multiplicatum in univocatis, — et tale nullum est secundum istos¹ etiam —, vel dicitur reale univocum quia est contractum per aliqua realia, et multiplicatum et variatum per ea. Et tunc quatione unum tale est reale, et reliquum. Igitur si commune Deo⁵ et creaturis sit contractum per quoscumque modos reales, illud commune erit aliquid reale sicut aliud commune reale.

Confirmatur, quia quantumcumque sit minor distinctio inter naturam specificam et differentias individuales quam inter naturam generis et differentias specificas, tamen tanta univocatio¹⁰ est speciei ad sua individua quanta est generis ad suas species, immo eo ipso est maior univocatio et magis realis ad individua quam ad species. Igitur si commune univocum Deo et creaturis sit realiter contractum per modos intrinsecos reales qui minus distinguuntur a contracto quam differentiae specificae distinguuntur¹⁵ a natura generis, sequitur quod aequae vel magis erit aliquid reale univocum Deo et creaturis quam diversis speciebus eiusdem generis.

Praeterea, secundum eum², albedo est aliquid reale univocum diversis albedinibus, non obstante quod contrahatur per diversos²⁰ modos intrinsecos. Igitur, eadem ratione, si aliquid commune Deo et creaturis contrahatur per diversos modos intrinsecos reales Deo et creaturae, erit aliquid univocum reale.

Praeterea, quaero de illo contracto per illum modum intrin-

2 tale] talem H 3 istos] eos F || etiam om. D || quia] quod BFG 4 realia] creata G
|| et¹ om. D || variatum] unitum G 5 reale] eadem ratione add. D 6 quoscumque] quos-
dam F || reales] sicut add. G, om. E 7 commune²] erit add. E 8 Confirmatur] item E ||
quia] quod G, om. E 10 tamen] non G 11 est¹] generis ad species sicut add. E || sua
om. E || quanta... species] et e converso E 12 realis] species E 13 quam] generis add. E
|| univocum corr. mg. ex individuum B², om. D 15-16 distinguuntur om. E 16 erit] est F
19 secundum eum om. D 20 diversis om. F || albedinibus] speciebus G 21 aliquid]
aliquod F 23 creaturae] creaturis F || aliquid] commune add. F || univocum] Deo et crea-
turae add. E 24 illum om. E

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 8 et d. 2, q. 4 (II, p. 275 et p. 100). ² Supra, p. 168, lin. 15.

secum: aut est aliquid reale, aut tantum ens rationis. Non potest dici quod sit ens rationis, quia nullum ens rationis contrahitur per ens reale. Igitur oportet quod sit ens reale. Tunc arguo: nullum contractum est de se illud ad quod contrahitur, sed omne tale
 5 est commune. Igitur tale contractum per modum intrinsecum divinae essentiae est commune et est reale. Igitur aliquid reale est commune univocum Deo.

Si autem dicatur quod ille modus intrinsecus nullo modo distinguitur ex natura rei ab illo cuius est modus, ergo infinitas
 10 non plus est modus divinae essentiae quam e converso, et per consequens non plus modus est contrahens quam divina essentia, et ita non erit ibi contrahens et contractum, cuius oppositum ipse dicit.

Praeterea, tertia ratio ¹ non concludit, quia supponit unum
 15 falsum, scilicet quod intentio generis est aliquid intrinsecum speciei, constitutivum ipsius, cuius oppositum probatum est p r i u s ².

[SOLUTIO AUCTORIS]

Ideo dico ad quaestionem primo quod simplicitas, per carentiam cuiuscumque compositionis intrinsecae, non impedit aliquid
 20 esse in genere, quia angelus est simpliciter simplex per carentiam cuiuscumque compositionis intrinsecae, et tamen angelus est in genere. Assumptum patet aliququaliter p r i u s ³, quia in angelo non posset esse compositio nisi vere componeretur ex materia

3 ens¹] aliquid E || Igitur... reale² om. E 4 sed] quod G, quia HZ || tale] reale E
 7 commune om. E || Deo] et creaturae add. Z 8 nullo modo] non E 9 distinguitur]
 distinguitur Z 10-11 divinae... est om. E 11 divina essentia] e converso respectu divinae
 essentiae E 13 ipse om. E 14 tertia om. GHZ 20 simpliciter om. D 21-22 et...
 genere] aliququaliter patet E 21 angelus om. F 23 posset] potest D || componeretur]
 componeret A

¹ Supra, p. 169, lin. 6.
 p. 162, lin. 11.

² Supra, p. 167, lin. 7.

³ Supra,

et forma substantiali. Sed, sicut probatur in secundo¹, angelus non componitur ex materia et forma.

Secundo dico quod componibilitas alicuius cum aliquo alio non facit per se aliquid esse in genere, quamvis sit condicio consequens omne existens per se in genere. Cuius ratio est, quia⁵ quantumcumque aliqua res non sit in genere nisi per comparisonem ad alias res eiusdem generis, — sicut nullo modo homo posset esse species contenta sub genere animalis nisi esset aliqua alia species contenta sub eodem genere —, tamen posito per impossibile quod nulla esset alia res ab homine et asino et ceteris¹⁰ animalibus, adhuc animal esset genus et homo esset species. Igitur per comparisonem ad res alterius generis non est homo in genere animalis. Igitur componibilitas hominis cum aliis rebus ab animalibus, cum quibus non est componibilis, non facit per se hominem esse in genere animalis nec partialiter nec totaliter.¹⁵

Praeterea, sicut individua se habent ad speciem, sic species ad genus. Sed posito quod sint duo homines secundum suas essentias absolutas, posito per impossibile quod cum nullo essent componibiles, adhuc illi homines essent eiusdem speciei. Igitur posito per impossibile quod essent homo et asinus et cetera animalia sine omni componibilitate cum alia re, adhuc essent in eodem²⁰ genere. Igitur componibilitas non facit per se aliquid esse in genere. Hoc tamen non obstante, est condicio conveniens omni existenti per se in genere.

1 probatur] probabitur DG 3 componibilitas] compossibilitas CHZ || alio] modo G
 4 per se om. E || aliquid om. G || quamvis] quod add. D 4-5 consequens] sequens HZ
 6 res om. E 7 generis] rationis G || homo om. E 8 sub] hoc add. Z 10 et!] ab add. E
 13 componibilitas] compossibilitas (etiam infra) CGHZ 16 sicut] ad add. D || sic] ita E
 17 homines] distincti add. DE 18 cum om. E 20 impossibile] possibile E
 21 omni] aliqua E, vel quasi add. E 22-23 genere] et add. A 23 obstante] haec add. E

¹ Hanc probationem non invenimus quamvis Ockham eam saepe praesupponere videatur; cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 13 F-H, K; qq. 14-15, T, AA, CC; q. 16, G, CC.

Tertio dico quod Deus non est in genere. Hoc tamen difficile est probare. Verumtamen hoc persuadeo magis per viam narrationis quam per viam probationis.

Primo sic: si Deus esset in genere, aliquid esset genus respectu
 5 Dei et aliorum. Consequens falsum, quia si sic, illud esset ens
 vel aliquid aliud commune Deo et creaturis. Sed ens non est
 genus. Cuius ratio est, quia omne genus separat illud cuius est
 genus ab alio. Hoc patet per Philosophum, VII *Topico-*
*rum*¹, ubi vult quod omne genus positum in definitione, — sive
 10 sit definitio per additamentum sive per se —, separat definitum
 ab aliquo. Hoc intelligo sic: quod aliqua negativa negans aliquid
 ab illo genere est immediata, et negativa negans illud idem a specie
 est mediata. Sed nihil potest negari ab ente negativa immediata,
 cum ens praedicetur de quolibet. Igitur ens non est genus. Et
 15 isto modo potest intelligi Philosophus, III *Metaphysicae*², quod
 omne genus vere negatur ab aliqua differentia. Sed ens a nulla
 vere negatur. Igitur ens non est genus.

§ Similiter, aliud ab ente, commune Deo et alicui creaturae,
 certe non est genus, quia genus quod praedicatur de magis dif-
 20 ferentibus praedicatur de rebus minus differentibus. Sed tale com-
 mune non praedicatur de omni creatura, igitur etc. §

Secundo declaro hoc idem sic: quia omnia quae sunt in ge-
 nere habent certam proportionem secundum perfectionem inter

2 hoc om. HZ 4 sic] quia add. E || genere] tunc add. E 5 Consequens] est add. Z
 || quia] tunc add. E || sic om. E || ens om. E 6 aliud om. EF 7 ratio om. E || cuius est? ad
 quod est E 8 per Philosophum om. EHZ 9 ubi vult om. E || omne om. E || definitione]
 genere D 10 sive] sit add. D || per se] non E 11 aliquo] alio E || quod] quia G || aliqua
 om. D 12 negativa] negatio E || negans] aliquid scilicet add. E 13 mediata] immedia-
 ta D || ente] in add. Z || immediata] immediate E 14 quolibet] genere add. E 15 modo
 om. E || potest] cognosci add. G || *Metaphysicae* om. E 16 negatur] negetur C 17 vere
 om. D || ens] vere add. D, om. E 18-21 Similiter... etc. om. A 18 ente] et add. E || alicui
 om. B 19 certe] esse G, om. D 20 rebus om. BEF 20-21 commune om. D 21 crea-
 tura] illa HZ || igitur etc. om. D 22 declaro hoc idem om. E 23 secundum] vel G, et HZ

¹ Aristot., *Topica*, VII, c. 3 (153b 16-24). ² Aristot., *Metaph.*, III,
 c. 3, t. 10 (998b 24-25).

se; sed Deus in infinitum excedit omne aliud a Deo; igitur in nullo genere est cum quocumque alio a Deo. Et per istam rationem possunt intelligi rationes Augustini et Avicennae¹.

Unde Augustinus, VII *De Trinitate*, cap. 12², probat⁵ divinam essentiam non esse speciem neque genus, quia semper plura contenta sub specie vel genere dicunt plus perfectionis quam unum solum. Sed hoc non posset esse nisi omnia contenta sub genere haberent certam proportionem ad invicem secundum perfectionem. Si enim aliquid contentum in genere in infinitum¹⁰ excederet omnia alia contenta in genere, non plus perfectionis dicerent illud unum et omnia alia quam illud unum solum.

Sic etiam posset intelligi ratio eiusdem quam adducit secunda opinio recitata³, ita quod per illam quasi probat unam propositionem istius rationis principalis, sic arguendo: omne per se in¹⁵ genere minus perfectionis includit per se sumptum quam cum alio. Sed solus Deus non minus perfectionis includit per se quam cum alio. Igitur solus Deus non est in genere. Minor probatur: quia omne quod potest substare accidenti minus perfectionis dicit per se quam cum alio, quia omne tale perficitur ipso accidente²⁰ recepto. Sed solus Deus est qui non est accidens nec perficitur accidente. Igitur solus Deus est qui non minus perfectionis includit per se quam cum alio.

1-2 igitur... Deo *om.* (*hom.*) G 2 est *om.* E || quocumque *om.* F 3 rationes] ratio Z
5 probat] quod *add.* Z 6 divinam] divina HZ || essentiam] essentia (*mg.*) H², Z || esse] est
HZ || speciem] species HZ 9 sub genere *om.* E 10 aliquid] aliquod D || genere] sic *add.* F
|| in] sub E || genere] et *add.* F 12 quam] in *add.* D 13 posset] possit B, potest E || addu-
cit] adduxit ■ 14 ita] supra G || per *om.* D || illam] istam BE || quasi] quaestionem DE, *om.* F
15 istius *om.* E 16 sumptum *om.* C 17-18 Sed... alio in *ina col.* C², *om.* (*hom.*) E
18 non est *om.* G 19-20 quia... alio *om.* (*hom.*) E 20 perficitur] in *add.* D 21 re-
cepto *om.* F || qui] in quo F || non] nec E || est] recipitur F || perficitur] ipso *add.* D 22 est
om. G

¹ Cf. supra, p. 168, lin. 23 - p. 169, lin. 3. ² August., *De Trinit.*, VII, c. 6, n. 11 (PL 42, 943-945). ³ Supra, p. 168, lin. 6.

Quamvis ergo sic posset exponi beatus Augustinus ad probandum quod Deus non est in genere, tamen sciendum quod non est intentio beati Augustini probare quod Deus non est in genere, sed intentio sua est probare quod essentia divina
 5 non est species et ipsae personae individua. Quia tunc sicut conceditur quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt tres personae ita oporteret concedere quod sunt tres essentiae. Similiter, si essentia esset genus et tres personae species, oporteret idem concedere, quia de quocumque praedicatur individuum in plurali, — ut di-
 10 cantur plura individua —, de eisdem praedicatur in plurali tam nomen speciei quam generis. Unde dicit sic¹: « Si genus est essentia, species autem persona, oportet appellari tres essentias etc. ». Et sequitur: « Neque enim species pluraliter dicta est, et genus singulariter ». Et sequitur: « Sicut dicuntur Abraham, Isaac et
 15 Iacob tria individua, ita tres homines, et tres animae etc. ». Ex istis patet quod non intendit ibidem Augustinus probare aliud nisi quod essentia nec est species nec genus personarum.

Per praedictum etiam modum potest intelligi Avicenna², quod per partem non intelligit proprie partem, sed intelligit quod
 20 illud quod importatur per genus sit pars. Non quidem pars proprie dicta, sed dicitur pars, quia plus perfectionis est in illo cum alio quam in illo solo. Sicut dicimus quod una species vel caelum est pars universi, quia scilicet plus perfectionis est in universo quam in caelo vel quocumque alio uno per se sumpto. Non sic

1 sic om. F 1-2 ad... genere om. E 4 divina] dei D 5 ipsae] vere G || personae corr. mg. in proprietates G² 7 concedere] concludere D || sunt] sint F, essent E
 9 quia] quod BDEG || quocumque] quibuscumque CG || praedicatur] probaretur A, praedicantur HZ || individuum] individua HZ 11 est] esset D 12 essentias] personas G || etc. om. E
 13 Et om. E || enim om. A 14 Et¹ om. E || Sicut] sed G 15 etc. om. F 19 per om. GH || quod om. E 21 cum] aliquo add. E 23 quia] qualiter D 24 sumpto om. E
 || Non] nec G

¹ August., *De Trinit.*, VII, c. 6, n. 11 (PL 42, 943s.). ² Cf. supra, p. 166, lin. 10; cf. etiam infra, d. 8, q. 2 (pp. 195-199) et d. 8, q. 3 (pp. 209, lin. 8 - 214, lin. 10).

autem possumus dicere quod Deus est pars universi, quia non plus perfectionis est in Deo et universo quam in Deo solo.

Quarto dico quod non potest per rationem sufficienter probari Deum non esse in genere, quia nec per simplicitatem Dei, sicut ostensum est ¹, nec per necessitatem Dei. Quia non plus ⁵ potest probari Deum non habere conceptum generis per necessitatem Dei quam Deum non habere conceptum communem univocum, cum uterque sit aequaliter extrinsecus et extra essentiam Dei, et ideo propter conceptum talem in nullo derogatur necessitati divinae. Nec etiam potest sufficienter probari per infi- ¹⁰ nitatem Dei. Quia quantumcumque Deus in infinitum excedat omnem creaturam, quia tamen creaturae non sunt aequales in imperfectione, plus assimilatur una creatura Deo quam alia, et propter illam assimilationem non potest probari quin aliquid univocum Deo et illi creaturae esset unum genus contentum sub ¹⁵ ente, quod postea divideretur in Deum et illam creaturam.

[AD ARGUMENTA THOMAE AQUINATIS]

Et ideo ad argumenta in contrarium, qui tenerent illam opinionem faciliter responderent. Ad primum primae opinantis ² dicerent breviter quod non omnis species componitur ex genere ²⁰ et differentia essentiali, quia etiam secundum veritatem non omnis species habet genus et differentiam essentialem.

5 plus *om.* G 7 Dei *om.* E || non *om.* G 8 aequaliter] essentialiter AG
 11 Dei *om.* A || Quia] quod DG || in infinitum *om.* E 12 omnem] omnino E || aequales] es-
 sentiales G || in *om.* EFG 14 illam] istam BE || non] nec HZ 16 quod] et DG || et] in
add. E || illam] in D 18 Et ideo *om.* E || tenerent] tenet D || illam] istam B, aliam HZ
 19 responderent] respondet D || opinantis] opinionis DHZ 20 breviter *om.* E 20-22 com-
 ponitur... species *om.* (*hom.*) F 21 essentiali] essentialiter AE 22 genus *om.* E

¹ Supra, pp. 175, lin. 18 - 176, lin. 2; cf. « Henricus de Harclay, Quaestio de Universali », ed. G. Gál, *Franciscan Studies*, 31 (1971) 231-234. ² Supra, p. 157, lin. 4.

Ad secundum ¹ dicerent leviter quod, non obstante identitate divinae essentiae et esse Dei, ens non erit genus, sicut, non obstante identitate quidditatis et entitatis angeli, ens non est genus angeli.

5 Ad tertium ² dicerent quod non omnia quae sunt in genere conveniunt in essentia et quidditate generis et differunt secundum esse, non plus quam e converso. Unde omnia quae sunt in genere differunt et secundum esse et secundum quidditates. Illud autem argumentum quod probat Deum non esse in genere per reductionem
10 concludit verum. Nec tamen valet, quia peccat per fallaciam aequivocationis, sicut ostensum est prius ³.

Quod etiam ultimum argumentum ⁴ non concludat patet, quia non est inconveniens aliquid esse prius Deo secundum prioritatem communitatis et consequentiae.

15

[AD ARGUMENTA SCOTI]

Argumenta etiam alterius Doctoris ⁵ non concludunt. Primum non, quia supponit falsum, scilicet quod omnis species sit composita ex realitatibus quarum una sit potentialis respectu alterius. Vel quod genus et differentia accipiuntur a talibus reali-
20 tatibus sic componentibus. Nec hoc probatur.

Secunda etiam ratio ⁶ non valet, quia conceptus speciei non semper est sic compositus, sicut isti imaginantur.

2 non ¹] nec B erit] unum <i>add.</i> E sicut] igitur C	3 identitate <i>om.</i> E	3-4 ens...
angeli <i>om.</i> (<i>hom.</i>) C	6 quidditate] et <i>add.</i> A	7 quae <i>om.</i> ABG sunt <i>om.</i> G
8 et ¹ <i>om.</i> E Illud] istud D	9-10 reductionem] non <i>add.</i> E	10 verum <i>om.</i> E tamen <i>om.</i> E
valet] concludit F	12 etiam] autem D concludat] concludit BHZ, valet E	13 esse <i>om.</i>
A secundum <i>om.</i> E	13-14 prioritatem] prioritate E	14 et] vel E
16 concludunt]	17 supponit] unum <i>add.</i> F	18 sit <i>om.</i> E potentialis] potentia E
concludit A	19 accipiuntur]	20 sic] sicut DHZ componentibus] compossibilibus C
accipiuntur D	21 non <i>om.</i> G	

¹ Supra, p. 157, lin. 14. ² Supra, p. 157, lin. 22. ³ Supra, p. 165, lin. 4-14.
⁴ Supra, p. 158, lin. 13. ⁵ Scilicet, Scoti; cf. supra, p. 167, lin. 13.
⁶ Supra, p. 168, lin. 13.

Tertia etiam ratio ¹ non valet, quia genus non est de essentia nec de quidditate illius cuius est genus.

Nec ultima ratio valet, sicut declaratum est prius ².

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale³ patet quod simpliciter simplex potest ⁵ esse in genere, etiam posito per impossibile quod non esset cum altero componibile; sed tamen habet certam proportionem cum aliis, ideo potest esse in genere.

Ad aliud patet prius ⁴, quod aliquid potest contineri sub pluribus communibus non subordinatis. ¹⁰

Ad tertium ⁵ quod non omnis unitas conceptus sufficit ad hoc quod aliquid sit per se in genere.

[QUAESTIO II]

UTRUM ALIQUOD SIMPLICITER SIMPLEX POSSIT ESSE IN GENERE]

Ad declarationem praedictorum quaeram aliquas breves ¹⁵ quaestiones. Primo igitur quaero utrum aliquod simpliciter simplex possit esse in genere.

Quod non:

Quia genus significat partem rei, per C o m m e n t a t o -

1 etiam] autem B 2 nec] etiam *add.* E 5 quod] quia DE || simpliciter *om.* E
6 etiam posito] ponendo F || esset] est AGHZ 7 componibile] compossibili BC, compossibile G || sed] si E 8 ideo] adhuc E 9 potest *om.* G 11 tertium] dico *add.* E || unitas *om.* D 15 praedictorum] dictorum E || aliquas] istas HZ 16 igitur quaero *om.* E || utrum] sit *add.* E 17 possit esse *om.* E 18 Quod non *om.* A

¹ Supra, p. 167, lin. 7-12 ² Supra, p. 169, lin. 4 et p. 180, lin. 3-16. ³ Supra, p. 155, lin. 22. ⁴ Supra, pp. 169ss. ⁵ Supra, p. 156, lin. 12.

rem, V *Metaphysicae*, commento 30¹: « Genus dicitur pars formae, et ideo dicitur quod genus est pars formarum specierum ». Hoc idem etiam dicit Philosophus², ibidem, quod « genus est pars formae ».

⁵ Praeterea, secundum Philosophum, V *Metaphysicae*, cap. *De genere*³: genus est materia. Igitur illud in quo non est materia, non est in genere. Sed simpliciter simplex non habet materiam.

Praeterea, Commentator ibidem, commento 33⁴, dicit quod « tertius modus generis dicitur de materia. Genus enim est illud quod recipit differentias et qualitates, et tale est materia ». Sed nec in angelis nec in accidentibus est materia. Ergo talia, propter suam simplicitatem, non sunt in genere.

Praeterea, quod est simpliciter simplex in nullo univocatur
¹⁵ cum alio, quia se toto differt a quolibet. Sed tale non est in genere. Igitur nullum simpliciter simplex potest esse in genere.

Ad oppositum:

Angeli sunt in genere substantiae, et tamen simplices.

[RESPONSIO AUCTORIS]

²⁰ Ad quaestionem dico quod simpliciter simplex est in genere, ita scilicet quod est simplex per carentiam cuiuslibet compositionis intrinsecae. Cuius ratio est, quia omnis conceptus praedicabilis in quid de pluribus differentibus plus quam solo numero, habentibus certam proportionem secundum perfectionem inter se, quo-

1 V] vii HZ || 30] iii HZ 2 formarum] scilicet add. E 3 etiam om. E 5 secundum] per E 10 quod] et G || enim] non A 11 est¹ om. G || illud om. E || differentias] differentia A 12 nec¹ corr. interl. ex nunc B², om. (lac.) A || talia om. F 15 quolibet] quocumque E, differt add. E 18 tamen] sunt add. DE, simpliciter add. EF 23 solo om. E
23-24 habentibus] habent A, et habent G

¹ Averroes, *In Aristot. Metaph.*, V, t. 30 (ed. Iuntina, VIII, f. 65ra).

² Aristot., *Metaph.*, V, c. 25, t. 30 (1023b 24). ³ Ibidem, c. 28, t. 33

(1024b 9-10). ⁴ Averroes, loco cit., f. 66va.

rum nullum est pars essentialis alicuius per se unius, est conceptus generis. Sed de simplicibus, puta de angelis, praedicatur aliquis conceptus in quid. Et angeli plus differunt quam solo numero, — supponendo quod non omnes sint simpliciter eiusdem rationis, hoc est similia; et nullus eorum natus est esse pars essentialis cuiuscumque per se unius; et habent certam proportionem secundum perfectionem inter se. Ergo etc.

Maiorem declaro. Ad cuius evidentiam sciendum quod, sicut declaratum est¹, quamvis aliquis conceptus praeter conceptum entis praedicetur de Deo et aliqua creatura in quid, quia tamen ista contenta non habent certam proportionem secundum perfectionem inter se, ideo non est genus.

Similiter, quamvis anima praedicetur in quid de pluribus animabus, et similiter forma de omnibus formis substantialibus, et materia de omnibus materiis, quia tamen omnia ista sunt nata esse partes essentielles aliquorum quorum quodlibet est per se unum, ideo illi conceptus non sunt genera nec etiam species.

Similiter, quamvis aliquid praedicaretur in quid de anima intellectiva et de angelo, illud non esset genus, propter eandem rationem.

Sed quando omnes istae condiciones concurrunt, tunc tale praedicabile est genus. Quia ista ratione circumscripta, non potest assignari quare plus unus talis conceptus sit genus quam alius. Per primum enim distinguitur a conceptu speciei et a conceptu

1 nullum] nullus F || est¹] per se add. E 4 supponendo] supposito DF 5 hoc om. E || est] et E 8 sciendum] intelligendum E 9 est] prius add. E || praeter conceptum] puta conceptus HZ 10 praedicetur] praedicatur HZ 11-12 secundum perfectionem om. E 13 pluribus] multis HZ 14 animabus om. E 15 materiis] materialibus HZ || tamen] tunc G 16 essentielles om. E || aliquorum] aliorum C, aliquo Z 17 illi] isti D || nec etiam] neque E || etiam om. D 19 angelo] angelis E 21 tunc om. G 22 Quia om. A 23 assignari] ratio add. F 24 enim] non G, om. HZ || et] per secundum a B || a² om. HZ 24-1 (p. 185) et... denominativo] per quartum a conceptu praedicatur vel denominat A

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 9 (II, 316s.); et supra, d. 8, q. 1 (pp. 177, lin. 22 - 178, lin. 12).

denominativo, per secundum a conceptu entis et a quolibet conceptu praedicabili de Deo et de creatura, et per tertium a conceptu praedicabili de quacumque parte essentiali cuiuscumque per se unius. Et si ita esset quod nihil esset commune univocum Deo
 5 et cuicumque creaturae quin sit etiam univocum Deo et animae intellectivae, esset ratio quod nullus conceptus praedicabilis de Deo in quid est conceptus generis.

Minor est manifesta, quia non plus repugnat angelis habere conceptum praedicabilem de eis in quid quam Deo et creaturis,
 10 immo aliquis est conceptus communis praedicabilis in quid de Deo et creaturis, non pro se, sed pro Deo et pro angelis. Et sic patet minor quantum ad primam partem. Aliae partes sunt manifestae.

[INSTANTIAE CONTRA PRAEDICTA]

15 Contra istam rationem potest instari quia, secundum hoc, quantitati et qualitati esset aliquod genus commune, quia de ipsis praedicatur aliquid in quid, et differunt plus quam solo numero, etc. Igitur ille conceptus sic de eis praedicabilis erit conceptus generis.

20 Praeterea, sequitur quod quaelibet duae species habent unum genus praecise commune eis. Probatio: quia causa quare ab istis speciebus, quibuscumque demonstratis, abstrahitur unum genus quod non abstrahitur ab istis speciebus et ab aliis speciebus, est quia istae species — vel magis proprie loquendo individua istarum

1 secundum] tertium B || a² om. G 3 praedicabili om. E || cuiuscumque] cuiuslibet F
 3-5 per... cuicumque om. (hom.) HZ 5 creaturae] et per hoc conceptus praedicabilis in quid
 de Deo et anima intellectiva non est genus add. H²Z || etiam] commune add. E 6 intellecti-
 vae] et haec etiam add. H²Z 7 in quid om. E 8 manifesta] nota E 10 communis
 om. E 11 pro³ om. BEG 12 Aliae] autem add. F 15 istam] illam B, om. G 16 ipsis]
 eis E 17 aliquid om. D || in quid om. F 18 etc. om. E || erit] est CD || conceptus] con-
 conclusio H, sed corr. mg. H² 20 sequitur] sequeretur E || habent] haberent E 21 eis] ens A
 22 demonstratis] denotatis G || genus] praecise commune eis add. F 23 speciebus¹ om. F || ab²
 om. F || speciebus² om. E || est om. Z 24 loquendo om. G

specierum — habent certam proportionem vel convenientiam inter se qualem non habent cum aliis speciebus vel individuis aliarum specierum. Sed demonstratis individuis duarum specierum quarumcumque, illa individua habent aliquam determinatam convenientiam vel proportionem inter se qualem non habent 5 cum quibuscumque individuis aliarum specierum. Igitur est aliquis conceptus abstrahibilis praecise ab istis, et eadem ratione a quibuscumque individuis quarumcumque duarum specierum.

Et ex hoc ultra sequitur quod respectu substantiae et quantitatis potest abstrahi conceptus generis, quia habent certam convenientiam inter se qualem non habent cum qualitate. Ergo, ab eis aliquis conceptus determinatus abstrahi potest. 10

[RESPONSIO AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum posset dici — si una opinio quae recitabitur in quarto¹ esset vera — quod genus est in duplici 15

1 vel] et D	2 qualem] qualiter E	3 aliarum] duarum C	6 quibuscumque]
quibusdam G aliarum] quarumcumque D	7 abstrahibilis] abstrahitur AG ratione om. E		
9 Et ¹ om. A	10 abstrahi] unus add. F	12 aliquis om. F determinatus om. E	14 posset]
potest E dici] quod add. B	15 quod] quia A		

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 G-L; cf. etiam *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 9 (II, 333s.); Ockham in *Summa Logicae*, p. III-3, c. 18, quadruplicem assignat generis divisionem: « Notandum quod 'genus' quadrupliciter accipitur, scilicet strictissime pro aliquo communi praedicabili in quid de multis rebus vel de pronomiibus demonstrantibus plures res, quarum nulla nata est esse forma vel materia essentialis alterius rei specie differentis... Secundo modo accipitur genus strictius pro praedicabili in quid de pluribus rebus quae non sunt eiusdem rationis, sive aliqua illarum rerum sit nata esse pars essentialis alicuius alterius rei sive non... Tertio moto accipitur genus stricte pro aliquo positivo praedicabili in quid de pluribus positivis; et sic quantitas, relatio et huiusmodi sunt genera. Quarto accipitur large pro omni praedicabili in quid de pluribus praedicabilibus, sive sit positivum sive negativum » (ed. cit., pp. 666s.).

genere. Quaedam enim sunt genera quae significant res simpliciter et absolute sine omni connotatione. Et si ita esset, tunc posset dici quod sunt tantum tria ¹ genera generalissima, puta substantia, qualitas et respectus, |§ secundum ponentes respectus aliquos §|, 5 quia omnis res alia a Deo est vel substantia vel qualitas vel respectus.

Alio modo dicitur genus omne praedicabile primo modo dicendi per se et in abstracto de alio. Et isto modo possunt dici decem genera generalissima, scilicet tria prima, et septem alia quae tamen sunt connotativa, scilicet quantitas et relatio, et sic 10 de aliis. Nec istud debet reputari ita absurdum, cum etiam multi doctores dicant quod respectus numquam distinguitur a fundamento realiter ². Et ita non sic sunt decem genera distinctas res importantia, quo modo genus substantiae et qualitatis important distinctas res.

15 Sed tunc est dubium, quia non videtur quod respectus, qui poneretur distinctum praedicamentum tamquam importans simpliciter rem distinctam, sit aliquod illorum decem generum

1 genere corr. mg. in differentia H², differentia Z || Quaedam] quae H || genera om. E
 4 secundum... respectus om. A || aliquos] alios GHZ, om. BF 5 vel²] est add. HZ || vel³] est add. HZ 8 scilicet om. E 9 tamen] tantum DF || scilicet om. G || et¹ om. E
 11 numquam] non DG 11-12 fundamento] etiam add. B 12 non] nec G || genera] aliquas add. E 13-14 genus... res] substantia et qualitas important diversas E 15 quia] quod G 15-16 respectus qui] relatio quae E 16 poneretur] genus (?) add. E 17 simpliciter om. E || sit] sicut F || aliquod illorum] aliquorum E

¹ Sed, sensu strictissimo, secundum opinionem Aristotelis, sicuti eum interpretavit et secutus est Venerabilis Inceptor: « Non invenitur aliquod genus secundum intentionem Aristotelis, quidquid sit de veritate, nisi in praedicamento substantiae et qualitatis; quia secundum intentionem Aristotelis nullum aliud genus praedicatur in quid de pronomine demonstrante quamcumque rem per se existentem in genere ». *Summa Logicae*, p. III-3, c. 18 (ed. cit., 666). ² Ex. gr. Henricus de Harclay, *Quaestiones disputatae*, q. 2, d. 2 (cod. Vat. Burgh. 171, ff. 3vb-7vb); Richardus de Campsall, sicut in reportatione Gualteri de Chatton, *In I Sent.*, d. 30, q. 1, a. 2 (cod. Paris. Nat. lat., 15,887, f. 62va); cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. I, c. 49 (ed. cit., p. 154, nota 2).

generalissimorum quae ponit Philosophus et alii auctores et doctores:

Ad illud posset dici quod ille numerus praedicamentorum¹ est concessus tamquam famosus, quamvis tunc secundum rei veritatem non esset verus numerus praedicamentorum. Posset tamen dici quod per genus relationis intelligitur illud genus generalissimum, ita quod communiter loquendo genus relationis comprehendit propter similem modum praedicandi et illud genus generalissimum et alia quae ponuntur in genere relationis. Et ita sub genere relationis comprehenderetur unum genus generalissimum, accipiendo genus generalissimum pro communissimo aliquo importante praecise res distinctas ab omnibus importatis per alia genera generalissima.

Ad secundum² posset dici multipliciter, uno modo concedendo conclusionem. Videtur tamen argumentum magis valere contra opinantes contrarium quam contra me. Quia sicut, secundum eos³, idem non potest convenire cum aliquo realiter et differre ab eo realiter nisi per aliud et aliud, eadem ratione idem non potest differre realiter ab uno plus et minus ab alio nisi per aliud et aliud, sicut homo non potest plus differre a bove quam ab equo nisi propter aliud et aliud vel propter aliam et aliam realitatem. Probatio istius: quia minus differret ab equo quam a bove, igitur per principia eorum, magis convenit cum equo quam cum bove, igitur in aliquo convenit cum equo in quo non convenit cum bove. Tunc quaero: aut magis convenit cum equo

1 ponit Philosophus] ponunt philosophi F || et om. E || alii om. EHZ || auctores om. E
3 illud] istud HZ || numerus] decem add. D 5 rei om. E 7 genus om. E 9 ponuntur]
ponunt A 10 genus om. H 11 accipiendo] igitur add. A || accipiendo... generalissimum
om. (hom.) C || generalissimum om. E 12 omnibus] aliis D || importatis] et add. B 18 eo]
codem HZ 19 minus] quam add. DHZ 20 potest om. F || differre] differt F, distingui HZ
21 equo] asino (etiam infra) HZ 22 quia] si add. interl. G² 23-24 igitur... bove om. (hom.) E

¹ Cf. Ockham, *Summa Logicae*, p. I, c. 41 'De numero praedicamentorum' (ed. cit., pp. 114-117). ² Supra, p. 185, lin. 20. ³ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 8, p. 1, q. 3, n. 106 (ed. cit. IV, 201).

quam cum bove se ipso. Et hoc non est possibile, quia tunc eadem ratione se ipso conveniret cum equo. Et qua ratione se ipso conveniret cum equo, eadem ratione — cum distinguatur ab equo — se ipso distingueretur ab equo. Quia si per aliud distingueretur, 5 ergo non se ipso conveniret primo, sed per aliud per quod non distinguitur. Igitur non potest se ipso primo plus convenire cum equo quam cum bove.

Si autem conveniunt in aliquo magis homo et equus quam homo et bos, quaero de illo: aut est animalitas vel realitas aliqua 10 a qua accipitur genus, vel a qua accipitur differentia. Non realitas a qua accipitur genus, quia per illam non distinguitur a bove, sed in illa convenit cum bove et cum equo et cum aliis. Si autem sit realitas a qua accipitur differentia, aut ergo illa differentia qua homo distinguitur ab omni animali, puta a bove et ab equo, vel 15 aliqua qua distinguitur a bove et non ab equo. Si *p r i m o m o d o*, igitur in illa realitate homo et equus non conveniunt, sicut nec in illa conveniunt homo et bos, cum homo per illam distinguatur ab utroque, et per consequens ab equo, et per idem non possunt aliqua convenire et distingui. Si *s e c u n d o m o d o*, 20 igitur est alia realitas praeter realitatem a qua accipitur genus et realitatem a qua accipitur differentia qua homo distinguitur ab equo et bove, in qua conveniunt homo et bos, et ita erunt tres. Eodem modo arguo quod homo plus convenit cum bove quam

1 quam] convenit *add.* G || bove] quam *add.* E 2 se¹ ipso¹... Et *om.* F 2-3 conveniret *om.* E || Et... equo¹ *rep.* HZ 3 equo¹] bove *et add.* vel e contra E || ratione *om.* F 4 distingueretur¹] distinguitur HZ || ab *om.* E || equo *om.* E 5 conveniret] quibus A 5-6 sed... primo *om.* (*hom.*) A 6 primo *om.* D 8 equus] asinus HZ, vel homo et equus, non curo de terminis *add.* H²Z 9 bos] magis homo et equus quam homo et bos. Si autem conveniunt etc., tunc *add.* E || vel] aut E || aliqua *om.* HZ 10 accipitur¹] sumitur E || vel] aliqua *add.* D 11 a qua *om.* E || accipitur *om.* E || distinguitur] distinguuntur D 12 et¹ *om.* DE || cum equo *om.* E 13 differentia² *om.* HZ 14 puta] sicut E || et] vel F || ab equo] aliis E 15 aliqua] alia *add.* F 16 igitur *om.* F 17 in illa conveniunt *om.* E || illam] ista B, istam CD 18-19 et²... distingui] etc. E 19 et distingui] ad distinguendum G 20 alia] aliqua D || accipitur] sumitur E || et] aliam *add.* E 21 accipitur] sumitur E || distinguitur] differet HZ 21-22 ab equo et *del.* H², *om.* Z 22 et¹] a *add.* E || bos] equus H²Z 23 homo *om.* E

cum capra, igitur in aliqua realitate alia sicut prius. Et ultra, plus
convenit cum capra quam cum musca, et sic procedendo per
omnes species animalis et omnium quae sunt in genere substan-
tiae, sequitur quod erunt tot realitates in qualibet specie quot
sunt species in genere substantiae, quod est satis absurdum. Et ⁵
ultra hoc etiam sequitur quod tot [erunt] genera superiora ad
quamlibet speciem substantiae quot sunt species in genere sub-
stantiae.

Minus igitur esset absurdum concedere conclusionem quod
essent tot genera propter solos conceptus distinctos, quam con- ¹⁰
cedere tot genera cum tot realitatibus in quolibet individuo et in
qualibet specie. Quia parvum inconveniens videtur respective quod
aliquis videns praecise boves et asinos abstrahat unum conceptum
communem eis praedicabilem in quid de eis, et alius videns prae-
cise boves et equos abstrahat unum alium conceptum consimi- ¹⁵
lem, et tertius videns praecise boves et capras abstrahat adhuc
aliud conceptum consimilem, et sic de mille apprehendentibus
diversa individua. Ita quod quilibet praecise apprehendat diversa
individua duarum specierum, et quilibet apprehendat aliqua in-
dividua bovis, et nullus apprehendat aliquod individuum eiusdem ²⁰
speciei specialissimae cum quocumque individuo apprehenso ab
alio, excepto individuo bovis. Tunc enim quilibet illorum posset
abstrahere aliquem conceptum communem omnibus apprehensis
ab eo. Et per consequens quilibet illorum esset communis bobus,

1 ultra] ita C : 2 cum¹ interl. H², om. G || cum² om. AFG || et sic om. E || procedendo]
procedens B 3-4 substantiae] et sic add. D 5 sunt] erunt E, realitates vel add. E
5-7 quod... substantiae om. (hom.) E 5 satis] simpliciter D 6 erunt interl. F², sunt interl.
C², sunt Z 7-8 substantiae] quod est satis absurdum add. (mg.) F² 9 concedere om. E
10 conceptus] respectus E || quam] quod G 11-12 et in qualibet] vel E 12 Quia] et D ||
parvum] per unum G || quod] quid B 14 eis¹ om. F 15-16 boves... praecise om. (hom.) EF
16 tertius] alius H²Z || adhuc] unum add. FHZ 17 conceptum] communem add. F || mille]
multis A, hominibus add. E : 18 Ita quod om. E || quilibet] quaelibet AB || apprehendat om. E
18-19 diversa... apprehendat mg. F², om. (hom.) HZ || diversa individua om. E 19 duarum]
diversarum EF², vel duarum add. F² || specierum] animalis add. E || aliqua] alia D 20 ap-
prehendat] comprehendit HZ 21 speciei specialissimae om. A || cum] in C || quocumque] quoli-
bet F : 22 alio] aliquo F || illorum om. A : 24 illorum] eorum AD || communis] omnibus add. E

cum boves apprehendantur a quolibet illorum. Et non videtur inconveniens quin quilibet illorum abstrahat conceptum distinctum, sicut apprehensa a quibus debet abstrahere sunt distincta. Et per consequens tot erunt conceptus distincti quot sunt abstrahentes. Et ita erunt mille conceptus communes et praedicabiles in quid de bobus, et tamen quilibet illorum continebitur sub animali, nec tamen erunt conceptus subalterni. Et hoc minus est inconveniens quam ponere tot realitates in quolibet individuo; et similiter, simul cum hoc, tot genera quot sunt species.

Et si istud esset verum, posset dici pro intentione Aristotelis et aliorum philosophorum et auctorum, uno modo quod ipsi loquuntur de illis generibus quorum divisio est necessaria ad investigandum definitionem alicuius speciei, quia illa genera sunt pauca et sunt subalterna. Et sic non a quibuscumque speciebus, propter determinatam convenientiam, potest abstrahi conceptus generis sic dictus. Sicut ad habendum definitionem hominis non oportet dividere animal in omnia genera quocumque modo contenta, sed quia differentia hominis qua distinguitur ab omni animali nota est, sufficeret dividere animal per differentiam hominis et negationem illius differentiae vel per privationem illius differentiae, dicendo 'omne animal aut est rational aut irrationale'. Hic enim per hoc non habetur aliqua differentia positiva, nisi sola differentia hominis, sed habetur differentia positiva hominis ex una parte, et negatio vel privatio eiusdem ex alia parte. Et isto modo dividitur genus substantiae in substantiam corpoream et incorpoream, — cum tamen forte secundum rei veritatem

2 illorum om. E 3 sunt] diversa et add. E 4 quot sunt] tot erunt E 4-5 abstrahentes] abstracti B, conceptus add. (mg.) B² 5-6 Et... bobus om. B 6 et om. F || tamen om. B 7 nec] non C 9 sunt om. E 11 et auctorum om. E 12 ipsi om. D || loquuntur om. E 14 sunt mg. H², om. F 16 sic dictus om. E 17 animal om. A || omnia] alia G 20 negationem] negativam D || illius¹ differentiae¹ del. H², om. Z 21 est om. B || aut²] est add. HZ 22 Hic om. E 24 negatio vel privatio] negativa vel privativa HZ || eiusdem] illius differentiae E, om. BC 25 genus om. E || substantiae] substantia E

substantiae illius, quae est incorporea, non sit aliqua differentia positiva et essentialis, propter simplicitatem ipsius.

Aliter posset dici, sicut innuit Boethius, in libro *Divisionum*¹: Multae divisiones magis sunt a necessitate quam a natura, et eodem modo multa dicuntur genera magis a necessitate 5 quam a natura. Quod sic potest intelligi: quod multae species, hoc est multa individua specierum, sunt nobis ignota nec nobis innotescunt nisi in conceptibus communibus transcendentibus quae sunt communes substantiis et accidentibus, — quorum aliqui sunt communes et absoluti, et aliqui connotativi —, et in conceptibus negativis et connotativis propriis. Et tunc quia ipsae res a quibus deberent abstrahi conceptus generum non sunt notae in se, sed aliqua accidentia earum vel aliqua alia ad ipsas pertinentia sunt in se nota, ideo genera earum dicuntur aliqui conceptus connotativi illorum accidentium et proprietatum. Et quia multorum 15 individuorum diversarum specierum non cognoscimus in se diversa accidentia et proprietates propter quas possemus sic abstrahere conceptus distinctos, ideo dicimus multa esse eiusdem generis et non diversorum generum et aliqua alia esse diversorum generum. Verbi gratia, nullam substantiam incorpoream nec corpoream 20 inanimatam nec animal aliquod cognoscimus in se § vel cognitione propria. § Tamen accidentia istorum cognoscimus, sicut qualitates sensibiles, operationes earum et motus et huiusmodi. Ideo secundum ista accipimus genera et dividimus, quia omnia

1 substantiae om. HZ 3 posset] potest F 3-4 Divisionum] Boethius quod add. E
5 genera] propria E 6 Quod¹] et G || quod²] quia HZ 8 in conceptibus] ex conceptionibus G
10 et²... connotativi] et connotativi et alii communes et absoluti E 11 et¹] abstractis add. E
13 sed om. E || ipsas] ipsam E 14 aliqui] aliquibus G || conceptus om. E
19 generum¹] illa add. E || et² om. A || aliqua om. E || esse om. F 19-20 et²... generum om. (hom.) D || generum om. E
20 substantiam] nec add. E || incorpoream] corpoream A
21 inanimatam] nec animatum E || aliquod] non add. B 21-22 vel... propria om. A
22 Tamen om. E || istorum] illorum BHZ, earum E 23 sensibiles] et add. E || earum om. E || et² om. G || huiusmodi] et add. DE
24 Ideo] non G || dividimus] ea add. E

¹ Boethius, *Liber de divisione* (PL 64, 882 B).

habentia quantitatem ponimus ex una parte et dicimus esse in eodem genere subalterno, et omnia non habentia quantitatem ponimus ex alia parte et dicimus non esse in eodem genere subalterno cum primis, sed tantum eiusdem generis generalissimi. Postea habentium quantitatem videmus aliqua habere motum aliquem ex principio intrinseco, quo modo non habent alia, et illa ponimus ex una parte et alia ex alia parte. Postea videmus aliqua moveri aliquo motu locali ad praesentiam alicuius, ad modum quo nos possumus moveri ad praesentiam talium, et alia non. Et illa ponimus ex una parte, et alia ex alia. Et sic semper propter diversa accidentia quae apprehendimus, dicimus aliqua esse in eodem genere et non in alio. Et si cognosceremus multa, quantumcumque diversarum specierum et plus differentium quam multa quae dicimus differre genere, et non apprehenderemus diversa accidentia in eis, sed omnia accidentia essent similia in eis, non diceremus illa esse in diversis generibus, sed magis diceremus quod essent eiusdem generis. Et ita genera, quae nos habemus, sunt magis a necessitate — propter defectum verorum generum quae non habemus — quam a natura, hoc est, quam sint veraciter sicut a naturis rerum possent accipi, si ipsae res possent in se a nobis apprehendi.

Aliter forte dicerent aliqui quod non ab omnibus determinatam convenientiam habentibus potest abstrahi distinctus conceptus, sed aliqua convenientia sufficit et aliqua non. Et ideo non est tanta convenientia inter substantias et qualitates quod possit abstrahi ab eis unus conceptus qui non sit communis omnibus,

1 ex una parte] simul D 2 omnia *om.* E 3 ex alia parte] in alio genere D 4 primis] prius B 5 videmus] quod E || habere] habent E 7 parte² *om.* E 8 aliquo *om.* E
8-9 ad modum quo] quomodo E 9 moveri *om.* E 10 alia²] parte *add.* BDG || propter] per HZ, *om.* G 11 quae *om.* C || apprehendimus] comprehendimus E || dicimus *om.* C 12 eodem] aliquo E 13 specierum *om.* E || differentium] differentiarum E 14 non *om.* G
15 essent] esse FGH 17 ita] etiam B || nos] non E 18 verorum] vel multorum *add.* (*mg.*) G² 19 non] nos BDF || quam²] quod DE 20 naturis] natura EG || rerum] non *add.* E || si] sed D || res] non *add.* E || possent] possunt E || in se *om.* E 24 convenientia *om.* E
25 quod possit] quia possunt G 26 unus] distinctus *add.* E || non *om.* Z

et eodem modo de quibuscumque accidentibus distinctorum generum generalissimorum. Similiter, inter istas duas species vel individua istarum specierum, aliquibus demonstratis, non est talis convenientia quod possit abstrahi ab eis aliquis conceptus praecise communis illis. Pro isto tamen modo dicendi nulla potest ratio 5 assignari. Sed si sit verus, tantum erit notus per experientiam et nullo alio modo.

Aliter posset dici quod nullus conceptus, nisi ad placitum institutus, potest abstrahi, nisi praecise conceptus speciei specialissimae et conceptus entis. Et ita conceptus generis non erit unus 10 naturaliter abstractus, sicut est conceptus entis et conceptus speciei specialissimae. Sed semper erunt aequivocationes in genere¹, nisi imponatur aliquis conceptus connotativus aliquorum accidentium eiusdem speciei in illis quibus debet esse genus.

§ Aliter posset dici, sicut tactum est in praecedenti quaestione², 15 quod ab individuis diversarum specierum plus differentibus non potest abstrahi aliquis conceptus praedicabilis in quid, nisi etiam praedicetur in quid de individuis magis convenientibus cum illis quam ipsa conveniunt inter se. Sicut si homo et musca plus differunt quam homo et bos et equus et capra, et plus quam bos et 20 equus et capra et musca, nullus conceptus communis quidditativus potest abstrahi ab homine et musca quin erit quidditativus bovi, equo et caprae, et sic de aliis. Et tunc patet manifeste quod non a quibuscumque individuis diversarum specierum potest abstrahi genus distinctum. §| 25

1 accidentibus *om.* E 3 istarum] duarum *add.* D || aliquibus] a quibus D 4 aliquis
om. E 5 tamen] tantum G 6 sit] est HZ || tantum] tantummodo E 7 nullo] nec B
8 posset] potest E 9 institutus] constitutus E 10-12 et¹... specialissimae *om.* (*hom.*) G
11 conceptus² *om.* E 15-25 Aliter... distinctum *om.* A 17 potest *om.* E || aliquis *om.*
E || nisi] non E 18 in quid *om.* B || illis] ipsis B 19 ipsa] illa E 20 quam² *om.* G
20-21 plus... et² *om.* E || plus... musca *om.* F 21 nullus *om.* E 21-22 nullus... musca *om.*
(*hom.*) B 22 erit] est B 23 sic] similiter B || tunc] sic EHZ || manifeste] enim B, maxi-
me HZ, *om.* C || quod non *om.* G 24 individuis *om.* D

¹ Cf. Aristot., *Physica*, VII, c. 4, t. 31 (249a 21-24).
q. 1 (pp. 170, lin. 1 - 171, lin. 10).

² Supra, d. 8,

O m n i a praedicta in ista quaestione dico non asse-
 r e n d o sed tantum recitando, et haec vera ut vera, falsa ut
 falsa, erronea ut erronea, et absurda ut absurda. Quae tamen sint
 vera, quae falsa, quae absurda et quae erronea, relinquo aliis
 5 discutiendum. Hoc solum assero, quod nihil est in re nec realitas
 quae sit quocumque modo genus vel commune per praedicationem
 ex natura rei plus quam aliud, et quod genus non est de essentia
 et intraneitate rei cuius est genus ¹.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

10 Ad primum principale ² dico quod genus non est pars rei
 cuiuscumque proprie loquendo. Sed pro tanto dicunt auctores
 et philosophi quod est pars, quia est pars definitionis, et hoc vel
 definitionis proprie dictae vel definitionis datae per additamen-
 tum. Et quod haec sit intentio P h i l o s o p h i et C o m m e n -
 15 t a t o r i s patet per ipsos ubi allegantur. Unde P h i l o s o -
 p h u s in nova translatione dicit sic ³: « Amplius autem quae
 sunt in ratione », hoc est, pars dicitur de illis quae sunt in defini-
 tione, quia unumquodque eorum est pars definitionis. Et hoc
 est quod dicit in antiqua translatione: « etiam est pars, et etiam
 20 illa quae sunt in definitione ».

2-3 ut... ut... ut¹] ubi... ubi... ubi A 2 vera²] sunt et add. E 3 falsa] et add. E
 2-4 falsa... vera om. (hom.) G 3 et om. D 3-4 Quae... absurda om. (hom.) F 4 vera]
 et add. HZ, vel add. D || falsa] et add. DZ 7 et] ita add. B 8 et] nec de F || intraneitate]
 illius add. DE || rei om. D || genus] generis A 10 primum] argumentum add. AE || rei] spe-
 ciei E 12 vel om. F 13 dictae om. E 15 ubi] ut BDGH, sed corr. H² || allegantur]
 allegat A, allegatur CDHZ 17 in¹ om. GHZ || est om. F || pars] definitionis add. E || di-
 citur] differentiae BH, sed corr. H² 19 etiam¹] vel D, et add. G || etiam²] in add. Z,
 om. ADE

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 9 KK. ² Supra, p. 182,
 lin. 19. ³ Aristot., *Metaph.*, V, c. 25, t. 30 (1023b 23); versio a Guillelmo
 de Moerbeke recognita, quae edita est cum *Expositione* Thomae Aquinatis
 in *Metaphysicam Aristotelis* (ed. Taurini-Romae 1950, p. 282).

Et si dicatur quod Philosophus vult in utraque translatione quod illa quae sunt in definitione sunt partes speciei et definiti et non tantum definitionis, unde dicit in nova translatione ¹: « Amplius quae sunt in ratione unumquodque ostendente, et haec partes totius. Propter quod genus speciei et pars ⁵ dicitur ». Similiter in antiqua translatione dicitur ²: « etiam est pars, etiam et illa, quae sunt in definitione, quae significant unamquamque rerum, sunt etiam partes totius. Et ideo dicitur quod genus est pars formae ». Ex his videtur quod illa quae sunt in definitione non tantum sunt partes definitionis, sed sunt etiam ¹⁰ partes speciei et formae et totius:

Respond eo quod Philosophus improprie loquitur de parte et extensive, intelligendo per partem illud quod vere est pars definitionis. Et significat unam partem rei cui competit definitio. Vel significat totam rem habentem partem significatam ¹⁵ per aliam partem definitionis, si sit definitio proprie dicta. Vel significat rem illam cui competit definitio, quae tamen res aliquo modo componit cum alio, si sit definitio improprie dicta. Ista tamen magis patebunt in quaestione sequenti ³. Unde dicit Philosophus ⁴ quod « genus est pars speciei. Aliter autem species ²⁰ est pars generis ». Hoc non potest esse verum accipiendo proprie partem, igitur accipit partem improprie. Et qua ratione dicitur quod species est pars generis improprie, eadem ratione genus erit

1-2 Et... translatione om. Z 1 Philosophus om. G || utraque] antiqua DH 2 quod om. B || illa] ea B 3 definitionis] definitione E || nova] antiqua E 4 unumquodque om. E
4-5 ostendente om. Z 5 et² om. E 6 Similiter] sicut D || antiqua] alia HZ || dicitur] dicit HZ || est om. EF 7 et] est A, om. D || significant] enim add. E 7-8 unamquamque] unumquodque E 8 rerum] quae add. D || etiam] in add. BHZ || partes] unius add. G 9 his] quo D, istis HZ 10 sunt² om. F 11 et² om. E 13 et om. E 14 unam] veram EF
15 significatam] significativam Z 16 definitionis] et add. D 18 componit] componitur GHZ, om. (lac.) C || alio] aliquo D || improprie] proprie HZ 21 Hoc] sed G 22 Et] sed HZ

¹ Ibidem. ² In translatione scilicet Arabico-Latina, edita cum commentario Averrois (ed. Iuntina, VIII, f. 65r). ³ Cf. infra, d. 8, q. 3 (pp. 209-214). ⁴ Aristot., *Metaph.*, V, c. 25, t. 30 (1023b 23-24).

improprie pars speciei. Eodem modo dico quod genus est improprie pars totius, hoc est, pars definiti vel alicuius rei extra, et tamen est proprie pars definitionis; nec propter aliud dicitur pars speciei vel totius rei vel formae.

- 5 Eodem modo accipiendum est dictum C o m m e n t a t o r i s quando dicit ibidem ¹: « Illa, ex quibus componuntur definitiones significantes quidditatem cuiuslibet rei, dicuntur etiam partes definiti et definitionis », quia scilicet sunt proprie partes definitionis, et dicuntur improprie et metaphorice partes definiti
 10 quia significant partes quas significat definitum, quando est definitio proprie dicta. Et ideo subdit dicens ²: « Et ideo genus dicitur pars formae, ideo dicitur quod genus est pars formarum specierum ». Et hoc potest exponi intelligendo per formas specierum ipsas definitiones, quae possunt dici improprie formae
 15 propter praedicationem, quia praedicatum quodam modo habet rationem formae respectu subiecti.

Quod autem nec definitio nec genus nec differentia sit proprie forma, satis innuit C o m m e n t a t o r ibidem. Unde dicit sic ³: « Forma speciei dividitur in genus et differentiam. Hic
 20 autem est quintus modus », supple quo aliquid dicitur pars alterius, « quia forma, secundum quod est genus et differentia, differt a formis, secundum quod sunt formae. Illas enim esse genus, aut differentiam est accidens, quod accidit eis ». Ex hoc patet quod aliter dicitur forma de illis quae vere sunt formae, et de genere et

2 totius] speciei E, *sed del.* E² || hoc est pars² om. E || vel om. D 2-3 vel... et om. E
 3 et om. Z 4 totius rei vel om. E 6 Illa om. A || componuntur] componimus GHZ,
 compo (*cum lac.*) A 7 etiam om. F 8 sunt om. F 9 et om. E || dicuntur] et *add.* A,
 om. E || improprie om. E || partes] pars E 10 significat] significant A, om. E 11 ideo]
 totum D 12 formae] et *add.* E, id est *add.* DGH²Z 13 hoc om. E || exponi] intelligi D
 14 ipsas om. E 19 Hic] hoc B 20 supple] super H, *sed corr.* H², om. DE || dicitur] est F
 21 est] dicitur B, om. AG || differt] differunt F 22 Illas] illius hoc E || enim] autem F || aut]
 vel E, et F 23 est] esse D, om. E || accidens om. E || quod¹] quia BF, om. E || eis] ei E || hoc] his F

¹ Averroes, *In Aristot. Metaph.*, V, t. 30 (ed. cit., f. 65ra).

² Ibidem.

³ Ibidem.

differentia, et ita improprie et aequivoce dicitur forma de genere et differentia. Et eadem ratione, cum genus et differentia non dicuntur partes nisi quia sunt formae, sequitur quod improprie et aequivoce dicitur pars de eis. Et hoc satis patet, quia sicut ostensum est prius, distinctione 2¹, *Commentator* expresse dicit in VII *Metaphysicae* 2, quod nullum universalium est pars substantiae, nec per consequens aliquod genus est pars substantiae.

Et si quaeratur de quibus formis intelligit *Commentator* quando dicit³ quod « illas », supple formas, « esse genus aut differentiam est accidens, quod accidit eis », potest dici pro ista auctoritate et pro multis aliis auctoritatibus, et maxime ipsius *Commentatoris*, per duas propositiones, quarum una dicta est frequenter prius⁴, scilicet quod *Commentator* et *Philosophus* et alii frequenter per propositiones quae secundum se sunt actus exerciti intelligunt actus signatos; sicut dictum est de istis 'homo primo est risibilis', 'color est obiectum adaequatum visus' et de consimilibus.

Secunda propositio est quod frequenter in talibus, per illas intelligunt nomina rerum, et hoc aliquando abstracta vel concreta et aliquando determinate haec vel illa. Vel intelligunt conceptus correspondentes, sicut si dicatur quod 'qualitas accidentaliter prae-

1-2 et2... differentia ¹ om. (hom.) HZ	2-3 dicuntur] dicantur HZ	3 sequitur quod]
ideo E	4 hoc om. E satis om. D	5 <i>Commentator</i> om. G
6 in om. DEF	7 nec... substantiae ² om. (hom.) E substantiae ²] igitur nec aliquod universale est pars substantiae add. C	
9 illas] istas B supple] super H, semper Z	10 aut] vel E, et F differentiam] differentias E est om. D quod] quia DF	11 ista] illa B pro ² om. HZ aliis om. F auctoritatibus om. E
12 ipsius om. D	13-15 quarum... propositiones del., deinde rep. quarum... prius G	15 secundum se om. F intelligunt] intelliguntur B
16 signatos] significatos F	17 adaequatum] primum F visus] intellectus ABCG et] sic add. EHZ consimilibus om. A	18 est om. F
19 hoc] haec G	20 aliquando determinate] ab indeterminate A	21 dicatur] dicam D

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 7 (ed. cit., II, 252).

² Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VII, t. 44 (ed. cit., f. 92vb). ³ Ibidem, t. 30 (ed. cit., f. 65ra).

⁴ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, qq. 4, 6, 7 (ed. cit., II, 144, 220, 263s.); cf. etiam supra, d. 6, q. un. (pp. 88, lin. 4 - 90, lin. 7); *Summa Logicae*, p. I, c. 66 (ed. cit., 201ss.).

dicatur de subiecto', hoc est, concretum significans qualitatem accidentaliter praedicatur de subiecto, quia haec est per accidens 'homo est qualis' vel 'homo est albus', et ita de aliis. Per hoc respondeo ad C o m m e n t a t o r e m, quod de concretis, si-
 5 gnificantibus formas vel res, accidentaliter praedicantur esse genus vel differentiam, ita quod haec sit per accidens 'animal est genus', et haec similiter 'rationale est differentia'. Et si ita esset de abstractis, non esset contra praedicta.

Ad secundum principale ¹ dico quod genus non est proprie
 10 materia, sed dicitur materia metaphorice. Quia sicut materiae praeexistenti advenit forma et facit unum cum ea, ita generi advenit differentia — sive essentialis sive accidentalis, non curo ad praesens — et facit unam definitionem cum ea proprie dictam, vel per additamentum.

15 Per idem patet ad C o m m e n t a t o r e m ² quod genus dicitur materia quia in definitione quasi recipit differentias, scilicet essentielles, et qualitates, hoc est differentias accidentales.

Ad ultimum patet p r i u s ³, quod simpliciter simplex potest univocari in aliquo, non obstante sua simplicitate.

1-2 hoc... subiecto *om. (hom.)* EF 1 significans] signans B 2 haec] hoc CD
 3 ita] sic E 5 accidentaliter] accidentales E || praedicantur] praedicatur D 6 vel... genus
om. (hom.) E || haec] hoc D 7 haec] hoc D || similiter *om. C* || est *om. Z* 8 praedicta]
 dicta F 10 dicitur materia² *om. E* 11 ea] ita generi advenit differentia et facit unum cum
 ea *add. G* 12 differentia] et facit definitionem cum ea *add. hic sed om. infra (lin. 13-14) E* ||
 sive¹] sit differentia *add. E* || curo *interl. B², om. A* 15 quod] quia D 15-16 dicitur] quia
add. E 16 scilicet *om. E* 17 hoc] id E 18 prius *om. D* 19 univocari] uniri H,
sed corr. H²

¹ Supra, p. 183, lin. 5.
 p. 183s.

² Supra, p. 183, lin. 9.

³ Supra,

[QUAESTIO III]

UTRUM OMNE GENUS DIVIDATUR IN SUAS SPECIES
PER DIFFERENTIAS CONSTITUTIVAS SPECIERUM
ET DIVISIVAS IPSIUS]

Secundo quaero utrum omne genus dividatur in suas species ⁵
per differentias constitutivas specierum et divisivas ipsius.

Quod sic:

Omnis species est definibilis; sed omnis species constat ex genere et differentia; igitur omnis species constituitur per differentiam in genere. 10

Ad oppositum:

Simpliciter simplex non habet differentiam, sed se ipso differt a quocumque differt; sed multa simplicia sunt in genere, ex priori quaestione; igitur etc.

[OPINIO COMMUNIS MODERNORUM]

15

Ad istam quaestionem est communis opinio modernorum quod omnis species componitur ex genere et differentia, et quod omne genus dividitur per differentias in suas species. Pro ista opinione non vidi multas rationes, quia ab omnibus supponitur tamquam certa. 20

Pro ista opinione potest argui et per rationes et per auctoritates. Per rationem primo sic. Si non omnis species haberet differentiam essentialem, sequeretur quod conceptus speciei esset ita simplex sicut conceptus generis. Consequens falsum, ergo

5 quaero *om.* E 6 ipsius] generis *add.* EZ, *om.* E 8 species²] definitio B²H²Z
9 constituitur *om.* E 13 genere] patet *add.* E 14 igitur etc. *om.* G 17 et quod] quia G
18 differentias] aequales et essentiales *add.* E || ista] tamen *add.* BDG 21 ista] tamen *add.* BDF ||
opinione *om.* E || potest argui] arguitur G || et¹ *om.* DEF || per² *om.* F 22 Per rationem] potest
sic argui *add.* F, *om.* E 24 Consequens] est *add.* DEZ || ergo] et *add.* DZ 23-1 (p. 201)
ergo... patet *om.* E

antecedens. Falsitas consequentis patet, quia quanto aliquid est communius, tanto est simplicius. Aliter enim posset conceptus speciei esse ita simplex sicut conceptus entis, quod videtur absurdum. Consequentia patet, quia conceptus speciei non potest esse
 5 compositior conceptu generis nisi quia includit conceptum generis et aliquid plus. Sed illud non potest esse nisi differentia. Igitur conceptus speciei includit differentiam.

Secundo sic: si species aliqua non haberet differentiam, hoc non esset nisi propter simplicitatem ipsius. Sed aliquod simplex
 10 habet differentiam. Igitur simplicitas non impedit; et ita quaelibet habebit differentiam. Assumptum patet, quia omne genus descendens in aliquam speciem per differentiam, descendit in speciem condividentem per differentiam oppositam. Sed aliquod genus descendit immediate in speciem simplicem et compositam,
 15 sicut patet de substantia quae immediate descendit in substantiam corpoream quae est composita, et in substantiam incorpoream quae est simplex. Et in substantiam corpoream descendit per differentiam, manifestum est, igitur in substantiam corpoream descendit per differentiam, manifestum est, igitur in substantiam incorpoream descendit per differentiam, ergo etc. Maior principalis
 20 patet, quia omnis differentia habet aliquam differentiam sibi oppositam, sicut omnis species habet aliquam speciem sibi correspondentem.

Tertio sic: omne commune contrahitur ad suum inferius, ergo
 25 genus contrahitur ad speciem. Et non per se ipsam, igitur per aliquam differentiam additam.

2 est om. D 5 compositior] compositus ex E 6 aliquid] adhuc E || plus] plures add. G || illud] plus add. E 7 conceptus om. E || speciei] species E 8 aliqua om. E
 10 Igitur] aliqua add. F || et ita] igitur et E 11 habebit] habet E || genus om. E 12-13 per... speciem om. (hom.) E 15 substantiam om. HZ 16 substantiam om. EHZ 17-18 quae... substantiam om. A 18 corpoream] incorpoream AB 19 differentiam] animatum E || manifestum est om. E 20 principalis] rationis add. F 21 omnis om. E || habet] communicet G || aliquam] quam G, om. E 22 habet] communicet G 22-23 sicut... correspondentem] Sed aliquod genus descendit immediate in species simplices et compositas, sicut patet de substantia quae immediate descendit in substantiam corpoream et incorpoream, sicut dictum est E. 24 contrahitur] per aliquid add. E

Per auctoritatem primo sic. Secundum Boethium¹, species dicit totum esse individuorum, non autem genus. Hoc non posset esse nisi individua — in quae dividitur species — non haberent differentias non importatas per speciem, et species haberet differentiam non importatam per genus. Hoc confirmatur, quia⁵ aut genus dicit totam essentiam speciei aut partem. Si totam, ergo sicut species dicit totum esse individuorum, ita genus diceret totum esse specierum. Si dicit partem, ergo est aliquid quod non importatur per genus, et illud non potest esse nisi differentia, igitur etc. Si autem dicis quod genus non dicit totam essentiam¹⁰ speciei nec partem, igitur genus non est praedicatum substantiale respectu speciei, quod est contra Commentatorem, VII *Metaphysicae*².

Praeterea, secundum Porphyrium³, « differentia est qua abundat species a genere ». Igitur omnis species habet differentiam¹⁵ qua abundat a genere; ergo etc.

Item, Avicenna, V *Metaphysicae*, cap. 6⁴: « Constat quod omnis species discrepat ab aliis secum convenientibus in genere per differentiam ».

Item, ibidem⁵: « Dicemus quod genus praedicatur de specie²⁰ ita quod est pars quidditatis eius, et praedicatur de differentia ita quod est concomitans eam ».

1 Per] item *praem.* E || Secundum] sicut dicit E || Boethium] super Praedicamenta *add.* E
2 autem] est A 3 posset] potest E || nisi] secundum *add.* A, *add. sed del.* B || non *om.* C 4 non
om. D || et] etiam *add.* E 5 non *om.* D 6 aut¹ *om.* BE 7 sicut] si G 7-8 diceret]
dicit E 8 Si... partem *om.* F || dicit] dicat E || quod] in specie DHZ 9 importatur] impor-
tatum HZ || illud] aliud E 10 dicis] dicas D, dicatur E || quod *om.* E 10-11 non... par-
tem] non dicit partem essentiae speciei nec totam essentiam speciei (*mg.*) C² 11 genus *om.*
GHZ || est] potest esse B 15-16 species¹... abundat *om.* (*hom.*) A 16 qua] quae G
|| ergo etc.] realiter E 17 Metaphysicae] suae *add.* E 20 Dicemus] dico HZ 21 est]
sit HZ || praedicatur *om.* E || ita] eo C 22 est] non G

¹ Boethius, *In Porphyrium*, III, cap. 'De specie' (PL 64, 115 A). ² Aver-
roes, *In Aristot. Metaph.*, VII, t. 11 (ed. Iuntina, VIII, f. 76rb). ³ Porphyrius,
Liber Praedicabilium, cap. 'De differentia' (versio Boethii, ed. L. Minio-Pa-
luello, *Aristoteles Latinus*, I, 6-7, Bruges-Paris 1966, 17). ⁴ Avicenna,
Metaph., V, c. 6 (ed. Venetiis 1508, f. 90rb). ⁵ Ibidem, f. 90va.

Item, III *Metaphysicae* ¹, ens non est genus quia caret differentia. Igitur omne genus dividitur per differentias.

Item, omnes auctores docent investigare definitiones rerum per divisiones, attribuendo semper alterum dividendium definito
 5 quousque perveniatur ad ultimum. Sed illa dividendia non possunt esse species, quia tunc semper in talibus definitionibus esset nugatio, ponendo speciem sub genere. Igitur illa dividendia erunt differentiae et habetur propositum.

Praeterea, omnis definitio componitur ex genere et differentia,
 10 tia, secundum Philosophum et Commentatorem, VII *Metaphysicae*, commento 43 ². Sed accidentia sunt definibilia definitione proprie dicta. Et certum est quod substantiae sunt definibiles definitione proprie dicta. Et omnia quae sunt in genere sunt substantiae vel accidentia. Igitur omnia quae sunt in genere
 15 sunt definibilia definitione proprie dicta, et per consequens componuntur ex genere et differentia.

Quod autem accidentia sint definibilia, probatur per Philosophum, VII *Metaphysicae* ³, quia unumquodque sicut se habet ad quidditatem, ita ad definitionem. Sed accidentia habent
 20 propriam quidditatem — ibidem — sine extrinseco. Igitur habent definitionem datam praecise per intrinseca, et talis est definitio proprie dicta, ergo etc.

1 ens *om.* A 3 investigare] assignare F 5 perveniatur] perveniat F 6 esset
om. E 7 sub] pro D 9 componitur] habet esse E 10 secundum] per D, patet E ||
 Philosophum et Commentatorem *om.* E 12-13 Et... dicta *om.* (*hom.*) E 16 et] ex *add.* D
 17 sint] sunt E 18 quia] quod EF 22 ergo etc. *om.* DE

¹ Aristot., *Metaph.*, III, c. 3, t. 10 (998b 22-25). ² Aristot., *Metaph.*, VII, c. 12, t. 43 (1037b 29-30) et Averroes, ibidem (ed. cit., f. 92rb).

³ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 4, t. 13 (1030a 5-6).

[CONTRA OPINIONEM COMMUNEM]

Contra istam opinionem arguo primo sic: omnis species habens genus habet differentiam aliquam secum convertibilem. Igitur species, quae praecise est communis rebus simplicibus, habet aliquam differentiam secum convertibilem. Consequens falsum, 5 ergo antecedens. Consequentia patet, quia aliqua est species praecise communis rebus simplicibus, sicut patet de speciebus accidentium et angelorum. Falsitas consequentis patet, quia quaero: aut illa species et illa differentia distinguuntur tantum in conceptu, ita quod nulla distinctio in re eis correspondeat, aut eis corres- 10 pondet aliqua distinctio a parte rei. Si primo modo, vel sunt conceptus synonymi vel simpliciter unus conceptus, quorum utrumque destruit naturam differentiae et speciei. Consequentia patet, quia ex quo conceptus est quasi similitudo rei, non potest esse distinctio in conceptibus nisi propter aliquam distinctionem 15 a parte rei. Similiter, si tales duo conceptus possunt esse eiusdem rei simplicis omnino sine omni distinctione correspondente, non videtur possibile dare certum numerum talium conceptuum. Et ita erunt infinitae differentiae tales, quod est absurdum. Si autem aliqua distinctio rei correspondeat, — et probatum est prius¹ 20 quod omnis distinctio a parte rei in creaturis est realis —, igitur illa species non erit praecise communis rebus simplicibus sed etiam rebus compositis.

Praeterea, omnis conceptus praecise importans primo et prin-

2 istam om. HZ || species] est add. CHZ || omnis species] communis G 3 habens] habet EF || habet Borgh., et alii || aliquam] habet aliquam differentiam sibi propriam add. D, om. E 5 differentiam] sibi propriam add. D, om. A || Consequens] est add. DZ 6 ergo] et add. DZ 6-7 praecise om. E 7 rebus om. E 10 eis correspondeat] ei competat F || aut] quod add. E 10-11 correspondet] quo respondet B 13 naturam] materia G || Consequentia] quod HZ 14 rei om. E 15 nisi] non G 16 a parte rei] in rebus E 18-19 Et ita] igitur E 19 tales] reales E || est] videtur F 20 rei om. E 21 distinctio] et add. H 23 rebus om. E 24 praecise om. Z

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 3 (ed. cit., II, 74-99).

5 cipaliter quidditatem rei et totam quidditatem rei, praedicatur de illa quidditate in quid, strictissime sumpta praedicatione in quid. Ista est manifesta, quia non potest dari aliqua ratio alia quare aliquid strictissime praedicetur de re in quid. Sed species praedicatur
 10 de individuo in quid, et differentia non praedicatur de individuo in quid sed in quale, secundum omnes. Igitur differentia non importat totam quidditatem ipsius individui primo et principaliter. Igitur tantum importat partem individui primo et principaliter, et per consequens illud individuum erit compositum.

10 Praeterea, omnis species habens genus et differentiam est definibilis definitione proprie dicta; sed species accidentium non sunt definibiles definitione proprie dicta; igitur non habent genus et differentiam essentialem. Maior patet de se, quia ad definitionem proprie dictam sufficiunt genus et differentia. Minor patet
 15 per Philosophum, VII *Metaphysicae*¹, qui vult quod tantum definiuntur per additamentum.

Dicitur quod accidens dependet essentialiter ad subiectum, et ideo non potest definiri sine subiecto, et propter hoc definitio sua data per genus et differentiam non est completa:

20 Contra: non minus essentialiter dependet accidens ad suum subiectum quam substantia composita ad suas causas essentielles, et maxime ad primam causam simpliciter. Sed, non obstante tali dependentia, substantia definitur definitione completa per suum genus et differentiam. Igitur talis dependentia non impedit

1 quidditatem² rei² om. E 2 quidditate] praedicatione add. E || praedicatione in quid om. E 3 est] enim G || dari] aliquid vel add. D 4 strictissime om. B || re] rebus E
 5 individuo... individuo] individuus... individuus E 7 totam om. D || ipsius om. F 8 Igitur... principaliter mg. F², om. (hom.) C || individui om. E 9 erit] est F 12 dicta] definitio est add. H || igitur] genus add. G || habent] proprie add. HZ, proprie dicta add. G sed exp. G²
 13-14 quia... differentia] et patet per ipsum E 15 per om. E 15-16 tantum] solum E
 17 Dicitur] si praem. H²Z 20 Contra] quia add. E || minus] magis HZ, plus EF, primus B, quod corr. in plus B² 21 quam] quod D 23 substantia] materia G || completa] proprie dicta E 24-2 (p. 206) Igitur... differentiam mg. F², om. (hom.) AF 24 talis om. D || dependentia] differentia D || impedit] impedit CG

¹ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 5, t. 19 (1031a 2-5).

quin accidens definiatur complete per genus et differentiam, si habet differentiam.

S i d i c a t u r quod differentiae accidentium essentiales sunt nobis ignotae, et ideo non possumus definire ea per suas differentias essentiales: 5

C o n t r a: sicut differentiae accidentium sunt nobis ignotae, secundum istos, ita secundum eosdem et secundum veritatem, differentiae substantiarum sunt nobis ignotae, immo magis sunt nobis ignotae quam accidentia, cum nobis non innotescant nisi per accidentia. Igitur non possumus plus definire 10 substantias per differentias essentiales quam accidentia. Et tamen **P h i l o s o p h u s**¹ dicit quod definitio proprie est substantiarum et non accidentium. Igitur non intelligit per respectum ad nos, sed quod ex natura rei substantia est definibilis, quamvis non a nobis forte. Et accidens ex natura rei non est definibile nisi per 15 additamentum, ergo non habet genus et differentiam.

S i d i c a t u r aliter, quod accidens non potest complete intelligi sine subiecto, et ideo non potest sine eo definiri:

C o n t r a: accidens potest complete sentire sine subiecto, ergo et complete intelligi sine subiecto. Consequentia patet, quia 20 non plus repugnat intellectui complete intelligere aliquid sine alio quam sensui sentire illud sine alio, cum, secundum istos, intellectus magis possit separare unita quam sensus. **C o n f i r m a t u r**, quia accidens potest complete esse sine subiecto, ergo et intelligi. 25

1 definiatur] definitur B, definiretur D, definiatur E, proprie dicta *add.* E 2 differentiam] illa HZ 3 essentiales *om.* E 4 possumus] possunt BDG || ea] eas D, ipsum F, illa HZ 7 eosdem] eos E 9 sunt *om.* E || nobis¹ *om.* E || accidentia] differentiae accidentium E || non *om.* B 9-10 innotescant] innotescunt E 10 definire] distinguere HZ, *sed corr.* H² 13 Igitur] et ideo B 14 quod] quia B 14-15 substantia... rei *om.* (*hom.*) F 20 et *om.* A 21 complete *om.* E || aliquid sine alio] unum E 22 sentire] sensibile B, *om.* A || illud] illum D, unum E, *om.* ACHZ || sine alio *om.* A 23 possit] posset D 24 subiecto] isto A 25 et *om.* A

¹ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 4, t. 16 (1030b 5-7).

S i d i c a t u r quod accidens non potest complete definiri sine subiecto propter suam imperfectionem:

C o n t r a: minus exceditur in perfectione accidens a subiecto quam substantia a Deo. Et tamen, non obstante imperfectione
 5 substantiae, potest definiri sine Deo, quia habet genus et differentiam essentialem. Igitur eodem modo, si accidens haberet genus et differentiam essentialem, non obstante eius imperfectione, posset complete definiri sine subiecto.

[RESPONSIO AUCTORIS]

10 Ideo dico aliter ad quaestionem quod non omne genus dividitur per differentias essentielles constitutivas specierum et divisivas ipsius generis. Hoc patet, quia nullius rei simplicis possunt esse duos conceptus convertibiles et simplices¹. Quia sicut nomina
 15 importantia simpliciter eandem rem et eodem modo sunt nomina synonyma, ita conceptus eodem modo importantes omnino eandem rem sunt unus conceptus, hoc est eiusdem rationis vel synonymi. Igitur cum aliquae res simplices sint in genere, non possunt esse duo conceptus simplices et convertibiles eodem modo importantes illas res nisi sint eiusdem rationis vel synonymi.
 20 Et si hoc, non erit magis unus conceptus speciei et alius conceptus differentiae quam e converso, et per consequens non erunt ibi genus et differentia.

S i d i c a t u r quod isti conceptus, quamvis importent eandem rem, non tamen eodem modo, et ideo non sunt conceptus
 25 eiusdem rationis nec etiam synonymi, — patet de homine et ra-

1 complete om. E	3 in perfectione om. E	7 essentialem om. E eius] sua E
8 complete om. E subiecto] eo F	10 aliter om. D	12 ipsius] illius E 13 et om. A
14 eandem rem] eadem E	16 sunt] etiam D	17 sint] sunt HZ 19 vel om. G
20 si om. E conceptus ² om. EHZ	21-22 et... differentia om. F	24 rem] non rem add. A

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 3, q. 3 (ed. cit., II, 428s.).

tionali, quia quidquid importatur per unum et per reliquum, et tamen unum est species et aliud differentia:

Hoc non valet, quia inductive patet quod numquam alius modus significandi facit non-synonymitatem nisi quia aliquid consignificatur per unum quod non per reliquum, ita quod sem- 5 per in significatis vel consignificatis requiritur aliqua distinctio. Unde quamvis quidquid significatur per hominem significetur vel consignificetur per rationale, tamen essent conceptus simpliciter synonymi nisi aliquid reale consignificaretur per rationale — puta totus homo vel pars — quod non eodem modo signifi- 10 catur per hominem, et ita necessario requiritur hic distinctio realis totius a parte vel partium. Igitur ubi tantum una est res, non potest esse aliquid significatum et consignificatum, et per consequens nec diversus modus consignificandi. Unde etiam nominativus casus et genitivus essent synonymi nisi aliquid connotaretur 15 vel consignificaretur per unum casum et non per alium. Et ita inductive patet quod numquam diversus modus significandi excusat synonymitatem nisi propter diversum significatum vel consignificatum. Sed talis diversitas non potest assignari in proposito, ergo etc. 20

Ex ista ratione et ex rationibus contra primam opinionem sequitur quod nullum simplex potest definiri definitione proprie dicta quae sit data ex genere et differentia essentiali. Quia cum nullum simplex possit habere differentiam essentialem, nullum simplex potest definiri tali definitione. Et ista est causa Philo- 25

2 differentia] reliquum E 3 numquam] non quam A 4 quia] quod D 5 con-
significatur] significatur E 6 vel] in *add.* BHZ 7 significatur] significetur DEF || si-
gnificetur] significatur HZ 8 rationale] rationalem A 8-9 simpliciter *om.* F 9 nisi]
nec D || aliquid *om.* H 11 ita] ideo F || hic] haec BDF, huiusmodi HZ, *om.* E || realis *om.* E
13 aliquid] aliud F || et¹] vel E 14 nec] non FHZ || consignificandi] significandi DHZ || etiam
om. G 15 genitivus] casus *add.* E || essent] non possunt non esse A, possunt esse vel essent F ||
synonymi] synonyma DG 16 vel] et EHZ || consignificaretur] significaretur HZ || et] ita
quod E || alium] reliquum F 17 inductive *om.* F 18 nisi] non A || propter] per HZ ||
significatum *om.* E || vel *om.* A 21 ista] illa B || ratione] relatione A, *corr. ex* propositione B²
24 nullum simplex] simplex nullam F || possit] potest H²Z || nullum²] et E 25 simplex]
tamen E || definitione] proprie dicta *add.* F || ista] ita G

s o p h i quare accidens non potest definiri definitione proprie dicta¹. Unde nec dependentia accidentis ad substantiam, nec imperfectio accidentis, nec aliquid tale est causa quare non potest definiri, sed sola simplicitas propter quam caret differentia essentiali. Et propter eandem rationem, forma substantialis et angelus
 5 et materia substantialis et caetera simplicia — quaecumque sint illa — non possunt definiri definitione proprie dicta.

Quod haec sit intentio Philosophi et Commentatoris patet, primo per Philosophum, VII *Metaphy-*
 10 *sicae*², quod « omnis definitio habet partes; et sicut se habet ratio », hoc est definitio, « ad rem, et pars rationis ad partem rei ». Igitur sicut omnis definitio habet partes, ita omnis res cuius est definitio habet partes. Et loquitur ibi de definitione proprie dicta. Similiter C o m m e n t a t o r, ibidem, commento 33³, quod
 15 « definitio est sermo, et omnis sermo habet suas partes significantes partes rei. Et apparet quod sicut est proportio definitionis ad rem, ita est proportio partis definitionis ad partem rei, id est, quemadmodum definitio declarat quidditatem rei ita pars definitionis declarat partem quidditatis rei ».

20 Ex istis auctoritatibus patet expresse quod omnis definitio⁴ habet partes, significantes partes a parte rei cui competit definitio;

1 quare] nullum *add.* HZ || non *om.* HZ 2 substantiam] subiectum E 3 accidentis] eius E || quare] accidens *add.* HZ 4 definiri] proprie *add.* HZ, *sed del.* H2 || differentia] differentiam G 5 substantialis *om.* E 6 substantialis] de genere substantiae E || sint] sunt G
 8 Quod] autem *add.* F 8-9 Commentatoris] hoc *add.* E 9 primo *om.* EF || per Philosophum *om.* E 9-10 Metaphysicae] ubi dicit *add.* E 11 hoc] id EH2 || et] ita EH2Z, est *add.* E 12 sicut *om.* B 12-13 ita... partes *om.* (*hom.*) G 13 ibi *om.* E || dicta *om.* E
 14 33] dicit *add.* F || quod] quia BE 15 est sermo¹ *om.* E 16 apparet] patet E || est *om.* E || definitionis *om.* E 17 rei *om.* E 19 rei *om.* E 20 patet] apparet F || expresse *om.* E
 21 partes² *om.* AC || a *om.* C

¹ Cf. supra, p. 206, lin. 12. ² Aristot., *Metaph.*, VII, c. 10, t. 33 (1034b 20-23). ³ Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VII, t. 33 (ed. cit., f. 86rb). ⁴ Cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. I, c. 20 (ed. cit., pp. 67ss.); *Expositio in Librum Porphyrii de Praedicabilibus*, c. 2, § 5 (ed. E. A. Moody, Fran. Inst. Publications, St. Bonaventure, N.Y. 1965, pp. 21s.).

sed hoc non contingit reperire in aliquo simplici; igitur nullum simplex habet definitionem proprie dictam.

Item, secundum Philosophum, in eodem VII, si substantia esset incomposita, nullius substantiae esset definitio. Igitur sola substantia composita habet definitionem. Unde dicit sic Philosophus¹: « Si neque ex universalibus possibile est esse nec unam substantiam, propter talem, sed non hoc aliquid singulare, nec ex substantiis contingit actu esse neque unam substantiam, incomposita utique erit omnis substantia. Quare nec ratio utique erit, neque unius substantiae ». Ecce quod ex positione ponentium universalia esse substantias arguit substantiam esse simplicem et incompositam; et ex simplicitate substantiae arguit ipsam non habere definitionem.

Confirmatur per Commentatorem, ibidem, commento 50², quia ipse dicit quod « omnes aestimant quod substantiae sunt compositae, ex hoc quod concedunt quod definitiones significant compositum ». Et subdit « quod sequitur ex primo sermone, scilicet quod si substantiae non componuntur, quod nulla substantia habebit definitionem, nisi dicatur quod quodam modo compositionis erunt definitiones, et quodam modo non ». Et sequitur: « Et post declarabitur cuiusmodi compositorum sunt definitiones, et cuiusmodi non ». Et est intentio Philosophi et Commentatoris quod definitiones sunt compositorum ex partibus realiter distinctis quae faciunt per se unum — et ideo sunt in potentia — et non ex partibus non

1 reperire] reperiri E 3 VII] cap. E 4 incomposita] substantiae add. D || definitio] proprie dicta add. E 5 Igitur] quia E 6 Si neque] sed nec D, sed E 8 singulare] sed add. D 9 incomposita] incompositam DEF || utique] itaque D || nec] non HZ 10 neque] nec E 12 et² om. F 15 quod¹] quia B 16 ex] per E 17 ex om. B
18 scilicet om. E 19 quod om. E || substantia om. E 20 compositionis] compositorum D || definitiones] definitionem D 21 Et² om. D || post] postea D || cuiusmodi] quorum D
22 sunt] erunt D || cuiusmodi] quorum D || Et² om. E

¹ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 13, t. 50 (1039a 14-19).
Aristot. Metaph., VII, t. 50, (ed. cit., f. 94ra).

² Averroes, *In*

facientibus per se unum, sed quarum quaelibet sit in actu. Unde subdit ¹: « Definitiones significant plures substantias in potentia et unum in actu. Et hoc iam declaravit. Sed vult complere perscrutationem de illo post. Et sunt composita ex partibus, quae
⁵ sunt secundum qualitatem ». Et vocat 'composita ex partibus secundum qualitatem' illa quae componuntur ex partibus alterius et alterius rationis.

Item, C o m m e n t a t o r, commento 59 ²: « Illud quod est simplex in rei veritate non habet definitionem, neque quaeritur per quare ». Hoc etiam confirmatur, quia omne definibile potest secundum aliquid cognosci et secundum aliquid ignorari. Sed simplex aut totaliter cognoscitur aut totaliter ignoratur, secundum P h i l o s o p h u m, VII *Metaphysicae*, et C o m m e n t o r e m ³. Igitur nullum simplex est definibile definitione proprie dicta.
¹⁵

Item, C o m m e n t a t o r, VIII *Metaphysicae*, commento 94: « Impossibile est ut formae ultimae in definitionibus habeant definitionem, quoniam formae ultimae sunt simplices, et definitiones sunt compositorum. Definitiones enim sunt rerum ex materiis et formis ». Et sequitur: « Impossibile est ut materia aut forma habeat definitionem. Definitio enim est sermo in quo disponitur

1 facientibus] faci (*cum lac.* 2 *litt.*) A || per se *om.* G || sit] est D 3 declaravit] declarat B, declaraverunt HZ || complere] facere E 3-4 perscrutationem] et *add.* G 4 illo] hoc E 5 sunt *om.* E || qualitatem] quantitatem *Averr.* || Et *om.* G || partibus] facta *add.* E 6 illa] ista B 7 et *om.* A || rationis] rei E 8 commento *om.* HZ || 59] 50 E, 53 G 9-10 quaeritur] quare E, quid *add.* H²Z 10 quare] quid H²Z || confirmatur] potest confirmari E || omne definibile] illud quod habet definitionem E 11 aliquid] sui *add.* F 12-13 secundum] per F 13-14 et Commentatorem *om.* D 14 est definibile] potest definiri E 17 in] et H, *sed corr.* H² 19 enim] vero H, *sed corr.* H², *om.* A || rerum] compositorum E 20 est] enim *add.* E, *om.* H || ut] una *add.* D || aut] et E 21 habeat] habeant E

¹ Ibidem, f. 94rb. ² Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VII, c. 17, t. 59 (ed. cit., f. 97rb). ³ Melius apud Aristot., *Metaph.*, IX, c. 10 (1051b 25-28); Averroes, ibidem, t. 22 (ed. cit., f. 116vb). ⁴ Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VIII, c. 3, t. 9 (ed. cit., f. 102rb).

aliquid per aliquid. Forma enim et materia, utraque significat idem, et neutra dividitur in dispositionem et dispositum ». Et sequitur: « In definitione oportet ut sit aliquid quod significat formam, et aliud significans, quod est quasi materia ». Ex ista auctoritate patet quod intentio *C o m m e n t a t o r i s* est quod nulla ⁵ simplicia sunt definibilia. Et non tantum intelligit de realitatibus simplicibus, quas *a l i q u i*¹ ponunt, sed intelligit de rebus non habentibus partes realiter distinctas, cuiusmodi sunt formae et materiae. Ex quo sequitur angeli vel intelligentiae vel etiam corpora caelestia, si careant materia, secundum intentionem *C o m m e n t a t o r i s*², — cum omnia ista sint aequae simplicia sicut formae et materiae —, quod ista non definiuntur definitione proprie dicta ; et eadem ratione nec accidentia, si non habeant materiam ex qua sed tantum in qua.

S e c u n d o patet quod quando aliquid significat aliquid ¹⁵ simplex, tunc non possunt ibi esse distincti conceptus nec distincta nomina nisi synonyma, dummodo utrumque illorum praecise illam rem significet et nihil extrinsecum illi rei. Unde dicit³ « forma et materia, utraque significat idem », hoc est, quodlibet nomen significans materiam et nihil nisi materiam, — hoc est, ²⁰ nihil extrinsecum materiae nec etiam consignificans aliquid extrinsecum materiae —, simpliciter significat idem. Et ita unum illorum nominum non plus est dispositio et aliud dispositum quam

2 dispositionem] disponentem HZ 3 ut] quod EG 3-4 formam] materiam E
4 aliud... materia] aliud quod significat formam E 4-5 ista auctoritate] hoc E 5 quod
om. F 8 cuiusmodi] illius H, *sed corr.* H² || formae] forma E 9 materiae] materia E || quo]
hoc E || vel¹] et FH, *sed corr.* H² || intelligentiae] in genere H, *sed corr.* H² || vel²] et F || etiam
om. EGHZ 9-10 corpora] incorporea A 11 ista] illa B 13 et om. AE || nec om.
D || habeant] habent G 14 tantum om. F 15 patet] apparet F, sic E 16 ibi om.
(lac.) C || esse] inesse E || nec] nisi G, sicut H, *sed corr.* H² 23 nominum om. E || dispositio]
definitio H, *sed corr.* H², ad dispositionem *add.* E

¹ Ex. gr. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 8, p. 1, q. 2, nn. 32-34 (ed. cit., IV, 165ss). ² Averroes, *In Aristot. Physicam*, VIII, t. 79 (ed. cit., IV, f. 194r), et in multis aliis locis. ³ Supra, lin. 1-2.

e converso, quod tamen necessario requiritur ad definitionem. Et eodem modo est de quolibet nomine significante formam. Et ita simplex numquam habet distincta nomina convertibilia quorum neutrum significet vel connotet vel consignificet aliquid
 5 distinctum ab illa re simplici; et multo magis nec habet tales duos conceptus simplices convertibiles et proprios.

Tertio patet quae est intentio Philosophi, secundum expositionem Commentatoris, quando dicit ibidem¹ quod « oportet terminum esse orationem longam » et quod
 10 « aliquid de aliquo significat ratio definitiva, et oportet hoc quidem ut materiam esse, illud vero ut formam ». Quia non est de intentione Philosophi quod una pars definitionis sit ut materia et alia ut forma, sed quod una pars significat materiam et alia formam, non tamen est forma.

15 Ex omnibus praedictis patet manifeste fuisse de intentione Philosophi et Commentatoris quod nulla res simplex potest definiri definitione proprie dicta. Et propter eandem rationem fuit intentionis eorum quod nullum simplex habet genus et differentiam essentialem, quamvis secundum eos possit
 20 habere differentiam accidentalem. Et illo modo genera accidentium dividuntur per differentias accidentales et non per differentias essentielles. Simplicia autem in genere substantiae distinguuntur a compositis non per differentias essentielles positivas, sed se ipsis

1 quod] et D 2 nomine *om.* E 3 simplex *om.* E 4 vel¹] nec ABC || vel² *om.* DE || consignificet] significet C, *om.* DE || aliquid] aliquem conceptum E 5 nec] non E
 6 simplices] et *add.* EZ 7 quae] quia B, quod F || est *om.* BF 8 expositionem] intentionem EF
 8-9 ibidem *om.* HZ 9 quod¹ *om.* EHZ || terminum] rem G || orationem] rationem ACDGHZ 10 hoc] quod FG, *sed corr.* F² 10-11 quidem] idem E 11 illud vero] hoc autem HZ || ut² *om.* FZ 12 pars *om.* G || ut] si G 13 significat] significet E
 14 alia] aliam G || non] nec F 18 eorum] illorum G 19 essentialem *om.* E 21 dividuntur] distinguuntur F, vel dividuntur *add.* (mg.) F² || per² *om.* EZ || 21-22 differentias *om.* E
 23 compositis] et *add.* D || non] etiam G || positivas] quod nullum simplex habet differentiam essentialem quamvis habeat differentiam accidentalem positivam vel negativam *add. seu rep.* A
 23-2 (p. 214) *sed...* positivas *om.* (hom.) C

¹ Aristot., *Metaph.*, VIII, c. 3, t. 9 (1043b 25-26 et 1043b 30-32).

positive distinguuntur, et tamen per differentias aliquo modo non positivis sed magis privativas vel magis negativas. Sicut intelligentia distinguitur a substantia composita per hoc quod est immaterialis, quia scilicet caret materia. Et huius ratio est quia unumquodque prius aliquo modo negatur, vel notius, a suo op-
posito quam ab aliquo alio. Et ita haec est aliquo modo immediatior vel notior 'immateriale non est materiale' vel 'immateriale non est substantia composita' quam ista 'angelus non est materialis vel substantia composita'. Et ita aliquo modo distinguitur angelus a substantia composita per immaterialitatem.

Si dicatur quod hoc est contra prius dicta¹, ubi dicebatur quod quando aliquae species immediate dividunt aliquod genus, quod negativa in qua negatur una ab alia est immediata, ergo talis species a nullo prius negatur, et ita haec erit immediata 'nulla substantia immaterialis est substantia composita' etc.:

Dico quod talis est immediata, quia nihil est superius ad illud de quo illud prius negatur, et quia nihil est positivum a quo prius negatur; sic autem non est in proposito; ideo etc.

[AD ARGUMENTA MODERNORUM]

Ad primum argumentum pro prima opinione², concedo quod aliquis conceptus speciei est ita simplex sicut conceptus generis. Quia sicut vox praecise communis talibus individuis potest esse ita simplex sicut vox significans ista eadem individua et multa alia, ita potest esse de conceptu speciei et generis.

2 magis² om. F 2-4 intelligentia... materia] intelligentiae distinguuntur a substantiis compositis eo quod sunt immateriales E 5 negatur vel notius] vel notius negatur HZ
5-6 opposito] supposito A 9 vel] nec E 10 per immaterialitatem] vel materiali E
11 hoc] haec C, om. D || ubi] ut B 11-12 dicebatur] dicetur G 12 aliquae] duae add. E ||
immediate om. F 13 in qua om. E 14 erit] est EH 15 immaterialis] materialis E
|| etc. om. DE 16 est² om. A 17 illud² om. E || et om. F 18 ideo] ergo HZ
24 multa] aliqua E

¹ Cf. supra, d. 8, q. 1 (p. 177, lin. 11-14).

² Supra, p. 200, lin. 23-24.

Verumtamen d u b i u m est an hoc sit possibile de quolibet conceptu speciei. Et dico quod conceptus speciei importantis rem compositam, si sit abstractus naturaliter immediate a re, non est hoc possibile. Cuius ratio est quia talis res aut immediate apprehenditur, ita quod 'tota', syncategorematicè, aut tantum aliqua pars illius. Si primo modo, ergo cum conceptus non sit nisi tale in esse obiectivo quale est ipsum apprehensum primum in esse subiectivo, oportet quod sicut a parte rei sunt distincta, ita intellectus fingat talia distincta correspondentia partibus, et per consequens erunt plures conceptus partiales. Si autem tantum pars apprehendatur, ergo ille conceptus non erit conceptus totius, sed tantum erit conceptus partis. Dico tamen quod unus conceptus specificus potest esse ita simplex sicut conceptus generis, sicut est dictum de vocibus.

§ Totum istud dico *recitative*, secundum opinionem quae ponitur de fictis habentibus esse obiectivum tantum. Secus posset dici secundum opinionem quae ponit conceptum esse realiter intentionem, vel aliquam aliam qualitatem subiective existentem in intellectu. Quia illa posset ponere quod talis conceptus naturaliter abstractus a re composita esset aequè simplex sicut conceptus generis vel entis. §

Et quando dicitur¹ quod 'quanto aliquid est communius

1 quolibet] quocumque B 2 conceptus ita (pro: de conceptu) *codices* || importantis] importans E 3 naturaliter om. E 4 hoc om. E || quia] quod E 6 illius] eius F || conceptus non om. A 7 primum] principium Z, om. C || in² esse² om. C 8 subiectivo] obiectivo D, om. C || sicut om. E || sunt] sint E 8-9 ita... distincta om. (hom.) E 9 fingat] significat G 10 conceptus] speciales vel add. E || tantum om. E 11 apprehendatur] comprehendatur E || ergo] tunc E || erit] esset E || totius om. C 12 erit om. E 13 specificus sic Borgh., constitutus E, institutus reliqui *codd.* || sicut!... generis om. E 14 dictum] teneri add. E 15-21 Totum... entis om. A 15 istud] ibidem C, illud BE 16 ponitur] ponit E || fictis] terminis D 17 conceptum esse] quod conceptus sit E 18 realiter om. E || intentionem] intentio E, intellectionem F || vel] etiam add. E, quod est add. F, Par. Maz. 962, quod sit add. Par. Nat. 15904, Cambr. 101/53 18-19 aliquam... existentem sic Borgh., Pat. Anton., aliqua alia qualitas... existens reliqui *codd.* 19 illa] ille D, talis E, ita F || talis om. E 20 naturaliter] universaliter BFGHZ || aequè] ita E 22 quando] cum E

¹ Supra, p. 201, lin. 1-2.

tanto est simplicius', dico quod hoc non est verum, sed frequenter est simpliciter falsum. Immo sicut hoc frequenter est simpliciter falsum in vocibus, ita etiam in conceptibus.

Ad secundum ¹ dico quod nullum simplex habet differentiam essentialem. Et quando dicitur quod 'omne genus descendens in 5 unam speciem per differentiam essentialem, descendit in aliam speciem immediate dividendam per differentiam oppositam', dico quod hoc non est universaliter verum, loquendo de differentia essentiali et positiva. Sed frequenter illud dividens non habet differentiam, nisi forte accidentalem vel negativam. Et ita est in 10 proposito, quia substantia descendit in substantiam corpoream per differentiam essentialem, et in substantiam incorpoream per negationem differentiae talis essentialis alteri. Tamen quando aliquod genus descendit in unam speciem per aliquam differentiam per quam distinguitur ab alia specie immediate dividenda, et 15 per aliam non distinguitur, tunc oportet quod alia species immediate dividens habeat differentiam aliquam. Sed non est ita in proposito.

Et quando dicitur quod 'omnis differentia habet differentiam sibi oppositam, sicut omnis species habet speciem sibi oppositam' ², dico quod hoc non est verum universaliter loquendo de differentia essentiali.

1 est¹ om. E || hoc om. Z || frequenter] quantum G 2 est¹ om. CE || simpliciter¹ om. EG
 || simpliciter² om. F 2-3 Immo... falsum om. (hom.) E 3 etiam om. F 5-6 Et...
 essentialem om. (hom.) G 5 quod om. E 6 per... essentialem om. E || aliam] illam D
 8 universaliter] simplex add. G || differentia] individuali add. D 9 et om. HZ || dividens]
 condescendens F, vel dividens add. (mg.) F² 10 vel] et E 11 quia] quod B 12 sub-
 stantiam om. E 13 alteri] et add. F, om. E 14 in] aliquam add. E || aliquam] aliam F
 15 per quam om. E || dividente] dividendam E 17 dividens] condescendens F, vel
 dividens add. (mg.) F² || aliquam] essentialem D 19 quando] cum E || omnis] communis
 H, sed corr. H² 20-21 sicut... oppositam² om. (hom.) E 20 omnis] communis H, sed corr. H²
 21 universaliter] proprie F

¹ Supra, p. 201, lin. 8-13. ² Cf. supra, p. 201, lin. 22-23 ubi opinio recitata dicit: «...speciem sibi correspondentem».

Ad tertium ¹ dico quod non omne superius contrahitur ad suum inferius, ita scilicet quod per aliquid importans praecise aliquid essenziale inferiori fiat unum totum convertibile cum inferiori. Et ideo omnes tales propositiones sunt negandae: ‘omne
 5 superius contrahitur’, ‘omne superius est determinabile per aliquid contrahens’, et sic de similibus.

Ad quantum ² dico quod, sicut declarabitur in sequenti quaestione ³, genus importat totum esse specierum, hoc est, totas species. Non tamen sic sicut species specialissima; quia
 10 sic importat species totum esse individuorum, quia quidquid importatur per speciem in uno individuo, necessario consimile reperitur in quolibet alio individuo. Non sic autem est in genere, quia genus importat unam formam aliquando in specie una vel in individuo unius speciei, et nihil tale reperitur in alio individuo
 15 aequaliter importato per illud genus. Et aliquando genus importat unum individuum, et aliud importatum per illud genus non est sibi simile.

Exemplum prini: ‘homo’ importat Sortem, et ex consequenti importat materiam Sortis et formam substantialem, scilicet ad
 20 minus animam intellectivam. Et ideo in quolibet homine, qui significatur per ‘hominem’, invenitur consimilis materia et similiter forma substantialis et anima intellectiva consimilis. Sed ‘animal’ importat vel significat hominem, et ita aliquo modo ex con-

1 omne *om.* E 2 scilicet *om.* E || per *om.* E 3 fiat] aliquid *add.* HZ 4 pro-
 positiones *om.* G || sunt *rep.* G 5 superius¹] inferius A 6 de] aliis *add.* F || similibus]
 consimilibus DFHZ 8 quaestione] quod HZ, quod *add.* E || importat] dicit E || esse] suarum
add. E 9 sic *om.* E 10 sic] sicut E || quia] quod ACEF 11-12 per... reperitur *mg.* H²
 11 in *om.* G || individuo] nobis *add.* E || consimile] eis *add.* D 12 reperitur] importatur GH²
 12-14 Non... individuo¹ *om.* (*hom.*) G 13 aliquando] alteri A || vel] et E 14 in¹] aliquan-
 do E, *om.* A || individuo¹] individua E || unius] illius E || alio] aliquo D 15 aequaliter] essen-
 tialiter DG || importato] et *add.* A || aliquando] a A || genus *om.* E 16 illud] aliud E 17 si-
 bi *om.* E 20 ideo *om.* G 21 significatur] arguitur A, importatur F || materia *om.* E
 22 et] similiter *add.* E || Sed] et G 23 ita] in *add.* A

¹ Supra, p. 201, lin. 24-26. ² Supra, p. 202, lin. 1-13. ³ Infra,
 d. 8, q. 4, a. 3 (pp. 224, lin. 16 - 228, lin. 4).

sequenti animam intellectivam. Et tamen nulla anima intellectiva reperitur in asino nec in bove, et sic de aliis brutis, quae tamen aequaliter importantur vel significantur per 'animal'.

Exemplum secundi est quod 'albedo' significat hanc albedinem, et quodlibet significatum albedinis est consimile huic albedini. Sed 'color' significat albedinem et, praeter hoc, nigredinem quae non est consimilis albedini.

Per hoc ad confirmationem dico quod genus importat totam essentiam, — sive res importata sit simplex sive composita —, non tamen eodem modo sicut species, propter causam iam dictam.

Ad quintum¹ concedo quod omnis differentia est qua abundat species a genere. Ex hoc tamen non sequitur quod quaelibet species habet differentiam essentialem, quia non quaelibet species sic abundat. Unde ubicumque est differentia, verum est quod aliqua species abundat illa differentia a genere. Et hoc non est aliud quam dicere quod illa differentia praedicatur per se primo modo — si sit differentia essentialis — de illa specie universaliter sumpta. Non autem praedicatur per se primo modo de genere nec universaliter sed tantum particulariter.

Ad Avicennam², — quem Commentator reprobavit et quem reputavit fuisse inscium in logica et per consequens in metaphysica, quia logica est maxime necessaria ad me-

2 reperitur] est E || nec] vel EF || in om. E 3 aequaliter] essentialiter DGH 4 secundi] primi C || hanc om. B 5 est om. F 6 Sed] sicut D 7 quae] quod H, sed corr. H² 9 totam] speciem sive add. E 11 iam] illam F, sed corr. F² 14 habet] habet D || quia] quae G || species om. AF 15 est²] dicere add. F 16 aliqua species om. E
17 se] et add. E 18 modo] et hoc add. E, om. DE 19 de genere] per se G 20 nec om. HZ || sed tantum] nec E 21 Avicennam] argumentum Avicennae E 22 fuisse] esse E, om. F || inscium] nescium E, in statu G 23-1 (p. 219) ad metaphysicam] in metaphysica D

¹ Supra, p. 202, lin. 14-16; cf. Guillelmus de Ockham, *Expositio in Librum Porphyrii de Praedicabilibus*, c. 4, § 9 (ed. cit., pp. 75ss.). ² Supra, p. 202, lin. 17-19.

taphysicam pro eo quod¹ «Logica duobus modis usitatur in metaphysica, scilicet et secundum quod est instrumentum sicut usitatur etiam in aliis scientiis, et secundum quod propositiones metaphysicales sunt acceptae a dialectica vel logica», sicut dicit
 5 C o m m e n t a t o r, VII *Metaphysicae*, commento 2; et hoc idem dicit, [I] *Physicorum*, commento 35² —, dico tamen sustinendo eum³, quod si bene loquebatur, quod ipse intellexit vel de differentia accidentali vel de specie habente differentiam, quod talis species discrepat a secum convenientibus in genere per dif-
 10 ferentiam.

Ad aliud⁴ per idem quod, si bene intellexit, ipse intellexit de specie habente genus et differentiam. Qualiter tamen hoc sit intelligendum, q u a e s t i o n e s e q u e n t i patebit.

Ad aliud⁵, quod eo ipso quod ens praedicatur de omni dif-
 15 ferentia et de omni specie, ens non est genus, quia hoc nulli generi convenit.

Ad aliud⁶, quod intentio recte loquentium est loqui de speciebus definibilibus definitione proprie dicta; vel docent investigare definitiones per differentias vel accidentales vel essentielles.

20 Ad ultimum⁷ dico quod accidentia non sunt definibilia definitione proprie dicta. Et ideo concedo quod magis deberet dici

1-2 pro... et om. E 3 etiam] et HZ || scientiis om. E 4 vel] et HZ, a add. C
 5-6 hoc idem dicit] primo E 7 eum] ipsum E || quod² om. EF || ipse om. E || vel] et HZ
 8 differentiam] accidentalem add. E || quod] quia CE 11 aliud] aliam E || quod om. E || ipse]
 speciem C, om. EFHZ 11-16 Ad... convenit in ima col. H² 12 genus et om. E || diffe-
 rentiam] accidentalem genus ad differentiam add. E 13 intelligendum] in add. E 14-16 Ad...
 convenit mg. F² 15 hoc om. E 16 convenit] competit E 17 aliud] dico add. E
 18 proprie dicta] propria E || docent] docet E 19 definitiones sic Borgh., Pat. Ant., Par. Nat.
 15904, per divisiones reliqui codd. || per] et E || accidentales] accidentia esse G || essentielles] ma-
 teriales G 21 deberet] debet E

¹ Averroes, In *Aristot. Metaph.*, VII, c. 1, t. 2 (ed. cit., f. 72vb).
² Averroes, In *Aristot. Physicam*, I, t. 35 (ed. Iuntina IV, f. 11vb). ³ I.e. Avicennam.
⁴ Supra, p. 202, lin. 20-22; cf. infra, d. 8, q. 4 (pp. 231-248).
⁵ Supra, p. 203, lin. 1-2. ⁶ Supra, p. 203, lin. 3-8. ⁷ Supra, p. 203, lin. 9-22.

quod accidentia s u n t quaedam quidditates quam quod acci-
 dentia h a b e n t quidditates. Sicut enim intelligentiae, proprie
 loquendo, magis sunt quidditates quam habent quidditates propter
 earum simplicitatem, ita etiam accidentia magis sunt quidditates
 quam habent quidditates. Sed de substantiis compositis conceditur ⁵
 quod habent quidditates, quia frequenter accipitur 'quidditas' pro
 ipsa forma partiali.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale ¹ dico quod species multae non
 sunt definibiles definitione proprie dicta, puta omnes species prae- ¹⁰
 cise communes rebus simplicibus. Et ideo tales non habent dif-
 ferentias essentielles.

[QUAESTIO IV]

UTRUM GENUS ET DIFFERENTIA IMPORTENT EANDEM REM PRIMO]

Tertio quaero utrum genus et differentia importent eandem ¹⁵
 rem primo.

Q u o d s i c :

Quidquid praedicatur per se primo modo de aliquo, importat
 primo illud; quia si importaret primo aliquid aliud, non praedi-
 caretur per se primo modo de illo sed tantum accidentaliter. Sed ²⁰
 genus et differentia praedicantur per se primo modo de eodem,
 manifestum est. Igitur important simpliciter idem.

2 habent] habeant E 2-3 Sicut... quidditates² om. (hom.) E 3 habent] habentes D
 4 earum] eorum E, eandem G || simplicitatem] et add. F 4-5 sunt... quidditates] etc. E
 5 habent] habentes D || substantiis compositis] aliis E 6 quidditas om. D 12 essentielles]
 ideo etc. add. E 15 Tertio] item praem. Z || quaero om. G 16 primo] videtur E
 18 Quidquid] quia quod E 19 illud] idem add. E || aliquid om. G || aliud] tunc add. E

¹ Supra, p. 200, lin. 8.

A d o p p o s i t u m :

Quando aliqua important eandem rem primo, illa sunt synonyma; sed genus et differentia non sunt nomina synonyma; igitur etc.

- 5 Circa istam quaestionem sic procedam: primo, supposito ex prioribus quaestionibus quid sit genus, videndum est quid sit differentia; secundo, a quo sumitur differentia; tertio, quid genus importat; quarto, ex his ad quaestionem.

[ART. I: QUID EST DIFFERENTIA ?]

- 10 Circa primum dico quod differentia¹ dupliciter potest accipi: uno modo secundum quod communiter accipitur ab auctoribus. Et sic est quoddam praedicabile de aliquo, non in quid, sed in quale, conveniens aliquibus et aliis repugnans, qua innotescit distinctio illius cui convenit ab illo cui repugnat. Et isto modo
15 differentia quaedam est per se et quaedam per accidens, quia aliquando distinctio innotescit vel nata est innotescere per intrinseca et essentialia, et aliquando tantum per extrinseca. Et ideo aliquando talia praedicabilia sumuntur ab intrinsecis et aliquando ab extrinsecis.
- 20 Alio modo accipitur differentia pro aliquo reali quo innotescit distinctio unius ab alio. Et talis differentia non est praedicabilis de illo cuius est differentia, quamvis aliquis conceptus vel aliquod nomen importans illud sit praedicabile de illo cuius est.

2 sunt] nomina *add.* D 3 nomina *om.* DE 3-4 igitur etc. *om.* E 5 supposito] supponendo E 6 prioribus] superioribus E || sit¹] est E || videndum] sumendum C, dicendum E || est] nunc *add.* D || quid² sit² *om.* E 8 importat] et *add.* F 10 accipi] sumi E
11 secundum] scilicet G 12 Et sic] quod G || est] sit G 13 et] sed D || aliis] aliquibus E || innotescit] innotescat C 14 distinctio] definitio D || illo] alio HZ 15 et] sed C
16 distinctio] definitio D || innotescit] nobis *add.* E 17 et¹... extrinseca *om.* G || tantum *om.* E 18 talia *om.* F 21-22 est praedicabilis] praedicabitur HZ 22 aliquis *om.* HZ
23 importans illud *om.* E || est] importans tamen illud cuius est differentia *add.* E

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Expositio in Librum Porphyrii de Praedicabilibus*, c. 4 (ed. cit., 59-87); *Summa Logicae*, p. I, c. 23 (ed. cit., 74-78).

Exemplum primi: 'rationale' est quidam conceptus communis omni homini, praedicabilis de homine, non in quid sed in quale, conveniens praecise hominibus et repugnans omnibus aliis. Et similiter 'esse susceptibile disciplinae' est tale praedicabile. Et ideo utrumque illorum potest dici differentia, sed unum per se et aliud per accidens.

Exemplum secundi: anima rationalis, etiam haec anima, qua nata est innotescere distinctio istius hominis ab illo asino, potest dici differentia, et similiter haec intentio et haec volitio. Sed de differentia isto modo dicta non est quaestio sed tantum de differentia primo modo dicta.

[ART. II: A QUO SUMITUR DIFFERENTIA ?]

Circa secundum dico quod differentia accidentalis sumitur ab aliquo extrinseco, sive illud sit accidens formaliter inhaerens, sive sit aliquid simpliciter extrinsecum causatum vel aliquo modo dependens ab illo, sive aliter se habeat per quod potest innotescere distinctio illius ab alio. Sed in proposito non intendo loqui de differentia accidentali sed tantum de differentia essentiali. Et dico quod illa praecise sumitur a parte essentiali ipsius rei. Et a qualibet parte accipitur differentia essentialis, quia ab omni illo quo aliquod compositum distinguitur essentialiter ab alio potest accipi differentia essentialis. Sed compositum per omnem partem essentialem distinguitur essentialiter ab aliquo. Igitur ab omni parte essentiali potest accipi differentia essentialis.

Ex ista conclusione sequitur alia: quod differentia essentialis

2 omni om. E || de] omni add. F 3 et¹] sed E 4 esse om. F || susceptibile] susceptivum E, susceptivus HZ || est tale praedicabile om. E 5 dici om. E || differentia] divina Z || et] sed E 7 rationalis] et add. CEH || etiam] vel D, est G, om. E 8 distinctio] differentia E
9 intentio] intellectio FHZ, Borgh. 11 primo] isto A 14 aliquo om. E || sive²] illud add. D 15 aliquid] aliquod DE 15-16 dependens... innotescere om. E 17 illius] unius E 18 Et om. E 22-23 essentialem] sui add. D 23 aliquo] alio F 24 accipi] sumi E 25 alia] scilicet add. E || quod] quia G

ita accipitur a materia sicut a forma, quia ita est de quidditate hominis ipsa materia sicut forma, et ita essentialiter distinguitur homo ab aliquibus per materiam sicut per formam. Similiter, plus distinguitur asinus ab angelo per suam materiam quam distin-

5 guatur a bove per suam formam, quia maior convenientia est formae asini cum forma bovis quam materiae asini cum ipso angelo. Igitur sicut a forma asini accipitur differentia essentialis qua distinguitur a bove, eadem ratione a materia asini accipitur differentia essentialis qua distinguitur ab angelo.

10 Hoc confirmatur per usum auctorum qui 'materiale' assignant differentiam substantiae compositae. Unde dividunt substantiam, quod quaedam est materialis et quaedam abstracta a materia. Et certum est quod ibi non fit divisio per species, ergo per differentias. Igitur 'materiale' est differentia substantiae com-

15 positae, sicut 'rationale' est differentia hominis. Et tunc arguo: si 'materiale' sit differentia, aut ergo est differentia per se et essentialis, et habetur propositum, aut est tantum differentia accidentalis. Et hoc non est possibile, cum 'materiale' non importet aliquod accidens illius cuius est, non plus quam forma, nec importat

20 aliquid extrinsecum illi cuius est, non plus quam forma.

Praeterea, differentia potest accipi ab accidente, igitur multo magis differentia potest accipi a materia. Sed a materia non potest accipi differentia accidentalis, ergo ab ea accipitur differentia essentialis.

1 accipitur] potest sumi E || quia] quae E || quidditate] ipsius *add.* F 2 ipsa] in prima H, *sed corr.* H², *om.* EF || sicut] ipsa *add.* D 3-4 sicut... materiam *om.* (hom.) G 3 Similiter] item HZ 4 asinus] homo E || suam *om.* E 4-5 distinguatur *om.* E 6 asini¹] hominis E || materiae *om.* E || asini² *om.* E || ipso angelo] forma angeli E 7 asini *om.* E 7-8 qua... bove] in homine et asino E 8 eadem ratione] ita aeque E || asini *om.* E || accipitur] accipietur D 9 qua... angelo *om.* E 10 usum] loquendi *add.* HZ || materiale] materiam F 11 dividunt] subdividunt E 12 quod] quia HZ || quaedam²] est *add.* D 13 quod *om.* C || fit] fuit F 14 differentias] differentiam F || materiale] materia F 15 Et] sed E 16 si] sic G || materiale] materia F || sit] est DEF || et *om.* A 18 Et *om.* G || cum *om.* E || materiale] materia HZ || importet] pertinet H, *sed corr.* H² 19-20 nec... forma *om.* (hom.) AE 20 illi] illius DHZ 21 igitur *om.* HZ 22 differentia potest accipi *om.* HZ || a¹] ab ipsa F 23 ea] eadem D

Ex isto sequitur quid differentia importat in re, quia semper importat partem rei. Semper enim differentia est quoddam concretum unius abstracti significantis praecise partem rei. Unde 'rationale', si sit proprie differentia, se habet ad rationalitatem — quae erit idem simpliciter quod anima intellectiva — sicut album ad albedinem. Tamen, propter penuriam nominum, non sunt frequenter nomina consimilia imposita. Tamen nomina imposita, quantum ad significationem, erunt simpliciter cum talibus synonyma. Et hoc est differentiam accipi a parte rei, scilicet significare partem rei, illo modo quo concretum significat illud idem quod significat suum abstractum, sicut dicimus quod 'album' significat idem quod 'albedo'. Et ista est causa quare haec est vera 'homo est rationalis', et haec non est vera 'homo est rationalitas', quia rationalitas ibi erit simpliciter anima intellectiva, et licitum est ponere unum loco alterius.

[ART. III: QUID GENUS IMPORTAT ?]

Circa tertium dico quod quamvis differentia praecise accipiat a parte rei, tamen genus dicit totam rem¹ et accipitur a tota re, non syncategorematice sed categorematice². Hoc patet quia, secundum omnes, genus praedicatur in quid, differentia autem in quale. Sed si genus acciperetur praecise ab una parte, puta a materia, sicut differentia accipitur a forma, non plus praedicaretur genus in quid quam differentia sed minus, quia minus

1 quid] quod E	3 significantis] significans D	4 proprie] dicta add. DE	5 erit]
est E	6 Tamen] et ideo E	10 illud om. F	11 significat] illud add. HZ
re] qualiter H	13 est vera om. E	14 simpliciter] idem quod E et]	17 tertium] tertiam distinctionem HZ quamvis] licet E praecise om. E
gorematice sed om. G	20 quia] quod HZ	21 autem] vero E	23 quia minus ² om. G

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Expositio in Librum Porphyrii de Praedicabilibus*, c. 2, § 5 (ed. cit., 22s.); *Summa Logicae*, p. I, c. 20 (ed. cit., 68s.). ² De 'toto' cat. et syncat., vide *Summam Logicae*, p. II, c. 6 (ed. cit., 267ss.).

importaret quidditatem rei, quia tantum praecise partem minus principalem.

Praeterea, ostensum est ¹ quod a qualibet parte accipitur differentia. Ergo accipitur ita a materia sicut a forma. Igitur si genus
5 praecise acciperetur ab una parte, genus esset differentia, quod est manifeste falsum.

Praeterea, vox instituta ad significandum, quae communis est et praedicabilis univoce de speciebus, non plus instituitur ad significandum unam partem quam aliam. Et ita, cum significet
10 ipsam, non plus significabit unam partem quam aliam, et ita totam rem.

Hoc confirmatur, quia instituens hanc vocem 'animal' ad significandum omnia animalia, forte ignoravit an animalia essent composita ex materia et forma, sicut etiam modo dubitatur
15 an omnis substantia sit composita ex materia et forma, et etiam dubitatur a multis an omne corpus sit compositum ex materia et forma. Et tamen 'substantia' est genus ad omnes substantias, et 'corpus' est genus ad omnia corpora. Igitur ista nomina non sunt imposita plus ad significandum unam partem quam aliam.
20 Immo ad nullam partem significandam sunt imposita, sed sunt imposita ad significandum tales res, sive sint compositae ex partibus essentialibus sive non. Igitur eodem modo conceptus tales, quia praecise sunt genera, non plus important unam partem quam aliam.

25 Praeterea, aut 'animal' et 'corpus' accipiuntur ab eadem parte, aut ab alia et alia. Si ab eadem, ergo erunt nomina synonyma,

1 minus *om.* G 3 parte *om.* E 5 genus] ergo HZ || esset] est E, esse G 7 vox]
quae *add.* E || instituta] est *add.* E 8 univoce] de veritate H, *sed corr.* H² || instituitur] im-
ponitur HZ 9 cum] genus *add.* HZ 10 ipsam] speciem *add.* HZ || partem *om.* E || et] igitur
significat E 14 etiam *om.* E 18 et] ita F || est genus *om.* EF 19 sunt *om.* D || plus
om. E || significandum] magis *add.* E 20 Immo] secundo E || sed *om.* G 20-21 sunt im-
posita] solum HZ, *om.* G 21 significandum *om.* E 23 partem] rem E 26 et alia²
om. ABCF || nomina *om.* E

¹ Supra, p. 223, lin. 1.

quia non potest dari ratio qualiter ipsa inter se distinguerentur quod non sint synonyma. Si autem accipiantur ab alia et alia parte, hoc non potest esse nisi quia 'corpus' accipiat a materia prima, et 'animal' ab aliqua alia parte. Et ita, cum in quocumque animali non sit nisi materia prima et aliqua forma substantialis, ⁵ 'animal' accipitur ab aliqua forma substantiali; quod non est possibile, quia ab omni forma substantiali accipitur differentia; sed non ab eodem potest accipi genus et differentia; ergo etc.

S i d i c a t u r quod ab illa forma substantiali quam importat 'animal' accipitur differentia, non quidem propria differentia ¹⁰ cuiuscumque speciei contentae sub animali, sed differentia constitutiva ipsius animalis:

C o n t r a: si sic, ergo differentia animalis et ipsum animal acciperentur simpliciter ab eodem, et per consequens non esset ratio quare unum plus est genus quam aliud, vel quare unum est ¹⁵ differentia et non aliud.

Praeterea, si genus acciperetur a parte sicut differentia, tunc nullum simplex plus posset habere genus quam differentiam, quod est simpliciter falsum. Quod enim simplex ¹ habeat genus, est manifestum; quod autem non habeat differentiam est **p r i u s** ²⁰ declaratum ². Consequentia patet, quia quando duo accipiuntur a duabus partibus alicuius unius, si illud nullam partem haberet, vel neutrum acciperetur ab eo vel utrumque.

C o n f i r m a t u r, quia 'substantia' est genus ad substantiam corpoream et incorpoream. Et tamen non accipitur a parte ²⁵

1 qualiter] quare E 2 sint] sunt C 3 parte] per te C, om. B || non] autem G
|| quia om. E 4 et om. E || aliqua om. G || cum] animal add. A || quocumque] quolibet F
5 non] nisi G || et] vel E 7 forma om. B 8 eodem] ergo add. D 10 animal] hoc
add. E || propria om. E 11 contentae] concurrente A || sub animali] substantialis G || sed]
sicut D 15 est¹] esset D || est²] esset E 17 parte] rei add. (interl.) G² 19 enim]
non A 20 autem om. G || differentiam] patet et add. E || est] eius C, sed corr. C² || prius om. G
22 illud om. G || nullam] autem H, sed corr. H² 24-25 substantiam corpoream et incorpoream] substantias corporeas et incorporeas E

¹ Supra, d. 8, q. 1 (pp. 175, lin. 18 - 176, lin. 24) et d. 8, q. 2 (pp. 183s).

² Supra, d. 8, q. 3 (pp. 204-214).

substantiae incorporeae, cum non habeat partem. Et per consequens eadem ratione non accipietur a parte cuiuscumque contenti. Igitur hoc genus a nulla parte accipitur, et eadem ratione nec quodcumque aliud.

- 5 Dico igitur quod genus importat totam rem. Et ideo, quia importat totam rem, praedicatur simpliciter in quid de re, quia dicit totam quidditatem rei. Et ideo¹ convenienter respondetur ad quaestionem factam per quid de re, ut si quaeratur 'quid est homo?', convenienter respondetur quod est animal, non tantum
 10 quod habet animalitatem. Sicut si quaeratur 'qualis est homo?', convenienter respondetur quod est rationalis, hoc est, habens rationalitatem. Similiter convenienter respondetur quod est materialis. Et est quasi praedicatio denominativa, praedicando quamcumque differentiam — sive acceptam a forma sive acceptam a
 15 materia — de composito, pro eo scilicet quod illud quod primo significatur per differentiam — puta pars rei — non est realiter illud et essentialiter de quo fit interrogatio. Et ideo non convenienter respondetur per illud ad quaestionem factam per quid. Sed omnis res quae importatur per genus, sive sumatur in abstracto
 20 sive in concreto, est simpliciter illa res de qua fit interrogatio. Verbi gratia, per 'animal' importatur simpliciter et primo — negative exponendo ly primo — eadem res quae importatur per 'hominem'. Et ideo, quaerendo 'quid est homo?', convenienter respondetur quod quidditative et essentialiter et simpliciter est
 25 animal. Quia 'animal' non importat aliquam rem quae conveniat

1 incorporeae] corporeae D || cum] quia G 2-3 ratione... parte om. A 3 et] per
 consequens add. E 5 quia] semper add. D 9 quod] homo add. D 10 habet]
 est E 11 convenienter om. F || quod] homo add. D 13-14 quamcumque] utramque G
 14 acceptam² om. HZ 17-20 Et... interrogatio om. (hom.) E 18 per illud om. D
 21 Verbi gratia] unde ergo HZ 21-22 simpliciter... importatur om. (hom.) A 22 ly]
 hoc CE 25 rem om. G

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Expositio in Librum Porphyrii de Praedicabilibus*, c. 2, § 5 (ed. cit., 23); *Summa Logicae*, p. I, c. 23 (ed. cit., 78).

homini in obliquo, non in recto, sicut est de rationali. Quia 'rationale' importat rationalitatem quae non praedicatur de homine nisi in obliquo, sic dicendo 'homini inest rationalitas' vel 'homo est habens rationalitatem'.

[ART. IV: RESPONSIO AUCTORIS]

5

Ex his respondeo ad quaestionem, quod numquam genus et differentia important primo eandem rem. Quia semper genus importat primo totam rem vel simplicem rem et pro eadem supponit, differentia autem importat primo partem rei, illo modo quo dicimus quod 'album' significat primo et principaliter qualitatem. 10 Ipsa tamen differentia non supponit primo pro illa parte rei, sed pro tota re pro qua supponit ipsum genus. Sicut 'album' non supponit pro ipsa qualitate, sed supponit pro ipso subiecto, sicut 'animal' primo significat hominem et supponit pro homine, 'rationale' autem primo significat animam intellectivam et supponit 15 pro ipso homine, et ita universaliter de omnibus talibus generibus et differentiis. Sed contra praedicata occurrunt aliqua dubia.

[DUBIA CONTRA SOLUTIONEM AUCTORIS]

P r i m u m, quomodo aliqua differentia dicitur essentialis, si non sit pars rei nec de essentia rei. 20

S e c u n d u m, quomodo per talem differentiam distinguitur vel species vel res ab alio, cum p r i u s dictum sit ¹ quod sicut

1 homini] nec in recto nec add. E || obliquo] et add. DHZ || non] nec F, nisi G 3 homo
om. BEF 7 primo om. F 8 simplicem] simpliciter HZ || et om. F || pro eadem] per consequens D 9 autem] etiam E 11 tamen] autem E || illa] aliqua Z 12 genus om. C
13 sicut] sic HZ 16 de omnibus om. E || talibus] universalibus add. F 17 differentiis] et speciebus add. F || contra] circa HZ || occurrunt] sunt E || aliqua om. D 19 quomodo] an G || aliqua om. EG || dicitur] est E, sit F 21 distinguitur om. D 22 sicut om. BE

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, prol., q. 11 (ed. cit., 322); d. 2, q. 3 et q. 5 (ed. cit., pp. 75ss. et 154ss.); cf. etiam supra, d. 5, q. 1 (p. 36,

nihil est idem nisi per se ipsum vel per aliquid sibi intrinsecum ita nihil distinguitur ab alio nisi se ipso vel per aliquid sibi intrinsecum.

Tertium, quia non videtur quod differentia accipiatur a
5 materia, quia ab illo accipitur differentia quod distinguit. Sed materia non distinguit, quia secundum *Philosophum*, VII *Metaphysicae*¹, actus separat et distinguit, non ergo materia.

Quartum, quia non videtur quod genus importet totam rem primo, quia tunc in definitione qualibet esset nugatio. Quia
10 si importat totam rem, ergo exprimendo postea per differentiam partem rei, inutiliter exprimitur illa pars prius expressa per genus.

Si dicatur quod genus importat totam rem, non syncategorematicae sed tantum categorematicae, et ideo non est nugatio:

15 *Contra*: sicut genus non importat totam rem nisi categorematicae, per te, ita species praecise importat totam rem categorematicae et non syncategorematicae. Et tamen ponendo primo speciem et postea differentiam, sic dicendo 'homo rationalis', est nugatio, ergo similiter sic dicendo 'animal rationale' est nugatio.

20 Praeterea, secundum *Avicennam*, VIII *Metaphysicae*, cap. 4², genus dicit partem rei.

Praeterea, *Boethius*, libro *Divisionum*³: « Omne genus naturaliter prius est propriis speciebus ». Tunc arguo: nihil est prius naturaliter aliquo composito nisi causae suae extrinsecae et

1 per² om. E 2 vel om. E 4 quia] quod BE 5 ab illo om. E || Sed om. G
6 materia om. G || quia om. EZ 8 totam] aliam ABCF 9 qualibet] qualitatis C 10 si]
sic E || rem om. E || differentiam om. B 11 inutiliter] ibi universaliter HZ || illa] ista B 13 tan-
tum om. F 15-16 nisi... rem om. (hom.) G 16 praecise om. E || totam rep. C 17 ta-
men] non G || primo om. B 18 et om. E || homo] est add. D 20-21 Praeterea... rei om. E
22 Boethius] in add. HZ || genus om. E 23 est² om. A

lin. 12-24); d. 6, q. un. (pp. 87, lin. 3 - 90, lin. 7); d. 7, q. 1 (pp. 111, lin. 9 - 112, lin. 8). ¹ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 13, t. 49 (1039a 7). ² Avicenna, *Metaph.*, VIII, c. 4 (ed. Venetiis 1508, f. 99rb). ³ Boethius, *Liber divisionum* (PL 64, 879 B).

partes eius intrinsecae. Si ergo genus sit prius natura speciebus ipsis, oportet quod dicat aliquam causam extrinsecam, — quod est manifeste falsum —, vel aliquam causam intrinsecam, et per consequens partem.

Praeterea, ibidem ¹: « Genus speciebus materia est. Nam sicut ⁵ aes accepta forma transit in statuum, ita genus accepta differentia transit in species ». Igitur, secundum intentionem eius, genus vel est materia simpliciter et realiter, vel dicitur materia quia importat materiam.

Item, V *Metaphysicae*, cap. *De parte* ²: « Genus est pars spe- ¹⁰ ciei ». Et *Commentator* ibidem, commento 30.

Item, cap. *De genere*, et *Commentator*, commento 33 ³: « Genus est materia quia recipit differentias et qualitates ».

Item, *Commentator*, VII *Metaphysicae*, commento 11 ⁴: Praedicabilia substantialia, scilicet genus et differentia, adu- ¹⁵ nantur inter se et cum definito. Sed hoc non esset possibile nisi genus et differentia essent partes definiti.

Item, *Philosophus*, VII *Metaphysicae*, et *Commen-
tator*, commento 33 ⁵, — sicut allegatum est in praecedenti quaestione ⁶ —, volunt quod sicut definitio se ha- ²⁰ bet ad rem ita partes definitionis ad partes rei. Igitur sicut definitio significat totam rem ita pars definitionis significat partem rei. Igitur cum genus sit pars definitionis, significabit partem rei.

1 eius] suae DHZ, om. E || natura] naturaliter AGHZ, om. E 5 ibidem om. E 7 species] speciem Boeth. 8 materia¹] et add. HZ 10 parte] per se HZ 11 Commentator om. EHZ 13 est om. E 14 Commentator om. G 19-20 praecedenti] praedicta GHZ 20 volunt] vult HZ 21 partes²] partem ABCFG 22-23 significat²... definitionis om. (hom.) A 22 significat² om. E 23 Igitur... rei mg. C², om. (hom.) CDF

¹ Ibidem (PL 64, 879 C). ² Aristot., *Metaph.*, V, c. 25 (1023b 24); Averroes, ibidem, t. 30 (ed. cit., f. 65ra). ³ Aristot., *Metaph.*, V, c. 28 (1024b 8-9); Averroes, ibidem, t. 33 (ed. cit., f. 66va). ⁴ Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VII, t. 11 (ed. cit., f. 76rb). ⁵ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 10 (1034b 20-23); Averroes, ibidem, t. 33 (ed. cit., f. 86rb). ⁶ Supra, d. 8, q. 3 (pp. 209-214).

Item, Philosophus, VIII *Metaphysicae*, et Commentator ibidem, commento 9¹: Definitio est oratio longa. Et una pars, secundum Commentatorem, significat formam et alia materiam. Igitur genus tantum significabit partem rei
 5 et non totum.

Quintum dubium est, quomodo species et genus distinguuntur, si genus importat totum sicut species.

Sextum est de praedicatione in quid ipsius generis de specie, quia non videtur quod semper genus praedicetur in quid,
 10 sicut nec species semper praedicatur in quid. Haec enim non est in quid 'Verbum est homo' vel 'Deus est homo', igitur eadem ratione nec ista erit in quid 'homo est animal' vel 'iste homo est animal', demonstrando Christum.

[RESPONSIO AUCTORIS AD DUBIA]

Ad primum istorum² dico quod differentia non dicitur
 15 essentialis quia sit de essentia illius cuius est, sed dicitur essentialis denominatione extrinseca, vel magis proprie loquendo, denominatione ab extrinseco, quia scilicet importat aliquid essenziale rei et aliquid essenziale illi rei quae importatur per speciem. Et isto
 20 modo potest concedi aliquis conceptus esse essentialis rei, quia importat essentiam vel aliquid essenziale rei.

1 Philosophus *om.* C 4 tantum *om.* D 7 si] sed D 8 Sextum] dubium
add. FZ || in quid *om.* D 9 quia] quod B || quod] quia B || genus] de specie *add.* F 10 sicut...
 quid *om.* (*hom.*) F || semper] quae D || semper... quid *om.* C 12 nec] non A 16 quia]
 quod G || sed] differentia *add.* DHZ 17 denominatione¹... loquendo *om.* (*hom.*) G 17-18 de-
 nominatione²] denominative Z 18 quia] quod G 20 concedi] dici E || esse *om.* F || quia]
 qui D 20-21 quia... rei *om.* (*hom.*) G

¹ Aristot., *Metaph.*, VIII, c. 3 (1043b 25-26); Averroes, ibidem, t. 9 (ed. cit., f. 102rb). ² Supra, p. 228, lin. 19; cf. Guillelmus de Ockham, *Expositio in Librum Porphyrii de Praedicabilibus*, c. 4, § 10-11 (ed. cit., pp. 77-84); *Summa Logicae*, p. I, c. 23 (ed. cit., 75-78).

Ad s e c u n d u m ¹ dico quod de virtute sermonis non debet concedi quod species una distinguitur ab alia per differentiam, sed se ipsa distinguitur ab alia specie. Eodem modo non debet concedi de virtute sermonis quod aliqua res distinguitur ab alia per differentiam, nisi accipiendo differentiam secundo modo, sicut ⁵ distinctum est in primo articulo quaestionis ².

Conceditur tamen communiter ab auctoribus quod species distinguitur per differentiam, et quod res distinguitur a re per differentiam, propter duas rationes. Prima est quia importat rem per quam una res distinguitur ab alia. Sicut Sortes non distin- ¹⁰ guitur ab asino per istam differentiam 'rationale', quia ista differentia non est nisi quidam conceptus vel aliquod praedicabile de multis. Et posito quod simpliciter nihil esset tale praedicabile, Sortes ita realiter distingueretur ab asino sicut modo distinguitur. Quia tamen 'rationale' importat animam intellectivam per quam ¹⁵ Sortes distinguitur ab asino, ideo conceditur quod Sortes distinguitur ab asino per rationalitatem, et aliquo modo per 'rationale' et per differentiam specificam hominis.

Et si dicatur quod Sortes distinguitur specificè ab asino; sed differentia specifica, etiam proprie loquendo, non est ²⁰ nisi per species vel per differentias específicas; igitur Sortes distinguitur specificè ab asino per speciem vel per differentiam specificam, et hoc loquendo de virtute sermonis. Et si Sortes distinguitur specificè ab asino per speciem, eadem ratione per differentiam specificam, ex quo habet differentiam specificam: ²⁵

R e s p o n d e o quod proprie loquendo non est conceden-

3 alia] aliqua D || debet] dici *add.* G 4 ab alia *om.* E 5 nisi *om.* E 6 quaestio-
tionis *om.* F 7 communiter *om.* B 8 quod] quid E 9 propter] per E 12 nisi
om. A || aliquid] aliquid E 14 distingueretur] esset distinctus D || asino] per istam differen-
tiam 'rationale' *add.* E || distinguitur *om.* HZ 16-17 ideo... asino *om.* (*hom.*) B 19 Et
om. E || quod *om.* HZ 20 etiam proprie] improprie G 21 per¹ *om.* EG || vel *om.* G
23 Et si] ergo HZ 23-25 et¹... specificam¹ *om.* (*hom.*) E || distinguitur... quo *om.* HZ
24 specificè *om.* D 25 quo] hoc G

¹ Supra, p. 228, lin. 21.

² Supra, p. 221, lin. 20.

dum quod differentia specifica est per species, nec per differentias specificas. Sed proprie loquendo ¹ ipsa individua se ipsis vel per partes suas singulares differunt specie. Ita quod singularia sunt prima et immediate denominabilia a tali differentia, vel aliqua communia pro illis singularibus, ita quod illa communia non sic distinguuntur specie. Verumtamen differentia specifica non praedicatur primo et adaequate de quibuscumque singularibus sed de communibus pro singularibus. Unde haec est primo vera 'omnis homo differt specie ab asino', quam ista 'Sortes differt specie ab asino isto' vel 'ab asino'. Haec enim est prius vera 'omnis homo per rationalitatem vel per animam intellectivam differt specie ab asino' quam ista 'Sortes per hanc animam intellectivam differt specie ab asino'.

Et haec est secunda ratio quare conceditur quod species distinguitur a specie per differentiam specificam, et quare una res distinguitur ab alia per differentiam specificam vel essentialem; quia scilicet propositio in qua enuntiatur aliquid distingui a specie per differentiam est primo vera vel prius vera quam illa propositio in qua enuntiatur aliquid distingui ab aliquo individuo per suam partem essentialem. Sicut haec est prior 'omnis homo differt ab asino vel bove per rationalitatem' quam ista 'Sortes differt ab asino per hanc rationalitatem'. Et ideo, sicut frequenter

1 per¹ om. E || nec] non E 2 ipsa] quod F 3 suas om. DHZ || singulares] singulariter E || specie] specificae E 4 prima] primo Z || immediate] immediata E 5 communia² om. E 7-8 sed... singularibus om. (hom.) F 8 pro om. B || haec om. G || primo] prius C
9 homo] primo add. E || specie om. E || asino] ista G, et prior add. (mg.) H², add. Z || quam] quod G
9-10 quam... asino² om. (hom.) E 10 vel] differt specie add. HZ || asino²] illo add. F || enim om. D || prius] primo E || homo om. E 11 per² om. E 12-13 quam... asino rep. G, om. (hom.) CBF, mg. F² 12 ista] istae D 14 est] etiam E, om. G || secunda om. E || species] specificae E 15-16 et... specificam om. (hom.) E 16 vel] et D || essentialem] naturalem E
18 primo] prima G, om. F || vera¹ vel om. F 19 distingui om. E 21 vel] et D, a add. F, om. G || bove om. G || per] hanc add. (mg.) E² 22 ab] hoc add. D || asino] vel bove add. HZ || hanc] istam HZ

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Expositio in Librum Porphyrii de Praedicabilibus*, c. 4, § 1 (ed. cit., p. 61).

dictum est prius², auctores per tales propositiones, quae secundum suam formam sunt actus exerciti, intelligunt actus signatos; quibus tamen actibus signatis correspondent actus exerciti in quibus termini habebunt suppositionem personalem; et tamen in actibus signatis habent suppositionem simplicem vel materialem. Nec est inconveniens protervientibus — propter solam ignorantiam logicae vanas sophisticationes et pueriles ponderantibus — per responsiones pueriles et logicas — veras tamen — respondere, quinimmo tales sophisticationes aliis responsionibus non sunt dignae.

Patet igitur quomodo aliquid distinguitur ab aliquo alio per aliquid sibi extrinsecum, non quidem proprie loquendo sed metaphorice loquendo, quia scilicet 'distingui' prius praedicatur de aliquo sibi extrinseco, et secundo de illa re. Sicut 'posse ridere' prius praedicatur de aliquo quod non potest ridere quam de illo quod potest ridere. Quia haec est primo vera 'omnis homo potest ridere', et tamen ille terminus communis, qui subicitur et de quo praedicatum praedicatur, non potest ridere. Et causa est dicta frequenter, quia scilicet hoc praedicatum praedicatur de hoc subiecto, non pro se quod non potest ridere, sed pro rebus quae possunt ridere. Et haec est secundo vera 'Sortes potest ridere', etiam si Sortes extra subiceretur. Ita est in proposito quod, logice loquendo, prius praedicatur 'distingui ab asino' de hoc communi 'homo' quam de Sorte.

1-2 secundum] per F 2 actus¹ om. E || exerciti] exercitati HZ, elicit G 2-3 signatos] significatos E 3 signatis] significatis F 4 quibus] tamen add. E 4-5 personalem... suppositionem om. (hom.) HZ 5 vel] et G 7 vanas] varias FHZ 8 responsiones] rationes B || logicas] et add. HZ 8-9 tamen respondere] cum realitate D 11 aliquo om. D 12 quidem] tamen E 13 quia om. D || scilicet om. EF || distingui] distinguitur G || praedicatur om. G 14-15 sibi... aliquo rep. C 15 de aliquo rep. G 15-16 quam... ridere om. (hom.) E 16 quod] non add. G || potest] primo add. E || ridere] et haec est secundo falsa 'Sortes potest ridere' add. D 17 ille] ibi D, iste HZ || de om. A 18-19 non... praedicatur om. (hom.) G 22 subiceretur] et add. F || quod] quia E 23 ab] alio add. E || asino] et add. G

¹ Cf. supra, d. 6, q. un. (pp. 88, lin. 4 - 90, lin. 7) et d. 8, q. 2 (p. 198, lin. 10-17).

Ad tertium dubium¹ dico quod differentia accipitur a materia. Ita enim essentialiter distinguitur homo ab angelis per materiam, quia scilicet homo habet materiam, quae est impossibilis angelis, sicut distinguitur ab asino per animam intellectivam, quia scilicet homo habet animam intellectivam, quae est impossibilis asino.

Ad Philosophum, de VII *Metaphysicae*², dico quod actus separat et distinguit. Cum hoc tamen stat quod materia separat et distinguit, tum quia hoc est commune — sicut declaratum est³ — tam materiae quam formae, tum quia etiam ipsa materia actus quidam est sicut patebit in secundo⁴.

Verumtamen, accipiendo actum pro forma, dicitur magis forma separare et distinguere quam materia, quia scilicet a pluribus distinguit forma quam materia. Nam a quibuscumque distinguitur homo specie per suam materiam, ab eisdem et a multis aliis distinguitur homo specie per suam formam substantialem. Unde ab asino distinguitur specie per suam formam substantialem, quia forma substantialis est alterius et alterius rationis in homine et in asino, materia autem est eiusdem rationis in homine et in asino.

Ad quartum dubium⁵ dico quod genus importat totam

1 dubium om. G 2 essentialiter] aequaliter C, om. E 3-4 impossibilis sic DH2Z, Pat. Univ., Vat. Ottob. 2088, impossibilis reliqui codd. 6 impossibilis] impossibilis F 8 separat] comparat Z || distinguit] et add. D || tamen om. D 9-10 declaratum] dictum F 10 etiam om. EHZ 12 dicitur] videtur E 13 separare et distinguere] separat et distinguit E || quia om. E 14 distinguit] distinguitur ADF || Nam] quia F || quibuscumque] quocumque F 15 eisdem] eis HZ 15-16 et... suam om. A 16 homo om. EHZ 19 in¹ om. E || rationis om. EG || materia... asino om. (hom.) B || et in asino om. G 20 dubium om. D

¹ Supra, p. 229, lin. 4. ² Supra, p. 229, lin. 6. ³ Supra, p. 223, lin. 1-9. ⁴ Cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, qq. 4-5 N quamvis implicite tantum; vide tamen *Summulas Physicae*, p. I, c. 15: «Materia est quaedam res actualiter existens in rerum natura... Materia est vere actu ex seipsa... Esse suum proprium non habet a forma» (ed. Romae 1637, p. 18). ⁵ Cf. supra, p. 224, nota 1 et Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 9 KK.

rem. Nec tamen est nugatio ponendo primo genus et postea addendo differentiam. Cuius ratio est quia multa excusant nugationem, pro eo quod nugatio non est quaecumque qualitercumque repetitio unius et eiusdem, sed nugatio est inutilis repetitio unius et eiusdem. Excusatur enim nugatio ¹ aliquando propter diversum modum significandi. Patet, quia hic non est nugatio 'Sortes est homo hominis', ita quod genitivus construatur ex vi possessionis, et tamen hic est nugatio 'Sortes est homo homo'. Similiter nihil importatur per quodcumque nomen, quin importetur per ens et quin sit per se inferius ad ens. Et tamen ponendo primo ens et postea addendo sibi aliquod nomen est nugatio, et addendo aliud non est nugatio. Sicut dicendo, *s e c u n d u m a l i q u o s*, 'ens albedo' est nugatio, et tamen dicendo 'ens album' non est nugatio. Eodem modo, dicendo 'ens rationalitas' est nugatio, secundum aliquos, et tamen dicendo 'ens rationale' non est nugatio. Et tamen nihil importatur per 'rationale', quin importetur per 'ens'. Igitur, multo fortius, 'animal' poterit importare totum hominem, et tamen addendo sibi 'rationale' non erit nugatio.

Dico igitur universaliter quod quando aliquod concretum importat partem alicuius totius, quod importatur per aliquod commune ad illud totum et ad alia tota vel simplicia, non est nugatio. Et ratio est quia illud commune importat multa ad quae nihil penitus pertinet illa pars quae importatur per illud concretum. Et ideo ponendo primo commune, et postea addendo sibi illud concretum, non est inutilis additio. Si tamen illud sit convertibile

1 ponendo] ponere E || postea] postmodum F 2 addendo] addere E, om. HZ || multa] multi G 4 eiusdem] rei add. E 4-5 sed... eiusdem om. (hom.) HZ 5 aliquando om. D || propter] per E 6 significandi] hoc add. E || quia] quod B 8 Sortes om. GHZ || est om. HZ || Similiter] sed G 10-11 inferius... sibi om. A 12 aliud] nomen add. (interl.) C2 || Sicut] sic GHZ 13 ens] est add. DE || est] ens G || dicendo] addendo A || et om. F 13-14 et... nugatio om. (hom.) E 18 rationale] reale G || erit] est ADG 19 igitur om. E || aliquod om. D 23 penitus om. D 24 primo] prius HZ 25 est om. A || Si] sed A

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *In Aristot. De Soph. Elench.*, I, c. 20, § 4.

quod importat totum, et ita nihil importat quin aliquod importatum per differentiam sit pars eius, est inutilis additio addendo illi importanti totum illud quod importat partem. Et ideo hic est nugatio 'homo rationalis', et non hic 'animal rationale'.

5 Si dicatur quod, secundum istam rationem, hic non esset nugatio 'animal homo', quia animal importat multa ad quae nihil pertinet homo. Igitur primo ponendo animal, et postea addendo hominem, non est inutilis additio:

Conceditur ab aliquibus quod non est hic nugatio
10 'animal homo', quamvis e converso sit nugatio 'homo animal'. Aliter potest dici quod non est propria locutio, quia numquam a parte eiusdem extremi debent poni aliqua duo vocabula nisi unum sit determinans et aliud determinabile, puta adiectivum et substantivum, sicut dicendo 'homo albus', 'animal rationale', vel
15 saltem habentia diversum modum significandi, sicut dicendo 'hominis asinus' etc. Et ideo alii termini non sic differentes non debent poni a parte eiusdem extremi nisi mediante aliqua coniunctione, sic dicendo 'homo et asinus', 'asinus vel bos' etc., vel mediante hoc pronomine 'qui', dicendo 'Sortes, qui est homo', vel
20 mediante aliquo tali consimili. Et ideo sicut haec non est intelligibilis 'homo asinus currit', 'Sortes Plato est Plato' ita nec ista 'animal homo est ens', 'homo animal est substantia', et sic de aliis, puta 'animalitas rationalitas est homo', 'humanitas animalitas est substantia', et sic de aliis. Et ita quamvis non esset ibi
25 nugatio, est tamen ibi improprietas et non-intelligibilitas orationis, propter quam oratio non est intelligibilis, nec est vera nec falsa.

1 importat] importatur per E 2 addendo] addendi A, om. G 2-3 illi importanti om. E
4 homo] est add. HZ || non om. E 5 rationem] opinionem E, responsionem F 6 esset]
est D || ad om. E 7 nihil] non E || pertinet] importat E 8 addendo] additio A, dicendo
HZ, om. E || est] erit HZ 9 aliquibus] aliquo E || hic om. A 14 sicut] sic FHZ, om. E ||
dicendo] additio B || albus] album D || vel] et G 15 sicut] igitur D || dicendo] additio B
16 etc. Et om. HZ 17 eiusdem om. E 18 sic] sicut BC || dicendo] additio B || et om. G ||
asinus²] equus HZ, om. ADE || etc. om. D 19 pronomine] quis vel add. D 23 puta om. EF ||
animalitas¹] et add. B 23-24 rationalitas... animalitas² om. (hom.) E 24 non om. E || ibi]
hic DF 25 ibi] illa E || et om. F 26 oratio om. E || est² om. Z || nec²] neque E

Et accipio hic 'non-intelligibile' sicut utuntur logici et grammatici, non sicut utuntur naturales philosophi.

Ad secundum pro illo dubio ¹, dico quod intentio Avicennae est ponere quod omne quod est in genere, est compositum ad minus ex quidditate et anitate. Et ideo genus semper dicit partem, non quidem semper quidditatis, sed unius compositi ex quidditate et anitate. Et ideo forte compositum, secundum intentionem suam, non est per se in genere, sed est unum compositum ex quidditate, quae est per se in genere, et una anitate sibi superveniente ab alia causa quae non est de essentia rei sed accidens. Et ideo quia in Deo nulla est talis compositio, ideo Deus non habet genus § nec habet quidditatem. Et quod haec sit intentio sua potest declarari § ex VIII *Metaphysicae*, cap. 4. Unde dicit sic ²: « Dico quod necesse-esse non potest esse eiusmodi ut sit in eo compositio, ita ut habeatur hic quidditas aliqua quae sit necesse-esse, et illi quidditati sit intentio aliqua praeter certitudinem eius, quae intentio sit necessitas essendi ». Et est intentio sua quod quando dicitur 'Primum est necesse-esse', non est intelligendum quod ibi sit aliqua quidditas et quod illi quidditati superveniat quaedam intentio faciens cum illa quidditate compositionem realem, propter quam intentionem supervenientem dicatur illa quidditas esse necesse-esse. Sicut homo dicit quandam quidditatem cui supervenit esse-exsistentiae vel anitas, faciens compo-

1 hic] hoc Z || non] nomen Z, om. F 3 illo] isto F 4-5 compositum] componi E
5 anitate] animalitate D, entitate EF, esseitate H²Z, habet genus partem sui add. D || semper
om. AE 6 semper om. D || unius] ad minus E 7 ex quidditate om. E || anitate] anima-
litate D, entitate F, esseitate H²Z || ideo] illud BF 8 suam om. D 9 anitate] quidditate
E, entitate F, esseitate H²Z 10 alia] aliqua E, illa B || causa om. D || essentia] esse E 11 in
Deo nulla] accidens non E 12 Deus] genus E || quod om. G 12-13 nec... declarari om. A
13 Unde] ubi HZ 14 non potest esse om. G || esse²] in genere add. D || eiusmodi] huiusmodi Z
16 et om. D 17 quae] est add. D || est] ideo HZ || sua] est add. HZ 18 est¹ om. E
19 quod² om. D 20 intentio om. G 22 esse² om. E 23 exsistentiae] essentiae E ||
anitas] animalitas D, necessitas E, entitas F, esseitas H²Z

¹ Supra, p. 229, lin. 20.
f. 99ra).

² Avicenna, *Metaph.*, VIII, c. 4 (ed. cit.,

sitionem realem cum illa quidditate, et quod illa quidditas dicitur esse propter illam anitatem supervenientem. Et est ratio sua in qua se fundat ista: quia si in Primo sit quidditas et necessitas essendi, faciens cum illa quidditate compositionem, aut tunc illa
 5 necessitas essendi est de se semper aut non. Si non, hoc est absurdum quod necessitas essendi non sit de se, quia tunc necessitas esset per aliquid aliud a quo dependeret, quod est absurdissimum. Si autem ista necessitas sit semper de se et necesse-esse, et differt per positum ab illa quidditate, ergo illa quidditas esset cui
 10 perveniret necessitas essendi. Igitur illa quidditas non est semper necesse-esse, quia non est ex se necesse-esse. Et ita necesse-esse non est semper necesse-esse, sed tantum aliquando est necesse-esse et aliquando non, quod est absurdum. Et accipit hic 'esse aliquando necesse-esse et aliquando non', sicut dicit creaturam
 15 quando non esse, quia scilicet ex se habet non-esse, secundum [hunc] modum loquendi.

Uterius autem sequitur maius inconveniens, quod necesse-esse esset causatum; quia omne quod habet esse vel anitatem, et non ex se, habet esse ex aliqua causa. Igitur si Primum non esset
 20 necesse-esse ex se, sed per aliquam intensionem supervenientem cum eo in compositionem, sequitur quod sit causatum, quod est absurdum. Et ideo sequitur quod Deus non habet anitatem praeter quidditatem, et ideo non habet genus, quia genus importat quidditatem praeter anitatem. Et ita semper, secundum eum,
 25 importat partem unius compositi ex quidditate et anitate. Sed

2 anitatem] animalitatem D, entitatem F, esseitatem H²Z 4-5 faciens... essendi *om.* (hom.) E || aut... semper *om.* (hom.) B 5 Si non *om.* C 6 quod] quia D || se] genere substantiae G 7 aliquid] aliquod C, aliud A, *om.* DFHZ || quo] non *add.* H²Z 8 et¹ *om.* HZ || differt] differunt F 9 positum] totum E 9-10 esset... quidditas *om.* (hom.) E 11 esse² *om.* GHZ 11-12 quia... esse¹ *mg.* F², *om.* (hom.) CF || Et... esse² *om.* (hom.) E 13 non] esse *add.* F 15 se] non *add.* F || non] necesse F 15-16 secundum modum loquendi *om.* E 17 autem] quod HZ || quod] quia D 18 causatum] causatis A || vel] per E || anitatem] animalitatem D, entitatem F, esseitatem H²Z 19 Primum] ipsum E 20 supervenientem] facientem *add.* FH²Z 21 in] faciens D, *om.* AFGHZ 22 anitatem] entitatem F, esseitatem H²Z (*etiam infra*) 24 eum] genus *add.* E 25 partem *om.* E

illud compositum non erit per se in genere, quia includit aliquid accidentale, secundum Avicennam, scilicet anitatem.

Et quod haec sit intentio sua, posset declarari ex toto illo cap. 4, VIII *Metaphysicae*. Praetermissis tamen multis, adduco unam partem. Unde dicit sic¹: «Primus non habet genus. Primus 5 enim non habet quidditatem. Sed quod non habet quidditatem, non habet genus. Genus enim respondetur ad interrogationem per quid est? Genus enim est aliquo modo pars rei». Et hoc est intelligendum quod est pars, non quidditatis sed rei constitutae ex quidditate et anitate. Quia enim per genus respondetur ad 10 interrogationem per quid, ideo importat totam quidditatem; sed non importat anitatem, secundum eum. Sed, secundum Commentatorem², Avicenna in ista materia erravit. Et ideo qui eum vult recipere, glosset sicut placet.

Ad aliud³ dico quod Boethius intendit quod genus est 15 prius natura speciebus, quia naturali consequentia ad esse speciei. Hoc est, ad esse verificatum de specie supponente pro rebus, sequitur esse verificari de genere supponente pro rebus, et non e converso. Et hoc non est aliud quam dicere quod hic est consequentia naturalis 'homo est, ergo animal est', 'asinus est, ergo 20 animal est', et sic de aliis, et non e converso. Sequitur enim naturaliter, secundum eum ibidem, 'totum est, ergo pars est', et non e converso. Et ideo pars est naturaliter prior toto.

1 aliquid] aliquod E 3 posset] potest G 4 VIII] libri *add.* H || multis] tamen *add.* G
5 habet] secundum *add.* D 6 quod *om.* E 7 non... interrogationem *om.* G || genus¹
per *add.* C || interrogationem] factam *add.* DE 8 quid est] quidditatem B || est¹ *om.* D ||
Genus] ergo HZ || enim] non AHZ, *om.* E 8-9 Genus... intelligendum *om.* F 9 quod]
quia F 10 ex] sub E || enim] vero HZ || respondetur] respondemus F 11 interrogatio-
nem] factam *add.* DE || ideo *om.* E 11-12 totam... importat *om.* (hom.) G 13 materia]
non *add.* D 14 glosset] eum *add.* F 16 natura *om.* E || consequentia] sequitur *add.* H²Z
17 verificatum] verificari HZ 19 est¹ *om.* A 20-21 asinus... est *om.* (hom.) HZ 21 et²
sic *add.* HZ || non] sequitur *add.* HZ 21-23 Sequitur... converso *om.* (hom.) E 23 prior]
prius F, prioritate A, suo *add.* D || toto *om.* AHZ

¹ Avicenna, *Metaph.*, VIII, c. 4 (ed. cit., f. 99rb). ² Averroes, *In Aristot. Metaph.*, IV, t. 3 (ed. cit., f. 32ra). ³ Supra, p. 229, lin. 22.

Ad aliud ¹ dico quod genus dicitur materia sicut dicitur pars. Et ideo sicut proprie loquendo genus est pars definitionis et non est pars rei, ita est materia aliquo modo in definitione et non est materia rei. Unde sicut materia a parte rei vere praesupponitur
 5 formae, et recipiens formam facit cum forma unum totum, ita genus primo ponitur in definitione et postea, addita sibi differentia, facit cum illa differentia unam definitionem. Nec est aliquo modo materia, nec aliquo modo pars. Et isto modo genus, recepta differentia, transit in species, hoc est, facit definitiones
 10 essentielles et convertibiles cum speciebus.

Ad auctoritatem de V *Metaphysicae* ² patet prius ³, quomodo genus est pars speciei.

Per idem ad aliam.

Ad illam de VII ⁴, dico quod oportet exponere C o m m e n-
 15 t a t o r e m, cum dicat ibidem quod definitio est idem cum substantia rei, et alibi ⁵ dicit expresse quod definitio non est substantia rei sed significat substantiam rei, et quod universalia ex quibus componuntur definitiones non sunt substantiae rerum, quamvis declarent substantias rerum. Ideo dico quod ipse intel-
 20 ligit, non quod vere definitio sit substantia rei, nec genus coadunatur essentialiter cum definito nec cum differentia, sed quia ista praedicantur per se primo modo de ipsis rebus et quod non important aliquid accidentale vel extrinsecum ipsis rebus de quibus praedicantur, et ideo dicuntur praedicabilia substantialia, et

1 dico *om.* HZ || materia *om.* B || dicitur²] differentia E 3 est¹ *om.* B || in definitione
om. G 5 ita *om.* G 7 illa] alia B 7-8 aliquo¹] alio CF 8 nec] cum A || ali-
 quo] alio CF 9 transit in] facit D 11-12 Ad... speciei *om.* G 13 Per idem *om.* G
 || aliam] istam G 14 Ad *om.* HZ || illam] aliam D, *om.* HZ || de] ex E || VII] *Metaphysicae*
add. E 15 dicat] dicit E || cum²] quod HZ 16 definitio *om.* HZ 18 definitiones]
 definitionem D 21 quia] quod DH || ista] ibi HZ 22 de ipsis rebus] per se itatis pro
 rebus D || quod *om.* G 22-23 et... rebus *om.* (*hom.*) E 24 substantialia] essentialia E

¹ Supra, p. 230, lin. 5. ² Supra, p. 230, lin. 10. ³ Supra, d. 8, q. 3 (pp. 209-214). ⁴ Supra, p. 230, lin. 14. ⁵ Averroes, *In Aristot. Metaph.*, VII, t. 44 (ed. cit., f. 92vb).

coadunari cum definito et inter se, quo modo praedicata accidentaliter non se habent ad substantias.

Ad aliud¹ dico quod non est intentio Philosophi et Commentatoris quod partes definitionis importent simpliciter partes rei per se et primo, ita quod sicut una pars importat⁵ unam partem rei, quod ita alia pars eodem modo importet aliam partem correspondentem. Sed volunt quod nisi definitum — hoc est, res definita — haberet partes realiter distinctas, sicut ipsa definitio habet partes distinctas, — quarum una non est alia —, non posset definiri. Et ita semper distinctis partibus definitionis correspondent¹⁰ distinctae partes in re definita. Tamen una pars definitionis, proprie loquendo, significat totam rem definitam, et alia pars significat partem rei. Verumtamen quamvis una pars, puta genus, significet totam rem et nullam partem proprie loquendo, tamen extensive loquendo et improprie ipsum genus aliquo modo si-¹⁵gnificat unam partem rei et non aliam, quia scilicet aliquid eiusdem rationis cum una parte definiti invenitur in quolibet significato ipsius generis. Non sic autem est de alia, quia in multis significatis ipsius generis, nihil invenitur eiusdem rationis cum illa parte. Verbi gratia, 'animal' significat primo omnia animalia, scilicet²⁰ omnes homines, omnes asinos, et sic de aliis. Nunc autem materia est eiusdem rationis in omnibus istis; non autem forma est eiusdem rationis in omnibus istis. Et propter hoc dicitur genus ipsum — scilicet 'animal' — magis significare materiam quam ipsam animam intellectivam, et eodem modo de aliis formis²⁵ specificis, quia scilicet nullum animal est sine materia, et tamen

1 coadunari] coadunata sic E 4-5 simpliciter] simul D 5 rei] et *add.* E || pars] definitionis *add.* F 6 partem] rem G || quod *om.* EF || ita] et *add.* E || alia] alias G || eodem modo *om.* F || aliam] illam G 7 nisi] ubi DE || hoc] hic D 8 realiter *om.* A 8-9 sicut... distinctas *om.* (*hom.*) A 9 partes] realiter *add.* E 12 significat] cum extensione *add.* D
13 puta] hoc E 15 aliquo modo *om.* B 16 rei *om.* G 18-19 Non... generis *om.* (*hom.*) D 18 sic *om.* G || in] de E 19 rationis] rei E || illa] alia AF 21 homines] et *add.* B 23 Et *om.* F 25 et *om.* D || modo] est *add.* G 26 scilicet] sicut HZ

¹ Supra, p. 230, lin. 18.

multa animalia sunt sine anima intellectiva. Eodem modo, sive anima sensitiva sit eiusdem rationis in omnibus animalibus sive non, quia tamen nullum animal est sine anima sensitiva, et tamen multa animalia sunt sine anima intellectiva, ideo magis dicitur
 5 quod 'animal' significat formam sensitivam quam animam intellectivam, et ita est de aliis formis specificis. Et tamen in rei veritate 'animal' significat quodlibet totum et nullam partem, nisi sic improprie loquendo. Et sic possunt intelligi omnes auctoritates ponentes 'genus' significare materiam, non formam, vel po-
 10 nentes 'genus' significare formam communiorem — sive per praedicationem sive per coexistentiam — et non formam specificam.

Sed contra illud potest obici, quod si 'genus' non significaret aliquam partem, ergo qua ratione — posito genere — oportet ponere unam differentiam exprimentem unam
 15 partem, scilicet formam, eadem ratione oporteret apponere aliquam differentiam exprimentem aliam partem, scilicet materiam. Consequens falsum: tum quia secundum Philosophum, VII *Metaphysicae*, cap. *De unitate definitionis*¹, posito genere sufficit ponere differentiam specificam, quae est tota substantia de-
 20 finiti; tum quia tunc definitio naturalis non distingueretur a definitione metaphysicali, quia in naturali ponitur tam materia quam forma, igitur si eodem modo poneretur tam materia quam forma in definitione metaphysicali, esset eadem, vel in una esset superfluitas, puta in illa in qua ponitur plus quam materia et forma.

25 Praeterea, secundum Philosophum ibidem², nihil dif-

2 anima sensitiva sit] animae sensitivae sint H²Z || animalibus] aliis HZ 3 quia] et E
 4 ideo] non D, eo E 5-7 significat... animal om. (hom.) E 7 animal] album G || nisi]
 non A 8 improprie] proprie G || Et om. E || sic² om. D 9-10 ponentes] potius E
 10 communiorem] communem F 12 illud] istud D, dicta F || quod] quia AB, om. EF
 13 aliquam] aliam F 14 unam¹ om. E 15 apponere] ponere D 15-16 aliquam]
 aliam E 17 Consequens] est add. DF || tum om. (lac.) A || quia om. E 18 cap. om. G
 19 substantia om. E 20 tum om. G 21 quia] sed E 21-23 in... metaphysicali om.
 (hom.) E 22 igitur om. E || si] non G || modo om. H 25 secundum om. E

¹ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 12 (1037b 21-28). ² Ibidem (1038a 1-3).

fert definire per plura aut per pauca, et per pauca aut per duo. Igitur superflue ponitur differentia exprimens partem materialem:

R e s p o n d e o: posito genere propinquo non oportet ponere differentiam exprimentem partem materialem. Cuius ratio est quia quando aliqua species definitur per genus propinquum ⁵ praesupponenda est definitio convertibilis cum illo genere propinquo. In illa autem definitione, vel in definitione alicuius superioris, debet poni differentia exprimens partem illam materialem. Et ideo cum definitio sit data causa innotescendi, posito genere propinquo non oportet apponere nisi differentiam essential- ¹⁰ lem convertibilem cum definito.

Unde iste est rectus ordo investigandi definitiones ¹ acceptas per divisiones: scilicet primo dividere genus supremum in suas species immediatas per differentias essentielles, si tales habeat, et statim habetur definitio exprimens aliquo modo ipsam speciem ¹⁵ subalternam immediatam. Et tunc exprimitur pars aliqua cuiuslibet contenti sub illa specie.

Secundo oportet dividere illud genus per differentias, et tunc habetur alia definitio, et sic continue procedendo quousque veniatur ad ultimum genus. Cuius cognitio, si recto ordine proce- ²⁰ datur, praesupponit notitiam omnium differentiarum exprimentium omnes partes rei definiendae, praeter differentiam convertibilem exprimentem partem definiti, cui nihil eiusdem rationis invenitur in quocumque alio.

Et haec est intentio P h i l o s o p h i quando dicit ²: « Nihil ²⁵ aliud est in definitione quam primum dictum genus et differentiae.

1 per¹ pauca¹] pauciora D || pauca¹] pauciora E, aut add. E || aut²] et E || per⁴ om. HZ
2 differentia om. E 6-7 propinquo] et add. GHZ 7 autem om. HZ || in² om. HZ
10 apponere] ponere EF || nisi] ibi E 11 cum om. B 12 rectus] verus E 15 spe-
ciem om. A 17 illa] ipsa D, om. E 18 dividere] definire E || genus] subalternum add.
H²Z 21 omnium] communium G 22 praeter] per E 23 cui] cuius E 26 dic-
tum om. E || differentiae] differentem A, differentia HZ, et add. E

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. III-2, c. 31 (ed. cit., 563ss.). ² Aristot., *Metaph.*, VII, c. 12 (1037b 29-31).

Alia vero genera sunt primum et cum hoc comprehensae differentiae ». Similiter dicit *Commentator* ibidem, commento 43¹: « Primo perscrutandum est de definitionibus quae fiunt per divisionem. Apparet enim ex istis definitionibus, quae sunt per
 5 veram divisionem, quod non continent nisi duo, scilicet genus propinquum et differentiam essentialem illi generi. Et vocavit — supple: Aristoteles — genus propinquum primum, quia in definitione ponitur primum ». Et sequitur: « illa autem quae sunt post primum genus, scilicet genera et differentiae eorum gene-
 10 rum, sunt in suo esse de natura eius quod significat primum genus praeter differentiam essentialem definito ».

Volunt dicere quod definitio, recto ordine investigata, non continet nisi genus propinquum et differentiam convertibilem. Quia semper in tali processu praesupponitur — antequam venia-
 15 tur ad genus propinquum — notitia omnium generum superiorum et omnium differentiarum. Et hoc est propinquum genus esse genera et differentiae: non quod realiter illud quod est genus propinquum sit vel includat ipsa genera et differentias, nec quod realiter et proprie genera superiora et differentiae sint de natura
 20 illius quod significatur per genus propinquum, sed quod illa significant vere partes, illo modo quo dictum est *prius*² et de genere et differentiis illius quod significatur per genus propinquum.

Verumtamen dico quod quando talis definitio non recto et

1 vero *om.* E || genera *om.* E || primum] non genera *add.* E 3 fiunt] sunt E || per] unam
add. E 4 definitionibus *om.* C 4-5 Apparet... divisionem *om.* (*hom.*) E 5 divi-
 sionem] definitionem G || scilicet] quia E 6-7 et... propinquum *om.* (*hom.*) E 7 supple]
 super AB, supra HZ || propinquum] propter E 9 genus] genera E 11 praeter] per
 CE || essentialem] aequale A, aequalem C, *Averr.* 12 Volunt] vult ergo HZ || investigata]
 investiganda HZ 16 et¹] notitia *add.* D || esse] omnia *add.* F 17 quod¹] quia E
 18 includat] includit C || et] vel F 20 sed] et HZ 20-23 sed... propinquum *om.* (*hom.*) C
 21 est *om.* H 22 et || et] de *add.* DGHZ || differentiis] differentia F 24 quando] aliquando HZ

¹ Averroes, ibidem, t. 43 (ed. cit., f. 92rb).
 3 - 243, lin. 11.

² Supra, pp. 242, lin.

debito processu investigatur, puta quando aliquis cognoscendo quod homo est animal, ignorando quae requiruntur ad essentiam animalis cuiuslibet, statim vult per appositionem differentiae convertibilis definire hominem. Tunc non est completa definitio sibi, quia talis adhuc ignorat quot partes essentiales sunt in homine, 5 quod tamen requiritur ad hoc quod homo complete definiatur. Sed de tali definitione, isto modo investigata, non loquitur Philosophus. Sed numquid talis definiens debet apponere differentiam exprimentem aliam partem? Dico quod non, propter nugationem vitandam. Quia, sicut dictum est prius¹, posito 10 aliquo significante multa tota, addendo sibi aliquid significans partem et convertibilem cum illo, est nugatio, et per consequens, si illud sit in plus, erit nugatio. Et ideo cum concretum significans partem materiale hominis sit convertibile vel in plus quam sit animal quod significat totum hominem, ponendo primo animal 15 et addendo sibi tale concretum, erit nugatio. Et propter hoc est hic nugatio 'animal sensibile' et similiter hic 'homo rationalis', quamvis hic non sit nugatio 'animal rationale'.

Si dicatur quod, secundum praedicta, numquam esset simpliciter definitio perfecta data per genus et differentiam specificam, quia numquam exprimeretur in ea nisi una pars tantum: 20

Dico quod definibile aliquando componitur ex pluribus partibus alterius rationis quam ex duabus, aliquando ex duabus praecise. Si primo modo, — sicut contingit in illis quae habent plures formas substantiales —, dico quod numquam definitio 25

1 puta *om.* HZ || quando] quod D, *om.* A || aliquis] scilicet *add.* HZ 2 est] et HZ
 4 Tunc] tamen H 5 quot] quae E, quod G 7 investigata] investiganda HZ 8 num-
 quid] numquam G || apponere] opponere HZ 9 aliam] aliquam D 10 sicut *om.* A
 11 aliquo] signo *add.* HZ || multa] plura F, *om.* GHZ || tota] totum HZ 12 et¹ *om.* HZ
 13 ideo cum] tunc G 15 quod] animal *add.* F 16 sibi *om.* D 17 hic¹] ibi E || et
om. F || similiter *om.* HZ || hic² *om.* EHZ 20 simpliciter *om.* DEHZ || perfecta] perfecte F ||
 data *om.* C 22 pluribus *om.* D 23 partibus *om.* A || rationis *om.* G || ex¹] de E || aliquando
 ex duabus *om.* (*hom.*) E 24 Si] sicut G || sicut] sic E

¹ Supra, pp. 236, lin. 1 - 238, lin. 2.

composita ex genere quocumque et una differentia est completa. Sed de talibus non loquitur *Philosophus* in proposito. Si autem praecise sit una forma, potest esse definitio completa ex genere propinquo et differentia exprimente illam formam.

5 Et quando dicitur ¹ quod tunc definitio naturalis non differet a definitione metaphysicali: dico quod bene distinguitur. Non tamen sic quod aliquid importetur per unam definitionem quod non importatur per reliquam quocumque modo, sed forma importatur per unum concretum in definitione metaphysicali et
10 importatur per unum abstractum in definitione naturali. Verbi gratia, sic dicendo 'homo est animal rationale' et 'homo componitur ex corpore et anima intellectiva', forma intellectiva importatur in una per 'rationale', quod est quoddam concretum, et per hoc abstractum 'anima intellectiva' in alia.

15 Ad aliud ² patet quod in definitione in qua ponitur genus propinquum non debet poni differentia exprimens partem materialem; in alia debet.

Ad quintum dubium ³ dico quod genus et species differunt, quia omnia tota quae significat ipsa species, omnia illa
20 significat ipsum genus et multa alia. Sicut haec species 'homo' significat omnes homines praecise, sed hoc genus 'animal' significat omnes homines et omnes asinos et omnes capras et breviter omnia animalia. Et sic est de aliis generibus per se superioribus, quod semper superius significat omnia illa quae significat in-
25 ferius, et multa alia.

1 composita] quae componitur FHZ 3 esse definitio] poni differentia E 4 et] ex E 5 Et] quia *add.* Z 6 bene] non G 7 aliquid] aliquis E 8 non *om.* A || reliquam] aliam F 9 definitione] in *add.* E 11 et *om.* D || homo² *om.* A 16 exprimens] dicere *add.* F 17 debet] oportet D, poni *add.* E 19 ipsa *om.* F 20-21 haec.. sed *om.* E 21 homines *om.* G 22 omnes homines] omnia animalia E || omnes² *om.* E || breviter] huiusmodi E, universaliter HZ 23 est *om.* EG 24 quod] quia C, et G

¹ Supra, p. 243, lin. 20.
lin. 6.

² Supra, p. 244, lin. 2.

³ Supra, p. 231,

Ad sextum dubium¹ dico quod genus praedicatur de specie in quid quando nullum individuum speciei est assumptum ab alio supposito. Sed de praedicatione tali, quando natura est unita alteri supposito, patebit in tertio libro².

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

5

Ad argumentum principale³ dico quod quidquid praedicatur per se primo modo de aliquo, importat illud sed non tamquam principale significatum, sed sufficit quod principale significatum sit pars essentialis illius de quo praedicatur per se primo modo. Et ita est de differentia.

10

[QUAESTIO V

UTRUM DEUS POSSIT DEFINIRI DEFINITIONE NON DATA
PER ADDITAMENTUM]

Quarto quaero utrum Deus possit definiri definitione non data per additamentum.

15

Quod sic videtur:

Quia secundum Philosophum, II *Posteriorum*⁴, unus modus definiendi est quando quaelibet pars definitionis est in plus quam definitum et totum est aequale. Sed secundum praedicta de Deo praedicantur in quid multi conceptus quorum qui-

20

1 dubium *om.* E 3 tali *om.* C 4 alteri] aliquando G 7 per] de B 8 significatum²] eius *add.* E 9 pars] principalis per se *add.* D || essentialis *om.* BE 10 de *om.* A
14 Quarto] circa dictam materiam *praem.* Z || Deus] divinus A || definitione] proprie *add.* F
17 Quia] quod C 19 et sic C, sed F, *om.* alii || totum *mg.* B, tantum G, *om.* A || aequale] essentialis G

¹ Supra, p. 231, lin. 8. ² Guillelmus de Ockham, *Sent.*, III, q. 9 A-C, G et ibidem pluries. ³ Supra, p. 220, lin. 18. ⁴ Aristot., *Anal. Poster.*, II, c. 13 (96a 24 - 96b 14).

libet est communis Deo et alicui creaturae sed non eidem. Igitur coniungendo illos conceptus simul, totum erit convertibile cum Deo, et tamen quaelibet pars erit in plus. Et quod illud aggregatum sit definitio patet, quia est oratio longa¹, praedicabilis per se
 5 primo modo; et non sicut superius, nec sicut differentia, ergo sicut definitio.

A d o p p o s i t u m :

Omnis definitio proprie dicta componitur ex genere et differentia essentiali; sed Deus non habet differentiam essentialem
 10 nec genus; ergo non habet definitionem.

[SOLUTIO AUCTORIS]

Ad quaestionem dico quod definitio non data per additamentum dupliciter accipitur². Uno modo stricte, et isto modo definitio componitur ex partibus alterius rationis, quarum una
 15 est determinans et alia determinabilis, et una contrahens et alia contrahibilis. Et semper in talibus determinabile praedicatur universaliter de alia, quamvis non e converso. Et ista definitio non reperitur nisi respectu compositorum.

Alio modo accipitur definitio non data per additamentum
 20 large, pro omni definitione cuius nulla pars exprimit aliquid accidentale inesse ipsi definito, quamvis aliqua pars ex modo suo significandi sit concretum non praedicabile de quolibet de quo praedicatur per se primo modo.

Et isto modo improprie posset Deus aliquo modo definiri,

1 alicui om. G || eidem] est idem D 2 coniungendo] omnes add. F 3 tamen om. GHZ || pars] eius add. D, om. E || Et quod] quam E 5 sicut² om. D 8 Omnis om. A
 10 ergo non habet] nec G 13 accipitur] dicitur B 15 alia¹] altera DHZ, est add. D || una] aliqua D || alia²] altera DZ 17 alia] aliqua D, altera HZ, parte add. B 18 reperitur] invenitur F 19 modo om. A 21 inesse] sibi add. A 24 posset] dici add. E

¹ Cf. Aristot., *Metaph.*, VIII, c. 3 (1043b 25-26). ² Cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. III-2, c. 29 (ed. cit., 557ss.).

sic dicendo 'Deus est essentia intellectualis, volitiva', etc. Unde nihil hic positum exprimit aliquid accidentale Deo, quamvis 'intellectuale' ex modo suo significandi sit concretum, quod non praedicatur de quolibet per se primo modo, quia non de substantia creata. Haec enim non est per se primo modo 'angelus est intellectualis', quia 'intellectuale' est idem quod 'potens intelligere'. Et ideo sicut haec non est per se primo modo 'angelus potest intelligere', ita nec alia. Tamen, sicut dictum est prius¹, de Deo praedicatur per se primo modo.

[AD ARGUMENTUM IN CONTRARIUM]

10

Ad argumentum in contrarium, dico quod talis definitio per talia communia non est definitio stricte sumpta, quia semper in tali definitione ponitur aliquid connotativum, quod non praedicatur de omnibus de quibus praedicatur — etiam praedicatione proprie dicta — per se primo modo sed tantum per se secundo modo.

Si dicatur quod praecise ponentur illi conceptus qui praecise praedicantur in quid, dico quod si hoc esset possibile, posset concedi quod esset definitio, non tamen strictissime sumpta. Sed coniungendo tales conceptus erit impropria locutio et erit sermo non-intelligibilis; sicut dicendo 'Deus intellectus, voluntas, sapientia, bonitas', etc. est sermo non-intelligibilis, sicut iste sermo est non-intelligibilis 'homo est lapis, animal, capra'. Unde duo abstracta numquam ponuntur a parte eiusdem

1 intellectualis] intelligibilis DEF || volitiva] voluntaria E 2 Deo om. E 2-3 intellectuale] intelligibile DE 3 ex] de E 4 quia] quod G 5 modo] quamvis add. D
5-6 intellectualis] intelligibilis E 6 quia] esse add. D || intellectuale] intelligibile AE 7 ideo om. F 15 tantum] tamen AG, trp. p. modo HZ 17 ponentur] poneretur D, ponuntur FGHZ 21 sicut BG, sic alii || Deus] est add. B 23 sermo om. D || non om. E || animal] est add. E 23-24 capra] etc. add. F 24 duo om. E

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 1 (ed. cit., pp. 46ss.); cf. etiam supra, d. 7, q. 2 (p. 145, lin. 16 - p. 146, lin. 16).

extremi sine improprietate sermonis nisi mediante aliqua coniunctione, sic dicendo 'Deus est sapientia et bonitas'. Sed coniunctio numquam debet ingredi definitionem proprie dictam. Similiter, dato quod sic posset dici, adhuc non esset definitio proprie dicta,
 5 quia in illa semper pars posterior debet exprimere aliquid quod per partem priorem non erat expressum. Hoc autem non potest contingere circa simplicia ¹.

[QUAESTIO VI]

UTRUM IN OMNI DEFINITIONE COMPLETISSIMA DEBEANT PONI OMNES
 10 DIFFERENTIAE ESSENTIALES CUM GENERE PRIMO GENERALISSIMO]

Quinto quaero utrum in omni definitione completissima debeant poni omnes differentiae essentiales cum genere primo generalissimo.

Q u o d s i c :

15 Quia quaelibet differentia exprimit aliquid ipsius rei; igitur sine ea non est completissima definitio.

A d o p p o s i t u m :

Secundum Philosophum, VII *Metaphysicae* ², ultima differentia est tota substantia rei. Igitur praeter eam non oportet
 20 aliam differentiam ponere.

1 nisi] non D, sine E || mediante] immediate D 2 sic] sicut FHZ || et om. C 4 quod sic om. F || posset] potest G || esset] est GHZ 5 in om. G 11 Quinto] praeterea circa idem *praem.* Z 11-12 debeant] debent ABDEGHZ 12 primo] modo *add.* D 17 Ad] in Z

¹ Cf. *supra*, d. 8, q. 3 (pp. 208ss.).
 12, t. 43 (1038a 19-20).

² Aristot., *Metaph.*, VII, c.

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ad istam quaestionem dico quod contingit aliquas differentias ordinari dupliciter. Uno modo sicut per se superius et per se inferius, ita scilicet quod earum abstracta se habent secundum superius et inferius. Alio modo sicut differentia quae competit pluribus et alia paucioribus, ad modum quo risibile et coloratum ordinantur, quia omne risibile est coloratum et non e converso.

Si primo modo, sic dico quod non omnes differentiae debent poni in definitione, etiam posito solo genere generalissimo in definitione, sed sola differentia ultima debet poni in tali definitione. Et isto modo loquitur Philosophus, VII *Metaphysicae*, cap. *De unitate definitionis*¹, ubi dicit quod differentia est dividenda in differentias posteriores, sicut 'pedalitas' dividenda est in per se contenta, semper quousque deveniatur ad ultimam differentiam quae sola debet poni in definitione. Quia si differentia superior poneretur cum posteriori, esset nugatio, sicut dicendo 'animal homo' est nugatio, ita est hic nugatio 'animal bipes pedes habens fissos'. Unde dicit sic Philosophus: « Oportet dividi differentiam, ut animalis differentia est pedalitas. Item animalis habentis pedes differentiam oportet scire, in quantum habens pedes », hoc est: oportet dividere istam differentiam superiorem in sua per se contenta, et non per aliquas differentias accidentales. Et hoc est quod dicit: « Quare non est dicendum ha-

2 differentias] ponere vel add. D 3 4 scilicet om. C || earum] ea C || secundum] sicut CD 4-5 ita... inferius om. (hom.) AF 5 quae om. C 6-7 risibile... risibile] visibile... visibile E 8 modo] sit add. C || dico om. A || non mg. H2, om. G 9 etiam] vel D, et E 11-12 *Metaphysicae* om. G 12 ubi] unde D 13 sicut] sic E || pedalitas] dualitas E 14 semper] superius G || quousque] usque G 16 superior] posterior E || cum] differentia add. D 16-17 sicut... nugatio¹ om. (hom.) D 16 sicut] enim add. E 17 est² om. (lac.) F || ita... nugatio² om. (hom.) E || nugatio² om. F 18 bipes om. D 19 ut] vel G 22 aliquas] suas D, alias E

¹ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 12, t. 43 (1038a 9-30), ubi et sequentes per ordinem.

bentis pedes aliud alatum, aliud non alatum, si quidem bene dicit. Sed propter non posse faciet hoc », hoc est: quia per se contenta sunt ignota, vel non habemus nomina illorum per se contentorum, ideo dividimus per talia non per se contenta. Sed si haberemus
 5 notitiam talium per se contentorum, deberemus per illa dividere. Et hoc est quod dicit: « Sed sic — supple, dividendum est in per se contenta — aliud habens fissos pedes, aliud non fissos pedes. Hae namque sunt differentiae pedis », hoc est: ista sunt per se contenta sub habente pedes et ista sunt differentiae, hoc est, sunt
 10 illa in quae dividitur habens pedes. Et hoc est quod dicit: « Nam fissio pedis, pedalitas quaedam est », hoc est: ista differentia inferior per se continetur sub differentia priori et de ea in abstracto praedicatur, et ideo per se primo modo. Et subdit: « Si itaque haec sic se habent, palam quia finalis differentia substantia rei
 15 erit et definitio », hoc est: ipsa sola ponetur in definitione. Et probat: « Si non oportet multotiens eadem dicere in terminis ». Et postea concludit: « Palam, quia definitio ratio est, quae ex differentiis, et harum ex finali secundum rectum », hoc est: illa sola quae est ultima in divisione, in qua semper per se superius
 20 dividitur per sua per se contenta, illa, inquam, sola erit in definitione speciei. Et probat, quia aliter esset nugatio. Et probat quod esset nugatio transponendo differentias illas, scilicet priorem et posteriorem.

Sed quia exemplum Philosophi non ponitur tanquam
 25 verum, sed ut sentiant qui addiscunt, ideo potest poni aliud exemplum verum. Verbi gratia, dico quod forma est unum commune a quo accipitur differentia, per quam — modo exposito

1 aliud¹] sicut AHZ || aliud non alatum *om.* A 2 non] hoc G || quia *om.* B 3 habemus] habentes D, habent G || nomina] notitiam Z 4 dividimus] dicimus G || non *om.* E
 6 Sed] si G || dividendum] dividuum Z 7 contenta] sicut *add.* F || non] habens *add.* DHZ
 8 sunt¹ *om.* D 9 sunt² *om.* HZ 11 pedis] pedum D || est² *om.* C 12 priori] inferiori D
 13 Si] non D 14 sic *om.* Z || finalis] si animal HZ 15 ponetur] poneretur HZ 16 probat] probatur A || Si] sed G 17 ratio *om.* E || quae] qui G 18 rectum] rationem D
 20 per² se *om.* E 20-21 definitione] divisione A 21 quia] quod EG || aliter] non *add.* D
 21-22 Et... nugatio *om.* (*hom.*) DEG 25 sed] vel *add.* A 26-27 commune *om.* G

in prioribus quaestionibus¹ — substantia composita distinguitur ab angelis, qui sunt in genere substantiae, ita quod 'habens formam' est differentia talis speciei subalternae, sicut 'sensibile' est differentia animalis. Tunc forma dividitur per se tanquam in per se contenta in multas formas substantiales alterius et alterius rationis, puta in formam elementarem et in formam mixti. Et si haberemus nomina, 'habens formam elementarem' esset per se differentia elementi, et adhuc forma elementaris esset unum commune ad formam ignis et formam aëris etc. Et tunc, si ignis deberet definiri, nec 'habens formam' nec 'habens formam elementarem' deberet poni in eius definitione, sed praecise 'habens formam talem'. Quia aliter, si omnes istae differentiae ponerentur, per se superius et per se inferius ponerentur a parte eiusdem extremi.

Loquendo de differentiis ordinatis secundo modo, sic dico quod omnes differentiae cum genere generalissimo debent poni in definitione. Et illa definitio est completior quam definitio composita ex genere propinquo et ultima differentia. Verbi gratia ponatur ad praesens quod in homine anima intellectiva et anima sensitiva realiter distinguantur. Tunc istae duae differentiae, rationale et sensibile, ordinantur, quia omne rationale est sensibile et non e converso. Non tamen unum est per se inferius et aliud per se superius, sicut nec anima intellectiva et anima sensitiva illo modo ordinantur, quia anima intellectiva non est anima sensitiva, sicut in priori membro forma elementaris est forma, et fissio pedis est pedalitas, secundum exemplum Philosophi². Et ideo tam rationale quam sensibile debet poni in definitione hominis

7 nomina] significans quodlibet add. H2Z 8 et om. F 9 et] ad add. BF, om. ABCGHZ || etc. om. B 10 nec¹ habens formam om. (hom.) ACDG || nec² habens formam mg. FH², 12 istae] illae BZ 13 et... inferius om. A || per se²] pars E 14 ordinatis om. E 18 et anima² om. G || anima² om. F 19 distinguantur] et add. HZ || differentiae] scilicet add. D, om. G 21 non¹ om. E 26 rationale om. G

¹ Supra, d. 8, q. 1 (pp. 175ss.) et d. 8, q. 2 (pp. 183ss.) et d. 8, q. 3 (pp. 209ss.). ² Cf. supra, p. 253, lin. 6-11.

ad hoc quod homo complete definiatur. Si tamen 'animal' ponatur in definitione hominis, solum poni debet 'rationale', propter causam prius dictam¹. Sed illa definitio non erit completa, quia per istam definitionem 'homo est animal rationale' nescitur
 5 an anima sensitiva distinguatur ab intellectiva vel non, quod tamen requiritur ad hoc quod sciretur distincte quidditas hominis.

[OBJECTIONES CONTRA PRAEDICTA]

Sed contra praedicta potest obici multipliciter. Primo sic: quia si praedicta essent vera, sequeretur quod aliquando differentia
 10 superior praedicaretur per se primo modo de differentia inferiori. Consequens falsum, ergo antecedens. Falsitatem consequentis probant aliqui primo sic: quia si sic, ergo differentiae essent differentes, quia convenirent in differentia superiori, et ita esset processus in infinitum in differentiis. — Secundo, quia tunc dif-
 15 ferentia esset vere species, et tunc essent plura generalissima quam decem, cum non sint tantum decem species. Probatio consequentiae: quia omne quod habet praedicatum dictum de illo in quid, et differentiam dictam in quale, est species, quia componitur ex genere et differentia, et potest per illa definiri, et omne definibile
 20 est species. Sed talis differentia inferior haberet differentiam superiorem tamquam praedicatum dictum in quid et aliam differentiam qua differt ab alia differentia opposita quae dicitur de ea in quale, ergo etc.

Secundo, non videtur quod aliquae differentiae sic ordinentur

1 homo *om.* C || Si] similiter A, sed BC 3 Sed *om.* F || erit] esset B 5 ab] anima *add.* Z 10 superior *om.* D 11 Consequens] est *add.* DE || ergo] et *add.* DF 12 ergo] sequeretur quod E 13 convenirent] conveniunt EZ, convenient H 15 vere *om.* E || plura] alia G², genera *add.* D || generalissima *om.* E 16 sint] sunt B, nisi *add.* D || species *om.* C 18 quia] quae D 19 illa] ista B 20 talis] omnis E || differentia *om.* G 21 dictum] de ea *add.* E 21-22 aliam differentiam] alia differentia D, in *add.* A 22 differt] differret HZ || alia] illa EZ 24 Secundo] tertio E

¹ Supra, d. 8, q. 4 (pp. 245, lin. 24 - 247, lin. 25).

secundo modo, quia si sic, contingeret inveniri differentiam posteriorem sine priori, sicut anima intellectiva per potentiam divinam potest esse sine anima sensitiva, — si sit realiter distincta¹ —, et per consequens aliquid esset rationale quod tamen non esset sensibile.

5

Tertio, dubium est an differentia sumpta a materia debeat poni in definitione speciei subalternae. Et videtur quod non. Quia si sic, sequeretur quod in aliqua definitione ponerentur duae differentiae convertibiles, et aliquid haberet duas differentias essentielles convertibiles.

10

[RESPONSIO AUCTORIS AD OBIECTA]

Ad primum istorum concedo quod aliquando differentia superior praedicatur per se primo modo de differentia inferiori. Et hoc est verum quandocumque in eadem re non sunt duae res realiter distinctae a quarum una posset accipi differentia una¹⁵ et ab alia differentia alia. — Ad primum argumentum in contrarium patet per dicta in secunda distinctione², quia procedit ex falsa imaginatione, scilicet quod omne per se inferius includit essentialiter suum superius et aliquid additum sibi, quod non est verum. — Ad secundum dico quod ad hoc quod aliquid sit species,²⁰ non sufficit quod per se contineatur sub aliquo communi,

2 sine om. G || anima om. EG 4 quod om. G || tamen om. HZ 6 Tertio] tertium
BDE || est om. E 7 speciei om. D 8 aliqua] illa D 9-10 essentielles interl. F2, om. E
|| et... convertibiles om. (hom.) HZ 14 re om. E 15 una¹ om. D || accipi] esse E
16 differentia om. E || alia² om. A || argumentum om. E 17 per om. E || dicta] praedicta BF,
om. E || secunda om. D 18 scilicet] secundum G 19 superius] inferius ABFG || est om. A

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Quodl.* II, q. 10: « Utrum anima sensitiva et intellectiva in homine distinguantur realiter... Dico ad istam quaestionem quod sic. Sed difficile est hoc probare quia ex propositionibus per se notis probari non potest. Probo tamen quod distinguuntur realiter » (ed. Argentinae 1491). ² Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, qq. 7 et 9 (ed. cit., II, 255ss., 318s.).

nec quod habeat differentiam aliquo modo. Sed requiritur — sive habeat differentiam sive non — quod non sit natum esse pars essentialis alicuius per se unius, | § nec quod primo significet partem. § | Nunc autem in proposito omne illud quod per se significatur et
 5 primo per differentiam talem, est natum esse pars essentialis alicuius per se unius, et ideo non est per se in genere nec est species.

Ad secundum dico quod non est contradictio illud a quo accipitur differentia inferior esse sine illo a quo accipitur differentia superior. Et si esset possibile animam intellectivam informare immediate materiam primam vel formam corporeitatis sine
 10 anima sensitiva, — sicut potest esse separata sine anima sensitiva —, non esset contradictio quod aliquid esset compositum et rationale et tamen quod non esset sensibile. Nec tunc ordinarentur taliter differentiae illae nisi secundum communem cursum naturae et
 15 quod naturaliter non posset aliter esse, non tamen repugnaret divinae potentiae aliter facere.

Ad tertium dico quod differentia sumpta a materia debet poni in tali definitione. Et ideo ad completam definitionem cuiuscumque speciei debet differentia sumpta a materia poni in ea. Nec
 20 est inconveniens aliquid habere duas differentias convertibiles inter se et cum definito. Sicut si anima sensitiva sit alterius rationis in homine et in brutis, ipsius hominis erunt duae differentiae convertibiles, quarum una sumeretur ab anima intellectiva et alia ab anima sensitiva.

25 Et si dicatur quod tunc utraque illarum esset specifica, et ita utraque constitueret speciem, dico quod differentia specifica dupliciter accipitur. Uno modo pro omni differentia pro-

2 differentiam] diversam *add.* E || non² *om.* E 3 nec... partem *om.* AF 4 in proposito *om.* F || et] in B 5 essentialis *om.* E 7 secundum] tertium DE || contradictio] quod *add.* F 8 esse] est F 10 materiam] animam E || corporeitatis] corpoream B
 12 esset] esse G || quod] quia D 13 et... sensibile *om.* F || taliter] tali G 14 et] tunc dico *add.* E 15 quod] quamvis Z 17 tertium] aliud D 21 Sicut *om.* D || anima] natura G 23 una] continetur sub anima intellectiva *add.* D || sumeretur] scietur E, sumetur DHZ || ab... alia *om.* (hom.) A 25 tunc *om.* E

pria ipsius speciei, et isto modo utraque illarum esset specifica. Alio modo pro differentia ultima, non tantum secundum praedicationem sed etiam secundum naturalem consequentiam, et quae accipitur a re quae naturaliter est ultima in composito. Et ista dicitur specifica, quia per adventum ipsius constituitur res in specie. Unde quantumcumque anima sensitiva esset in corpore ante animam intellectivam, numquam illud constitutum diceretur esse in specie hominis, sed adveniente anima intellectiva statim totum compositum est per se in specie. Et isto modo non est nisi una ultima differentia et specifica. 10

[QUAESTIO VII]

UTRUM SOLUS DEUS SIT IMMUTABILIS]

Secundo principaliter circa distinctionem octavam quaero de immutabilitate Dei, utrum solus Deus sit immutabilis.

Q u o d n o n videtur: 15

Primo, quia Deus est mutabilis, ergo non solus Deus est immutabilis. Antecedens patet, quia omne quod est in aliquo loco in quo prius non fuit, est mutabile secundum locum. Deus in principio mundi fuit in aliquo loco in quo prius non fuit, ergo etc.

A d o p p o s i t u m est M a g i s t e r in littera ¹. 20

1 specifica] et ita utraque constitueret speciem *add.* F 3 quae] non qui G 5 dicitur]
differentia EF 6 sensitiva] intellectiva D 7 numquam] nunquid G 9 totum *om.* E
|| se] unum *add.* D 10 ultima *om.* C || et] una *add.* E, *om.* C 13 circa distinctionem
octavam *om.* HZ 14 solus Deus *om.* A 16 Primo *om.* D || mutabilis] immutabilis A
18 Deus] est *add.* A 19 in¹... fuit² *om.* (*hom.*) G

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 8, cc. 1-2 et d. 37, c. 9 (ed. cit., I-2, 95-98 et 273-275).

[RESPONSIO AUCTORIS]

Quia difficultates istius quaestionis habent locum versus finem primi libri¹ et in principio secundi², ideo pertranseo breviter circa eam. Et dico quod mutatio multipliciter
 5 accipitur, scilicet stricte et large. Large et improprie dicitur aliquid mutari quod habet esse post non esse vel e converso, et ista mutatio vocatur a D a m a s c e n o³ 'versio'.

Aliter accipitur mutari vel mutatio stricte, et hoc adhuc dupliciter, vel stricte vel strictissime. Primo modo dicitur aliquid
 10 mutari quando recipit aliquid quod prius non habuit, vel non habet aliquid quod prius habuit. Et isto modo, si materia crearetur sub forma, ipsa materia dicitur mutari, quia modo est vere sub forma et prius non fuit sub ea. Similiter, si totum compositum adnihilaretur, ipsa materia diceretur mutari, non tantum quia
 15 non est, postquam prius fuit, sed etiam quia non habet formam quam prius habuit.

Secundo modo dicitur aliquid mutari quando aliquid manens secundum suam essentiam, habet aliquid in se informans ipsum quod prius non habuit vel e converso, ita quod subiectum manens
 20 prius est sub forma et postea sub privatione vel e converso.

Ex his a d q u a e s t i o n e m dico quod Deus est immuta-

2 Quia *om.* HZ || habent] lateat habere G || locum *om.* E || versus] circa C 2-3 finem] istius *add.* E 3 primi *om.* F || ideo *om.* E 4 Et] ideo *add.* F || multipliciter] tripliciter D, dupliciter EHZ 5 et¹ *om.* DG || Large²] largissime D, habent G, *om.* E 5-6 aliquid] aliquid G 6 post] vel G || vel] et F 7 a] ad D || Damasceno versio *om.* (*lac.*) D 8 adhuc *om.* D 8-9 dupliciter] dicitur G 9 vel¹ *om.* CG || aliquid] aliquod D 10 aliquid] aliud *add.* D 10-11 vel... habuit *om.* (*hom.*) G 11 modo *om.* E 12 ipsa] ista G || dicitur] differentia H, diceretur (*mg.*) H² || vere *om.* F 14 tantum] tamen EG 15 fuit] et *add.* B 18 in... ipsum *om.* E 19 vel e converso *om.* D 20 vel] et F

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I. d. 30, qq. 4-5. ² Cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 1. ³ Damascenus, *De fide orthodoxa*, I, c. 3 (PG 94, 795 B-C); versio Burgundionis, I, c. 3 (ed. E. Buytaert, Franciscan Institute Publications - Text series no. 8, St. Bonaventure, N.Y. 1955, 16s.).

bilis primo modo ¹, quia est necesse-esse. Si enim non esset necesse-esse, necessario esset aliquid prius eo, quod posset facere ipsum esse post non-esse, et per consequens ipse non esset Deus. Similiter quod sit immutabilis secundo modo ² patet per idem, ex quo est immutabilis primo modo. Similiter quod sit immutabilis tertio modo ³ patet, quia ens simpliciter infinitum nullo perfici potest. Sed Deus est ens infinitum simpliciter, sive hoc possit ratione naturali probari sive non. Igitur non potest perfici quocumque accidente, et per consequens nullo modo mutari a privatione ad formam nec e converso. Et sic patet affirmativa exponens praedictae exclusivae ⁴.

Sed de negativa exponente est magis dubium. Et dico quod nihil aliud a Deo est immutabile primo modo, quamvis hoc non possit ratione naturali probari, — sicut patebit versus finem primi ⁵ —, sed hoc est sola fide tenendum, quia Deus in principio creationis mundi omnia produxit, ita quod nihil ante fuit in rerum natura praeter Deum. Sed loquendo secundo modo et tertio de mutabili et immutabili, dico quod aliqua creatura est immutabilis, quia aliqua creatura est quae nullius potest esse receptiva, sed tantum potest recipi in alio. Igitur illa neutro illorum modorum est mutabilis. Antecedens patet, quia aliter esset processus in infinitum. Nam accipio istam creaturam, puta *a*. Si *a* potest mutari, ergo potest aliquid alterius rationis recipere. Et quaero de illo sicut de priori, si potest recipere aliquid vel non.

1 necesse!] notior A 3 esse!] et add. D || post non-esse om. E || ipse] ipsum Z
 4 immutabilis] mutabilis G || secundo] tertio G || per idem om. HZ 4-5 patet... modo om.
 (hom.) G 5 quo] hoc quod HZ 6-7 nullo perfici potest] non potest perfici HZ
 13 est] sic add. D || hoc om. E 14 patebit] patet F || finem om. E 15 primi] libri add. F
 15-17 sed... Deum om. E 17 et om. F 18 tertio] modo add. DZ, om. F 19 immuta-
 bilis... est om. (hom.) E || quae] quo A 20 alio] aliquo HZ 23 mutari om. E 24 ali-
 quid] aliquod aliud C

¹ Scilicet large. ² Videlicet stricte. ³ Seu strictissime. ⁴ I.e.
 Solus Deus est immutabilis; cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. II,
 c. 17 (ed. cit., 296-307). ⁵ Cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I, dist.
 38-41.

Si non, habetur propositum. Si sic, quaero de illo alio recepto sicut de priori. Et ita vel erit processus in infinitum vel stabitur ad aliquid quod nihil potest recipere, nec per consequens potest mutari secundo modo vel tertio.

5

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale ¹ dico quod Deus est in loco in quo prius non fuit per novam productionem loci, et ita Deus non mutatur. Sed illa maior generaliter accepta est falsa.

[DISTINCTIO NONA

10

QUAESTIO I

UTRUM FILIUS VERE GENERETUR A PATRE]

Distinctione nona tractat *Magister* ² de generatione Filii a Patre, ostendendo quod non prius fuit Pater quam genuit Filium. Ideo circa istam distinctionem primo quaeram utrum
15 Filius vere generetur a Patre.

Quod non:

Quia omne genitum habet esse post non-esse; sed Filius in divinis, cum sit Deus, non habet esse post non-esse; ergo etc. Maior probatur, quia hoc est generari 'accipere esse ab alio; sine

1 non] sic D || sic] non D || alio *om.* EF 4 tertio] modo *add.* HZ 6 principale] primum AGHZ 7 loci] ubi G 8 mutatur] mutetur G 13 ostendendo] et ostendit D 14 Filium] et *add.* D || istam *om.* Z 15 Patre] et videtur *add.* D 18 cum] semper *add.* D 19 esse] post non-esse *add.* E

¹ Supra, p. 258, lin. 16.
1-2, nn. 29-30 (ed. cit., 103s.).

² Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 9, cc.

quo haberet non-esse, et per consequens habet esse post non-esse, saltem natura.

A d o p p o s i t u m:

Omnis filius est genitus a patre, ergo Filius in divinis.

[OPINIO SCOTI]

5

Ad istam quaestionem aliqui¹, reprobantes rationes aliorum doctorum tanquam inutiles ad probandum generationem esse in divinis, adducunt alias rationes tanquam efficaciores ad probandum quod productio est in divinis.

Et arguunt primo sic: « Quidquid de ratione sua formali est principium productivum, in quocumque est sine imperfectione, in eo est principium productivum; istud totum 'intellectus habens obiectum intelligibile sibi praesens', ex ratione sua formali est principium productivum notitiae genitae. Ergo² in quocumque est istud totum, scilicet 'intellectus habens obiectum actu intelligibile sibi praesens', ibi erit productivum notitiae genitae, et hoc secundum proportionem suae perfectionis. Sed in Deo est illud secundum veram rationem sui; igitur vere est in Deo productio notitiae genitae ».

Secundo arguitur sic³: « Obiectum ut est in memoria producit seipsum ut est in intelligentia; quod autem obiectum utrobique habet 'esse' secundum quid, hoc est imperfectionis, quia si memoria esset perfecta et intelligentia perfecta, obiectum esset simpliciter idem utrique; ergo ablata omni imperfectione, reservando

1 post] vel G 2 natura] naturaliter H²Z 3-4 Ad... divinis om. E 6-7 aliorum] aliquorum EGZ 7 esse om. C 8 efficaciores] sufficientes D 9 est om. A
12 habens] habet D 14-16 Ergo... genitae om. (hom.) D 20 arguitur om. E [21 quod] quia E 22 esse om. E 23 esset perfecta] est perfectio E || esset²] erit E 24 utrique] utroque H, utrobique H²Z || reservando] retinendo F

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, q. 4, n. 221 (ed. cit., II, 259s.), etiam textus cancellatus. ² Reliqua pars paragraphi est textus a Scoto cancellatus.

³ Scotus, ibidem, n. 238 (II, 270s.).

illud quod est simpliciter perfectionis, obiectum idem simpliciter memoriae gignet aliquid in intelligentia cui est simpliciter idem, quod est propositum ».

Tertio sic ¹: « In qualibet condicione entis quae non est ex
 5 ratione sua imperfecta, necessitas est simpliciter perfectionis; igitur et in productione, quia illa non dicit ex se imperfectionem. Probatio antecedentis, quia sicut necessarium est condicio perfectionis in ente in quantum ens, ita et perfectio est in quolibet dividente ens quod non est necessario ex se imperfectum sive
 10 limitatum. Sicut enim quando ens dividitur per opposita alterum dividendum est perfectionis in ente, alterum imperfectum, ita in quolibet quod est perfectionis, cuiuslibet divisionis alterum membrum est possibile quod est imperfectionis, alterum necessarium quod est perfectionis. Producens autem in quantum tale non in-
 15 cludit imperfectionem, igitur non est producens perfectum in ratione producentis nisi sit necessario producens. Producens autem primum non potest esse necessario producens aliud a se et ad extra, ergo ad intra ».

« Similiter arguitur de productione naturali, quia productio
 20 naturalis est prima productio; igitur competit primo producenti; non autem potest competere primo ad extra, ergo ad intra ».

« Praeterea ², relationes oppositae de secundo modo relativorum possunt competere eidem naturae limitatae, sicut eidem voluntati competit ratio motivi et mobilis quando voluntas mo-
 25 vet se; sed relationes producentis et producti sunt relationes eiusdem modi secundum Philosophum, V *Metaphysicae*,

1 simpliciter¹ om. F 2 memoriae] in memoria Z || gignet] gigneret HZ 5 per-
 fectionis] imperfectionis D 6 quia] ergo Z || se om. E 8 in ente om. G || quolibet] ente
 add. E 9 dividente] deitate G, sed exp. G² || quod] quia D 10 enim] ens add. E
 11 imperfectum] imperfectionis HZ 12-13 membrum] membrorum D 13 possibile]
 impossibile E 15 imperfectionem] perfectionem D 16 Producens² mg. F²H² 17 aliud]
 aliquid Z || aliud a] ad DG 21 autem om. E 24 motivi] movendi E 25 sed relatio-
 nes] secundum relationem D 26 eiusdem] secundi HZ || V *Metaphysicae* om. C

¹ Ibidem, n. 239 (II, 271s.).

² Scotus, ibidem, n. 240 (II, 273).

cap. 'De ad aliquid' ¹, ubi pro exemplo ponit calefactivum et calefactibile, et patrem et filium, sive genitum et eum qui genuit. Ergo ² relationes producentis et producti sunt compossibiles in eadem natura ».

« Confirmatur ³ ratio, quia sicut voluntas est quodammodo ⁵ illimitata quatenus fundat relationes oppositas, ex hoc scilicet quod virtualiter continet illud ad quod formaliter habendum est in potentia, ita multo magis essentia simpliciter illimitata potest fundare relationes oppositas magis repugnantes, quales sunt relationes producentis et producti. Plus enim excedit infinitas essentiae summae illimitationem naturalem cuiuscumque creati, ¹⁰ quam repugnantia quarumcumque relationum secundi modi ».

« Confirmatur ⁴ etiam ratio, quia omnia relative opposita aequaliter includunt contradictionem; igitur si aliquae secundi modi non includunt impossibilitatem, ergo nec aliae ».

[CONTRA RATIONES SCOTI]

Quamvis conclusio sit tenenda, tamen istae rationes non videntur persuadere eam plus quam aliae quae fiunt ab aliis doctoribus.

Prima non, quia minor deberet probari, quia ipsam philosophi negarent, et hoc tam in Deo quam in aliis intelligentiis inferioribus. De Deo est manifestum, quia dicerent quod Deus nullius notitiae est productivus. In aliis patet, quia intelligentia habet obiectum intelligibile sibi praesens, quia est intellectio et

1 ad om. D || pro exemplo om. D 2 et¹] scilicet D 6 illimitata] immutata D
 7 virtualiter] uterque E || illud om. E 8 essentia] natura F 11 naturalem] naturaliter G
 12 repugnantia] repugnantiam D, repugnat ABCG 13 omnia om. E 13-14 aequaliter]
 essentialiter D 14 aliquae] aliae C, aliqua D 18 eam om. EF || aliae] rationes add. F
 21 quod Deus om. D 23-3 (p. 265) quia... praesens om. (hom.) E 23 est om. B

¹ Aristot., *Metaph.*, V, c. 15, t. 20 (1020b 26-32, 1021a 14-25).

² Hanc sententiam Scotus cancellavit. ³ Scotus, ibidem, n. 241 (II, 273s.).

⁴ Scotus, ibidem, n. 241 (II, 274); textus cancellatus.

obiectum, et ista sunt idem realiter, et tamen nulla est ibi notitia genita. Et ideo diceretur quod non est de ratione intellectus habentis obiectum intelligibile sibi praesens producere notitiam genitam, nisi quando intellectio vel notitia et essentia differunt realiter, quo modo secundum philosophos nec est in Deo nec in intelligentiis, sed tantum in intellectu nostro secundum eos.

Sed contra istam responsionem arguit idem Doctor sic¹: « Intellectus noster respectu notitiae genitae habet potentiam receptivam; et ista potentialitas est imperfectionis, quia potentialitas passiva: nihil autem tale facit ad rationem principii productivi, et maxime quando principium productivum potest in se esse perfectum. Habet etiam intellectus noster rationem principii productivi respectu notitiae genitae; et hoc est ex perfectione eius, quatenus actus primus continet virtualiter actum secundum ».

Tunc arguitur sic²: « Quandocumque in aliquo concurrunt duo per accidens, scilicet ratio agendi et patiendi, ubi illud quod est ratio agendi est per se, non minus est ratio agendi; patet ex II *Physicorum*³, de medico sanante se: si separetur medicina ab infirmitate nihil minus erit ratio sanandi. Ergo si separentur ab invicem duo praedicta in intellectu, remanente eo quod est ratio per se principii productivi, adhuc erit ratio producendi, quantumcumque non sit ibi potentialitas passiva receptiva. Exemplum huius patet: si intellectui nostro esset concreata vel consubstantialis notitia sui, secundum quod quidam intelligunt Au-

1 et² om. D 2 diceretur] dicerent HZ 4 vel] et D 5 nec¹] non Z || nec² om. C || in² om. ACF 6 nostro om. E 9 potentialitas¹] potentialitas (etiam infra) Z
10 autem] aliud G 11 quando principium om. G || productivum] respectu notitiae genitae
add. F || esse om. G 12 perfectum] factum G || noster] in re H, in Z 13 est] erit B,
om. D 16 ubi om. CD || illud] vero add. D 17 est²] et D || ex] de H, om. Z 20 praedicta] praecedentia HZ || in om. D 21-22 quantumcumque] quandocumque G 22 receptiva om. F
23 huius] hoc HZ || si] in add. DH || concreata] concreta A 24 quod om. G

¹ Ibidem, n. 231 (II, 265).

² Scotus, ibidem, n. 233 (II, 266s.).

³ Aristot., *Physic.*, II, c. 1, t. 3 192b 23-27).

g u s t i n u m de notitia abdita, XIV *De Trinitate*¹, tunc intellectus licet non posset habere notitiam genitam qua cognoscat se formaliter, si² tamen posset habere aliud obiectum actu intelligibile sibi praesens, posset aliquam notitiam gignere in passo approximato si quod tale esset, aut per se stantem si haberet virtutem gignendi aliquid per se stans; ab intellectu ergo, circumscripta ratione receptivi notitiae si remaneat ratio productivi notitiae, et hoc per se stantis, poterit talis notitia gigni licet non recipiatur in intellectu qui est principium gignendi ».

Istud etiam potest confirmari sic³: « In omni ordine agentium, praecise ibi ubi principium activum de se non est imperfectum, status est ad aliquod principium activum simpliciter perfectum — quod scilicet agens agit ex plenitudine perfectionis et dicitur agens ex liberalitate, secundum Avicennam, VI *Metaphysicae*, cap. ultimo⁴. Nullum enim agens liberaliter agit quod ex actione sua exspectat perfici. Sicut enim in actibus humanis liberalis est ille qui agit non exspectans retributionem, ita simpliciter agens dicitur liberale quod nullo modo perficitur a productione vel producto ».

« Ex⁵ hoc arguitur sic: in omni genere principii productivi non includentis imperfectionem possibile est stare ad aliquod principium simpliciter perfectum. Sed nihil est simpliciter perfectum agens quod non agit liberaliter, secundum dictum modum;

2-3 notitiam... habere om. (hom.) B 3 habere om. E 4 notitiam] sibi add. B
5 si¹ om. Z 6 gignendi om. E 7 receptivi] receptivae D, receptiva F || productivi]
productivae D 9 intellectu qui] intelligibile in quae C 11 ibi om. EF || se om. A
13 dicitur] ex add. E 14 ex] de E 15 enim om. E 16 actione] ratione E || exspectat]
expedit DF 17 simpliciter] similiter EHZ 20 sic om. EG 22 perfectum] agens
add. D || nihil] tale add. A || simpliciter om. F 22-23 perfectum] perfecte C 23 modum]
intellectum G

¹ August., *De Trinit.*, XIV, c. 7, n. 9 (PL 42, 1043). ² Usque ad finem paragraphi est textus a Scoto cancellatus. ³ Scotus, ibidem, n. 234 (II, 268). ⁴ Avicenna, *Metaph.*, VI, c. 5 (ed. cit., f. 95ra). ⁵ Scotus, ibidem, n. 235 (II, 268s.).

igitur hic est aliquod agens liberale, modo praedicto. Ergo in genere istius principii productivi est aliquod principium tale quod nullo modo perficitur per suam productionem: talis intellectus, habens obiectum sibi praesens, nullus est nisi ille qui non recipit
 5 nec perficitur per intellectionem quam gignit sive quae virtute eius gignitur. Igitur non oportet omnem intellectum producere notitiam ut ea perficiatur, sed oportet esse aliquam priorem producentem nec perfectibilem per productam ».

Sed istud non sufficit, quia concesso quod ¹ « intellectus noster
 10 habet rationem principii receptivi et rationem principii activi respectu notitiae genitae », quando ulterius accipitur quod ² « quancumque in aliquo concurrunt aliqua duo per accidens, scilicet ratio agendi et ratio patiendi, ubi illud quod est ratio agendi est per se, non minus est ratio agendi », ista propositio potest intel-
 15 ligi bene et male.

Si enim accipiatur de virtute sermonis, tunc oportet quod sint ibi duo realiter distincta, quorum unum est activum et reliquum passivum. Et tunc verum est, si illud quod est ratio agendi remaneat sine altero et possit habere passum sufficienter approximatum vel possit producere aliquid per se stans, quod tunc non minus erit ratio agendi propter talem separationem. Et ideo si ad
 20 notitiam genitam intellectus nostri concurrerent talia duo quorum unum esset ratio agendi et reliquum ratio patiendi, si illud quod est ratio agendi separaretur a reliquo et posset habere passum sufficienter approximatum vel posset producere notitiam
 25 per se stantem, posset agere sine hoc quod reciperet notitiam genitam. Sed illud tunc activum non esset Deus, sed esset illud

1 hic] hoc C, om. HZ || modo] non G || praedicto] dicto F 5 nec] vel HZ || quae
 om. D 6 eius] cuius D || omnem intellectum] obiectum tale E 7 ea] eam D 8 nec]
 nisi G, non HZ || productam] productum Scotus (vide apparatus editionis Vaticanae, II, p. 269)
 10 et rationem² om. E || activi] productivi D 12 scilicet] sed GZ 13 quod] non add. D
 14-15 intelligi] et add. F 16 enim om. F 19 possit] posset GHZ 20 vel] non D
 21 propter] per B 22 nostri] noster G 27 activum] actum A || illud interl. F2, om. C

¹ Supra, p. 265, lin. 8.

² Supra, p. 265, lin. 15.

idem numero quod prius. Et ita probare quod aliquid aliud, puta Deus, esset principium activum notitiae genitae, non sufficit.

Aliter potest intelligi praedicta propositio quod aliquid unum et idem sit activum et passivum respectu eiusdem, sicut est in proposito. Non enim aliud est ipsius intellectus quod producit 5 notitiam genitam et quod recipit eam, sed unum et idem est. Et tunc si illae denominationes accidentaliter denominant idem, non oportet quod alicui eidem possit inesse una illarum denominationum sine reliqua. Sicut si, secundum aliquos¹, nihil possit agere in voluntatem nisi voluntas, tunc impossibile esset aliquid 10 esse productivum volitionis nisi esset receptivum volitionis. Si tamen alicui competeret hoc quod dico 'esse ratio agendi', dico quod illud posset agere. Sed tunc oporteret probare quod Deo competit 'esse ratio agendi' respectu notitiae genitae, et haec est conclusio principaliter probanda. 15

Secundum primum intellectum procedit primum exemplum², quia medicina realiter distinguitur ab illo quod recipit infirmitatem et sanitatem. Et ideo ubicumque est illa medicina — quantumcumque non esset ibi illud quod immediate reciperet sanitatem — adhuc posset agere in passum conveniens sufficienter 20

1 numero *om.* F || quod *om.* E || aliud] esset *add.* D || puta] quod *add.* D 4 et¹ *om.* D
 || idem] unum G 6 et² *om.* D || est *om.* HZ 8 alicui] alicuius HZ || eidem *corr.* in
 eiusdem H², eiusdem Z 9 aliquos] eos E 12 ratio *corr.* in rationem H², rationem Z ||
 agendi] tunc *add.* E 13 Sed *om.* C 14 esse *om.* DE || ratio] rationem Z 17 quia]
 quod G, vel *add.* D || medicina] vel *add.* BGH, *sed del.* H², medicativa *add.* BGH, medicativa
add. Z, vel medicativa *add.* C, *sed corr.* in distinguitur C² || realiter] recipitur D || distinguitur
om. ABCDG || quod] qui F 18 et sanitatem *om.* F || medicina] medicativa CD, vel medi-
 cina *add.* D, *add. mg.* F², vel medicativa *add.* GHZ 19 ibi *om.* E

¹ Cf. Scotus, *Quodl.*, q. 16, n. 15: « Voluntas autem numquam potest esse agens omnino primum; sed nec potest esse determinata naturaliter ab aliquo agente superiori, quia ipsamet est tale activum quod se ipsam determinat in agendo » (ed. Wadding, XII, 457); cf. etiam Scotus, *Opus Oxon.*, II, d. 25, q. 1, n. 16 (ed. Wadding, VI, 882) *Ordinatio*, I, d. 1, p. 2, q. 2, nn. 92, 149 (ed. Vatican. II, 66s., 101); d. 17, p. 1, qq. 1-2, n. 128 (ed. cit., V, 202).

² Supra, p. 265, lin. 18-19.

approximatum. Dico igitur ad illam propositionem quod vera est quando duo realiter distincta sunt in eodem, et illud quod est activum potest habere passum conveniens sufficienter approximatum. Non tamen oportet quod unum aliud, quod non est aliquod
 5 istorum priorum, possit esse principium activum.

Similiter, si idem sit ratio agendi et patiendi, si possit remanere, quod illud primum sit ratio agendi respectu alicuius respectu cuius non est ratio patiendi, dico quod respectu illius potest agere, quantumcumque non possit illud recipere. Ex hoc tamen non
 10 sequitur quod unum aliud possit esse ratio agendi respectu illius sine hoc quod sit ratio patiendi.

Si autem intelligatur praedicta propositio sic quod quando-
 cumque aliquid unum et idem respectu alicuius est ratio agendi et ratio patiendi, quod possibile est invenire aliquid quod respectu
 15 talis est ratio agendi et non ratio patiendi, sic est propositio falsa, et hoc secundum proportionem virtutis agentis, sicut ipse intelligit, quia aliter nihil valeret ad propositum. Verbi gratia: aliquid respectu motus localis est principium activum et passivum, secundum istos; et certe ista duo, scilicet ratio agendi et
 20 ratio patiendi, per accidens conveniunt eidem, igitur aliquid potest esse ratio agendi respectu motus localis secundum proportionem virtutis sine hoc quod sit ratio patiendi. Non sequitur: quia tunc sequeretur quod Deus posset esse principium productivum respectu motus localis infiniti, sicut ex alia parte
 25 per illam propositionem probant quod Deus potest esse principium productivum notitiae genitae infinitae.

1 approximatum] dispositum D 1-4 Dico... approximatum *mg.* F², *om.* (hom.) HZ
 5 priorum *om.* HZ 6-7 et... agendi *om.* (hom.) C 7 primum] principium Z 8 cuius] eius G
 9 illud *om.* E 9-10 illud... possit *om.* (hom.) C 10 sequitur] quod non sequitur *add.* E || agendi] et *add.* G 12 praedicta *om.* G || sic *om.* E 12-13 quodcumque] quantumcumque GZ
 13 aliquid] aliquod DF, *om.* GHZ 15 talis] alicuius E || ratio² *om.* B 17 valeret] valent AB, valet HZ 18 respectu] alicuius *add.* E 19 certe] certum est quod F
 20 igitur] per *add.* D || aliquid] ratio *add.* G 22 ratio *om.* Z
 23 quia] quod G || Deus *om.* A 24-26 respectu... productivum *om.* (hom.) G 25 propositionem] non *add.* D || probant] probavit HZ

Per hoc patet ad aliud exemplum ¹, quia concedo quod circumscripta ratione receptivi notitiae, si remaneat ratio productivi notitiae et hoc per se stantis, quod poterit gignere notitiam per se stantem. Sed dicerent alii quod impossibile est rationem productivi notitiae remanere circumscripta ratione receptivi, nisi ⁵ illo modo quo obiectum est ratio productiva notitiae. Sed hoc nihil est ad propositum.

Ad confirmationem ² patet quod illa maior est vera, quod status est ad principium activum simpliciter perfectum, quod erit activum respectu eiusdem effectus vel respectu effectus prioris ¹⁰ qui erit causa respectu secundi effectus. Et ideo standum est ad Deum, qui erit productivus vel mediate vel immediate respectu notitiae genitae ipsius intellectus. Non tamen sequitur quod respectu notitiae genitae alterius, sicut est de principiis productivis respectus motus localis. Unde idem argumentum penitus est de ¹⁵ agentibus respectu motus localis et respectu notitiae genitae.

Si dicatur quod non est simile, quia motus localis dicit imperfectionem, hoc non sufficit. Quia eodem modo dicerent alii quod notitia genita dicit imperfectionem, sicut notitia creata vel sapientia creata. ²⁰

Secundo principaliter ostendo quod prima ratio ³ non concludit, quia non plus est de ratione intellectus habentis obiectum intelligibile sibi praesens esse principium productivum notitiae genitae quam est de ratione principiorum esse productivum notitiae conclusionis, vel de ratione terminorum principii per se ²⁵

1 quia *om.* Z || concedo *om.* C 3 quod] et *add.* G 4 Sed] si A || est] esset D, notitiam *add.* E 5 productivi] productivae G, ly *add.* (*interl.*) F || receptivi] receptiva G || nisi] non D 6 productiva] productivae G, obiectiva *add.* HZ 6-7 Sed... propositum *om.* D 7 est *om.* EHZ 8 patet *om.* B || quod¹] quia G || quod²] quia D 9 quod *om.* G || erit] est CD, *om.* G 10 activum *om.* G || vel... effectus² *om.* (*hom.*) HZ 11 respectu *om.* D 12 erit] est HZ 13 genitae] infinitae *add.* E 14 genitae *om.* E 15 motus] notitiae E 23 intelligibile] intellectuale HZ

¹ Supra, p. 265, lin. 23.
262, lin. 10.

² Supra, p. 266, lin. 10.

³ Supra, p.

noti producere notitiam principii, vel de ratione actus scientialis generare habitum. Sed in Deo est notitia principiorum et notitia terminorum et etiam actus intelligendi. Et tamen, secundum istos¹, ab istis nihil producitur, nec aliquod istorum manet
 5 ibi sub ratione principii productivi. Igitur, eodem modo, non potest sufficienter probari quod intellectus vel obiectum maneat ibi sub ratione principii productivi.

Si dicatur quod non est simile, quia in Deo notitia principiorum et notitia conclusionis non differunt realiter, nec
 10 notitia terminorum et principii, nec actus et habitus, et ideo unum non potest esse causa vel productivum alterius:

Hoc non sufficit, quia eadem facilitate diceretur quod intellectus habens obiectum intelligibile sibi praesens et notitia quaecumque divina non differunt realiter, et ideo unum non po-
 15 test esse productivum alterius.

Praeterea, secunda ratio² non concludit. Primo, quia haec est simpliciter impossibilis de virtute sermonis 'obiectum ut est in memoria producit seipsum ut est in intelligentia', quia ex hoc sequitur quod simpliciter idem producit se, per rationem de
 20 qua dictum est distinctione secunda³, scilicet quod a determinabili sumpto cum determinatione non distrahente nec diminvente — cuiusmodi est omnis determinatio reduplicativa — ad determinabile sumptum per se est bona consequentia. Et ideo formaliter sequitur 'obiectum ut est in memoria producit se ut est in intel-
 25 ligentia, ergo obiectum producit se'. Illa tamen propositione

1 principii] conclusionis *add.* AF || actus scientialis generare] actus sit generatum HZ
 2-3 secundum istos *om.* A 5 principii *om.* C 9 conclusionis *om.* A || non] nisi C
 10 et²] nec G || ideo] tamen D 13 praesens] prius G 16 secunda *om.* E || Primo *om.* EHZ
 17 de virtute sermonis *om.* HZ 18 in² *om.* ACG 19 sequitur] sequeretur HZ 23 per
 se *om.* D 24 ut²] velut HZ || est² *om.* F

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 8, p. 2, q. un., nn. 274-282 (ed. cit., IV, 308-314).
² Supra, p. 262, lin. 20. ³ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, qq. 3 et 6 (ed. cit., II, 96 et 176); cf. etiam supra, d. 5, q. 1 (p. 26, lin. 5 et pp. 45, lin. 5 - 46, lin. 19).

concessa, non valet argumentum. Quia sicut est imperfectionis quod obiectum habet esse secundum quid, per te¹, ita secundum alios² est imperfectionis quod aliquid producat. Et ideo dicerent quod impossibile est aliquid produci nisi sit imperfectum. Sed in Deo nihil est imperfectum. Ideo dicerent quod nihil⁵ ad intra potest produci. Unde dicerent quod auferendo quidquid imperfectionis est, non remanebit obiectum potens gignere aliquid, quia hoc dicit imperfectionem, quamvis non in producente; tamen in producto necessario dicit imperfectionem, secundum eos, et huius oppositum non probatur.¹⁰

Praeterea, tertia ratio³ non concludit, quia per idem argumentum probaretur quod Deus necessario causat aliquid et necessario finit aliquid sicut causa finalis, quia nec causare aliquid dicit imperfectionem nec etiam finire, quia si dicerent imperfectionem, non possent competere Deo. Igitur si necessitas in qua¹⁵ libet conditione entis, quae non est ex ratione sua imperfecta, est simpliciter perfectionis, ergo et in causatione tam causae efficientis quam finalis; quod est manifeste falsum etiam secundum eos.

Si dicatur quod non est simile, quia quamvis causare non dicat imperfectionem in causante, dicit tamen imperfectionem in causato, et ideo non potest competere Deo ad intra:²⁰

Hoc non sufficit, quia eadem facilitate dicerent alii⁴ quod producere, quamvis non dicat imperfectionem in produ-

2 quod *om.* A || per te *om.* D 3 alios] aliquos D 5 dicerent] dicunt D 6 po-
test] posset HZ || auferendo] quod *add.* E, hic *add.* F 7 imperfectionis est] dicit imperfec-
tionem F, *om.* G || potens *sic* C²E, *Par. Nat.* 15904, *Pat. Univ.* 927, *Vat. Ottob.* 2088, *om.* reliqui
8 hoc *del.* H², *om.* Z 10 non *om.* D 11 idem] illud F 12 probaretur] probarem E
|| causat] creat D || aliquid] ad A, *om.* HZ 13 finit] fit D, vult E, fingit H, *quod corr.* H² ||
nec] vult H, *quod del.* H², *om.* Z || aliquid²] non *add.* (mg.) H², *add.* Z 14 nec] similiter H²Z ||
finire] facere D 17 et] etiam HZ 18 etiam secundum eos *om.* D 19-21 causare...
causante... causato] creare... creante... creato E 20 tamen *om.* G 21 ideo] hoc *add.* D ||
ad intra *om.* D 23-1 (p. 273) in... imperfectionem mg. C², *om.* (hom.) G

¹ Supra, p. 262, lin. 21. ² Sicut posset ascribi opinioni Roberti Cowton, supra, d. 5, q. 2 (pp. 49, lin. 11 - 50, lin. 19). ³ Supra, p. 263, lin. 4. ⁴ Supra, nota 2.

cente, dicit tamen imperfectionem in producto, et ideo non potest competere Deo ad intra. Dicerent igitur ad rationem breviter quod necessitas competit omni condicioni entis quae non dicit imperfectionem, et est condicio penitus absoluta et non connotativa, vel saltem non est connotativa necessitatis in altero. Verbi gratia: ens dividitur per actum et potentiam, et actus ibi simpliciter absolute accipitur, et ideo actus erit necessario. Similiter, ens dividitur per creativum et creabile, et creativum est extremum aliquo modo perfectius, ideo creativo necessitas attribuetur, sic dicendo 'creativum est necessarium' vel 'necessario est'. Sed quando necessitas unius connotat necessitatem in alio, tunc non oportet. Sed ens dividitur per creans et creabile, causam et causatum. Et si haec esset necessaria 'creans est', haec esset necessaria 'creatum est'. Similiter, si haec esset necessaria 'causa est', haec esset necessaria 'causatum est', Et ideo necessitas ibi condividenti ens non attribuitur, vel saltem non necessario sibi attribuitur, quamvis haec posset concedi 'creans necessario est' vel 'causans necessario est'. Sed ista non erit necessaria sed tantum contingens, et ideo quaelibet talis 'creans necessario creat', 'causa necessario causat' est simpliciter impossibilis, quia ponit necessitatem non solum in illo quod est creans vel causa sed etiam in alio.

Praeterea, confirmatio¹ non concludit, quia dicerent alii quod productio naturalis non est prima, sed productio voluntaria, et illa est ad extra, non ad intra. Similiter, philosophi dicerent

3 conditioni] definitioni D || quae] qui G 5 necessitatis] necessitanter Z || altero] alio Z
 6 et¹ om. D 7 absolute om. D || erit] est F, vel erit add. interl. F² || Similiter] sed H²Z 10 vel]
 saltem add. F || Sed] et HZ 11 alio] aliquo G 12 Sed] sicut HZ || ens om. D || creabile]
 per add. F || causam] causans (etiam infra) D 13 Et] sic add. Z || esset²] erit HZ 14 Si-
 militer] vel F, sicut HZ || est²] oportet quod add. F, et add. HZ 14-15 Similiter... est om.
 (hom.) E 15 esset] sit F, est HZ 15-16 ibi condividenti ens] isti condicioni entis HZ
 16 sibi] non add. G 17 posset] possit AF || concedi] quod add. D 17-18 vel... est om.
 (hom.) CE 18 ista] Deus creat, Deus causat add. (mg.) H, add. Z || erit] est E 19 causa]
 causans HZ 19-20 causa... causat om. C 22 alii] aliqui D 24 extra] et add. D

¹ Supra, p. 263, lin. 19.

quod productio naturalis est prima, sed non ad intra sed ad extra. Nec eius oppositum potest probari, sicut p o s t e a ostendetur ¹.

Praeterea, quarta ratio ² non concludit, quia in forma illius rationis est fallacia consequentis, arguendo a superiori ad inferius sine distributione. Unde non sequitur 'relationes secundi modi ⁵ oppositae possunt competere eidem, igitur istae relationes illius modi — scilicet relatio producentis et producti — possunt compe- tere eidem'. Si autem accipiatur quod omnes relationes illius modi possunt competere eidem, tunc est maior falsa, quia istae relationes 'causa et causatum' non possunt competere eidem, et ¹⁰ ita de multis aliis.

S i d i c a t u r quod, qua ratione relationes motivi et mo- bilis possunt competere eidem creato, eadem ratione relationes producentis et producti possunt competere eidem increato:

Hoc n o n p r o b a t. Quia dicerent alii quod non est ¹⁵ simile, quia idem simpliciter potest esse motivum et mobile, sed impossibile est quod idem sit producens et productum, et ideo non est simile.

Ad primam confirmationem ³ dicerent quod non consurgit praecise ex illimitatione voluntatis quod potest fundare relationes ²⁰ oppositas tales, sed consurgit ex activitate voluntatis respectu alicuius effectus — etiam posito quod nullum alium posset pro- ducere — et ex potentia passiva ad illum eundem effectum. Sed

2 ostendetur] dicetur D 3 quarta om. G 3-4 illius rationis est] concluditur E
 4 consequentis] accidentis E 5 Unde] ideo F || non] enim AFG 6 oppositae] oppositi H,
 non add. D 7 et producti] ad productum et e converso F 8 omnes om. E || illius] istius
 D, huius E 13 relationes] relatio ABCF, om. G 15 probat] probatur B, probant F ||
 Quia] eadem ratione add. D 16-17 simpliciter... idem om. (hom.) E || motivum... pro-
 ductum om. A 20 ex] extra A, nisi G || illimitatione] limitatione CFG || quod] quia
 G || fundare] finire G 21 oppositas om. A || tales om. D 22 etiam] sed E || alium]
 actum HZ

¹ De emanatione divina ad intra, cf. infra, p. 275, lin. 11; de causalitate divina ad extra, cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I, d. 42, q. 1 EF. ² Su-
 pra, p. 263, lin. 22. ³ Supra, p. 264, lin. 5.

omne tale et omne consimile repugnat Deo. Ideo dicerent quod tales relationes oppositae non possent eidem competere.

Ad aliam probationem ¹ confirmantem probaret quod causatum et causa possunt competere eidem, quia sunt relationes oppositae. Et ideo dicerent quod, sicut aliqua relative opposita possunt competere eidem et aliqua non, ita eodem modo aliquae relationes correlativae possunt competere eidem et aliquae non. Et ideo illa propositio quod omnes tales aequaliter includunt contradictionem, esset neganda ab eis, nec probatur.

10

[SOLUTIO AUCTORIS]

Ideo ad quaestionem dico quod per nullam rationem naturalem probari potest Filium generari, quia per nullam rationem naturalem potest probari esse plures personas in divinis ²; sed quod sunt plures personae, quarum una est Pater et alia Filius, et quod
15 Filius vere generatur a Patre, est sola fide tenendum.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale in contrarium ³ dico quod non omne genitum habet esse post non-esse, et maxime ubi genitum est eadem natura et essentia cum generante, quod in solo Deo est

1 Ideo *om.* HZ 3 probationem confirmantem] confirmationem E, si valeat *add.* D, dico quod *add.* (mg.) H2, *add.* Z 4 causa] non *add.* (mg.) H2, *add.* Z || quia] quod B 6-7 et... eidem *om.* (hom.) A || ita... non *om.* (hom.) D 7 eidem *om.* HZ 8 quod] et D, quia E || aequaliter] essentialiter D 9 contradictionem] negationem HZ, quae includit *add.* D 12-13 Filium... probari *om.* (hom.) HZ 12 generari] in divinis *add.* F 15 vere *om.* D 18 et *om.* E 19 quod] quia BDG

¹ Supra, p. 264, lin. 13. ² Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, qq. 1-4, nn. 242-243: « Secundum articulos cantuarienses oportet rationes ad quaestionem istam solvendam non esse demonstrationes. Itaque primae minor secundum rationem naturalem non est manifesta... » quod Scotus addidit manu sua (ed. cit., II, 274). ³ Supra, p. 261, lin. 17.

possibile. Et quando dicitur quod non haberet esse circumscripto Patre, ergo ex se habet non-esse, dico quod consequentia non valet, et maxime quia Pater est eadem res cum Filio. Et ideo sicut non sequitur 'Filius non habet esse circumscripto Filio, ergo ex se habet non-esse', ita propter identitatem essentiae, quae est una numero cum Patre et Filio, non sequitur 'Filius non habet esse circumscripto Patre, ergo Filius ex se habet non-esse'.

[QUAESTIO II

UTRUM GENERATIO IN DIVINIS SIT UNIVOCA VEL AEQUIVOCA]

Supposito quod generatio sit in divinis, quaero utrum ista generatio sit univoca vel aequivoca.

Quod sit univoca videtur:

Quia quando natura est eiusdem rationis in generante et genito, illa generatio est univoca; sed eadem natura numero est in Patre et Filio; ergo ista generatio est univoca.

Ad oppositum:

Quando generans et genitum non sunt eiusdem rationis, illa generatio non est univoca; sed Pater et Filius non sunt eiusdem rationis in divinis; ergo etc.

Circa istam quaestionem sic procedam: primo, videndum est quae generatio dicitur univoca et quae aequivoca in creaturis; secundo, quod generatio divina nec est proprie univoca nec proprie aequivoca; tertio, quod magis assimilatur generationi univocae; quarto, ponentur aliquae obiectiones et solventur.

2 habet non] non haberet D 3 est *trp. p.* res HZ, essentia eadem et *add.* F 7 se
om. E 10 generatio] Filii *add.* F || sit] esset D 11 vel] an Z 13 quando] quandoque A
14 sed] sic A 14-15 sed... univoca *om.* (*hom.*) BF 17 Quando] cum D 17-19 illa...
rationis *om.* (*hom.*) E 20 Circa] ad E 21 dicitur] est EF 22 divina nec] in divinis
non HZ 22-23 proprie *om.* B 24 obiectiones] dubitationes HZ

[ART. I: DE GENERATIONE UNIVOCA ET AEQUIVOCA IN CREATURIS]

Circa primum dico primo quod manifestum est generationem univocam distingui a generatione aequivoca in creaturis, propter aliquam convenientiam specialem inter generans et genitum in
 5 generatione univoca, qualis non est inter generans et genitum in generatione aequivoca. Nunc autem est ita quod in generante creato et genito creato est duo considerare, scilicet 'quod' et 'quo' ¹. Et hoc est verum secundum communem cursum naturae in istis inferioribus, |§ et non est universaliter verum. §| Quia
 10 quando angelus producit intellectionem, non oportet quod ibi sint duo a parte generantis, scilicet 'quod' et 'quo'; et eodem modo est de anima separata. Similiter potest idem contingere si per divinam potentiam fiat aliquid accidens activum separatum a suo subiecto. Verumtamen hoc est universaliter verum a parte
 15 geniti quia, sicut patebit in s e c u n d o ², nullum agens creatum — sive separatum sive non — potest aliquid producere de novo, nisi producendo formam in subiecto.

His dictis, dico quod aliquando terminus totalis productus est per se unus, aliquando autem est tantum unus per accidens.
 20 In primo casu est generatio substantiae, in secundo generatio accidentis. In secundo casu semper vocatur generatio univoca propter identitatem specificam inter terminum formalem, qui de novo totaliter capit esse, et per se rationem agendi — sive distinguatur ab illo quod communiter vocatur 'quod' sive non. Et ideo quando
 25 ignis calefacit lignum, illa dicitur generatio caloris univoca, quia

2 primo *om.* GHZ 6 Nunc] nec G 7 et¹] in *add.* FHZ || genito] generato E ||
 creato² *om.* D 9 et... verum *om.* A 10 ibi] hic G 14 verum *om.* ABDFHZ
 16 aliquid] aliquem H 17 subiecto] aliquo E 18 totalis] talis D 21 generatio] ac-
 cidentia E 23 per se *om.* E 25 quia] qua A

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 7, q. 1, n. 86 (ed. cit., IV, 145) et Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 41, a. 5 Resp. ² Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 7 G-J.

forma agendi est eiusdem speciei cum calore producto in ligno. Sed si ignis calefaceret se, sicut grave movet se, illa generatio caloris diceretur aequivoca, propter non-identitatem specificam inter rationem agendi et terminum formalem productum. Sed loquendo de generatione substantiae, quae est generatio termini 5 unius per se, sic dicitur generatio univoca quando generans et genitum non sunt alterius speciei. Sed in ista generatione univoca sunt multi gradus.

Si enim generans et genitum sint eiusdem speciei, et quilibet terminus formalis sit eiusdem speciei cum aliqua ratione agendi, 10 et a nulla ratione agendi respectu sui distinguatur specie vel sit alterius rationis, tunc esset generatio perfectissime univoca. Verbi gratia: si ignis generans sit eiusdem speciei cum igne genito, et forma substantialis univoca in igne generante sit ratio praecise agendi respectu formae substantialis ignis geniti, tunc erit perfec- 15 tissime univoca. Si autem calor ignis generantis non tantum sit activus respectu alicuius accidentis, sed etiam sit causa immediata respectu formae ignis geniti, tunc non est perfectissime generatio univoca, propter diversitatem specificam inter unam rationem agendi et terminum formalem. 20

Secundus gradus generationis univocae est si generans et genitum essent eiusdem speciei, et in utroque essent plures formae substantiales activae, et quaelibet illarum in generante concurreret tamquam causa partialis respectu cuiuslibet formae substantialis in ipso genito; tunc enim generans et genitum essent eiusdem ra- 25 tionis, et terminus quilibet formalis esset eiusdem speciei cum aliqua ratione agendi, et tamen ab aliqua esset alterius rationis, et in hoc non esset generatio perfectissime univoca.

1 forma] ratio HZ 2 se¹ om. G 3 diceretur] dicitur esse F, dicitur H 11 res-
pectu sui om. F 12 rationis] generationis C 13 sit om. Z || speciei om. E || igne om. E ||
genito] generato (*etiam infra*) HZ 14 univoca om. F 17 activus] agens HZ 18 est]
esset D, om. E 20 agendi corr. in gignendi G² 24 tamquam] ut E || respectu om. G ||
cuiuslibet] cuius A, alicuius G, om. F 25 ipso] ipsorum Z 25-26 rationis] speciei E
26 quilibet] quidem B || speciei om. E 27 esset] esse G || rationis om. F 28 esset] est D

Tertius gradus est si generans et genitum sint eiusdem speciei, et terminus formalis aliquis sit eiusdem rationis cum ratione agendi, et aliquis terminus formalis cum nulla ratione agendi sit eiusdem rationis. Et ita est in generatione univoca omnium animalium, secundum unam opinionem¹, scilicet in generatione equi ab equo, bovis a bove, hominis ab homine, et sic de aliis. Quia, secundum aliquos², anima vegetativa differt et est alterius rationis ab anima sensitiva in istis, et ipsa sola anima vegetativa est ratio producendi et generandi, quia ipsa sola est potentia generativa, et tunc generans et genitum sunt eiusdem rationis, et aliquis terminus formalis, puta anima vegetativa in genito, est eiusdem rationis cum anima vegetativa in generante quae est ratio producendi, et aliquis terminus formalis, puta anima sensitiva, quamvis sit eiusdem rationis cum anima sensitiva generantis quae non est ibi ratio producendi, non tamen est eiusdem rationis cum anima vegetativa quae est ratio producendi.

Aliqui alii gradus generationis univocae forte possent assignari, sed isti sufficiant, quia ex istis possunt alii — si qui sint — patere.

1 si] quod HZ 2 aliquis om. EZ 5 scilicet] quia A 7 differt] dicitur D
 9 generandi] agendi GHZ 8-9 anima²... sola om. (hom.) C 10 et tunc om. F 11-12 et...
 rationis mg. H², om. Z 11-13 et... producendi om. (hom.) E 11 terminus] est add. D
 12 est... vegetativa om. D 15 non¹ om. D 15-16 non... producendi om. (hom.) D
 16 est om. A 17 alii] autem E

¹ Ex. gr. Thomas Aquinas, *Contra Gent.*, lib. III, cap. 69. ² Cf. errores condemnati a Roberto Kildewarby, propositiones 6 et 7 'In naturalibus': « Quod vegetativa, sensitiva et intellectiva sunt simul in embrione tempore »; « Quod intellectiva introducta corrumpitur sensitiva et vegetativa ». *Chartularium Universitatis Parisiensis*, ed. Denifle-Chatelain 1889, I, 559); cf. Guillelmus de Ockham, *Quodl.*, II, qq. 10-11.

[ART. II: GENERATIO DIVINA NEC EST SIMPLICITER
UNIVOCA NEC SIMPLICITER AEQUIVOCA]

Circa secundum dico quod generatio divina nec est simpliciter univoca nec simpliciter aequivoca. Primum patet, quia in generatione univoca generans et genitum sic sunt eiusdem rationis quod quodlibet essenziale in genito est simillimum alicui in generante, ita quod sit tanta similitudo |§ et omnis modus similitudinis §| inter illud quod est in genito et illud quod est in generante quanta |§ et qualis modus §| est inter hanc albedinem et illam, vel inter Sortem et Platonem, vel inter hanc animam intellectivam et illam. Sed paternitas in Patre, quae est sibi essentialis, non tantum assimilatur filiationi quae est Filio essentialis quantum assimilaretur si essent duae paternitates in divinis. Et accipio 'similitudinem' largissime, et hoc sufficit ad propositum. Unde etiam dicunt doctores¹ quod Spiritus Sanctus non producit per modum similis sicut Filius, igitur non est generatio simpliciter univoca.

Secundo dico quod ista generatio non est simpliciter aequivoca. Quia in generatione aequivoca semper est aliquid in genito quod distinguitur realiter ab omni illo quod est in generante |§ et quod est alterius rationis ab omni illo. §| Sed in ista generatione nihil est in Filio producto quod distinguitur realiter ab omni illo quod est in Patre, quia nihil distinguitur realiter ab essentia Patris. Similiter in generatione aequivoca generans et genitum

4 nec] non DF || quia om. A 6 quod] quia B, posset add. G || quodlibet] quidlibet ABC || est] esse G 7-8 et... similitudinis om. A 9 et qualis modus om. AB 10 et!] vel H 11 illam] aliam G 12 filiationi] similitudini G || est] in add. AE || Filio] filiatio G 13 assimilaretur] assimilarentur AEG 15 Unde etiam] quia C || etiam om. F 16 similis] similitudinis G 20 omni om. A || illo] eo HZ || est] realiter add. F 21 et... illo om. AF 22 distinguitur] distinguitur BFHZ || omni om. E 22-23 omni... ab om. (hom.) C

¹ Cf. Bonaventura, *Sent.*, I, d. 31, p. 2, dub. 4 (ed. Quaracchi I, 550s.); Thomas Aquinas, *Summa Theol.*, I, q. 27, a. 4 Resp.

non sunt simpliciter una res; sed Pater et Filius sunt una res numero, puta una essentia numero; igitur etc.

[ART. III: GENERATIO DIVINA MAGIS ASSIMILATUR
GENERATIONI UNIVOCAE]

- 5 Circa tertium dico quod ista generatio magis assimilatur generationi univocae — non obstante quod generans et genitum sint alterius rationis, sicut aliqua possunt esse alterius rationis in divinis — et hoc propter identitatem realem unius essentiae numero cum quolibet istorum suppositorum et cum unoquoque essentiali
10 cuicumque istorum suppositorum. Si tamen vocetur generatio 'aequivoca' quandocumque generans et genitum sunt alterius rationis, illo modo quo conceditur aliqua in divinis esse alterius rationis, — sicut conceditur quod paternitas et filiatio sunt alterius rationis —, potest dici quod ista generatio est aequivoca.
15 Et ita mihi videtur quod difficultas istius quaestionis magis consistit in verbis quam in re.

[ART. IV: ALIQUAE OBJECTIONES EARUMQUE SOLUTIO]

- Contra tamen praedicta est una difficultas: an, scilicet, si constituenta aliqua sint alterius rationis, oporteat necessario constituta esse alterius rationis.
20

Et probatur ab aliq u i b u s quod non oportet [quod¹ «cum

2 igitur etc. *om.* AF 6 sint] sunt CFHZ 9-10 et... suppositorum *om.* (*hom.*) C
10 cuicumque] cuiuslibet HZ, cuique G 13 rationis *om.* E 15 mihi *om.* (*lac.*) A
18 Contra] circa D || tamen *om.* HZ 21 oportet] sicut probatum est prius *add.* AEF, *Par. Maz. 962, Par. Nat. 15904*, praeterea hoc probatur *add.* (*ultra*) AF, sed post (primo H) cancellatur (cancellatum BF, *Par. Maz. 962, Par. Nat. 15904*) et ideo non scribitur hic *add.* BEFGH, *Par. Maz. 962, Par. Nat. 15904, sed del.* B2H2

¹ Textum quem inter uncus posuimus quemque cod. Cantabr., Gonville et Caius 101/53 servavit, Inceptor ex Scoto descripsit, partem quidem verbotenus partem vero sententialiter; cf. *Ordinatio*, I, d. 7, q. 1, nn. 48-51 (ed. cit.,

in termino — scilicet in ipso producto — concurrant duo, natura scilicet et relatio propria ipsius producti qua est 'hic', — aut generatio dicitur univoca aut aequivoca a primo termino formali generationis, aut a formali proprio ipsi producto supposito. Si primo modo, cum natura — quae est terminus formalis productionis huius — sit eadem in producente et producto, sequitur univocatio, quia perfectissima similitudo. Si secundo modo, igitur nulla generatio est univoca, quia nullum genitum in sua forma individuali assimilatur gignenti. — Hoc est, quod arguitur alio modo et [est] quasi idem, et est quod generatio et est assimilativa et est distinctiva. Perfectior autem ratio in ea est quod sit assimilativa quam distinctiva, — quod sic apparet, quia sic est a forma sub ratione formae, non sub ratione qua 'haec', et ratio formae est perfectior in supposito illa differentia individuali. Si igitur perfectius est in generatione ipsam esse assimilativam, igitur secundum hoc dicitur univoca vel aequivoca. Si diceretur talis vel talis in quantum distinctiva, quaelibet esset aequivoca, quia quaelibet distinguit, — et haec est imperfectior ratio in generatione, quia convenit imperfectissimae generationi. Igitur per hanc non dicitur univoca aut aequivoca ».

« Igitur cum generatio sit assimilativa quatenus eadem natura communicatur, distinctiva quatenus est geniti distincti a generante,

1 in¹] primo *add. Scot.* || termino] generationis *add. Scot.* 2 hic] hoc *Scot.* 3 primo] aliquo *Scot.* 10 et est quod] quia *Scot.* 11 est¹ *om. Scot.* 12 sic apparet] patet *Scot.* 16 dicitur] dicetur *Scot.* 19 generationi *Scot.*, genitum *Cantabr. 101|53* 20 dicitur] distinguitur *Scot.* || aut] ab *Scot.* 21 Igitur] ad propositum *add. Scot.* 22 generante] distincto *add. Scot.*

IV, 127ss.). Hunc tamen textum, ut plures codices indicant et in apparatu notavimus, Ockham postea cancellavit, sed responsiones suas ad argumenta Scoti in eodem textu recitata non cancellavit. Videsis lectiones variantes, p. 281 ad lin. 21 et p. 288 ad lin. 14. In codicibus Ordinationis Scoti tam Assisii, Bibl. Commun. 137 quam Oxon. Balliol 302, notatur: « Contra rationem illam quaere Ockham dist. 9, quaest. 2 ». Cf. editionis Vaticanae apparatus, IV, 127, lin. 7.

sequitur quod penes naturam gignentis et geniti sit univocatio et non penes distinctionem gignentis et geniti ».

Dicitur igitur quod « si istae duae differentiae individuales — quae sunt primo diversae — constituerent producta non primo
 5 diversa sed inter quae est generatio univoca (propter similitudinem in natura), si illae duae essent individuales species alterius generis, adhuc [non] constituerent ‘distincta’ tanta distinctione quanta esset eorum in suo genere, quia tunc differentiae individuales constituerent primo diversa. Quod autem ‘constituta’ nullo
 10 modo sunt primo diversa, hoc est propter naturam, in qua natura individua conveniunt: ita etiam tunc convenirent in eadem natura, licet differentiae constituentes essent species alterius generis. Igitur tunc constituta essent eiusdem speciei, sicut modo ».

Et si dicatur¹ quod proprietates constitutivae personarum sunt alterius rationis, igitur et ipsae personae sunt alterius
 15 rationis, dicitur² quod non oportet quod sit tanta distinctio in constitutis quanta est in constitutivis, quia constituta conveniunt in aliquo in quo non conveniunt constituentia ipsa, et ideo non oportet personas esse alterius rationis quantumcumque proprietates vel relationes sint alterius rationis.
 20

Ponitur³ exemplum de differentiis individualibus quae sunt alterius rationis et tamen individua sunt eiusdem rationis et eiusdem speciei specialissimae,] quia secundum Philosophum, X *Metaphysicae*⁴, diversitas materialis seu individualis non variat speciem. Exemplum de masculo et femina, et de circulo aureo et aeneo.

3 Dicitur igitur quod] Secundo applicatur ad propositum, quia Scot. || duae om. Scot.
 4 constituerent] constituunt Scot.

6 duae... individuales] differentiae individuales essent Scot.
 7 non om. Cantabr. 101|53 9-10 nullo modo] modo non Scot. 23 X] 5 D, 4 E
 24 seu] sive DF

¹ Secundum opinionem Henrici Gandavensis prout eam recitavit Scotus, *Ordinatio*, I, d. 7, q. 1, n. 44 (ed. cit., IV, 126, lin. 3-4). ² Scotus, *Ordinatio*, I, d. 7, q. 1, n. 58 (ed. cit., IV, 131).

³ Ibidem (ed. cit., IV, 132).
⁴ Aristot., *Metaph.*, X, c. 9, t. 23 (1058a 29 - 1058b 22). Idem argumen-

Praeterea, si species aliquae constituerent aliqua supposita vel individua, illa individua essent eiusdem rationis, et tamen constituentia non essent eiusdem rationis.

Secundo potest obici contra illud quod dicitur de secundo gradu et tertio generationis univocae¹, quia ex illis sequeretur⁵ quod unius generationis essent plures termini formales si unus terminus formalis est eiusdem rationis cum aliqua ratione agendi et alius non.

Tertio potest obici, quia secundum praedicta generatio hominis esset simpliciter aequivoca, quia terminus formalis — qui¹⁰ est anima intellectiva — simpliciter est alterius rationis ab omni ratione agendi respectu formae substantialis producendae.

Ad primum istorum² dico quod impossibile est aliqua constituentia esse alterius rationis quin constituta ex illis, tamquam ex intrinsecis sibi, sint alterius et alterius rationis. Quia sicut constituta non distinguuntur nisi per distinctionem constituentium,¹⁵ ita nec constituta possunt distingui tamquam alterius et alterius rationis nisi per distinctionem consimilem ipsorum constituentium. Et ideo sicut ex distinctione constituentium contingit inferre distinctionem constitutorum ita ex distinctione constituentium²⁰ tali, scilicet quod sunt alterius rationis, contingit inferre consimilem distinctionem constitutorum. Aliter enim numquam posset probari quod constituta essent alterius rationis, si non potest hoc probari per hoc quod constituentia sunt alterius rationis.

25

2 illa individua² om. D 5 illis] illo HZ 6 unius] univocae E || si] scilicet B
 7 formalis] quae add. interl. B2F2 || est] sit E 8 alius] aliqua HZ 9 quia] quod BG
 10 simpliciter om. E 14 quin om. E 14-15 ex intrinsecis] extrinsecis G 15 sibi om.
 HZ || rationis om. G 17 constituta] ex illis add. E 19 constituentium] sic add. H ||
 inferre] conferre A 21-22 consimilem om. F 22 constitutorum] distinctorum F

tum et eadem auctoritas citatur et refutatur a Roberto Cowton, *Sent.*, I, q. 23 (cod. Oxon. Merton 93, f. 81rb-81va). ¹ Supra, pp. 278, lin. 21 et 279, lin. 1. ² Supra, p. 281, lin. 18.

Et si diceretur¹ quod ex hoc simpliciter quod constituentia sunt alterius rationis non potest probari quod constituta sunt alterius rationis, tamen ex hoc quod ista constituentia sunt aliquo modo speciali alterius rationis potest probari quod constituta ex illis sunt alterius rationis:

Et posset confirmari², quia ex hoc quod constituentia sunt primo diversa, non potest concludi quod constituta sunt primo diversa. Igitur, a simili, ex hoc quod constituentia sunt alterius rationis, non potest concludi quod constituta sunt alterius rationis:

Ad istud dico quod nisi ex hoc generaliter quod constituentia sunt alterius rationis posset probari quod constituta sunt alterius rationis, numquam posset probari. Quia eadem facilitate qua tu dicis quod ex hoc quod ista constituentia sunt sic alterius rationis non potest concludi quod constituta sunt alterius rationis, eadem facilitate dicam ego quod ex hoc quod ista constituentia, quibuscumque demonstratis, sunt sic alterius rationis non potest concludi quod constituta sunt alterius rationis. Et si dicas quod sic, quia ista constituentia plus differunt quam illa, et ideo ex istis potest inferri maior distinctio in constitutis, dico quod hoc non valet. Tum quia posito quod posset inferri maior distinctio, ex hoc non sequitur per te quod distinctio inferatur ita quod constituta sint alterius rationis, quia per te³ in constitutis eiusdem rationis sunt gradus. Et ita dicam ego aequè

1-2 Et... rationis *om.* (*hom.*) D 1 quod¹] licet *add.* F || quod² *trp. p.* hoc HZ 2-3 non... rationis *trp. p.* rationis (*p.* 284, *lin.* 25) G 8-9 primo... sunt² *om.* (*hom.*) E 8 diversa] et alterius rationis *add.* E 9 potest] posset F, *om.* D || quod] quia A 13 probari] quod aliqua constituta essent alterius rationis *add.* (*mg.*) H², *add.* Z 14 sic *om.* EFZ 15 non] nec A || concludi] concedi G 17 potest *om.* HZ 18 concludi] probari E, sequitur HZ 19 constituentia] constituta G 20 in constitutis] inter constituta Z 22 te] se G

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 7, q. 1, nn. 55-58 (ed. cit., IV, 130s.).

² Ibidem, n. 59 (ed. cit., IV, 132).

³ Cf. Scotus, *Opus Oxon.*, IV, d. 11, q. 3, n. 37 (ed. Wadding, VIII, 641).

faciliter quod semper constituta erunt eiusdem rationis, tamen cum distinctione maiori et minori constituentium. Tum quia quae ratione potest inferri maior distinctio ex maiori distinctione constituentium, eadem ratione ex hoc quod constituentia sunt alterius rationis potest inferri quod constituta generaliter erunt alterius rationis, vel numquam potest hoc inferri. 5

Ad confirmationem¹ dico quod aliqua esse primo diversa potest intelligi dupliciter. Vel quia sunt illa quibus primo competit diversitas, et isto modo numquam constituta sunt primo diversa, quia diversitas prius aliqua prioritatem competit constituentibus, et mediantibus illis constitutis. Aliter potest intelligi quod aliqua sunt primo diversa, quia scilicet in nullo conveniunt. Et isto modo est possibile, quando scilicet omnia constituta sunt diversa, sicut est universaliter in omnibus individuis creatis per se in genere, simul existentibus saltem secundum communem cursum naturae. Per hoc dico quod accipiendo 'primo diversa' primo modo, numquam ex hoc quod constituentia sunt primo diversa potest concludi quod constituta sunt primo diversa, sicut ex hoc — aliquando per te² quod constituentia sunt alterius rationis non potest concludi quod constituta sunt alterius rationis, et ideo non est simile. 10 15 20

Sed accipiendo 'primo diversa' secundo modo, sic numquam potest concludi constituta esse primo diversa, nisi ex hoc quod omnia constituentia sunt primo diversa. Et ideo, universaliter, quando omnia constituentia sunt primo diversa, vel etiam diversa, potest concludi quod constituta sunt primo diversa. Et ita eadem 25

1 tamen om. D 2 et] cum add. G || constituentium om. A || quia] ex add. G, om. A
4 eadem ratione] sicut iste G 10 prius om. HZ || competit] convenit HZ 11 Aliter]
similiter E 12 sunt] sint ABFG 13 quando] quod D || constituta] constituentia DEHZ
14 in] de F 16 dico] ad argumentum add. EFG || primo om. A 18-19 sicut] sed HZ
19 hoc] quod add. D 20 non om. AFGHZ 22 numquam] non HZ 24-25 Et...
diversa² om. (hom.) A 25 constituentia] constituta G || vel etiam diversa om. DE 26 con-
cludi] concedi G

¹ Supra, p. 285, lin. 6.

² Supra, p. 285, lin. 3-4.

ratione qua aliquando ex hoc quod constituenta — non tantum omnia sed quaecumque duo — sunt alterius rationis potest concludi quod constituta sunt alterius rationis, et universaliter potest hoc concludi si quaecumque constituenta sint alterius rationis.

- 5 Ad cuius evidentiam sciendum quod aliqua primo competentia aliquibus mediantibus illis denominant vel competunt aliis, et aliqua non. Sicut calefacere primo competit calori, et mediante calore competit subiecto ipsius caloris; sicut intelligere primo competit animae, et mediante anima competit ipsi homini cuius
 10 anima est pars. Aliqua autem competentia accidenti vel subiecto vel parti vel constituenti non possunt competere alii, nec subiecto nec toti nec constituto, sed per se repugnant illis. Sicut inhaerere primo competit calori, nec tamen propter hoc potest dici ignis inhaerere. Similiter est de informare accidentali, et sic de multis.
 15 Similiter, componere cum alio, esse in genere per reductionem, esse prius natura toto, et multa talia competunt parti, et tamen nullo modo mediante parte possunt competere toti. Similiter, esse communicabile competit essentiae divinae, et tamen non competit Patri. Tunc accipio istam propositionem: quandocumque
 20 aliquid natum est denominare aliquid mediante aliquo quod primo denominat vel cui primo competit, ubicumque modo consimili invenitur illud mediante quo aliud natum est aliquid denominare, denominabit illud mediante illo, nisi illud 'mediante quo' sit totum in parte alterius ad cuius partis denominationem non se-
 25 quitur denominatio totius ab illo 'mediante quo'. Sed 'esse alterius rationis', natum est denominare tota vel constituta mediantibus constituentibus vel partibus. Igitur ubicumque sunt partes

1 qua] quod E || constituenta] constituta D 3 et] etiam CG 4 si] sed BD || sint] sunt BDEFZ 7 non] sunt E 8 calore] calefacere E 9 ipsi om. D 11 subiecto] subiecti G 12 repugnant] repugnat HZ 13 nec om. C || propter hoc om. D || potest] non add. (interl.) C² || dici corr. in dicitur C² 14 accidentali] et substantiali add. (mg.) H², add. Z || sic] et add. B || de] aliis add. F || multis] aliis G, aliis add. E 17 possunt competere] competunt E 18 competit] convenit HZ 20 quod om. G 22 aliud] aliquid B, aliquod F
 22-23 aliud... quo om. E 23 denominabit] denominabitur D || illo] primo F, illud G || sit] sint H, corr. in fuerit H² 25 mediante] a termino add. F || esse] est G 27 constituentibus] constitutis G, constitutivis HZ

vel constituentia alterius rationis, tota vel constituta erunt alterius rationis. Si autem aliquod praedicatum non sit natum denominare vel competere aliquibus nisi mediantibus omnibus constituentibus vel partibus, tunc oportet quod illud praedicatum primo competat omnibus partibus vel constituentibus. Et tunc 5 sequitur, universaliter, necessario quod idem praedicatum competat totis vel constitutis, et ita est de hoc praedicato 'esse primo diversa' secundo modo. Et ideo, universaliter, quandocumque omnia constituentia vel partes sunt primo diversa, ipsa tota vel constituta erunt primo diversa. 10

Ad primum argumentum¹, in quantum probat quod ista generatio est univoca, dico quod generatio simpliciter univoca dicitur a termino formali et totali, modo exposito supra in solutione quaestionis². Et quando dicitur quod terminus formalis est essentia, patet prius³ quod non. Sed quando dicitur 15 tunc ultra⁴ quod hoc dato nulla generatio esset univoca, nego consequentiam. Quia dico universaliter quod numquam genitum assimilatur generanti nisi in sua forma individuali vel in materia sua individuali, quia proprie loquendo non assimilatur nisi in reali aliquo. Et sicut patet prius⁵, nihil est reale in composito 20 nisi forma individualis et materia individualis.

Per idem ad secundum⁶ dico quod per idem, proprie lo-

1 constituentia] constitutis E 3 vel] etiam add. F || aliquibus] alicui Z 6 idem] illud B 8 ideo om. Z || quandocumque] nisi F 9 omnia] aliqua E 13 totali] similiter add. A, sic add. BCF, quod corr. in similiter (?) C², simul add. EG || supra om. ABCEFG
14 quaestionis] quam opinionem recitavit ipse in principio quaestionis huius et secundum hoc respondet. Verumtamen illam recitationem cancellavit et ideo argumenta ad quae modo respondet non sunt hic add. in textu D; add. paucis mutatis in mg. ABC, Gotting. 118, Oxon. Merton 106, Par. Nat. 15904. (Cf. supra, p. 281, lectiones variantes ad lin. 21). 15 Sed] scilicet G
16 dato] quod add. G || esset] dicitur F 18 generanti] genito C || individuali] indivisibili (etiam infra) HZ, om. E 18-19 vel... individuali om. (hom.) G

¹ Supra, p. 282, lin. 3-4. ² Supra, p. 277, lin. 18. ³ Supra, d. 5, q. 3 (p. 72, lin. 5). ⁴ Supra, p. 282, lin. 8. ⁵ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, d. 4 (ed. cit., II, 115ss.). ⁶ Supra, p. 282, lin. 10.

quando, aliquid assimilatur alicui et distinguitur ab eo. Et ideo generatio — sive sit assimilativa sive distinctiva — est a forma sub ratione qua haec forma. Nec est ibi aliqua talis ratio ratione cuius sit assimilativa perfectior individuo, nec differentia individuali. Et ista, cum sit negativa, habet duas causas veritatis quarum una est vera, scilicet quia non est aliqua talis differentia individualis sicut isti imaginantur.

Ad aliud argumentum¹ dico quod diversitas materialis, de qua loquitur Philosophus, non variat speciem in illis in quibus est illa diversitas tamquam extrinseca. Unde masculinitas et femineitas non faciunt diversitatem specificam in homine. Si tamen masculinitas et femineitas differrent specie et essent de essentia hominum, illi homines differrent specie. Et ideo, universaliter, numquam formaliter ex diversitate specifica extrinsecorum potest argui diversitas specifica illorum quibus sunt extrinseca. Sicut ex albedine et nigredine non potest argui quod homines illi, quorum unus est niger et alius albus, differunt specie vel quod sint alterius rationis. Tamen potest argui quod aggregata ex istis hominibus et albedine et nigredine sunt alterius rationis, sicut albedo et nigredo sunt alterius rationis. Et ideo si masculinitas et femineitas sint alterius rationis, necessario aggregata ex illis substantiis et masculinitate et femineitate erunt alterius rationis. Eodem modo dico quod quamvis circulus aeneus et aureus non sint alterius rationis, tamen illa aggregata sunt alterius rationis.

1 aliquid *om.* E 4-5 individuali] individualis D 6 quia] quod FHZ 8 Ad] istud argumentum est primum supra, hic in ista quaestione positum *not. mg.* A²B² 10 Unde] ut E 11 et *om.* E || diversitatem] differentiam E 13 hominum] homini C || different] essent differentes HZ || ideo *om.* E 14-15 extrinsecorum] extrinseco (*cum lac.*) A, extrinsecarum H 15 sunt *om.* A 17 niger] magis A || alius] est *add.* F 20 sicut... rationis *om.* (*hom.*) E || albedo] dealbatio A || ideo *om.* A 21 rationis *om.* A 22 substantiis] subjectis HZ 24 sint] sunt BE 24-25 tamen... rationis *trp. p.* rationis (*lin. 23*) G

¹ Supra, p. 283, lin. 24.

Ad aliud ¹ dico quod si species, hoc est aliqua distincta specie, constituerent individua, illa individua necessario essent alterius rationis. Unde, universaliter, in creaturis impossibile est quod aliqua alterius rationis constituent aliqua individua per se in genere, nisi illa individua distinguantur specie. 5

Et si dicatur quod aliquando constituta plus conveniunt quam constituentia, quia in aliquo conveniunt in quo non conveniunt constituentia, igitur non requiritur tanta distinctio in constitutis quanta est in constituentibus; igitur quamvis constitutia sint alterius rationis, non oportet constituta esse alterius 10 rationis:

R e s p o n s i o: concedo quod constituta plus possunt convenire quam constituentia. Sed ex hoc non sequitur quod non tantum distinguuntur quantum constituentia. Quia ista stant simul: tantum distinguuntur quantum constituentia et tamen plus 15 conveniunt. Et hoc est quia ratione diversorum conveniunt et distinguuntur. Unde personae tantum distinguuntur quantum relationes, et tamen plus conveniunt aliquo modo, large loquendo. Exemplum huius est: plus distinguuntur homo et lapis quam duae notitiae non-contrariae eiusdem obiecti. Et tamen plus conveniunt, 20 quia aliquid eiusdem rationis est in homine et lapide, et nihil eiusdem rationis est in illis duabus notitiis specificè distinctis non-contrariis respectu eiusdem obiecti. Aliter potest dici, concedendo quod plus conveniunt et quod minus distinguuntur. Ex hoc tamen non sequitur quod non sint alterius rationis. Et ideo quamvis 25 ex distinctione constituentium non possit argui tanta distinctio

1 hoc est] sive D 1-2 specie om. C 2 constituerent] constituent E, constitueret G, om. C || individual¹] in divina B || illa individua² om. EF 3 quod om. G 6 aliquando] aliqua D 7 quam] aliqua add. D 8 non om. D 12 concedo om. BCG
 13 quod] constituta add. E 15 simul] constituta add. C || tamen] tantum A 17 quantum] quam BH, sed corr. H² 18 conveniunt] quam relationes add. E || loquendo om. E 19 et om. A 23 concedendo] concedo AC

¹ Supra, p. 284, lin. 1.

constitutorum, tamen ex hoc quod constituentia sunt alterius rationis potest argui quod constituta sunt alterius rationis.

Ad illud quod secundo obicitur ¹, dico quod terminus formalis alicuius generationis dupliciter accipitur. Uno modo pro
 5 omni illo quod secundum se totum capit esse per generationem. Et isto modo concedo quod in generatione talium sunt plures termini formales. Et sicut sunt plures termini formales, ita possunt dici plures generationes. Quia si generatio importet respectum — sicut dicunt c o m m u n i t e r l o q u e n t e s, cum, secun-
 10 dum eosdem, respectus varietur ad variationem termini, et maxime quando termini non sunt eiusdem rationis — oportet quod quot sunt termini tot sunt respectus, et per consequens tot generationes, secundum eos. Si autem poneretur quod 'generatio' esset praecise nomen connotativum, sequitur idem. Alio modo
 15 accipitur terminus formalis pro ultimo termino, et isto modo non sunt plures termini formales sed unus, scilicet ultima forma substantialis.

Ad tertium ² dico quod generatio hominis non est simpliciter aequivoca, et hoc quia generans et genitum sunt eiusdem speciei.
 20 Et quando dicitur quod terminus formalis, scilicet anima intellectiva, est alterius rationis ab omni ratione agendi, dico dupliciter. Primo quia assumptum est falsum, propter falsam implicationem, quia implicatur quod anima intellectiva sit terminus formalis generationis; quod est simpliciter falsum, quia est terminus
 25 creationis. Sed non est in proposito terminus formalis generationis, quia tunc educeretur de potentia materiae, quod est manifeste falsum. Secundo dico quod non obstante quod esset terminus formalis et alterius rationis ab omni ratione agendi, posset esse generatio univoca, sed non in primo gradu generationis univocae.

3 secundo om. E 8 respectum] illum G 9 cum] tamen D 10 eosdem] loquentes add. E
 || varietur] variantur HZ 12 sunt²] sint GHZ 21 dico] respondeo E 22 quia] quod CHZ
 23 implicatur] implicat Z 24 quia] quod A 26 quod] et G 29 non] est add. F

¹ Supra, p. 284, lin. 4.

² Supra, p. 284, lin. 9.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE ET AD OPPOSITUM]

Ad rationes principales ¹ dico quod quando natura est eadem in generante et genito, et cuilibet essentiali in uno est aliquid simillimum in reliquo et simpliciter eiusdem rationis cum eo, est generatio simpliciter univoca. Sed sic non est in Deo, quia ⁵ paternitas in Patre non est omni modo eiusdem rationis cum aliquo quod est essentialiter in Filio, |§ quia non cum filiatione §|.

Ad argumentum in oppositum dico quod non est simpliciter univoca, propter rationem dictam.

[QUAESTIO III]

10

UTRUM GENERATIO FILII SIT AETERNA]

Tertio quaero utrum generatio Filii sit aeterna.

Quod non:

Quia nihil posterius alio est illi coaeternum; sed Filius est posterior Patre; ergo non est sibi coaeternus. Maior probatur ¹⁵ quia prius et posterius non sunt simul; igitur omne prius alio aliquando est quando posterius non est; et per consequens non sunt coaeterna. Minor patet, quia omne genitum est posterius generante.

Praeterea, sicut generatio se habet ad esse, ita corruptio ad ²⁰ non-esse. Sed impossibile est aliquid corrumpi et aeternaliter durare in non-esse. Igitur impossibile est aliquid generari et aeternaliter durare in esse. Igitur si Filius fuit genitus, non fuit aeternus.

4 simpliciter] similiter EF 6 omni modo] omnino HZ || cum] in B 7 quia... filiatione om. A || non] est add. D || filiatione] similitudine HZ 9 rationem] relationem B, iam add. D 14 posterius... est² om. A 23 fuit¹] fuerit HZ || fuit²] fuerit Z

¹ Supra, p. 276, lin. 13 et lin. 17.

A d o p p o s i t u m :

In *Symbolo* ¹: « aeternus Pater, aeternus Filius », etc.

In ista quaestione, conclusio est certa secundum veritatem fidei, quod generatio Filii est aeterna, quia impossibile est aliquid
 5 realiter idem cum divina essentia esse non aeternum. Sed tam Filius quam generatio Filii est realiter divina essentia, ergo est aeterna. Nec est in aliquo difficile videre quomodo productum possit esse coevum producenti, cum etiam in creaturis agens creatum, quod non agit per motum, producat in primo instanti;
 10 et per consequens si aeternaliter esset, produceret aeternaliter, sicut declarat beatus A u g u s t i n u s, VI *De Trinitate*, cap. 1 ².

[DIFFICULTATES EARUMQUE SOLUTIONES]

Verumtamen hic est una difficultas, communis etiam multis aliis quaestionibus ³, et est an debeat concedi aliqua alia prioritas; ita quod quamvis Pater non sit prior duratione Filio, possit
 15 concedi quod vere est prior aliqua alia prioritate. Et quantum ad hoc inter multos d o c t o r e s et sequaces eorum est discordia ⁴, magis in verbis quam in re. Omnes enim in hoc concor-

2 Pater] et *add.* B || etc.] aeternus Spiritus Sanctus D 4 quod] et G || est² *om.* B || aliquid
om. E 8 coevum] coaeternum ADEF 9 in] etiam G || instanti *om.* G 10 esset]
 esse A, et *add.* AB 11 declarat] determinat GHZ 13 etiam] in *add.* (*interl.*) B²
 14-15 prioritas] ibi *add.* HZ 15-16 duratione... prior *om.* (*hom.*) C 17-18 discordia]
 et *add.* H²Z

¹ Symbolum Pseudo-Athanasianum 'Quicumque' (ed. H. Denzinger - A. Schönmetzer, ed. 33, nn. 75s., p. 41). ² August., *De Trinit.*, VI, c. 1, n. 1 (PL 42, 923). ³ Cf. supra, d. 5, q. 3 (p. 68, lin. 17 et pp. 72, lin. 22 - 73, lin. 17) et d. 9, q. 2 (pp. 286, lin. 7 - 288, lin. 10). ⁴ De hac re idem sentit Gualterus Chatton in quaestione 'Utrum productio divinae personae praecedat origine vel natura cognitionem creaturarum': « Ista quaestio iam cassata est per multa argumenta. Ponere scilicet in Deo quaecumque talia signa originis... et omnis alia imaginatio signorum, frivola reputatur ultra mare et citra » (cod. Par. Nat. 15887, f. 28ra).

dant quod Pater est principium Filii; quod generat Filium; quod a Patre est Filius; quod Filius originatur a Patre. Et sic concordant in multis propositionibus aliis consimilibus. Sed in hoc discordant quod aliqui eorum dicunt quod ista non sufficiunt ad hoc quod concedatur prioritas et posterioritas in divinis secundum rem, aliqui dicunt quod sic. Et ideo quantum ad istum articulum magis est innitendum auctoritatibus et modo loquendi Sanctorum quam rationi, quia ad neutram partem potest ratio sufficiens inveniri.

Ideo dico quod vere et realiter Pater est prior origine ipso Filio, quia hoc non est aliud quam dicere quod a Patre est Filius vel quod Pater producit Filium, nec aliquid aliud per hoc intelligo. Sed dico quod in proposito, excludendo alias significationes huius nominis 'prius', — de quibus post dicitur¹ — 'principium' et 'prius', similiter 'generans' et 'prius', vel 'producens' et 'prius', vel sunt nomina simpliciter synonyma vel se habent sicut superius et inferius. Et ideo ita realiter et ita vere sicut conceditur quod Pater est principium et generans et producit Filium, ita debet concedi quod Pater est prior Filio, nec quantum ad rem aliquid aliud importatur per unum quam per reliquum.

Sed adhuc remanet una difficultas: an scilicet concesso quod Pater realiter est prior Filio sicut realiter producit Filium, debeat concedi quod Pater sit in aliquo signo, non quidem naturae nec durationis, tamen originis, in quo non sit Filius.

Et dicunt aliqui² quod sicut sunt instantia temporis, ita

1 Filii] et *add.* F || quod²] quia HZ || Filium] et *add.* F 2 Filius¹] et *add.* F || quod Filius² *om.* G 3 aliis *om.* F 4 eorum] illorum HZ 5 et] vel HZ 6 aliqui] alii HZ, autem *add.* Z 7 est *om.* D || innitendum] intendendum DEHZ || auctoritatibus] sanctorum *add.* EF 8 Sanctorum] eorum EF 10 ipso *om.* HZ 12 quod *om.* D || aliud] est *add.* Z 12-13 intelligo] intelligendum HZ 14 quibus] quo GHZ || post] postea D 15 similiter] et *add.* E || prius² *om.* D || vel] et G, *om.* D 17 ideo *om.* E || sicut conceditur *om.* D 18 debet] oportet F 22 est] sit HZ || realiter¹ *trp. p.* Filio HZ 24 durationis] sed *add.* B2Z 25 quod] sic quia *add.* D

¹ Infra, pp. 298-300.

² Scotus, diversis locis, ut *Ordinatio*, I, d. 12,

sunt instantia vel signa naturae et originis. Unde dicunt¹ quod iste est processus quod in primo instanti originis sunt omnia essentialia, — puta essentia, intellectus, voluntas, actus intelligendi, actus volendi —, in secundo instanti vel signo originis Pater generat⁵ Filium, et in tertio instanti producit Spiritum Sanctum. Et totus iste ordo originis completur in primo instanti naturae. Et in secundo instanti naturae intellectus divinus et voluntas feruntur respectu obiectorum secundariorum. Ita quod iste est ordo, quod essentialia sunt priora notionibus, et notionalia sunt priora¹⁰ essentialibus includentibus respectus ad extra. Ista declarantur in diversis locis a S u b t i l i D o c t o r e.

Sed quantumcumque aliqua istorum possunt bene intelligi, sic intelligendo scilicet quod essentia est prior generatione, quia est communior vel aliquo modo tali consimili, tamen m o d u s¹⁵ l o q u e n d i est simpliciter falsus vel nimis abusivus.

Et ideo c o n t r a istam opinionem a r g u o sic. Quando dicitur quod signa talia originis et naturae sunt ibi, ita quod in primo instanti vel signo sit unum ordinatorum et in alio aliud, quaero: quid sunt illa signa? Aut sunt entia realia, aut rationis.²⁰ Non entia realia, quia nihil est reale in divinis nisi aliquod absolutum vel relatio vel persona. Igitur dicere quod Pater in primo signo vel instanti originis habet essentialia, est dicere quod Pater in Patre vel in essentia vel in relatione vel in aliquo absoluto habet essentialia, quod nihil est ad propositum. Si illa instantia vel signa

1 et] vel E 3 intellectus] et add. GHZ 5 instanti] signo HZ || Et om. B
6 originis om. F 7 secundo om. A || divinus om. D 7-8 feruntur] inferuntur G
8 obiectorum secundariorum] illorum superiorum E || est om. E 9 priora¹ sic Borgh., posteriora E, prius codd. || sunt² om. E 10 includentibus exp. H², om. Z || respectus] respectibus H²Z, respectum F 13 sic] sicut F || quia] quod G 16-18 Quando... sit om. (hom.) G
17 et] vel F 19 quid] quae G || sunt¹] sint DG || illa] talia F || aut²] entia add. FHZ 20 nihil] nullum G 22 vel] in add. D || originis om. E 24 Si] autem add. HZ

q. 1, n. 27; d. 6, q. un., n. 15; II, d. 1, q. 1, nn. 27-36 (ed. cit., V, 39s., IV, 95, VII, 15-21); *Quodl.*, q. 1, n. 20 (ed. Wadding, XII, 28). ¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 10, q. un., nn. 26s. (ed. cit., IV, 350s.).

sunt tantum entia rationis, contra: circumscripto omni ente rationis, Pater est prior origine Filio. Igitur circumscriptis omnibus talibus instantibus vel signis Pater est prior Filio. Igitur illa instantia vel signa frustra ponuntur.

Praeterea, quando dicitur ¹ quod essentialia sunt in primo signo originis, aut ly signo supponit ibi pro ente reali, aut pro ente rationis. Si pro ente reali, aut pro ente creato aut increato. Non pro ente creato, certum est, quia illa essentialia erant quando nullum ens creatum erat. Si pro ente increato, aut pro absoluto aut pro respectivo. Si pro absoluto, et in quolibet absoluto in quo est Pater, est Filius. Igitur sicut Pater est in primo signo originis ita Filius erit in primo signo originis; quod tamen non concedunt. Si pro respectivo, hoc esset dicere quod essentialia essent in aliquo respectu, et ita magis sequeretur quod respectus esset prior essentialibus quam e converso. 5 10 15

Praeterea, quandocumque sunt aliqua ordinata quorum unum est in uno signo vel instanti et aliud in alio, quamvis repugnet posteriori esse in primo instanti cum priori, tamen non repugnat priori esse simul cum posteriori in secundo instanti. Patet de ordinatis in tempore. Quamvis enim prius et posterius non sunt simul in primo instanti durationis, tamen poterunt esse simul in secundo instanti durationis. Igitur quamvis Pater et Filius non possent esse simul in primo signo originis, tamen poterunt esse simul in secundo signo originis. Igitur Pater et Filius erunt simul origine, saltem in aliquo instanti, puta in secundo instanti. Sed nihil est in secundo instanti originis nisi originatum, quia esse 20 25

1 omni] cum A 2 omnibus om. F 7 Si... reali om. E || aut¹] vel E || aut²] vel BCEF 10 pro¹ om. AG 12 ita... originis² om. (hom.) G 13 esset] est D 14 quod] aliquis add. G 15 esset] est F || e converso om. E 16 sunt om. HZ || quorum om. (lac.) A 17 aliud] alius G 18 cum priori om. HZ 19 simul om. C 21-22 tamen... durationis om. (hom.) E 22 Igitur] quia E 24 simul¹ om. B || signo om. C || originis] igitur Pater et Filius erunt simul origine saltem in tertio signo originis add. A 25 instanti²] originis add. E 26 originatum] originatus E

¹ Supra, p. 295, lin. 2-3.

in secundo instanti originis est esse originatum, quia esse qui ab alio. Igitur essentialia vere originarentur.

Praeterea, inter quaecumque est ordo originis, aliquid illorum vere originatur. Igitur si essentialia sint in primo signo originis et notionalia in secundo signo originis, tunc paternitas esset in secundo signo originis. Et per consequens vel aliquod essentialiale vere originaretur vel paternitas; quorum utrumque est manifeste falsum, quia tunc Pater haberet aliquid vere originatum.

Si dicatur quod quamvis essentialia sint priora notionalibus, non tamen sunt essentialia in primo signo originis et notionalia in secundo:

Contra: iste Doctor alibi dicit sic¹: « In primo signo originis Pater intelligit formaliter, et tunc etiam potest habere actum volendi formaliter; in secundo signo originis gignit Filium: nec tamen tunc vult istam gignitionem volitione sequente illam gignitionem, sed volitione habita in primo signo originis ». Igitur patet manifeste quod in primo signo originis est intellectio et volitio, secundum istum Doctorem, et in secundo signo ipsa gignitio.

Ideo dico aliter ad istam difficultatem. Circa quam sic procedam: primo, videndum est quot sunt modi prioritatis et posterioritatis; secundo, quot modi illorum possunt reperiri in divinis; tertio, qualis modus loquendi est servandus in diversis locis prioritatis; quarto, inferuntur aliquae conclusiones; quinto, ponentur aliquae obiectiones et solventur.

1 qui] est *add.* F, *del.* H², *om.* DZ 2 essentialia] essentia G, esse D || vere *om.* E
 3 aliquid] aliquod BEF²G 5 signo originis² *om.* HZ 6 vel *om.* F 10 originis *om.* F
 13 etiam] pater *add.* D, *om.* E 14 volendi] actum *add.* D 15 nec] non HZ || tunc *om.* F
 17 est] manifeste *add.* HZ || intellectio] intentio AC, intelligentia E 18 signo] est *add.* HZ
 21 quot] quod G 23 qualis] qualiter F, vel qualis *add. interl.* F² 24 prioritatis] et posterioritatis *add.* E

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 6, q. un., n. 15 (ed. cit., IV, 95).

[ART. I: DE MODIS PRIORITATIS]

Circa primum dico quod sunt modi multi prioritatis et posterioritatis sicut patet ex libro *Praedicamentorum* et V *Metaphysicae*, cap. *De priori et posteriori*¹, quos longum esset distinguere et numerare. Tamen inter alios, isti videntur esse magis famosi et noti,⁵ scilicet prius duratione, prius natura, prius causalitate, prius communitate et prius dignitate et prius secundum locum.

Prius secundum durationem est propriissime prius, sicut dicit Philosophus in libro *Praedicamentorum*².

Prius natura est illud quod potest esse sine posteriori¹⁰ sed non e converso. Propter quod dicit Philosophus, V *Metaphysicae*³: «Alia vero — supple sunt priora — secundum naturam et substantiam, quaecumque contingit esse sine aliis, et illa non contingit esse sine illis». Et isto modo, secundum intentionem Philosophi, materia est prior natura forma, et subiectum¹⁵ est prius natura accidente, saltem separabili. Et si, secundum intentionem Philosophi, sit aliquod accidens in intelligentiis vel in corporibus caelestibus vel in quocumque alio subiecto sine quo subiectum esse non potest, dicendum est, secundum Philosophum, quod illud subiectum non esset prius natura illo²⁰ accidente. Isto etiam modo partes sunt priores toto, § illae scilicet quae possunt esse sine toto, non e converso. §

Prius causalitate est omnis causa respectu sui cau-

4 quos] quod E || esset] est E 5 alios] illos D || videntur] dicuntur HZ || esse om. E
6 causalitate] et add. ACEG 7 et! om. HZ || locum] et add. G 9 sicut] ut D 11 dicit
om. G 12 Alia] alio ABEG || supple] semper HZ, modo D, modo add. E || naturam] ma-
teriam ACGH 16 natura] nec A 18 in om. C 20 esset] per hoc H, est EFH²Z
21-22 illae... converso om. A 21 illae om. G 22 toto] et add. FG

¹ Aristot., *Praedicamenta*, c. 12 (14a 26 - b 23); *Metaph.*, V, c. 11 (1018b 9 - 1019a 14); cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. III-2, c. 14 (ed. cit., 529s.); *Expositio in Praedicamenta Aristot.*, cap. 18 (ed. St. Bonaventure 1977, p. 97). ² Aristot., *Praedicamenta*, c. 12 (14a 26). ³ Aristot., *Metaph.*, V, c. 12 (1019a 1-3); versio Guillelmi de Moerbeke.

sati. Et non tantum est prius causalitate, sed etiam — et isto modo — est prius productivitate. Et patet distinctio istius modi a modis praecedentibus quia, secundum Philosophum, aliquando causa et causatum sunt simul duratione. Et etiam causa non est
 5 prior natura causato, quia non potest esse sine causato. Et secundum rei veritatem isto modo, scilicet productivitate, Pater est prior Filio, et tamen nec duratione nec natura.

Prius communitate est illud a quo non convertitur consequentia. Sed hoc potest intelligi multipliciter. Uno modo,
 10 quia ad affirmationem alicuius de alio sequitur affirmatio alterius de eodem § universaliter et generaliter sed non e converso. Et illa semper se habent sicut superius et inferius, § et hoc vel per se vel aliquo modo per accidens, quamvis necessario. Et ista communitas numquam est inter res, secundum quod res distinguitur a signis
 15 et conceptibus, sed est inter conceptus et inter signa, vel inter rem et conceptum et signum. Et isto modo conceptus animalis est prior conceptu hominis, et haec vox 'animal' ex institutione est prior hac voce 'homo'. Et ita est de colorato respectu albi, et de homine respectu hominis albi, et de multis talibus. Aliter contingit quando ad unum respectum alicuius praedicati sequitur
 20 aliud respectu eiusdem, et maxime respectu esse. Et isto modo substantia est prior accidente, quia sequitur 'accidens est, ergo substantia est', et non sequitur e converso. Similiter pars est prior toto, quia sequitur 'totum est, ergo pars est', sed non e converso.
 25 Sed iste modus non videtur differre a secundo modo, puta a priori natura, nisi iste modus magis generaliter assumatur, scilicet respectu aliquorum aliorum praedicatorum quam respectu esse.

1 Et non] nec Z || et] est H, om. DFGZ 6 rei om. F || scilicet om. ABC || productivitate] producentis et producti F, om. ABC 10 alio] aliquo F, non add. E 11-12 universaliter... superius om. A 11 sed] et G 13 communitas] prioritas C 14 distinguitur] distinguuntur FHZ 15 et¹] vel D || inter¹] intus F || et²] vel B 16 modo om. E 17 est om. D
 19 Aliter] aliquando B 21 respectu² om. B 23 et om. C || sequitur om. D || Similiter] sequitur G 24 sed] et DEG 25 iste modus] isto modo E || videtur om. E 26 generaliter om. E 28 esse] effectus C, essentiae E

Prius dignitate est omne perfectius respectu imperfectioris, et hoc sive ex natura rei sive ex voluntate humana, sicut rex est prior comite, et comes milite.

Prius secundum locum contingit dupliciter: vel per comparisonem ad aliquid unum quod naturaliter est primum, aut ad aliquid unum quod statuitur primum. Primo modo ignis est prior aëre, et aër aqua, et aqua terra. Secundo modo idem respectu eiusdem potest esse prius et posterius propter diversa quae statuuntur prima. Et hoc dicit Aristoteles, V *Metaphysicae*, ubi dicit¹: «Hoc quidem — supple dicitur prius — secundum locum in existendo propinquius, aut natura alicui loco determinato, ut medio, aut ultimo, aut sicut evenit».

Praeter istos modos est unus modus prioritatis quo aliqua dicuntur ordinari secundum prius et posterius praecise propter aliqua habentia ordinem inter se quorum illa sunt, sicut passiones partis et totius possunt dici ordinari, si quae sint tales. Hoc patet per Philosophum, V *Metaphysicae*, ubi dicit sic²: «Amplius priora dicuntur priorum passiones, ut rectitudo lenitate. Haec enim lineae secundum se passio est, illa vero superficiei». Et eodem modo si aliqua duo ordinentur sicut causa et causatum: si causa habeat aliquos alios effectus, et similiter causatum habeat aliquos effectus, effectus causae possunt dici priores effectibus ipsius causati isto modo.

1-2 imperfectioris] perfectioris C, inferioris G 6 statuitur] statueretur HZ, esse add. F
 || primum] unum C 7 et¹ om. F || terra om. E || modo om. D 10 Hoc] si E 11 existi-
 stendo] quod add. C 15 passiones] positiones E 16 partis... Hoc om. A || et totius om.
 G || sint] sunt E 18 dicuntur] prima add. E 20 ordinentur] ordinantur GHZ 21 alios
 om. DEFG 21-22 et... effectus¹ om. (hom.) F 21 similiter] sic G 22 aliquos] alios
 HZ || effectus² causae] tale A, efficacem C || priores] ipsis add. D 23 ipsius om. FGHZ || cau-
 sati] locati G

¹ Aristot., *Metaph.*, V, c. 11 (1018b 12-13).
 1019a 1).

² Ibidem (1018b 37 -

[ART. II: QUOT MODI PRIORITATIS REPERIUNTUR IN DIVINIS ?]

Circa secundum dico quod primus et secundus nullo modo possunt reperiri in Deo per respectum ad intra. Sed tertius modus, puta prius causalitate, — extendendo causalitatem ad productivitatem —, attribuitur Patri respectu Filii et Spiritus Sancti. Et ista prioritas vocatur prioritas originis, quia Filius realiter originatur a Patre. Quartus modus, scilicet prioritas communitatis quae est non-convertibilis consequentiae, aliquo modo in divinis invenitur. Et ista est prioritas essentiae respectu notionalium et respectu personarum, quia formaliter sequitur ‘a est Pater, ergo a est essentia’, sed non sequitur e converso, quia non sequitur ‘Filius est essentia, ergo Filius est Pater’. Eodem modo bene sequitur ‘filiatio est paternitas, ergo filiatio est essentia’, quamvis antecedens sit falsum, et tamen non sequitur e converso ‘filiatio est essentia, ergo filiatio est paternitas’. Similiter sequitur ‘paternitas est in Patre, ergo essentia est in Patre’, non tamen sequitur e converso formaliter. Instantia patet, nam non sequitur ‘essentia est in Filio, ergo paternitas est in Filio’. Quintus modus prioritatis non reperitur in divinis, quia nihil est quod habeat perfectionem vel dignitatem respectu alterius, et hoc proprie loquendo, quia nihil est in divinis imperfectum vel indignum. Sextus modus non est in divinis, quia nihil est ibi in loco proprie loquendo, et illo modo quo Deus est in loco, omnia sunt in eodem loco. Septimus modus reperitur in Deo, quia potest dici quod paternitas est prior filiatione, et tamen nullo praedictorum modorum, — sicut patet inductive —, nec duratione, nec natura, nec origine vel causalitate, quia filiatio non originatur a paternitate, nec communitate, nec

2 primus] modus *add.* EG || secundus] modus *add.* DF 3 tertius] secundus G
 4-5 productivitatem] productibilitatem, C, producibilitatem F, producentem D, et *add.* F 5 et
om. A 8 modo *om.* G 11 quia non sequitur *om.* E 12 bene *om.* E 14 tamen
om. HZ || e converso *om.* F 16 non] nec HZ 20 alterius] alicuius D 22 ibi] in
 divinis H²Z 23 Septimus] alius A 26 nec¹] non HZ || vel] nec GHZ 27 filiatio]
 filius E

dignitate, nec loco, manifestum est. Igitur tantum est prior filiatione, quia est proprietas Patris, qui est prior generatione Filio.

[ART. III: DE MODO LOQUENDI DE PRIORITATE IN DIVINIS]

Circa tertium dico quod ordinata secundum prius et posterius sunt in duplici differentia. Aliqua enim dicuntur ordinata 5 quia eis correspondent aliqua extrinseca ordinata, ita quod unum correspondet uni et alterum correspondet alteri. Et isto modo prius et posterius secundum tempus et locum ordinantur, quia scilicet alia pars temporis correspondet priori et alia posteriori. Et similiter alia pars loci, vel alius locus, correspondet priori et 10 posteriori. Et in talibus est proprius modus loquendi, dicendo quod prius est in aliquo priori in quo non est posterius. Et est rationalis quaestio: an scilicet posterius sit vel sit tale vel tale in illo priori. Et de ordinatis secundum tempus et durationem praecise debent 15 concedi distincta instantia vel signa, de aliis autem debent concedi distincta loca.

Aliqua autem sunt ordinata quibus nullus ordo extrinsecus penitus correspondet. Isto modo Deus est prior creatura, etiam posito quod nullum tempus esset imaginabile vel locus, immo omni alio a Deo et creatura circumscripto. Isto modo ordinantur 20 partes et totum, et universaliter ordinata secundum naturam et secundum causalitatem et dignitatem et communitatem. Et de talibus non est proprius modus loquendi quod illud quod est prius est in aliquo priori in quo non est posterius. Nec est ra-

1 tantum *om.* G || est² *om.* HZ 2 proprietas] paternitas D 4 ordinata] inordinata A
5 enim *om.* A 7 correspondet¹ *om.* D || uni... correspondet² *om.* (hom.) F || correspondet²
om. HZ 9 alia¹] aliqua DEF 9-10 temporis... pars *om.* (hom.) HZ 10 vel alius locus
om. F || et²] alius *add.* HZ 11 posteriori] et similiter alius locus *add.* F || dicendo] de Deo D
12 quo] aliquo G || est²] ideo E 13 scilicet posterius sit] sit prius sic H²Z || vel tale² *interl.*
F², *om.* D || illo] isto B, primo G 14 ordinatis] originatis Z || debent] dicunt GH²Z 15 con-
cedi *om.* E || distincta] loca *add.* A || instantia] media *add.* F || debent] dicunt BH² 15-16 in-
stantia... distincta *om.* (hom.) E 17 Aliqua] alia F || ordinata] originata Z 18 etiam] et G
22 secundum *om.* DHZ 23 quod¹] quia G

tionalis quaestio quaerere de posteriori: utrum sit in priori vel non. Immo si recipiatur talis modus loquendi, de virtute sermonis debet concedi quod posterius est in illo priori et prius non est in illo priori. Probatio istius: materia est prior natura ipsa
 5 forma. Tunc dico quod forma est in illo priori, et materia non est in illo priori. Probatio istius: quia ly priori ibi est unum adiectivum. Tunc quaero de suo substantivo: aut suum substantivum est aliquid importans rem realem, aut tantum importans ens rationis. Si primo modo, quaero: aut importat rem creatam
 10 aut increatam. Non increatam, manifestum est, quia tunc valeret istam: 'materia est in illo priori Deo vel in isto priori aggregato ex Deo et aliquo alio'. Si importet rem creatam, quaero: aut rem de genere substantiae, aut de genere accidentis. Et patet inductive quod non potest dari aliqua res nisi materia. Et tunc
 15 valebit istam: 'materia est in illo priori quod est materia vel in illa priori natura, scilicet materia'. Sicut ex parte alia, quando dicitur quod aliquid est prius alio tempore, dicitur quod prius est in priori tempore, in quo tempore non est posterius. Sed isto dato, manifestum est quod forma est in illo priori, quia est in
 20 materia, et materia non est in illo priori, quia materia non est in materia. Similiter totum est prius perfectione et dignitate qualibet parte. Et tamen non potest dari aliquod prius in quo sit totum et nondum sit pars, quamvis possit dari aliquod prius perfectione in quo sit pars et in eo non sit totum, puta ipsummet
 25 totum, quia pars est in toto.

S i d i c a t u r quod substantivum correspondens illi adiectivo 'priori' importat praecise ens rationis, c o n t r a: hoc nihil est.

1 posteriori] particulari HZ 2 loquendi] debet add. E 3-4 et... priori om. (hom.) HZ 4-5 est²... materia om. (hom.) A 4 natura] quam add. F 6 ibi] illi H
 7 Tunc om. F 8 rem] respectum HZ, ens F || tantum om. G 9 ens] rem D || quaero om. D 10-11 valeret] valent C, valet HZ 11 istam] ista C || vel] materia est add. D || Deo... priori² mg. F², om. E || isto] illo GH, alio Z 13 aut²] rem add. DFHZ || de²] in G
 15 est² om. E 16 illa] illo DE 17 dicitur¹ quod om. EG 18 est¹ om. A || priori tempore] prioritate A 19-20 quia... priori om. (hom.) G 22 dari] dici F 22-23 in... prius om. (hom.) G 24 ipsummet] ipsum B 26 illi] isti D 27 importat] importatur F || praecise om. F

Quia tunc non esset aliud quam dicere quod prius est in aliquo ente rationis in quo non est posterius, sicut prius tempore est in tempore in quo non est posterius, quod est satis absurdum de se. Tum quia aliqua ordinantur secundum perfectionem et eodem modo secundum causalitatem, omni ente rationis circum- 5 scripto, — etiam si ens rationis ita includeret contradictionem sicut chimaera. Tum quia nulla talia entia rationis — quorum unum sit prius alio — possunt inveniri ita quod unum necessario correspondeat uni enti reali et aliud alteri. Tum quia sicut quando aliqua ordinantur secundum tempus ibi est dare unum tempus 10 prius alio, ita si aliqua ordinentur secundum causalitatem vel dignitatem, propter talia entia rationis oportet dicere quod unum ens rationis sit perfectius alio et quod unum sit causa alterius. Sed omnia ista inutiliter et frustra ponuntur.

Praeterea, aliqua eadem possunt diversis modis prioritatis et 15 posterioritatis ordinari, sicut idem respectu eiusdem potest esse posterius natura et prius perfectione, sicut pars est prior natura toto et posterior perfectione. Igitur, oporteret dare talia diversa priora in quorum uno esset pars et in alio totum, et tunc totum esset in aliquo signo vel instanti in quo non esset pars, quae omnia 20 sunt absurda. Confirmatur: quia si totum est in aliquo priori, tunc quaero: aut pars est in illo priori, aut non. Si sic, ergo frustra dicitur quod totum est in aliquo priori in quo non est pars. Si non, ergo totum est sine partibus et per consequens totum non est. Eodem modo potest argui de materia et forma, et sic de multis 25 aliis.

1 non *om.* E || esset] est HZ || quam *trp. p.* dicere Z, *om.* H 5 rationis] et ratione G
6 ita *om.* D 7 entia] essentia G 8 inveniri *om.* E || necessario *om.* E 9 Tum *om.* C
12 propter] praeterea G 13 perfectius] perfectionis A || sit² *om.* Z 15 eadem] eiusdem
rationis E 17 posterius] prius H, prius a Z || prius] posterius HZ || prior] prius HZ 18 oportet] oportet CDEFH
20 esset²] est E 23 dicitur] ponitur HZ || quod] quia A || non
del. H², *om.* Z 24 non¹ *om.* E || totum² *om.* E

[ART. IV: INFERUNTUR ALIQUAE CONCLUSIONES]

Circa quartum, ex praedictis possunt inferri aliquae conclusiones. Una, quod aliquibus eisdem competunt diversi modi prioritatis, sicut idem respectu eiusdem potest esse prius duratione,
 5 natura, causalitate et dignitate. Patet de caelo respectu alicuius inferioris producti ab eo.

Secunda conclusio sequitur, sicut p r i u s ¹ dictum est, quod idem respectu eiusdem diversis modis prioritatis et posterioritatis potest esse prius et posterius. Patet de materia et forma, toto et
 10 parte.

Tertia conclusio sequitur, quod essentia divina et intellectio divina et volitio — quia idem sunt totaliter — est prior qualibet persona divina et qualibet relatione, et hoc prioritate consequentiae, quia est illud a quo non convertitur consequentia; non ta-
 15 men est prior origine proprie loquendo.

Quarta conclusio sequitur ², quod notitia actualis creaturarum est prior aliqua prioritāte qualibet persona divina et qualibet relatione. Ista conclusio patet, quia sequitur 'a est Pater, ergo a intelligit vel est intellectio creaturae', et non sequitur e converso,
 20 quia non sequitur 'Filius intelligit creaturam, ergo Filius est Pater'.

Quinta conclusio sequitur, quod spiratio activa est prior tam generatione activa quam generatione passiva, quia impossibile est generationem activam esse sine spiratione activa, quia necessario omne generans spirat et non e converso. Quod autem sit
 25 prior generatione passiva patet, quia spiratio activa invenitur in

3 eisdem] eis D 4 duratione om. F 7 sequitur] sumitur A || sicut om. G 6 eiusdem om. A 9 forma] et add. F || et²] in B 11 intellectio] intentio AG 12 volitio] divina add. F || quia] quod BD, quae F 13 divina om. F || et²] tamen G 15 origine] ordine G 16 creaturarum] causarum E 19 intellectio] intentio (etiam infra) A 21 tam] in add. A, om. G 22 generatione activa om. G || quam] in add. A || generatione² om. HZ 24 omne generans] omni generanti G || et] sed D

¹ Supra, p. 300, lin. 7-9. ² Cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. III-3, c. 6 (ed. cit., 607); vide infra p. 314, lin. 19-23.

Patre qui est prior Filio, in quo Filio solo invenitur generatio passiva. Et dictum est prius et probatum per Philosophum, V *Metaphysicae*¹, quod aliquid est prius alio quia est prioris respectu alterius cuius est aliud, ergo etc.

Sexta conclusio est, quod tam generatio activa quam generatio passiva est prior spiratione passiva, quia generatio activa et generatio passiva sunt proprietates Patri et Filii, quorum uterque est prior Spiritu Sancto cuius proprietates est spiratio passiva.

[ART. V: PONUNTUR OBJECTIONES ET SOLVUNTUR]

Circa quintum sciendum quod contra praedicta potest multipliciter obici. Primo contra hoc quod dicitur quod 'prius natura est illud quod potest esse sine alio et non e converso'. Hoc videtur falsum.

Tum quia tunc ex prioritate naturali alicuius respectu alterius numquam posset probari sine petitione principii separabilitas prioris a posteriori. Et ita semper esset fallacia petitionis principii in tali modo arguendi: '*a* est prius natura ipso *b*, ergo Deus potest facere *a* sine *b*'. Qui tamen modus arguendi est modus arguendi doctorum.

Tum quia, secundum Philosophum², Deus non esset prior natura quocumque corpore caelesti; quia, secundum eum, contradictio est quod Deus sit et corpus caeleste non sit.

Tum quia, secundum rei veritatem, nullum absolutum esset

3 alio om. F 4 prioris] prius EHZ, prior D || ergo etc. om. ABF 5 est om. HZ
6-7 passiva¹... generatio om. (hom.) AD || et... passiva om. G 7 proprietates] prioritates F
8 Sancto] scilicet add. A 10 quintum] dico add. B || contra] circa D || praedicta] dicta F
12 illud om. E 14 Tum om. E 16 esset] erit EF || principii om. ACEG || tali] illo HZ
17-18 a... arguendi¹ om. (hom.) C 17 ipso om. E 18 est... arguendi² om. A 20 non
om. D || esset] est D 21 prior] prius HZ 22 Deus om. A 23 quia om. E

¹ Supra, p. 298, lin. 12.
4-24).

² Aristot., *Metaph.*, XII, c. 6 (1071b

prius natura quocumque alio absoluto, quia omne absolutum indifferenter potest esse sine alio per potentiam divinam.

S e c u n d o potest obici contra hoc quod dicitur quod non sunt talia signa vel instantia originis et naturae. Quia ubicumque
 5 est simultas opposita prioritati et posterioritati, ibi inter prius et posterius etiam potest reperiri prioritas et posterioritas secundum aliquod signum. Sed de aliquibus dicitur quod sunt simul natura. Igitur quando aliquid est prius natura alio, est in aliquo signo in quo non est posterius. Maior probatur in suo contrario. Ideo enim
 10 quia in prioritate perfectionis et causalitatis non sunt talia signa, non conceditur quod aliqua sunt simul causalitate et perfectione. Igitur ubicumque est ponere talem simultatem, ibi est ponere talia signa vel instantia.

T e r t i o potest obici contra hoc quod dicitur quod essentia
 15 divina est prior persona. Quia ubicumque est ordo realis, ibi est relatio realis. Igitur si essentia divina est realiter prior persona, sequitur quod realiter refertur ad personam.

Q u a r t o obicitur contra hoc quod dicitur quod intellectio et volitio est prior persona vel proprietate personali. Primo, quia
 20 omnis actus suppositi praesupponit suppositum a quo elicitur; sed intelligere et velle sunt actus suppositi Patris; ergo etc.

C o n f i r m a t u r, quia Pater prius intelligit quam Filius. Igitur si intellectio praesupponeretur in Patre ante generationem Filii, Filius non posset intelligere.

25 *Praeterea*, si intellectio est prior Filio, et intellectio non potest esse respectu alicuius obiecti nisi respectu Filii, igitur illa intellectio erit respectu Filii non-existentis.

1 natura *om.* E 4 sunt] sint GHZ || et] vel E || naturae] esse F, vel naturae *add. interl.* F²
 5 simultas] subtilitas A || opposita *om.* G || prioritati et posterioritati] prioritatis et posterioritatis G
 5-6 opposita... posterius *om.* A 6 posterius] ibi *add.* A || etiam *om.* A EFGHZ || reperiri] inveniri F
 8 Igitur] quia G || natura *om.* D 10 prioritate] prioritatem G 11 quod] quia A
 12 est² *om.* G 13 vel] et FG 16 realiter] realis G, *om.* F || persona] divina *add.* HZ
 17 refertur *om.* E 19 volitio] divina *add.* F || vel] et B || proprietate] prioritate D || Primo] probatio D 21 sunt] est CFG 22 prius *om.* A 24 non *om.* E

Q u i n t o obicitur contra hoc quod dicitur quod intellectio creaturae est prior persona. Primo sic: A u g u s t i n u s, XV *De Trinitate*, cap. 14¹: Verbum natum est de omnibus quae sunt in scientia Dei. Igitur si notitia creaturarum praesupponitur in Patre productioni Verbi, sequitur quod Verbum nascitur de crea- 5 turis prius notis a Patre.

Praeterea, quando in aliquo sunt duo ordines, scilicet naturae et originis, ordo originis potest compleri in primo gradu ordinis naturae, sicut est de ordine naturae et durationis. Sed intellectus divinus comparatur in primo instanti naturae ad essentiam di- 10 vinam sicut ad obiectum primum, et in secundo instanti naturae comparatur ad creaturam sicut ad obiectum secundarium. Igitur prius natura est essentia divina praesens intellectui divino paterno quam creatura. Sed intellectus divinus, habens essentiam 15 § divinam sibi praesentem, potest esse productivus Verbi. Igitur in illo priori §| producet Verbum, et per consequens ante notitiam creaturae.

Praeterea, nullum essentiale includens respectum ad extra est prius persona; sed notitia creaturae est unum essentiale includens respectum ad extra; ergo non est prior persona. 20

[RESPONSIO AUCTORIS AD OBIECTA]

Ad p r i m u m² istorum dico quod accipiendo 'prius natura' secundum quod distinguitur ab aliis modis prioritatis, potest dici quod, salva reverentia d o c t o r u m, talis modus arguendi

1 hoc] illud HZ	2 sic] secundum HZ	3 natum om. E	8 ordinis] originis CE
9 est om. HZ	10 naturae om. F	11 obiectum] subiectum G	13 praesens] prioris G,
prius H, sed exp. H ² , om. Z	14 creatura] creaturae HZ	divinus om. E	15-16 divi-
nam... priori om. A	15 divinam om. C	18 essentiale] reale F	18-20 est... extra
om. (hom.) E	19 prius] prior D	24 doctorum] doctoris HZ	

¹ August., *De Trinit.*, XV, c. 14, n. 23 (PL 42, 1077).
p. 306, lin. 11-19.

² Supra,

'a est prius naturaliter ipso b, ergo a potest esse sine b' non probat sufficienter. Sed quando consequens est dubium, deberet antecedens probari, quia intelligenti significatum termini antecedens est aequae dubium sicut consequens.

- 5 Verumtamen in uno casu potest tenere illud argumentum, ut accipiaturs ista propositio quando aliquid est prius naturaliter aliquo, ita quod per potentiam creatam potest esse sine eo, et per consequens sine quolibet eiusdem rationis vel eiusdem generis divisim, tunc potest esse sine quolibet coniunctim per potentiam
- 10 divinam. Si ista propositio concedatur ex prioritate naturae, potest probari separabilitas prioris a posteriori sine petitione principii. Et isto modo ex prioritate naturae materiae respectu formae — quia scilicet naturaliter haec materia potest esse sine hac forma et sine illa forma, et sic de qualibet divisim sine petitione
- 15 principii infertur quod per potentiam divinam materia potest esse sine omni forma. Utrum tamen ista propositio sit universaliter vera vel non, alia s dicetur ¹.

1 naturaliter] natura FH ² Z	2 deberet] debet D	6 ut om. E	7 et] ita add. F
8 quolibet] quocumque GHZ rationis] divisim add. F	9 coniunctim] contento D	10 Si]	
sed E, om. A	12 materiae] materia D	14 et ¹ om. E	16 Utrum tamen] verumtamen C
universaliter om. D	17 vel non om. EHZ		

¹ De entitate materiae fusius agit Ockham in *Expositione in libros Physicorum*, I, t. 82: «Notandum est secundo quod materia prima non est pura potentia, ita quod non sit de se actualiter existens in rerum natura. Immo est de se actualiter existens inter entia, ita 'de se' sicut forma substantialis. In tantum quod si per impossibile esset sine omni forma, nullum agens posset eam destruere, secundum intentionem Philosophi. Et ideo quamvis esse habeat a forma, — quod non est aliud quam habere formam —, tamen ipsa est actu existens per essentiam propriam, quamvis non sine forma» (cod. Oxon. Merton Coll., 293, f. 25ra); cf. etiam *Summulae in libros Physicorum*, pars I, c. 17: «Sed forte dices: materia prima non habet esse nisi a forma; sed forma de novo est; ergo de novo dat esse materiae, et per consequens materia de novo habet esse; ergo generatur. Dicendum quod 'esse' capitur dupliciter: uno modo pro aliquo informante aliud, alio modo pro quocumque existente in rerum natura. Capiendo 'esse'

Ad aliam probationem concedo quod Philosophus¹ habet concedere quod Deus non est prior natura corpore caelesti, accipiendo 'prius natura' secundum quod distinguitur contra omnes alios modos prioritatis. Verumtamen 'prius natura' accipitur aliquando pro priori dignitate et perfectione, et sic est con-⁵ cedendum quod Deus est prior natura omni corpore.

Ad aliam probationem² dico quod concessa illa propositione quod omne absolutum creatum potest esse sine quocumque alio per potentiam divinam, nihil est prius natura alio absoluto simpliciter et absolute loquendo nisi solus Deus, quia nullum est¹⁰ absolutum, excepto Deo, quin sine illo quodcumque aliud poterit esse per potentiam divinam. Verumtamen naturaliter loquendo aliquid est prius natura alio, quia per naturam hoc potest esse sine illo et non e converso. Et sic loquitur Philosophus. Et isto modo materia est prior natura forma, quia naturaliter haec¹⁵ materia potest esse sine ista forma et non e converso.

Si dicatur quod secundum istud, quamvis haec materia esset prior natura hac forma, tamen materia absolute non est prior forma absolute, quia impossibile est per naturam quod sit materia quin forma sit:

Dico quod, sicut ex frequenter dictis potest patere, haec²⁰

1 Philosophus om. D 3 secundum quod] ut HZ || distinguitur] accipitur D 4 Verumtamen] si add. interl. B² || natura] secundum quod add. D 5 aliquando om. ABCDFHZ || et² om. D 6 quod... prior om. C 8 creatum] non add. E 9 natura] omni add. E
10 quia] quod G 13 prius] prior Z || naturam om. A 14 et... converso om. HZ 15 prior] prius HZ || natura] ipsa add. E 16 ista] illa D 17 istud] ista D, illud E, istum HZ 18 natura om. F || est] potest esse E 19 forma om. E 21 ex om. G

primo modo, sic verum est quod forma dat esse materiae, quod nihil aliud est quam formam informare materiam. Capiendo 'esse' secundo modo, non est verum. Immo materia est quoddam esse, id est, quoddam ens vere existens in rerum natura antequam forma sit » (ed. Romae 1637, 22a); cf. P. Doncoeur, «La théorie de la matière et de la forme chez Guillaume d'Occam», *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, X (1921), 21-51. ¹ Supra, p. 306, lin. 20. ² Supra, p. 306, lin. 23.

est simpliciter concedenda 'materia est prior natura forma', quia
habet multas singulares veras. Et tamen haec indefinita non po-
test esse vera 'materia est' nisi haec indefinita sit vera 'forma est'.
Sed ex hoc non sequitur quod materia non sit prior forma, sed
5 quod de hoc conceptu communi ad omnes materias non potest
praedicari 'esse exsistere' nisi de hoc communi ad omnes formas
praedicetur 'esse exsistere', nisi per potentiam divinam. Et ideo
potest concedi quod iste conceptus non est prior natura illo con-
ceptu. Sed iste conceptus non est de essentia rei, sicut frequenter
10 dictum est.

Ad illud quod s e c u n d o ¹ obicitur, dico quod proprie
loquendo numquam est simultas aliquorum duorum nisi propter
aliquod tertium idem correspondens utrique illorum quae di-
cuntur esse simul. Sicut aliqua dicuntur esse simul quia sunt in
15 eodem loco, aliqua quia sunt in eodem tempore. Et ideo non est
proprie concedendum quod aliqua sunt simul perfectione vel
causalitate vel origine. Et ideo in talibus non sunt proprie instantia
nec signa. Et quando dicitur quod conceditur quod aliqua sunt
simul natura, dico quod hoc non est nisi propter tempus conno-
20 tatum per talem simultatem. Unde illa dicuntur esse simul na-
tura quorum unum non potest esse in quocumque tempore nisi
in eodem sit alterum. Et ita tempus connotatur per simultatem
naturae sicut per prioritatem naturae, et ideo non assignabuntur

1 est¹ om. B || prior] prius H 2 habet] continet (mg.) G² 2-3 non... indefinita
om. (hom.) G 3 nisi] quin F 4 sit] est E || prior] natura add. F 5 quod] hoc GH, quod
del. H², om. DZ || de om. E 6 praedicari] probari EGH, sed corr. H² 7 praedicetur] pro-
bari D, probatur H, praedicatur mg. H² || esse om. E 8-9 prior... est mg. F², om. (hom.) E
10 est om. C 11 illud] aliud E || quod² om. A 12 propter] per F 13 idem] ibidem E ||
illorum] duorum add. D || quae] qui D 14 quia] quae D, om. (lac.) A 15 aliqua] aut F ||
quia] quae D || non om. E 17 non] nec F || sunt om. C 18 nec] vel GHZ || quod² om. HZ ||
sunt] sint E 19 hoc om. E || nisi] proprium add. G 19-20 connotatum] connotativum B
20 Unde] dico add. H, sed exp. H² || esse om. F 22 alterum] aliud D || ita] ideo F || tempus]
tunc HZ 23 sicut... naturae² om. (hom.) D || assignabuntur om. D

¹ Supra, p. 307, lin. 3.

alia instantia quam instantia temporis. Unde sicut aliquid dicitur esse prius natura alio quia potest esse simpliciter in aliquo tempore vel instanti, alio non existente in eodem tempore vel instanti, — et ita prius natura dicit aliquod tempus vel instans posse correspondere uni quamvis non correspondeat alteri —, ita simul ⁵ natura connotat omne instans correspondens uni correspondere alteri necessario, et hoc loquendo de potentia creaturae. Et ideo nulla sunt ibi instantia nisi temporis. Et ideo numquam dicuntur aliqua esse simul natura quantumcumque unum sit cum alio, dummodo naturaliter unum possit esse in aliquo instanti tem- ¹⁰ poris, alio non existente in eodem.

Ad tertiam obiectionem ¹ dico quod essentia non refertur realiter, relatione realiter differente, ad personam, quamvis sit ibi ordo realis, qualis dictus est. Quomodo autem possit esse ordo realis sine relatione reali patebit *alias* ², quando osten- ¹⁵ detur quod Deus realiter est creator sine omne relatione reali.

Ad quartam obiectionem ³ dico quod actus, quando constituit suppositum, non est posterior supposito sed magis e converso. Non est tamen actus talis prior nec causalitate, proprie loquendo, nec natura, nec tempore, sed tantum quadam priori- ²⁰ tate consequentiae, quia sequitur '*a* est suppositum, ergo *a* est actus ille', et non e converso.

Ad confirmationem ⁴ dico quod non debet proprie concedi quod Pater prius intelligit quam Filius. Unde talis modus

1 alia] aliqua B 1-2 dicitur esse¹ *mg.* H², est Z 3 alio] quo G || vel *om.* A
3-4 alio... instanti *om.* (*hom.*) E 4 natura] naturaliter F || dicit *om.* D 5 uni *om.* C || ita]
item F, *om.* A 8 sunt ibi *om.* HZ || instantia] connotat *add.* (*mg.*) H², *add.* Z 9 cum]
in HZ 12 tertiam *om.* G || obiectionem *om.* AG 13 realiter¹ *om.* AEHZ || relatione]
ratione H, *om.* A || differente *om.* A 14-15 qualis... realis *om.* (*hom.*) C 15 sine] non F,
vel sine *add.* (*interl.*) F² || relatione] ratione G 16 reali] tali EG, tali *add.* DHZ 19 Non]
nec D || nec *om.* A 20 tempore] re D 22 ille] iste HZ 23 dico *om.* D || non] quan-
do A || debet] oportet D

¹ Supra, p. 307, lin. 14. ² Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I, d. 30,
q. 5 G-Q. ³ Supra, p. 307, lin. 18. ⁴ Supra, p. 307, lin. 22.

loquendi est abusivus vel simpliciter falsus. Sub isto tamen intellectu 'Pater intelligit a se, Filius non intelligit a se' potest concedi et sub nullo alio. Et ita potest concedi quod Pater prius creat quam Filius, sed ex hoc non sequitur quin Filius posset vere intelligere et creare.

Ad aliud¹ concedo quod intellectio est respectu Filii, sed ex hoc non sequitur quod sit respectu Filii non-exsistentis, quia impossibile est quod Filius sit non-exsistens.

Et si dicatur quod si intellectio sit prior Filio, et per consequens Filius non est in illo priori, et ita pro tunc Filius est non-exsistens, et per consequens si tunc intellectus sit respectu Filii, erit respectu Filii non-exsistentis:

Ad istud et omnia consimilia patet responsio per praedicta. Quia quando dicitur quod si intellectio sit prior Filio, igitur Filius non est in illo priori, patet per praedicta quod consequentia non valet, quia Filius poterit esse in illo priori, quia ibi nihil poterit esse prius nisi illa intellectio. Et est concedendum quod Filius est in illa intellectione sicut est in essentia divina. Posito etiam quod Filius non esset in illa intellectione, et per consequens non esset in illo priori, adhuc non valet argumentum. Quia quando infertur quod si non est in illo priori, igitur tunc est non-existens, consequentia non valet. Quia tunc non potest significare nisi instans, et dictum est quod nullum est instans nisi temporis, et ita denotatur quod Filius sit in aliquo instanti temporis non-exsistens; quod est manifeste falsum.

1 loquendi *om.* E || Sub] ab G 4-7 quin... sequitur *om.* (*hom.*) E 4 posset] possit D
 9 si² *om.* DGHZ || intellectio] intentio A, intelligentia E 11 intellectus] intellectio EHZ,
 intentio G || sit *om.* E 12 erit] est HZ 13 istud] illud EHZ || et] ad *add.* DF || omnia]
 talia C, alia E 14 si *om.* G || intellectio] intentio AG 15 igitur] videtur quod *add.* D ||
 Filius] si C || est] erit HZ, sit D 16 ibi *om.* HZ 17 poterit] potest H 16-20 quia...
 priori *om.* (*hom.*) E 17 nisi] natura C 18 est² *om.* D 21-22 Quia... valet *om.*
 (*hom.*) D 22 non³ *om.* E 23 significare] signari Z || et] ut G 24 denotatur] deno-
 tat B, denotaret HZ || sit] esset HZ 25 exsistens] existens G

¹ Supra, p. 307, lin. 25.

Et si dicatur quod tunc idem erit quod 'in illo priori', et tunc sicut conceditur quod non est in illo priori, ita concedetur quod tunc est non-exsistens:

R e s p o n s i o: dico quod tunc non potest significare idem quod 'in illo priori', nisi de novo institueretur ad significandum, 5 et tunc nihil esset ad propositum. Dato etiam quod idem significaret, tunc est fallacia consequentis in argumento, arguendo a negativa ad affirmativam. Sicut non sequitur 'Filius non est in illo priori, ergo est in illo priori non-exsistens', sicut non sequitur 'asinus non est in lapide, ergo est in lapide non-exsistens', 10 quia per consequens ponitur quod asinus tam sit in lapide quam quod sit non-exsistens. Et ita quando posterius non est in illo quod est prius, negativae possunt concedi, scilicet quod non existit in illo priori, quod non est in illo priori, et sic de aliis. Sed omnes affirmativae sunt simpliciter falsae, sicut quod in illo priori 15 est non-exsistens, vel in illo priori est sub opposito talis vel talis, quia in omnibus illis implicatur illud esse in illo priori, quod tamen est falsum.

Ad q u i n t a m obiectionem ¹ dico quod intellectio creaturae est eadem omnino essentiae divinae. Et ideo sicut conceditur 20 quod essentia divina est prior persona prioritate tali consequentiae, ita debet concedi quod intellectio creaturae est prior, quia ita est eadem intellectio creaturae essentiae divinae sicut essentia essentiae.

1 erit] esset HZ 2 et... priori om. (hom.) GHZ || ita exp. H², om. Z || concedetur] conceditur BF, exp. H², om. Z 3 quod exp. H², om. Z || tunc] non est vel add. HZ 4 Responsio] et add. HZ || dico om. DE 6 esset] est FHZ || quod] si add. F || idem om. G
7 tunc om. F || est] esset DF, om. G || in om. E || argumento om. EHZ || a] ab una F 9 ergo...
priori² om. (hom.) E 10 in lapide¹] lapis G || ergo] asinus add. D 11 quia] et FHZ, patet
add. D 12 quod om. F || est om. A 13 prius] omnes add. HZ || scilicet om. HZ || quod²]
quando G 14 quod] et HZ || quod... priori² om. (hom.) CE || est om. A 15 sicut] scilicet
HZ, scilicet add. E || illo om. D 16 sub] idem E 17 quia] est add. A, scilicet add. HZ
17-18 tamen] non G 19 dico] dicendum F 20 omnino] omni modo EFG || divinae om. E
|| ideo om. E 21 tali] scilicet add. F 22 concedi] dici G || quia om. C 23 essentia] es-
sentiae G, est add. D || essentiae²] divinae add. F

¹ Supra, p. 308, lin. 1.

Ad primum in contrarium ¹ dico quod non est de intentione beati Augustini quod Filius nascatur de omnibus quae sunt in notitia Dei Patris obiective, sed quod nascitur de scientia Dei Patris in qua sunt omnia alia obiective. Quod autem ista glossa
⁵ non sit distorta potest patere, quia beatus Augustinus ibidem ponit quod omnia quae sunt in Patre sunt in Filio, ita quod omnia quae novit Pater novit Filius, et quod omnia quae sunt in Filio sunt nata de his quae sunt in Patre. Et tamen manifestum est quod creaturae cognitae a Filio non sunt natae de creaturis
¹⁰ cognitae a Patre. Utrobique igitur intelligit quod Filius, qui novit omnia quae novit Pater, nascitur de scientia Dei Patris qua Pater novit omnia et eadem quae novit Filius. Quod autem haec sit intentio beati Augustini patet, quia dicit ibidem sic ²: « Novit omnia quae novit Pater; sed ei nosse de Patre est, sicut esse.
¹⁵ Nosse enim et esse ibi unum est ». Et sequitur: « Verbum hoc vere veritas est, quoniam quidquid est in ea scientia de qua est genitum, et in ipso est; quod autem in ea non est, nec in ipso est ». Hoc est sic intelligendum: quod quidquid est obiective in scientia de qua nascitur Verbum — hoc est, quidquid gignitur ab illa scien-
²⁰ tia — illud cognoscitur et est in Verbo obiective. Et sic est intelligendum illud quod sequitur: « Novit itaque Deus Pater omnia in se ipso, novit et in Filio; sed in se ipso tamquam se ipsum, et in Filio tamquam Verbum suum, quod Verbum natum est de omnibus his quae sunt in se ipso. Omnia similiter novit et

2 Filius] si C || de] ab E 3 Dei¹ om. HZ || quod] quia HZ 4 in qua] ita quod C ||
alia om. D 5 distorta] extorta H²Z || quia] quod G || beatus om. BC 6 omnia] illa E ||
sunt²] et B, et add. G 7 novit²] et add. B 10 qui om. A 11 Patris] in add. HZ
|| qua] et E || Pater² om. E 12 haec] non AC 13 ibidem om. E 13-14 Novit om. D
15 ibi] illud G, in add. E || ibi unum est] idem sunt F 16 quoniam] quantum A 17 non
om. E || nec om. FHZ || ipso²] non add. FHZ || est³ om. E 18 Hoc] quod HZ 19 est]
obiective in scientia verbi quod nascitur quia add. mg. H², add. Z || illa] ista HZ 21 illud
om. E || Deus] quod add. B || omnia om. F 22 ipso¹] tanquam se ipsum add. E 23 quod] quia B
24 omnibus om. E || his om. HZ || se om. F || et om. D 24-2 (p. 316) et... novit om. (hom.) E

¹ Supra, p. 308, lin. 2.
(PL 42, 1076s.).

² August., *De Trinit.*, XV, c. 14, n. 23

Filius, in se scilicet, tamquam ea quae nata sunt de his quae Pater novit in se ipso; in Patre scilicet tamquam ea de quibus nata sunt, quae ipse Filius novit in se ipso ». Qualiter tamen ista auctoritas sit intelligenda, *p o s t e a*¹ magis apparebit.

Ad aliud: quando dicitur² quod 'quando in aliquo sunt ordines' etc., ista propositio non est vera, propter falsam implicationem, quia implicatur ibi quod uterque ordinum habet tales gradus qui essent signa vel instantia. Et ideo quando dicitur quod intellectus divinus in primo instanti naturae comparatur ad essentiam suam et in secundo ad creaturam, hoc est simpliciter falsum,⁵ quia non sunt ibi talia instantia naturae, nec est quicumque ordo inter intellectionem divinae essentiae et inter intellectionem creaturae, sed est eadem omnibus modis. Verumtamen inter ipsam divinam essentiam cognitam et creaturam cognitam est ordo. Nec oportet quod sit ordo consimilis inter intellectionem et intellectionem¹⁰ qualis est inter obiecta, sicut nec requiritur tanta distinctio quanta potest reperiri inter obiecta.

Ad ultimum³ dico quod nihil essenziale divinum includit aliquem respectum ad creaturam. Utrum autem aliquis conceptus vel nomen significans aliquid essenziale divinum significet etiam¹⁵ respectum ad creaturam vel connotet aliquam creaturam, non curo ad praesens, quia hoc posito nihil est ad propositum, cum nihil tale possit esse realiter divina essentia.

1 scilicet *om.* F 2 in²] et E || scilicet *om.* F || tamquam *om.* E 3 ipse *om.* D || se *om.* HZ || tamen] autem EFHZ 5 quod *om.* D || aliquo] aliqua B 6-7 falsam implicationem] impl. falsi F 7 habet] haberet HZ 8 gradus *om.* E 9 naturae] quando *add.* E
10 suam] divinam F || falsum *mg.* B², *om.* A 11 ibi *om.* HZ || instantia] nec *add.* D || est] inest D || quicumque] talis HZ 12 intellectionem¹] intentionem BE || inter² *om.* EHZ || intellectionem²] intentionem E 13 ipsam *om.* D 14 ordo *om.* HZ 15 intellectionem¹] intelligentiam E 15-16 intellectionem] intentionem AB, intelligentiam E 18 nihil] nulum HZ 20 divinum] deo HZ || etiam] vel D 21 respectum *om.* E 22 curo] est cura HZ, conceditur D || praesens] prius G 23 possit] posset B

¹ *Infra*, d. 10, q. 1 (pp. 329, lin. 25 - 330, lin. 15).
lin. 7. ³ *Supra*, p. 308, lin. 18.

² *Supra*, p. 308,

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale ¹: nego maiorem quod 'nihil posterius alio est illi coaeternum'. Ad probationem dico quod prius et posterius duratione non sunt simul, tamen prius et posterius secundum originem possunt esse simul.

Ad aliud ² dico quod non universaliter et omni modo sicut corruptio se habet ad non-esse ita generatio se habet ad esse. Sed si habeat veritatem, praecise habet veritatem de generatione nova. De generatione autem quae est productio alicuius sine omni non-esse praecedente, non habet veritatem.

DISTINCTIO DECIMA

QUAESTIO I

UTRUM VOLUNTAS SIT PRINCIPIUM PRODUCTIVUM
SPIRITUS SANCTI]

15 Circa distinctionem decimam quaero utrum voluntas sit principium productivum Spiritus Sancti.

Quod non:

Quia nihil posterius potest esse principium communicandi prius; sed voluntas est aliquo modo posterior essentia; igitur non
20 potest esse principium communicandi essentiam.

Praeterea, si voluntas sit principium producendi Spiritum

2 quod] quia G 3 illi] sibi D || quod om. ABC 4-5 secundum originem] origine D
6 non] est add. F || et om. HZ || modo] verum add. F 7 se¹] substantiae C 8 generatione]
alicuius de add. (mg.) H², add. Z || nova mg. H², novo Z 10 esse om. E 19 posterior]
posterius HZ 21 sit] esset B

¹ Supra, p. 292, lin. 14.

² Supra, p. 292, lin. 20.

Sanctum, aut ergo in quantum voluntas, aut in quantum infinita. Si in quantum voluntas, ergo omnis voluntas; si in quantum infinita, ergo omne infinitum. Et per consequens Spiritus Sanctus esset principium productivum.

Praeterea, nihil producitur actu voluntatis nisi praecognitum. ⁵ Igitur si voluntas esset principium productivum Spiritus Sancti, Spiritus Sanctus esset praecognitus. Sed omne tale producitur per modum exemplaris, igitur Spiritus Sanctus producitur per exemplar et per ideam.

A d o p p o s i t u m:

10

Amor non producitur nisi per actum voluntatis; sed secundum beatum A u g u s t i n u m ¹ in diversis locis, Spiritus Sanctus est amor; ergo etc.

[RATIONES SCOTI]

Ad istam quaestionem dicitur p r i m o quod voluntas est ¹⁵ principium productivum; s e c u n d o quod est principium productivum alterius personae ab illa quae producitur per intellectum; t e r t i o, ex his, quod tantum sunt duae personae productae in divinis.

P r i m u m declaratur sic ²: « Principia productiva, ex quo ²⁰ non dicunt de se imperfectionem, reducuntur ad aliquod unum perfectum, vel ad aliqua perfecta in tanta paucitate ad quantam reduci possunt; non possunt autem omnia reduci ad unum prin-

1 quantum²] voluntas *add.* F 2 Si¹... voluntas² *om.* C 2-3 Si¹... infinita *om.* (*hom.*) G
3 Sanctus] communicaret *add.* (*mg.*) B² 4 esset] esse ABC, erit D || principium *om.* B
5 praecognitum] primogenitum B, *sed corr. mg. in primo cognitum* B², prius cognitum D, cognitum F 7 Spiritus Sanctus *om.* E || praecognitus] primogenitus B, *sed del.* B² 9 et *om.* D
12 in diversis locis *om.* F 15 istam *om.* Z || primo *om.* E 16-17 productivum] alicuius *add.* F, *om.* E 21 aliquod] aliud G || unum *om.* C 23 omnia *om.* F || ad *om.* E

¹ August., *De Trinit.*, XV, c. 16, n. 29 (PL 42, 1081); ibidem, XV, c. 19, n. 37 (PL 42, 1086). ² Scotus, *Ordinatio*, I, d. 10, q. un., nn. 8-9 (ed. Vaticana, IV, 341-342).

- cipium, — [productivum] vel activum —, quia illud unicum
 haberet determinatum modum agendi alterius istorum, scilicet
 naturae vel voluntatis, quia inter istos modos producendi non
 est aliquis modus medius; ergo non possunt haec reduci ad ma-
 5 iorem paucitatem quam ad dualitatem, principii scilicet productivi
 primi per modum naturae et per modum voluntatis. Et cum
 ista, ad quae tamquam ad perfecta stat tota ista reductio princi-
 piorum, sint simpliciter perfecta, ambo ista principia sub ratione
 propria sua ponentur in Deo ut est principium producens ».
- 10 « Ex his ultra. In quocumque est principium aliquod quod ex
 ratione sua est principium productivum, est in eo principium
 producendi si est in eo sine imperfectione et non intelligatur
 prae habere aliquod productum simpliciter adaequatum; in Deo
 est formaliter voluntas 'ex natura rei' et hoc sub ratione principii
 15 productivi libere respectu amoris, et patet quod est ibi sine im-
 perfectione; ergo erit in Deo principium producendi amorem, et
 hoc secundum proportionem perfectionis suae, ita quod sicut vo-
 luntas creata est principium producendi amorem tantum quanto
 amore ipsa potest amare obiectum (qui dicitur amor adaequatus),
 20 ita ista voluntas erit principium producendi amorem tantum
 quanto ipsa est nata amare obiectum infinitum: sed nata est
 amare obiectum amore infinito, ergo nata est esse principium
 producendi amorem infinitum ».

Ex hoc sequitur s e c u n d o, quia cum ¹ « principia pro-
 25 ductiva quae sunt natura et voluntas habeant oppositos modos

1 productivum Scot. || vel om. FHZ || activum om. HZ || unicum] unum HZ 3 vel] et E
 || istos om. EZ 6 cum] tamen HZ 7 tamquam ad perfecta] spectat F 8 sint] sicut F,
 ut HZ 9 sua om. E || ponentur] ponuntur G || est] scilicet D 11 eo] Deo D 13 prae-
 habere] habere D 15 productivi] igitur erit in Deo principium E || libere] liberi Scot. || respectu
 om. D 17 hoc] est add. E || suae EHZ, Scot. om. ABCDFG 18 creata om. E 19-21 amo-
 re... quanto om. (hom.) E 20 erit] est DF 21 quanto] quantum C 22 obiectum]
 infinitum add. D 24 Ex] et F || quia] quod BD 25 habeant] habent E

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, q. 4, n. 301 (ed. Vaticana, II, 305-306);
 textus cancellatus.

principiandi », non possunt eidem principio productivo competere. Et per consequens, cum ¹ intellectus divinus sit perfectus, sicut « intellectus in quantum est potentia operativa natus est intelligere obiectum quantum ipsum est noscibile, ita in quantum est potentia productiva notitiae genitae natus est esse principium ⁵ tantae notitiae quanta potest esse obiecti ». Et cum ista principia sint alterius rationis, oportet quod productiones et producta sint alterius rationis.

Ex istis sequitur quod tantum sunt duae personae productae, quia ² « si non sunt nisi duo principia productiva, tantum sunt ¹⁰ duae productiones numero. Probatio, quia utrumque principium productivum habet productionem sibi adaequatam et coaeternam; ergo stante ista productione, non potest habere aliam ».

[CONTRA RATIONES SCOTI]

Contra istam opinionem arguo. P r i m o, quia non pro- ¹⁵ batur sufficienter quod voluntas sit principium productivum Spiritus Sancti. Quia propositio illa accepta ³, scilicet ‘in quocumque est principium aliquod quod ex ratione sua est principium productivum, est in eo principium producendi’ etc., videtur esse neganda secundum istum D o c t o r e m. Quia si sic, sequeretur ²⁰ quod essent plures personae in divinis quam tres. Probatio istius: quia sicut intellectus est de se principium productivum notitiae, ita actus amandi Deum est de se productivus amoris habitualis.

1 principiandi] producendi B || productivo om. HZ 1-2 competere] producere D
2-3 divinus... intellectus om. (hom.) E 4 ipsum] in ipso E || est] obiectum add. E, om. C ||
ita] et D 5 est² om. E 6 potest] posset D || ista] ipsa G 9 Ex] sed praem. E || istis]
hoc E, his F || sequitur] tertium add. (mg.) E² 9-10 sunt... sunt² om. A 10 si om. CE ||
sunt¹] sint F || sunt²] sicut E, sed C 16 productivum] productionis A 17 Sancti om. A
|| scilicet om. D 18 principium¹] Spiritus Sancti quod add. A || ex] de F 19 in eo om. G
20 si om. E 21 essent] possent esse E || istius] consequentiae add. E 23 Deum om. HZ ||
se] principium add. Z || productivus] productivum HZ

¹ Scotus, ibidem, n. 302 (II, 308); textus cancellatus.
dem, n. 303 (II, 308-309).

² Scotus, ibi-
dem, n. 303 (II, 308-309). ³ Supra, p. 319, lin. 10.

Igitur cum actus amandi Deum sit in Deo sine omni imperfectione, erit in Deo principium producendi. Sed non potest esse principium producendi Spiritum Sanctum, quia secundum istum Doctorem¹ voluntas et non actus volendi est principium
 5 producendi Spiritum Sanctum. Igitur est aliqua alia persona producta a Spiritu Sancto.

Si dicatur quod actus amandi non habet ex ratione sua quod sit productivus amoris habitualis, sed tantum in nobis et non universaliter:

10 Contra: eadem facilitate dicetur quod voluntas ex ratione sua non habet quod sit productiva, sed tantum in nobis. Et ita argumentum illud non concludit plus de voluntate quam de actu amandi. Eodem modo potest argui de actu intelligendi respectu sapientiae, quod actus sciendi vel actus speculandi est
 15 principium productivum sapientiae. Nec valet dicere quod nulum istorum est productivum nisi alicuius imperfecti, et nihil imperfectum est in Deo, et ideo non potest esse productivum alicuius ad intra. Hoc non valet, quia sicut intelligere est perfectio simpliciter, ita sapientia est perfectio simpliciter. Igitur ita poterit
 20 aliquis actus intelligendi esse principium productivum sapientiae in divinis sicut intellectus est principium notitiae genitae.

Contra secundum² videtur, quod posito quod essent principia productiva alterius rationis, quod non oportet producta esse alterius rationis, quia principia alterius rationis possunt concurrere ad unum productum. Igitur ex pluralitate tali principio-
 25 rum productivorum non potest argui pluralitas productorum.

1 Deum om. DE 2 in Deo om. D 3 producendi om. E 5 alia om. D
 8 sit] est HZ 9 universaliter] ultra G 11 sua om. C || habet quod om. E 14 quod]
 quia DEHZ || actus² om. F 19 ita... simpliciter² om. (hom.) E || sapientia] ipsa essentia Z
 20 aliquis] alicui E || productivum om. E 22 secundum] istum HZ 23-24 quod...
 rationis² om. (hom.) E

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 10. q. un., n. 9 (IV, 342); ibidem, nn. 26-27 (IV, 350-351). ² Supra, p. 319, lin. 24.

Assumptum patet, quia secundum istum *Doctorem* ¹ essentia et intellectus concurrunt tamquam unum principium totale ad productionem Verbi, et tamen ista sunt alterius rationis. Similiter, si repugnet intellectui divino et voluntati divinae facere unum totale principium respectu unius personae productae, aut ⁵ hoc est quia unum est naturale et aliud liberum, aut quia utrumque est de se perfectum et infinitum se solo sufficiens in ratione principii productivi respectu sui producti. Primum non impedit, tum quia secundum *e u m* ² obiectum et voluntas in nobis concurrunt tamquam duae causae partiales respectu eiusdem volitionis pro- ¹⁰ ducendae; tum quia secundum *e u n d e m* ³ sicut intellectus paternus habens obiectum intelligibile sibi praesens est principium productivum Verbi, ita voluntas habens obiectum intelligibile sibi praesens est principium productivum Spiritus Sancti. Igitur sicut secundum *e u m* ⁴ essentia et intellectus faciunt unum totale ¹⁵ principium Verbi, ita ⁵ essentia quae est primum obiectum voluntatis et ipsa voluntas facient unum totale principium Spiritus Sancti. Igitur nec in Deo nec in nobis est repugnantia quin principium naturale et liberum faciant unum principium totale eiusdem producti. 20

Nec secundum impedit, quia sicut dictum est per *e u n d e m* ⁶, essentia divina et intellectus — non obstante infinita perfectione tam essentiae quam intellectus — faciunt unum principium totale respectu Verbi. Igitur, eodem modo, non obstante

1 patet *om.* E 6 aut] aliter H 7 de] per *add.* Z || in ratione] ad rationem E
 9 obiectum] intellectus D 10 eiusdem] eius A 10-11 producendae *om.* E 11 eun-
 dem] eum DEF 13-14 Verbi... productivum *om.* (*hom.*) CE 13 intelligibile] volubile
 F, volubile vel amabile (*mg.* H²) Z 14 sicut *om.* D 15 unum *om.* G 16-17 voluntatis
om. E 17 facient] faciunt F

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, q. 4, n. 310 (II, 313). ² Scotus, ibi-
 dem, q. 3, n. 226 (II, 263). ³ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, q. 3, n.
 221 (II, 259-260); ibidem, n. 226 (II, 263). ⁴ Scotus, ibidem, n. 310
 (II, 313). ⁵ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 10, q. un., nn. 48-49 (IV, 359-360).
⁶ *Supra*, lin. 1-3.

infinitate intellectus et voluntatis poterunt facere unum principium totale eiusdem producti.

Ex isto patet quod rationes probantes¹ quod voluntas non est principium Spiritus Sancti in quantum volens, et quod Pater⁵ et Filius non spirant Spiritum Sanctum in quantum diligunt se mutuo — per hoc scilicet quod voluntas ut prior actu volendi et etiam ut prior tali actu mutuo diligendi — non sunt sufficientes. Quia posito quod esset ibi talis prioritas et distinctio, non potest probari aliquod illorum esse principium sufficiens sine alio respectu¹⁰ talis personae, sicut nec potest probari quod natura sit principium sufficiens cuiuscumque personae sine intellectu et voluntate.

Si dicatur quod non est simile, quia nulla persona potest produci in divinis nisi per modum intellectus vel voluntatis, et ideo natura se sola sine intellectu et voluntate non potest esse¹⁵ principium totale cuiuscumque personae:

Hoc non satisfacit. De hoc enim est quaestio, an scilicet ex quo essentia est principium activum perfectum et infinitum, an possit esse principium sufficiens respectu alicuius personae, non concurrente intellectu et voluntate in ratione principii²⁰ productivi, sicut ponis essentiam et intellectum esse principium totale personae secundae sine voluntate. Et posset aequè rationaliter probari unum sicut reliquum. Ita enim videmus in nobis quod essentia vel natura est principium productivum sine intellectu et voluntate sicut intellectus sine voluntate.

²⁵ Confirmatur, quia essentia est prior intellectu se-

4 volens] voluntas HZ 6 ut] est D, sit HZ || prior] priorum A || et om. E 7 etiam
om. D || mutuo] se add. interl. H², add. Z 8 et om. C 10 natura] non E 13 nisi
om. E || modum] medium Z || vel] et B 14 natura] de add. F 15 cuiuscumque] cuiusli-
bet F 16 non om. A || enim] non B || est quaestio] inquit quaestio D 17 essentia] na-
tura D || perfectum] perfectissimum E 22 videmus] videtur DHZ 23 productivum
om. F 24 sicut... voluntate² mg. F², om. (hom.) A 25 Confirmatur] consimiliter F

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 6, q. un., n. 27 (IV, 102); ibidem, I, d. 12, q. 1, nn. 14-19 (V, 32-35).

cundum istos¹; ergo in illo priori habere personam productam; et per consequens esset persona aliqua producta ante Filium. Ita enim arguunt quod esset aliqua persona producta ante Spiritum Sanctum si produceretur a voluntate in quantum volens, quia voluntas habens obiectum diligibile sibi praesens est prior 5 actu volendi.

Si dicatur quod non est simile, quia voluntas perfecta habens obiectum diligibile sibi praesens in supposito conveniente est principium productivum sufficiens, non sic essentia ut prior intellectu: 10

Hoc non sufficit. Primo, quia hoc deberet probari, scilicet quod essentia non est sic sufficiens, et quod voluntas est sic sufficiens. Quia eadem facilitate qua tu dicis quod essentia non est sufficiens sine intellectu, eadem facilitate diceret adversarius quod voluntas non est sufficiens sine actu volendi. Secundo non 15 sufficit, quia sicut ex prioritate voluntatis habentis obiectum diligibile sibi praesens non potest probari quod prius sit principium spirandi Spiritum Sanctum quam habeat actum volendi, — immo cum tali prioritate stat etiam prioritas actus volendi respectu actus spirandi secundum istos² —, ita ex tali prioritate non 20 potest probari quod sit principium spirandi et non actus volendi, immo stat quod tam voluntas quam actus volendi sit principium spirandi Spiritum Sanctum.

Si dicatur quod non, quia in nobis videmus quod ipsa

1-2 productam]	productivam B	2 producta om. E	3 persona om. C	4 vo-
lens] voluntas Z	5 quia om. E voluntas om. E	8 diligibile]	intelligibile D	9 suf-
ficiens] sed add. Z non]	nec G, rep. C ut]	ipsa add. Z, om. A prior]	est add. Z, om. A	
10 intellectu om. A	11-12 Hoc... essentia om. A	12 quod ² om. D	12-13 et... suffi-	
ciens om. (hom.) G est sic ²] vere sit A	14 est]	esset D	14-15 intellectu... sine om. (hom.) C	
15 sine] in D	16 sicut]	illud G	17 praesens]	prius G prius] primum G
quod E immo]	quia (mg. H ²) Z	19 cum om. E	19-20 respectu actus spirandi om. E	
20 spirandi] etiam add. HZ secundum]	habet Z	21 volendi]	loquendi G	24 videmus]
videtur D	24-1 (p. 325) Si... obiecto om. C			

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 2, qq. 1-4, n. 296 (ed. cit., II, 303).

² Cf. supra, d. 9, q. 3 (pp. 294-297).

sola voluntas cum obiecto praesente sufficit, et ideo etiam in Deo sufficiet, c o n t r a: quamvis voluntas creata cum obiecto sufficiat respectu producti primi a voluntate, si tamen essent duo producta a voluntate necessario ordinata, vel inter voluntatem et productum esset aliquod medium non productum a voluntate, ultimum productum necessario esset a priori medio in aliquo genere principii. Igitur eodem modo in divinis, si actus volendi sit prior actu spirandi, oportet quod habeat rationem principii respectu ipsius.

10 Assumptum patet, quia secundum istos¹, omnis effectus sufficienter dependet ex suis causis essentialibus, ergo nihil est essentialiter prius aliquo effectui nisi sit causa illius in aliquo genere causae. Igitur omne prius — sive productum sive non productum a voluntate — respectu actus producti a voluntate, est
15 causa ipsius actus in aliquo genere causae.

Ex praedictis patet contra tertium² quod ex dualitate principiorum productivorum — si poneretur — non potest probari trinitas personarum, quia non potest probari dualitas personarum productarum, cum — sicut probatum est³ — non potest probari
20 quin illa principia productiva possint concurrere ad unum productum.

Praeterea, non potest probari quin unum principium productivum habeat diversa producta alterius rationis, cum productivum unius rationis possit habere producta alterius rationis.

1 ideo] ita add. DEFG || etiam] illa relatio C 2 sufficiet] sufficiens est C, sufficeret DE
|| obiecto] necessario add. C 2-5 sufficiat... productum² om. C 7 volendi om. E 11 ex]
a E 15 actus om. E 16 quod] quia D 17 poneretur] ponerentur D || potest]
posset E 18-19 trinitas... probari om. (hom.) E 20 possint] possunt ABCGHZ, possent
E || unum] principium add. E 22-23 productivum om. F 23-24 alterius... producti-
vum om. G || cum... rationis² om. (hom.) F 24 possit] posset B

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 2, p. 1, qq. 1-2, n. 51 (ed. cit., II, 155);
cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, prol., q. 1 (ed. cit., I, 34).

² Supra, p. 320, lin. 9. ³ Supra, p. 321, lin. 22.

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo dico aliter ad quaestionem, dicendo consequenter ad dicta in praecedentibus distinctionibus¹, primo, quod voluntas est principium elicitivum spirationis; secundo, quod supposita productione in divinis non potest evidenter inferri esse plures⁵ productiones; tertio, quod ex pluralitate productionum non potest inferri evidenter tantum dualitas productionum; quarto quod omnia ista sola fide tenentur.

Primum declaratur, quia secundum veritatem fidei Spiritus Sanctus vere producitur a Patre et Filio. Igitur si sit aliquod¹⁰ principium productivum ipsius — cum illud non possit esse relatio, quia una relatio non potest esse principium elicitivum alterius relationis correlativae, nec sui ipsius — oportet quod principium elicitivum sit aliquod absolutum. Sed ostensum est prius² quod nihil est absolutum in divinis nisi essentia divina,¹⁵ quae omnibus modis ex natura rei est voluntas. Igitur nisi aliquis modus grammaticalis vel logicalis impediat, sicut concedendum est de essentia quod est principium elicitivum spirationis, ita est eodem modo concedendum de voluntate. Qualiter tamen aliter potest haec verificari 'essentia est principium spirandi' et aliter²⁰ ista 'voluntas est principium spirandi' propter hoc quod subiectum unius aliquid connotat quod non connotat subiectum alte-

2 dico *om.* C 3 distinctionibus] quaestionibus D, de HZ || voluntas *om.* E 5 evidenter *om.* F 9 secundum *interl.* B2, *om.* AC || veritatem] veritate C 11-12 esse relatio *om.* A 12 quia] cum E || potest] possit BE 13-18 alterius... elicitivum *om.* (*hom.*) E 13 relationis] rationis FG || ipsius] patet *add.* F 14 sit] erit HZ 16 est *om.* C 17 modus] vel *add.* D 19 aliter *om.* E 20 haec] hoc E || spirandi] producendi G

¹ Supra, d. 6, q. un., d. 7, qq. 2-3, d. 9, q. 1 (pp. 96-97, 141-147, 152s, 270-275).

² Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, qq. 1-2 (ed. cit., pp. 17-49 et 54-71); etiam supra, d. 6, q. un., d. 7, qq. 1-2, d. 9, q. 3 (pp. 87ss., 110ss., 136ss., 295ss.).

rius, potest patere in secunda quaestione distinctionis sextae ¹, si illa quae ibi dicuntur ad ista applicentur.

Praeterea, quod voluntas sit principium spirandi patet ex auctoritatibus *S a n c t o r u m*, quia secundum *S a n c t o s* Spiritus Sanctus est amor et caritas, sed talis persona producitur a voluntate tamquam a principio elicitivo, ergo etc.

Et si quaeratur an actus volendi sit principium Spiritus Sancti, dico quod actus volendi et actus intelligendi est simpliciter principium spirandi, quia est omnibus modis idem cum divina essentia et cum divina voluntate. Nec ex hoc sequitur quod ante Spiritum Sanctum producat^{ur} aliqua persona mediante sola voluntate, quia omnia talia argumenta supponunt falsum, scilicet quod sit aliqua distinctio inter essentiam et voluntatem, vel inter voluntatem et actum volendi et intelligendi. Si tamen esset aliqua distinctio, posset rationabiliter dici quod sola voluntas esset principium Spiritus Sancti, et eodem modo quod solus intellectus esset principium elicitivum Verbi. Cuius ratio posset assignari: quia semper tanta est variatio et distinctio — vel maior — in relationibus quanta est in fundamentis. Et ideo si essentia et intellectus essent duo principia partialia et unum totale elicitivum Verbi, oporteret quod alia paternitas fundaretur in essentia et alia in intellectu, et ita essent duae paternitates in divinis, quod non est concedendum. Et hoc est maxime contra istos tenentes contrarium, quia dicunt ² quod in paternitate nulla est talis distinctio, formalis etiam, quod tamen requireretur si fundaretur immediate tam in essentia quam in intellectu.

1 secunda] prima HZ	4 quia] quod A Sanctos <i>om.</i> E	5 sed] si A	7 quae-
ratur] dicatur E	9 quia] qui E	10 cum divina <i>om.</i> F	14 et ²] vel D Si] sed G
15 esset] est C, esse D	17 esset] est F Verbi] gratia <i>add.</i> Z	19 quanta] quam D	
20 partialia <i>om.</i> G totale] principium <i>add.</i> E	21 alia] illa E	22 in ¹ <i>om.</i> A	25 etiam
<i>om.</i> D requireretur] sequeretur HZ si] et D fundaretur] fineretur G	26 in intellectu]		voluntate F

¹ Rectius, d. 7, q. 2, supra, pp. 141-148.
26, q. un., n. 88 (ed. cit., VI, 46).

² Scotus, *Ordinatio*, I, d.

S e c u n d u m declaratur, scilicet quod ex productione divina non potest inferri evidenter plures esse productiones in divinis. Quia ubicumque est unum principium productivum, non potest inferri evidenter pluralitas productionum. Sed, sicut frequenter ostensum est¹, in Deo est precise unum prin-⁵ cipium productivum, quia ibi est tantum unum absolutum omnino indistinctum. Igitur non potest inferri evidenter quod sunt plures productiones in divinis.

T e r t i o dico quod ex pluralitate productionum in divinis non potest inferri evidenter tantum dualitas, quia non potest¹⁰ sufficienter probari quin unum principium productivum possit esse respectu plurium productorum quam duorum.

Ideo dico, q u a r t o, quod sola fide tenetur quod tantum sunt duae personae productae et una non-producta, et ideo trinitas personarum sola fide tenetur.¹⁵

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale dico² quod voluntas nullo modo est posterior quam essentia, non plus quam essentia sit posterior essentia.

Ad secundum³ dico quod nec voluntas in quantum voluntas²⁰ nec in quantum infinita est, est principium spirandi Spiritum Sanctum, sed in quantum voluntas est formaliter et omni modo essentia divina. Et ideo omne quod est formaliter et omni modo ex natura rei divina essentia est principium spirandi Spiritum

4 Sed] quia *add.* D 5 frequenter] dictum est et *add.* F || est¹ *om.* F || Deo] non *add.* E ||
 praecise] praecipue HZ 6 omnino *om.* (*cum lac.*) A 8 in divinis *om.* F 10 eviden-
 ter *om.* BD 11 principium *om.* HZ 13 tantum *om.* E 14 non] est *add.* F || non-pro-
 ducta] improducta GHZ 18 quam¹ *om.* F || sit] est HZ || posterior] quam *add.* D
 21 est¹ *om.* CEFG 22 omni modo] omnino (*etiam infra*) HZ

¹ Supra, d. 7, qq. 1-2 (pp. 113ss., 141ss.). ² Supra, p. 317, lin. 18.

³ Supra, p. 317, lin. 21.

Sanctum. Sed Spiritus Sanctus, quamvis sit realiter et perfecte divina essentia, non tamen est formaliter divina essentia, et ideo non est principium spirandi Spiritum Sanctum.

Ad tertium¹ dico quod illa propositio 'nihil producit actum voluntatis nisi praecognitum' potest intelligi dupliciter. Vel quod actus voluntatis elicitus sit quo voluntas producit, et sic potest concedi in creaturis, quia tale productum est volitum, et nihil est volitum a voluntate creata nisi praecognitum. Tamen in Deo est simpliciter falsa, quia in Deo actus voluntatis et actus intellectus et voluntas sunt omnibus modis idem, nec plus distinguitur actus voluntatis a voluntate quam distinguitur voluntas a voluntate. Verumtamen non est forte propria locutio 'actus voluntatis divinae', sed magis proprie dicendum est 'actus volendi vel velle quod est voluntas divina'. Et ideo sicut Spiritus Sanctus qui producit voluntate non est praecognitus, ita nec Spiritus Sanctus qui producit actum volendi est praecognitus.

Aliter potest intelligi quod quicquid producit actum voluntatis est praecognitum, quia quicquid est a voluntate est praecognitum. Et sic est falsa etiam in creaturis, quia volitio quae producit a voluntate non est praecognita.

Et si dicatur quod voluntas est prior Spiritu Sancto, et similiter intellectus est prior Spiritu Sancto, et in illo priori Pater intelligit Spiritum Sanctum, ergo prius intelligit antequam producat Spiritum Sanctum:

Dico quod Pater est prior et similiter intellectus et etiam intellectio est prior aliqua prioritate Spiritu Sancto, sicut dictum

1 Sed] et E || Sed Spiritus Sanctus *om.* D 2 tamen] tantum C 2-3 formaliter...
 est *om.* (*hom.*) E 5 praecognitum] per cognitum G || quod] quia F 7 quia] quod BDG
 8 praecognitum] cognitum D, primogenitum B, *sed corr.* B2, et *add.* F 10 et voluntas *om.* D
 11 distinguitur *om.* B 12 propria] proprie E 13 dicendum] dicendus EHZ || vel]
 quam E 14-15 producit] a *add.* EF 17 intelligi] dici E 19 sic *om.* E || falsa] fal-
 sum F || etiam *om.* G 22 et... Sancto *om.* (*hom.*) F || intellectus] non D 23 Pater *om.* E
 || intelligit *om.* E 26 sicut] illud HZ

¹ Supra, p. 318, lin. 5.

est prius, distinctione nona ¹. Et potest aliquo modo concedi quod Pater intelligit Spiritum Sanctum in illo priori, quia secundum beatum Augustinum, XV *De Trinitate*, cap. 14 ²: Pater intelligit omnia in se ipso. Igitur intelligit Spiritum Sanctum in se ipso, et per consequens in illo priori intelligit Spiritum Sanctum. ⁵ Et ita potest concedi aliquo modo quod Pater in illo priori producit Spiritum Sanctum, quia scilicet in se ipso producit Spiritum Sanctum. Unde sicut conceditur quod Spiritus Sanctus est in Patre, ita potest sub bono intellectu concedi quod Spiritus Sanctus producit in Patre, et per consequens Pater producit Spiritum ¹⁰ Sanctum in se ipso, et per consequens producit Spiritum Sanctum in illo priori. Sed ex hoc non sequitur quod sit praecognitus, sed solum sequitur quod sit cognitus in aliquo priori Spiritu Sancto. Et hoc est verum, sicut est verum quod est in aliquo priori Spiritu Sancto, quia est in Patre qui est prior Spiritu Sancto. ¹⁵

[QUAESTIO II]

UTRUM SPIRITUS SANCTUS LIBERE PRODUCATUR]

Secundo quaero utrum Spiritus Sanctus libere producat.

Quod non:

Quidquid libere producit, producit contingenter; sed ²⁰ Spiritus Sanctus non producit contingenter, quia tunc esset contingens; ergo etc.

3 beatum *om.* D 4 Igitur] creatura A 4-5 Igitur... ipso *om.* (*hom.*) E 5 ipso
om. D || intelligit *om.* HZ || Sanctum *om.* F 6 ita] ideo G 6-7 Et... Sanctum *om.*
(*hom.*) C 7-8 quia... Sanctum *mg.* F², *om.* (*hom.*) E 9 quod] quia D 10 in Patre
om. G 11 in... Sanctum² *om.* (*hom.*) E 12 Sed¹] et HZ || quod] non C 13 Spiritu
Sancto *om.* F 14-15 Et... Sancto¹ *om.* (*hom.*) A 14 quod] quia D 15 est¹ *om.* F
19 non] quia *add.* DE, arguitur *add.* HZ 20 producit² *om.* A 20-21 sed... con-
tingenter *om.* (*hom.*) D 21-22 quia... contingens *om.* E

¹ Supra, d. 9, q. 3 (pp. 305s.).
(PL 42, 1077).

² August., *De Trinit.*, XV, c. 14, n. 23

A d o p p o s i t u m :

Voluntas est potentia libera, igitur illud cuius principium productivum est voluntas producitur libere; huiusmodi est Spiritus Sanctus, sicut dictum est in praecedenti quaestione; igitur etc.

5

[OPINIO SCOTI]

Ad quaestionem communiter respondetur quod Spiritus Sanctus libere producitur; — et hoc distinguendo liberum contra naturale: ut Filius producitur naturaliter non libere, e converso Spiritus Sanctus producitur libere non naturaliter. Nec obstat
10 quod Spiritus Sanctus necessario producitur, quia necessitas stat cum libertate.

Unde aliqui¹ primo probant quod necessitas stat cum libertate respectu eiusdem. Secundo ostendunt in quo consistit ratio libertatis. Primum probant per beatum Augustinum
15 in *Enchiridion*, cap. 83 vel 72²: « Sic, inquit, oportebat fieri hominem, ut bene velle possit, et male; nec gratis et frustra, si bene; nec impune, si male ». Et sequitur: « Sic erit, ut male velle non possit; nec ideo libero carebit arbitrio; quippe liberius erit quod omnino non potest servire peccato ». Et subdit quasi pro proba-
20 tione: « Neque enim culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati sic esse volumus, ut esse miseri non solum non velimus, sed nequaquam velle possimus ».

Praeterea, Anselmus, *De libero arbitrio*, cap. 1³: « Qui

2 illud om. F || cuius] est add. D 4 igitur om. C 4-7 dictum... producitur om. E
13 respectu eiusdem om. D 14 ratio libertatis] totaliter libertas E 15 vel om. CE || 72]
ubi add. E, add. mg. C², || fieri] prius add. Z, add. mg. H² 16 et frustra del. H², om. Z
17 Et sequitur] postea vero (mg. H²) Z 18 quod] quando F 19 potest] poterit E, Aug.
|| quasi om. G || pro om. E 20 enim om. B 21 aut] nisi D || qua] quia F, quamvis sic
aeque D 22 possimus] possumus D

¹ Scotus, *Quodl.*, q. 16, n. 8 (ed. Wadding, XII, 453-454). ² Augustinus, *Enchiridion*, c. 105 (PL 40, 281; CCL 46, 106). ³ Anselmus, *De libero arbitrio*, c. 1 (PL 158, 491; ed. Schmitt, I, 208).

sic habet quod decet et expedit, ut hoc amittere nequeat, liberior est quam ille qui sic habet hoc ipsum, ut possit perdere ». Et ex hoc concludit: « Liberior est igitur voluntas quae a rectitudine declinare nequit ».

« Praeterea ¹, probatur per rationem. Primo, quia voluntas ⁵ divina necessario vult bonitatem suam, et tamen in volendo eam est libera, igitur etc. Minor probatur, quia potentia operans circa unum obiectum, non absolute sed in ordine ad aliud, est operativa circa utrumque obiectum, sicut arguit *Philosophus*, II *De anima* ², de sensu communi. Sed voluntas divina refert ad ¹⁰ finem omnia alia, ergo operatur circa omnia alia. Sed circa illud quod est ad finem libere operatur et contingenter, ergo libere vult bonitatem suam ».

« Praeterea secundo probatur idem propter quid, et primo sic. Actio circa finem ultimum est perfectissima; in tali actione ¹⁵ necessitas in agendo est perfectionis; ergo necessitas in ea non tollit sed magis ponit illud quod est perfectionis; cuiusmodi est libertas ».

« Praeterea, condicio intrinseca ipsius potentiae — vel absolute vel in ordine ad actum perfectum — non repugnat perfectioni in operando. Nunc autem libertas vel est condicio intrinseca ²⁰ voluntatis absolute vel saltem in ordine ad actum volendi. Igitur ipsa libertas potest stare cum condicione perfecta possibili in operando. Talis condicio est necessitas, et specialiter ubi ipsa est possibilis. Est autem semper possibilis, ubi neutrum extremum requirit contingentiam in operatione quae est medium inter ²⁵ extrema. Sic est in proposito, igitur etc. »

1 nequeat] non queat H2Z 2 habet om. E || ut possit perdere] quod habet amittere potest (mg.) E² 8 unum] aliquod D 8-9 operativa] operans D 10 divina om. E
14 sic om. D 15 perfectissima] et add. D 16 in ea om. F || non om. A 17 illud om. HZ || cuiusmodi] cuius G 19 in ordine] ordinate E 20 libertas] vel condicio add. E
23 specialiter] simpliciter G || ubi] de D

¹ Scotus, *Quodl.*, q. 16, n. 8 (ed. Wadding, XII, 454). ² Aristot., *De anima*, II, c. 4, t. 37 (415b 15-21).

Circa secundum dicitur ¹ « quod cum dicitur voluntatem necessario velle, necessitas potest determinare actum volendi ut terminatur ad obiectum, et sic est verum manifestum, intelligendo de bonitate divina. Aut potest necessitas determinare
 5 actum ut egreditur a voluntate. Et hoc potest intelligi dupliciter. Uno modo ut sit necessitas praevia ad voluntatem et voluntas intelligatur cadere sub necessitate tamquam impellente in actum et figente in actu. Si sic esset, voluntas ageretur et non ageret; nec staret in tali actu libertas. Alio modo potest intelligi neces-
 10 sitas concomitans, ita quod ipsa intelligatur cadere sub voluntate, sic quod voluntas, propter firmitatem libertatis suae, sibi ipsi necessitatem imponit in eliciendo actum et in perseverando sive figendo se in actu, et ideo concomitatur eum necessitas naturae ».

Aliter dicit Doctor cuius opinio ad primum articulum
 15 est recitata ²: « Unde qualiter voluntas, licet sit necessario agens, non tamen naturaliter agens, cum non possit natura magis esse determinata ad agendum, quam quod sit necessitata ad agere » ? Declarat sic: « Omne, inquit, naturale agens vel est omnino primum, vel si est posterius, est ab aliquo priori naturaliter determi-
 20 natum ad agendum. Sed voluntas numquam potest esse agens omnino primum. Sed nec potest esse determinata naturaliter ab alio agente superiori, quia ipsamet est tale activum quod se ipsam determinat ad agendum, sic intelligendo quod si voluntas aliquid

1 dicitur] dico E	2 volendi om. E	3 verum] et add. DFGHZ	6 ut om. A
praevia] prima DEGHZ	7 necessitate] et add. G impellente] impellentes A		8 figente]
figentes A in om. A actu] et add. F Si om. E ageretur] agere A, ageret BG			9 actu] casu E
potest intelligi] intelligitur Z	11 firmitatem] infirmitatem FG		12 actum] suum add. D
perseverando] proseguendo F, actum add. E	13 figendo] fingendo ABF necessitas]		
entitas G	15 est] erat HZ recitata] recitanda D, si inquit quaeratur add. (mg. H ²) Z qua-		
liter] est quod H ² Z	17 agendum] agnoscendum G necessitata] necessitas CDF		18 De-
clarat] dicit E	19 est ¹] ab aliquo add. E, om. G		19-20 determinatum] determinata
ABC, determinatur G	21 alio] illo A, aliquo D		22 ipsamet] ipsam C

¹ Sententialiter ex Henrico Gandav., *Summa*, a. 47, q. 5 (ed. Parisiis 1520, II, f. 27 X - f. 28 Z); legitur ut additio in ed. Wadding, XII, 454.

² Scotus, *Quodl.*, q. 16, n. 15 (ed. Wadding, XII, 457).

necessario velit, puta *a*, non tamen illud velle naturaliter causatur a causante voluntatem, etiam si naturaliter causaret voluntatem. Sed posito actu primo quo voluntas est voluntas, si ipsa sibi relinqueretur et si possent contingenter habere vel non habere hoc velle, tamen se ipsam determinaret ad hoc velle ». 5

« Quando igitur dicitur quod naturale agens non potest magis determinari quam quod necessitetur », respondetur quod « licet necessarium sit summe determinatum quoad exclusionem indeterminationis ad utrumlibet, tamen aliquod necessarium alio modo est determinatum quam aliud, sicut ignem esse calidum 10 vel caelum esse rotundum est determinatum a causante vel dante esse caeli et rotunditatem. Sed grave est determinatum ad descensum, non habito necessario ab ipso generante actum descendendi, sed tamen habito ab ipso principio naturaliter determinativo ad descendendum. Voluntas autem creata, si necessario vult aliquid, 15 non est sic determinata a causante ad illud velle sicut grave ad descensum, sed tantum a causante habet principium determinativum sui ad velle ».

« Si dicatur: si descensus gravis causetur a gravitate intrinseca, tunc grave movet se; qualiter igitur non aequè libere, sicut vo- 20 luntas movet se ad illud velle respectu cuius ipsa voluntas est necessaria ratio causandi? » Respondet: « Illa causatio gravitatis respectu descensus est naturalis, et ista est libera, quia hoc est hoc et illud est illud ».

Breviter igitur dicit « quod forma et modus essendi, agere et 25 modus agendi sunt immediata. Ideo sicut non est alia ratio quare

3 quo *om.* D 6 igitur] etiam HZ 6-7 magis *om.* G 7 quod¹] quam G
8-9 indeterminationis] determinationis G, indeterminativis Z, quo *add.* G 9 alio] aliquo D
10 determinatum] magis *add.* D 11 vel¹] et F || esse *om.* E || est] quae C 12 et] ad E
13 actum] actu CG 14 determinativo] determinato B, vel -to *add.* A 15 descenden-
dum] descensum E 16 causante] creante (*etiam infra*) H²Z 18 sui] suum G 19 si²]
quod D 21 ipsa] et *add.* G 22 Respondet] respondetur E 23 ista] non *add.* (*interl.*)
B² || est² *om.* Z 25 igitur *om.* D || dicit] dicitur D || forma] esse H²Z || essendi] et *add.* F
26 Ideo] unde HZ || alia] aliqua F

hoc habet talem modum essendi nisi quia est tale ens, sic non est alia ratio quare hoc habet talem modum agendi, puta libere — licet necessario agat — nisi quia est tale principium activum, scilicet liberum ». Sic igitur tenetur quod Spiritus Sanctus neces-
 5 sario producit et libere, sed tamen non naturaliter.

[CONTRA OPINIONEM SCOTI]

Sed salva reverentia quorumcumque, magis videtur hic esse difficultas de verbis quam de re. Quia supponendo quod omnis actio voluntatis sit libera, et quod produci libere non sit aliud
 10 quam produci a voluntate, non est alia quaestio quaerere 'utrum libertas stet cum necessitate' quam quaerere 'utrum voluntas possit aliquid necessario velle' vel quaerere 'utrum voluntas possit esse alicuius principium necessario activum seu productivum'. Et tamen de hoc non faciunt magnam difficultatem, supponendo quod
 15 voluntas possit aliquid necessario velle, maxime divina.

Arguendo contra praedictam opinionem, p r i m o ostendam quod secundum usum auctorum libertas, secundum quod distinguitur contra principium naturale activum, est quaedam contingentia vel indifferentia; ex quo sequitur quod libertas non stat
 20 cum necessitate. S e c u n d o arguam in speciali contra modum salvandi aliter libertatem in voluntate quam in alio principio necessario activo.

P r i m u m non potest ratione probari, sicut nec significata vocabulorum. Et ideo arguam per auctoritates. Primo, auctoritate

1 hoc om. E || talem om. (lac.) A 1-2 essendi... modum mg. H², om. D 2 ratio] causa F || hoc om. E 3 licet necessario agat del. H², om. Z || licet] sed E || agat] agit E
 5 et om. F 7 quorumcumque] cuiuscumque D 8 del] in D || supponendo] supposito EGHZ
 9 produci] producit C 11 stet] stat A 12 aliquid... possit² om. (hom.) C || quaerere om. D
 14 de hoc] haec HZ || magnam] gravem D || difficultatem] et add. EFG
 16 Arguendo] arguo F, tamen add. (mg. H²) Z 17 quod¹ om. F || usum] doctorum et add. E || auctorum] quod add. DF
 18 naturale] naturaliter F 21 salvandi] ponendi E || alio] aliquo C
 24 arguam] arguo Z || Primo om. C || auctoritate] per auctoritatem Z

Philosophi, II *Physicorum*¹, ubi distinguens principia activa, distinguit ea in naturam et intellectum. Tunc quaero: aut intendit distinguere intellectum respectu cuiuslibet suae operationis a principio activo naturali, aut non. Si sic, igitur intellectus respectu nullius est principium activum naturale, quod est manifeste falsum etiam secundum istos. Si enim hoc esset verum, Filius in divinis non magis produceretur naturaliter quam Spiritus Sanctus, quod ipsi negant. Si non, igitur oportet quod hoc sit quia aliter est principium aliquorum actuum et aliter aliorum. Sed non potest dari talis indifferentia nisi quia aliquos actus habet in sua potestate et aliquos non, et ita intellectus ibi distinguitur a natura respectu operationum respectu quarum contingenter se habet.

Praeterea, IX *Metaphysicae*², distinguit Philosophus inter potentias rationales et irracionales, quia potentiae rationales valent ad opposita. Ex hoc arguo sic: omnis potentia quae valet ad opposita, contingenter agit; sed potentia rationalis valet ad opposita; ergo contingenter agit. Sed potentia rationalis et potentia libera, secundum istos, idem sunt. Unde dicunt sic³: « Divisio principii activi diversis nominibus exprimitur, non solum apud diversos, sed etiam apud Aristotelem, ut patet ex II *Physicorum*⁴, ubi praemisit 'secundum propositum et non secundum propositum', subdit 'quia ab intellectu et natura'; et in IX *Metaphysicae*⁵: 'rationales et irracionales potentiae'. Per ista 'non secundum propositum' et 'a natura' et 'potentia irrationalis' in-

2 ea om. E 4 naturali] naturaliter E 6 secundum] per F 7 naturaliter] magis add. G 8 ipsi] isti EZ 9 actuum] activum GZ 10 indifferentia] differentia DEGHZ 12 contingenter om. A 14 inter om. E || potentias] naturales add. F || irracionales] quare rationales A || potentiae om. HZ 17 agit] a et lac. A 19 activi om. E || nominibus] modis D 20 ex] in Z, om. G 22 quia] quod D 24 a om. HZ
24-1 (p. 337) intelligitur om. D

¹ Aristot., *Physica*, II, c. 5, t. 49 (196b 21-22). ² Aristot., *Metaph.*, IX, c. 5, t. 10 (1048a 3-4). ³ Scotus, *Quodl.*, q. 16, n. 13 (ed. Wadding, XII, 456-457). ⁴ Aristot., *Physica*, II, c. 5, t. 49 (196b 18-19 et 196b 22). ⁵ Aristot., *Metaph.*, IX, c. 5, t. 10 (1048a 3-4).

telligitur principium activum quod communiter dicimus naturam. Per alia tria intelligitur aliud principium activum in quo concurrunt respectu actus extrinseci intellectus et voluntas ».

Ex isto patet quod Philosophus per 'secundum propositum, intellectum et potentiam rationalem' intelligit principium activum liberum seu principium activum distinctum contra principium activum naturale. Igitur respectu cuiuscumque aliquid est principium activum, et respectu eiusdem non dicitur potentia rationalis activa, respectu eiusdem dicitur principium activum naturale, secundum quod principium activum naturale distinguitur contra principium activum liberum. Sed omne principium activum respectu cuius necessario agit, respectu illius non potest dici potentia rationalis, quia respectu illius non potest dici rationalis, quia respectu illius non potest dici potentia valens ad opposita, igitur respectu illius dicitur principium activum naturale. Et ita, apud philosophos, idem sunt principium activum naturale et principium activum necessarium. Hoc patet per Philosophum et Commentatorem, IX *Metaphysicae*, commento 10, ubi Philosophus distinguens inter potentias rationales et irracionales subdit¹: « Tales quidem potentias necesse, quando ut possunt activum et passivum appropinquant, hoc quidem facere, illud vero pati. Illas vero non necesse ». Ubi dicit Commentator²: « Potentiae, quae sunt sine ratione, quando |§ agens appropinquat passo, et non est illic aliquod impediens extrinsecum, §| necesse est ut agens agat et pa-

1 activum om. HZ || quod om. E 2 tria] causa E 3 respectu om. GHZ 6 activum om. HZ 7 activum om. E || aliquid] aliud BD, aliquod F 10 naturale¹... activum om. (hom.) G 11-12 Sed... activum om. E 12 illius] cuius A 13 quia] et EG
15 igitur] ideo HZ 15-16 naturale om. AC 16 Et om. F || ita om. G || apud] secundum D
17 necessarium] seu necessario add. DEGHZ 19 10] 9 HZ 20 irracionales] et add. B
21 necesse] est add. EGHZ || ut possunt del. H², om. Z || activum et om. G || activum et passivum trp. CD 24-25 agens... extrinsecum om. A

¹ Aristot., *Metaph.*, IX, c. 5, t. 10 (1048a 5-7).
Metaph., IX, t. 10 (ed. cit., VIII, f. 110v).

² Averroes, *In Aristot.*

tiens patiatur ». Et subdit: « Aliae vero potentiae, scilicet quae sunt cum ratione, non est necesse, quando appropinquant suis agendis, ut agant ». Ex isto patet quod Philosophus et Commentator non ponunt potentiam rationalem respectu alicuius actionis nisi quam habet agens in sua potestate quod possit agere et non agere. Igitur si idem sunt potentia rationalis et libera, respectu nullius dicitur potentia libera nisi respectu cuius est indifferens et contingenter se habet.

Praeterea, haec videtur esse intentio Damasceni in *Sententiis* suis, cap. 40¹, ubi dicit quod illa quae sunt in potestate nostra ut faciamus ea vel non faciamus, sunt obiecta liberi arbitrii. Igitur potentia non est libera respectu aliquorum nisi quae habet in sua potestate ut faciat vel non faciat. Unde dicit Damascenus sic²: « Eorum quae fiunt, haec quidem sunt in nobis, haec autem non in nobis. In nobis quidem sunt quae nos sumus liberi arbitrio facere et non facere; hoc est, omnia quae per nos voluntarie aguntur ». Et sequitur: « Et simpliciter — supple, sunt in nobis — quae sequitur laus vel vituperatio et lex. Principaliter autem et in nobis sunt illa omnia de quibus consiliamur; consilium autem eorum quae pariter contingunt est ». Ex isto patet quod dicuntur esse in nobis quae sunt in nostra potestate; sed respectu talium est indifferentia; ergo etc. — Praeterea, omnem actionem liberam consequitur laus vel vituperium; sed solam operationem elicitam contingenter consequitur laus vel vituperium; igitur sola illa dicitur libere elicita.

1 Aliae] esse G || scilicet om. D 2 non om. E || necesse] esse add. F || quando] scilicet add. D 4 rationalem] realem Z 6 et¹] vel D 10 40] 48 G 11 ut] si HZ || vel] si add. HZ 13 ut] vel G, si HZ || vel] et ABCEHZ 15 haec... nobis² om. (hom.) C
16 arbitrio] arbitrii DHZ || hoc est] haec G || omnia] opera HZ 19 omnia] opera HZ
20 autem] est add. HZ, om. G || eorum] horum E, om. G || contingunt] contingenter AC, continguntur B || est] esse F, exp. B², om. AGHZ 21 quod] quae D, illa add. GHZ, illa quae add. E || nobis] quia illa add. D || in² om. A 23 consequitur] sequitur E 24 consequitur] sequitur BD 25 vituperium] vituperatio G || illa om. HZ || dicitur] dicitur F

¹ Damascenus, *De fide orthodoxa*, II, c. 26 (PG 94, 958-959); versio Burgundionis, c. 40 (ed. Buytaert, 150-151). ² Damascenus, ibidem.

Contra *secundum*¹: primo, quod dicitur quod voluntas non potest esse agens omnino primum, videtur esse falsum, quia secundum beatum Augustinum² voluntas divina est prima causa omnium. Similiter probatum est prius³ quod voluntas divina et intellectus et essentia divina nullo modo distinguuntur. Igitur si Deus est agens primum, voluntas erit agens primum.

Praeterea, quod dicitur⁴ quod aliter determinatur grave ad descensum et aliter voluntas ad hoc velle si necessaria velit, non est verum. Quia quodcumque sunt duo activa necessario respectu actuum suorum, qui omnino uniformiter a suis causis producuntur et dependent, et ab eisdem causis etiam uniformiter dependent actus illorum principiorum necessariorum activorum, non aliter determinatur unum illorum principiorum activorum ad suum actum quam reliquum ad suum. Si enim aliter determinaretur unum quam reliquum, aequè faciliter diceretur quod aliter determinatur calor ad calefaciendum et sol ad illuminandum. Et ita aequè salvaretur libertas in sole respectu illuminationis et non in calore respectu calefactionis, sicut salvatur libertas in voluntate respectu illius actus necessario elicit, et non in gravi respectu descensus necessario elicit. Sed grave, si causetur a solo Deo, — sicut possibile est —, aequaliter dependet a Deo sicut voluntas, quia neutrius est causa naturalis sed libera. Similiter, uniformiter dependet descensus gravis a Deo et talis motus voluntatis, quia

1 voluntas] potentialitas C	4 prius <i>om.</i> D	5 divina!] dei D	6 erit] est D
7 primum <i>om.</i> E	8 quod!] quando D	9 et <i>om.</i> DF	12 et... dependent ² <i>om.</i>
(<i>hom.</i>) A et ² <i>om.</i> F etiam] et D	13 necessariorum] necessario EF activorum] et <i>add.</i> C		
14 activorum <i>om.</i> E	17 et!] sicut D illuminandum] illud C	18 aequè] faciliter <i>add.</i> D	
salvaretur] salvatur F respectu illuminationis] ad illuminandum F	20 non <i>om.</i> HZ		
21 Sed <i>om.</i> C causetur] causatur E	22 dependet] dependeret E	24 motus] modus G,	
<i>om.</i> HZ			

¹ Supra, p. 333, lin. 20. ² August., *De Trinit.*, III, c. 4, n. 9 (PL 42, 873; CCL 50, 136). ³ Supra, d. 7, q. 2 (pp. 136-147). ⁴ Supra, p. 334, lin. 15.

Deus neutrius est causa naturalis sed libera. Similiter, non plus oportet quod Deus sit causa immediata et partialis unius quam alterius, nec aliter dependent unus actus a Deo quam potest alius dependere. Igitur ex parte actuum in comparatione ad Deum, vel ad causam aliam quamcumque, non est difficultas. Igitur diffi- 5 cultas est ex parte illorum principiorum activorum immediatorum. Sed diversitas naturae non sufficit, quia talis diversitas naturae potest reperiri inter solem et ignem. Igitur requiritur diversitas ex parte istorum, quia unum habet actum in sua potestate et aliud non. 10

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo dico ad istam quaestionem quod proprie accipiendo 'libertatem' vel 'libere', non aliter producitur libere Spiritus Sanctus quam Filius, quia illud proprie fit libere quod fit sponte. Unde libertas et spontaneitas videntur non posse distingui. Et 15 ideo sicut non debet concedi quod Pater sponte producit Spiritum Sanctum vel Filium, ita nec libere producit Spiritum Sanctum. Verumtamen ista responsio per rationem probari non potest, quia hoc esset probare significatum vocabuli. Manifestum est enim quod omnes concedunt quod Spiritus Sanctus produci- 20 tur necessario et quod producitur aliquo modo mediante voluntate, vel saltem eius productio aliquo modo pertinet ad voluntatem. Qualiter tamen hoc sit intelligendum, prius patet¹.

Et ideo dicendo quod significatum libertatis est omne quod producitur quocumque modo mediante voluntate, — sive ne- 25

5-6 difficultas... difficultas *codd.*, sed *corr.* in diversitas B²F²H², diversitas Z 9 ex] ea *add.* H²Z || parte] per A || istorum] illorum CDH, *om.* Z 13 vel] quod HZ || libere¹ *del.* H², *om.* Z 17 vel Filium *om.* HZ || nec libere] non est concedendum quod libere HZ 18 responsio] conclusio D 21 modo *om.* C 22 saltem] quod *add.* F 23 Qualiter] quomodo D 24 omne] illud *add.* Z

¹ Cf. supra, d. 10, q. 1 (pp. 326-330).

cessario sive contingenter —, concedendum est quod Spiritus Sanctus producit libere. Eodem modo si 'liberum' sit idem omnino quod 'voluntarium', tunc si voluntas creata aliquid faceret necessario, adhuc esset concedendum quod faceret libere,
 5 quia voluntarie et tamen necessario.

Si autem intelligatur quod 'liberum' sit idem quod 'contingens' vel 'indifferens', sicut mihi videtur esse de intentione a u c t o r u m, sic dico quod si voluntas aliquid velit necessario, non vult illud libere. Et ideo sic Spiritus Sanctus non producit libere, sicut nec contingenter. Et isto modo libertas non stat cum
 10 necessitate respectu eiusdem; sed quidquid necessario producit, non libere producit. Nec video quin libertas, quae non excludit necessitatem, ita possit competere intellectui respectu saltem aliquis actus intelligendi sicut voluntati respectu actus necessario
 15 elicit. Et ideo non video quod Deus magis libere diligit essentiam suam quam intelligit essentiam suam, nisi aliter imponendo vocabula ad significandum.

[AD RATIONES SCOTI]

Ad primum alterius opinionis¹ dico quod a tali voluntate
 20 quae male agere non potest, non est neganda libertas quin sit simpliciter libera, quamvis illum actum non eliciat libere quem elicit necessario. Et ita eius libertas non minuitur, quamvis libere talem actum non eliciat pro tunc. Unde non intendunt S a n c t i quod voluntas, respectu illius actus quem necessario habet, libere ope-
 25 retur, sed quod simpliciter est libera et liberior quam prius, quia

1 contingenter] producit libere *add.* C || quod] quia D 2-4 Eodem... libere *om.* (hom.) E 4 esset... quod *om.* F 4-5 libere... voluntarie *trp.* D 5 tamen *om.* E
 7 sicut] idem *add.* C 9 Et *om.* E || sic *om.* Z 10 nec] non Z 13 competere *om.* E
 14 voluntati] voliti C 16 intelligit] intelligat DEF || imponendo] ponendo C 17 vocabula] vocabulum E
 19 quod *om.* A 20 quae] quod G || male] maxime D 21 non *om.* G
 22 eius *om.* (lac.) C || libere *om.* HZ 25 est *om.* E || liberior] liberius HZ

¹ Supra, p. 331, lin. 16.

minus potest quantum ad actus multos imperatos impediri a causis extrinsecis post talem confirmationem in bono quam ante.

Hoc potest confirmari per unam congruentiam et per auctoritatem. Per congruentiam, quia eadem voluntas habens primo in sua potestate actus contrarios, scilicet bonum et malum, si postea firmetur in uno illorum, non magis diceretur liberior respectu illius quam diceretur liberior respectu alterius si firmaretur in alio contrario. Sed voluntas damnati firmatur in actu malo, et tamen propter talem firmationem non est liberior respectu illius actus quam ante. Igitur quando bonus firmatur in actu bono quem necessario habet, non dicitur liberior respectu illius actus. Igitur intelligunt Sancti quod sit liberior voluntas beati quae peccare non potest, quia ad actus imperatos indecentes et non expedientes ei minus cogi potest quam prius, — immo nullo modo cogi potest —, ad quos tamen ante saltem ad multos cogi potuit.

Secundo per auctoritatem Augustini, V *De civitate Dei*, cap. 10¹, ubi vult quod non minus dicitur Deus omnipotens quamvis non possit mori nec falli. Ita non minus dicitur voluntas libera quamvis necesse sit eam velle quod vult. Igitur non minus potest dici libera quamvis velit hoc necessario, dum tamen propter hoc minus possit ad alia cogi, — non dico ad actus elicitos, sed ad actus imperatos bene cogitur homo, non tamen sunt tunc imperati.

Per idem ad Anselmum² dico quod non intelligit quod

1 imperatos] imperfectos E, improbatos G || impediri om. G 2 post] per HZ 3 per²] unam add. E 5 primo om. E 6 si] et C 7 illius... respectu² om. (hom.) E 7-8 firmaretur] firmetur Z 8 actu] aliquo HZ 9 est om. A 10 actus om. E || actu] aliquo HZ 11 quem] quod HZ || dicitur] diceretur D 12 quod] si add. G || quae] qui G 13 imperatos] importatos H²Z 14 ei] eis F || cogi potest] cogitur C || quam om. G 15 ante om. G 18 quod] sicut add. EGHZ 19 possit] posset B || non] nec D 21 potest dici] dicitur E 22 dico] quod add. D 23 bene] unde D || tamen om. Z || tunc om. B

¹ August., *De civ. Dei*, V, c. 10, n. 1 (PL 41, 152; CSEL 40-1, 229).

² Supra, p. 331, lin. 23.

libere velit illud quod necessario vult, sed quod voluntas quae a
 rectitudine declinare nequit est liberior, quia iam non potest
 servire peccato. Et ita a servitute quae opponitur libertati est
 liberior. Et ideo eo ipso quod a servitute peccati est liberior, est
 5 etiam a coactione, quantum ad actus alios ab actibus volendi et
 nolendi, liberior. Et propter hoc posse peccare nec est libertas nec
 pars libertatis, sed magis minuit libertatem; non § tamen minuit
 libertatem a coactione quantum ad actus intrinsecos §| volendi et
 nolendi; ergo minuit aliam libertatem de qua loquitur A n-
 10 s e l m u s ibidem.

S i d i c a t u r quod potestas peccandi non minuit nec auget
 libertatem, c o n t r a hoc est expresse A n s e l m u s ibidem,
 dicens sic ¹: « Potestas peccandi, quae addita voluntati eius mi-
 nuit libertatem et si dematur auget, nec est libertas nec pars li-
 15 bertatis ». Ex isto sequitur quod libertas voluntatis, secundum
 modum loquendi A n s e l m i, potest minui. Et tamen condicio
 intrinseca voluntati nec voluntas ipsa potest minui sicut nec po-
 test augeri. Igitur intelligit de alia libertate quam de illa qua
 voluntas quidquid vult voluntarie vult, et ita non est auctoritas
 20 ad propositum.

Ad aliud ² dico quod voluntas divina necessario vult bonita-
 tatem suam, non tamen libere, sed ita naturaliter sicut naturaliter
 intelligit bonitatem suam.

Ad probationem ³ dico quod innuit imaginationem falsam,
 25 scilicet quod potentia volitiva operatur circa divinam essentiam
 quasi eliciendo aliquam volitionem quocumque modo distinctam

2 nequit] non potest E, om. G 4 Et... liberior² om. (hom.) B || est¹] non A 6 no-
 lendi] est add. ABDFG || nec¹] non E 7 sed] tantum add. F || minuit¹] minus E 7-8 non...
 libertatem om. (hom.) E || tamen... intrinsecos om. A 9 aliam] aliquam D 15 voluntatis
 om. E 16 tamen] nec add. Z 17 intrinseca om. HZ || voluntati] voluntarii H²Z
 19 voluntarie] necessario F 20 propositum] oppositum HZ 22 naturaliter² om. F
 25 volitiva] divina add. EG 26 aliquam] divinam add. E

¹ Anselmus, *De libero arbitrio*, c. 1 (PL 158, 491; ed. Schmitt I, 209).

² Supra, p. 332, lin. 5.

³ Supra, p. 332, lin. 7.

ex natura rei ab illa voluntate. Hoc enim est simpliciter falsum. Hoc tamen posito argumentum non valet, quia non sequitur 'eadem potentia et sub ratione eiusdem potentiae operatur circa hoc et circa illud, ergo si libere operatur circa hoc, libere operatur circa illud'; sicut non sequitur 'eadem potentia operatur circa hoc 5 et circa illud, et operatur circa hoc necessario, ergo operatur circa illud necessario'. Unde sicut i s t i negant istam secundam consequentiam, ita nego e g o primam.

Ad aliud dico ¹ quod firmitas non tollit perfectionem et ideo non tollit libertatem, quamvis repugnet libertati respectu eiusdem 10 respectu cuius est necessitas. Unde illa ratio et sequens procedunt ex falsa imaginatione. Imaginatur enim ac si libertas esset aliquid unum reale distinctum aliquo modo ex natura rei a voluntate, vel non omnino idem cum voluntate, quod tamen non est verum. Sed est unum nomen connotativum importans ipsam voluntatem 15 vel naturam intellectualem connotando aliquid contingenter posse fieri ab eadem. Et ideo repugnat essentiae divinae respectu sui ipsius, hoc est, impossibile est quod vere praedicetur de essentia vel voluntate divina respectu sui ipsius, sic dicendo scilicet 'voluntas libere vult se vel essentiam divinam'. 20

Per hoc ad ultimum ² dico quod non est sic condicio intrinseca potentiae, sed est unum nomen vel conceptus quod non potest verificari de natura nisi sit perfecta, et hoc in ordine ad aliud — non ad quodcumque, sed in ordine ad illud respectu cuius contingenter se habet. 25

1 enim *om.* E 2 valet] habet G || non² *om.* D 3 et *om.* D 4 hoc¹] illud F
|| operatur¹] operetur E || libere² *om.* GZ 4-5 operatur²... hoc *om.* (*hom.*) G 5 sequi-
tur *om.* E 9 firmitas] necessitas H²Z 11 illa] ista D 12 libertas] simultas E
13 unum *om.* F 18 est² *om.* E 19 vel] et B || divina *om.* HZ 19-20 voluntas] divina
add. F 21 hoc] patet *add.* F || est] esset D 22 quod] qui D 23 ordine *om.* E

¹ Supra, p. 332, lin. 14.

² Supra, p. 332, lin. 18.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale ¹: concedo quod voluntas est potentia libera, non tamen respectu cuiuscumque, sed respectu illius ad quod contingenter se habet.

5

[DISTINCTIO UNDECIMA]

QUAESTIO I

UTRUM SPIRITUS SANCTUS PROCEDAT A PATRE ET FILIO]

Circa distinctionem undecimam quaero primo utrum Spiritus Sanctus procedat a Patre et Filio.

10 Quod non:

Quia unum productum non procedit a duobus naturaliter nisi alterum eorum superfluat vel utrumque sit insufficiens; sed nihil in Deo est superfluum nec insufficiens; igitur etc.

Secundo, quia quandocumque aliquid habet ex se principium
15 sufficiens productivum alicuius, potest illud producere omni alio circumscripto. Sed Pater habet ex se principium sufficiens productivum Spiritus Sancti. Igitur sine Filio potest producere.

Ad oppositum:

In *Symbolo*: « ex Patre Filioque procedit ² ».

20 In ista quaestione, secundum veritatem ab Ecclesia de-

9 Filio] et dicitur *add.* D 11 naturaliter *om.* E 12 nisi] *ad add.* G || eorum] illorum DG, *om.* E 13 nihil *om.* G || Deo] non *add.* (*interl.*) G² || nec] et D 14 principium *om.* E 15 sufficiens] efficiens *add.* D 19 *Symbolo*] qui *add.* HZ || *Filioque*] et Filio C

¹ Supra, p. 331, lin. 2. ² Ex textu liturgico secundum Missale Romanum; *Symbolum* Nicaeno-Constantinopolitanum. Cf. Denzinger-Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum* (ed. 33, Romae 1965, n. 150, p. 66s.).

terminatam, est conclusio certa, quod Spiritus Sanctus procedit a Patre et Filio, quamvis de ista conclusione inter catholicos aliquando fuerit altercatio. Aliqui tamen diversimode nituntur istam conclusionem probare.

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

5

Unde probant eam aliqui primo sic ¹: Si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, non posset ab eo personaliter distingui. Consequens falsum, ergo antecedens. De ista ratione patebit in sequenti quaestione ².

Secundo sic ³: « Filius procedit per modum intellectus, ut ¹⁰ verbum; Spiritus Sanctus per modum voluntatis, ut amor. Sed amor procedit a verbo; non enim aliquid amamus nisi quod conceptione mentis apprehendimus. Igitur Spiritus Sanctus procedit a Filio ».

Tertio arguitur ex ordine rerum, quia ⁴ « numquam plura ab ¹⁵ uno procedunt absque ordine, nisi tantum in illis quae materialiter differunt; sicut unus faber producit multos cultellos materialiter ab invicem distinctos, nullum ordinem habentes ad invicem. Sed in rebus in quibus non est sola materialis distinctio, semper invenitur in multitudine productorum aliquis ordo. Si ²⁰ ergo ab una persona Patris producuntur duae personae, scilicet Filius et Spiritus Sanctus, oportet esse aliquem ordinem earum ad invicem. Sed nullus alius ordo potest assignari, nisi quo una

1 certa] scilicet *add.* F 3 fuerit] fuit DZ || tamen] sunt qui G 4 conclusionem] opinionis *add.* D 7-8 Consequens] est *add.* DEHZ 8 ergo] et *add.* DFZ 9 quaestione] conclusione D 11 verbum] sed *add.* E 13 mentis] mente G 15 ex] de HZ || rerum] naturae HZ 16 quae] tantum *add.* F 20 multitudine] multiplicatione BE 21 producuntur] producantur CGHZ 23 nullus] non G

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 36, a. 2 Resp. ² *Infra*, d. 11, q. 2 (pp. 364ss.). ³ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 36, a. 2 Resp. ⁴ *Ibidem*.

persona est ab alia ». Igitur Spiritus Sanctus est a Filio vel e converso.

[CONTRA RATIONES THOMAE]

Quamvis conclusio sit tenenda, verumtamen istae rationes
5 non concludunt. Prima non, sicut patebit in sequenti quaestione.

Secunda etiam non concludit. Primo non, secundum eos¹,
quia amor cuiuscumque obiecti sufficienter producit ab illo
obiecto vel potentia vel cognitione obiecti, vel ab omnibus istis,
vel aliquibus eorum simul. Sed quando aliquod singulare extra
10 diligibile diligitur, verbum — secundum istos² — nec est obiectum,
quia tunc verbum non produceretur, sicut nec illud obiectum
producit; nec verbum, secundum eos³, est ipsa cognitio nec
ipsa potentia. Igitur verbum tunc non habet rationem principii
respectu amoris producti. Igitur non est universaliter verum quod
15 amor a verbo procedit.

Si dicatur quod, secundum istum⁴, verbum est conceptus
mentis a quo procedit amor, contra: amor sufficienter
procedit a notitia concipientis et a potentia, quia posita notitia,
maxime qua iudicatur aliquid esse diligendum —, omni alio cir-
20 cumscripto, potest sequi amor, immo necessario sequitur, secundum
istos. Sed verbum non est notitia concipientis, sed procedit
a notitia concipientis, secundum istum alibi⁵. Igitur amor non
procedit a verbo sed a notitia, quae non est verbum sed principium
verbi, secundum istos.

6 etiam om. G || non²] quia F 7 quia om. F 9 vel] ab add. D || quando] quando-
cumque DF 16 istum] istud D 18 concipientis] concepta Z || quia] a add. B 21 concipientis corr. (mg.) in concepta H², concepta Z 21-22 sed²... concipientis trp. p. amor (lin. 20) D, om. (hom.) BE 22 concipientis corr. (mg.) in concepta H², concepta Z 24 secundum istos om. F

¹ Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I-2, q. 27, aa. 1 et 2. ² Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I-2, q. 27, aa. 1-3. ³ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 27, a. 2 ad 2. ⁴ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 27, a. 3 ad 3. ⁵ Ibidem, I, q. 34, a. 1 Resp.

C o n f i r m o, quia a notitia intuitiva rei singularis non est necesse procedere aliquid aliud. Igitur potest esse notitia intuitiva sine omni verbo procedente, et tunc tamen poterit esse amor. Ergo non est necesse amorem a verbo procedere.

Ex istis patet quod probatio sua ¹ nihil valet, quia non sequitur ⁵ 'nihil amamus nisi quod conceptione mentis apprehendimus, ergo amor procedit a verbo', quia aliquid potest apprehendi conceptione mentis et diligere sine omni verbo, si verbum non sit ipsa cognitio, sicut isti ponunt. Igitur tunc amor non procedit a verbo.

Tertia etiam ratio ² non concludit, quia falsum est plura non ¹⁰ posse procedere ab uno absque ordine, nisi in illis quae materialiter differunt, quia — sicut patebit in s e c u n d o ³ — Deus potest producere plures angelos eiusdem speciei immediate, qui non aliter habebunt ordinem quam duo cultelli. Similiter, si es-
sent duo individua diversarum specierum aequalia secundum per- ¹⁵
fectionem, adhuc possent esse immediate a Deo absque omni tali ordine.

[OPINIO SCOTI]

Ideo probant alii aliter eandem conclusionem sic ⁴: « Habens principium perfectum productivum potest principio illo produ- ²⁰
cere, quando scilicet principium est ita perfectum quod non de-
pendet a passivo, nec potest per aliquid impediri; Filius habet
voluntatem, quae est principium productivum amoris adaequati,
et habet eam ut praeintelligitur 'producto actu voluntatis'; ergo
potest ea producere, ergo et ea producit ».

1 intuitiva] intellectiva C 3 tunc om. G || tamen] non DE, om. F 5 nihil] non BCF
6 apprehendimus] sumpsimus F, vel apprehendimus add. mg. F2 8 si] sive E 10 etiam
om. F 11 procedere] produci D || in om. E 13 plures mg. F2, om. E || immediate om. HZ
15 aequalia om. E 16 absque] ab HZ, sine (mg.) G2 || omni] omnino G 21 ita perfec-
tum] imperfectum D 22 impediri] separari C, om. A 23 quae] qui C 25 ea om. E

¹ Supra, p. 346, lin. 11.
de Ockham, *Sent.*, II, q. 22 B.
(ed. cit., V, 4s.).

² Supra, p. 346, lin. 15. ³ Guillelmus
⁴ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 11, q. 1, nn. 11-13

Minor probatur, quia « generatio et spiratio habent aliquem ordinem, ita quod aliquo modo generatio est prior spiratione; in illo priori communicatur genito omnis perfectio divina quae sibi non repugnat, et ita voluntas; ergo habet tunc voluntatem ut
 5 priorem 'producto per actum voluntatis', quia adhuc non intelligitur productio aliqua facta per modum vel actum voluntatis ».

« Assumptum etiam de ordine istarum productionum licet videatur manifestum ex ordine potentiarum, probatur tamen ex hoc quia quando actus primi habent ordinem in aliquo — si
 10 uterque sit perfecte activus — habebunt etiam similem ordinem in eliciendo suos actus. Additur 'perfecte activus' ad excludendum formam substantialem et qualitatem in corporibus, ubi licet forma substantialis sit prior qualitate, tamen qualitas habet actum suum prius: sed hoc est ex imperfectione formae substantialis. In Patre
 15 autem intellectus et voluntas sunt perfecte principia activa, et habent ordinem quemdam, quia fecunditas intellectus constituit Patrem, non autem fecunditas voluntatis. Igitur ista fecunditas intellectus aliquo modo prius habet suum actum quam fecunditas voluntatis actum suum ».

20 Confirmatur, quia sicut intellectus et voluntatis ¹ « in quantum sunt potentiae operativae est aliquis ordo inter operationes earum, ita in quantum sunt potentiae productivae est aliquis ordo productionis earum, licet non sit ordo necessitatis propter praesentiam obiecti habendam ».

25 « Exemplum huius est: si in igne calor et siccitas sint causae activae, natae tamen ordinate elicere actus, ita quod siccitas non

1 habent] dicunt D 5 priorem] prior est DG || per om. G 6 aliqua om. E || vel] per add. F 7 etiam] ergo F 9 quia] quod CG 12 corporibus] corruptibilibus, ed. Scoti, sed vide Append. B (ed. Vaticana V, 395). 13 substantialis om. F 15 activa om. F
 16 ordinem om. E || quia] et HZ || constituit om. A 17 Patrem] ordinem E 18 intellectus om. DE
 19 voluntatis] voluntas Z 20 voluntatis corr. mg. in voluntas H², voluntas CZ
 21 earum om. E 23 licet] sed E 25 sint] in igne add. D || causae] animae E
 26 activae] intellectivae E || actus] suos add. E

¹ Scotus, ibidem, nn. 16-18 (ed. cit., V, 6s).

potest desiccare nisi prius calor calefaciat, ista necessitas ordinis non est quia per calefactionem fit obiectum desiccabile praesens sicco, ut desiccetur, sed propter naturam istarum potentiarum activarum; et si in illo priori in quo calidum calore calefacit, communicaret calefacto vel produceret in calefacto non tantum 5 calorem sed etiam siccitatem quam habuit calefactivum, calefactivum eadem siccitate cum calefaciente desiccaret, quia in illo instanti naturae in quo est desiccatio, una siccitas est in calefaciente et calefacto ».

« Ita est intelligendum hic, quod in illo primo signo originis 10 in quo Pater producit actu voluntatis, principium productivum idem est in Patre et Filio, et ideo Filius eadem productione producit Spiritum Sanctum cum Patre ».

[CONTRA RATIONES SCOTI]

Licet ista ratio subtilis videatur, non tamen videtur sufficienter 15 probare Spiritum Sanctum procedere a Filio. Primo, quia videtur ex falsa imaginatione procedere. Imaginatur enim quod in Patre sunt duo principia productiva habentia ordinem inter se, quorum unum — scilicet primum — est productivum Filii et reliquum Spiritus Sancti, et quod ista prius communicantur Filio quam 20 Spiritus Sanctus producat, quamvis non prius communicentur Filio quam Filius producat.

Quod enim hoc sit falsum, ex prioribus patet. Primo, quia prius ostensum est ¹ quod intellectus et voluntas in Deo nullo

1 nisi om. C 2 desiccabile corr. in siccabile H², siccabile Z || praesens] prius E
4 illo] primo D || in² om. C || calore] calefactibile Z 5 calefacto¹] calefactionem F || tantum]
tamen B 6 siccitatem] in siccitate A 6-7 calefactivum om. F 7 cum om. AD || cale-
faciente om. D 8 naturae om. D || una om. D || siccitas] simul add. D 10 quod om. C || pri-
mo] priori F, om. HZ 17 enim om. D 18 inter] intra Z 19 primum om. B
21 quamvis] quam G || communicentur] communicetur C, communicantur E 23 enim
om. HZ || hoc] autem add. HZ

¹ Supra, d. 7, q. 2 (pp. 141-147).

modo distinguuntur ex parte rei, et ita per consequens non sunt talia duo principia productiva in Deo.

Secundo, posito quod intellectus et voluntas aliquo modo distinguerentur in Deo ex natura rei, non tamen sequeretur quod
 5 haberent talem ordinem. Quia omnia realia ordinata vel habent ordinem perfectionis vel originis vel durationis vel naturae vel communitatis, vel quia sunt aliquorum aliquo praedictorum modorum ordinatorum. Sed intellectus et voluntas — patet inductive — nullum talem ordinem habent.

10 Si dicatur quod est ordo naturalis praesuppositionis, quia voluntas naturaliter praesupponit intellectum, c o n t r a: ordo naturalis praesuppositionis est quando hoc potest esse |§ sine illo et non e converso. Et ita ordo naturalis praesuppositionis est ordo naturae. §| Sed intellectus non est prior natura ipsa volun-
 15 tate, igitur etc.

Ex praedictis patet quod ex ordine potentiarum sive principiorum activorum in divinis, non potest probari prioritas generationis respectu spirationis, tum quia non sunt talia distincta principia, tum quia si essent, non esset inter ea ordo. Et hoc
 20 ultimum confirmatur, quia intellectus creatus et voluntas non habent talem ordinem, ergo nec intellectus divinus et voluntas. Assumptum patet, quia intellectus creatus et voluntas creata vel distinguuntur realiter, vel formaliter, vel nullo modo — quod a l i a s ostendetur ¹. Sed quaecumque istarum opinionum ponatur,

3 Secundo *om.* D || posito] etiam *add.* D 4 rei *om.* EZ || quod] quia HZ 5 habere] haberet C 5-6 Quia... ordinem *om.* (*hom.*) HZ 5 habent] habentia E 6 vel⁴ *om.* E 7 aliquorum *mg.* F², *om.* DEHZ 8 ordinatorum *corr. in* ordinata H², ordinata Z || Sed intellectus *del.* H², *om.* Z || et voluntas *om.* HZ || inductive] quod *add.* (*mg.*) H², ergo *add.* Z
 10 ordo naturalis *om.* E 11 naturaliter] necessario F 11-13 ordo... ita *om.* (*hom.*) F
 12-14 sine... naturae *om.* A 13 est] ille *add.* E 14 natura *om.* A 16 praedictis] istis D
 19 esset] est E || Et] ex E 20 voluntas] creata *add.* DE, divina *add.* G, quod *corr. mg. in* creata G²
 21 voluntas] natura E, divina *add.* DE 22 patet] probatur HZ || creatus] divinus E, *om.* F
 23 realiter *om.* A 24 opinionum] opinio EFG

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 24 K.

non portet ponere talem ordinem inter intellectum et voluntatem. Nam si ponatur prima opinio ¹, non oportet ponere aliquem ordinem inter ea nisi forte ordinem perfectionis quod una potentia sit perfectior alia. Nec ponendo secundam opinionem nec ponendo tertiam ². Cuius ratio communis omnibus est, quia talis ⁵ ordo non poneretur nisi quia videmus quod naturaliter prius intellectus intelligit quam voluntas velit. Sed ex hoc non contingit arguere quod intellectus ipse sit prior naturaliter ipsa voluntate, quia numquam formaliter et necessario ex ordine effectuum contingit arguere consimilem ordinem in causis. Tum quia ab ¹⁰ eadem causa possunt esse effectus ordinati. Patet, quia ab eodem intellectu potest esse notitia principii et conclusionis, et ab eadem voluntate volitio finis et volitio illius quod est ad finem. Tum quia a duabus causis, quarum utraque potest esse indifferenter sine altera, possunt produci duo actus quorum unus non potest esse ¹⁵ sine alio, quamvis e converso. Tum quia aliquando causae sunt inseparabiles per naturam et tamen effectus sunt separabiles. Igitur non est semper consimilis ordo in causis et in effectibus causarum, et ita ex ordine effectuum non contingit arguere ordinem causarum, nec e converso. 20

Praeterea, falsum accipitur ³, — vel quod accipitur non est ad propositum —, scilicet quod Filio prius communicatur fecun-

4-5 ponendo *om.* HZ 5 est *om.* E 6 videmus] unius B, *sed corr. mg.* B2, *corr.* in tenetur H2, tenetur Z 8 ipse *om.* F || prior] prius G || ipsa *om.* HZ 11 ordinati] oppositi *add.* E 12 principii] principiorum D 13 voluntate *om.* D || finis et volitio *om.* (*hom.*) C 14 utraque] una F 15 altera] alia F || possunt *om.* A || duo *om.* G || unus] unum E, *om.* A 18 semper *om.* F || in² *om.* DE 21-22 vel... scilicet *om.* ABCF

¹ Scilicet, quod intellectus et voluntas distinguuntur realiter. ² I.e. quod sit formalis distinctio vel penitus nulla distinctio inter potentias animae.

³ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 11, q. 1, n. 22: « Verbo autem divino communicatur natura Patris et eadem voluntas cum Patre, et ideo habet eam ut fecundam respectu productionis Spiritus Sancti, quia intelligitur ordine originis praehabere illam antequam Spiritus Sanctus spiretur » (ed. cit., V, 8).

ditas voluntatis quam producat Spiritus Sanctus, quia ibi nulla potest esse prioritas nisi prioritas communis vel originis vel quia sunt aliquorum habentium aliquem ordinem talem, sicut patet supra distinctione nona ¹. Et ita si prius communicatur Filio
 5 fecunditas voluntatis, oportet — si haec propositio sit vera — quod sic exponatur, scilicet quod fecunditas voluntatis existens in Filio est communior Spiritu Sancto. Et tunc ista propositio vel erit conclusio probanda vel non erit ad propositum. Si enim accipiat quod voluntas illa, quae est fecunda, est communior
 10 Spiritu Sancto vel productione Spiritus Sancti, sic est vera. Sed tunc non est ad propositum, quia ita — secundum talem expositionem extortam — concedendum est quod fecunditas intellectus prius est in Filio quam producat Filius, quia haec est vera
 15 'intellectus qui est fecundus existens in Filio est communior Filio', quia pluribus convenit. Si autem accipiat quod fecunditas voluntatis, hoc est hoc totum 'esse productivum voluntate', pluribus convenit quam Spiritus Sanctus, tunc accipitur quod deberet probari. De hoc enim est quaestio, utrum producat vel esse productivum Spiritus Sancti conveniat tantum uni personae in
 20 divinis sicut Spiritus Sanctus vel productio passiva Spiritus Sancti.

Si dicatur quod quando dicitur quod Filio prius communicatur fecunditas voluntatis quam producat Spiritus Sanctus, intelligendum est de prioritatem originis, quia in primo signo originis communicatur Filio fecunditas voluntatis in quo signo originis non producat Spiritus Sanctus:

1 ibi] in G	2 nisi prioritas ² om. ADE	3 aliquem add. (interl.) F2, om. HZ	4 si]
sicut F	5-6 oportet... voluntatis om. (hom.) DE	7 Filio] alio D communior] prior	
F Et om. C	8 enim om. C	9 communior] prior B, vel prior add. (interl.) F2	
10 sic] haec E	11-12 expositionem om. E	12 extortam] extorquentis C est] esset D	
13 producat] productio D Filius] Spiritus Sancti D, om. E	14 in om. G communior]		
prior C, in add. G	15 pluribus] modis non add. D	17 quam] quod E Sanctus] quia	
add. D	18 deberet] debet HZ, debent C De hoc] haec E	20 sicut S. S. om. E passiva	
om. E	22 quam] quod E		

¹ Supra, d. 9, q. 3 (pp. 293-297, 301-306).

C o n t r a: ostensum est p r i u s¹ quod ibi non potest esse aliquod signum nisi illud signum sit Pater vel essentia. Et tunc idem erit dicere 'in primo signo originis communicatur Filio fecunditas voluntatis, in quo signo originis non producitur Spi-
ritus Sanctus', et dicere 'in Patre vel in essentia communicatur 5
Filio fecunditas, in quo Patre vel in qua essentia non producitur Spiritus Sanctus'. Et manifestum est quod non plus communicatur Filio fecunditas voluntatis in Patre vel in essentia quam produ-
citur Spiritus Sanctus in Patre vel essentia. Et ita dicere quod prius
communicatur Filio fecunditas voluntatis antequam producitur 10
Spiritus Sanctus, vel est non-intelligibilis modus loquendi vel simpliciter falsus.

Diceretur igitur leviter ad praedictum argumentum², primo ad maiorem, quod maior est falsa. Si idem principium producti-
vum cum diversis productionibus realiter distinctis concurrat ad 15
constituendum supposita realiter distincta, sicut si idem calor cum distinctis calefactionibus passivis — realiter dico, distinctis inter se et ab omni calefactione activa, ita tamen quod nulla calefactio activa distingueretur realiter a quacumque calefactione activa —
concurreret ad constituendum distincta supposita realiter, tunc 20
nullum suppositum habens calefactionem passivam haberet calefactionem activam, et tamen quodlibet illorum haberet illud principium productivum, et essent hic duo supposita immediate ab eodem et neutrum ab altero, quia non esset maior ratio quare

2 signum¹ om. E || sit om. C 3 erit] est F || originis om. DE 3-4 communicatur...
originis om. (hom.) C 5-7 et... Sanctus om. (hom.) HZ 5 in²] obiectum E 6 Filio
om. E || fecunditas] voluntatis add. BE 8-10 in¹... voluntatis om. (hom.) DE 9 vel] in
add. F 10 producitur] producat D 11 Sanctus] vel in Patre vel in essentia add. DE || vel¹
om. HZ || vel²] est add. E 13 Diceretur] dicetur Z || igitur] quod B || leviter] breviter EGHZ
|| praedictum] primum D, praedictam rationem sive F 14 quod] quia B || est om. (lac.) A
17 dico om. D || distinctis²] calefactionibus add. HZ 18-19 ita... activa¹ om. (hom.) DE
18 calefactio] etiam add. HZ 20 constituendum] diversa add. HZ 22 tamen] cum D
24 quia] quod G

¹ Supra, d. 9, q. 3 (pp. 293s.).

² Supra, p. 348, lin. 19.

unum esset ab alio quam e converso. Ita diceretur in proposito quod essentia divina cum una productione activa et duabus productionibus passivis concurrat ad constituendum tria supposita distincta realiter. Et ideo quamvis in uno producto sit essentia
 5 divina quae est principium productivum, quia tamen sibi repugnat illa productio activa quae realiter distinguitur a productione sua passiva, ideo non potest producere.

Et si dicatur quod si sint duae productiones passivae, oportet quod sint duae activae, quia distinctis relationibus cor-
 10 respondent distinctae relationes correlativae:

Ad istud dicerent faciliter negantes praedictam conclusionem multipliciter. Primo, quod sicut sic arguentes ponunt¹ quod relationibus distinctis realiter non correspondent relationes distinctae realiter sed tantum formaliter, quia generatio-actio et
 15 spiratio-actio non distinguuntur realiter sed tantum formaliter, ita aequè faciliter dicerent ipsi quod relationibus distinctis realiter correspondet unica relatio realis; nec haberent hoc pro inconvenienti.

Secundo, dicerent quod illae relationes-actiones distingueren-
 20 tur formaliter inter se et realiter a qualibet productione passiva, sicut dicunt isti² quod filiatio et spiratio-passio possent distinguí realiter, non obstante quod filiatio et spiratio-actio distinguerentur realiter, per hoc salvantes quod Spiritus Sanctus posset distinguí a Filio quamvis non procederet ab eodem. Et ideo
 25 quaelibet productio activa distingueretur realiter a qualibet pro-

4 producto] supposito F 5 sibi] non add. D 8 Et om. B 11 istud] illud B ||
 facilius om. E 11-12 conclusionem corr. mg. in consequentiam H² 12 Primo] sic add. F ||
 quod] quia FGHZ || sicut om. DE 14 quia] sicut add. DEFG || et om. H 15 actio om. E
 16 dicerent] dicunt HZ 17 nec] hic G 19 illae] istae B || relationes om. E 19-20 distin-
 guerentur om. A 20 qualibet] quacumque F 21 passio] passiva E 21-22 passio...
 spiratio om. (hom.) BC 22 et om. E || actio om. A 24 procederet] procedet G
 25-1 (p. 356) activa... passiva trp. HZ

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 11, q. 2, n. 41 (ed. cit., V, 17).
 tus, ibidem, nn. 39-49 (ed. cit., V, 16-22).

² Sco-

ductione passiva. Ideo nullum suppositum productum posset esse producens.

Ad minorem ¹ dicerent leviter per praedicta quomodo Filius prius habet voluntatem quam producat Spiritus Sanctus et quomodo non. Ad probationem dicerent leviter quod generatio non est prior spiratione. Ad probationem patet quod non est ibi talis ordo potentiarum, nec actus primi habent talem ordinem sicut isti imaginantur.

Ad confirmationem ² patet quod in Deo intellectus et voluntas non sunt potentiae operativae sicut isti imaginantur, ac si haberent aliquas operationes quocumque modo distinctas inter se et ab intellectu et voluntate. Verumtamen in creaturis possunt concedi esse operativae, quia intellectio et volitio sunt duae operationes vere productae, et sunt aliquo modo productivae non tantum istarum operationum sed etiam aliquarum aliarum. Sed non est consimilis ordo inter illa producta et istas operationes, quia istae operationes distinguuntur realiter et una est effective ab alia. Sed productum aliud ab istis est idem et unum quod producit ab intellectu et voluntate, — sive mediate sive immediate, non curo ad praesens.

Ad exemplum ³ posset dici quod multipliciter peccat. Primo, quia non potest esse talis ordo quod siccitas non potest desiccare nisi prius calor calefaciat, et hoc quando sunt in eodem. Quando enim in eodem sunt duo principia activa sufficientia respectu

1 Ideo] non G 3 dicerent] aliqui *add.* F || leviter] breviter D || quomodo] quod C
4 prius *om.* C 5 probationem] vero *add.* E 6 prior] prius F 8 isti] ipsi F 9 patet]
dico F, *om.* ABCGHZ 10 potentiae *om.* ABCFG 13 esse] potentiae HZ, *om.* D || ope-
rativae *om.* D || quia] quod D || intellectio] intentio A 14-15 tantum] tamen BH 15 ista-
rum] illarum HZ || operationum] opinionum G || etiam *om.* A 16 producta *om.* E || opera-
tiones] opiniones G 17 operationes] productiones G || effective] productive F, vel effective
add. (mg.) F² 18 aliud *corr. in* aliquod H², aliquod Z || ab] sub HZ 19 immediate] de
hoc *add.* D 21 posset] potest E 22 potest¹] posset D || potest²] possit ACD, posset B,
om. G 23 prius *om.* D 24 principia] pura HZ

¹ Supra, p. 349, lin. 1.
² Supra, p. 349, lin. 20.
³ Supra,
p. 349, lin. 25.

duorum effectuum, ita quod neutrum illorum activorum est causa partialis effectus alterius principii, nec unus effectus est causa partialis alterius, impossibile est quod sit talis ordo quod actio unius principii praesupponat actionem alterius, quia illud activum ad
 5 hoc quod agat non praesupponit actionem alterius quod potest agere in passum suum sibi approximatum et sufficienter dispositum, etiam alio circumscripto. Sed circumscripto alio principio activo, ex hoc ipso quod illud activum est sufficienter approximatum passo sufficienter disposito, sequitur actio secundum istos ¹. Igitur
 10 illud activum non praesupponit actionem alterius. Et ideo si in igne calor et siccitas sunt duae causae activae calefactionis et desiccationis, et nec calor est causa partialis activa desiccationis nec siccitas est causa partialis calefactionis, impossibile est quod siccitas ad hoc quod agat praesupponat actionem caloris, nec e
 15 converso.

S i d i c a t u r quod actio voluntatis praesupponit actionem intellectus, ergo a simili non est inconveniens siccitatem ad hoc quod agat praesupponere actionem caloris, d i c o quod actio voluntatis non praesupponeret actionem intellectus nisi operatio
 20 intellectus esset causa saltem partialis operationis voluntatis. Non sic autem effectus caloris est causa effectus siccitatis. Et ideo non potest esse ibi talis praesuppositio.

Secundo diceretur quod non sunt talia instantia naturae. Et ideo non potest dari aliquod instans naturae in quo sit Pater, et
 25 Spiritus Sanctus non producat.

1 ita om. B || causa] efficiens add. (mg.) H2, add. Z 2 effectus¹ om. Z || principii om. HZ
 2-3 nec... alterius om. AHZ 4 actionem] actum HZ || alterius] principii add. F 4-5 quia...
 alterius in ima col. B2, om. (hom.) E 5 alterius om. A 6 suum] unum C 7 Sed circumscripto mg. F2, om. C || alio] a C 9 sufficienter disposito om. E 11 sunt] sint BD, duo sic add. D 12 est om. HZ 12-13 activa... partialis om. (hom.) C 13 calefactionis om. D
 14 nec] vel D 17 a simili] aliquando D 19 praesupponeret] praesupponit E 20 Non] nec G
 21-23 Et... naturae om. E 21 ideo] ibi add. G 22 ibi om. HZ 23 sunt om. A
 24 in quo sit Pater om. D

¹ Scotus, *Opus Oxon.*, III, d. 21, q. un., n. 3 et IV, d. 6, q. 10, n. 4 (ed. Wadding, VII, 435 et VIII, 352).

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo tenendo eandem veritatem cum determinatione Ecclesiae, dico — principaliter propter auctoritates *S a n c t o r u m* et determinationem Ecclesiae — quod Spiritus Sanctus producit a Patre et Filio. Ad hoc tamen adduco unam rationem quam non credo ex falsis procedere, sicut praedictae rationes falsa accipiunt, quamvis forte contra Graecos non esset omnino sufficiens si omnino vellent protervire. Ratio talis est: quidquid competit Patri est cuilibet alteri personae attribuendum nisi contrarium sit expressum in Scriptura vel evidenter sequatur ex praemissis in Scriptura Sacra — vel per se vel mediantibus propositionibus per se notis — vel sit ab Ecclesia determinatum. Sed Graeci, sicut omnes catholici, concedunt quod Spiritus Sanctus procedit a Patre, nec aliquo praedictorum modorum invenitur quod Spiritus Sanctus non procedit a Filio. Igitur Graeci, propter quos ista quaestio pertractatur, habent concedere quod Spiritus Sanctus procedit a Filio. Maior videtur esse manifesta, quia quandocumque aliqua sunt una res numero simplex et indivisibilis, quidquid dicitur de uno dicitur de altero, nisi contrarium aliquo praedictorum modorum habeatur. Minor etiam est manifesta, quia magis videtur quod Scriptura Sacra hoc innuat, ergo etc. Haec est ratio *Anselmi*, *De processione Spiritus Sancti*¹, ubi probans contra

1-2 Ecclesiae] esset A 2-3 dico... Ecclesiae *om. (hom.)* DEG 3 Sanctus *om.* A
 5 Ad hoc *om.* D || tamen] autem HZ, *om.* D || adduco] addunt G || quam non] quamvis G
 6 falsa] falsum E 7 contra *om.* E || omnino] sicut C 8 competit] contingit F, vel competit *add. (mg.)* F² 10 in¹] sacra *add.* Z || Scriptura... in² *om. (hom.)* E 11 Sacra] expressis *add. (mg.)* H², *add.* Z || vel¹ *om.* D 13 omnes] nos E 13-14 Patre] et filio *add.* D
 15-16 non... Sanctus *om. (hom.)* E 16 pertractatur *om. (lac.)* A || habent] debent Z 17 esse *om.* F 18 aliqua] duo *add.* F || numero *om.* E || indivisibilis] individualis F, vel indivisibilis *add. (mg.)* F² 19 dicitur] et D || altero] alio EHZ || aliquo] aliquorum ABCE, *quod corr.* E² 20 etiam *om.* BCGHZ || magis] haec *add.* G 21 innuat] intimat HZ || ergo etc. *om.* ABCFG

¹ Anselmus, *De processione Spiritus Sancti*, cap. 1 (PL 158, 286ss.; ed. Schmitt, II, 178ss.).

Graecos quod Spiritus Sanctus procedit a Filio, supponens concessa a Graecis et a Latinis, scilicet quod sunt tres personae in divinis quarum una non est alia, quae tamen tres personae sunt unus Deus simplex, indivisibilis, ex eius unitate et simplicitate et personarum pluralitate videtur sic arguere: Personae divinae non distinguuntur nisi praecise per relativas proprietates. Igitur, ratione simplicitatis divinae et perfectae unitatis, quidquid convenit uni personae est attribuendum alteri nisi illud alicui relationi repugnet. Sed spirare filiationi non repugnat et vere competit Patri. Igitur simpliciter est Filio attribuendum. Assumptum, scilicet quod spirare non repugnat filiationi, satis potest probari, quia non est dicendum quod sibi repugnat, nisi propter rationem evidentem vel propter aliquam auctoritatem Scripturae. Sed manifestum est quod ad hoc ratio evidens ex principiis per se notis inveniri non potest, cum non plus repugnat Filio habere vel producere Spiritum quam repugnat Patri. Immo sicut in creaturis quidquid convenit patri, consimile potest competere filio, ita quod formaliter sibi non repugnat, quamvis non semper respectu eiusdem, sicut declarat *Anselmus*¹, ita in Deo quidquid convenit Patri, propter perfectam identitatem et aequalitatem Filii cum eodem, debet competere ipsi Filio, nisi suae proprietati — puta filiationi qua distinguitur a Patre — repugnet. Est etiam manifestum quod ad hoc auctoritas Scripturae haberi non potest. Igitur ex hoc ipso

1 supponens] supponit E 2 a² om. DZ || quod] quae C 3 tamen om. G 4 ex eius] exitus Z || et² om. C 7 divinae om. HZ || et perfectae] divinae add. HZ || convenit] competit D 8 personae om. HZ 9 filiationi] filio D || competit] convenit E 10 Filio] Deo DE || Assumptum] patet add. E || scilicet om. C 11 filiationi] filio DE 13 aliquam] aliam C 14-16 inveniri... Patri om. C 15 repugnat] repugnet F || vel producere om. AB 15-16 Spiritum] sanctum add. DEHZ 16 repugnat] repugnet F || sicut om. D 16-17 convenit] competit HZ 18 repugnat] repugnet G 19 declarat] determinat F 20 et aequalitatem om. C 21 ipsi om. E 22 repugnet trp. p. proprietati (lin. 21) DE 23 auctoritas] sacrae add. E

¹ Ibidem (PL 158, 287; ed. Schmitt, II, 179).

quod spirare competit Patri, debet Filio competere, quia Pater et Filius sunt unus Deus qui est quidquid habet.

Ista ratio posset colligi ex diversis dictis Anselmi, ponam tamen pauca. Unde dicit sic ¹: « Credunt — supple Graeci — unum et solum ac perfectum esse Deum, nec ullam eum habere ⁵ partem, sed totum esse quidquid est. Hunc quoque confitentur esse Patrem et Filium et Spiritum Sanctum ». Et sequitur: « Quamvis Graeci negent de Filio illum — supple Spiritum Sanctum — procedere, non tamen eum negant esse Filii Spiritum. Credunt quoque et confitentur Deum de Deo esse nascendo, et Deum de ¹⁰ Deo esse procedendo, quia Filius Deus est de Patre Deo nascendo et Spiritus Sanctus Deus est de Patre Deo procedendo ».

Istis, et quibusdam aliis praemissis, incipit arguere contra Graecos, dicens primo sic ²: « Sequitur enim secundum unitatis Dei quae nullas habet partes proprietatem, ut quidquid de uno ¹⁵ Deo — qui totus est quidquid est — dicitur, de uno Deo Patre dicatur et de Filio et de Spiritu Sancto, quia unusquisque solus et totus et perfectus Deus est. Supradicta vero relationis oppositio, quae ex hoc nascitur, quia supradictis duobus modis Deus est de Deo, prohibet Patrem et Filium et Spiritum Sanctum de invicem ²⁰ dici, et propria singulorum aliis attribui. Sic ergo huius unitatis et huius relationis consequentiae se contemperant, ut nec pluralitas quae sequitur relationem transeat ad ea, in quibus praedictae

3 posset] potest EGHZ || colligi] intelligi F, sed corr. mg. F² || dictis om. E 5 et solum
om. D || eum] enim B 6 esse] est D || quoque om. E 7 Patrem et om. G 7-8 Quam-
vis] enim add. (mg.) H², add. Z 8 supple] scilicet F || Spiritum] ipsum B 9 eum om. F
10 quoque om. E 11 esse om. F || Deo² om. G 12 Deus om. EHZ 14-15 secundum...
proprietatem om. D 14 unitatis] unitatem E 15 Dei] dicatur H, sed del. H², om. Z ||
quae] quod E 16 quidquid est om. E || dicitur, de uno E, Ans., de uno dicitur ABCDEFGHZ
|| uno] toto Ans., (mg. H²) Z || Deo² om. E 18 perfectus] et add. G || est om. D 19 hoc
corr. in eo H², eo Z, om. E || quia] ex add. E || est om. G || de] se add. Z 21 dici] dicitur AB
|| attribui] accipi D 23 transeat] sequitur G || ea] eam ABG || in] quae G || praedic-
tae] et add. D

¹ Ibidem (PL 158, 285 B - 286 A; ed. Schmitt. II, 177s.).

² Ibidem,

cap. 2 (PL 158, 288 BC; ed. Schmitt, II, 180s.).

simplicitas sonat unitatis, nec unitas cohibeat pluralitatem, ubi eadem relatio significatur». Ex praedictis et aliis, quae ibidem dicit Anselmus, potest colligi argumentum supra dictum.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

5 Ad primum principale¹ dico quod nihil unum procedit a duobus naturaliter agentibus, nisi alterum illorum aliquo modo superfluat, vel utrumque sit insufficiens, vel utrumque habeat simpliciter idem principium productivum et neutri repugnet producere quia neutrum habet aliquid formaliter repugnans tali pro-
10 ductioni. Et istud ultimum est inter Patrem et Filium.

Ad secundum² dico quod maior est vera, circumscripto omni alio quod non habet aeque perfecte idem principium productivum. Et ita est de Filio, quia habet perfectam identitatem — essentiam divinam — et sibi non repugnat formaliter spirare.

15

[QUAESTIO II]

UTRUM SPIRITUS SANCTUS POSSET DISTINGUI A FILIO
SI AB EO NON PROCEDERET]

Secundo quaero utrum Spiritus Sanctus posset distinguī a Filio si non procederet ab eodem.

20 Q u o d n o n :

Quia personae non distinguuntur per aliqua absoluta, ergo

1 simplicitas *in corr.* H², simpliciter *codd.* || unitas] veritas AB 3 supra dictum] praedic-
tum FHZ 5 primum] argumentum D, *om.* E 6 alterum *om.* F || illorum] istorum B,
eorum HZ, *om.* DF 7 vel!... insufficiens *om.* (*hom.*) C || habeat] habet H, *om.* D 8 repu-
gnet] repugnat Z 11 maior] minor HZ 13 quia habet] per D, per *add.* A || identita-
tem] *ad add.* D 13-14 essentiam divinam *corr. in* essentiae divinae H², essentiae divinae Z
14 et] ideo *add.* D || repugnat] repugnet H

¹ Supra, p. 345, lin. 11. ² Supra, p. 345, lin. 14.

praecise distinguuntur per relationes. Sed non distinguuntur per relationes disparatas, ergo praecise per oppositas. Igitur si Filius non haberet relationem oppositam spirationi passivae, puta spirationem activam, non posset ab eo distingui. Assumptum patet, quia idem est principium distinctivum alicuius et constitutivum eiusdem. Sed relatio disparata non constituit suppositum divinum, quia tunc essent plura supposita quam tria, quia quatuor, sicut quatuor sunt relationes. Igitur relatio disparata non distinguit.

Praeterea, sicut Filius se habet ad Patrem in quantum ab eo producitur, ita Spiritus Sanctus se habet ad Filium in quantum ab eo producitur. Sed Filius non posset distingui a Patre si non procederet ab eo. Igitur nec Spiritus Sanctus posset distingui a Filio si non procederet ab eo.

Ad oppositum:

Omne habens aliquid realiter distinctum ab alio posset per illud distingui ab eodem, omni alio circumscripto. Sed filiatio distinguitur realiter a spiratione passiva et a Spiritu Sancto. Igitur circumscripta spiratione activa, retenta filiatione, Filius per filiationem realiter distingueretur a Spiritu Sancto, et per consequens distingueretur ab eo etsi Spiritus Sanctus non procederet ab eo.

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

Ad quaestionem dicitur quod Spiritus Sanctus non posset distingui a Filio si ab eo non procederet. Hoc declaratur multipliciter.

Primo sic ¹: « Non est possibile quod secundum aliquid abso-

1-2 Sed... relationes *om. (hom.)* DE 2 disparatas] non *add.* D || praecise] praecipue Z
3 non *om.* Z || puta] spirare active sive *add.* F 4 Assumptum] aliter G 5 idem] ibidem
A || alicuius *om.* D 7-8 sicut quatuor *om.* D 8 distinguit] constituit D 10-11 ita... produ-
citur *mg.* B², *om. (hom.)* AE 10 ita] sic C || se habet *om.* CD 11 producitur] spiratur CD
|| si non] nisi D 11-13 Sed... eo *om.* E 12-13 Igitur... eo *om. (hom.)* CD 16 Sed
om. D || filiatio] filius G 17 realiter *om.* CE 17-19 Igitur... Sancto *om. (hom.)* E
18-19 Filius per filiationem *om.* A 20 etsi] si D 23 Hoc *om.* F 24 secundum] si A

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 36, a. 2.

lutum personae ab invicem distinguantur, quia sequeretur quod non esset trium una essentia. Quidquid enim in divinis absolute dicitur, ad unitatem essentiae pertinet. Ergo personae divinae solis relationibus distinguuntur». Sed nonnisi relationibus oppositis,
 5 quod probatur: « quia Pater habet duas relationes, quarum una refertur ad Filium, et alia ad Spiritum Sanctum, quae tamen non sunt oppositae quia non constituunt duas personas. Ergo si in Filio et Spiritu Sancto essent tantum relationes ad Patrem, non essent oppositae. Et per consequens persona Filii et Spiritus Sancti
 10 esset una persona habens duas relationes ad Patrem qui solus esset producens ».

Praeterea ¹, « unum oppositorum non distinguit illud cui inest, nisi ab eo in quo est reliquum oppositum; sicut per albedinem non distinguitur aliquid nisi ab eo in quo est nigredo. Ergo
 15 similiter relatio non distinguit aliquid ab alio realiter nisi in illo sit realis relatio sibi opposita. Si igitur in Filio non esset realis relatio opposita relationi Spiritus Sancti, non distingueretur Spiritus Sanctus realiter ab eo ».

Praeterea, quae per relationes realiter distinguuntur, per relationes realiter referuntur, quia essentialius vel aeque essentielle est relationi quod referat sicut quod distinguat, quia distinguere est commune sibi et aliis sed referre est proprium sibi. Si igitur Filius filiatione realiter distinguatur a Spiritu Sancto, Filius filiatione realiter referetur ad Spiritum Sanctum. Sed consequens fal-

1 ab] ad F 2 non om. G || trium] tantum HZ 3 solis] solum D, Thom.
 5 quia] quod A 6-7 quae... constituunt] quae tamen, quia non sunt oppositae, non constituunt Thom. 9 persona om. E 13 reliquum] relativum HZ 14 aliquid om. F
 15 similiter] si ABHZ, om. EF || illo] quo F 16 realis¹] realiter HZ || sibi] sunt H, sed exp. H², om. Z 19 realiter om. F 20 essentialius] essentiali A || essentielle om. E 21-22 quia... aliis del. H², om. Z 22 sibi et aliis] simultatis H 23 Filius¹] relatione E || realiter om. B
 24 realiter om. C || referetur] referretur ABEFG, inferetur C || Sed om. F || consequens] est add. DHZ

¹ Cf. Thomas Aquinas, *De potentia*, q. 10, a. 5, arg. 6 Contra.

sum, ergo antecedens, quia Filius filiatione refertur realiter solum ad Patrem, ergo realiter distinguitur filiatione a solo Patre.

Item, per auctoritatem Anselmi, *De processione Spiritus Sancti*, c. 4¹, ubi loquens de Spiritu Sancto et de Patre dicit sic: « Neque per hoc intelligi potest esse a Patre alius, quia est Spiritus Patris, si de illo non habet esse ». Igitur similiter nec posset intelligi alius a Filio, si de illo non haberet esse.

Item, eodem libro, c. 8 a², et est parum ante finem libri: « Patet ergo, sicut supra promisi, praeter hoc quod Filius existit nascendo, Spiritus Sanctus procedendo, hac quoque causa quia scilicet Spiritus Sanctus est de Filio, eosdem de invicem non posse dici, et propter hoc solum ». Igitur praecise quia Spiritus Sanctus est de Filio, distinguitur ab eo realiter secundum intentionem Anselmi.

[IMPUGNATIO OPINIONIS S. THOMAE]

15

Contra istam opinionem arguitur sic: omne realiter distinctum ab aliquo per aliquid sibi proprium — retento proprio illi, omni etiam communi sibi et alii amoto — distinguitur ab eodem realiter. Sed nunc de facto Filius distinguitur per filiationem a Spiritu Sancto. Igitur retenta filiatione et amota spiratione activa distinguitur Filius a Spiritu Sancto realiter. Maior est manifesta, quia omne habens aliquid reale realiter distinctum ab alio, realiter distinguitur ab eodem reali. Quia unumquodque comparatum

1 ergo] et add. DF || antecedens om. C || realiter solum om. C 2 realiter distinguitur] refertur divina (?) C 5 alius] filius E 6 Patris] sanctus D || si] sed G || nec] non G
7 a om. ABC || illo] isto B, eodem D 8 Item] et HZ || eodem om. A 9 ergo om. A ||
promisi] praemisi FZ || existit om. D 10 nascendo] producit add. D, et add. (mg. H²) Z ||
procedendo] producendo Z 11 scilicet om. FGHZ || eosdem] eos HZ, Ans. 13 est de
Filio om. HZ || ab eo] a filio DE 17 aliquo] alio E || omni] sibi G 18 etiam om. D ||
sibi om. E || alii] aliis F, Borgh., Maz. 962, Paris Nat. 15904. 19 nunc om. GHZ 21 rea-
liter om. F 23 eodem] alio G || Quia] quod F

¹ Anselmus, *De processione Spiritus Sancti*, c. 5 (PL 158, 294 C; ed. Schmitt, II, 187). ² Ibidem, cap. 27 (PL 158, 321 C; ed. Schmitt, II, 215).

alteri vel distinguitur ab eo realiter, vel est idem realiter, si utrumque sit reale. Sed habens aliquid reale realiter distinctum ab alio non potest esse idem realiter cum illo. Igitur distinguitur realiter ab eodem.

- 5 Similiter, sicut a quocumque distinguitur pars realiter, cuius illa pars non est pars ab eodem totum distinguitur realiter, — vel totaliter vel partialiter —, sic eodem modo a quocumque aliquid constitutum distinguitur realiter, ita quod non realiter constituit illud, ab eodem constitutum distinguitur realiter. Igitur univer-
- 10 saliter ista maior est vera quod unumquodque distinctum realiter ab aliquo per aliquid sibi proprium, illo retento remanebit distinctio realis ab eodem, quocumque alio communi amoto.

Minor etiam est manifesta, quia quaero: aut filiatio et spiratio sunt una relatio realiter, aut non. Si non, habetur propositum,

15 quia unumquodque differens realiter ab alio distinguit habens ipsum ab illo. Si sic, ergo sicut vere contingit dicere quod Spiritus Sanctus spiratur, ita vere contingit dicere quod Spiritus Sanctus generatur vel est Filius.

Per istud argumentum patet quod alia argumenta non con-

20 cludunt. Primum ¹, quando accipitur quod personae tantum distinguuntur relationibus oppositis, illud non est verum, quia personae distinguuntur omnibus relationibus distinctis realiter, sive sint oppositae sive non. Et ideo si filiatio et spiratio-passio essent una relatio realiter, sicut paternitas et spiratio-actio sunt

1 idem] sibi *add.* DE 1-2 utrumque] utrum A 2 distinctum *om.* E 5 sicut] sic E, illud G, *om.* D 5-6 realiter... pars² *om.* (*hom.*) E 7 sic] sicut D || aliquid *om.* DE
8 non] quando G 9 constitutum] constituto D 10 quod] quia DG || unumquodque] quod *add.* (*mg.* H2) Z || distinctum] distinguitur DHZ 11 aliquid] aliquid HZ 13 etiam *om.* C || et] aut HZ 14 relatio *om.* E 15 quia] quod B || ab alio *om.* E || distinguit habens] distinctionem habet D 16 ipsum *om.* D || ab *om.* E || sicut *om.* G 17 contingit] continget BG || dicere *om.* C 18 est] eius *add.* C 19 istud argumentum] hoc C || alia] illa F
20 accipitur] arguitur accipiendo HZ 21-22 oppositis... relationibus *om.* (*hom.*) D 22 distinctis *om.* G 23 sint *om.* D || si *om.* G || passio] passiva E 24-1 (p. 366) sicut... realiter *om.* (*hom.*) DE

¹ Supra, p. 363, lin. 4.

una relatio realiter, bene sequeretur quod sicut paternitas et spiratio-actio sunt unius personae, ita spiratio-passio et filiatio — amota spiratione activa — essent eiusdem personae. Sed quia de facto et secundum veritatem filiatio et spiratio-passio sunt duae relationes realiter distinctae, sicut paternitas et filiatio sunt duae relationes realiter distinctae, ideo — quocumque alio amoto — constituta per ipsas distinguuntur realiter. Et ideo verum est quod omnes relationes oppositae distinguuntur realiter et distinguunt constituta per ipsas, non praecise quia sunt oppositae, sed primo quia sunt distinctae realiter, in tantum quod si possent esse relationes oppositae et non distinctae realiter, non distinguerent personas realiter. Et ideo omnes relationes distinctae realiter — sive sint oppositae sive non — distinguunt constituta per ipsas realiter. Quia hoc est commune omnibus constituentibus distinctis realiter — sive sint opposita sive non, sive absoluta sive relationes — quod omnia constituentia distincta realiter distinguunt constituta realiter. Et ideo si paternitas et spiratio-actio essent relationes distinctae realiter, nullo modo possent esse eiusdem personae.

Per idem patet quod secunda ratio¹ non valet, quia unum oppositorum distinguit illud cui inest, modo suo distinguendi, ab omni illo in quo invenitur aliquid realiter distinctum ab eo et in quo non invenitur idem oppositum. Sicut habens albedinem per albedinem distinguitur ab omni alio in quo non est albedo, — sive sit in eo nigredo sive non —, ita quod illud constitutum

1 bene] unde G 2 actio] activa E || passio] passiva E 3 essent *om.* E 4 spiratio] et *add.* A || passio] activa E 5-6 sicut... distinctae *om.* (*hom.*) ABC 5 paternitas] pater D 6 distinctae] et *add.* D || ideo] igitur F 7 ipsas] ipsa E 9 ipsas] ipsa E || quia] quae B 9-10 sed... sunt] quia nisi essent D 10 primo] per hoc (*mg.* H²) Z || quia] quod B || in *om.* G || quod] quia G 10-11 in... realiter *om.* (*hom.*) D 11 non²] nec G 11-12 non²... realiter *om.* (*hom.*) A 16 quod] quia DE || distinguunt *om.* G || 16-17 constituta] per ipsas *add.* E 17 ideo *om.* HZ || actio] activa E 18 esse *om.* E 19 quod] quia D 21 illo] alio G || quo] non *add.* D || et *om.* F 21-22 et... oppositum *om.* D 22 idem] illud F 23 alio] illo E

¹ Supra, p. 363, lin. 12.

ex albedine et alio distinguitur ab omni constituto ex eodem et ex aliquo alio quod non est albedo. Et ideo si filiatio et spiratio-passio distinguuntur realiter, necessario constituta ex essentia et filiatione et ex eadem essentia et spiratione distinguerentur realiter,
 5 omni alio circumscripto.

Praeterea, tertia ratio ¹ non concludit quia sicut quae per absoluta distinguuntur non oportet per absoluta referri, ita quae per relationes distinguuntur non oportet per easdem relationes inter se referri. Nec probatio valet, quia quamvis sit aequae essentielle
 10 relationi referre et distinguere, non tamen competit relationi referre respectu cuiuslibet respectu cuius competit sibi distinguere; et hoc quia distinguere est communius quam referre, et ideo potest competere relationi respectu plurium quam referre. Et ideo per filiationem posset Filius distingui realiter a Spiritu Sancto
 15 quamvis per filiationem non referretur ad Spiritum Sanctum.

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo dico aliter ad quaestionem ², et primo dabo intellectum quaestionis, secundo respondebo ad eam.

Circa p r i m u m dico quod intentio quaestionis non est
 20 quaerere an aliquo modo sit possibile quod Spiritus Sanctus distinguatur realiter a Filio et quod non procedat ab eo, quia hoc esset quaerere de possibilitate istius copulativae 'Spiritus Sanctus non procedit a Filio et Spiritus Sanctus realiter distinguitur Filio'. Et manifestum est quod ista copulativa est simpliciter impossibilis,
 25 quia altera pars est simpliciter impossibilis, scilicet 'Spiritus Sanctus

2 et² om. B 3 passio] passiva E || necessario] et add. HZ 4 ex om. D || realiter
 om. E 10 relationi¹] relationem D 11 respectu¹] realiter add. D, om. G || cuiuslibet]
 cuiuscumque F, om. G || respectu² om. C 12 communius] plus HZ 15 filiationem] simi-
 litudinem B 21 procedat] procederet F 22 quaerere om. A || istius] illius BDZ, ipsius
 F || non om. D 23 distinguitur] realiter add. A 25 quia... impossibilis om. (hom.) G

¹ Supra, p. 363, lin. 19. ² Cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. III-3, c. 43 (ed. cit., 740s.).

non procedit a Filio'. Nec est intentio quaestionis quaerere utrum sequatur necessario 'Spiritus Sanctus non procedit a Filio, ergo Spiritus Sanctus non distinguitur a Filio', quia hoc est quaerere de veritate illius consequentiae.

Sed principalis intentio quaestionis est quaerere utrum in Fi- 5
lio — praeter spirationem activam quae realiter distinguitur a Spiritu Sancto — sit aliquid, quod non est omni modo spiratio activa quo spiratio activa est spiratio activa, quod realiter distin-
guatur a Spiritu Sancto et per consequens, quo retento omni alio
amoto quod non est omni modo ipsum ex natura rei, constitu- 10
tum ex illo et essentia divina distingueretur realiter a Spiritu Sancto. Sicut quaerere utrum posito quod homo non haberet animam intellectivam, posset homo distingui realiter ab angelo, est quaerere utrum in homine, praeter animam intellectivam, sit
aliquid realiter distinctum ab angelo. Et per consequens si ex illo 15
et quocumque alio quod non est anima intellectiva fieret unum, illud unum — quaecumque esset — distingueretur realiter ab angelo, quia haberet materiam realiter distinctam ab angelo, et per consequens totum realiter distinguitur ab angelo.

Secundario est intentio quaestionis quaerere — propter Grae- 20
cos — an consequentia evidenti, supposita pluralitate personarum divinarum, — puta trium —, possit inferri Spiritum Sanctum procedere a Filio. Et per consequens, an supposita eadem trinitate personarum, scilicet quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt
unus Deus, sequatur evidenter oppositum antecedentis ex oppo- 25
sito consequentis 'Spiritus Sanctus non procedit a Filio, ergo Spiritus Sanctus non distinguitur a Filio'.

1 a Filio *mg.* F2, *om.* A 1-2 Nec... Filio *om.* (*hom.*) DE 2 sequatur] sequitur F
|| Sanctus] scilicet *add.* C 3 est] esset F 4 veritate] virtute D || illius] istius EF 5 prin-
cipalis *om.* D 8 quo... activa² *del.* H2, *om.* Z || quod] quae AB, quia GH, quo DE
8-9 distinguatur] distinguitur EF 10 omni] tamen A || ipsum] primum C 12 utrum
om. B 13-14 posset... intellectivam *om.* (*hom.*) DE 16 et *om.* E || unum] idem (?) B
17 illud] sicut G || quaecumque] qualitercumque E || esset *om.* DE 18 quia] quod E || mate-
riam] potentiam A, animam C, naturam BF 19 distinguitur] distingueretur DE 23 eadem
om. F 24 personarum] cum unitate essentiae *add.* DEG, et communitate essentiae *add.* F
25 sequatur *om.* E 26 consequentis] scilicet *add.* H

Circa secundum declarabo tres conclusiones, quarum prima erit quod consequentia evidenter nota ex praedicta hypothesis, scilicet quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt tres personae et unus Deus, non sequitur Spiritum Sanctum
 5 procedere a Filio, et per consequens quod ex opposito consequentis non sequitur evidenter oppositum antecedentis.

Secunda erit quod utraque praedictarum consequentiarum est necessaria et formalis, quamvis hoc non sit nobis evidenter notum.

10 Tertia erit quod in Filio est aliquid quod non est omni modo spiratio activa; ex quo et essentia divina si constitueretur per se unum et illud unum non constitueretur ex spiratione activa, — sicut secundum veritatem praecise ex essentia divina et spiratione passiva constituitur Spiritus Sanctus —, illud unum
 15 distingueretur a Spiritu Sancto.

Prima conclusio declaratur, quia ex illa hypothesis praecise non sequitur evidenter Spiritum Sanctum habere aliquam relationem oppositam relationi Filii, cum relationes non-oppositae sicut et absoluta realiter distincta sufficienter distin-
 20 quant constituta per ipsa. Igitur per hoc praecise quod tres personae sunt unus Deus, non potest evidenter inferri quod Spiritus Sanctus est a Filio, sicut ex isto antecedente praecise ‘tres, puta *a, b, c*, sunt una essentia’, — vel nominando illas personas aliis nominibus quae non directe et determinate important originationem unius personae ab alia —, non sequitur evidenter quod ‘*b*
 25 est ab *a*’, nec quod ‘*a* est a *b*’.

Secundo dico quod formaliter et necessario sequitur ‘Spiritus Sanctus non procedit a Filio, ergo non distinguitur a

2 quarum *om. EHZ* || erit] est C 4 et *om. BCG* 5 quod *om. D* 7 erit] est C ||
 consequentiarum *om. HZ* 8 et *om. D* || nobis *om. E* 12 et *om. D* || illud] per se *add. E*
 13 sicut] sit E 16 Prima] praeterea B || declaratur] probatur HZ || quia] quod GHZ
 18 aliquam *om. E* 19 et *om. HZ* 21 Deus] sunt una essentia *add. G* 22 est] proce-
 dat D || tres *om. DE* 23 sunt] una essentia *mg. F2 om. AG* || vel *om. Z* 24 nominibus]
 modis Z 24-25 originationem] originem EGHZ 26 quod] quia G

Filio', quia sequitur 'Spiritus Sanctus non procedit a Filio, ergo spiratio activa non est in Filio'. Et sequitur 'spiratio activa non est in Filio, ergo filiatio non est in Filio', et ultra 'ergo Filius non distinguitur realiter a Spiritu Sancto'. Prima consequentia est manifesta. Secunda consequentia probatur: quia quandocumque ⁵ aliqua sunt idem realiter, quorum unum vel utrumque est proprium illi in quo est, in quocumque non est alterum illorum, in eodem non est illud quod est proprium illi in quo est. Sed spiratio-actio et filiatio sunt idem realiter, et filiatio est propria illi in quo est. Igitur sive spiratio sit propria illi in quo est sive communis, ¹⁰ — sicut est secundum veritatem communis Patri et Filio —, sequitur: 'spiratio-actio non est in hoc supposito cui propria est filiatio, igitur filiatio non est in hoc supposito'. Maior est manifesta: quando sunt aliqua propria et sunt unum realiter, manifestum est quod in quocumque est unum et reliquum. Quia si non, ¹⁵ — cum nullum eorum, ex hoc ipso quod est proprium illi in quo est, possit esse in pluribus —, sequitur quod si unum illorum possit esse in aliquo, reliquo non existente in eodem, in nullo uno sunt illa duo, et per consequens non sunt idem realiter; quod est oppositum positi. Similiter, si unum sit proprium et reliquum ²⁰ commune, quamvis commune possit esse in aliquo, illo proprio non existente in eodem, tamen e converso est impossibile quod proprium vel incommunicabile sit in aliquo communi non existenti in eodem. Sicut essentia communis et paternitas propria uni supposito sunt in eodem Patre, et ideo quamvis essentia possit ²⁵ esse in aliquo supposito, paternitate non existente in eodem, tamen impossibile est paternitatem esse in aliquo in quo non sit

2-3 Et... Filio¹ om. (hom.) E || Et... Filio² om. (hom.) C 3 in¹ Filio¹ om. A 4 est om. G 7 illi om. A || est²] et add. F || illorum] istorum B, om. A 7-8 in²... est³ om. (hom.) C
8 in interl. F², om. A 8-10 Sed... est¹ om. (hom.) DE 10 Igitur... est²] et spiratio activa est propria HZ 11 est] sicut add. E 11-12 sequitur] sequeretur DF 12-13 cui... filiatio¹ om. AF || filiatio¹] filio G 13-14 manifesta] quia add. DEHZ 15 quod om. B
18 aliquo] modo add. E, illorum add. H || non om. E 20 reliquum] aliud F 21 quamvis commune² mg. F², om. (hom.) E || esse om. G || illo] uno C 23 vel] sive HZ 24 eodem]
eo D 25 quamvis] quam A 25-26 sunt... supposito om. (hom.) D 27 sit] est BF

essentia, quia sic sequeretur quod in nullo uno essent essentia et paternitas, et per consequens non essent idem realiter. Sic igitur patet maior. Minor etiam est manifesta. Quod enim spiratio-actio et filiatio non distinguantur realiter, patet. Quia si sic, — sicut
 5 post probabitur¹ —, essent quatuor supposita in divinis. Alia pars patet etiam secundum omnes, quod filiatio est tantum in una persona.

Si dicatur quod ista propositio 'spiratio-actio et filiatio sunt idem realiter' negaretur a ponentibus contrarium, hoc
 10 non valet, quia per istud argumentum non intendo arguere contra protervos, nec probare contra negantes Spiritum Sanctum procedere a Filio. Sed intendo probare quod secundum veritatem est consequentia formalis et necessaria 'Spiritus Sanctus non procedit a Filio, ergo Spiritus Sanctus non distinguitur a Filio', et
 15 quod istam consequentiam esse formalem habent concedere omnes tenentes veritatem fidei, sicut expressa est in Sacra Scriptura et a determinatione Ecclesiae et a Sanctis exponentibus Scripturam, quamvis ista consequentia — ponendo praecise pro antecedente quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt tres personae
 20 realiter distinctae et unus Deus — non sit nobis evidenter nota.

Tertia conclusio patet ex praedictis, quia filiatio distinguitur realiter a spiratione passiva. Igitur, ipsa posita, quocumque alio circumscripto, sequitur ipsam distingui a spiratione passiva. Et per consequens sequitur constituta ex spiratione passiva
 25 et quocumque alio ex una parte, et filiatione et quocumque alio ex alia parte, distingui realiter. Et ita in Filio, praeter spirationem

1 essent <i>om.</i> G	2 Sic igitur] et sic D	3 actio] activa E	4 realiter <i>om.</i> A sic]
non A	5 post <i>om.</i> E	6 quod filiatio <i>om.</i> E	9 sunt idem realiter <i>om.</i> D
<i>om.</i> HZ	11 Sanctum] scilicet <i>add.</i> DE	15 quod <i>om.</i> D	16 veritatem] lumen D
et <i>om.</i> D	17 exponentibus] expositoribus F, vel exponentibus <i>add.</i> mg. F ²		18 ista]
illa B, <i>om.</i> D ponendo] posito E	19 sunt <i>om.</i> A	20 et <i>om.</i> A non] ut D	
21 quia] quod DEG	22-24 Igitur... passiva <i>om.</i> (<i>hom.</i>) E	24 constituta] constitutum Z	
25 alio ¹ <i>om.</i> HZ et ¹] constitutum ex <i>add.</i> (<i>mg.</i> H ²) Z et ²] a <i>add.</i> B, <i>om.</i> A alio ² <i>om.</i> E			

¹ Cf. infra, dist. 12, q. 1 (p. 376, lin. 10-21).

activam, est aliquid sufficienter distinguens ipsum a Spiritu Sancto realiter.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale ¹ dico quod personae distinguuntur per relationes disparatas realiter distinctas, nec ex hoc sequitur quod ⁵ sunt quatuor supposita in divinis, quia non sunt quatuor relationes in divinis realiter distinctae ². Quia quamvis spiratio activa distinguatur realiter a spiratione passiva, non tamen distinguitur realiter a paternitate vel filiatione. Et ideo quamvis faciat numerum cum spiratione passiva, ut vere dicatur 'spiratio activa et spiratio ¹⁰ passiva sunt duae relationes', non tamen facit numerum cum paternitate et filiatione, ut vere dicatur quod sunt tres relationes, et ideo nec sunt quatuor supposita.

Ad secundum ³ dico quod non est simile de Filio respectu Patris et de Spiritu Sancto respectu Filii. Quia nihil est in Filio, ¹⁵ circumscripta filiatione, quod distinguatur realiter a quocumque existente in Patre, nec est aliquid in Patre praeter paternitatem quo distinguatur realiter a filiatione vel Filio. Et ideo sola pa-

1 est] esse E || a om. G 2 realiter] sequitur lacuna 12 linearum in A, nihil desit notat in mg. A² 5 relationes] realiter E || disparatas om. C 6 quia] quae E || non om. DE 9 vel] et DE 10-12 spiratio¹... dicatur om. (hom.) C 11 facit] faciunt B 12 tres] quatuor A 13 ideo om. G || nec] non CGHZ 15 de om. F 16 realiter om. E 17 aliquid] aliud Z
18 quo] quod E || ideo] ita CF

¹ Supra, p. 361, lin. 21. ² Sententia censurata a Magistris in processu contra Ockham: «Item ponit quod non sunt quatuor relationes in divinis, et quod spiratio actio non est relatio ponens in numerum cum aliis tribus relationibus. Dicimus quod negare quatuor relationes in divinis est falsum et erroneum. Sed an quaelibet relatio differat realiter a qualibet alia, disputabile est, quibusdam doctoribus dicentibus quod omnes differunt inter se realiter, aliis vero dicentibus quod solae relationes oppositae differunt inter se realiter, disparatae vero non». J. Koch, «Neue Aktenstücke zu dem gegen Wilhelm Ockham in Avignon geführten Prozess», *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, VII (1936), p. 185, lin. 15-20. ³ Supra, p. 362, lin. 9.

ternitas et constitutum ex illo quod est realiter Filius et paternitate distinguitur realiter a Filio. Et ideo circumscripta paternitate nihil remanet distinctum realiter a Filio. Non sic autem est de Filio et Spiritu Sancto, quia non tantum spiratio activa, qua Filius producit Spiritum Sanctum, distinguitur realiter a Spiritu Sancto, sed etiam filiatio distinguitur realiter a Spiritu Sancto. Et ideo circumscripta spiratione activa adhuc remanet aliquid realiter distinctum a Spiritu Sancto.

[DISTINCTIO DUODECIMA

10

QUAESTIO I

UTRUM PATER ET FILIUS SINT UNUM PRINCIPIUM SPIRANS SPIRITUM SANCTUM]

Circa distinctionem duodecimam quaero primo utrum Pater et Filius sint unum principium spirans Spiritum Sanctum.

15 Q u o d n o n :

Quia quilibet terminus supponens pro aliquo in divinis supponit pro essentia vel pro persona vel pro aliqua relatione, cum quidlibet quod est in Deo vel sit essentia vel persona vel relatio, et hoc formaliter. Igitur si haec sit vera 'Pater est Filius sunt unum
20 principium spirans Spiritum Sanctum', praedicatum vel supponit pro essentia vel pro persona vel pro relatione. Primum non potest dari, quia essentia non est principium spirans Spiritum Sanctum. Nec secundum potest dari, quia quacumque persona data, haec

1 constitutum] constitutam A 4 activa] a add. C, om. E 6 sed... Sancto² om.
(hom.) HZ 7 spiratione om. G || adhuc om. ABCF 17 pro³ om. A 18 quidlibet]
quodlibet E || est] sit E || vel¹ om. E 19 unum om. E 22-23 quia... dari mg. H², om.
(hom.) DE 23 potest dari om. HZ 23-1 (p. 374) haec est falsa om. D

est falsa 'Pater et Filius sunt haec persona spirans Spiritum Sanctum'. Nec tertium, propter idem; quia quacumque relatione data, haec est falsa 'Pater et Filius sunt haec relatio spirans Spiritum Sanctum'.

Praeterea, 'principium' ibi aut dicit aliquid essenziale, aut aliquid notionale. Non essenziale, quia praedicatum non praedicatur de aliquo essentiali, sicut dictum est. Nec notionale, quia illud non posset esse nisi persona, cum relatio non sit principium spirans.

Praeterea, multiplicato priori multiplicatur posterius. Sed paternitas et filiatio sunt priores spiratione activa. Igitur cum paternitas et filiatio sint plures relationes, spirationes activae erunt plures, et per consequens Pater et Filius non sunt unum principium spirans sed plura principia spirantia.

Ad oppositum est determinatio Ecclesiae, *Extra*, 'De summa Trinitate et fide catholica', et ponitur in sexto libro¹, ubi dicitur sic: «Fatemur quod Spiritus Sanctus aeternaliter ex Patre et Filio, non tamquam ex duobus principiis, sed tamquam ex uno principio, non duabus spirationibus sed unica spiratione procedit».

[STATUS QUAESTIONIS]

In ista quaestione sunt duae difficultates. Una realis, scilicet an in Patre et Filio sit praecise una spiratio. Alia est partim realis et partim grammaticalis, an scilicet tales propositiones debeant concedi 'Pater et Filius sunt unus spirator', 'Pater et Filius sunt

3 haec est falsa *om.* D 5 principium] essenziale *add.* E 5-6 Praeterea... notional-
le] Nec tertium quia illud vel esset essenziale vel notionale D 6 Non¹] aliquid *add.* E
7 sicut dictum est] hic in proposito D 8 illud] sicut G 14 principia *om.* E 16 sexto
om. Z 17 ex] a EH, *sed corr.* H² 22 duae *om.* G 23 praecise *om.* E 25 unus...
sunt² *om.* (*hom.*) G

¹ Bonifatius VIII, *Liber VI Decretalium*, I, t. 1, c. 1 (ed. Friedberg, II, 937).

unum principium spirans', et sic de consimilibus. Primo ergo videndum est de prima difficultate, secundo de secunda.

[PRIMA DIFFICULTAS]

Circa primum sciendum quod difficultatem facit hoc, quod
 5 videtur quod quantumcumque fundamentum relationis sit unum, si tamen relata sint distincta, oportet quod relationes sint distinctae; ita quod non tantum ex distinctione fundamenti et termini sequitur distinctio relationis, sed etiam ex distinctione relati. Assumptum autem potest probari.

10 Primo, quia si eadem forma secundum numerum esset simul in duobus subiectis distinctis localiter, illa forma posset esse ratio agendi uni illorum subiectorum, quamvis non esset ratio agendi alteri propter indebitam distantiam illius alterius agentis ad omne passivum. Igitur illo casu posito respectus de genere actionis vere
 15 esset istius agentis et non illius. Igitur si aliud agens incipiat habere passum sibi approximatum et incipiat agere, illud agens habebit novum respectum de genere actionis, et per consequens erunt tunc duo respectus propter diversitatem suppositorum, non obstante unitate fundamenti.

20 Praeterea, si eadem albedo secundum numerum esset in duobus subiectis, unum illorum esset simile alteri; et non unica similitudine, ergo distinctis. Igitur non obstante unitate fundamenti respectus erit alius. Assumptum patet, quia si hoc album sit simile, ergo aliqua similitudine, quae sit *a*. Tunc arguo: *a* est rela-
 25 tio, ergo sibi correspondet aliqua correlatio; et non ipsamet, igitur

1 ergo] enim F 2 est om. ACE 2-4 de!... Circa om. DE 4 primum] et DE
 5 quantumcumque] quandocumque AE 7-8 et termini] non D 9 autem om. HZ
 10 simul] similis (in corr. H²) Z 11 forma] ratio AB, corr. in tunc B² 12 agendi¹] uni et non add. (mg.) G² || uni om. DE || uni... agendi² om. (hom.) CG 13 alteri] aliquando D
 15 et om. E || aliud] aliquod CDE 16 et] si add. HZ || agere] esse D 17 erunt] essent D
 18 tunc om. HZ 20-22 Praeterea... fundamenti om. (hom.) C 23 sit] esset G 24 quae] et D || arguo] sic add. HZ 25 correlatio] relatio HZ 25-1 (p. 376) et... similitudo om. HZ

alia; et non nisi similitudo, igitur sunt duae similitudines et tamen fundamentum est idem et terminus primus est idem.

Praeterea, si idem corpus esset in distinctis locis, idem corpus haberet distinctos respectus ubicales, et tamen fundamentum idem. Ex istis potest argui: pluralitas relationis dependet ex re-⁵ latis; sed in proposito supposita relata spiratione activa sunt plura; igitur non obstante unitate fundamenti spirationes activae erunt plures.

[SOLUTIO PRIMAE DIFFICULTATIS]

Sed istis non obstantibus dico quod est unica spiratio activa,¹⁰ quamvis hoc per rationem evidenter probari non possit. Sed hoc sequitur ex veritate fidei, qua dicitur quod sunt tantum tres personae in divinis, scilicet Pater et Filius et Spiritus Sanctus; quia, sicut post patebit¹, quaelibet relatio divina quae a qualibet relatione divina realiter distinguitur, constituit suppositum distinctum.¹⁵ Sed si essent duae spirationes activae, realiter distinguerentur inter se. Igitur multo fortius realiter distinguerentur a paternitate et filiatione. Et certum est quod quaelibet illarum distingueretur realiter a spiratione passiva. Igitur essent quinque relationes divinae realiter distinctae, et per consequens quinque supposita²⁰ divina distincta realiter.

Ideo dico quod numquam relatio multiplicatur nisi ex multiplicatione fundamenti absoluti vel ex multiplicatione termini. Sed fundamentum spirationis activae est unicum, puta divina essentia, et terminus est unus, scilicet Spiritus Sanctus. Igitur spiratio-²⁵ actio erit unica.

2 est² om. D 3 esset] posset esse F 4 fundamentum] simpliciter HZ 5 argui]
quod add. (mg.) F², sic add. Z 10 activa om. F 11 evidenter om. D 13 scilicet
om. DGHZ 14 post om. E 17 realiter om. FHZ || a] et C 18 est om. D || distingueretur]
distinguitur F 19 realiter om. E 24-26 puta... unica om. G 26 actio] activa EHZ || erit]
est HZ

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I, d. 26, q. 1 O-R, et d. 27, q. 1.

Ad rationes in contrarium facile esset respondere si illa opinio esset vera quae ponit quod actio, passio, distantia, similitudo, dissimilitudo et huiusmodi non important aliquas tales relationes, sicut ponentes eas imaginantur. Quia tunc non
 5 essent tales plures relationes, sed tantum plures denominationes propter diversa significata vel connotata. Si tamen teneretur opinio communis, posset dici ad primum et tertium quod est ibi distinctio terminorum, et illa sufficit.

Ad secundum difficilius est respondere. Potest tamen dici
 10 quod si eadem albedo numero esset in diversis subiectis, nulla esset ibi relatio similitudinis. Qui nec istud ultimum nec primam opinionem sentiunt, dicant sicut placet.

[SECUNDA DIFFICULTAS]

Circa secundum dicitur communiter quod Pater et Filius
 15 sunt unus spirator et unum principium Spiritus Sancti. Conceditur tamen quod Pater et Filius sunt duo spirantes.

Unde dicitur¹ quod « quia spirans est adiectivum, spirator vero substantivum, ideo possumus dicere quod Pater et Filius sunt duo spirantes propter pluralitatem suppositorum; non autem
 20 duo spiratores, propter unam spirationem. Nam adiectiva nomina habent pluralitatem secundum supposita; substantiva vero a seipsis, secundum formam significatam ».

Sed ratio ista non videtur sufficiens, quia terminus numeralis, sicut et alii termini adiectivi additi aliis, semper denotantur com-

1 rationes] rationem D	2 actio] et add. D	2-3 distantia] et add. D	3 similitudo] et add. F dissimilitudo om. D
7 et] ad add. Z tertium] secundum D	4 tales om. Z	5 denominationes] determinationes B	10 nulla] non D
14 Filius] et Spiritus Sanctus add. A	11 istud] illud E, secundum HZ ultimum] ultimam HZ	12 sentiunt corr. in sustentunt B ² placet] eis add. G	15-16 Spiritus... spirantes om. HZ
20-21 nomina] non HZ	18 vero om. B	21 pluralitatem] nisi add. HZ	24 additi aliis om. DE denotantur] denominantur D

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 36, a. 4 ad 7.

petere illis pro quibus illi termini quibus adduntur supponunt. Et ideo quia respectu creaturarum adiectivum et substantivum supponunt pro diversis, ideo diversimode de eis verificantur tales termini importantes pluralitatem, Verbi gratia ponatur quod Sortes sit musicus et grammaticus, tunc haec est vera 'duae scien- 5 tiaae sunt in Sorte', quia illae scientiae sunt duae. Et huius causa est quia hoc substantivum 'scientia' — sive in numero singulari, sive in numero plurali — supponit pro forma quae multiplicatur. Et ideo vere contingit dicere quod sunt duae scientiae. Sed 'sciens' — sive in numero plurali sive singulari — supponit pro 10 subiecto scientiae, quod subiectum non multiplicatur. Et ideo haec est simpliciter falsa 'Sortes est duo scientes'. Sed si 'sciens' et 'scientia' pro eodem supponerent, non plus verificaretur terminus importans pluralitatem de uno quam de alio. Sed in proposito 'spirans' et 'spirator' pro eodem supponunt. Igitur per istam rationem, sicut potest vere concedi quod Pater et Filius sunt unus spirator, ita potest vere concedi quod Pater et Filius sunt unus spirans. Assumptum probo, quia quaero: pro quo supponit 'spirator'? Aut pro essentia aut pro persona, — quia secundum 15 istos¹ pro nullo alio potest supponere. Non pro essentia, quia terminus semper verificatur de illo pro quo supponit; sed haec non est vera 'essentia est spirator vel spiratrix'; igitur non supponit pro essentia. Si pro persona, et pro persona supponit 'spirans'; igitur pro eodem supponunt; ergo etc.

Ex isto potest argui: sic dicendo 'Pater et Filius sunt duo 25

1 quibus adduntur *om.* E 3 de] pro F 4 termini] qui G 5 est] sit Z
6 Sorte] ratione A || sunt² *om.* G 8 numero *om.* EF 9 ideo *om.* D 10 sive²] in numero *add.* GHZ 12 Sed si 'sciens' *om.* A 13 terminus] causa D 16-17 sunt... Filius *om.* (*hom.*) BCD || sunt unus spirator *interl.*, et *add.* etc B² 17 ita] sicut G || vere *om.* GHZ
18 probo] patet D, probatur E 19 Aut¹] nec H, *quod corr. in non* H², non Z 20 quia] et G 21 semper *om.* D || verificatur de] supponit pro D 22 essentia *om.* B 23 Si] sed CE || pro² *om.* C 24 ergo *om.* E

¹ Ibidem.

principia', praedicatum supponit pro supposito et supposita sunt duo, ergo etc.

Ad istud respondet¹ quod [in] ista 'Pater et Filius sunt unum principium', ly principium supponit pro persona, sed non habet suppositionem determinatam sed confusam pro duabus personis simul. Et ideo sic arguendo: sive principium supponat pro persona Patris sive pro persona Filii, Pater et Filius non sunt unum principium Spiritus Sancti, igitur Pater et Filius non sunt unum principium Spiritus Sancti, est fallacia figurae dictionis.

Sed ista responsio nihil valet, quia numquam terminus habet suppositionem confusam nisi ratione alicuius signi universalis vel ratione alicuius syncategorematis. Sed hic nullum tale est signum, nec syncategorema tale, ergo non habet hic suppositionem confusam.

Praeterea, quantumcumque terminus habet suppositionem confusam, numquam verificatur de pluribus sub copulatione acceptis, nec de termino plurali. Unde haec est simpliciter falsa 'omnes homines sunt animal'. Similiter haec esset falsa 'Sortes et Plato sunt homo', etiam si homo haberet suppositionem confusam, igitur eodem modo haec erit falsa 'Pater et Filius sunt principium Spiritus Sancti', si praedicatum praecise supponeret pro persona, ex quo Pater non est Filius.

Praeterea, terminus eandem suppositionem habet in numero singulari et in numero plurali. Igitur si haec sit vera 'Pater et Filius sunt principium Spiritus Sancti', quia praedicatum suppo-

1 pro] suo *add.* G 3 respondet] respondetur Z || quod] in *add.* Z 4 sunt] idem *add.* G || ly] hoc G 6 sive *om.* E 7 pro² *om.* A 8 principium] suppositum DE
8-9 igitur... Sancti *om.* (hom.) CDE 9 principium] suppositum HZ || Spiritus Sancti] sed *add.* E, *om.* HZ 10 Sed] breviter F || nihil] non HZ || numquam] non G 11 alicuius] alia A 12 hic *om.* G 15 quantumcumque] quodcumque DE 16 numquam *om.* G || verificatur *om.* D 18 esset] est EHZ 19 etiam] et E 20 erit] est D
21 praecise *om.* F || supponeret] supponat D 24 et¹] etiam C || numero *om.* E || sit] est F, esset E 25 sunt] unum *add.* A || praedicatum] probatum A

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 36, q. 4 ad 4.

nit pro duabus personis confuse, ergo aequaliter vel multo fortius haec erit vera 'Pater et Filius sunt principia Spiritus Sancti', quia praedicatum supponit pro duabus personis confuse.

[SOLUTIO SECUNDAE DIFFICULTATIS]

Ideo dico aliter ad quaestionem. Circa quam sic est procedendum: primo videndum est de talibus affirmativis 'Pater et Filius sunt unum principium spirans, unus spirator, unus spirans' et de similibus; secundo de negativis eisdem correspondentibus; tertio movebo aliqua dubia et solvam.

Circa p r i m u m dico quod omnes tales affirmativae de virtute sermonis sunt concedendae. Cuius ratio est quia quando ex aliquo uno omnino eodem et duobus oppositis constituuntur duo distincta realiter, si alterum oppositorum relative praedicatur de uno illorum constitutorum, reliquum oppositorum praedicabitur de reliquo. Sed accipiendo praecise duo constituta ex essentia divina et spiratione activa et spiratione passiva, de constituto ex essentia et spiratione passiva contingit vere dicere quod 'istud constitutum spiratur', ergo de constituto ex essentia et spiratione activa contingit vere dicere 'istud spirat'. Sed istud constitutum est unicum et non plura, sicut essentia est unica, et illa spiratio-actio est unica. Igitur hoc est unum spirans et per consequens unus spirator. Sed tam Pater quam Filius est illud unicum constitutum ex essentia et spiratione activa. Igitur Pater et Filius vere sunt unus spirator et unum principium spirans Spiritum Sanctum. Sed de ista 'Pater et Filius sunt unus spirans' est magis dubium, quia si praedicatum hic — quia est masculini generis — ex usu

1 aequaliter] essentialiter AG, generaliter DE 2 erit] est HZ 3 praedicatum] probatum A || supponit] supponet BC 5 Ideo] praeterea G, dicitur et *add.* D || quam] quod B 6 affirmativis] et *add.* Z 8 et] sic *add.* D, *om.* G || similibus] consimilibus B || eisdem *om.* F 11 ex *om.* D 12 omnino eodem *om.* DE || et] de *add.* F 14 illorum] distinctorum *add.* DE 17 passiva *om.* A 17-19 quod... dicere *om.* (*hom.*) B 19 istud²] illud AFGHZ 21 actio] activa E || est¹ *om.* D || est²] erit D 23 vere *om.* B 25 unus] unum EF 26 quia] quod D

loquentium non possit supponere nisi pro persona, sic est haec neganda, quia Pater et Filius non sunt una persona spirans. Si autem praedicatum de virtute sermonis posset supponere pro omni illo quod spirat, sive sit persona formaliter sive non sit
 5 formaliter persona, — cuiusmodi est tale constitutum ex essentia et spiratione activa, circumscribendo tam paternitatem quam filiationem —, sic est simpliciter concedenda.

C o n f i r m a t u r ista responsio, quia semper constituens aliquid, a quo non distinguitur realiter, praedicatur vere de con-
 10 stituto, sicut quia nec paternitas nec essentia differt realiter a Patre, vere contingit dicere quod Pater et est essentia et est paternitas. Sed spirare non differt realiter a constituto ex essentia et spiratione. Igitur de illo constituto contingit vere dicere quod est spirans. Sed, sicut prius, tam Pater quam Filius est illud consti-
 15 tutum, ergo etc.

Circa s e c u n d u m posset probabiliter dici quod de virtute sermonis ex quo principium, spirans, spirator et huiusmodi, non tantum supponunt pro tali constituto sed etiam pro persona, quia aliter non verificaretur de persona. Et semper tales proposi-
 20 tiones sunt verae ex hoc quod tales termini importantes pluralitatem verificantur de illis pro quibus termini quibus adduntur supponunt. Posset, inquam, probabiliter dici quod tales de virtute sermonis possent concedi. Quia tamen communiter in creaturis de quibuscumque praedicatur terminus importans unitatem
 25 de eisdem negatur pluralitas, sicut si haec sit vera 'Sortes et Sortes albus sunt unum', haec est vera 'Sortes et Sortes albus non sunt plura'.

1 haec om. C 2 quia] quod DG 3 posset] possit F 4 omni] communi E ||
 illo] illud G || sit² om. DE 5 cuiusmodi] cuius B || est om. B 6 activa] actione DEH
 6-7 filiationem] et add. Z 8 constituens] constitutum E, in constitutis illud D 9 ali-
 quid om. GHZ || a interl. B², om. AC || quo] constitutum add. (mg. H²) Z 11 est² om. HZ
 12 spirare] spiratio D 13 de illo] ex isto F 14 prius] dictum est add. (mg. H²) Z, om. A
 16 quod om. D 16-17 virtute sermonis om. D 19 quia] quod A || Et] sed B 21 quibus²
 om. E 23 Quia om. G 23-24 creaturis] terminis Z 24 quibuscumque] quocumque HZ
 25 sit] est Z 26 Sortes¹] ratio AB, sed corr. interl. B² || non om. E

Ideo propter haereticos et occasionem deceptionis simplicium, S a n c t i et Ecclesia concedentes quod 'Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti', negant tales 'Pater et Filius sunt duo principia Spiritus Sancti'. Tamen aliquando in dictis S a n c t o r u m inveniuntur tales propositiones, sicut dicit H i l a r i u s ¹: ⁵ « Spiritus Sanctus a Patre et Filio auctoribus confitendus est » etc., ubi videtur loqui de virtute sermonis. Alii autem S a n c t i, ne ostendatur aliqua distinctio in spiratione-actione, negant tales propositiones.

Ideo dico simpliciter cum determinatione Ecclesiae quod Pater ¹⁰ et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, non duo principia; et spirant unica spiratione, non duabus spirationibus.

[DUBIA CIRCA SOLUTIONEM]

Tertio, sunt aliqua dubia movenda. P r i m u m, quia non videtur quod Pater et Filius sunt unum principium spirans Spi- ¹⁵ ritum Sanctum, quia, secundum beatum A u g u s t i n u m ², tres personae sunt unum principium creaturae, sicut Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti. Sed ista propositio 'tres personae sunt unum principium creaturae' non potest esse vera nisi secundum quod praedicatum supponit pro essentia. ²⁰ Igitur nec ista 'Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti' potest esse vera nisi secundum quod praedicatum supponit pro essentia. Sed isto modo est haec simpliciter falsa, sicut

1 et] propter *add.* F 4 in] ex B 6 etc. *om.* F 7 ubi] ut B || videtur] dicitur D, tamen F || loqui] loquitur F 8 spiratione] et *add.* G || actione] activa E 11 Sancti] et *add.* D || non *om.* A 12 spiratione] ratione B || spirationibus *om.* F 14 quia] quod B
15 Filius] non *add.* A || sunt] sint DHZ || spirans *om.* F 16 beatum *om.* F 17 personae] cum *add.* D
17-19 sicut... creaturae *om.* (*hom.*) DE 20 vera *om.* E 20-23 nisi... es-
sentia *om.* G 21-23 Igitur... essentia *om.* (*hom.*) F 22 esse *om.* C 23-1 (p. 383)
sicut... falsa *om.* (*hom.*) C

¹ Hilarius Pictaviensis, *De Trinit.*, VIII, n. 20 (PL 10, 251).
gust., *De Trinit.*, V, c. 14, n. 15 (PL 42, 921).

² Au-

haec est simpliciter falsa 'Pater et Filius sunt una essentia spirans Spiritum Sanctum'. Igitur ista est omnino falsa.

S e c u n d u m dubium est, quia videtur quod spirare non praedicatur de tali constituto ex essentia et spiratione-actione, quia
 5 secundum Philosophum¹ actus sunt suppositorum. Sed tale constitutum non est suppositum, ergo non spirat.

T e r t i u m, quia non videtur ratio valere; quia nihil potest constitui ex essentia et spiratione activa circumscribendo paternitatem et filiationem, quia nihil potest constitui ex extremis
 10 circumscribendo medium. Sed paternitas est quasi medium inter essentiam et spirationem activam, quia est posterior essentia et prior spiratione, ergo etc.

Q u a r t u m dubium est, an secundum praedicta debeat concedi de virtute sermonis quod Pater spirat et Filius spirat. Et
 15 videtur quod non, quia dictum fuit in quinta distinctione² quod aliqua sunt vocabula quae non possunt praedicari de aliquibus nisi quibus immediate conveniunt, cuiusmodi sunt 'generare' et 'spirare' et huiusmodi. Igitur cum non immediate et primo 'spirare' conveniat Patri nec Filio, videtur quod nullo modo potest
 20 de eo vere praedicari.

[SOLUTIO DUBIORUM]

A d p r i m u m istorum dico quod quantum ad aliquid est simile de Patre et Filio respectu Spiritus Sancti et de tribus personis respectu creaturae, et quantum ad aliquid est dissimile. Est
 25 enim simile quantum ad hoc quod sicut vere et simpliciter con-

3 quia] quod E 4 tali om. E || constituto] et add. B || actione] activa E 16 vocabula] nomina G 17 cuiusmodi] cuius B || sunt om. E 18-19 spirare om. A 20 eo] verificari vel add. F || vere om. (lac.) E 22 quantum] est add. G || aliquid] aliud E 22-24 est... aliquid om. (hom.) E 23-24 de¹... aliquid om. D 23 et¹] de add. F 24 est¹] et D
 25 quod] quia F

¹ Resp. Aristot., *Metaph.*, I, c. 1 (981a 17).
 (p. 36, lin. 18 - p. 37, lin. 7).

² Supra, d. 5, q. 1

tingit dicere 'tres personae sunt unum principium creaturae', ita contingit vere dicere quod 'Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti'. Est autem dissimile quantum ad hoc quod sic dicendo 'tres personae sunt unum principium creaturae', non potest ista verificari nisi secundum quod 'principium' ibi supponit 5 pro essentia divina, ita quod si pro quocumque alio supponeret, non posset propter hoc verificari. Et ideo distinguendo in divinis principium 'quo' et principium 'quod', non potest illa verificari nisi secundum quod supponit pro principio 'quo', non pro principio 'quod'; quod quidem 'quod' distinguatur a 'quo'. Et ideo 10 iste est sensus 'Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt unum principium creaturae', hoc est, sunt una essentia quae est principium creaturae et quae est vere creans creaturam. Sed sic dicto 'Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti', 'principium' ibi non tantum supponit pro essentia divina, ut iste sit sensus 'Pater 15 et Filius sunt una essentia quae est principium Spiritus Sancti', scilicet elicativum, sed etiam supponit pro aliquo quod non est idem formaliter cum divina essentia, sicut dictum est ¹, quia Pater et Filius sunt unum constitutum ex divina essentia et spiratione activa, quod quidem est vere spirans Spiritum Sanctum, ita 20 quod non tantum est 'quo', sed etiam est vere 'quod'.

Ex isto patet quod aliquo modo aliter potest concedi quod Pater et Filius sunt unus spirator, et non omni modo consimili potest concedi quod tres personae sunt unus creator. Quia ista 'Pater et Filius sunt unus spirator' habet duas causas veritatis veras, 25

2 Pater] etc. *add.* B 3 autem] etiam D, *om.* E || quod] quia A || sic] sicut H²Z 4 dicendo] dicto A, dico HZ 6 divina *om.* E || si *om.* ABE 7 Et ideo] nisi D 8 principium² *om.* E || quod] et *add.* D 9 principio¹ suo *add.* DE 10 quod² quidem 'quod'] prout (*interl.*) G² || quod³ *om.* DEF 11 sensus] processus E 12-13 hoc... creaturae *om.* (*hom.*) B 13 sic] si HZ || dicto] dicendo DE, dico HZ 15 tantum] tamen A, *om.* E 16 quae] essentia *add.* F 17 scilicet *om.* DE 18 sicut] quia B, vel quia F² || quia] sicut B, quod *corr. interl. in* quod B² 19 divina *om.* E 22 potest] posset G 24 Quia] sicut D || ista] quia *add.* D 25 veras] unam E

¹ Supra, d. 7, q. 1 (p. 119, lin. 15-25).

videlicet quod Pater et Filius sunt una divina essentia quae est principium elicivum productionis Spiritus Sancti, et Pater et Filius sunt unum vere spirans Spiritum Sanctum quod non est formaliter divina essentia, sicut nec Pater est formaliter divina
 5 essentia, quamvis realiter. Sed ista 'tres personae sunt unus creator' non habet nisi unam causam veritatis veram, videlicet quod tres personae sunt una essentia divina quae est principium creaturae. Ista autem 'tres personae sunt unum creans creaturam quod non est formaliter divina essentia' est simpliciter falsa, quia illud
 10 unum non posset esse nisi aliqua persona vel aliqua relatio vel constitutum ex divina essentia et spiratione activa. Et quodcumque illorum daretur, non erit verum dicere quod tres personae sunt ipsum, sicut non est verum dicere quod tres personae sunt unus Pater.

15 Ad secundum¹ dico quod non est verum. Nec est intentio Aristotelis quod actus sunt praecise suppositorum, sed quod omnes actus reales sunt praecise singularium². Et concedo quod illud constitutum est vere singulare, quamvis non sit formaliter aliquod suppositum.

20 Ad tertium³ dico quod quando inter extrema est aliquod medium receptivum unius extremi et receptum in altero extremo, potest concedi quod ex extremis non fit unum praecise nisi concurrente medio. Si autem sit medium aliquo alio modo, non oportet. Nunc autem ponendo quod spiratio activa sit aliquo
 25 modo posterior paternitate, non est tali modo posterior. Et ideo non obstante quod esset aliquo modo posterior, posset vere con-

1 una om. E 4-5 sicut... essentia om. (hom.) C 7 personae] divinae add. Z || una om. G || divina om. C 8 Ista] illae C 10 aliqua² om. C 11 divina om. F || Et²] a G || quodcumque] quodlibet F, quocumque G 13 personae om. HZ 17 actus] actio G
 22 nisi] non AGHZ 23 medium] in add. E || alio om. D || modo om. C 24 ponendo] ponenda est D 25-26 paternitate... posterior om. (hom.) DE 26 posset] sed HZ || vere] aliquo modo add. FGHZ 26-1 (p. 386) constituere] constitueret HZ

¹ Supra, p. 383, lin. 3. ² Cf. supra, d. 5, q. 1 (p. 47, lin. 16) et d. 7, q. 1 (p. 104, lin. 3). ³ Supra, p. 383, lin. 7.

stituere unum cum divina essentia, quamvis illud constitutum non constitueret paternitas. Et hoc quia illud constitutum vere reperitur in aliquo in quo non reperitur paternitas, videlicet in Filio, et ipsum est aliquid realiter, a quo tamen paternitas realiter distinguitur.

5

Aliter deficit argumentum, quia procedit ex falsa imaginatione, videlicet quod paternitas sint prior spiratione activa et non e converso. Quia spiratio activa uno modo prioritatis est prior ipsa paternitate, sicut essentia est prior qualibet relatione. Sicut enim essentia est prior omni relatione prioritatem communitatis vel consequentiae¹, quia sequitur quacumque relatione demonstrata 'haec relatio est Filius, ergo haec relatio est essentia', et tamen e converso non sequitur consequentia formali, quia non sequitur formaliter 'haec relatio est essentia, ergo est Filius', quia paternitas est essentia et tamen non est Filius, ita est de spiratione activa quod ipsa est prior paternitate et etiam filiatione prioritatem cuiusdam communitatis et consequentiae. Quia in quocumque est paternitas, in eodem est spiratio, sed non e converso. Et sequitur 'in hac persona est paternitas, ergo in hac persona est spiratio activa', et non e converso. Et ita necessario spiratio activa est prior paternitate tali prioritatem. Et ideo posito quod aliqua alia prioritatem paternitas esset prior spiratione activa, talis prioritas non obstaret quin spiratio activa cum essentia divina posset constituere aliquid per se unum, ad cuius tamen constitutionem non concurrat paternitas. Sicut tam essentia divina quam spiratio activa vere sunt in Filio in quo non est paternitas, tali modo essendi 'in' ut vere dicatur quod Filius est paternitas, sicut vere dicitur quod Filius est essentia divina et spiratio activa.

10

15

20

25

2 paternitas] paternitatem E 3 videlicet] scilicet G 7-8 et... activa om. (hom.) B
 10 relatione] demonstrata add. F 12 Filius] filiatio HZ || ergo om. C || haec om. D 14 quia] quare D
 16 quod] quia DEGHZ || etiam] prior add. F 18 spiratio] filiatio A, filiatio add. G, sed exp. G2, actio add. HZ 18-20 sed... spiratio¹ om. (hom.) D 19 ergo] est A || persona² om. E 24 tamen om. F 25 divina om. EF 27 'in' om. CE

¹ Supra, d. 9, q. 3 (pp. 299, lin. 8, 301, lin. 7, 305, lin. 11).

Si dicatur quod ex isto sequitur quod sunt supposita quatuor in divinis, quia tanta est distinctio inter essentiam divinam et spirationem activam quanta est inter essentiam divinam et spirationem passivam vel inter essentiam divinam et paternitatem.

5 Igitur qua ratione constitutum unum est suppositum, et aliud, et ita erunt quatuor:

R e s p o n d e o negando consequentiam, quia quamvis tanta sit distinctio inter essentiam divinam et spirationem activam quanta est inter essentiam divinam et paternitatem, ipsa tamen
 10 paternitas distinguitur realiter a filiatione, nec est eadem realiter cum duabus relationibus realiter distinctis. Sed spiratio activa est eadem realiter tam cum paternitate quam cum filiatione, et ideo non constituit suppositum distinctum ab eis, quamvis constituat aliquod unum quod non est formaliter Pater nec Filius, sicut ipsa
 15 spiratio activa non est formaliter nec paternitas nec filiatio. |§ Eodem modo, quia spiratio passiva distinguitur realiter a paternitate et filiatione, ideo constituit suppositum realiter distinctum a duobus suppositis constitutis per paternitatem et filiationem. Sed spiratio activa, quia differt realiter a spiratione passiva
 20 et non distinguitur realiter a paternitate et filiatione, ideo constituit duo supposita distincta a supposito constituto per spirationem passivam, sed non constitutum realiter distinctum a suppositis constitutis paternitate et filiatione. §|

Ad q u a r t u m ¹ dico quod potest concedi quod tam Pater
 25 quam Filius spirat. Et quando dicitur quod dictum fuit quod talia vocabula non praedicantur nisi de illis quibus immediate conve-

2 distinctio] in divinis *add.* E 3-4 activam... spirationem *om.* (*hom.*) A || et... divinam *om.* (*hom.*) DF 4 inter] in B 6 quatuor] supposita *add.* D 7 quia *om.* E 9 divinam] et spirationem passivam vel inter essentiam divinam *add.* HZ 10 a... realiter² *om.* (*hom.*) DE 14 sicut *om.* B || ipsa] nec F 15 non *om.* F || nec¹ *om.* F 16-23 Eodem... filiatione *om.* A 17 constituit] constitutum C || realiter *om.* E 19 quia] quae D 21 distincta] realiter *add.* E 22 constitutum] constituit suppositum F 24 quartum] dubium *add.* E || dico] concedo DE 25 spirat] spirant B 26 nisi *om.* G

¹ Supra, p. 383, lin. 13.

niunt, dicendum quod fuit dictum quod talia denotant distinctionem realem. Et ideo propter aliquid de quo praedicantur — quod non est formaliter aliud, nec ipsum constituit nec e converso — non possunt inferri tali competere, quia dictum fuit ¹ quod nihil dicitur esse idem vel diversum ab alio propter aliquid sibi extrinsecum. Verumtamen sicut aliquid dicitur distinguī ab alio propter aliquid sibi intrinsecum quod distinguitur ab illo, ita talia vocabula ratione intrinseci possunt sibi competere. Et ideo quia tale constitutum est intrinsecum tam Patri quam Filio, ita quod constituit cum relationibus oppositis tam Patrem quam Filium, potest concedi quod quia illud constitutum primo spirat, quod tam Pater quam Filius spirat per se, quamvis non primo. Non sic autem est de essentia, quia Pater non constituit essentiam sed magis e converso. Et ideo ex hoc quod Pater spirat, non potest inferri formaliter quod essentia spirat.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale ² dico quod aliquis terminus in divinis nec supponit primo pro essentia nec pro persona nec pro relatione, sed pro aliquo constituto ex essentia et relatione aliqua quod non est formaliter aliqua persona, quamvis sit realiter duae personae. Et ideo in ista propositione 'Pater et Filius sunt unum principium spirans Spiritum Sanctum', praedicatum non supponit pro essentia nec pro persona nec pro relatione primo, sed pro uno constituto quod est realiter Pater et Filius, quamvis non formaliter.

1 denotant] dominant CE 5 dicitur] videtur F || alio] nisi add. D 6 ab alio
om. DE 7 aliquid] aliud F || intrinsecum] extrinsecum C 11 quod2] quia GHZ 12 Non]
nec C 18 nec1] non DEHZ 19 aliqua] ita HZ 20 quod om. E || sit] sint E
24 uno om. E

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 6, (ed. cit., II, 184s.). ² Supra, p. 373, lin. 16.

Ex isto patet quod aliter potest ista verificari 'Deus spirat', quam ista 'Deus creat' vel 'Deus generat'. Quia in ista 'Deus spirat', 'Deus' supponit primo pro hoc Deo, puta pro uno tali constituto ex essentia et spiratione activa, quod non est formaliter
 5 nec essentia nec aliqua persona nec relatio. Sed in ista 'Deus creat', subiectum non supponit primo pro aliquo quod non est formaliter essentia nec aliqua persona, sicut argutum fuit supra distinctione quarta ¹.

Ad secundum ² dico quod 'principium' ibi dicit aliquid notio-
 10 nale. Quia sicut spiratio-actio est aliquid notionale quia non est communis tribus personis, ita illud constitutum ex essentia et spiratione-actione est aliquid notionale quia non est commune tribus personis. Et quando dicitur quod illud notionale non posset esse nisi persona vel relatio, dico quod est realiter et relatio et
 15 persona, licet non formaliter; et hoc sufficit.

Ad tertium ³ dico quod maior non est universaliter vera, quia aliquando contingit 'prius' multiplicari quamvis 'posterius' non multiplicetur, quia sunt instantiae quasi infinitae. Patet quod respectu unius effectus sunt plures causae tam in eodem genere
 20 causae quam in diversis generibus causae. Similiter, aliquando receptiva eiusdem accidentis secundum speciem distinguuntur specie. Et ita est in multis talibus. Ad minorem dico quod paternitas et filiatio, quamvis essent priores aliqua prioritate spiratione activa, tamen alia prioritate sunt posteriores, quia prioritate communi-
 25 tatis vel consequentiae, sicut dictum est ⁴. Et ideo quamvis esset

1 isto] istis G	2 Deus ² om. C	3 pro ² uno om. G	4-5 activa... essentia om. C
5 persona... relatio trp. HZ	7 fuit] est Z, om. H supra om. B	10 actio] activa E	
11 illud] sicut G	12 actione] activa DEF aliquid om. F commune] communis C		
14 quod est] quamvis sit D et ¹] est Z	15 licet] tamen D	16 non om. D	17 contin-
git] convenit BH, sed corr. mg. H ²	18 quod] quia DF	18-19 respectu] respectus GH,	
sed corr. H ²	20 causae ²] causarum D aliquando] aliter B	21 receptiva] receptibilia Z	
23 essent] sint F spiratione] aliqua add. E	24 alia] aliqua D sunt] ad add. G		

¹ Supra, d. 4, q. 1 (pp. 12-13). ² Supra, p. 374, lin. 5. ³ Supra, p. 374, lin. 10. ⁴ Supra, p. 386, lin. 10.

aliqua prioritas paternitatis et filiationis ad spirationem activam, illa tamen non obstaret quin paternitas et filiatio possunt esse relationes plures et spiratio activa una.

[QUAESTIO II

UTRUM PATER ET FILIUS SPIRENT SPIRITUM SANCTUM IN QUANTUM
SUNT UNUM VEL IN QUANTUM SUNT DISTINCTI] 5

Secundo quaero utrum Pater et Filius spirant Spiritum Sanctum in quantum unum sunt vel in quantum sunt distincti.

Videtur quod in quantum sunt unum:

Quia illa quae producunt aliquod productum unica pro- 10
ductione, producunt in quantum sunt unum; sed Pater et Filius
producunt Spiritum Sanctum unica productione; ergo etc.

Sed quod producant in quantum sunt distincti
videtur:

Quia quae producunt aliquod productum in quantum illud 15
productum est nexus illorum, producunt in quantum sunt distincti,
quia impossibile est quod nexus sit nisi distinctorum; sed Pater et
Filius producunt Spiritum Sanctum in quantum est nexus eorum;
ergo producunt in quantum sunt distincti. Minor patet per aucto-
ritates Augustini, XV *De Trinitate* ¹. 20

2 illa om. E || possunt] possent EHZ 7 Filius] filiatio E 8 sunt¹ om. Z || vel] an Z
10 aliquod] aliquid E || unica] una E 13-15 in... producunt om. E 15 Quia] quod G
15-16 illud productum om. E 16 productum] producunt G 19 patet] probatur E
19-20 auctoritates] auctoritatem E

¹ August., *De Trinit.*, XV, c. 17, n. 29 (PL 42, 1081); idem argumentum invenitur apud Scotum, *Ordinatio*, I, d. 12, q. 1, n. 1 (ed. cit., V, 25) ubi allegat August., *De Trinit.*, VI, c. 5.

[STATUS QUAESTIONIS]

In ista quaestione sunt duae difficultates principales, quarum una est realis et alia est magis logicalis. Prima est an productio Spiritus Sancti necessario ex se requirat distinctionem personarum
 5 producentium, ita quod circumscripta una persona nullo modo posset intelligi productio Spiritus Sancti, ita scilicet quod hoc vocabulum 'productio Spiritus Sancti' necessario connotet distinctionem realem in personis producentibus.

Secunda difficultas est de veritate talium propositionum 'Pater
 10 et Filius spirant in quantum sunt unum', 'Pater et Filius spirant in quantum sunt distincti', an scilicet aliqua talis de virtute sermonis sit concedenda.

[ART. I: PRIMA DIFFICULTAS: OPINIO HENRICI GANDAVENSIS]

Circa primum dicitur quod sic ¹, quia dicitur quod Pater et
 15 Filius spirant in quantum «sunt una essentia, non mere sub ratione essentiae, sed ut ipsa est voluntas; nec ut est absolute voluntas, sed ut est voluntas sub ratione proprietatis relativae notionalis communis. Sed adhuc non ut est essentia sub tali ratione penitus est una, quia tunc non haberent rationem nexus vel connexorum
 20 Pater et Filius in spirando Spiritum Sanctum; immo ut ipsa voluntas est una connotans distinctionem plurium, Patris scilicet et Filii, ut sic dicantur Pater et Filius spirare Spiritum Sanctum ut

2 principales om. G 3 est² om. DEZ || magis om. DE 5 nullo modo] non E
 6 scilicet om. E 9 veritate] virtute D 10 in quantum om. A || sunt om. ADE || unum] et
 add. E 11 scilicet om. (lac.) A 12 sit] est HZ 14 sic] non mere sub ratione essen-
 tiaae add. F 15 essentia] et add. D || mere] numero E, om. D 16 absolute] absoluta HZ
 17 sed... voluntas om. (hom.) E 18 non] est add. C || tali] termini G 19 connexorum]
 nexorum E 20 spirando] spirato HZ, sed corr. mg. H² || Spiritum Sanctum] Spiritu Sancto Z
 21 plurium om. (lac.) A || scilicet om. CDE 22 Filii] et Spiritus Sancti add. C || dicantur] di-
 catur quod F, quod add. G || spirare] spirant F, spirarent G || Sanctum] scilicet add. F

¹ Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 54, q. 6 ad 8 (ed. cit., II, ff. 94v-95r).

sunt unum in essentia sub ratione proprietatis relativae communis; et ut ipsi tamquam plures sunt circa illud unum connotati. Et sic spirant ut sunt plures uniti in ratione una spirativa ». Hoc declaratur, quia « actus essentialis sunt primi ordine quodam rationis, et fundamenta actuum notionalium ». Sed differentia est inter in-
 5 intellectum fecundum ad dicendum Verbum et voluntatem fecundam ad spirandum Spiritum Sanctum, « quia intellectus habet perfectam fecunditatem ut existit in una sola persona; voluntas autem non nisi ut existit in gemina persona. Et hoc quia fecunditas intellectus consistit in plenitudine sapientiae quae potest esse
 10 in unico, fecunditas autem voluntatis consistit in plenitudine perfecti amoris qui non potest esse nisi in duobus ad minus. Et ideo ad hoc quod communis voluntas Patris et Filii sit fecunda ad spirandum Spiritum Sanctum, non sufficit quod sit communis
 15 ambobus, et amor essentialis in ipsa communis, quo ambo simul amant et volunt, sed oportet quod sit concors voluntas et mutua duorum, qua unus summum amorem alteri impendit, et ille vice versa eundem rependit, quo existente fecunda est, ut ex ipsa
 necesse sit emanare amorem qui est Spiritus Sanctus ».

[CONTRA OPINIONEM HENRICI GANDAVENSIS]

20

Istam opinionem, quam diffuse recitat Doctor Subtilis¹ secundum quod eam ponentes intelligunt ipsam, reputo per eundem sufficienter improbatam, quamvis aliqua accepta in suis rationibus et maxime in prima principali² cum suis proba-

2 unum om. E || connotati] connotatum E 4 primi *codd.*, priores F, praevii *Gandav.*
 5 inter] actum *add.* E 7 Sanctum] scilicet *add.* F 8 ut] vel G 9 ut om. G || gemina
 persona] geminis personis HZ 10 consistit] existit G || sapientiae] scientiae D 13 ad hoc]
 adhuc hic A 15 quo] quae D 17 qua] quo E 18 quo] qua Z 19 necesse] ne-
 cessario F || emanare] amare D 21 Istam opinionem] ista opinio HZ 21-22 Subtilis] et
add. G 22 quod om. DG || ipsam] eam E 23 eundem] eum D || improbatam] probatam E

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 12, q. 1, nn. 9-13 (ed. cit., V, 28-32). ² I.e. prima ratio Scoti: « In quocumque signo naturae vel originis est principium

tionibus et confirmationibus non sint vera, de quibus in pri-
oribus tactum est.

Unde contra istam opinionem arguo sic. Quaero de ista vo-
luntate concordi: aut dicit praecise aliquid essenziale absolutum
5 in divinis; aut aliquam personam; vel relationem; vel illud consti-
tutum de quo dictum est in praecedenti quaestione ¹:

Si primum, ergo dicere quod voluntas est fecunda, non ut
voluntas sed ut voluntas concors et mutua, est dicere oppositum
in adiecto, cum nihil sit absolutum in divinis quin sit omni modo
10 ex natura rei voluntas secundum rei veritatem; et isti concedunt.

Si detur secundum, hoc est contra mentem eorum, quia in-
tendunt ibi assignare principium sufficiens elicitivum; cuiusmodi
non est persona, sed est principium eliciens secundum eos.

Nec potest dari tertium, quia relatio illa non est principium
15 elicitivum. Et praeter hoc dicunt ² quod voluntas, non ut [abso-
lute] voluntas, [sed ut est voluntas] sub ratione proprietatis com-
munis relativae, est fecunda ad spirandum Spiritum Sanctum.

Nec potest dari quartum, tum quia quartum tale non ponunt,
tum quia tale constitutum non dicit nisi voluntatem et illam rela-
20 tionem communem, quod tamen secundum eos sine concordia
et mutuitate amoris quasi superveniente — secundum modum

1 sint] sunt G 3 Unde] una G 5 vel¹] aut F || vel²] aut F 5-6 constitutum]
ex essentia et relatione communi scilicet spiratione activa *add.* (mg.) H² Z 7 primum] detur
add. E || non] quae D 8 sed ut] sicut D || voluntas²] sit *add.* D || et mutua] ad minus G
9 quin] quando H || omni modo] omnino D 10 veritatem *om.* E || et] hoc *add.* F 11 de-
tur] dicitur F, vel detur *add. mg.* F² 12 ibi] illi HZ 14 est] potest dici HZ || principium]
sufficiens *add.* F 15 praeter] per E, propter HZ || dicunt *om.* E || ut] est *add.* E 15-16 non
ut voluntas¹ *om.* A 16 sed... voluntas² *cf. supra p. 391, lin. 16* 18-2 (p. 394) Nec...
Sanctum *om.* HZ 18 Nec] non G || tum] tunc G || quia] quod B 19-20 relationem]
rationem B 20 quod] quia F 21 quasi *om.* E

productivum perfectum in se... in illo signo potest esse tali supposito ratio
producendi » (ed. Vaticana, V, 32s.). Hanc rationem impugnatur Ockham,
supra, d. 9, qq. 2-3 (pp. 286, lin. 7 - 288, lin. 10; 293-297). ¹ Supra,
d. 12, q. 1 (pp. 380, lin. 10 - 381, lin. 15). ² Supra, p. 391, lin.
16-17.

eorum loquendi — non est fecundum ad spirandum Spiritum Sanctum.

Praeterea, aut illa concordia et mutuitas amoris dicit aliquid essenziale principio elicitivo, ita quod sit formaliter principium elicitivum vel constituens principium elicitivum; aut est aliquid ⁵ sine quo non elicitur talis actus:

Primum non potest dari, quia tunc talis concordia et mutuitas vel esset formaliter aliquid absolutum, et per consequens esset commune tribus personis, quod negant; vel esset aliquid relativum vel relatio. Quod tamen dari non potest, quia ipsi ¹⁰ distinguunt inter voluntatem concordem et voluntatem, et personam et illam relationem communem, et per consequens multo magis inter quamcumque proprietatem personalem. Et per consequens distinguitur aliquo modo a qualibet istarum, et per consequens nihil est. ¹⁵

Si autem est aliquid sine quo non, ita etiam est aliquid sine quo personae non creant, quia secundum eos productio creaturarum praesupponit productionem personarum, et per consequens praesupponit illam mutuitatem.

S i d i c a t u r quod non est simile, quia quamvis productio ²⁰ creaturarum praesupponat productionem personarum, tamen posito per impossibile quod esset unica sola persona in divinis, et per consequens non esset ibi talis mutuitas vel concordia, adhuc posset illa persona producere creaturam. Si autem esset tantum una persona divina, ita quod non esset ibi talis amor mutuus, non ²⁵ posset ibi esse productio Spiritus Sancti:

Hoc non sufficit, quia sicut posito per impossibile

1 eorum *om.* B || fecundum] fecunda F 3 illa] ista E 8 esset] essent G 11 et²] inter *add.* HZ 11-12 et² personam *om.* D 12 communem *om.* Z 14 aliquo] quocumque E 16 est¹] sit F || sine¹ *om.* A || ita] sic HZ 17 eos] istos E 18 praesupponit] supponit DE 19 praesupponit illam mutuitatem] supponit istam unitatem E 21 tamen] et per consequens E, *om.* HZ 22 quod] non D || esset] nisi *add.* D, tantum *add.* F || sola *om.* FHZ || in divinis] divina HZ 22-24 in... persona *om.* (*hom.*) G 24 persona *om.* E || producere] produceret G || creaturam *om.* E || autem *om.* G 25 divina *om.* CG 27 Hoc] autem *add.* G || sicut *om.* E

quod esset una sola persona in divinis, ista posset creare. Ita posito per impossibile quod esset una sola persona productiva in divinis, adhuc ista posset spirare. Hoc patet, quia secundum modum istorum loquendi ¹, Spiritus Sanctus procedit per exsufflationem vel expulsionem vel expressionem vel progressionem, et sic replicando talia multa vocabula metaphorica. Sed videmus quod aliquis unus potest exsufflare, alio non concurrente; potest etiam expellere, exprimere et excutere. Similiter potest aliquid ab uno solo progredi. Igitur, eodem modo, potest unum solum spirare, ergo non est per se de significato 'spirare' talis pluralitas connotata.

Praeterea, voluntas creata sine omni tali mutuitate vel concordia potest non tantum producere amorem simplicem, sed etiam amorem incentivum vel zelativum, secundum modum eorum loquendi ². Igitur eodem modo habent ipsi concedere quod voluntas divina, informata amore simplici essentiali, potest esse fecunda ad producendum amorem incentivum, et per consequens ad spirandum Spiritum Sanctum.

Praeterea, contra illa quae innuuntur in praedicta opinione ³, quod est ibi amor essentialis qui non est amor perfectus et iucundus, sed quod amor mutuus est perfectus et iucundus: omnia talia sunt simpliciter falsa, quia amore essentiali nihil potest esse perfectius nec iucundius, sicut nihil potest esse perfectius ipsa divina essentia.

1-2 in... persona *om. (hom.)* CE 2 sola *om.* GHZ 3 ista] illa CEHZ 4-5 exsufflationem] sufflationem D 5 vel¹] per *add.* B || expulsionem] explanem E 7 aliquis *om.* E || concurrente] currente Z 8 expellere] expresse D || et *om.* DF || excutere *om.* D || Similiter] sic *add.* E || aliquid] aliquis G, *om.* HZ 9 progredi] egredi DE 14 incentivum] incen (*cum lac. 8 litt.*) A || zelativum] relativum CDEG 15 ipsi] isti Z, *om.* G 17 et per consequens *om.* G 19 contra] consequentia A || illa] ista C, aliqua E 20 perfectus] iucundus F || et *om.* DE 20-21 iucundus] fecundus CF, et fecundus *add.* DE 21 sed *om.* C 23 nec... perfectius *om. (hom.)* C || nec] et E, *om.* D || iucundius *om.* D || perfectius] iucundius HZ

¹ Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 61, q. 2 (ed. cit., II, f. 175r).

² Ibidem, a. 61, q. 3 (ed. cit., II, f. 176r). ³ Supra, p. 392, lin. 15-17.

[RESPONSIO AUCTORIS AD PRIMUM ARTICULUM]

Ideo dico aliter ad istum articulum quod nihil est in divinis nisi essentia divina et relatio et persona et unum constitutum ex divina essentia et spiratione activa, sicut dictum est in praecedenti quaestione ¹. Et ideo quidquid est in Deo, est formaliter et ex ⁵ natura rei et omni modo aliquod istorum. Verumtamen aliquod nomen vel conceptus, qui non est Deus nec realiter nec formaliter, potest significare principaliter unum istorum, connotando reliquum. Et propter hoc possunt propositiones aliquae diversimode verificari, sicut prius dictum est ². Et ideo dico quod principium ¹⁰ elicativum Spiritus Sancti est praecise voluntas divina, quia est praecise essentia divina, quae est omnino ex natura rei divina voluntas. In tantum quod si voluntas divina posset esse in una sola persona productiva et non in duabus productivis, ipsa posset esse principium spirandi Spiritum Sanctum. Et ideo dico quod ¹⁵ talis mutuitas vel concordia quae sit aliquid a parte rei distinctum quocumque modo a voluntate, persona, relatione et tali constituto, nullo modo requiritur ad productionem Spiritus Sancti, sicut nec est aliquid tale possibile in Deo. Verumtamen concedendum est quod Pater et Filius mutuo et concorditer se diligunt; ita ²⁰ etiam concedendum est quod Pater et Spiritus Sanctus mutuo se diligunt. Et tamen propter talem mutuitatem non est dicendum quod Spiritus Sanctus potest spirare. Et ita cum in Spiritu Sancto sit voluntas eadem quae in Patre, sit idem amor essentialis, sit

3 unum *om.* F 4 spiratione] divina *add.* E || est *om.* B 5 est² *om.* D 6 rei *om.* E
|| et *om.* D 9 aliquae] obliquae G 11 quia] quae D 12 est *om.* E 13 esse *om.* E
14 in *om.* E || productivis] productis BE 16 talis] amor vel *add.* F 17 persona] vel
add. F || et] vel F 19 possibile] ponere D || in *om.* Z || Verumtamen] sicut *add.* (mg.) H²,
add. Z 20-22 ita... diligunt *om.* (hom.) C 21 etiam *om.* A || Spiritus Sanctus] Filius D
24 eadem *om.* D || quae] est *add.* B || sit¹] etiam *add.* (interl.) G² || sit²] sicut D

¹ Supra, d. 12, q. 1 (pp. 380, lin. 10 - 381, lin. 15).
q. 1 (pp. 326-330).

² Supra, d. 10,

etiam voluntas concors et mutua cum Patre — quia Pater et Spiritus Sanctus mutuo et concorditer se diligunt — non est dicendum, secundum intellectum praedictorum, quod voluntas ut concors et mutua est fecunda ad spirandum Spiritum Sanctum et
 5 non voluntas ut voluntas divina.

Verumtamen pro intentione Richardi¹ et Sanctorum et doctorum antiquorum volentium quod Spiritus Sanctus est nexus et amor Patris et Filii, et quod non est amor iucundus nisi sit mutuus, et quod Pater et Filius mutuo se diligendo producant Spiritum Sanctum et huiusmodi, est advertendum quod non est intentionis eorum quod sit ibi aliqua mutuitas talis realis a parte rei, distincta secundum rem vel secundum rationem a divina voluntate et personis Patris et Filii, ratione cuius spirant Spiritum Sanctum, ita quod si per impossibile essent
 15 Pater et Filius habentes voluntatem et amorem communem et non mutuo se diligerent quasi quodam amore superveniente impenso et repenso, quod non possent spirare Spiritum Sanctum. Sed intelligunt quod ex hoc ipso quod Pater producit Spiritum Sanctum, quod non est aliud quam virtute amoris quo diligit
 20 Filium — qui tamen amor Filii nullo modo distinguitur ab amore communi et divina essentia — producere Spiritum Sanctum. Et eodem modo est de Filio, quod ipsum producere Spiritum Sanctum non est aliud quam ipsum virtute amoris quo diligit Patrem producere Spiritum Sanctum. Et ita non est ibi aliquis amor imaginabilis praeter divinam essentiam quae est tam amor quam sa-
 25

1 etiam] est D, et F || quia] quod D, et HZ 4 spirandum *om.* D 5 divina *om.* E
 6 Richardi] ecclesiae HZ, *om.* E || et *om.* E 7 et *om.* BF || antiquorum *om.* G 8 et²] vel D
 9 sit] amor *add.* E 9-10 diligendo] diligunt E 10 et huiusmodi *om.* E 12-13 secundum *om.* E
 13 a divina] ab ipsa G 15 voluntatem] bonitatem HZ 16 diligere] sed *add.* E || quodam] modo *add.* F 17 et] vel HZ || Sanctum] quod non est aliud *add.* C
 18 Pater] diligit Filium *add.* (mg.) H², *add.* Z 19 quam] quod Pater *add.* (mg.) H², *add.* Z
 20 Filii] in *add.* (mg.) H², *add.* Z || modo] non F 21 producere] producente E, producit Z ||
 Et *om.* GZ 22 ipsum] diligendo Patrem *add.* (mg.) H², *add.* Z 23 ipsum] producere *add.* D

¹ Richardus a S. Victore, *De Trinit.*, III, c. 3 (PL 196, 917 D).

pientia et bonitas, et sic de aliis. Ita quod 'amor mutuus' est quod-
dam nomen vel conceptus, non importans praecise amorem com-
munem, nec praecise aliquam personam vel relationem, nec im-
portans aliquid a parte rei quocumque modo distinctum a prae-
dictis, sive a parte rei sive secundum rationem, sed importat 5
ipsum amorem communem, connotando divinas personas amore
communi mutuo se diligentes; et si non mutuo se diligerent, nullo
modo esset amor iucundus.

Et isto modo intelligit R i c h a r d u s quando dicit ¹: « Amor
non potest esse iucundus nisi cum fuerit mutuus ». Et ut alias 10
dicit ²: « In amore mutuo multumque fervente nihil praeclarius
quam ab eo quod summe diligis, et a quo summe diligeris, alium
aeque diligi velis ». Non quod sit aliquis amor mutuus, iucundus
et fervens qui sit principium elicativum vel aliquo modo praevis
Spiritu Sancto, quasi superveniat amoris communi et essentiali, 15
quasi ille amor communis et essentialis non sit fervens et iucundus,
sed quasi tepidus et remissus vel imperfectus, sed quod amor es-
sentialis quo mutuo se diligunt Pater et Filius, nisi esset mutuus,
non esset iucundus et perfectus, quia nisi esset mutuus, non esset
amor essentialis nec infinitus. Et ideo impossibile est ponere ali- 20
quem amorem quo Pater diligit Filium vel e converso, nisi amo-
rem communem tribus, quo amore omnes tres personae mutuo se
diligunt, vel Spiritum Sanctum, quo Pater et Filius mutuo se

2 non] nomen A, nec D 3 personam vel om. E 5 a parte] secundum D || rei]
rem D, Dei G || importat] important E 6 communem om. DE || connotando] et HZ
7 communi om. DE 9 Richardus om. D 9-11 Amor... dicit om. (hom.) B 10 non]
nullo modo D || cum om. E || Et om. E || ut] ubi G || alias] aliquis D 11 dicit] dixit E
|| multumque] multipliciter quia E || fervente] ferventes C 12 quod] quo E || diligis] dili-
git D 13 aliquis om. E 15 quasi] quamvis DE, quod G 17 sed om. CG || vel] et F
18 mutuus om. A 19 esset¹] sit E || quia] et DE 20 amor om. HZ 21 diligit] dili-
git B 21-23 e converso... vel om. (hom.) DE 22-23 tres... Filius om. A 23 mutuo
om. AGHZ

¹ Ibidem.

² Ibidem, cap. 11 (PL 196, 922 C).

diligunt, sicut dicit beatus Augustinus, VI *De Trinitate* ¹. Qualiter tamen hoc sit intelligendum, postea patebit ².

Et si quaeratur: quare tunc Spiritus Sanctus non producit aliam personam, ex quo mutuo Pater et Filius et Spiritus
 5 Sanctus se diligunt, sicut Pater et Filius, quia mutuo se diligunt, producunt Spiritum Sanctum?

Ad hoc respondeo quod causa mihi est ignota. Et est mihi probabile quod nulla est causa nisi quia Deus est tres personae et una essentia. Et ideo quaerere causam ubi non est causa,
 10 est frustra ³. Et velle assignare rationem ubi nulla est, nisi quia natura rei talis est, est inutiliter niti.

Sed si quaeratur: quare ergo ponis quod Pater et Filius, quia diligunt se mutuo, producunt Spiritum Sanctum, et non ponis quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus, quia diligunt se
 15 mutuo, producunt aliam personam?

Ad hoc respondeo, non curando modo de logica, an haec sit de virtute sermonis concedenda 'Pater et Filius, quia diligunt se mutuo, producunt Spiritum Sanctum', quia forte de virtute sermonis non est concedenda; quia forte de virtute sermonis
 20 semper ad veritatem causalis compositae ex propositionibus categoricis pure affirmativis requiritur quod praedicatum secundae propositionis praedicetur universaliter de praedicato primae propositionis, quod non est verum in proposito. Quia haec non est

1 dicit *om.* AE || Trinitate] ponit *add.* E 3 quaeratur] dicatur E 4 aliam] aliamquam EHZ || Pater *om.* HZ 5 sicut... diligunt² *om.* (hom.) C || sicut] diligunt *add.* E || quia *om.* F || diligunt²] et *add.* F 7 est¹ *om.* E 10 est²] ratio *add.* F || nisi *om.* D 11 rei] res G || est² *om.* BDE || inutiliter *om.* D || niti] laborare AF, uti E 12 Sed] et DEF || quaeratur] dicatur F || quod] quia D 13 quia *om.* D || Spiritum Sanctum *om.* G 14 et Filius *om.* E 16 non] nisi G 18-19 quia... concedenda *om.* (hom.) G 19-2 (p. 400) quia... Sanctum *om.* D 19 forte] non G 20 semper *del.* H², *om.* Z || causalis] talis BF 21 affirmativis *Borgh.*, affirmativae *alii* || praedicatum] est *add.* A 23 haec *om.* E

¹ August., *De Trinit.*, VI, c. 5, n. 7 (PL 42, 928). ² *Infra*, lin. 16 - p. 400, lin. 20. ³ Resp. Aristot., *Metaph.*, VII, c. 17, t. 59 (1041a 21-24).

vera 'quaecumque se diligunt mutuo, producunt Spiritum Sanctum'. Tamen realiter loquendo, sub bono intellectu intelligendo istam propositionem 'Pater et Filius, quia diligunt se mutuo, producunt Spiritum Sanctum', dico quod istam concedo sub bono intellectu, quia expressum est ex determinatione Ecclesiae et ex Scriptura Sacra et propositionibus per se notis satis potest haberi. Alia autem satis est in Scriptura Sacra negata, quia ex Scriptura Sacra habetur manifeste quod non sunt nisi tres personae in divinis. Congruentiae tamen ad hoc possunt inveniri, de quibus tamen ad praesens supersedeo.

Sic igitur dico breviter, quantum ad istum articulum, quod voluntas in divinis est concors et mutua, et est ibi amor fervens, incentivus, iucundus et mutuus, et sic de aliis. Sed talia nomina nihil imaginabile important praeter amorem communem — qui non plus distinguitur ab essentia divina, quam essentia divina distinguitur ab essentia divina — et tres personas et relationes et unum constitutum ex divina essentia et spiratione activa, sicut isti imaginantur. Sed talia vocabula important amorem communem, connotando aliquas personas vel omnes vel aliquid praedictorum.

[ART. II: SECUNDA DIFFICULTAS]

Circa secundum articulum principalem dico quod de virtute sermonis utraque istarum est simpliciter falsa 'Pater et Filius spirant Spiritum Sanctum in quantum sunt unum', 'Pater et Filius spirant Spiritum Sanctum in quantum sunt distincti', et hoc secundum quod ly in quantum tenetur reduplicative.

2 sub] et F 3 quia diligunt *om.* G 5 est *om.* D || ex¹] a HZ || et *om.* G || ex² *om.* B
6 Sacra *om.* D || et] ex *add.* D 7 in *om.* B || negata] in ecclesia AB || ex] in D 9 tamen
om. Z 10 supersedeo] pertranseo E 11 Sic *om.* D || articulum] argumentum B 12 in
divinis *om.* D 12-13 et²... mutuus *om.* E 14 imaginabile *om.* D || important] importat
B, *om.* D || praeter] nisi B 15-16 quam... divina *om.* (*hom.*) C 15 quam] quod B 16 di-
vina *om.* E 17 unum *om.* F || divina *om.* F 18 vocabula] aliqua *add.* ABCHZ, aliquo
modo *add.* D 19 vel omnes *om.* HZ 22 articulum] argumentum B || principalem]
principale E 24 unum] et *add.* F 26 ly] hic HZ

Ad cuius intellectum considerata est natura propositionum reduplicativarum¹. Circa quod est sciendum quod in qualibet reduplicativa est aliquod subiectum principale, et aliquod praedicatum principale, et aliquid super quod cadit reduplicatio. Verbi gratia, sic dicendo 'homo, in quantum animal, est sensibilis', 'homo' est subiectum principale et 'sensibile' praedicatum principale, quia sunt subiectum et praedicatum in propositione praeiacente, sicut in ista 'homo est sensibilis' quae est praeiacens, dempta reduplicatione. Sicut ista 'homo currit' in qua non est dictio exclusiva, est praeiacens istius exclusivae 'tantum homo currit'. Illud autem super quod cadit reduplicatio est 'animal'.

Isto supposito sciendum est quod aliquando reduplicatio est affirmata et aliquando est negata. Et ideo primo videndum est de propositionibus in quibus est reduplicatio affirmata, secundo de illis in quibus est negata.

Circa primum dico quod, reduplicatione existente affirmata, aliquando propositio est pure affirmativa et aliquando est negativa. Exemplum primi 'anima, in quantum activa, est passiva'; exemplum secundi 'anima, in quantum activa, non est passiva'. Si autem reduplicatio sit affirmata, et sit propositio pure affirmativa, tunc distinguendum est, quia aut potest fieri reduplicatio gratia concomitantis aut gratia causae. Et sive sic, sive sic, est unum generale ad omnes tales, quia ad veritatem cuiuslibet talis

1 intellectum *corr. interl. in intelligentiam* G² 2 est *om.* FHZ 5 sic dicendo] sicut dic. F, sciendo H, *sed del.* H², *om.* Z || quantum] est *add.* E || sensibilis] vel *add. (interl.)* C 6 et *om.* F || sensibile] est *add.* EF 6-8 et... sicut *om.* D 8 quae est²] hoc D 10 est praeiacens *om.* E || exclusivae *om.* D 12 est¹ *om.* E || reduplicatio *corr. in reduplicativa* H², reduplicativa Z 12-13 quod... negativa *om.* A 13 affirmata] affirmativa DZ, *corr. mg. in affirmativa* H² || est *om.* F || negativa] negativa DZ, *corr. in negativa* H² 13-14 et¹... affirmata *om. (hom.)* C 14 affirmata] affirmativa BD 15 de] in D || negativa] negativa BD 16 affirmata] affirmativa AD 17 affirmativa] affirmativa BF || et] negativa *add.* D, *om.* FHZ || est² *om.* F 17-18 negativa] negativa BF 18 activa] non *add.* A² 20 affirmata] affirmativa ADEGHZ || et] si *add.* E || sit² *om.* HZ 21 quia aut] quod aliquando F 22 sic¹] et *add.* A 23 tales *om.* F || quia] quod FG || cuiuslibet] cuiuscumque F

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. II, c. 16 (ed. cit., 289-296).

requiruntur tres propositiones verae — quae possunt dici exponentes, saltem cum aliis, de quibus *p o s t* dicitur¹. Requiritur veritas unius propositionis in qua praedicatum principale praedicetur universaliter de illo super quod cadit reduplicatio. Secundo, quod illud super quod cadit reduplicatio, verificetur de subiecto 5 principali. Non tamen requiritur quòd verificetur universaliter, nisi prima propositio reduplicativa fuerit universalis. Tertio requiritur quod praedicatum principale verificetur de subiecto principali. Verbi gratia, ad hoc quod ista propositio sit vera ‘anima, in quantum activa, est passiva’, requiritur veritas istarum trium 10 propositionum: ‘omne activum est passivum’; ‘anima est activa’; ‘anima est passiva’. Et ideo quia ista ‘omne activum est passivum’ est simpliciter falsa, ista etiam ‘anima, in quantum activa, est passiva’ est simpliciter falsa. Eodem modo ista est falsa ‘homo, in quantum creatura, est non-ens’, quia haec est falsa ‘homo est 15 non-ens’, et haec similiter ‘omnis creatura est non-ens’. Similiter ista ‘creatura, in quantum cognoscitur a Deo, est divina essentia realiter’ est simpliciter falsa, quia ista est simpliciter falsa ‘creatura est divina essentia’, quamvis prima — secundum intentionem aliquorum *S a n c t o r u m*, de qua *a l i a s* dicitur² — sit vera. 20

Isto supposito dico quod si fiat reduplicatio gratia concomitantiae, praeter veritatem trium praedictarum propositionum requiritur veritas unius condicionalis, scilicet quod ab illo super quod

2 post] postea DHZ, *om.* C || dicitur] praedicetur AC, *sed corr.* C2, primo *add.* (mg.) H2, *add.* Z || Requiritur] enim *add.* DE 3 propositionis *om.* F 4 universaliter] vel G 6 universaliter *om.* G 7 reduplicativa *om.* F 7-8 requiritur *om.* D 9 ista] haec mg. E2 || propositio *om.* D 10 trium *om.* AG 11 propositionum *om.* F || anima] autem *add.* G || anima est activa *om.* DE 12 anima *om.* CG || est¹ passiva *om.* G || ideo *om.* HZ || quia] quod C, *om.* E || omne... passivum *om.* D 13 ista] ita FG, ideo HZ || activa] anima E || est²] simpliciter *add.* F 13-14 ista... falsa¹ *om.* (hom.) D 15-16 quia... ens² *om.* (hom.) D 17 ista] est falsa *add.* F, *om.* E 18-19 realiter... essentia *om.* (hom.) E 18 est¹ simpliciter¹ falsa¹ *om.* F 21 Isto] ideo in G || supposito] praesupposito E, proposito G || dico *om.* HZ || reduplicatio *om.* G

¹ Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. II, c. 16 (ed. cit., 290s.).

² Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I, d. 35, q. 5 KL et d. 36 per totam.

cadit reduplicatio ad praedicatum principale sit bona consequentia. Verbi gratia ista non est vera 'homo, in quantum musicus, est grammaticus', posito quod omnis musicus sit grammaticus, quantumcumque tres praedictae propositiones sint verae, scilicet 'homo
 5 est musicus', 'homo est grammaticus', et 'omnis musicus est grammaticus', et hoc quia non sequitur 'iste est musicus, ergo est grammaticus'.

Si autem fiat reduplicatio gratia causae, tunc praeter veritatem omnium praedictorum requiritur quod illud super quod
 10 cadit reduplicatio sit illud cui prius competat praedicatum principale quam subiecto principali, vel quod exprimat illud ratione cuius praedicatum principale competit aliis. Verbi gratia ista est simpliciter falsa 'Sortes, in quantum risibilis, est susceptibilis disciplinae', si fiat reduplicatio gratia causae, quamvis omnes istae sint
 15 verae 'Sortes est risibilis', 'Sortes est susceptibilis disciplinae', 'omne risibile est susceptibile disciplinae' et 'si aliquid est risibile, ipsum est susceptibile disciplinae'. Et hoc quia 'risibile' non est illud cui prius competit 'esse susceptibile disciplinae' quam Sorti. Nec 'risibile' expresse et distincte importat illud ratione cuius Sorti com-
 20 petit 'esse susceptibile disciplinae', cuiusmodi est anima intellectiva. Sed ista est vera 'Sortes, in quantum est natura intellectua-
 lis composita, est susceptibilis disciplinae', quia 'esse susceptibile disciplinae' prius competit naturae intellectuali compositae quam Sorti.

25 De propositione autem negativa in qua reduplicatio non ne-

2 est¹ om. A 3 grammaticus¹] hoc add. E || omnis] homo add. F || sit] est FG
 3-4 quantumcumque] quamvis DEG, quancumque BF 4 praedictae om. E || sint] sunt B ||
 scilicet om. E 5-6 et... grammaticus¹ om. (hom.) D 6-7 et... grammaticus om. (hom.) E
 6-8 ergo... tunc om. D 8 gratia] respectu E || praeter] quia D 8-9 veritatem] istorum
 add. F, om. D 9 praedictorum om. D || requiritur] veritas add. D 10 prius] primo E ||
 competat] competit DEHZ 11 vel] ita F 12 aliis om. E 14 fiat] stat GHZ || omnes
 om. D || istae om. HZ || sint] sunt HZ 15-16 omne... disciplinae om. (hom.) E 16 suscep-
 tibile] susceptivum (etiam infra) HZ || aliquid] aliquis G 16-17 et... disciplinae om. (hom.) C
 19 Sorti] in communi HZ 20 cuiusmodi] cuius F 22 composita om. C 22-23 quia...
 disciplinae om. (hom.) DE 23 naturae] composita add. C || intellectuali mg. H², om. Z || com-
 positae om. A 25 negativa] reduplicativa E

gatur sciendum est quod ad hoc quod illa sit vera requiritur quod illud super quod cadit reduplicatio affirmetur de subiecto principali, et quod praedicatum principale universaliter negetur ab illo super quod cadit reduplicatio, et quod praedicatum principale negetur a subiecto principali. Et ideo ista propositio 'anima, 5 in quantum est activa, non est passiva' est simpliciter falsa, quia ista est falsa 'nullum activum est passivum'.

Si autem fiat reduplicatio gratia concomitanciae, tunc praeter praedictas propositiones requiritur quod ab illo super quod cadit reduplicatio ad praedicatum principale negativae sit bona consequentia, isto modo loquendo quo dicimus quod ab inferiori ad 10 superius est bona consequentia, quamvis inter terminos praecise non sit consequentia.

Si autem fiat reduplicatio gratia causae, tunc praeter tres praedictas propositiones requiritur quod praedicatum principale prius 15 negetur ab illo super quod cadit reduplicatio quam a subiecto principali, vel ab illo pro quo supponit subiectum principale.

Ex isto patet quod omnes tales sunt falsae 'intellectus, in quantum voluntas, non intelligit', 'voluntas, in quantum intellectus, non vult', 'agens, in quantum agens, non patitur', 'patiens, 20 in quantum patiens, non agit', quia semper aliqua exponens est falsa. Similiter tales 'obiectum, in quantum habet esse in intellectu, non est in effectu', similiter 'Deus, in quantum gubernativus, non est creativus', et sic de multis talibus quarum multae communiter conceduntur, quamvis de virtute sermonis sint simpliciter falsae. 25

Secundo, videndum est de propositionibus in quibus reduplicatio est negata, quia tales sunt contradictoriae propositionum reduplicativarum, et non sunt proprie propositiones reduplicativae,

1 est om. A 3 principale om. F || universaliter] vere F 3-5 ab... negetur om. (hom.) E 4 quod² om. D 6 quantum] anima add. H 7 ista] haec HZ || falsa] quia add. G 10 sit] est DF 11 loquendo om. F || quo] quibus G 11-12 isto... consequentia om. (hom.) C || ab... superius] a superiori ad inferius D 14 gratia] respectu E || tres om. DE 18-19 in quantum om. C 22 tales] tale B 23 Deus mg. B², om. A || gubernativus] gubernans F 24 creativus] creans CF 27 negata] negativa G || sunt om. E 28 proprie om. DE || propositiones om. F

- sicut contradictoria exclusivae non est exclusiva, nec contradictoria disiunctivae est disiunctiva sed copulativa, et contradictoria copulativae est disiunctiva. Unde contradictoria istius 'anima, in quantum activa, est passiva' non est ista 'omnis anima, in quantum activa, non est passiva', quia utraque istarum est falsa. Sed ista est sua contradictoria 'nulla anima, in quantum activa, est passiva', et aequipollet isti 'omnis anima non est passiva, in quantum est activa'. Et ista habet multas causas veritatis, quia contradictoria cuiuscumque propositionis exponentis reduplicativam sufficit ad verificandum istam 'nulla anima, in quantum activa, est passiva'. Sufficit enim vel quod aliquod activum non sit passivum, vel quod nulla anima sit activa, vel quod nulla sit passiva. Et si fiat reduplicatio gratia concomitantiae, sufficit quod consequentia non sit bona 'est activum, ergo est passivum'; si gratia causae, quod passivum non prius insit activo quam animae. Quia haec est regula generalis, quod quandocumque aliqua propositio habet multas exponentes vel multa requisita ad veritatem ipsius, oppositum contradictoriae cuiuscumque illorum sufficit ad veritatem contradictoriae ipsius et est causa veritatis ipsius.
- Eodem modo ad veritatem istius 'nulla anima, in quantum activa, non est passiva', sufficit vel quod aliquod activum sit passivum, vel quod aliqua anima sit passiva, vel quod nulla anima sit activa, vel quod ista consequentia non sit bona 'est activum, ergo non est passivum'. Si fiat reduplicatio gratia concomitantiae,

1 sicut] sed per D, secundum *add.* H || contradictoria¹ exclusivae] contradictio exclusiva D
 2 est] non D || sed] et G || contradictoria] contradictio D 3 est] erit C || contradictoria]
 contradictio D 4-5 non... passiva *om.* (hom.) C 5 activa] anima D || quia] sed E
 6 est¹ *om.* A || sua] una C || contradictoria] contradictio D || quantum] est *add.* F 7 aequi-
 pollet] aequivalet D || est² *om.* FHZ 8 contradictoria] contradictio D 9 cuiuscumque]
 cuiuslibet F 11 enim] autem E || quod *om.* AG 12 anima] illa G || activa] anima G || acti-
 va... sit² *om.* (hom.) D || Et] vel HZ, *sed corr.* mg. H², quod *add.* Z, *om.* D 14 causae *om.* D
 18 contradictoriae] est *add.* C || illorum] istorum E, illarum F 20 istius] ipsius DE || quan-
 tum] est *add.* F 21 non *om.* E || aliquod *om.* F || activum] aliquod *add.* D, non *add.* FHZ
 22 aliqua *om.* BE, mg. E² || anima¹] non *add.* FHZ, *om.* G || anima² *om.* E 23 sit¹] passiva
add. E || sit²] est E 24 gratia] respectu E 24-1 (p. 406) gratia... reduplicatio *om.*
 (hom.) A

vel si fiat reduplicatio gratia causae, sufficit quod passivum non prius negetur ab activo quam ab illo pro quo anima supponit.

Ex istis respondeo ad propositum quod ista propositio 'Pater et Filius, in quantum sunt unum, spirant Spiritum Sanctum' de virtute sermonis est simpliciter falsa, quia ex ista sequeretur quod 'omne unum spiraret Spiritum Sanctum', vel quod 'omnia quae essent unum spirent Spiritum Sanctum', quod est manifeste falsum, et ita tres personae quae sunt unum spirent Spiritum Sanctum. Similiter ista est simpliciter falsa de virtute sermonis 'Pater et Filius, in quantum sunt distincti, spirant Spiritum Sanctum', quia sequeretur quod omnes distincti spirent Spiritum Sanctum, quod est manifeste falsum. Et ideo de virtute sermonis et proprie loquendo Pater et Filius nec spirant Spiritum Sanctum in quantum sunt unum nec in quantum sunt distincti.

Verumtamen pro intentione Sanctorum, qui videntur aliquando dicere quod Pater et Filius spirant Spiritum Sanctum in quantum sunt unum et non in quantum sunt distincti, potest dici quod non est intentio eorum quod talis propositio de virtute sermonis sit vera, sed quod 'spirare' primo competit alicui uni et non competit primo distinctis. 'Spirare' enim praedicatur per se et primo de uno constituto ex essentia divina et spiratione activa, non autem competit primo distinctis. Et ideo dicunt quod spirant in quantum unum, non in quantum distincti. Hoc etiam dicunt ut denotent unitatem spirationis et non pluralitatem, ut scilicet quamvis Pater et Filius sint plures personae, tamen spirant unica spiratione et non pluribus.

1 reduplicatio om. E 2 illo] isto E, alio HZ 4 unum om. C 5 quia] quod C
6 ista] illa F 7 vel sic Pat. Ant., ita F, Par. Maz. 962, et Oxon. Mert. 106, Gotting., id est HZ ||
quod... Sanctum om. (hom.) DE || essent] sunt F || spirent] spirant F, spirarent HZ 9 spirent]
spirarent FHZ || ista om. E || simpliciter om. DEHZ 9-11 Similiter... Sanctum om. (hom.) G
11-12 quia... Sanctum om. (hom.) A 12 spirent] spirarent DEHZ 13 nec] non DE
14 nec] vel D 16 intentione] intellectu F 18 et om. FGHZ || non om. G 19 quod²]
quia B 20-21 competit... competit] convenit... convenit HZ 22 et¹ interl. A², om. Z
24 unum] et add. F || non om. A 26-27 tamen om. E

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad argumenta principalia patet quod nec producant in quantum unum nec in quantum sunt distincti.

[QUAESTIO III]

5 UTRUM PATER ET FILIUS SPIRENT OMNINO UNIFORMITER
SPIRITUM SANCTUM]

Tertio quaero utrum Pater et Filius spirent omnino uniformiter Spiritum Sanctum.

Quod non:

10 Quia quandocumque sunt duo principia respectu eiusdem producti, quorum unum est prius alio, non uniformiter producant, quia prius prius producit quam posterius; sed Pater est prior Filio; ergo prius producit Spiritum Sanctum quam Filius; ergo non omnino uniformiter.

15 Ad oppositum:

Illa quae sunt praecise unum principium producant omnino uniformiter; sed Pater et Filius sunt unum principium spirans Spiritum Sanctum; ergo etc.

[OPINIO SCOTI]

20 Ad istam quaestionem dicitur ¹ quod « actus potest considerari tripliciter: vel in se, vel in quantum est termini, vel in quantum comparatur ad supposita agentia. Primis duobus modis est

2 patet quod *om.* C || nec] non F 2-3 quantum] sunt *add.* DE 7 spirent] spirant ABCEGHZ 10 Quia *om.* D || respectu] respectum H 11 alio] altero F 11-12 producant] producit C 12 prius¹] primum F || prius² *om.* ABCD 16 producant] producit C
17 sunt] omnino *add.* HZ 21 termini] terminus E

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 12, q. 2, n. 60 (ed. cit., V, 59).

uniformitas omnimoda, vel potius unitas, quia verissime unus actus et unus terminus productus. Tertió modo loquendo, sicut ipsa vis spirativa communicatur Filio, ita etiam, quod Filius spiret, hoc habet a Patre — et ita Pater spirat a se, Filius non a se ».

5

Verumtamen ¹ « non est consimilis ordo inter Patrem generantem et spirantem, sicut est inter Patrem spirantem et Filium spirantem; unde non est intelligendum quod Pater spiret antequam Filius spiret, sicut prius origine Pater generat quam spirat, propter ordinem principiorum in producendo, quia tunc Filius non spiret, quemadmodum Spiritus Sanctus non potest generare Filium iam praeintellectum generari. Sed est iste ordo, quod in Patre est: primo, fecunditas utraque a se; secundo, in Patre est actus primae fecunditatis, et tunc in Filio est secunda fecunditas; tertio, actus secundae fecunditatis, simul a Patre et Filio habentibus tunc illam fecunditatem — adhuc tamen cum aliquo ordine, quia ille actus est Patris a se, Filii autem non a se sed a Patre, sicut nec in secundo signo est illa fecunditas Filii a se, sed Patris a se. Non est igitur ordo originis inter spirationem Patris et Filii quasi spiret Pater prius quam Filius, sed in eodem signo originis simul spirant; est tamen ille ordo spirantium in spirando, quod Pater in illo signo originis spirat a se, Filius non a se ».

10

20

2 loquendo *om.* E 3 ipsa *om.* DE || Filio] a Patre *add.* (*mg.*) H², *add.* Z, *Scot.* || etiam] ut *add.* (*interl.*) H² 4 hoc] haec B || se] et *add.* E 6 consimilis] similis FHZ 8 non *om.* G || spiret] spiraret G 9 sicut] sed B || spirat] spiret F 11 spiret] spiraret EFZ, *Scot.*
12 iam... generari *om.* D || quod] quia D, *om.* E 13 primo] primus C 13-14 fecunditas... *secunda om.* (*hom.*) C 15 utraque *om.* D 14 tunc] istam *add.* C 16 tamen *om.* D || cum] in C 17 a¹ se¹] Filii C || Filii] Filius C 18 secundo] illo D || sed] et E 19 igitur *om.* E 20 spiret] spiraret F, *Scot.* || prius quam] in aliquo signo originis in quo non spiret H² (*ut Scotus*), *quem secutus est* Z; prius quam *habent plures codd.* *Scoti.* 21 simul] vel A || ille] iste D, ibi HZ, *Scot.* || spirantium *om.* F || quod] quia DE, *Scot.* 22 illo] primo B

¹ Ibidem, n. 62 (ed. cit., V, 60s.).

[CONTRA OPINIONEM SCOTI]

Contra istam opinionem sunt aliqua argumenta facta superius, distinctione nona ¹, quibus probatur quod non sunt talia signa vel instantia originis. Arguo tamen nunc in speciali. Primo sic: omne
 5 suppositum, quod nihil penitus habet ab alio, habet in primo signo originis quidquid habet, — ponendo quod essent talia signa. Sed Pater nihil penitus habet a Filio, nec ab aliquo alio. Igitur in primo signo originis habet quidquid habere potest. Igitur in primo signo originis habet spirare; ergo in primo signo
 10 originis spirat. Sed per te, Filius non spirat in primo signo originis. Igitur in aliquo signo spirat Pater in quo non spirat Filius, quod negas.

Si dicatur quod Pater non spirat in primo signo originis, nec tunc habet spirare; non tamen habet spirare ab alio,
 15 sed sufficit quod habet spirare cum alio quod non est in primo signo originis:

Contra: quidquid Pater habet a se, habet in primo signo originis; sed Pater habet spirare a se; ergo etc. Minor est manifesta. Maiorem probo: quia impossibile est invenire prius et poste-
 20 rius origine sine origine, sicut impossibile est invenire prius et posterius duratione sine duratione, et prius et posterius perfectione sine perfectione, et sic de omnibus aliis. Igitur si generare est in primo signo originis et non spirare, et spirare est in secundo signo originis, ergo necesse est ponere aliquam originem
 25 per quam fiat spirare in Patre, et per consequens Pater per originem habet spirare, et per consequens non a se. Ex isto sequitur

3 vel] sive F, et GHZ 4 nunc] modo F 7 signa] scilicet originis *add.* D, vel instantia originis¹ *add.* EG 8 originis] originali B || quidquid... potest *om.* A 9-10 habet... originis *om.* (hom.) DEHZ 9 signo²] instanti E 14 nec... spirare¹ *rep.* C, *om.* DE || tunc] tamen G || non] nec CEF 15 sed *om.* A || alio] Filio E 17 se] et *add.* F 20-21 origine¹... posterius¹ *om.* (hom.) C 22 aliis. Igitur *om.* D || si] sicut F 25-26 Pater... consequens *om.* (hom.) C

¹ Supra, d. 9, q. 3 (pp. 301-314).

quod non est bene dictum quod in Patre in primo signo originis est fecunditas utraque, in secundo actus primae fecunditatis, quia nihil adhuc est originatum, sed originatum adhuc est in posteriori signo.

[RESPONSIO AUCTORIS]

5

Ideo dico ad quaestionem quod uniformiter potest excludere omnem ordinem in personis producentibus inter se, vel omnem ordinem personarum producentium in producendo. Primo modo, dico quod non spirant omnino uniformiter, quia inter personas producentes est ordo, quia Pater est prior Filio, sicut dictum est *alias*¹.

Si autem excludat omnem ordinem personarum producentium in producendo, ita scilicet quod in nullo signo vel instanti vel quocumque imaginabili distincto a personis producentibus spiret una persona in quo non spiret alia, — sicut aliqui² ¹⁵ imaginatur quod in aliquo signo originis spiret Pater in quo non spiret Filius —, sic dico quod spirant omnino uniformiter, quia omnino habent illud unum, videlicet constitutum ex essentia divina et spiratione activa, cui competit primo spirare.

Si dicatur quod quantumcumque illud unum sit in ²⁰ Patre et Filio, non tamen est uniformiter in Patre et Filio, quia in Patre est a se, in Filio non a se sed a Patre³; ergo non spirant uniformiter sicut non habent principium uniformiter:

2 secundo] signo *add.* E 3 adhuc² *del.* H², *om.* Z || est in] inest Z 6 dico] aliter *add.* E
 7 ordinem] originem DEFGHZ 8 ordinem] originem DEFG 10 ordo] talis *add.* (mg.)
 H² || quia] quod GHZ 12 ordinem] originem G 13 scilicet *om.* E 15 spiret¹] spirat E || spiret²] spirat E 16-17 spiret... spiret] spirat... spirat E 17 quod] non *add.* C
 20 Si] Et *praem.* HZ || sit] erit G 21 et¹] in *add.* B || Filio¹] et *add.* DE || non... Filio² *om.* (hom.) G || est *om.* DE || et] in *add.* B 23 non] nec D || habent *om.* A

¹ Supra, d. 9, q. 3 (p. 306). ² Cf. Henricus Gandavensis, *Summa*, a. 54, q. 6 (ed. cit., II, f. 97 Z); Guillelmus de Alnwick, *Quodl.*, q. 3 (ed. A. Ledoux, *Bibliotheca Franciscana Scholastica Medii Aevi*, X, Quaracchi 1937, 261-267). ³ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 12, q. 2, n. 62 (ed. cit., V, 60).

R e s p o n d e o quod non sequitur 'non habent principium uniformiter, ergo non spirant uniformiter', sicut non sequitur 'a habet principium productivum alicuius effectus prius quam b, ergo a prius producit illum effectum quam b', quia cum antecede-
 5 dente — propter aliquod impedimentum — stat quod in aliquo instanti vel tempore b producat effectum et non a. Sicut si sint duae causae aequivocae respectu eiusdem effectus, quarum tamen una producitur ab altera et per consequens una est prior altera, possibile est quod secunda causa propter approximationem sui
 10 ad passum producat effectum suum, et causa prior non producat propter distantiam indeterminatam a passo vel propter aliquod aliud impedimentum. Eodem modo dico quod quantumcumque una causa sit ab alia et non e converso, et sint praecise causae partiales respectu eiusdem effectus, si simul approximentur passo,
 15 non prius producet causa prior quam posterior. Immo possibile est quod aliquam prioritatem aliam habeat quam habet causa posterior ad causam priorem, puta si causa posterior sit perfectior tam in essendo quam in agendo, sicut possibile est quod effectus sit perfectior sua causa, possibile est quod causa posterior prius
 20 agat, hoc est perfectius. Et ita ex ordine causarum inter se non contingit inferre consimilem ordinem in causando. Ita dico quod est in proposito, quod quantumcumque Pater et Filius habeant ordinem inter se, non tamen habent ordinem in producendo Spiritum Sanctum, quasi in aliquo signo vel in quocumque alio
 25 imaginabili non eodem cum Patre vel Filio, spiret Pater et non Filius.

Et si dicas quod Pater prius origine spirat quam Filius, quia Pater habet spirare a se, Filius non a se, r e s p o n d e o :

5 impedimentum] impetum A 6 producat] producit Z 11 indeterminatam] et determinatam G 12 aliud *mg.* F², *om.* EHZ || dico *om.* A 14 approximentur] approximantur B, approximuntur G 15 causa] causam A 16 quod *om.* E || aliquam] aliam E || aliam *om.* E, *del.* F² || quam habet *om.* B, *del.* F²H² || habet *om.* E 20 Et *om.* E 21 consimilem *om.* F || ordinem] originem C || quod *om.* E 22 quod] quia F 23-24 Spiritum Sanctum *om.* HZ 25 vel] et DE || Filio] non *add.* D 27 dicas] dicatur F

si per 'spirare prius origine' nihil aliud intelligatur nisi quod Pater habeat spirare a se, et Filius non a se, sic concedo quod Pater prius origine spirat quam Filius. Sed tamen non prius origine generat quam spirat, quia Pater, sicut habet generare a se, ita habet spirare a se. Cum ista tamen prioritatem stat ordo personarum inter se praecise sine omni ordine in producendo. 5

Et isto modo intelligunt omnes Sancti, videlicet beatus Augustinus¹, quando dicit quod Spiritus Sanctus principaliter procedit a Patre. Similiter Hieronymus², quod Spiritus Sanctus procedit a Patre per Filium; et idem dicit Hilarius³. Similiter Richardus⁴, quando dicit quod Spiritus Sanctus procedit a Patre mediate et immediate, a Filio autem immediate tantum. Omnes enim intelligunt quod Pater a nullo habet quod spiret, et ita principaliter et non per alium. Filius autem habet spirare ab alio, et ita non principaliter, quia 15 non a se sed per alium, quia per Patrem tamquam per principium communicans sibi spirare. Et quia non producit aliquem spirantem Spiritum Sanctum, ideo producit tantum Spiritum Sanctum immediate. Pater autem quia non tantum per se et proprie producit Spiritum Sanctum, sed etiam producit producen- 20 tem Spiritum Sanctum, non tantum producit Spiritum Sanctum immediate sed etiam mediate.

2 habeat] habet DEHZ || a se² om. A || sic om. F 3 Sed] si D, et E 4 spirat] spiret F
5 ista] illa B, nulla E 6 ordine] origine G, inter se add. F 9 quod] quando F
10-12 per... Patre om. (hom.) C 11-12 quod Spiritus Sanctus, mg. H2, om. G 14 a nullo]
et illud C 15 spirare] quod spiret F 19-20 proprie] improprie E 20-21 sed...
Sanctum² om. (hom.) D

¹ August., *De Trinit.*, XV, c. 17, n. 29 (PL 42, 1081). ² Ps.-Hieronymus, *Epist. 17 ad Cyrillum*, n. 3 (PL 30, 179 CD). ³ Hilarius Pictaviensis, *De Trinit.*, XII, n. 57 (PL 10, 472 A). ⁴ Richardus a S. Victore, *De Trinit.*, V, c. 9 (PL 196, 955s.).

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale ¹ patet quod quantumcumque duo, quorum unum est prius alio, producant idem productum, non oportet quod non uniformiter producant, nec oportet quod principium prius producat nisi secundum quod uniformiter excludit ordinem personarum producentium. Et sic concessum est quod omnes spirant uniformiter.

[DISTINCTIO DECIMA TERTIA

QUAESTIO UNICA

10 [UTRUM GENERATIO FILII SIT SPIRATIO SPIRITUS SANCTI]

Circa distinctionem decimam tertiam quaero utrum generatio Filii sit spiratio Spiritus Sancti.

Videtur quod sic:

Quia omnia sunt unum, secundum Boethium ², ubi
15 non obviat relationis oppositio; sed inter generationem et spirationem nulla est oppositio; ergo etc.

Praeterea, omne productum quod de substantia viva producit, vere generatur; sed Spiritus Sanctus vere producit de substantia Patris; ergo vere generatur. Minor patet, quia aut

2 quod om. C || quantumcumque] quocumque E, quandocumque F 3 unum] unus G ||
 producant] producant EF, producit D 4 producant] producant H 4-5 nec... secundum
 om. D 5 quod] quia non D 6 sic om. HZ || est om. A 7 uniformiter] uniformi-
 liter G 14 omnia] illa (mg.) A² 15 relationis] rationis E 17 de om. D 19 Pa-
 tris om. G

¹ Supra, p. 407, lin. 10. ² Boethius, *De Trinit.*, c. 6: « Ita igitur substantia continet unitatem, relatio multiplicat trinitatem » (PL 64, 1255 A).

producitur de aliquo aut de nihilo. Non de nihilo, quia tunc crearetur. Igitur de aliquo, et non nisi de substantia Patris; ergo etc.

Praeterea, si productio Spiritus Sancti non esset generatio, hoc non esset nisi quia principium ipsius est voluntas. Sed hoc non obstat, quia etiam in nobis illud cuius principium est voluntas vere generatur, quia actus et habitus ipsius voluntatis ita vere generatur sicut actus et habitus ipsius intellectus. Igitur similiter in divinis, illud cuius principium est voluntas vere generatur.

Ad oppositum:

Si spiratio esset generatio, Spiritus Sanctus vere esset genitus, cuius contrarium dicitur in *Symbolo*¹, quia « Spiritus Sanctus a Patre et Filio, non factus nec creatus nec genitus sed procedens ».

[STATUS QUAESTIONIS]

In ista quaestione sunt multae difficultates. Prima, an generatio-actio et spiratio-actio sint idem omnibus modis. Secunda, an generatio-passio et spiratio distinguantur realiter. Tertia, supposito quod distinguantur realiter, per quid distinguuntur? Quarta, quare productio Spiritus Sancti, quae dicitur spiratio, non potest vere dici generatio, sicut productio Filii vere dicitur generatio. De prima difficultate, patebit alia². De secunda, aliquid dictum est prius³. De tertia est quarta aliquid dicitur in ista

1 Non de nihilo om. D 2 crearetur] nihil sequeretur D, creare est G || Igitur om. HZ
|| et non trp. ante de³ (lin. 1) HZ 6 generatur] generaretur Z || ita om. D 7 generatur]
generantur DHZ 6-7 quia... generatur om. (hom.) C || voluntatis... ipsius om. (hom.) G
7 sicut] vere add. HZ || actus om. C 8 cuius] est add. B || principium est voluntas] vol. est
princ. HZ 15 actio¹ om. C 16 et spiratio trp. ante passio HZ || spiratio] actio add. F,
passio add. D || distinguantur] differunt HZ || Tertia] quod add. E 17 distinguuntur] distin-
guantur HZ 18 productio] spiratio E || spiratio] productio E 19 vere] non vere potest
add. AB, sed del. B² || Filii mg. E², om. D || dicitur] est GHZ

¹ Symbolum Ps.-Athanasium 'Quicumque' (ed. H. Denzinger - A. Schönmetzger, ed. 33, n. 75, p. 42). ² Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I, d. 27, q. 1 B. ³ Supra, d. 11, q. 2 (pp. 364-373).

quaestione, — quamvis de tertia pateat ex dictis in praecedentibus distinctionibus ¹.

Et ideo omissis multis opinionibus circa illam tertiam difficultatem, dico breviter quod istae productiones se ipsis formaliter
 5 distinguuntur, nec aliquam distinctionem sine qua non possunt distinguere praesupponunt, quia si aliquam praesupponerent, maxime praesupponerent distinctionem principiorum elicitorum. Sed illam non praesupponunt nec etiam coexigunt, quia non est inconveniens idem principium illimitatum esse principium elici-
 10 tivum distinctarum productionum.

[OPINIO HENRICI GANDAVENSIS]

Circa quantum articulum dicitur ² quod generatio et spiratio differunt per hoc quod intellectus vel natura est principium productivum active per impressionem et informationem. Et ideo
 15 productio talis vere dicitur generatio. Sed illud quod producitur mediante voluntate tamquam principio elicitive, non producitur per modum impressionis vel informationis, « sed quasi per quandam excussionem sive expulsionem aut progressum, aut — magis proprie loquendo — per quandam expressionem de eo de quo
 20 subiective producitur. Et hoc ad modum quo spiritus corporalis, qui est aër, si in nobis non attraheretur ad pulmonem per inspirationem, sed aliqua virtute existente in ipso pulmone excuteretur per expirationem de pulmone, et per hoc daret ei esse.

2 distinctionibus] difficultatibus HZ 8 etiam om. DE 9 illimitatum corr. mg. in elicitivum H2, elicitivum Z 9-10 elicitivum] distinctivum D 13 vel] et EF, om. D || natura] non D 14 ideo] dico quod add. E 16 tamquam] in add. C 17 vel] et D, om. E || informationis om. E 18 sive] vel BE, per add. D 20 producitur] tantum add. F
 21 qui] quae GH 21-22 inspirationem] de pulmone add. E 22 ipso] illo E || pulmone] ipse add. E 22-23 sed... expirationem om. G 23 expirationem] expressionem B, expulsionem EF

¹ Supra, d. 11, q. 2 et d. 12, q. 1 (pp. 364-373 et 380-388). ² Henricus Gandaviensis, *Summa*, a. 60, q. 1 (ed. cit., II, f. 155r).

Et est quodammodo simile, praeter hoc quod spiritus corporalis, qui est aër, spiratus tali spiratione, separatur a spirante et ab eo de quo spiratur ».

[CONTRA OPINIONEM GANDAVENSIS]

Sed ista opinio non est rationabilis, immo videtur contradic- 5
tionem includere. Quia impossibile est aliquid produci de aliquo
subiective nisi per impressionem vel informationem; sed Spiritus
Sanctus producitur de aliquo subiective ¹, secundum istum; ergo
etc. Maior est manifesta, quia imprimere formam in materia non
est aliud quam facere formam esse in materia; sed omnis forma 10
producta de aliquo subiecto vel materia, necessario fit in illo
subiecto vel materia; ergo necessario imprimitur, et per conse-
quens est ibi productio per modum impressionis.

Praeterea, omnis forma educta de potentia alicuius subiecti
vel materiae informat illam materiam. Quia sicut numquam est 15
subiectum — quando de eo producitur forma — nisi informetur,
ita nec forma nisi informet. Igitur cum in productione Spiritus
Sancti sit eductio alicuius de materia vel quasi-materia ², erit ibi
productio per modum informationis.

Praeterea, exemplum suum est ad oppositum. Quia si aër 20
vere producat a pulmone, sive intra sive extra, necessario erit
productio per informationem. Quia cum non sit ibi vera creatio,
oportet quod forma producta vere informet materiam. Igitur
vere est ibi informatio.

Si dicatur quod quamvis sit ibi informatio qua forma 25
informat suam materiam, tamen non est ibi informatio illius de

1 praeter] per DE 2 separatur] separatus E || et om. D 5 immo] sed D 5-6 con-
tradictionem] contradictoria E 10 facere om. D || esse rep. B, est add. A 15 sicut
om. DE 17 informet] informetur AB 18 erit] est C 20 aër] aliquid B 22 ibi
om. HZ 23 informet] in add. E 24 est] erit D || ibi om. E 25 ibi] vere add. D ||
qua forma informat] informans D 26 materiam] naturam C || ibi om. F

¹ Ibidem.

² Cf. supra, d. 5, q. 2 (pp. 48s.).

quo excutitur, quia aër productus non informat pulmonem de quo excutitur:

- C o n t r a*: quando dicitur quod ibi non est informatio illius de quo excutitur, aut de 'ibi' dicit circumstantiam causae materialis, aut causae efficientis. Si causae materialis, sic non excutitur
 5 de pulmone, quia pulmo non est materia. Si causae efficientis, sic sequeretur quod sol, et universaliter omne agens producens aliquid extra se et non in se, non produceret per modum informationis, quia nihil ibi productum informaret ibi illud de quo est effective.
 10 Ex isto patet quod numquam fit excussio alicuius de aliquo — secundum quod excussio distinguitur a generatione — nisi quando aliquid praeeexistens pellitur localiter ab illo cum quo prius coexistit. Et ideo excussio talis non est productio sed est motus localis, quia pulsio est, sicut *P h i l o s o p h u s*, VII *Phy-*
 15 *sicorum*¹, numerat pulsionem inter alios motus locales.

[RESPONSIO AUCTORIS AD QUAESTIONEM]

- Ideo quantum ad istum articulum distingo primo de generatione, quod potest accipi stricte et large. Large accipiendo, generatio est productio cuiuscumque non de nihilo. Et isto modo,
 20 quando productio est non de nihilo, si in tali productione concurrat subiectum vel materia, necessario est ibi productio per informationem et impressionem, quia necessario forma imprimatur materiae et informat eam. Sed quia in divinis non est ali-

4 de² om. E 4-5 materialis] formalis E 5 causae²] causa Z || sic] tunc D 6 materia] eius add. DE, sed aliquid extra se add. F || causae om. (lac.) C 8 et om. A || produceret] ibi add. E || per] in G 9 ibi¹] nisi D, om. E 12 localiter om. DE 13 coexistit] existit DEHZ 14 est] species motus localis add. (mg.) H², add. Z || sicut corr. in quia H², quia Z, dicit add. E 15 numerat] enumerat F || pulsionem] pulmonem (!) E 18 quod] quam primo G || et] vel H || accipiendo] dico quod add. F 20 quando om. E || productio] generatio E || non om. DE

¹ Aristot., *Physica*, VII, c. 2, t. 10 (243a 16-17).

quod subiectum vel materia, ideo nulla est ibi productio per modum informationis vel impressionis.

Aliter accipitur generatio stricte pro productione viventis a vivente, quia vivens productum ratione suae productionis producit ut totaliter simile et eiusdem rationis cum producente, 5 saltem quantum ad omnia excepta ipsa sola productione, et istud proprie dicitur nasci. Et isto modo potest aliquo modo, quamvis imperfecte et obscure et in aenigmate, videri distinctio inter generationem Verbi et processionem Spiritus Sancti, et quare processio Spiritus Sancti non dicatur generatio; quamvis secundum 10 beatum Augustinum, XV *De Trinitate*¹, plene distinguere inter illas processiones non est nobis possibile pro isto statu.

Quia autem mens nostra facta est ad imaginem Dei, ideo ex illis quae sunt in mente nostra possumus aliquo modo assurgere ad concipiendum illa quae sunt in Deo, quamvis magis sit dissimilitudo quam similitudo. Et ideo videndum est primo de mente 15 nostra, secundo aliquo modo consimiliter est imaginandum de Deo.

Circa primum sciendum quod non obstante identitate intellectus et voluntatis, tamen actus intelligendi et volendi sunt 20 distincti. Et ideo volo uti intellectu et voluntate prout connotant istos actus, propter quam connotationem aliquid potest attribui intellectui et negari a voluntate, secundum modum alibi exponendum².

Est igitur sciendum quod intellectus noster primo intelligit 25

1 materia] et add. F 2 informationis vel impressionis] impr. vel inform. HZ 4 quia] qua HZ || productum] producitur et F, producit H, sed del. H2, om. Z 4-5 producitur om. E
5 ut] vel G 6 ipsa om. E 8 et¹ om. HZ 9 quare] aliter (?) G 10 Spiritus om.
F || Sancti om. EF 12 illas] istas B, alias F 13 Quia] quod G || ex] de EF 16 quam
similitudo om. EZ || Et om. F || ideo om. E 17 secundo] quia E || est om. F 19 sciendum]
est add. DHZ 20 et volendi om. D 23 secundum] proprium add. G 24 exponendum]
expositum (?) D 25 igitur] autem E || primo] prius DE

¹ August., *De Trinit.*, XV, c. 25, n. 45 (PL 42, 1092).
d. 7, q. 2 (pp. 141-146).

² Supra,

intuitive aliquod singulare realiter existens, quo intellecto potest idem intellectus fingere aliquod consimile prius intellecto. Sed illud sic fictum non poterit habere esse subiectivum, sed tantum esse obiectivum. Et ideo non producet in esse subiectivo sed
 5 tantum in esse obiectivo. Et ideo illud sic fictum erit tantum tale quale fuit prius intellectum in esse obiectivo et non in esse subiectivo. Et erit quasi imago simillima rei prius intellectae in esse obiectivo, in tantum quod si intellectus haberet vim productivam realem sicut habet vim fictivam, illud productum vere esset
 10 eiusdem rationis cum illo praeintellecto et imago simillima ei, sicut filius alicuius patris dicitur imago et similitudo ipsius. Et ita si intellectus intelligendo seipsum haberet vim productivam talis similis sicut habet vim fictivam talis similis, et vere posset producere tale de se ipso tamquam de aliquo essentiali illi simili,
 15 vere haberet ipsum generare, strictissime accepta generatione.

Sed aliter est de voluntate, quia voluntas diligendo aliquod obiectum non habet virtutem productivam alicuius similis nec etiam vim fictivam alicuius similis. Et ideo voluntas nostra numquam tale simile nec in esse obiectivo nec in esse subiectivo
 20 potest producere. Sed voluntas nostra, posita tali dilectione, habet vim donativam, qua potest aliquid donare ipsi obiecto. Et si non sit aliquid praeexistens quod possit donare obiecto, si potest, producit aliquid donabile ipsi obiecto, quod quidem donabile, ratione qua est donabile a voluntate, non plus est simile obiecto

1 intuitive *om.* D 2 idem] ille E, *om.* D || aliquod consimile] aliquid simile DE || prius intellecto] post intellectum C 3 sic] si C 4 producet] produceretur A, *corr.* in producit H², producit Z || subiectivo] subiective E 5 obiectivo] obiective E || illud *interl.* F², *om.* B || erit] est DHZ || tantum] tunc E 9 vere *om.* E 10 eiusdem rationis] realiter eadem re E 11 alicuius *om.* E || ipsius] eius F 12 ita] intellectus infinitus (noster F) vere haberet vim productivam similis illi quod intelligit et ideo *add.* AF || si] sic B || intellectus *om.* AF || intelligendo] intellecto G || haberet] et *add.* C 13 sicut... similis² *om.* (hom.) DE || vere *om.* G 15 generatione] generare B 16 Sed] si G 17 virtutem] vim DEF || similis] similitudinis HZ 12-13 nec... similis *om.* (hom.) F 13 similis] similitudinis HZ 14 in esse¹ *om.* C || nec in² *om.* (lac.) A || nec²... subiectivo *om.* (hom.) G 21 donativam] denominativam G 21-22 Et... obiecto *om.* (hom.) C 22 donare] dare HZ 24 ratione... donabile *om.* (hom.) E || donabile] rationale G

quam dissimile, immo magis in nobis est dissimile quam simile. Et ita voluntas nostra non habet ex se virtutem donativam similis, quin ita possit dare dissimile sicut simile.

Sed intellectus noster necessario habet vim fictivam similis et nullo modo dissimilis, et ita necessario ex hoc ipso quod aliquid fingitur ab intellectu, est simile. Non autem necessario ex hoc quod aliquid donatur a voluntate est simile, sed potest esse dissimile. § Istud de esse ficto dicitur secundum opinionem quae ponit ficta. Secundum alias opiniones esset proportionaliter dicendum de ipsa intellectione vel aliquo ficto per actum intellectus. § Ex quo patet quod intellectus noster et universaliter intellectus creatus, prae habens actum intelligendi, habet vim fictivam similis. Et si haberet potestatem producendi realiter illud quod fingit, illud productum vere esset simile obiecto praeintellecto, et nullo modo posset producere nisi simile praeintellecto.

Voluntas autem nostra non habet vim donativam similis plus quam dissimilis, immo praeamato ita potest donare simile sicut dissimile et e converso. Et si posset virtute illius amoris praeamati non tantum donare aliquod donum amato, sed etiam producere illud donum, ex hoc quod produceretur a voluntate virtute praeexsistentis, non plus esset simile obiecto amato quam dissimile.

Ex istis possumus aliquo modo, licet imperfecte, imaginari in divinis quare spiratio Spiritus Sancti non sit generatio. Quia quamvis voluntas divina et intellectus divinus nullo modo distinguantur, nec inter se nec ab essentia divina, tamen essentia divina vere et realiter est non tantum intellectio et volitio sed intelligens

2 ita] ideo F 3 possit] posset BCE || dare] idem add. E 4 similis] naturalis D ||
et om. A 8-11 Istud... intellectus om. A, Borgh. || secundum... intellectus om. B 9 ficta]
fictum C || esset om. E || proportionaliter] proportionabiliter Z 10 ipsa om. C || vel] de add. F
|| aliquo om. C || ficto] facto (?) H, facto Z, om. C 12 actum] habitum F 14 fingit] signi-
ficat G || esset om. E || obiecto] aliquo E 17 potest] posset GHZ 18 et¹] tamen add. E ||
Et si posset om. E || praeamati] amati Z 19 amato] praeamato Z || etiam producere om. E
20 donum] bonum G || produceretur] producitur E || a voluntate] mediate E || virtute] amoris
add. (mg.) H², add. Z 21 amato] praeamato D 22 licet om. E || imperfecte] imper-
fectum G 23 sit] est F 24-25 distinguantur] distinguatur A, distinguuntur F 26 vere
om. G || tantum] modo add. E || intelligens om. E

et volens, et vere intelligit se ipsam et vult se ipsam, et intelligendo se ipsam vere est principium productivum Filii tamquam alicuius quod est simillimum ipsi Patri intellecto, non tamen praeintellecto sicut est in nobis. Et quia sicut productum est simillimum, oportet
 5 quod distinguatur realiter ab illo quod producit. Et non potest distinguere in aliquo absoluto, quia tunc non esset simillimum, ideo oportet quod distinguatur ipsamet productione passiva. Et ita productio illa est productio viventis de vivente, quod ex hoc ipso quod producitur primo et immediate virtute intellectionis obiecti
 10 cogniti — et non est formaliter volitio nec intellectio — producitur ut simile obiecto cognito, scilicet ipsi producenti, et ita vere est generatio stricte accipiendo generationem.

Sed aliter est de Spiritu Sancto. Nam ipse Spiritus Sanctus producitur virtute volitionis, quae quamvis sit eadem formaliter
 15 cum divina essentia et intellectione, tamen vere potest esse principium donandi aliquid dilecto. Et divina volitio non tantum potest esse principium donandi aliquid dilecto, sed etiam potest esse principium producendi donum, quod quidem donum, ex hoc ipso quod donum, non est simile, sicut declaratum est ¹,
 20 quamvis ex hoc quod producitur in eadem essentia sit simile. Et ideo stricte accipiendo generationem, productio Spiritus Sancti, qui est donum Patris et Filii, non est generatio, quia non ex hoc ipso quod est donum productum, est vivens simile viventi amato.

1 et²] quia E, *om.* C || et³ *om.* C 2 est] esse B || Filii *om.* G 3 intellecto] praeintellecto E, intelligendo G, *om.* D || non tamen *om.* D || praeintellecto] praeintelligendo G
 4 sicut¹] dictum *add.* D || quia *om.* D || sicut² *om.* F 5 distinguatur] distinguitur A || realiter *om.* EF 6 distinguere] realiter *add.* F || tunc *om.* G 7 distinguatur] distinguitur AF || ita] ideo D 8 de] a DE || quod] quia DEHZ || ipso *om.* E 9 intellectionis] intentionis F, vel intellectionis *add.* mg. F² 10 nec] est *add.* C 11 scilicet *om.* D 13 Nam] quia E
 15 intellectione] intentione A 16-17 donandi... principium² *om.* (*hom.*) C 16 donandi] donando E || dilecto] dilectio E || tantum] tamen B 17 potest¹ esse] est E 18 producendi] illud *add.* AC 19 quod] est *add.* (*interl.*) H², *add.* Z || est²] ipsi *add.* A 20 hoc] ipso *add.* HZ 21 Et *om.* FZ 22 non¹] qui D || generatio] patris et filius non est generatus *add.* D

¹ Supra, p. 419, lin. 16 - p. 420, lin. 3.

Haec sint dicta sine praeiudicio sententiae melioris, quia ad investigandum distinctionem inter generationem et spirationem, et quare spiratio non sit generatio, scio me totaliter insufficientem. Verumtamen quomodo Spiritus Sanctus sit donum et cui doneatur, distinctione duodevicesima dicitur ¹.

5

Per praedicta dico ad quaestionem quod spiratio Spiritus Sancti non est generatio Filii, quia istae productiones passivae distinguuntur sicut ipsa producta. Sed istae personae productae realiter distinguuntur, ergo et ipsae productiones.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

10

Ad primum principale ² dico quod generatio et spiratio active sumpta non distinguuntur realiter. Sed accipiendo generationem et spirationem passive, sic realiter distinguuntur. Et ad probationem dico quod non tantum relationis oppositio inter correlativa sufficit ad distinctionem realem in divinis, sed etiam impossibilitas in eadem persona sufficit ad distinctionem realem. Et ideo quia generatio-actio et spiratio active sumpta sunt in eadem persona, non distinguuntur realiter. Sed generatio et spiratio passive sumpta non compatiuntur se in eadem persona, quia impossibile est quod eadem persona sit generans vel generata et spirata. Ideo generatio et spiratio passive sumpta realiter distinguuntur.

15

20

Ad secundum principale ³ dico quod quamvis Spiritus Sanctus vere producatur de substantia Patris, quia tamen vere exit a Patre

1 sententiae] iudicii et trp. p. melioris D 3 et om. F || sit] est B || insufficientem] insuffi-
 ciente sit G 4 quomodo om. E || cui] tamen B 7 generatio] productio DE 8-9 pro-
 ductae] divinae D 9 productiones] ad argumenta principalia dico add. E 13 et spirationem
 om. G || spirationem] et add. B || passive] passivam FG || sic om. E || Et om. E 14 correla-
 tiva] relativa E 15 etiam om. C 16 distinctionem] divisionem (?) C 17 spiratio]
 activa add. E 19-21 non... sumpta rep. HZ, om. D 19 quia] sed E 20 vel generata]
 et genita G || spirata] et add. E 21 realiter om. B 22 principale om. E || quamvis om. G

¹ Infra, pp. 569-573.
 lin. 17.

² Supra, p. 413, lin. 14.

³ Supra, p. 413,

ut donum vel datus, ideo ut sic non dicitur vere generari sed
 produci vel spirari, quia non est de ratione doni esse simile obiecto
 amato vel dilecto. Et hoc est quod dicit beatus Augusti-
 nus¹ quod 'exit a Patre non quomodo natus sed quomodo
 5 datus'.

Et si dicatur quod quamvis donum, ex hoc quod do-
 num, non sit simile, tamen hoc donum quod est Spiritus Sanctus
 vere est simile obiecto dilecto, ideo quamvis non ratione qua
 donum possit dici generari, tamen ratione qua 'hoc donum' vere
 10 poterit dici generari:

Respond eo quod non est possibile assignare rationem
 sufficientem quare productio Spiritus Sancti non dicatur gene-
 ratio, et hoc pro statu isto. Tamen hoc est credendum, et aliqualis
 ratio dicta est prius. Et tenendum est quod etiam ratione qua
 15 'hoc donum' non poterit vere sua productio dici generatio. Et
 assurgendo a creaturis, non debemus creaturam omnino exclu-
 dere, quin aliquo modo proportionaliter dicamus in Deo sicut
 videmus in creaturis.

Ad tertium dico² quod accipiendo generationem primo modo
 20 et large, habitus et actus ipsius voluntatis vere generantur, sicut
 habitus et actus ipsius intellectus. Sed secundo modo nec isti nec
 illi generantur, quia non nascuntur. Unde sicut non est dicendum
 quod ignis nascitur ab igne, ita nec est dicendum quod ignis ge-
 neratur ab igne, accipiendo generationem secundo modo.

1 datus] et add. EGHZ 2 vel] et E || esse] essentiae A, om. C 3 est om. ABC || quod]
 quia E 4 natus] filius A 7 sit] est Z 8 vere om. F || ideo om. D 9 dici] vere
 add. F 9-10 tamen... generari om. (hom.) DE 11 est om. G || possibile om. HZ 14 Et
 tenendum] intelligendum B, vel intelligendum add. (mg.) F2, om. E || est om. EZ || quod] et E
 15-18 Et... creaturis] quia sicut videmus in creaturis sic proportionaliter est in Deo ut dictum est
 prius D 17 proportionaliter] proportionabiliter Z 20 actus] accidens E 23 ab igne
 om. DE || nec] non E

¹ August., *De Trinit.*, V, c. 14, n. 15 (PL 42, 921).
 414, lin. 3.

² Supra, p.

[DISTINCTIO DECIMA QUARTA

QUAESTIO I

UTRUM SPIRITUI SANCTO COMPETAT DUPLEX PROCESSIO]

Circa distinctionem decimam quartam quaero primo utrum Spiritui Sancto competat duplex processio, scilicet temporalis et 5 aeterna.

Q u o d n o n :

Quia omnis processio Spiritus Sancti est Spiritus Sancti productio; sed Spiritui Sancto non competit duplex productio quia tunc bis produceretur, quod est manifeste falsum; ergo etc. 10

Praeterea, aut processio temporalis differt realiter a processione aeterna, aut non. Si sic, et non differt sicut res absoluta, ergo sicut relatio; et relatio realis non potest esse ipsius Spiritus Sancti ad creaturam, ergo erit ad Patrem et Filium; et per consequens esset duplex relatio realis Spiritus Sancti ad Patrem et Filium, 15 quod est manifeste falsum. Si non differt realiter, ergo tantum differt secundum rationem; et per consequens Spiritus Sanctus non procederet processione temporali reali, sed tantum secundum intellectum; et per consequens non daretur realiter; quod falsum est. 20

Praeterea, sicut generatio ad Filium, ita processio ad Spiritum Sanctum; sed Filius non posset generari temporaliter nisi naturam creatam assumeret in unitatem personae; igitur Spiritus Sanctus non potest procedere temporaliter nisi naturam creatam in uni-

4 primo <i>om.</i> C	9 productio ²] processio D	10 est <i>om.</i> B ergo etc. <i>om.</i> E	11 tem-
poralis <i>om.</i> B	11-12 processione] productione D	12 sic] non <i>add.</i> A et <i>om.</i> E	13 re-
latio ¹] res relativa F	18 reali] realiter G, <i>om.</i> HZ	19 daretur] differetur D	24 nisi
<i>om.</i> AB, <i>mg.</i> B ² creatam] temporaliter <i>add.</i> B			

tatem personae assumat. Sed Spiritus Sanctus non assumit talem naturam creatam, ergo etc.

Ad oppositum est Magister¹ in littera.

[RESPONSIO AUCTORIS]

5 Difficultas propria isti distinctioni et duabus sequentibus videtur mihi magis logicalis esse — propter significata vocabulorum, quae sunt ad placitum — quam realis, quia de re non sunt multae opiniones apud theologos. Ideo primo videndum est de re, secundo de modo loquendi.

10 Quantum ad primum, manifestum est quod quaelibet persona est causa efficiens et finalis cuiuslibet creaturae. Secundo, manifestum est duas personas procedere et duas personas producere, sicut Pater et Filius producunt Spiritum Sanctum, et Pater producit Filium. Tertio manifestum est quod quaelibet persona
15 potest esse causa alicuius doni specialis in creatura rationali, et potest causare non tantum dona gratis data, sed etiam donum gratum faciens. Quarto, manifestum est Filium incarnari et nullam aliam personam. Quinto, manifestum est quamlibet personam posse esse paratam ad faciendum quidquid ab eo petit rationaliter
20 creatura rationalis.

Ex istis dico ad quaestionem quod 'procedere' secundum usum Sanctorum dicit aliquid vel aliqua praedicto-

1 assumat] assumit A, assumeret D 1-2 Sed... creatam om. C 5 propria del. H², om. Z || isti corr. in istius H², istius Z || distinctioni] distinctionem AG, corr. in distinctionis H², distinctionis Z || duabus sequentibus corr. in duarum sequentium H², duarum sequentium Z 6 mihi om. E 7 sunt] est D || placitum] plura (?) D || realis] realem A 8 primo] primum B
9 loquendi] loquendo E 10 Quantum om. D 11 Secundo] secundum E 12 procedere... personas² om. (hom.) B 12-13 et... producere mg. F², om. E 15 causa om. DE || specialis] spiritualis FHZ, Paris Maz. 962 16 causare] creare D || etiam om. G 17 Filium om. A 17-18 nullam] non HZ 18 personam² om. HZ 19 rationaliter] rationabiliter DF, Borgh. 22 Sanctorum om. E

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 14, c. 1 (ed. cit., 126s.).

rum. Et quia in potestate utentium est vocabula significare haec vel illa sicut placet, ideo dico quod aliquando 'processio' accipitur pro productione passive dicta unius personae ab altera, aliquando autem importat talem productionem connotando vel consignificando illam personam de novo existentem in aliqua natura rationali secundum modum aliquem determinatum, de quo p o s t dicitur ¹.

Et si usus S a n c t o r u m esset quod 'procedere' importaret talem productionem unius personae ab alia et novam suam existentiam in quacumque creatura, non propter novitatem Dei sed ¹⁰ propter novitatem creaturae, ita posset dici quod Spiritus Sanctus procederet temporaliter quandocumque creatura creatur, sicut modo dicitur quod procedit temporaliter quia datur alicui creaturae rationali ad ipsam sanctificandam. Quia tunc Spiritum Sanctum procedere non esset aliud quam Spiritum Sanctum produci a Patre et Filio et de novo vel ex tempore esse in creatura de ¹⁵ novo creata.

Per hoc dico ad quaestionem quod de virtute sermonis non debet concedi quod Spiritus Sancti est duplex processio, vel quod Spiritus Sancti sunt duae processiones, quia non debet proprie et ²⁰ stricte loquendo concedi quod processio temporalis Spiritus Sancti est una. Quia si esset una, vel esset unum ens rationis, vel unum ens reale, vel aliquid compositum ex utroque. Primum non potest dari, quia si nullum esset ens rationis, et Spiritus Sanctus daret creaturae rationali se ipsum, vere procederet temporaliter, et tamen ²⁵

1 utentium] intellectus E || haec om. E 3 passive] passiva E || dicta om. DE || personae] dicta add. E, dictae add. D 5 existentem] productam E || natura] creatura E
8 esset quod] quia E 10-11 Dei... novitatem om. (hom.) Z 10 Dei] tamen E
11 ita] secunda E, ista G 12 procederet] produceret Z 12-13 quandocumque... temporaliter om. (hom.) D 12 quandocumque] quando A 13 quod] quia A 16 et² om. D
|| vel] et D || in creatura om. E 16-17 de novo creata om. D 18 quod om. D 18-19 non debet concedi om. D 22 vel¹] aut A 23 vel] ad B || aliquid] unum AF 24-1 (p. 427) et... rationis om. (hom.) F 24 daret om. E 25 ipsum] et add. D || vere om. E

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, III, q. 1.

tunc nullum ens rationis esset illa processio. Similiter, propter ens rationis non potest dici quod Spiritus Sanctus procedit realiter, sed Spiritus Sanctus dicitur realiter dari ex tempore, et per consequens realiter procedere ex tempore. Igitur illa processio
 5 non est ens rationis. Nec secundum potest dari, quia inductive patet quod nullum ens reale potest esse illa processio temporalis. Nec tertium, quia nihil unum, nisi forte complexum, componitur ex ente reali et ente rationis.

§ Tamen tenendo modum loquendi qui ponit quod pro eodem
 10 supponit relativum abstractum et concretum, debet dici quod processio temporalis est una, sicut procedens temporaliter est unum. Sed tunc non sunt duae processiones sicut nec duo procedentes. §| Verumtamen, secundum intentionem S a n c t o -
 r u m et loquentium, ubicumque sunt aliqua plura denominantia,
 15 quorum unum potest vere denominare alio non denominante, conceditur pluralitas vere praedicari de abstractis illorum denominantium, quantumcumque illa abstracta non significant aliqua propria significata, ita quod de uno aliquod illorum vere praedicetur, sed sunt secundum significationem aliquibus complexis
 20 aequipollentia, de quibus dictum est p r i u s ¹. Sic potest concedi quod Spiritus Sancti est duplex processio, scilicet aeternalis et temporalis, quia tam aeternaliter quam temporaliter procedit. Et sic intelligunt S a n c t i quando loquuntur de ista materia.

Et si quaeratur an sint duae processiones reales, p o -
 25 t e s t d i c i, secundum eundem intellectum, quod sunt duae

1 tunc] sic HZ 3 sed] licet HZ 5 quia om. DE 5-7 quia... tertium om. (hom.) HZ 8 et] ex add. FHZ || reali... ente² om. (hom.) G 9-13 Tamen... procedentes om. A 10 supponit] supponunt D || relativum] respectivum Z, corr. mg. in respectivum H² || et concretum om. E 11 temporaliter] temporale F 12 duo] duae personae F 14 et om. F || denominantia] denominabilia ABC, denominativa DG 15 unum] non add. B || potest] esse add. G || non] modo G 16 praedicari om. E || abstractis] abstracto D 18 aliquod illorum trp. A 23 quando] qui F || quando... materia om. E 24 an] aut ABG || sint] sunt ABCGHZ

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, prol., q. 3 (ed. cit., I, 139s.).

processiones reales, quia de aeterna non est dubium; de temporali potest concedi quod illa est realis. Sicut enim dicitur quod realiter procedit ex tempore, ita potest concedi quod ista processio est realis. Quia nihil aliud intelligo quod ista processio temporalis sit realis, nisi quod Spiritus Sanctus ex tempore realiter procedit. ⁵ Sicut enim conceditur quod Deus realiter creat et ita quod creatio Dei est realis, eodem modo quod Deus realiter dominatur et quod dominium divinum est reale, ita potest concedi in proposito.

Si dicatur quod illa processio sit realis, ergo vel est res absoluta vel relatio. Et quidquid dicatur, patet quod aliquid reale ¹⁰ de novo Deo adveniret:

Dico, sicut prius, quod ista processio non est proprie res, sicut nec creatio. Sed dicitur 'realis' secundum modum loquendi, non quia aliqua res sit ista processio, sed quia realiter procedit. Et hoc non est aliud nisi realiter esse a persona ipsum producente et ¹⁵ realiter de novo secundum aliquem modum esse in creatura.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale ¹ dico quod non omnis processio Spiritus Sancti est productio Spiritus Sancti. Verumtamen istud nomen 'processio', et similiter conceptus sibi correspondens, connotat vel significat productionem Spiritus Sancti, sed non est ipsa. ²⁰

Ad secundum ² dico quod potest concedi, secundum intentionem S a n c t o r u m, quod processio temporalis differt rea-

2 quod¹] quia E || illa om. A || Sicut enim dicitur om. A || quod²] quia A 3 tempo-
re] patre D || quod om. HZ || est] esse Z 4 intelligo] per hoc add. F 5 sit] est F || tempore]
patre D 6 quod² om. DE 7 realis] et add. DE || quod¹ om. Z 8 divinum om. ACEHZ
9 quod] si AGHZ 10 vel] talis C || aliquid om. F 11 Deo interl. F², om. D 14 pro-
cedit] proceditur D 15 hoc om. E || nisi] quia add. E, quod Spiritus Sanctus ex tempore add.
H, quod del. et corr. mg. in S. Sanctum H² || realiter] procedit add. H, sed del. H² || a om. DE ||
persona] per E || producente] procedendo D, procedere E 16 esse] est C 21 non om. G

¹ Supra, p. 424, lin. 8.

² Supra, p. 424, lin. 11.

liter ab aeterna, non quia sit alia res talis conveniens Deo, sed quia hoc nomen importat aliquam veram rem differentem realiter a Deo, ipsam scilicet creaturam absolutam.

Ad tertium ¹ dico quod non similiter se habet generatio ad
5 Filium et processio ad Spiritum Sanctum, quia processio connotat creaturam etiam non-assumptam, non sic autem generatio.

[QUAESTIO II

UTRUM SPIRITUS SANCTUS DETUR IN PROPRIA PERSONA VEL TANTUM SECUNDUM DONA SUA]

10 Secundo quaero utrum Spiritus Sanctus detur in propria persona vel tantum secundum dona sua.

Quod non in persona nisi per dona sua:

Quia quando aliquid competit alicui et non per alterum, illud potest sibi competere etiam illo altero circumscripto. Igitur si
15 dari competeret Spiritui Sancto per se et non tantum per dona sua, dari posset competere Spiritui Sancto etiam si nullum donum suum donaretur. Sed hoc est impossibile, quia impossibile est transire de contradictorio in contradictorium sine omni mutatione. Igitur si Spiritus Sanctus primo non datur et postea datur, oportet
20 hic esse aliquam mutationem. Sed ista mutatio non potest esse in Spiritu Sancto, ergo oportet quod sit in creatura. Sed non potest esse in creatura nisi aliquod donum recipiat de novo, ergo etc.

1 alia] aliqua F || conveniens] consequens D 3 scilicet om. A 4 se habet] sequitur BC || habet om. A 6 non¹] naturam B || non²] nec A 11 vel] an Z || tantum om. G
12 per dona] persona E 14 illo] omni E, ipso F, vel illo add. interl. F² 15-16 per¹... Sancto om. (hom.) B 15 tantum om. E 16 etiam] et F 17 impossibile²] non F
18 in] ad ABG || omni] dei G, om. E 19-20 Igitur... mutationem om. (hom.) G 19 primo om. F 20 hic esse] hoc esse per HZ || mutatio om. DHZ

¹ Supra, p. 424, lin. 21.

Praeterea, frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora; sed ad vitam aeternam sufficit quod dona Spiritus Sancti dentur; ergo superfluit quod ipsemet Spiritus Sanctus detur.

A d o p p o s i t u m e s t M a g i s t e r ¹ in littera.

[RESPONSIO AUCTORIS]

5

Circa istam quaestionem sic procedam. Primo, videndum est quomodo ista tria 'processio', 'missio', 'datio', de quibus loquitur M a g i s t e r in istis distinctionibus ², distinguuntur. Secundo, ostendendum est quod Spiritus Sanctus datur in propria persona. Tercio, quod datur in suis donis. Quarto, in quibus donis. 10

Circa p r i m u m dico quod intendo loqui de istis vocabulis principaliter. Et sic dico quod sic distinguuntur quod 'processio', de qua loquimur, est in plus quam 'missio' et non in minus quam 'datio' nec in plus. Primum patet, quia quaecumque persona mittitur, illa procedit, sicut p o s t patebit ³. Aliqua tamen persona 15 potest procedere quamvis non mittatur, quamvis posset mitti, sicut patet quod Filius aeternaliter processit a Patre, non tamen aeternaliter mittebatur. Secundum patet, quia non omne quod procedit datur; patet de Filio, quia ab aeterno processit, non tamen ab aeterno dabatur. Similiter dona Spiritus Sancti dantur, non 20 tamen procedunt, sicut modo loquimur de processione.

Circa s e c u n d u m dico quod Spiritus Sanctus in propria persona datur ⁴. Quia illud quod sic datur quod posset dari omni alio dono circumscripto, datur in se, et non tantum quia aliquid

3 ipsemet] ipse F 11 primum *om.* E || loqui ita HZ, *Borgh.*, *om. codd.* || vocabulis] totaliter vel *add.* F 13 minus *exp.* E² || quam *om.* E 15 Aliqua] aut (?) BC, aliquando Z
16 posset] possit CD 17 quod] et C 18 quia] quod AC 19 procedit] proceditur G ||
Filio] Dei *add.* C || processit] procedit Z 20 dabatur] mittebatur DE 23 posset] possit HZ
24 et *om.* DE

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 14, c. 2 (ed. cit., 127s.). ² Ibidem, dd. 13-16 (ed. cit., 121-139). ³ *Infra*, d. 15, q. un. (pp. 435s.). ⁴ Cf. *infra*, d. 18, q. un. (pp. 574ss.).

aliud datur; sed Spiritus Sanctus sic datur quod posset dari omni alio dono circumscripto; igitur in se et non tantum in suo dono datur. Maior videtur manifesta quando posset dari sine nova donatione et mutatione reali actuali. Sed minorem probo, quia illud
 5 dicitur dari alicui quando potest illo uti ad aliquid agendum sicut placet. Sicut dicitur quod aliquis dat se ipsum alteri in hoc solo quod offert se ipsum sibi ut faciat quod alius dixerit sibi. Sed Spiritus Sanctus — si nullum donum creatum daret creaturae rationali — posset esse paratus quidquid creatura illa rationalis rationaliter vellet. Igitur sine omni dono creato potest se dare crea-
 10 turae rationali.

Tertium probatur, quia Spiritus Sanctus non datur nisi ad sanctificandum creaturam rationalem; sed non sanctificat creaturam rationalem sine suis donis; ergo etc.

15 Circa quartum dico quod Sancti non dicunt Spiritum Sanctum dari alicui nisi quem per specialem acceptionem inhabitat. Sed nullum sic inhabitat per specialem acceptionem — quae est qua acceptat eum dignum vita aeterna — nisi in quo est gratia gratum faciens, quae est sola caritas, sicut dicitur in
 20 secundo¹. Ideo solum datur in caritate tamquam in dono creato. Verumtamen, si esset modus loquendi, ita posset dici quod posset dari in sapientia vel in fide vel in caritate. Similiter, non

1 aliud datur] additur C || dari] sine *add.* G 2 et *om.* F || tantum *om.* F || in suo *om.* B || dono *om.* CG 3 datur *om.* AB || quando] quoniam F, *corr. mg. in* quia tale H², quia tale Z || posset] possit AB || nova *om.* E 4 reali] et *add.* DE || actuali] accidentalī (?) B 5 illo] illud G || ad] ut B || aliquid *om.* HZ 6 aliquis *om.* ABCG || dat *om.* E || alteri *corr. in* alicui H², alicui Z 7 sibi¹ *om.* A || ut] quod G || dixerit sibi] dixit HZ 8 Spiritus Sanctus *om.* E || daret *om.* E 9 paratus] facere *add. (mg.)* H², *add.* Z 9-10 rationaliter] rationabiliter EHZ
 10 Igitur *om.* D || potest] posset G 10-11 Igitur... rationali *om.* F 14 ergo etc. *om.* A
 15 Circa] quartum probatur *praem.* E 16 alicui *om.* F || quem] quando E || specialem] spiritualem (?) A, gratiam *add.* F, *sed exp.* F² || acceptionem] inhabitationem A, acceptionem F
 17 sic *om.* C 18 quae est qua] qua acceptione F 20 secundo] tertio Z 21 ita *om.* A
 22 vel *corr. in* sicut H², sicut FZ

¹ Potius infra, d. 17, q. 1 (p. 455, lin. 16-18); cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, III, q. 5 N et IV, qq. 8-9 O.

dicitur dari quamvis conferat alicui potestatem faciendi miracula sine caritate, quamvis hoc posset vocari dari si Sancti sic uterentur.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum argumentum ¹ dico quod Spiritus Sanctus posset ⁵ dari etsi nullum donum creatum daretur. Ad probationem dico quod aliquando potest esse transitus de contradictorio ad contradictorium propter solam mutationem temporis. Quando autem hoc sit possibile et quando non, magis apparebit in sequenti ¹⁰ tibus ². Hic autem foret transitus temporis, vel actualiter et de facto si tempus esset; vel si tempus non esset nec motus nec mutatio, tunc foret talis transitus de contradictorio ad contradictorium propter transitum temporis possibilem. Quia si tempus esset, unum contradictoriorum verificaretur in una parte temporis, et aliud in alia parte temporis. ¹⁵

Ad secundum ³ dico quod Deus multa agit per plura quae posset facere per pauciora, nec est alia causa quaerenda. Et ex hoc ipso quod vult, convenienter fit et non frustra. Secus est in causis naturalibus et in causis voluntariis creatis, quae voluntariae causae debent conformare rectae rationi primae, nec aliter faciunt ²⁰ aliquid iuste et recte.

1 miracula] mirabilia F, vel miracula *add.* (*interl.*) F² 2 hoc *om.* E 3 uterentur] utentur D 6 et *om.* D 7 de] a D 8 solam *om.* A || autem *om.* D 10 et] vel F 11 nec motus *om.* G 12 tunc] sic A || ad] in FHZ 14 contradictoriorum] contradictorium DEHZ 15 aliud] illud G 16 dico *om.* B || Deus] detur G || agit] facit F, *om.* AG 17 facere] fieri E || pauciora] quia vult *add.* (*mg.*) H², *add.* Z || nec] etiam *add.* E || est] aliqua *add.* F || ex] est E 18 quod vult *om.* E || in] aliis *add.* F 20 debent] dicuntur D, *se add.* DEHZ || rectae] ratione E, *om.* A 21 et] vel HZ || recte] ratione E

¹ Supra, p. 429, lin. 13. ² Infra, d. 17, q. 1 (pp. 459, lin. 11 - 460, lin. 23). ³ Supra, p. 430, lin. 1.

[DISTINCTIO DECIMA QUINTA

QUAESTIO UNICA

UTRUM QUAE LIBET PERSONA POSSIT MITTERE ET MITTI]

Circa distinctionem decimam quintam quaero utrum quaeli-
 5 bet persona possit mittere et mitti.

Quod sic:

Mittere est commune tribus, secundum Magistrum in
 littera ¹, ergo et mitti. Consequentia patet, quia si mitti non esset
 commune tribus personis, hoc non esset nisi quia dicit respectum
 10 realem personae missae ad aliquam personam productam. Sed
 hoc est falsum, quia tunc mittere diceret consimilem respectum
 correlativum, et per consequens non esset commune. Ultima
 consequentia patet, quia mittere et mitti videntur dicere relationes
 oppositas. Igitur si mittere non includit producere, nec correla-
 15 tivum includet correlativum.

Ad oppositum:

Augustinus, IV *De Trinitate*, cap. 17 ²: « Pater cum ex
 tempore a quoquam percipitur, non dicitur missus; non enim
 habet de quo sit aut a quo procedat ».

5 persona om. A 9 respectum corr. in relationem H², relationem Z 10 productam
 corr. in producentem H², producentem Z 12 correlativum] correlarium Z || non om. E
 13 videntur] videtur A, corr. in universaliter H², universaliter Z || dicere corr. in dicunt H², di-
 cunt Z 15 includet correlativum om. E 17 cum] autem D || ex] a FH, sed corr. (in-
 terl.) H², rep. B 18 a quoquam om. D || percipitur sic codd., cognoscitur Aug., om. D || non¹
 om. G 19 habet] dicitur F, om. ABC || de] a A

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 15, c. 1 (ed. cit., 130s.).
De Trinit., IV, c. 20, n. 28 (PL 42, 908).

² August.,

[RESPONSIO COMMUNIS]

Ad istam quaestionem communiter ¹ dicitur quod 'mitti' importat respectum rationis tam ad missum quam ad mittentem, connotando tamen respectum realem ipsius, et penes illud secundum diversificantur aliquae opiniones.

Qui enim dicunt quod 'mitti' connotat respectum realem personae missae ad personam mittentem, et e converso 'mittere' connotat respectum realem personae mittentis ad personam missam, habent dicere consequenter quod 'mittere' praecise competit duabus personis — quia tantum duae sunt personae habentes reales relationes per modum producentis —, et quod 'mitti' similiter convenit praecise duabus personis.

Qui autem dicunt quod 'mitti' connotat respectum realem, non quidem ad omnem mittentem sed ad aliquem indistincte, 'mittere' autem non connotat respectum realem personae mittentis ad missam sed connotat eundem respectum realem quem connotat 'mitti', dicunt quod 'mittere' est commune, 'mitti' autem tantum est proprium duabus personis.

Et quia difficultas est de significatis vocabulorum, quibus est utendum sicut auctores utuntur, et Magister dicit ², et videtur esse intentio beati Augustini ³, quod mittere est commune et mitti est proprium duabus personis, ideo istam partem

2 mitti] mittere D 4 illud] illum G 5 aliquae] quaedam F 6 Qui] quidam
 FHZ || connotat] denotat B, concideret (?) F 7-8 missae... personae om. (hom.) C 8-9 mis-
 sam] mittentem ABCH, quod corr. (interl.) et add. (mg.) et hi H², et hi add. Z 10 tantum om.
 E || sunt om. G 11 reales om. DE 11-12 similiter om. ABE 12 praecise om. CF
 14 indistincte] distincte HZ 15 non om. A 15-16 personae... realem om. (hom.) C 16 ad]
 personam add. AHZ 17 mitti¹] et add. D || autem] aut AB 18 tantum om. F || est om. A
 21 beati om. F || est om. ABC 22 et om. F || est] autem F

¹ Cf. Thomas Aquinas, *Sent.*, I, d. 15, qq. 1-2; Scotus, *Ordinatio*, I, dd. 14-16, q. un., nn. 8-11 (ed. cit., V, 128-131). ² Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 15, c. 9 (ed. cit., 137). ³ August., *De Trinit.*, IV, c. 21, n. 32 (PL 42, 911s.).

teneo, non tamen quod importent aliquos respectus rationis. Quia dico quod nec per 'mittere' nec per 'mitti' quicumque respectus rationis importatur, quia persona realiter mittit et realiter mittitur; sicut Filius realiter incarnatur, et Pater realiter misit Filium suum in carnem. Sed propter nullum respectum rationis importatum per tale posset dici realiter tale vel tale. Et ideo nullum istorum importat quemcumque respectum rationis quia, sicut post patebit¹, Dei ad creaturam nullus est respectus rationis; vel si esset aliquis, non esset importatus per talia nomina 'mittere',
 10 'creare', 'dominari' etc.

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo dico quod 'mitti' importat tam creaturam quam personam procedentem realiter ab alia persona, ut quid nominis ipsius 'mitti' sit totum istud: 'mitti' est personam aliquam ab alia productam per novam suam existentiam in aliqua creatura rationali, secundum determinatum modum existendi in ea, manifestari produci. Quid nominis ipsius 'mittere' sit istud: 'mittere' est personam aliquam productam per novam existentiam in aliqua creatura rationali, secundum determinatum modum existendi, manifestare produci. Et sicut alia dictum est², nec in istis nec in similibus ponitur aliquid respectum rationis importans.

1 respectus *om.* E 3 importatur] importantur HZ 5 in carnem] incarnandum F, vel in carnem *add. mg.* F² 6 tale¹] talem DE 8 nullus] non G 10 creare] et A, creari BC || etc. *om.* F 13 ipsius *om.* A 14 sit] si C || totum] et *add.* E, *om.* A || istud] ipsum B || mitti *om.* C || est *om.* A || aliquam *om.* A 14-15 productam] productiva G 16 in ea *om.* BG || manifestari *corr. mg.* in manifeste B² 17-20 Quid... produci *om.* (*hom.*) AB
 17 mittere¹ sit istud *om.* (*hom.*) HZ 19-20 manifestare] manifestari G 20 produci] producere F || Et *om.* F || nec¹ *om.* HZ

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I, d. 30, q. 5 FG.
 Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 2 (ed. cit., II, 57ss.).

² Guillelmus de

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale¹ dico quod non sequitur: 'mitti importat respectum realem ad aliquam personam producentem, ergo mittere importat respectum realem ad personam productam ab ea', quamvis vocabula sic possent imponi quod sic significarent, et illo posito, neutrum esset commune tribus personis. Sed sic non sunt nomina imposita, sed sunt imposita ut 'mitti' importet respectum productionis realem ad aliquam personam mittentem, non ad omnem; et 'mittere' importet eundem respectum, non quidem illius personae quae mittit, sed quae mittitur.¹⁰ Ita tamen quod manifestet illum respectum aliquo modo per creaturam, faciendo aliquid circa creaturam et aliquid operando; quod aliqua persona manifestetur per talem operationem, hoc est mitti. Et sic tenet argumentum Magistri², quod si aliqua persona mitteret et non alia, quod operaretur aliquid quod alia¹⁵ non operaretur. Ex isto patet quomodo eadem persona potest mittere se quia, operando aliquid circa creaturam, potest manifestare quod ipsamet procedit, et hoc est mitti.

3 importat] aliquem *add.* HZ || producentem] mittentem HZ 4 ergo... productam *om.* (*hom.*) E 5 ab *om.* HZ || ea] eo B, *om.* HZ || sic *om.* A 6 et] in E, *om.* D || illo] primo E || neutrum] nullum D || personis *om.* A 8 productionis] productus A 9 mittentem] et *add.* A || non] nec G || importet *om.* E 10 non] nisi G || sed] illius *add.* HZ 11 illum *om.* DE || per *om.* A 13 manifestetur] manifeste D 14 tenet] manet F || quod] quia A, et DE 15 persona mitteret] permetteret C || et *om.* D || aliquid] una *add.* F || quod] et D 17 creaturam] istam F

¹ Supra, p. 433, lin. 7.
n. 3 (ed. cit., 131).

² Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 15, c. 1,

DISTINCTIO DECIMA SEXTA

QUAESTIO UNICA

UTRUM DIVINA PERSONA VISIBILITER MITTATUR]

Circa distinctionem decimam sextam quaero utrum divina
 5 persona visibiliter mittatur.

Q u o d n o n:

Quia invisibile non potest visibiliter mitti; sed persona divina est simpliciter invisibilis; ergo etc.

A d o p p o s i t u m:

10 Matth. 3, 16, dicitur de Spiritu Sancto quod descendit in columbae specie.

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ad istam quaestionem primo distinguo de missione visibili, quia una est per realem assumptionem naturae creatae visibilis
 15 in unitatem divinae personae, alia est sine tali reali assumptione. Primo modo fuit Filius missus in incarnatione quando naturam humanam in unitate personae sibi univit; sed de illa missione patebit in tertio libro ¹. Secundo modo fuit Spiritus Sanctus missus in nova lege, et de ista missione est praesens quaestio. Et
 20 de ista missione loquendo, primo videndum est quid sit missio visibilis, secundo quando et quibus facta est ista missio.

4 distinctionem *om.* Z 14 quia] quod G 15 sine] in G || reali *om.* GHZ 16 in
om. AC 17 unitate] unitatem ABCEG 19 praesens] prius G 20 loquendo *om.* E
 21 quando] quomodo D || quibus] quando D, quomodo E || ista *om.* AZ || missio] visibilis *add.* F

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, III, q. 1.

Circa p r i m u m dico quod missio visibilis est apparitio aliquarum rerum corporalium facta circa creaturam rationalem humanam, eidem creaturae rationali missionem invisibilem divinae personae repraesentans. Quod sit apparitio specierum corporalium patet, quia aliter non posset esse visibilis, quia divina persona in se non est visibilis. Quod sit circa creaturam rationalem patet, quia non mittitur nisi creaturae rationali. Quod repraesentet missionem invisibilem patet, quia persona divina numquam mittitur nisi ad repraesentandum aliquem effectum specialem circa illum cui mittitur; sed non nisi ad repraesentandum effectum qui est gratia gratum faciens, quamvis aliter posset fieri si Deo placeret. Numquam autem datur gratia gratum faciens sine missione invisibili Spiritus Sancti, ergo etc.

Est tamen advertendum quod non semper significat missionem invisibilem tunc primo fieri quando est missio visibilis, sed significat missionem invisibilem tunc esse vel prius fuisse et adhuc permanere. Quia quando Spiritus Sanctus visibiliter Christo mittebatur et descendit super eum in columbae specie, non tunc primo accepit gratiam, nec tunc primo invisibiliter in eum mittebatur Spiritus Sanctus sed prius, quia nec etiam gratia fuit in eo augmentata. Similiter quando visibiliter mittebatur Apostolis, *Actuum* 2, non tunc primo fuit missus eis invisibiliter, quamvis tunc fuerit in eis gratia augmentata. Quando autem aliquibus mittebatur, tunc primo aliquando eis invisibiliter mittebatur.

Circa s e c u n d u m dico quod ista missio fuit facta in Nova

2 rationalem om. G 3 creaturae om. C 4 specierum corr. (mg.) in rerum H2, rerum DFHZ 7 quia] quod B 8 persona divina corr. (mg.) in creatura corporalis H2, creatura corporalis Z || mittitur corr. (mg.) in apparet H2, apparet Z 9 illum] illud HZ 11 gratia om. E || aliter om. E 11-12 quamvis... faciens om. (hom.) HZ 12 faciens] qui non est add. (mg.) H2, add. Z 14 Est] et AE 15 tunc] sic add. Z || primo] potest E || quando] non add. G 16 significat om. E || invisibilem] visibilem HZ || et] vel E 17 Quia] et B 18 non] nec E 19 tunc om. E || invisibiliter] visibiliter HZ, sed corr. H2 || in] ad A 20-21 Spiritus... mittebatur om. (hom.) HZ 22 primo om. D || quamvis] quia A || fuerit] fuit A 23 Quando corr. (mg.) in aliquando H2, aliquando Z || autem] quando add. (mg.) H2, add. Z || aliquibus corr. in aliquando B2F2 24 tunc primo] visibiliter F || aliquando del. H2, om. Z || eis om. F || mittebatur om. E 25 secundum om. E

Lege Christo et discipulis et credentibus, sicut patet in Evangelio et in Actibus Apostolorum, quia quamvis fuerunt factae apparitiones aliquibus Sanctis in Veteri Lege, non tamen repraesentabant ex se missionem invisibilem, sed principaliter fiebant propter alias rationes.

Sed tunc est *d u b i u m*: quales species illae fuerunt, scilicet utrum fuerunt verae res quales apparuerunt. *D i c e n d u m* quod potuerunt esse tales res quales apparuerunt, et potuerunt aliquae aliae esse convenientes cum veris rebus in aliquibus accidentibus exterioribus. Unde quando Spiritus Sanctus visibiliter mittebatur in specie columbae, potuit fieri per veram columbam et per aliquam aliam rem de novo formatam, habentem exteriora accidentia similia accidentibus columbae. Et sicut Deo placuit, ita factum est. Hoc tamen dico quod verae res fuerunt.

15

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum ¹ dico quod invisibile potest visibiliter mitti, apparendo, non in se, sed in aliquo instituto ad ipsum significandum, quia hoc est visibiliter mitti et non aliud, scilicet aliquid tale visibile apparere.

2 in *om.* HZ || quia *om.* HZ 3 tamen *om.* F 4 principaliter] haec *add.* D 5 alias] aliquas E 6 illae *om.* B 7 quales] sicut HZ 7-8 Dicendum... apparuerunt *om.* (*hom.*) D 8 res *om.* A || et *om.* H || potuerunt] et poterant esse *mg.* H², Z 9 aliae *om.* G || esse] etiam HZ || aliquibus] quibuscumque HZ 10 exterioribus *om.* E 11 veram] unam A 12 aliquam *om.* AE || aliam *om.* D || habentem] aliqua *add.* DE 17 ipsum] unum D 18 quia] et DE || visibiliter] invisibiliter A || non *del.* H², *om.* Z || aliud *om.* G || scilicet *del.* H², *om.* GZ

¹ Supra, p. 437, lin. 7.

[DISTINCTIO DECIMA SEPTIMA

QUAESTIO I

UTRUM PRAETER SPIRITUM SANCTUM NECESSE SIT PONERE
CARITATEM ABSOLUTAM CREATAM, ANIMAM FORMALITER
INFORMANTEM]

5

Circa distinctionem decimam septimam quaero utrum praeter Spiritum Sanctum necesse sit ponere caritatem absolutam creatam, animam formaliter informantem, ad hoc quod anima sit Deo cara et accepta.

Q u o d n o n :

10

Quia caritas non ponitur nisi ut ea sit aliquis Deo carus. Sed sine tali qualitate potest aliquis esse Deo carus, quia 'carum' important respectum; quia si sit carus, est alicui carus. Sed talis qualitas nec est fundamentum nec terminus illius respectus. Igitur sine tali qualitate potest quis esse Deo carus. Consequentia patet, 15 quia omnis respectus potest esse sine omni quod nec est fundamentum nec terminus ipsius, ergo etc.

A d o p p o s i t u m :

Impossibile est aliquem esse carum Deo sine caritate, sicut impossibile est aliquem esse album sine albedine; sed caritas est 20 qualitas absoluta, quia est virtus theologica; ergo etc.

6 quaero *om.* A || praeter *om.* G 8 informantem] formantem A || sit *om.* A 11 ea] quod *add.* A || aliquis... carus] anima... cara F 12 qualitate] caritate E || aliquis] aliter G 13 talis] qualis *add.* E 14 nec!] non G || illius] istius A, talis F 16 omni] hoc D, eo *add.* CZ
17 terminus] est *add.* H || ipsius] istius A || ergo etc. *om.* F 19 aliquem] actum *add.* AF || Impossibile... sicut *om.* (*hom.*) DE 21 quia *om.* G || ergo etc. *om.* F

[OPINIO PETRI AUREOLI]

Ad istam quaestionem est una opinio quod ad hoc quod anima sit Deo grata, cara et accepta, necessario requiritur aliqua talis forma creata et absoluta, ita quod de potentia Dei absoluta sine
 5 tali forma non potest esse Deo cara. Et ipsa forma necessario est Deo cara; et similiter anima, illa forma informata. Ita quod stante illa forma, non potest de potentia Dei absoluta non esse Deo cara. Probantur autem tres conclusiones.

« Prima¹ est quod est aliqua forma creata quae ex natura
 10 rei et de necessitate cadit sub Dei complacentia, et per cuius existentiam in anima, ipsa gratificatur et fit Deo accepta et dilecta ac cara, quod quidem potest multipliciter declarari ».

« Nullus enim actus immutabilis et aeternus transit de novo super obiectum aliquod, nisi quia eius obiectum aeternum et
 15 immutabile formaliter participatur de novo ab obiecto illo materiali super quod noviter transit. Sicut patet quod visio aeterna alicuius coloris — si talis poneretur — posset transire de novo, nunc super lignum, nunc super lapidem, si color ille aeternaliter visus participaretur, nunc a lapide, nunc a ligno, formaliter et inhae-
 20 renter. Si autem aliter transiret visio immediate super lignum aut super lapidem, impossibile esset quod actus ille esset aeternus. Cuius ratio est: actus non potest de non-transeunte super lignum fieri transiens, nisi aliqua mutatione facta in ipso actu — et tunc

3 grata] et *add.* F || aliqua *om.* D 4 absoluta¹] et *add.* G 5 forma²] posita *add.* (mg.) B² 6 et *om.* BCFG || similiter *om.* ABCFG || illa *om.* E 8 Probantur] probat D, ponuntur HZ || autem *om.* AFGHZ || tres] duae E 9 aliqua] in anima F 10 et¹ *om.* ADEZ || de] ex A || Dei] divina E || et² *om.* D || per] pro E 10-11 existentiam] exigentiam A
 11 ipsa] anima *add.* D || fit] sic E, fuit G || et²] ac DE || dilecta] grata F 12 ac] et D, *om.* E || cara *om.* E || potest... declarari] pro nunc... declaratur F 15 participatur] participaretur Z
 17 poneretur] quod *add.* B || transire] materialiter G 19 participaretur] participatur F || ligno] et *add.* F || et *om.* EF 19-20 inhaerenter] inhaeret F 20 lignum] nunc *add.* F || aut] deinde (interl.) F² 21 esset¹] quod esset *add.* E

¹ Petrus Aureoli, *In I Sent.*, d. 17, a. 2 (ed. Vaticana 1596, I, 408b-410b).

non erit aeternus — vel in ipso ligno et tunc aliquid formaliter sibi inhaeret quod non inhaeret ante. Sed actus dilectionis et acceptionis divinae, qui immutabilis est et aeternus, nunc acceptat unum nunc alium, nunc non diligit animam nunc diligit eam, dilectione caritativa de qua loquimur. Igitur necessario ab anima 5 participatur formaliter et inhaerenter aliquod obiectum immutabile et aeternum divinae dilectionis; illud autem non potest esse divina essentia, quia nulli formaliter inhaeret; ergo est aliqua creatura ». Et non substantia, certum est; ergo est forma accidentalis.

10

« Praeterea, sicut se habet esse carum Deo ad voluntatem divinam, sic et esse oditum a Deo. Sed nihil est oditum a Deo quin divina voluntas reperiatur in eo aliquid odibile et detestabile ex natura rei quod dat formaliter esse oditum. Peccatum enim ex natura rei oditur a Deo, iuxta illud Prophetarum¹: *Videbo quoniam* 15 *non Deus volens iniquitatem tu es*. Igitur, per oppositum, nullus acceptatur caritative a Deo, nisi quatenus est in eo aliquid quod ex natura rei reddit acceptabile ».

« Et c o n f i r m a t u r, quia formae oppositae habent formaliter effectus oppositos ex natura rei. Sicut si albedo dat esse 20 album ex natura rei, nigredo ex natura rei dat esse nigrum. Igitur si iniquitas ex natura rei est odibilis Deo et dat esse oditum, non apparet cur non sit possibilis aliqua forma creata sibi opposita quae det formaliter ex natura rei esse dilectum vel acceptum ».

1 vel] ita E 2 inhaeret¹] nunc *add.* F || inhaeret²] inhaesit *corr.* mg. H², inhaesit Z, *om.* F 2-3 acceptionis] acceptionis BEF 3 qui] quae B, ergo D || nunc] non E
4 nunc alium] vere E || nunc²] nec E || nunc³] tunc G || diligit *om.* E || eam] animam D, *om.* E
6 participatur] participaretur D 7 aeternum] aeternae G || divinae *om.* G 9 est² *om.* B
11 sicut] sic E 13 voluntas] essentia E 15 Videbo quoniam] video quantum HZ
17 acceptatur] acceptus (?) C, accipitur G || caritative] per caritatem Z 18 acceptabile *corr.* mg. in acceptabilem H², acceptabilem Z 20 rei *om.* E 21 ex² *om.* AE || natura² rei² *om.* E
|| Igitur] similiter D 22 odibilis] a *add.* AG, est odibilis *add.* seu rep. ADG 23 creata] data H, sed exp. H², *om.* Z

¹ Ps. 5, 5.

« Praeterea, Deus rationabilissimus dilector est, quia non amat absque rationali inductivo. Sed dilectio et amor, secundum rectam rationem, merentur redamationem, iuxta illud Proverbiorum 8, 17: *Ego diligentes me diligo*. Igitur ex natura rei Deus diligit omnem diligentem se et habentem habitualement caritatem, iuxta illud Ioan. 14, 21: *Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum* ».

« Praeterea, quicumque ex natura rei diligit iustitiam, caritatem et ceteras virtutes, ex natura rei diligit participantem illas virtutes. Impossibile est enim quod actus feratur super aliquam formam, quin feratur super participans illam formam, saltem materialiter et per accidens. Sed Deus immutabiliter et de necessitate naturae diligit caritatem et iustitiam et omnem virtutem. Immutabiliter enim diligit se, et per consequens immutabiliter vult sui dilectionem, et insuper iustus est immutabiliter et perfectus. Nullus autem iustus est, qui iustitiam non diligit, secundum Augustinum¹. Unde Philosophus dicit I *Ethico*-*rum*², quod non est bonus qui non gaudet de bonis. Igitur Deus ea necessitate qua diligit suam iustitiam et complacet in sui amore, complacet etiam in omni anima participante iustitiam et ipsius habitualement amorem, et per consequens habitualis amor Dei dat ex natura rei esse acceptum Deo ».

1 est interl. B², om. ACF || quia om. F 2 amat] amatur E || absque] sine F, ob G, nisi D, sed corr. mg. D² || rationali] rationabili Z 3 rationem om. E || merentur] meretur FGHZ || redamationem corr. in redamantem H², redamantem Z || iuxta] secundum Z 5 omnem] hominem A || habitualement corr. in ad eum H², ad eum Z 6 diligitur] diligitur BZ || meo om. G 8 quicumque] quaecumque C, om. F || iustitiam] et add. A, om. E 8-9 caritatem et ceteras om. E 9 participantem] participantes EF 10 est om. G 11 participans] participantem HZ 12 et om. D 13 et¹] omnem add. D 14 enim om. AE 15 est] et add. AB || immutabiliter] immutabilis D || et² om. A 16 est om. D 18 Deus om. F 19 et] qua add. A 20 et om. HZ 22 Deo] Dei HZ

¹ Cf. August., *De Peccatorum Meritis et Remissione*, II, c. 17, n. 26 et II, c. 18, n. 30 (PL 44: 167 et 169). ² Aristot., *Ethica Nicom.*, I, c. 9 (1099a 17-18).

« Praeterea, Deo acceptum est, quidquid secundum veritatem delectabile est et acceptabile et pulchrum. Dicit enim Philosophus, III *Ethicorum*¹, quod virtuosus tamquam bene dispositus, est regula et mensura eorum quae delectabilia et placentia sunt secundum veritatem. Sed virtutes secundum se ipsas pulchrae sunt et bonae et delectabiles secundum veritatem, et maxime amor Dei. Igitur videtur quod Deus ex natura rei complaceat in virtutibus, sed quam maxime et ultimate in sui habituali amore ».

Secunda conclusio est ista « quod illa forma, quae ex natura rei redditur anima Deo grata, non profluit ex divina acceptatione in anima ». Probatur, quia illud « quo divina acceptatio et dilectio applicatur ad animam, et cuius participatio est ratio formalis ut acceptetur, non potest provenire ex Dei dilectione super animam transeunte, quia tunc anima prius esset dilecta — saltem ordine rationis — quam talis forma esset in ea ». Sed illa forma est huiusmodi, ergo etc.

« Praeterea, impossibile est actum aeternum et immutabilem de novo transire super animam nisi propter participationem novam in anima obiecti immutabilis et aeterni. Igitur si anima est dilecta, habet formam, et per consequens sunt ibi tales duae formae gratificantes ».

« Praeterea, sicut se habet generalis dilectio ad illud super quod transit, sic se habet caritativa dilectio ad animam acceptam et gratam. Sed ex generali Dei dilectione qua complacet in omni

1 veritatem] virtutem (?) G 2 pulchrum] placitum HZ 4 regula] ita (!) HZ ||
et] etiam A 5 veritatem] virtutem CF, Mazar. 962, Padua Anton., in corr. G² || virtutes]
veritates ABDG, Vat., quod corr. G² 5-6 Sed... veritatem om. (hom.) E 6 bonae] ve-
rae C || secundum] rei add. B || veritatem] virtutem Padua Anton., corr. in virtutem G² 10-11 illa...
profluit om. B 11 profluit] profuit E 12 anima corr. in animam H², animam Z || quia]
quod ABD 12-13 acceptatio] acceptio CGHZ 13 dilectio] delectatio DHZ || et om. C
14 potest om. E 14-15 dilectione... esset om. A 17 est] esset HZ 20 in del. H², om.
Z || anima¹] parte G, animam H, sed corr. H², animae Z || est] sit E 21 ibi om. E 25 gra-
tam] gratiam (?) A

¹ Aristot., *Ethica Nicom.*, III, c. 6 (1113a 31-33).

creatura, non profluit creatura. Alias cum immutabiliter diligat omnem creaturam, immutabiliter profluerent omnes in esse. Igitur nec caritas profluit in anima grata ex Dei dilectione caritativa, sed magis est ratio quod Dei caritativa dilectio applicetur ad
 5 eam. Sicut realitas creaturarum est ratio omnia diligendi quae sunt, nec ex hoc quod diliguntur, realitates earum in esse profluunt ».

« Tertia propositio est ista quod forma, qua anima fit accepta, est quaedam Dei habitualis dilectio, quae ab ipso in-
 10 funditur, nec ex puris naturalibus generatur ». De ista propositione patebit in sequentibus.

[CONTRA OPINIONEM PETRI AUREOLI]

Ista opinio non videtur mihi vera. Ideo arguo contra eam et ostendo quod de potentia Dei absoluta, sine omni forma forma-
 15 liter inhaerente, potest Deus animam acceptare. Primo sic: quemcumque potest Deus praeparare ad vitam aeternam, et postea vitam aeternam sibi conferre sine tali habitu praevio, potest Deus talem habere carum et acceptum sine tali habitu. Hoc patet, quia quicumque est praeparatus ad vitam aeternam,
 20 ita quod ipso perseverante in eadem dispositione dabitur sibi vita aeterna, talis est Deo acceptus et carus. Sed Deus de potentia sua absoluta potest conferre vitam aeternam, scilicet visionem et fruitionem beatificam, quantumcumque numquam habuerit talem habitum; et per consequens erat in tali statu quod non ha-
 25 bebat aliquid repugnans vitae aeternae. Etiam posito quod non

1 profluit] in *add.* G 2 profluerent] profluere D 3 anima] natura HZ 4 quod] quia G || applicetur] applicatur D 6 in esse] materiae D 8-11 Tertia... sequentibus *om.* D
 9 fit accepta] sic acceptatur F 10-11 propositione] quaestione B 13 mihi] materialiter AB ||
 vera] et *add.* E 14 ostendo] ostendendo F 15 Primo sic] praeterea D 17 sibi] sicut
 G || praevio *om.* F 18 et *om.* Z 21 Deo *om.* G 22 conferre] alicui *add.* EHZ
 23 quantumcumque] quemque A 24 habitum *om.* A 25 aliquid] aliquod DF

habuerit talem habitum, potest Deus pro tunc ipsum praeparare ad vitam aeternam, ergo tunc potuit esse carus et acceptus Deo.

Si dicatur quod Deus non potest dare alicui vitam aeternam sine tali habitu, c o n t r a: visio beatifica a tali habitu non dependent. Hoc etiam ostendetur in sequentibus, quod ad actum ⁵ beatificum non requiritur de potentia Dei absoluta aliquis habitus talis.

Si dicatur quod quamvis aliquis sit in tali statu, sine illa forma, quod Deus poterit sibi dare vitam, ipso semper ante beatitudinem remanente in eodem statu, quia tamen tunc caret ¹⁰ illa forma, non est carus Deo, c o n t r a: ille est carus qui est acceptus Deo tamquam dignus vita aeterna; sed talis est huiusmodi; ergo etc.

Si dicatur quod talis non est dignus vita aeterna, hoc n o n v a l e t. Quia quaero: quid requiritur ad hoc quod ali- ¹⁵ quis sit dignus vita aeterna? Aut requiritur et sufficit quod Deus secundum statum praesentem disponat eum ad vitam aeternam, et isto modo talis esset dignus vita aeterna. Aut sic quod sine iniustitia non potest non conferri vita aeterna, et isto modo nullus habens quamcumque formam est dignus vita aeterna. Quia sicut ²⁰ potest Deus ad tempus non conferre alicui vitam aeternam, quantumcumque habeat talem formam, ita de potentia sua absoluta posset pro semper sibi non conferre.

S e c u n d o arguo sic, iuxta argumenta sua. Sicut esse de- ²⁵ testatum vel esse oditum se habet ad voluntatem divinam, ita

1 habuerit] habuit HZ || potest] potuit G || Deus om. D 3 alicui] aliter D 4 bea-
 tifica] beata E 5 ostendetur] ostenditur D 6 beatificum om. E 8 quamvis] si A
 9 quod] quam A, qua (?) C || vitam] aeternam add. EHZ, om. D || ipso corr. interl. ex ipsum B²,
 ipsum D 10 tunc om. D 11 carus²] Deo add. EFHZ 12-14 sed... aeterna om.
 (hom.) E 12 talis om. A 14-16 hoc... aeterna om. (hom.) G 15 quaero om. A
 15-16 aliquis om. A 18 esset] est HZ 19 iniustitia] iustitia DEG, Paris Nat., Vat. 2088
 19-21 non²... tempus om. (hom.) D 20 vita om. E 21 non om. AG || alicui] aliter D
 21-22 quantumcumque] quamcumque AB, quantumque H, sed corr. H² 22 habeat] habebit
 G || talem] in add. A || ita] sic HZ || sua] Dei E 23 pro om. D || sibi] dici D 25 esse
 om. D

esse acceptum Deo et carum se habet ad divinam voluntatem. Sed aliquis potest esse oditus a Deo et detestatus sine omni forma detestabili formaliter inhaerente. Igitur similiter potest aliquis esse carus et acceptus Deo sine omni forma formaliter inhaerente.

5 Maior patet per istos. Minorem probo, quia quando aliquis peccat mortaliter, cessante actu peccati possibile est nullam formam remanere quae non praefuit ante peccatum. Igitur tunc non est talis oditus a Deo propter aliquam formam formaliter inhaerentem.

10 Si dicatur quod relinquitur habitus malus propter quem est detestabilis Deo post actum peccati, contra: talis habitus potest corrumpi sine caritate adveniente; sed semper ante caritatem est oditus a Deo; ergo sine tali forma potest esse oditus a Deo. Assumptum patet, quia tali peccato non tantum opponitur
15 actus procedens ex caritate, sed etiam ex iustitia quae potest haberi ex puris naturalibus, qualem habuerunt philosophi et aliqui pagani. Igitur talis iustitia ex puris naturalibus generabit habitum contrarium illi habitui derelicto ex peccato. Et per consequens, per adventum illius habitus corrumpitur prior, et tamen talis
20 carens tunc omni tali forma erit oditus a Deo.

Praeterea, Deus posset talem habitum corrumpere sine infusione caritatis, et tamen esset oditus sine omni tali forma.

Praeterea, natus in peccato originali non habet aliquam formam necessario detestabilem a Deo; et tamen ille est detestabilis
25 a Deo; ergo aliquis sine tali forma potest esse Deo detestabilis.

1 esse om. E || carum] esse add. F 2 a om. HZ || et] sive D 3-4 Igitur... inhaerente om. (hom.) E 4 Deo om. Z 8 non om. D || formam om. ABCG || formaliter om. DF
10 relinquitur] requiritur D || quem] quod HZ 11 detestabilis] a add. E || post] prius D, propter H, sed corr. H² || habitus om. C 13 est] habitus add. E 13-14 ergo... Deo om. (hom.) D 15 etiam interl. F², om. A || ex² om. BCDEG 16-17 qualem... naturalibus om. (hom.) DE 17 generabit] generaliter D 18 ex om. A 19 adventum] adventus AC || prior om. E 20 tunc] tali E || omni] cum BE, sed exp. B² || tali om. EF 21-22 infusione] usu D 22 tamen] tunc E || oditus] a Deo add. A 24 necessario] multiplicitur D || a om. E || et tamen] propter quam D || ille om. GHZ 25 a om. E || esse] a add. D

Maior patet, quia quaero: a quo causaretur ista forma necessario Deo detestabilis? Non a Deo sicut a causa totali, manifestum est. Nec ab isto parvulo, quia nulla forma necessario detestabilis causatur ab aliquo nisi mediante actu voluntario. Nec ab aliquo alio, quia nulla forma necessario detestabilis causatur a causa 5 mere naturali; sed nulla causa causat aliquid in parvulo nisi naturaliter, ergo etc.

Praeterea, habitus derelictus ex quocumque peccato mortali stat cum caritate infusa. Patet de aliquo habituato in malo et noviter converso et baptizato. Talis habet caritatem, manifestum 10 est. Et manifestum est quod habet habitum derelictum ex frequentia malorum actuum, quia magis est inclinatus ad tales quam si numquam tales habuisset. Igitur si talis esset necessario detestabilis Deo, et caritas est necessario accepta a Deo per te, ergo talis esset oditus et carus Deo. 15

Praeterea, non tantum est aliquis acceptus alteri propter actum amicitiae formaliter inhaerentem, sed etiam propter actum transeuntem, etiam si nihil remaneret post actum. Unde in nobis, diligens aliquem et benefaciens sibi, non tantum meretur redemptionem durante illo actu, sed etiam transeunte et nullo remanente, et hoc sine adventu cuiuscumque contrarii. Unde non tantum tenetur amicus diligere amicum suum dum amicus diligit et benefacit actualiter, — quia talis foret tantum amicus mensae —, sed etiam post talem actualem amorem, etiam si nullus habitus remaneret, adhuc deberet recordari beneficiorum 25 praeteritorum. Sed diligere Deum super omnia est actus acceptus

1 a quo causaretur] unde causatur H2Z || necessario] a add. (interl.) F2 2 Non] nisi G ||
totali] rationali FG 3 nulla] illa E || detestabilis] non add. E 4 causatur] causabitur HZ
6 causa] creatura BHZ || nisi om. E 8 ex] a AE 9 cum] in A 11 Et om. CD ||
manifestum est² om. D 12 tales] actus add. F 13 esset] simul oditus et carus add. E
13-14 detestabilis] a add. (interl.) F2 || detestabilis... necessario om. (hom.) D 14 a om. AE ||
Deo om. E 15 esset] simul add. EHZ 16 tantum] tamen C || propter] per B 18 nihil
om. E || remaneret] remanet F 19 aliquem om. D || sibi om. G 21 sine] non G || Unde]
nec D 22 tantum om. C || tenetur] meretur A, om. G 23 tantum om. E 24 mensae]
in se (!) D || sed] et E 25 deberet] debent B, debet DHZ 26 praeteritorum] priorum
D, posteriorum BG || actus] locus G

Deo, et magis habet rationem acceptabilis ex natura sua quam habitus, tum quia est magis meritorius, tum quia est magis in potestate voluntatis, et per consequens, cum sit bonus, est magis laudabilis. Igitur post actum, etiam si nullus habitus remaneret, 5 posset talis acceptari a Deo, et propter actum bonum praeteritum posset remunerari a Deo vita aeterna.

C o n f i r m o hanc rationem: quia unusquisque magis meretur redamationem gratuitam et acceptationem per illud quod est in potestate sua quam per illud quod non est in potestate sua. 10 Sed actus ex puris naturalibus elicited est magis in potestate voluntatis quam quicumque habitus. Igitur magis meretur dilectionem Dei gratuitam et remunerationem. Sed per hoc quod cessat, non perdit. Igitur adhuc sine forma formaliter inhaerente potest ille qui habuit talem actum esse dignus remuneratione aeterna, 15 et per consequens esse acceptus Deo.

S e c u n d o ostendo quod quacumque forma mere supernaturali formaliter inhaerente posita in anima, adhuc est in potentia Dei absoluta acceptare illam animam vel non acceptare. Et loquor de acceptatione qua aliquis acceptatur et praeparatur ad 20 vitam aeternam. Hoc proba sic: nullus inimicus et oditus ab aliquo necessario fit amicus et acceptus illi, quocumque posito in illo quod non est in potestate ipsius. Sed aliquis existens in peccato mortali, etiam cessante actu, est inimicus et oditus a Deo. Igitur quantumcumque aliquid quod non est in potestate ipsius 25 fiat in eo, non erit propter hoc necessario acceptus Deo.

Praeterea, quamvis secundum a l i q u o s ¹ redemptio generis

1 Deo om. F et om. E	3 voluntatis om. E est om. E	7 Confirmo hanc rationem]
confirmatur haec ratio F magis om. D	8 gratuitam om. F	9 quam... sua ²
om. (hom.) EF	11 quicumque] quicumque B	12 et om. C
14 actum] habitum D	15 acceptus] a add. (interl.) F ²	16-17 supernaturali] naturali E
19 aliquis] quis F et] vel D	20 et om. E oditus] quia add. E	21 et om. E
23 est om. A a om. E	24-25 Igitur... Deo om. (hom.) E	24 aliquid] aliquis G
25 fiat] stat F erit] est HZ hoc] acceptus add. A	26 aliquos] aliquo A	

¹ Cf. Durandus, *Sent.*, III, d. 20, q. 2, n. 8: « Si autem loquamur quod

humani potuisset fuisse facta per puram creaturam, tamen per Christum facta est secundum omnes. Sed Deus de potentia absoluta potuit fuisse numquam incarnatus, etiam quocumque absoluto existente in sanctis patribus. Igitur quantumcumque Deus dedisset antiquis patribus illam formam supernaturalem, adhuc fuit in potestate Dei incarnare Filium suum, et per consequens redimere genus humanum, et per consequens conferre eis vitam aeternam.

Praeterea, si talis forma quae est qualitas inhaerens, necessario sit accepta Deo, aut hoc est propter bonitatem suam naturalem, aut propter bonitatem moralem. Si propter bonitatem et perfectionem naturalem, ergo creatura rationalis quae ex se, omni tali forma circumscripta, est melior et perfectior perfectione naturali, multo magis erit accepta Deo, quod negas. Si propter perfectionem moralem, contra: numquam est perfectio moralis nisi quia est in potestate alicuius. Igitur si haec forma habeat bonitatem moralem, oportet quod hoc sit quia est in potestate alicuius. Aut igitur quia in potestate Dei, aut quia in potestate creaturae rationalis. Non propter primum, quia ita est in potestate Dei natura angelica sicut illa forma. Nec propter secundum, quia illa forma cum sit a solo Deo, non est in potestate cuiuscumque creaturae.

1 potuisset] potuisse E || facta] factam E 2 facta om. D || potentia] sua add. HZ
 6-7 fuit... redimere om. E 10 sit] fit F 10-11 suam... bonitatem² om. (hom.) G 11 Si...
 bonitatem² om. E 12 se] sine add. ACDEFGHZ, add. sed exp. B 13 circumscripta corr.
 in creata H², creata Z 14 accepta] a add. D || quod] tu add. (mg.) H², add. Z || negas] negatis
 F || propter om. G 16 haec om. GHZ 17 hoc om. F || quia] haec add. HZ 18 quia¹
 est add. DZ || quia² om. A 20 natura] rationalis add. H, quod corr. in humana vel H², hu-
 mana vel add. Z 21 solo om. E

absolute fieri potuit, sic dicendum est quod Deus potuisset, si voluisset, reparare naturam humanam sine ulla satisfactione, et reparando per satisfactionem potuisset pro satisfactione acceptare opus puri hominis, ut Adae poenitentis vel alterius innocentis quem creasset, loquendo de potentia absoluta » (ed. Antverpiae 1566, f. 246vb).

Si dicatur quod est in potestate creaturae dispositive,
quia creatura potest se disponere ad illam formam, contra:
illa forma potest dari alicui sine omni voluntaria dispositione
ipsius. Patet in parvulis. Igitur tunc nullam bonitatem moralem
5 habet propter talem dispositionem. Et per consequens tunc non
est accepta Deo nisi propter bonitatem naturalem, vel quia est
in potestate Dei, vel quia Deus contingenter acceptat sicut placet
sibi. Et ita si placeret sibi, posset ipsam naturam angelicam vel
humanam acceptare.

10 Praeterea, actus diligendi Deum super omnia, cum circum-
stantiis quod vellet quidquid placeret, etiam subire mortem et
omne periculum et damnum, magis ex natura sua habet quod
faciat aliquem libere et sponte elicientem talem actum esse ac-
ceptum Deo, quam quaecumque forma quae non est in potestate
15 habentis sed tantum recipit eam. Sed stante tali actu in volun-
tate, potest Deus non acceptare illum actum dignum vita aeterna.
Igitur posita quacumque forma mere supernaturali quae non est
in potestate habentis, potest non acceptare habentem. Maior vi-
detur manifesta: tum quia talis actus magis habet rationem lau-
20 dabilis, tum quia magis habet rationem virtutis quae est actus,
tum quia magis repugnat peccato, cum directe sibi contrarietur.
Minor videtur manifesta, quia aliter sequeretur quod aliquis ex
puris naturalibus posset mereri vitam aeternam, quia talem actum
potest quis habere ex puris naturalibus. Unde etiam talem actum
25 potest quis habere respectu creaturae, sicut aliquis ad placendum
alteri etiam se ipsum interficeret si alius vellet.

1 est *om.* E || dispositive] dispositione DE 3 alicui *om.* E 4 ipsius *om.* E || in
parvulis] per parvulum A 5 habet *om.* E 6 Deo *om.* A || nisi] non E 8 ipsam *om.* A
11 placeret] Deo E, Deo *add.* HZ 12 habet] habeat D 13 aliquem] aliquid D 16 actum
om. E 17 quacumque] aliqua A, *om.* D || supernaturali] naturali E 18 potest] Deus
add. F 18-19 videtur] esse *add.* D 19 quia *om.* B 19-20 laudabilis] laudabilem G
|| laudabilis... rationem *om.* (*hom.*) C 20 magis *om.* D || virtutis] veritatis ABF, *Paris Nat.*,
Vat. (?) 22 videtur] esse *add.* D || aliter] tunc A 25 quis] aliquis D || respectu] ratione
D || sicut] habetur *add.* E || aliquis] aliquid HZ

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo dico aliter ad quaestionem. Et primo ostendo quod aliquis potest esse Deo acceptus et carus sine omni forma supernaturali inhaerente; secundo, quod quacumque forma posita supernaturali in anima, potest ipsa esse non accepta Deo.

Verumtamen primo expono quid intelligo per 'esse acceptum et carum Deo'. Et dico quod ille est acceptus et carus Deo, quo existente in tali statu nisi per peccatum delinquat, Deus disponit ipsum ad vitam aeternam. Sicut est de parvulo baptizato, quia tunc est in tali statu quod nisi postea peccet mortaliter, Deus dabit sibi vitam aeternam. Non sic est de eo ante baptismum, quia — sive peccet postea sive non — nisi baptizetur aliquo baptismo, non habebit vitam aeternam.

Isto supposito, probo primam conclusionem. Quia quicumque potest habere actum meritorium sine tali forma supernaturali inhaerente, potest esse acceptus Deo sine tali forma supernaturali inhaerente; sed aliquis de potentia Dei absoluta potest habere actum meritorium sine tali forma; ergo etc. Maior est manifesta. Minorem probo: quia quodcumque sunt plures actus in potestate alicuius, quorum neuter ex natura sua est dignus vita aeterna, si uterque est simpliciter bonus et nullam habens circumstantiam malam, qua ratione potest unus illorum esse meritorius vitae aeternae, et reliquis de potentia Dei absoluta. Sed¹ actus cum tali forma supernaturali et actus diligendi Deum super omnia sic se habent quod neuter ex natura sua est meritorius

2 quaestionem] conclusionem A || ostendo] dicendo G 4 posita om. E 5 potest om. G || accepta] a add. B 7 ille] iste F, sic G 8 in tali statu mg. F2, om. A || statu] cui add. BCG, add. mg. F2 || delinquat] relinquat D, derelinquat H 9-11 Sicut... aeternam om. (hom.) E 9 quia om. A 10 statu] animae add. (mg.) H2, add. Z 12 postea om. E || baptizetur] baptizatur A, baptizaretur D 12-13 baptismo om. A 15 quicumque] quisque A 16 supernaturali] supernaturaliter F 16-17 potest... inhaerente mg. H2, om. (hom.) E 20 neuter ex] neutra in A 21 si] et D, sed G || habens] habet F 22 illorum om. D 23 vitae aeternae] vita aeterna E 24 et actus om. D 25 neuter] illorum add. E

¹ Cf. J. Koch, «Neue Aktenstücke...», RTAM, VIII (1936), p. 196.

vitae aeternae, sed quia Deus contingenter acceptat. Igitur qua ratione potest unus illorum esse meritorius vitae aeternae, et alter de potentia Dei absoluta potest esse meritorius vitae aeternae.

Praeterea, quandocumque sunt aliqui actus eiusdem rationis, quorum nullus habet aliquam circumstantiam malam, si Deus potest acceptare unum illorum tamquam meritorium vitae aeternae, et reliquum. Sed actus elicited post caritatem infusam et ante sunt eiusdem rationis, et illum elicited post caritatem infusam potest Deus acceptare tamquam meritorium vitae aeternae, igitur de potentia Dei absoluta potest alium sic acceptare.

Secundam conclusionem probo. Quia quandocumque aliqua qualitas absoluta stat per tempus in aliquo subiecto cum carentia alterius rei absolutae, potest per divinam potentiam absolutam stare in perpetuum cum carentia eiusdem; sed per tempus stat ista forma cum carentia actus beatifici; ergo de potentia Dei absoluta posset Deus in perpetuum conservare istam formam sine actu beatifico. Sed quidquid potest Deus facere, potest disponere et ordinare. Igitur potest Deus ordinare quod iste habeat talem formam et tamen quod numquam habeat vitam aeternam, et per consequens talis non esset carus et acceptus Deo — acceptance tali de qua loquimur, qua aliquis acceptatur tamquam habiturus vitam aeternam nisi ipsemet impediatur.

Praeterea, quacumque forma posita in anima, potest Deus velle animam adnihilare antequam det sibi vitam aeternam, et velle numquam eam creare, ergo potest talem animam non acceptare. Assumptum patet, quia quidquid Deus contingenter creat,

1 aeternae om. E 1-2 sed... aeternae om. (hom.) D 2-3 et... aeternae mg. F², et reliquus E 3 vitae aeternae om. C 4 actus om. D 5 nullus] unus A || Deus om. ABCFG 7-9 et... aeternae om. (hom.) E 10 Dei] sua D, om. BFG 12 qualitas] forma E 14 absolutam] absolute G || eiusdem om. A 15 ista] illa B, ipsa GHZ 16 posset] potest DZ 17 potest²] et E 18 disponere] facere add. D || Igitur... ordinare² om. (hom.) G || Deus ordinare] disponere B || iste om. A 19 quod om. F 20 et om. G 22 ipsemet] peccatum F 23 quacumque] quandocumque E, quantumcumque G 24 det] debet D 25 creare] creare (!) A, recreare EHZ, causare G 26 Deus om. D || creat] causat D, om. E

potest contingenter illud adnihilare quandocumque placet sibi; sed istam animam contingenter creavit; ergo ipsam potest adnihilare.

Praeterea, creata ista gratia in anima, aut potest Deus eam adnihilare aut non. Si sic, potest velle istam animam numquam⁵ habere gloriam. Igitur stante illa forma in anima, potest Deus illam animam non acceptare, quia ista stant simul quod talis forma sit in anima et tamen quod Deus vult istam formam adnihilare. Si Deus non potest talem formam creatam adnihilare, ergo eam necessario conservat, et per consequens Deus aliquid necessario¹⁰ ageret extra se.

Praeterea, sicut poena aeterna ad peccatum, ita vita aeterna ad caritatem; sed¹ posito quocumque peccato, potest Deus remittere poenam aeternam; igitur posita quacumque caritate quae sit una res absoluta, potest Deus de potentia sua absoluta velle sibi¹⁵ numquam dare vitam aeternam, et per consequens non erit talis acceptus Deo.

Ideo d i c o quod ad hoc quod anima sit grata et accepta Deo, de potentia Dei absoluta nulla forma supernaturalis requiritur in anima; et quacumque posita in anima, potest Deus de²⁰ potentia Dei absoluta illam non acceptare; ut sic semper contingenter Deus et libere et misericorditer et ex gratia sua beatificat quemcumque; ut ex puris naturalibus nemo possit mereri vitam aeternam, nec etiam ex quibuscumque donis collatis a Deo, nisi quia Deus contingenter et libere et misericorditer ordinavit quod²⁵ habens talia dona possit mereri vitam aeternam; ut Deus per nullam rem possit necessitari ad conferendum cuicumque vi-

1 potest] Deus *add.* AD 2 ipsam] ipsammet E 4 gratia *om.* E 7 quod] quia G
8 tamen *om.* F || istam] illam BDH, eam A || formam *om.* AD 8-9 formam... talem *om.*
(*hom.*) E 9 Si] sed DG || creatam *om.* A || ergo] Deus *add.* A, *om.* D 10 conservat] con-
servaret A, conservabit F || Deus *om.* HZ || aliquid *om.* E 11 ageret] faceret A 12 aeter-
na¹] se habet *add.* D 14 igitur *om.* G 15 una *om.* A 16 erit] est E 18 sit *om.*
E || et accepta *om.* F 19 Dei] sua DFHZ 21 ut] et D 22 Deus *om.* HZ || et¹ *om.* AF
23 ut] et C || possit] posset B 24 aeternam *om.* A 25 et² *om.* DF || quod] quia D

¹ Cf. J. Koch, «Neue Aktenstücke...», RTAM, VIII (1936), p. 196.

tam aeternam. Et sic ista opinio maxime recedit ab errore Pelagii¹.

Ipse enim Pelagius posuit quod si aliquis habeat actum bonum ex genere, Deus necessitatur ad conferendum sibi vitam aeternam, — et non mere ex gratia sua —, ita quod necessario foret iniustus si sibi non tribueret vitam aeternam. Opinio autem praedicta, quamvis non ponat aliquem actum elicited ex puris naturalibus sic necessitare Deum, ponit tamen aliquam supernaturalem formam creatam a Deo necessitare Deum. Quia habet
 10 ponere quod includit contradictionem quod talis forma sit in anima, et quod Deus numquam dabit sibi vitam aeternam.

Ego autem pono quod nulla forma, nec naturalis nec supernaturalis, potest Deum sic necessitare quin non includat contradictionem quod talis forma quaecumque praevia beatitudi
 15 dini sit in anima, et tamen quod Deus numquam velit sibi conferre vitam aeternam. Immo ex mera gratia sua liberaliter dabit cuicumque dabit, quamvis de potentia ordinata aliter non possit facere propter leges voluntarie et contingenter a Deo ordinatas.

1 aeternam] etc. *add.* D || ista] propria *add.* (mg.) H², *add.* Z 3 aliquis] est *add.* A
 4 necessitatur] necessitetur (?) E 6 si sibi non] nisi D 7 praedicta] praesens recitata
 prius D || aliquem *om.* Z 8 sic] nec E || Deum] sic *add.* G 9 Deum] dicta G || Quia]
 qui G || habet] licet D 10 quod²] quia G || sit in] insit A 12 forma] nec nulla forma
add. A 15 tamen *om.* G || velit sibi conferre] sibi conferret D || sibi] ei E 16 mera]
 mere D || liberaliter] et libere D 17 dabit *om.* D || potentia] sua *add.* D || possit] pos-
 set GHZ

¹ In processu Avenionensi, magistri doctrinam Guillelmi heresim Pelagianam sapere accusaverunt: « Dicimus quod iste longus processus in praedicto articulo [dist. 17, q. 2, infra] contentus est erroneus et sapit haeresim Pelagianam vel peius. Adaequat enim, quantum ad rationem meriti nobis in presenti vita possibilis, opus factum sine caritate operi facto cum caritate. Et per totam deductionem apparet quod ipse et intendit quod nullus est habitus caritatis aut, si est, frustra est, quia nihil penitus facit ad meritum »; apud J. Koch, « Neue Aktenstücke zu dem gegen Wilhelm Ockham in Avignon geführten Prozess », *Recherches des Théologie ancienne et médiévale*, VIII (1936), pp. 84-85; cf. ibidem, pp. 87-88.

Et sic loquuntur omnes S a n c t i in ista materia. Et ita ista opinio maxime recedit ab errore P e l a g i i, qui ponit Deum sic posse necessitari et non gratuitam et liberalem Dei acceptationem esse necessariam cuicumque.

[CONTRA RATIONES PETRI AUREOLI]

5

Ad rationes alterius opinionis. Ad p r i m a m ¹, quando dicitur « nullus actus aeternus et immutabilis etc. », dico quod aliquem actum transire super aliquod obiectum potest esse multipliciter, scilicet contingenter vel necessario. Et intelligo sic, scilicet quod non possit esse actus nisi transeat super aliquod obiectum, et tunc necessario transit. Vel quod totus ille actus quantum ad totam substantiam suam possit esse, et tamen quod non transeat super aliquod obiectum distinctum, et tunc dicitur contingenter transire super quodcumque obiectum distinctum. 10

Primo modo potest propositio habere veritatem, sicut patet 15 de visione intuitiva corporali, quia impossibile est quod tota substantia visionis sit nisi transeat super obiectum distinctum.

Secundo modo non habet veritatem, quia quando potest substantia actus quantum ad omne intrinsecum permanere, et tamen quod super nihil transeat, tunc potest de novo transire 20 super aliquod obiectum, quantumcumque illud obiectum nihil de novo recipiat. Sic est in proposito, quia dilectio et acceptatio divina, quantum ad totum illud quod est a parte Dei, potest esse et si super nihil transeat. Quia 'transire' ibi non est exire a Deo

1 omnes *om.* HZ || ita] ideo A, *om.* D 2 qui] quae EHZ 3 sic] non *add.* (mg.)
H2, *add.* Z || non] tamen G, magis *add.* mg. H2, *add.* Z || liberalem] liberationem D 4 cui-
cumque] cuiuscumque C 6-7 dicitur] quod *add.* D 7 et] est D 9 Et] vel D
10 possit] potest D 11 totus *om.* A 13-14 et... distinctum *om.* (hom.) DE 14 super]
aliquod *add.* ADE 18 quando] non G 22 quia] quod F || acceptatio] acceptio DFGHZ
23 divina *om.* E 24 transeat] transit B || est *om.* C || exire] transire A || a] de A

¹ Supra, p. 441, lin. 13.

et intrare creaturam vel transferri de uno ad aliud, sed 'transire' est Deum acceptare et diligere, hoc est praeparare ad vitam aeternam, scilicet velle sibi aliquando conferre vitam aeternam. Et certe omnis actus, et quidquid est a parte Dei, potest esse et si
 5 Deus numquam vellet quancumque creaturam beatificare. Ideo ad minorem dico quod nullum est obiectum immutabile divinae acceptationis, non plus quam est aliquod obiectum immutabile divinae creationis.

Si dicatur quod omnis divina complacentia est immu-
 10 tabilis, ergo habet obiectum immutabile, dico quod istud istud argumentum procedit ex falsa imaginatione. Imaginatur enim esse aliquem actum interiorem in voluntate quo quasi Deus delectetur in ista forma et non in alia, et quod iste actus semper maneat, ita quod de necessitate naturae semper includat contra-
 15 dictionem Deum non posse complacere vel delectari in tali forma et non sic in alia forma. Ista imaginatio est simpliciter falsa et contra istum opinantem. Quia secundum veritatem, ut credo, et secundum istum, nullum absolutum in Deo distinguitur a quocumque ibi absoluto quocumque modo, sed tantum aliquid im-
 20 portans aliquod absolutum connotat aliquid extrinsecum. Vel igitur ista complacentia, de qua loquitur, dicit praecise aliquid intrinsecum Deo, vel etiam connotat aliquid extrinsecum. Si primum detur, non plus erit respectu unius creaturae quam respectu alterius. Si secundum, igitur non plus est actus interior
 25 quo complacet in ista creatura, quam est actus interior quo com-

1 intrare] ad *add.* HZ || vel] et HZ 2 praeparare ad] conferre sibi A 3 aliquando] alteri D 4 a] ex F || si *om.* E 5 quancumque] aliquam F 6 est *om.* D || obiectum] ens E
 7 non] nisi E || immutabile *om.* D 8 creationis] acceptationis E 9 Si] et *praem.* D
 12 esse *om.* F || interiorem *om.* E 13 alia] illa D 16 imaginatio] primo *add.* G 17 istum] istam G
 18-19 quocumque] quibuscumque C 19 ibi] in Deo D, *om.* G 20 ali-
 quod] aliquid E || aliquid] aliquod AHZ || extrinsecum] absolutum A, intrinsecum E
 20-22 Vel... extrinsecum *om.* (*hom.*) D 22 intrinsecum... aliquid *om.* (*hom.*) G || Deo... extrin-
 secum *om.* C || etiam *om.* F || connotat] dicit A || aliquid] aliquod A || extrinsecum] intrinse-
 cum E 23 detur] Deus C || erit] est D || respectu] illius *add.* G 23-24 unius... est *om.* A
 24 secundum] detur *add.* D 25 complacet] complacere D, placet G interior] in *add.* F
 25-1 (p. 458) complacet] complacere D, placet G

placet in alia creatura, quia a parte Dei est tantum unicum, et ita potest una creatura connotari sicut alia, tamen diversis connotationibus.

Dico igitur quod complacentia divina vel est generalis vel specialis. Prima complacentia non dicit nisi divinam essentiam, ⁵ connotando omne illud quod est vel potest esse bonum et perfectum. Et sic Deus habet complacentiam respectu omnium, sive sint sive non sint.

Complacentia specialis potest accipi tripliciter. Vel quia est alicuius existentis, — vel quia erit existens —, et sic non com- ¹⁰ placet in illis quae non sunt nec umquam erunt. Et sic posset in nullo alio a se complacere, quia posset omnia alia destruere et numquam aliquid producere. Aliter dicitur divina complacentia specialis quia est respectu nobilioris obiecti, et sic magis complacet in nobiliori. Et isto modo magis complacet in natura substantiali ¹⁵ quam in forma accidentali quacumque. Tertio dicitur acceptatio specialis quia est respectu alicuius producendi et perficiendi secundum maximum et nobilissimum genus perfectionum accidentalium, nisi ipsummet impediat. Et hoc non est aliud nisi velle alicui tali producto — ipso non ponente obicem — conferre ²⁰ maximam perfectionem accidentalem secundum genus, qualis est beatitudo et vita aeterna, et talem potest acceptare et non acceptare sicut placet sibi.

S i d i c a t u r: Si Deus acceptat istum et non prius acceptavit, ergo est hic transitus de contradictorio ad contradicto- ²⁵ rium, et per consequens est mutatio; et non est mutatio in voluntate Dei, ergo in isto, et habetur intentum:

1 tantum] totum A || unicum] unicus Z 2 tamen] in *add.* A, *om.* E 4 Dico] unde *praem.* D || igitur *mg.* F², *om.* AD || vel²] est *add.* D 5 specialis] spiritualis D 6 connotando] quod *add.* A || illud *om.* A || est vel *om.* E 9 potest accipi] accipitur Z, multipliciter scilicet *add.* HZ || quia] quod HZ 11 posset] potest D 12 alia *om.* AD 13 aliquid] aliqua HZ 14 quia] quae F 15 in¹ *om.* AB || complacet] placet G, *om.* D 16 quacumque *om.* HZ || Tertio] modo *add.* D 17 quia] quae F 17-18 secundum *om.* D
18 genus *om.* G || perfectionum] perfectionis A 20 producto] et *add.* D || obicem] sibi *add.* D
22-23 et non acceptare *om.* D 24 Si²] quod CF 25 ad] in DFHZ 26 est¹ *om.* D ||
est² *om.* BZ 27 Dei] divina A

Praeterea, si transit super istum et non prius, ergo illud recipit aliquid super quod primo transit:

Praeterea, hoc quod dicitur de complacentia divina, est contra auctoritates *S a n c t o r u m*, dicentium: *In servis suis delectabitur Deus*¹; et quod *dilexit nos et lavit nos in sanguine suo*²; et quod *prius dilexit nos*³; et quod *commendat caritatem suam in nobis*⁴; et alia infinita. Ex quibus patet quod Deus complacet actu interiori in creatura rationali pro illo tunc quo est in gratia, sicut et complacet quadam complacentia generali in omni creatura quantum ad esse naturae:

Ad primum istorum dico quod potest esse transitus de contradictorio ad contradictorium: aliquando propter mutationem in altero extremo, aliquando propter mutationem in aliquo alio quod est neutrum extremum, aliquando propter solam transitionem temporis. Exemplum primi: de facto aliquis primo non-acceptus postea fit acceptus propter gratiam inhaerentem illi qui modo est acceptus. Exemplum secundi: aliquis est offensus alteri et postea ad solas preces unius alterius remittit et non est offensus. Hic propter mutationem in alio posset fieri talis transitus, etiam illo offenso non mutato. Similiter patet de Deo et animabus in purgatorio, quod ad preces Sanctorum et propter mutationem in Sanctis orantibus pro eis sunt digni statim recipere vitam aeternam, et prius non. Exemplum tertii: posset aliquis rex statuere — sive iuste sive iniuste — quod quicumque inveni-

1 si] tunc *add.* D || transit] transeat A || super] per Z || illud] iste E 3 divina *om.* D
4 auctoritates] auctoritatem Z || Sanctorum *om.* E || dicentium] et *add.* HZ 4-5 delectabitur]
delectabatur B 5 et lavit nos *om.* D || in *om.* E 6 quod² *om.* E 7 quibus] quo E
7-8 interiori] interiore E, et *add.* A 8 tunc *corr.* in tempore H², tempore Z, in *add.* HZ ||
quo *interl.* F², *om.* A 9 in omni creatura *om.* A 12 ad] in CD || aliquando *om.* A
16 non] est *add.* D 18 alteri] aliquando FHZ 20 offenso... mutato] offen (!) A || et]
anima beata sive *add.* D, de *add.* E 21 in purgatorio] beatis ADF, *sed corr.* mg. F² || quod ad]
et propter D 22 recipere] accipere A 23 et *om.* A || posset] potest D, possit G || aliquis
om. E 24 sive¹ *om.* GHZ

¹ Ps. 134, 14.

² Apoc. 1, 5.

³ I Ioan. 4, 10.

⁴ Rom. 5, 8.

retur in camera sua die Lunae quod esset dignus morte, et quod
 quicumque inveniretur in camera sua die Martis non esset dignus
 morte. Tunc omnibus eodem modo se habentibus, et aliquo non
 mutato remanente in camera regis die Lunae et die Martis, propter
 solam transitionem temporis esset ibi transitus de contradictorio 5
 ad contradictorium. Ita quod primo esset haec vera 'iste non est
 dignus morte' vel 'non est decapitandus', et postea esset haec vera
 'iste est decapitandus' vel e converso. Tunc dico ad propositum
 quod aliquis potest esse primo non acceptus et postea acceptus per
 mutationem in eo, et non tantum per mutationem ad talem for- 10
 mam supernaturalem, sed etiam per mutationem ad formam ex
 puris naturalibus possibilem. Posset enim Deus statuere quod
 quicumque post peccatum mortale, ex puris naturalibus doleret
 de peccato suo sine omni forma supernaturali, quod eo ipso re-
 mitteretur sibi peccatum suum, et quod ipse post mortem esset 15
 recepturus vitam aeternam, nisi ante mortem peccaret mortaliter.
 Talis fieret de non-accepto acceptus propter solam mutationem ad
 actum possibilem ex puris naturalibus. Secundo modo posset
 fieri per solam mutationem in aliquo altero, quia posset Deus de
 potentia absoluta statuere quod ad preces alicuius Sancti aliquis 20
 parvulus vel adultus fieret de non-accepto acceptus, quia posset
 ordinare quod si aliquis oraret pro eo, vellet sibi dare vitam
 aeternam. Posset etiam fieri per solam transitionem temporis.

Ad s e c u n d u m d i c o quod consequentia non valet.
 Sicut actus sciendi divinus modo transit super istam propositio- 25

1 quod¹ om. Z 2 in camera sua om. D 4 regis] in add. B 5 solam om. DHZ ||
 temporis om. A || ibi om. F 6 ad] in DEHZ || primo om. F 7 vel] ille add. B
 7-8 et... decapitandus om. (hom.) B 8 est] esset C || vel e converso om. ADF 9 acceptus¹]
 acceptatus E || acceptus²] acceptatus E 10 per mutationem² om. A 10-11 ad... mu-
 tationem², in ima colum. B, om. (hom.) E 11 etiam om. B 12 possibilem] causatam
 D || Posset] potest A || Deus om. A 14 eo] ex D || ipso om. A 14-15 remitteretur] re-
 mittetur A 17 Talis om. G || accepto] acceptus D || solam] talem G 18 posset] potest D
 19 quia] quod G || posset] potest D 20 potentia] sua add. DGHZ || ad] a G || alicuius om. E
 21 fieret] fiat HZ || accepto] acceptus D || posset] potest D 22 aliquis] quis G 23 etiam]
 enim A || temporis] modo supradicto add. D 24 secundum] tertium A || valet] nam add. F
 25 Sicut] sic E

nem 'ego sedeo', quia modo scit eam, et prius non transivit quia haec non fuit ante vera 'Deus scit istam', et tamen ista propositio nihil recipit; similiter actus creandi modo transit super animam et prius non transivit, et tamen anima nullam formam formaliter
 5 inhaerentem recipit, ita posset proportionaliter esse in proposito.

Ad tertium dico quod auctoritates istae sunt intelligendae non quod in Deo sit actus aliquis vel delectatio alia quam essentia divina, sed omnia illa valent istam, quod 'Deus dabit servis suis vitam aeternam, nisi impediant per peccatum mortale'.
 10 Et ita posset verificari et si nihil reciperent ante ipsam vitam aeternam.

Ad secundum argumentum principale¹ pro illa opinione, dico quod est magis ad oppositum quam ad propositum. Quia sicut aliquis potest esse oditus, non propter aliquam
 15 iniquitatem vel aliquid detestabile inhaerens, — quod tamen infuit aliquando —, ita eadem ratione posset aliquis esse carus Deo, non tantum propter formam inhaerentem, sed quae infuit. Ut sicut aliquis est oditus quia peccavit, quamvis modo non peccet, ita posset aliquis esse carus quia aliquando bene egit,
 20 quamvis modo non bene agat, nec habeat aliquam aliam formam quam prius.

Praeterea, si esse oditum se habet ad voluntatem divinam sicut esse carum et e converso, igitur sicut aliquis potest esse oditus

1 transivit] scivit Z 2 scit] sunt D 3 nihil] vel G 4 formaliter] informan-
 tem et *add.* D 5 ita] contra D || posset] potest DF || proportionaliter] probabiliter G || esse]
 dici E 6 sunt *om.* B 7 delectatio] dilectio FGHZ 8 istam] ita *add.* G || dabit] de-
 lectatur in D 9 suis vitam aeternam *om.* AD || per] vel G 10 ita] ista D || posset] potest
 D, possit HZ || et²] etiam EHZ || si] sic D || reciperent] reciperet HZ || ipsam *om.* AD
 12 argumentum *om.* D 14 Quia *om.* A || esse *om.* A 15 vel] propter *add.* B || aliquid] ali-
 quod HZ 16 posset] possit B, potest D || aliquis] aliquid F 16-18 esse... est *om.* (*hom.*) D
 16-19 aliquis... posset *om.* (*hom.*) E 18 Ut *om.* C || sicut] si quis G || aliquis] aliquid F
 19 posset] potest D || carus] Deo *add.* A || quia] quando D 20 bene *om.* E || nec] non D
 22 ad *om.* A 23 et] ita A || et... sicut *om.* D

¹ Supra, p. 442, lin. 11.

propter aliquid detestabile in alio, ita poterit esse carus propter aliquam formam in alio.

Praeterea, nullus habitus reddit aliquem detestabilem nisi quia causatur ab actu detestabili et odibili. Igitur similiter nullus habitus reddet aliquem ex natura habitus acceptabilem nisi quia 5 causatur ab actu acceptabili. Confirmatur, quia nihil est acceptabile ex natura sua nisi sit in potestate habentis. Igitur cum talis forma supernaturalis non sit in potestate habentis, non erit ex natura sua acceptabilis, — nisi sicut omnis creatura est acceptabilis —, sed tantum acceptabilitate speciali erit acceptabilis ex 10 benevolentia et ordinatione divina.

Dico igitur ad argumentum quod quantum ad aliquid est simile, et quantum ad aliquid non. Quantum ad hoc est simile quod sicut nihil est detestabile nisi malum, ita nihil est carum Deo nisi bonum. Quantum ad hoc est dissimile quod aliquis potest 15 esse secundum se carus, etiam si nihil habeat sibi inhaerens nec habuerit, quia ipsum secundum se est bonum; nec est aliquid positivum nisi sit bonum, ideo potest sine omni alio esse obiectum voluntatis et dilectionis.

Non sic est de obiecto odii, quia nihil secundum se est ma- 20 lum, sed tantum est malum propter defectum alicuius debiti inesse. Et ideo nihil potest esse oditum nisi careat [§ vel caruerit §] aliquo quod sibi deberet inesse, [§ vel nisi aliquis alius caruerit. §] Et ideo aliquid est carum sine omni inhaerente, non est tamen aliquid oditum nisi careat aliquo. Et ita est argumentum ad op- 25

1 poterit] posset A	2 aliquam] aliam <i>add.</i> HZ	3 habitus] actus A	4 et odibili <i>om.</i> D similiter nullus] nec F
	5 natura] non D	6 ab] ex CEFGHZ actu] aliquo F, vel ab actu <i>add.</i> (<i>interl.</i>) F ²	9 natura] forma A
10 acceptabilitate] acceptatione DG erit] et F	11 benevolentia] natura boni D ordinatione] voluntate A	12 igitur] autem A argumentum] secundum D est] esse A	13 ad ¹ <i>om.</i> A non] est <i>add.</i> D
14 quod] quia G est ¹ <i>om.</i> H carum] acceptabile F	15 Quantum] autem <i>add.</i> Z quod] quia D aliquis] unus E	16 habeat] habet HZ sibi] nisi E	17 habuerit] habuit HZ
18 alio] tali HZ	19 dilectionis] divinae <i>add.</i> D	22 vel caruerit <i>om.</i> A, <i>trp. p.</i> inesse (<i>lin.</i> 23) BC	23 deberet] debet D vel... caruerit <i>om.</i> ABD
24 aliquid] aliquod D	25 aliquo] vel aliquis alius caruerit <i>add.</i> B	25-1 (p. 463) ad oppositum <i>om.</i> D	

positum, quia aliquid potest esse detestabile sine omni forma detestabili inhaerente. Patet in peccato omissionis, ubi nihil sibi inhaeret quod prius non infuit, sed solum caret aliquo quod sibi deberet in esse. Igitur potest aliquis esse carus quamvis nulla
 5 forma talis sibi inhaereat, sed quia habet omne quod sibi deberet inesse, hoc est, habet omne quod tenetur habere.

Ad confirmationem¹ dico quod est malus et improprius modus loquendi 'effectus formalis'. Unde albedo nulum effectum habet, nec formalem nec non-formalem, nisi cuius
 10 est causa efficiens, vel cuius est pars, — si ponatur quod totum est effectus cuiuslibet partis essentialis, sicut dicitur quod materia et forma sunt causae intrinsecae ipsius compositi. Tamen formae oppositae dant aliquo modo oppositas denominationes. Sed nunc est ita quod non semper iniquitas est forma inhaerens illi quod est
 15 iniquum. Patet in solo peccato omissionis. Et ideo non oportet quod semper sit aliqua forma sibi opposita quae det oppositam denominationem, quamvis aliquando possit esse, et hoc non tantum forma supernaturalis sed etiam forma naturalis, saltem de potentia Dei absoluta. Similiter, dato quod sit talis forma quae
 20 necessario det esse acceptum et carum aliquo modo, — sicut omnis creatura bona est dilecta a Deo —, ex hoc non sequitur quod talis forma det esse acceptum, acceptatione de qua loquimur.

Ad tertium argumentum² dico quod non est necesse

1 potest esse] est GHZ || omni *om.* CEF 3 inhaeret] inhaerens A || infuit *om.* A || solum] oppositum (!) C || caret] carus E 4 deberet] debet DF || aliquis] potest *add.* B 5 talis *om.* B || habet *om.* A || deberet] debet DFG 6 est] non *add.* (*interl.*) B² 7 malus *om.* AE || et *om.* E 7-8 improprius] proprius E 8 formalis] etc. *add.* F 9 nec¹] nisi A
 10 ponatur] ponitur A 13 dant] causant E 14 forma] aliquid D 11 quae det] quaedam D 13 forma² *om.* D 14 Dei *om.* E || absoluta] ordinata F || Similiter] sic HZ || quae] de *add.* A 20 det] debet HZ || acceptum... carum *corr. in* accepta... cara H², accepta... cara Z 21 creatura] isti G || Deo] quod *add.* B 22 det] debet HZ || acceptum] accepta CDHZ || acceptatione *om.* C 24 argumentum *om.* C

¹ Supra, p. 442, lin. 19.

² Supra, p. 443, lin. 1.

Deum diligere ex aliquo inductivo, sed liberaliter et mere libere diligit quem diligit. Similiter, dato quod esset inductivum et quod Deus necessario redamaret diligentem se, ex hoc non sequitur quod sic diligit ut det sibi vitam aeternam.

Similiter, ista ratio et auctoritates adductae magis probant ⁵ quod actualis dilectio, etiam ex puris naturalibus possibilis, esset forma qua anima necessario esset grata Deo, et ita ex puris naturalibus posset aliquis esse gratus Deo. Probatio: quia si amor et dilectio habitualis meretur redamationem, aequae vel magis dilectio actualis meretur redamationem. Similiter, sicut diligit se ¹⁰ diligentes amore habituali, ita actuali. Et eodem modo est de alia auctoritate Salvatoris. Dico quod meretur redamationem aliqualem, quamvis non talem de qua est conclusio, nisi ex mera ordinatione divina. Et ita posset ordinare quod meretur talem etiam ex actu possibili ex mere naturalibus. ¹⁵

Ad aliud ¹ dico quod Deus de necessitate naturae diligit iustitiam, caritatem etc., dilectione vel complacentia primo modo dicta ², et non tantum sic diligit virtutes sed omnes creaturas, et maxime creaturam rationalem. Alia dilectione non necessario diligit quamcumque virtutem, non plus quam angelum. Nec est ²⁰ imaginandum quod Deus aliter diligit caritatem quam iustitiam vel fidem, nisi forte quia caritas est nobilior fide, et isto modo aliter diligit fidem quam unam notitiam de creatura. Et ideo

1 Deum *om.* C || liberaliter] libere D || libere *om.* ACE 2 quem *corr. in* quod H², quod Z || esset] tale *add.* D 4 ut] nec D || det] debet DFG 5 Similiter] sed E || auctoritates] ibi *add.* D || adductae *om.* E 6 quod] quia HZ || etiam] et D, et *add. (interl.)* F² 7 qua] necessario *add.* G 8 Probatio] probatio E, probatur Z || si] sicut F 11 Et *om.* F 12 Salvatoris] et *add.* F 13 quamvis] sed A, *om.* E || est *om.* GHZ || conclusio] quaestio EF 14 posset] potest D || quod] et G || meretur] mereretur G 15 ex²] et D || mere] meris GHZ 16 de *om.* G 16-17 iustitiam] et *add.* AF 17 etc. *om.* G || dilectione] dilectionem G || modo *om.* Z 18 virtutes] veritates G || sed] etiam *add.* D || omnes creaturas] omnem creaturam D 20 virtutem] veritatem G || Nec] unde non D || est *om.* E 22 quia *om.* D || caritas] non *add.* EF, *sed del.* F² || fide *om.* A 23 fidem *om.* HZ || quam unam] tamquam A || ideo *om.* E

¹ Supra, p. 443, lin. 12.

² Supra, p. 458, lin. 5.

sicut ex dilectione qua diligit fidem non sequitur acceptatio habentis fidem, — quamvis aliqualis acceptatio sequatur —, ita formaliter et ex necessitate rei, quod eius oppositum includat contradictionem, ex dilectione qua Deus diligit caritatem non
 5 sequitur acceptatio illa specialis ipsius habentis caritatem.

Ad aliud ¹ per idem, quod Deo est acceptum generali acceptatione quidquid est delectabile et acceptabile et pulcrum, non tamen oportet quod sit acceptum acceptatione speciali de qua est quaestio, quia tunc necessario natura angelica esset accepta quia
 10 est pulcra et delectabilis.

Ad argumenta pro alia propositione ²: si intelligant quod nullo modo posset talis forma supernaturalis profluere ex acceptatione, ita quod nullo modo posset prius tempore Deus acceptare creaturam rationalem quam dare sibi talem formam,
 15 sic dico quod non concludunt.

Ad primum ³, quod tunc non foret talis acceptatio per participationem illius formae, sicut declaratum est prius ⁴.

Ad aliam rationem ⁵ patet quod maior est falsa quando aliquid tale, super quod transit de novo, potest immediate terminare illum
 20 actum, sicut est in proposito.

Ad aliam rationem ⁶ dico quod accipiendo 'complacentiam' pro actu divino qui est realiter divina essentia, sic dico quod

1 sicut *om.* A || qua] Deus *add.* D, *om.* A || acceptatio] acceptio G 2 aliqualis] aliqua
 A || acceptatio] acceptio G || sequatur] et *add.* F || ita] est *add.* D 3 necessitate] natura D ||
 rei] ita *add.* D 4 contradictionem] ita *add.* F 5 acceptatio] acceptio G || illa] aliqua D,
 in F, *sed corr.* F² 6 generali *om.* C 7 et¹ *om.* D || pulcrum] placitum HZ 8 sit *om.* E
 9 necessario *om.* E || angelica] esse *add.* G 12 nullo modo] nec AF || posset] potest BD,
 possit HZ || talis *om.* HZ 13 acceptatione] divina *add.* B 15 concludunt] contradicunt D
 16 primum] dico *add.* B, *add. (interl.)* F² 17 declaratum] dictum E 17-18 prius... quod
om. D 18 quando] quod G || aliquid] aliquod F 19 super *om.* HZ || de novo] denomi-
 natio D || illum] primum E 20 est *om.* Z || proposito] propositum E 21 aliam *om.* C
 22 pro] per C

¹ Supra, p. 444, lin. 1. ² Supra, p. 444, lin. 10. ³ Supra, p. 444,
 lin. 12. ⁴ Supra, p. 452, lin. 14 - p. 456, lin. 4. ⁵ Supra, p. 444, lin. 18.
⁶ Supra, p. 444, lin. 23.

omnes creaturae profluunt ex illa generali complacentia. Sed ex hoc non sequitur quod immutabiliter et necessario profluant, quia ex causa immutabili potest effectus contingens vel contingenter provenire. Si autem per illam complacentiam non tantum importetur aliquid intrinsecum Deo sed etiam aliquid extrinsecum, puta creatura, tunc vel potest connotare creaturam in esse reali, vel possibilem. Si primo modo, sic non necessario complacet. Si secundo modo, sic complacet, sed ex illa complacentia non sequitur aliquem esse carum, sed de ista complacentia non est quaestio.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Ad argumentum principale¹ dico quod accipiendo 'caritatem' pro aliqua caritate absoluta formaliter inherente et 'carum' pro omni illo cui praeparatur vita aeterna, sic de potentia Dei absoluta potest aliquis esse carus Deo sine caritate. Unde 'caritas' dupliciter accipitur. Uno modo praecise pro quodam habitu absoluto infuso, et sic non est nomen connotativum. Aliter accipitur 'caritas' ut est abstractum respectu istius concreti 'carum', connotando aliquem cui ille est carus. Sine caritate primo modo potest aliquis de potentia Dei absoluta esse carus, non sine caritate secundo modo dicta.

1 generali] influentia et *add.* D 3 potest] esse *add.* DF 3-4 vel contingenter *om.* E
4 autem] fieri F || tantum *om.* E 7 possibilem] possibili EZ || sic *om.* A 8 sic] tunc D,
non *add.* G || complacet] placet G 9 sequitur] creatura etiam esse reali, ita est de caritate quod
est ex complacentia tali non sequitur *add.* D, *Cantab. Gouv./Caius 101* || esse *om.* D || sed] et C
12 argumentum] tertium D 13 formaliter *om.* F || et carum] caro E 14 pro *om.* A ||
praeparatur] appropriatur F 15 aliquis] aliquid G 16 accipitur] dicitur E || quodam]
aliquo D, *om.* F 17 non *om.* A 18 caritas *om.* D || respectu *om.* F || istius] huius DF
19 primo modo] dicta *add.* (*interl.*) F2, *om.* A 20 de] sine A || carus] scilicet caritate primo
modo dicta *add.* A, sed *add.* D 21 dicta] igitur etc. *add.* D

¹ Supra, p. 440, lin. 11.

[QUAESTIO II

UTRUM ACTUS VOLUNTATIS POSSET ESSE MERITORIUS
SINE CARITATE FORMALITER ANIMAM INFORMANTE]

Secundo quaero utrum aliquis actus voluntatis posset esse
5 meritorius sine caritate formaliter animam informante.

Quod non:

Quia plures circumstantiae requiruntur ad dilectionem Dei
meritoriam quam ab bonitatem et perfectionem moralem. Sed
circumstantias quas actus moralis exigit nullus perfecte et integre
10 potest coacervare ex habitu virtutis acquisitae, quia secundum
Philosophum, II *Ethicorum*¹, medium circumstantiarum
attingere summe difficile, immo forsitan impossibile. Igitur, multo
fortius, ex puris naturalibus non poterit homo attingere ad cir-
cumstantiarum integritatem quam exigit actus divinae dilectionis,
15 potissime cum inter circumstantias cadat hoc quod omnia divina
volita adimpleantur.

Praeterea, impossibile est actum attingere ex puris naturalibus
ex quo impletur virtualiter universa lex divina et omne Dei
mandatum, quia impossibile est mentem omnia illa actu com-
20 prehendere et voluntatem in omnia simul dirigere; sed actu ca-
ritatis omnia divina mandata implentur; ergo etc.

Ad oppositum:

Qui potest sine caritate esse acceptus Deo, potest sine caritate

4 quaero *om.* A || posset] possit DEGHZ 6 Quod] et G 7 requiruntur] requirunt G
8 et] vel E 9 actus] et habitus *add.* D 10 quia *om.* C 11 *Ethicorum*] *physicorum* G
12 attingere] est *add.* A || difficile] est *add.* D || impossibile] est *add.* E 13 poterit] potest F
15 hoc] haec AB 16 volita] voluntate D || adimpleantur] impleantur D 17 actum] ali-
quem C || naturalibus] illud *add.* C 18 virtualiter] virtutum A, veraciter D, universaliter
GHZ || universa] unica E, *om.* C 19 mentem] mente F || actu *om.* D 19-20 com-
prehendere] apprehendere F

¹ Aristot., *Ethica Nicom.*, II, c. 9 (1109a 24-26).

facere opus meritorium; sed probatum est prius¹ quod aliquis potest sine caritate esse acceptus Deo; ergo etc.

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

Ad quaestionem dicitur quod sic non posset esse actus meritorius sine caritate formaliter informante. Hoc probatur sic²:
Actus caritatis excedit totam facultatem naturae humanae, igitur oportet quod sit ab aliquo principio quod non est infra facultatem naturae humanae. Sed non potest esse praecise ab aliquo principio exteriori, puta a Spiritu Sancto. Igitur oportet quod sit ab aliquo habitu superaddito ipsi voluntati. Minor patet, quod sicut motus naturalis est ab aliquo principio intrinseco, ita motus voluntarius est ab aliquo intrinseco. Igitur si actus caritatis esset totaliter ab exteriori movente, non esset voluntarius.

Similiter sequeretur quod non esset meritorius, quia illa meritoria sunt quae aliquo modo in nobis sunt; sed si esset totaliter ab exteriori movente, non esset in nobis agere vel non agere.

«Tertium inconueniens sequitur, quod homo qui esset in caritate non esset promptus ad actum caritatis neque ipsum delectabiliter ageret, quia ex hoc actus virtutum sunt nobis delectabiles quod secundum habitus conformamur ad illos et inclinamur in illos per modum inclinationis naturalis. Sed actus cari-

1 meritorium] caritatis F 1-2 aliquis] actus *add.* D 2 acceptus] carus E || ergo *om.* C 4 sic *om.* DZ || posset] possit BHZ, potest DF, *sed corr.* F² 5 Hoc *om.* E
6 Actus] acceptus G || totam facultatem] rationem facultatis E 6-7 igitur... sit] sed non potest esse praecise HZ 7 principio] exteriori *add.* HZ, *sed del.* H² || non *del.* H², *om.* Z
6-8 igitur... humanae *om.* (*hom.*) E 8-9 principio *om.* B 10-11 habitu... aliquo *om.* (*hom.*) G 10 quod] quia B 12 aliquo] principio *add.* D || caritatis] virtutis (?) E
13 ab] aliquo *add.* D || esset] totaliter *add.* D 15 si *om.* E 16 ab] ex (*interl.*) H², ex Z || mo-
vente *om.* E 17 quod] quia A 18 actum] actus F || neque] nec D 19 sunt] in *add.* BFGHZ || nobis delectabiles *om.* E 20 quod] quia EF || conformamur] conformantur D, in-
formamur EF 20-21 inclinamur in] inclinantur ad D 21 modum] motum AB

¹ Supra, d. 17, q. 1 (pp. 445ss., 452ss.).
disp. de caritate, q. un., a. 1 Resp.

² Thomas Aquinas, *Qq.*

tatis est maxime delectabilis et per eum omnia alia quae agimus et patimur delectabilia redduntur ». Igitur est aliquis talis habitus creatus in nobis.

[CONTRA OPINIONEM THOMAE]

- 5 Ista opinio, sicut patet ipsam inspicienti, ponit quod includit contradictionem actum caritatis esse meritorium sine tali habitu creato, sicut includit contradictionem aliquem motum esse alicui naturalem et tamen non esse a principio intrinseco. Et hoc intelligit de omni actu meritorio.
- 10 Istud reputo simpliciter falsum ¹, quia bonum motum voluntatis ex puris naturalibus elicited potest Deus acceptare de gratia sua, et per consequens talis actus ex gratuita Dei acceptance erit meritorius. Igitur ad hoc quod talis actus sit meritorius non requiritur talis habitus necessario.
- 15 Praeterea, omne ² illud quod potest ex se sufficienter in actum

1 cum] illum D, om. E	2 et] vel D aliquis om. E	6 actum] scilicet add. F
10 quia] quod G motum om. E	10-11 voluntatis om. D	11 de] ex D
om. E	13 Igitur... meritorius om. (hom.) E	12 talis

¹ Hic textus, videlicet « Istud reputo simpliciter falsum... et tamen esset idem actus et caritas eadem » (infra p. 473, lin. 1) citatus est a magistris in processu Avenionensi, redactione secunda, quando aestimaverunt doctrinam Guillelmi de haeresi Pelagii suspectam. Cf. J. Koch, « Neue Aktenstücke zu dem gegen Wilhelm Ockham in Avignon geführten Prozess », *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, VIII (1936), pp. 82-84; cf. supra, p. 455, nota 1.

² Hic passus, i.e. « omne illud... ergo non includit contradictionem » (infra, p. 470, lin. 6) invenitur in codice Pragensi C CV, f. 149ra sub titulo: Extracta de una parte libri quem frater Willelmus Ockham exhibuit Papae designatis locis suis, ubi in libro suo sunt novae rasurae et additiones novae et suspectae. « Item quod id quod potest ex se sufficienter in actum demeritorium, potest de potentia Dei absoluta in actum meritorium, cum actus meritorius et demeritorius sint contrarii et non sit maior repugnantia actus meriti quam demeriti ad naturam in solis naturalibus constitutam. Voluntas autem potest ex se in actum demeritorium. Ergo etc. Et aliud est ibi noviter rasum. Quaterno 6, folio 8, signo 5 ». Cf. J. Koch, art. cit., p. 196.

demeritorium, potest de potentia Dei absoluta in actum meritorium ex se. Quia cum actus demeritorius et meritorius sint contrarii, non est maior repugnantia actus meritorii ad naturam in solis naturalibus constitutam quam sit actus demeritorii ad naturam in solis naturalibus constitutam. Sed voluntas potest ex se in actum demeritorium, ergo non includit contradictionem voluntatem ex puris naturalibus ferri in actum meritorium. Non tamen erit ille actus meritorius ex puris naturalibus, sed ex sola gratia Dei; non formaliter voluntatem informante, sed illum actum ex puris naturalibus elicited gratuite acceptante.

Praeterea ¹, nihil est meritorium nisi quia voluntarium, et hoc nisi quia libere elicited vel factum, quia nihil est meritorium nisi quod est in nobis, hoc est in nostra potestate. Sed nihil est in nostra potestate ut possimus agere et non agere nisi quia est a voluntate tamquam a principio movente, et non ab habitu. Quia cum habitus sit causa naturalis, nihil est indifferens propter habitum. Igitur ratio meriti principaliter consistit penes voluntatem, ex hoc quod ipsa libere elicited. Igitur ut actus sit meritorius non requiritur habitus.

Praeterea ², omnis actus qui cum aliqua circumstantia quae

1 potest] ponitur E	2 Quia] et G sint] sunt B	2-3 contrarii] et add. E
3 est om. H	4-5 quam... constitutam mg. F ² , om. (hom.) G	7 ferri] fertur G meritorium] ferri add. A
8 erit] et G actus om. D	9 gratia] voluntate A non] nisi G	10 gratuite] gratuitate Z
11 quia om. E	12 quia om. A est om. GHZ	13 quod] quia E hoc] id A in ² om. A
13-14 Sed... potestate om. (hom.) D	14 possimus] possumus DF	15 a ¹] in F a ²] in F principio] in tamquam add. E non om. E
16 nihil om. D	17 ratio] gratia G consistit] sistit A	19 non] necessario add. D

¹ Ad hanc rationem responderunt magistri in processu contra Ockham: « Idem patet ex secunda ratione, quam adducit, dicens quod 'nihil est meritorium, nisi quia voluntarium' et a voluntate 'libere elicited vel factum' et non ab aliquo habitu, et sic totum meritum, quantum est possibile homini viatori, attribuit libertati voluntatis et nihil caritati vel alii habitui »; apud J. Koch, art. cit., pp. 85-86. ² Haec ratio Guillelmi etiam cecidit sub censuram magistrorum: « Idem patet ex tertia ratione, in qua dicit sic quod 'omnis actus, qui cum aliqua circumstantia, quae non sit de se

non est de se laudabilis est meritorius, potest de potentia Dei absoluta esse meritorius sine illa circumstantia; sed actus diligendi Deum super omnia cum caritate quae non est de se laudabilis est meritorius; ergo sine ea potest esse meritorius. Quod autem caritas
 5 non sit de se laudabilis probo, quia nullus habitus est de se laudabilis. Quia sicut habitus adquisitus non est de se laudabilis nec vituperabilis, ita nec alius, cum quilibet alius, praecise infusus a Deo, minus sit in potestate habentis quam habitus adquisitus ex actibus libere elicitis. Sed nullus habitus adquisitus est de se laudabilis nec vituperabilis. Quod non vituperabilis patet, quia ille
 10 potest stare cum caritate, et per consequens tunc habens talem habitum non est vituperabilis; et eadem ratione habitus sibi contrarius non est de se laudabilis.

[SENTENTIA AUCTORIS]

15 Ideo dico aliter ad quaestionem, quod non includit contradictionem aliquem actum esse meritorium sine omni tali habitu supernaturali formaliter informante. Quia nullus actus ex puris naturalibus, nec ex quacumque causa creata, potest esse merito-

2 meritorius *om.* A || illa] tali D 4 autem *om.* C 5-6 probo... laudabilis *om.* (*hom.*) E || laudabilis] nullus habitus infusus non adquisitus est de se laudabilis *add.* (*mg.*) H² 7 ita *om.* F || cum] tamen D 8 minus] unus A || sit] est F || potestate] voluntatis et *add.* D || ex *om.* BE 9 actibus *om.* B || elicitis *om.* G || adquisitus] talis D, *om.* A 10 vituperabilis¹] quia nullus habitus viciosus est de se laudabilis nec vituperabilis; quod non laudabilis manifestum est *add.* (*mg.*) H² || Quod] quia C, *om.* EZ || non] sit *add.* D, *om.* EZ || vituperabilis² *om.* EZ || patet] potest E 12 ratione *om.* E 13 de se *om.* F 16 aliquem *om.* D || omni *om.* A 17 formaliter *om.* E || informante] inhaerente HZ, et inhaerente *add.* D 18-1 (p. 472) meritorius] sic *add.* D

laudabilis, est meritorius, potest esse meritorius de potentia Dei absoluta sine illa circumstantia'. Et assumit quod caritas de se non est laudabilis, quod est non solum contra philosophiam moralem, quae dicit quod virtuti debetur laus, sed contra Sacram Scripturam *I ad Cor. 13*, ubi multipliciter caritas laudatur ab Apostolo, ut patet ex dictis supra». Cf. J. Koch, art. cit., p. 86.

rius, sed ¹ ex gratia Dei voluntarie et libere |§ acceptante. Et ideo sicut Deus libere acceptat bonum §| motum voluntatis tamquam meritorium quando elicitur ab habente caritatem, ita de potentia sua absoluta posset acceptare eundem motum voluntatis etiam si non infunderet caritatem.

5

[CONTRA RATIONES THOMAE AQUINATIS]

Ad primam rationem alterius opinionis dico: primo, quod nec actus meritorius, nec etiam actus caritatis, excedit totam facultatem naturae humanae. Quia omnis actus caritatis quem secundum communem cursum habemus in via, est eiusdem rationis cum actu ex puris naturalibus possibili, et ita ille actus non excedit facultatem naturae humanae. Verumtamen illum actum esse meritorium non est in potestate naturae humanae, — sive habeat caritatem sive non habeat —, sed est in libera Dei acceptatione. Ita quod sive caritas insit animae sive non insit, et actu elicit, adhuc est in potestate Dei acceptare illum actum tamquam meritorium vel non acceptare. Unde idem actus qui modo elicitur ab habente caritatem et est meritorius, posset Deus de potentia Dei absoluta non acceptare eum, et tunc non esset merito-

10

15

1-2 acceptante... bonum *om.* A 2 Deus] voluntarie et *add.* HZ || libere *om.* D || motum] actum A || voluntatis] bonitatis D 3 ita] quod *add.* G 4 absoluta *om.* B || posset] potest D || motum] habitum E 5 infunderet] infundet EG, infundat HZ 7 primo *om.* B
8 nec¹ sic *Borgh., Vat., om. alii* || actus² *om.* F 9 omnis actus] omnem actum D 10 via] vita D 11 possibili] possibilem ABCD, possibilis (?) F 12 humanae *om.* F 14-15 in... acceptatione] ibi... acceptatio E 15 insit²] animae *add.* A || et] ex D, in FG, *sed corr.* F²
16 actum *om.* A 16-17 illum... acceptare *om. (hom.)* F 18 est *om.* E || posset] potest D
19 Dei] sua DFHZ

¹ Hic passus aliquantulum differt ab illo quem magistri Avenionenses prae oculos habuerunt: « Sed ex gratia Dei voluntarie et libere actum voluntatis tamquam meritorium acceptante, quando elicitur ab habente caritatem »; videsis apparatus ubi apparet quod textus quem magistri examinerunt magis approximatur illi codicis Florentiae, Bibl. National. Conv. soppr. A.3.801 [A]; cf. J. Koch, art. cit., p. 84, lin. 11-14.

rius, et tamen esset idem actus et caritas eadem. Aliter enim sequeretur quod aliqua creatura posset Deum necessitare ad aliquod in futuro fiendum, quia facta caritate necessitaretur Deus aliquando in futuro dare habenti caritatem vitam aeternam.

- 5 Similiter, quando dicitur ¹ quod si [esset] ab aliquo exteriori principio, non esset actus meritorius, illud est contra se ipsum. Quia sicut nullus actus est voluntarius qui est totaliter a principio exteriori, ita nullus actus est voluntarius — secundum quod voluntarium distinguitur contra naturale — qui est totaliter a principio naturaliter agente. Igitur si actus caritatis esset a caritate
10 et non a voluntate, non esset actus voluntarius.

Ideo leviter dicerent illi contra quos arguit, quod sicut quaecumque caritas ponatur in voluntate, nisi ipsa voluntas concurrat tamquam causa movens, non potest esse actus voluntarius, cum
15 ipsa caritas agat naturaliter quidquid agit. Sed ipsa voluntate concorditer movente cum caritate est actus voluntarius, non quia est a caritate sed quia est a voluntate. Ita si Spiritus Sanctus causaret actum caritatis et non voluntas, non esset actus voluntarius, hoc est, illa voluntas non libere vellet. Sed ipsa voluntate mo-
20 vente cum Spiritu Sancto erit voluntarius, quia libere elicitur a voluntate.

Per idem ad aliud quod innuitur ², quod ille actus erit in nobis quia voluntas ipsa active movet, et ideo erit meritorius quia est effective a voluntate et Deus ipsum acceptat. Et ita actum

1 tamen] tunc B, non *add.* G || Aliter] alias D 1-2 sequeretur] sequitur D 2 pos-
set] potest D || aliquod] aliquid F 3 fiendum *corr.* (*mg.*) in faciendum H2, faciendum Z ||
facta *corr.* (*mg.*) in habita H2, habita Z || caritate] veritate G 5 si] esset *add.* (*interl.*) F2, *om.* BD
6 meritorius] etc. *add.* D 7 voluntarius] meritorius HZ 7-8 qui... voluntarius *om.*
(*hom.*) D 9 contra naturale] a naturali *et add.*, sive contra principium naturale D || qui] quod
AD || totaliter] naturaliter B 10 naturaliter *om.* B 12 arguit *om.* E 12-13 quae-
cumque *om.* Z 15 naturaliter *om.* E 16 est] et AEG, erit BC 17 est2 *om.* Z
19 hoc] id A 20 erit] est EHZ, et G, actus *add.* F || elicitur] elicitus HZ 22 erit] est D
23 ipsa] voluntas *add.* A 24 est] erit E || effective] causative D

¹ Supra, p. 468, lin. 6-13.

² Supra, p. 468, lin. 14-16.

existentem in potestate nostra posset Deus acceptare sine tali habitu creato, si sibi placeret.

Ad aliud quod innuitur¹, dico quod delectatio potest esse sine omni habitu. Unde primus actus ex quo generatur habitus potest esse delectabilis, et ita si semper eliceretur sine habitu 5 posset esse delectabilis, et ita propter delectationem non oportet ponere habitum talem. Similiter, ad talem delectationem quam sentimus in actu meritorio, posset sufficere habitus adquisitus ex actibus delectabilibus, et per consequens propter delectationem actus non oportet ponere habitum talem infusum. Similiter, non 10 est causa delectationis nisi quia est causa actus quem consequitur delectatio, unde si ille idem actus causaretur a solo Deo, ita foret delectabilis sicut si causetur ad habitum. Praeterea, si est de ratione actus meritorii esse delectabilis. hoc non est nisi quia est de ratione sua quod sit amor vel procedens ab amore. Unde aliquando po- 15 test esse actus meritorius cum tristitia et dolore, sicut patet quando aliquis dolet meritorie de peccatis suis. Similiter, non est plus de ratione habitus causare delectationem quam tristitiam. Unde sicut habitus inclinans ad volitiones est aliquo modo causa delectationis, ita habitus inclinans ad actus nolitionis — quando aliquid evenit 20 quod est nolitum — est aliquo modo causa tristitiae, et hoc quia ex istis actibus provenit delectatio et ex illis tristitia, et ita delectabilitas habitus nihil facit.

1 posset] potest D 2 si sibi *om.* E || placeret] complaceret A, placet G, *om.* E 3 delectatio] delectio AFG 4 sine] in A || actus *om.* E 5-6 et... delectabilis *om.* (*hom.*) ACDE
6 ita] ideo A || delectationem] delectionem A 7 habitum *om.* E || Similiter] sed F 8 posset] potest D || habitus] actus A 9 delectationem] delectabilitatem AC 10 actus *om.* A
|| Similiter] habitus *add.* D 11 nisi *om.* D || actus quem] alicuius quod D 12 idem *om.* C || solo *om.* D 13 si¹ *om.* ABG || causetur] causaretur BC || si²] non D, *om.* E
14, delectabilis] delectabile FHZ || hoc non est *om.* D || nisi *interl.* F2G2 || est² *om.* E
19 volitiones] volitionem EGHZ, non *add.* D 20 aliquid *om.* G 21 est²] in D
22 ita *om.* G

¹ Supra, p. 468, lin. 17.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale ¹ dico quod omnes circumstantiae necessariae possunt esse notae et ad eas posset homo attingere, si Deo placeret. Quia posset statuere quod paucae sufficerent, puta
 5 de potentia sua absoluta posset statuere quod quicumque diligeret Deum super omnia et non faceret scienter contra rectam rationem, quod mereretur vitam aeternam.

Ad secundum ², quod non oportet de necessitate ad actum meritorium quod tota lex actualiter impleatur, sed quod aliquod
 10 mandatum impleatur et contra nullum fiat transgressio.

[QUAESTIO III]

UTRUM OMNI ACTUI MERITORIO CARITAS CREATA PRAESUPPONATUR]

Tertio quaero utrum de facto omni actui meritorio caritas creata praesupponatur.

15 Q u o d n o n :

Frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora; sed sine caritate potest actus esse meritorius; ergo etc.

A d o p p o s i t u m :

Sola caritas dividit inter filios regni et perditionis.

2-3 necessariae] nihil *add.* D 3 ad] ideo G || eas] eos ABCG 4 Quia posset *om.* D
 4-5 paucae... quod *om.* (*hom.*) E 5 posset] potest D 6 faceret *om.* A 9 actualiter
om. E 9-10 sed... impleantur *om.* (*hom.*) A 10 et] quod *add.* D 15 non] quia
add. Z 16 per¹] *om.* A 19 et] filios *add.* F

¹ Supra, p. 467, lin. 7.

² Supra, p. 467, lin. 17.

[OPINIO PETRI LOMBARDI]

Hic dicitur esse opinio *Magistri Sententiarum*¹ quod nulla caritas creata est ponenda in anima formaliter ipsam informans, sed quod caritas est Spiritus Sanctus. Quia tamen in aliis locis² videtur dicere oppositum, ideo nituntur *diversi*³ diversi-⁵ mode ipsum salvare et opinionem suam cum communi opinione concordare.

Potest tamen salvari, ut videtur, secundum praedicta, ut dicatur quod *Magister* loquitur de caritate sine qua nullus potest esse carus nec acceptus Deo, et sine qua nullus potest fa-¹⁰ cere opus aliquod meritorium, nec meritorie Deum nec proximum diligere. Et sic loquendo de caritate, ipsa caritas est gratuita Dei voluntas acceptans aliquem tamquam dignum vita aeterna. Ita quod tunc hoc nomen 'caritas' importat principaliter divinam voluntatem. connotando aliquem dignum vita aeterna, et ita¹⁵ principale significatum est Spiritus Sanctus. Et sic intelligit *Magister*⁴ quando vult caritatem esse Spiritum Sanctum. Et ita est aliter Spiritus Sanctus causa actus credendi et sperandi et diligendi, quia sine Spiritu Sancto specialiter acceptante potest aliquis credere et sperare, ut vere dicatur credere et sperare. Non²⁰

2 dicitur] videtur F 3 ponenda] positiva HZ || formaliter om. F || ipsam] et personam G 4 sed] et E || Quia] quod E 5 dicere] esse G 6 cum om. D || opinione] opinioni D 8 ut videtur om. E 9-10 sine... et rep. G, om. (hom.) CDF 11 opus om. A || nec²] vel E 12 de] ipsa add. D || gratuita] libera A 13 voluntas] et add. A 14 Ita quod] secunda ut G || importat] importet A 16 principale] principaliter G 17 vult] dicit D 17-19 Et... Sancto om. (hom.) E 18 et¹ om. F 19 Sancto om. D 19-20 aliquis] aliquid F 20 vere om. D || ut... sperare² om. (hom.) E

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 17, cc. 1-3 et II, d. 27, c. 5 (ed. Grottaferrata 1971, 141-144 et 484). ² Petrus Lombardus, *Sent.*, II, d. 27, cc. 2, 3, 7 (ed. Grottaferrata 1971, 481s., 484). ³ Scotus, *Lectura prima*, I, d. 17, p. 1, q. un., nn. 31-43 (ed. Vaticana, XVII, 193-196); Petrus Aureoli, *In I Sent.*, d. 17, q. 1, a. 2 (ed. Vaticana 1596, 413ab). ⁴ Supra, nota 1.

- autem sic potest in actum diligendi, ut vere dicatur meritorie diligere Deum vel proximum sine Spiritu Sancto specialiter acceptante et sine Spiritu Sancto speciali modo donato. Et illo donato, nullo alio dono creato dato, potest absolute, sine contradictione, 5 in actum meritorium. Et quocumque alio dato, sine Spiritu Sancto dato, contradictionem includit ipsum exire in actum meritorium. Et ideo nullum donum quantumcumque datum habet necessario et primo rationem caritatis sine qua nullus est carus et acceptus Deo, nisi solus Spiritus Sanctus.
- 10 Verumtamen, praeter istud donum, quod est Spiritus Sanctus, non vult negare Magister quod aliquid aliud datur quod est quidam habitus inclinans ad actum diligendi Deum. Illud tamen donum quodcumque non est necessario caritas qua aliquis est carus et acceptus Deo, quia si talis habitus quicumque daretur, 15 et non daretur Spiritus Sanctus, habens tale donum non esset carus Deo, et per consequens talis habitus non esset caritas.

[RESPONSIO AUCTORIS]

- Secundum praedicta patet ad quaestionem, quod caritas aliqua creata — qua tamen posita, non includit contradictionem 20 habentem non esse carum Deo ut sibi praeparetur vita aeterna — praesupponitur omni actui meritorio. Nec aliquis ¹ de facto actum

1 autem *om.* A || dicatur] aliquis *add.* F 2 vel] et EHZ 3 speciali] spirituali A, specialiter D || modo] dato vel *add.* HZ, *om.* D || Et illo donato² *om.* D || illo] isto F, dono *add.* E
4 nullo] nec A, non B || dato] donato D 6 in *om.* AG 7 ideo] illum ACG, ita DF ||
quantumcumque] quemcumque G || datum] creatum D || necessario] necessarium A 8 et
primo *om.* F 11 quod¹] quin FHZ, quam G || aliquid] ad E || datur] et *add.* E 12 ha-
bitus] actus A, aliquo modo *add.* D 13 donum] Deo A || quodcumque] quaecumque C,
quantumcumque D 14 quia] quod GHZ 15 daretur *om.* A 16 esset] est GHZ, sed
add. G 18 praedicta] praedictum G 20 sibi *om.* A 21 omni] tamen D || actui]
actum D, actu AG || meritorio] meritorium ut D

¹ Cf. Gualterus Chatton, *In I Sent.*, d. 17: « Et hic videtur Ockham dicere, dist. 17, q. 3, quod caritas creata de facto est ponenda, ita quod nullus de facto elicit actum meritorium sine tali caritate formaliter informante. Et

meritorium elicit sine tali caritate formaliter informante. Et hoc tenendum est propter auctoritates *Sanctorum*, quae hoc sonant. De ista materia magis patebit in libris *sequentibus*¹.

[INSTANTIAE CONTRA PRAEDICTA]

Tamen contra praedicta potest obici: primo, quia secundum⁵ praedicta caritas non magis esset Spiritus Sanctus quam creatura. Quia sicut caritas significat Spiritum Sanctum acceptantem et donatum, ita connotat creaturam acceptam et cui Spiritus Sanctus donatur. Igitur qua ratione caritas est Spiritus Sanctus, eadem ratione erit creatura cui datur Spiritus Sanctus.¹⁰

Praeterea, si non necessario requiritur caritas creata, ergo totaliter superflueret; sed nihil superfluum est in divinis actibus; ergo etc.

[RESPONSIO AUCTORIS AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico quod magis conceditur quod caritas¹⁵ est Spiritus Sanctus, quia nomen caritatis principaliter importat Spiritum Sanctum et in recto, creaturam autem magis in obliquo.

Ad secundum dico quod frequenter facit Deus mediantibus pluribus quod posset facere mediantibus paucioribus. Nec ideo male facit, quia eo ipso quod ipse vult, bene et iuste factum est.²⁰

2 quae] ad *add.* HZ 5 quia] quod HZ 6 esset] est D 8 ita] significat et
add. D || acceptam] acceptatam B, acceptabilem HZ || cui] tibi G 11 necessario] donatur
add. D || requiritur] requiratur D 12 superflueret] superfluum HZ || sed... actibus *om.* E
15 dico *om.* D || magis] magister E || conceditur] concedit E, *om.* D || quod² *om.* D 16 Sanctus]
quam creatura *add.* D || principaliter] praeotaliter A 17 autem *om.* F 19 pluribus...
mediantibus *om.* (*hom.*) G || posset] potest D 20 facit] fecit A || vult] facit D

hoc tenendum est, ut dicunt, propter auctoritates Sanctorum, quae hoc sonant » (cod. Floren. Nat. Conv. soppr. C. 5. 357, f. 141rb). ¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, II, q. 26 U; III, q. 5 et q. 12 BBB; IV, q. 3; dubitationes addititiae, dubitatio 1 et 2 E-G.

[AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

Per hoc patet ad primum principale, quod caritas est ponenda quia Deus sic ordinavit, non tamen quin posset facere contrarium.

[AD ARGUMENTUM IN CONTRARIUM]

- 5 Ad argumentum in contrarium patet quod caritas quae est Spiritus Sanctus necessario dividit inter filios regni et perditionis. Caritas autem creata dividit de facto, modo suo, non tamen necessario.

[QUAESTIO IV]

10

UTRUM CARITAS POSSIT AUGERI]

Secundo principaliter quaero de augmentatione caritatis, et primo quaero utrum caritas possit augeri.

Quod non:

- Quia motus est a contrario in contrarium secundum P h i-
15 l o s o p h u m, V *Physicorum* ¹. Igitur si caritas augetur, oportet quod sit transitus a contrario in contrarium. Sed contraria non possunt esse simul, ergo prima caritas corrumpitur. Consequens falsum, ergo antecedens.

- Praeterea, si caritas augetur, ergo caritas movetur. Consequens
20 falsum, ergo et antecedens. Consequentia patet, quia arguitur ab

2 principale] dico *add.* A || quod] quia BG 3 quia] quod BG || posset] possit BHZ
5 argumentum] secundum D || quod *om.* HZ 7 Caritas] creatura D || creata *om.* D 14 in]
ad A || secundum] per B 15 *Physicorum*] *Ethicorum* E || augetur] augetur EFZ 16 con-
trario] contradictorio D || in] ad A || contrarium] contradictorium D || non *om.* D 17 prima *om.*
HZ || Consequens] est *add.* DEHZ, *om.* A 18 falsum *om.* A || ergo] et *add.* DFZ || antece-
dens] etc. *add.* C 19 augetur] augetur Z || Consequens] est *add.* DEHZ 20 et *om.* BE

¹ Aristot., *Physica*, V, c. 2 (226b 2-3).

inferiori ad superius. Falsitas consequentis patet, quia si caritas moveretur, aliquid in se reciperet; sed caritas nihil recipit; ergo non movetur.

Praeterea, illud quod augetur est subiectum augmentationis; sed caritas non est subiectum augmentationis; ergo non augetur. ⁵

Praeterea, augmentatio et alteratio sunt motus distincti; sed motus distincti habent terminos distinctos, et caritas est terminus alterationis, ergo non est terminus augmentationis; et per consequens non augetur.

A d o p p o s i t u m:

¹⁰

Omnis forma suscipiens magis et minus augetur; sed caritas suscipit magis et minus; ergo etc.

[RESPONSIO AUCTORIS]

In ista quaestione omnes concordant in conclusione, concedendo quod caritas augetur, quamvis circa modum ponendi ¹⁵ augmentationem sunt diversae opiniones, sicut in quaestionibus sequentibus patebit ¹. Ideo concordando cum aliis quantum ad communem difficultatem realem, videndum est quantum ad logicam, quae propositiones in ista materia sunt recipiendae de virtute sermonis, et quae non. Et primo videndum est de ²⁰ ista 'forma suscipit magis et minus', secundo de ista 'forma augmentatur', tertio de ista 'forma habet latitudinem', quarto de ista 'subiectum formae augmentatur'.

1 caritas *om.* A 2 moveretur] movetur F || sed *om.* CEG || caritas *om.* D || nihil] vel A, in se *add.* D 5 est *om.* F 6-7 sunt... distincti *om.* D 6 sed] et GHZ 7 terminos] oppositos *add.* E || distinctos] probatio quia sunt motus distincti *add.* D || et] sed D 8 ergo *om.* A || est terminus *om.* A 11 suscipiens] susceptibilis HZ 14-15 concedendo] dicendo B, *om.* D 15 quamvis] licet E 16 sicut *om.* B 17 concordando] concordo EFG
21 forma¹... ista² *om.* (*hom.*) C || suscipit] recipit HZ || forma²] an *add.* A 23 augmentatur] augetur HZ

¹ Infra, d. 17, qq. 6 et 7.

Quantum ad p r i m u m ¹ dico quod aliquid suscipere magis et minus potest esse dupliciter: vel secundum receptionem realem, vel secundum quandam denominationem vel praedicationem. Primo modo forma non suscipit magis et minus, quia forma
 5 nihil recipit, sed magis in aliquo realiter recipitur. Secundo modo de virtute sermonis non est concedendum quod forma suscipit magis et minus, quia non conceditur quod una caritas est magis caritas, et sic de aliis formis. Sed conceditur quod forma suscipit magis et minus, quia una forma est maior forma et alia minor.
 10 Et tunc ista propositio 'forma suscipit magis et minus' est concedenda secundum quod est copulativa, et non secundum quod est de copulato praedicato ².

Aliter posset concedi, si posset esse actus signatus et subiectum posset supponere simpliciter, quia tunc aequivaleret isti 'de forma
 15 praedicatur magis et minus'. Et ista est vera si subiectum supponat simpliciter, cui corresponderent duo actus exerciti in quibus subiecta supponent personaliter, puta isti duo 'aliqua forma est maior', 'aliqua est minor', quae verificantur pro diversis significatis.

20 Circa s e c u n d u m ³ posset dici probabiliter quod haec

1 aliquid] aliquis C, aliquem D 2 esse] intelligi D 3 quandam] similitudinem
 add. HZ 5 aliquo] alio add. D 6 non del. E² || quod] aliqua add. A || forma] caritas D
 7-9 quia... minus om. (hom.) E 8 caritas] quam alia add. D 9 magis] maius HZ || forma¹ om. E || forma² om. DEF || et²] quam D || minor] quae forma add. D 10 magis] maius
 ACGHZ 12 praedicato] subiecto E 13 posset¹] potest D || posset²] potest D, om. A ||
 esse] esset A || signatus] vel significatus add. mg. F² 14 posset] potest D || quia tunc om. A ||
 aequivaleret] aequivalet D 15 magis] maius GHZ || subiectum] suppositum GH, sed corr. H²
 16 corresponderent] responderent GHZ || exerciti] exercitati Z || quibus] quo G 17 suppon-
 ent] supponunt DG || puta] pro forma scilicet HZ || isti] ista E 18 maior] et add. B || aliqua]
 forma add. DFG || quae] quia A 18-19 pro... significatis] per diversas significationes D || si-
 gnificatis ita Pad. Univ. 927, Z, H², significationibus codd. 20 secundum] ista A, secundam
 G || posset] potest D || haec om. A

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, III, q. 5 C-N.
 112 mus de Ockham, *Summa Logicae*, II, c. 37 (ed. cit., 355).
 p. 480, lin. 21-22.

² Cf. Guillel-
³ Cf. supra,

esset falsa de virtute sermonis 'forma augmentatur', quia nulla forma augmentatur. Quia illud quod augmentatur est primo minus et postea maius, sed nulla forma est primo minor et postea maior, quia si sic, aut ergo forma praecedens aut forma sequens. Non forma praecedens, quia illa non fit maior sed retinet ean- 5 dem quantitatem quam prius, quamvis unum totum compositum ex ista et alia sequente sit maius. Nec forma sequens est primo minor et postea maior, quia illa prius non erat, ergo non erat prius minor.

Si dicatur quod quamvis nulla forma particularis sit 10 primo maior et postea minor nec e converso, forma tamen in communi est primo minor et postea maior:

Contra: impossibile est aliquod praedicatum reale com- petere alicui communi nisi competat alicui particulari. Sed esse primo minus et postea maius est praedicatum reale, hoc est im- 15 portans praecise aliquid reale. Igitur non potest competere formae in communi nisi competat alicui formae particulari. Et sic posset dici quod de virtute sermonis haec est falsa 'forma augmentatur'.

Verumtamen quia manifestum est subiectum formae non augmentari, quia quando homo fit magis carus qui primo fuit 20 minus carus, manifestum est quod homo non augmentatur. Igitur si forma non augmentatur, sequitur quod nihil augmentatur. Ideo potest dici quod cum virtus sermonis sit ex communi usu loquentium et ex institutione primo imponentium, et omnes per istam 'forma augmentatur' volebant istam intelligere quod aliqua 25 forma in aliquo subiecto est minor et postea in eodem aliqua forma

1 esset] est DFG 1-2 quia... augmentatur¹ om. (hom.) CD 2 quod] est add. E
3 maius] magis AB 4 ergo] est add. B || forma¹ om. E 5 forma om. E || fit] fuit G
6 totum] ipsum E 7 ex ista om. E || maius] sed add. F || primo] prius D 10 forma] mi-
nor add. F 11 primo] prius HZ, om. BDFG || minor] maior F 14 alicui² om. D
14-17 Sed... alicui om. (hom.) E 14 esse om. B 15 primo om. C || est² om. F 15-16 hoc...
reale om. (hom.) A 16 aliquid] aliquod F || formae] formam C 17 in om. HZ || par-
ticulari om. E 18 est] esset A, simpliciter add. F 20 fit] potest C || qui] quamvis D ||
primo] prius EF || fuit] fuerat F 22 sequitur] manifestum est E 25 forma] formam
BEF || istam om. DE || quod] quia G 21 subiecto] primo add. A || forma om. A

est maior sine interruptione, — vel etiam si hoc sit possibile extra subiectum —, ista potest concedi sub isto intellectu ‘forma augmentatur’. Et sub isto intellectu intendo tractare quaestiones sequentes de augmentatione caritatis.

5 Circa tertium¹ dico quod haec est vera de virtute sermonis ‘forma habet in se latitudinem’, quia valet istam ‘forma habet in se plures partes distinctas realiter’.

Circa quartum² dico quod haec est simpliciter falsa ‘subiectum formae augmentatur’, quia nullum subiectum formae fit
10 maius, quamvis habeat maiorem formam quam prius.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad argumenta principalia. Ad primum³ concedo quod quando forma augmentatur, est ibi motus, — accipiendo motum large, secundum quod se extendit ad motum proprie dictum et
15 mutationem. Et quando dicitur quod motus est a contrario in contrarium, hoc debet intelligi secundum quod contrarietas se extendit ad contrarietatem proprie dictam et ad oppositionem inter privationem et habitum. Et sic est in proposito, quia est ibi transitus a carentia caritatis ad esse caritatis.

20 Ad secundum: nego primam consequentiam. Ad probationem dico quod ‘augmentari’, secundum quod nunc loquimur, non est per se inferius ad ‘moveri’, sed est quoddam disparatum.

Et si dicatur quod secundum Philosophum⁴ augmentatio est una species motus, ergo augmentari est inferius

1 si om. E || hoc om. EG 2 ista] ita DF 8 est om. A 9-10 fit maius] augmen-
tatur F 12 Ad1] ista add. D || Ad2 om. E || quod] quia E 14 et] ad add. EF 15 in]
ad A 17 extendit] se add. A 18 et habitum om. E || est om. A 19 carentia]
non-esse F, vel carentia add. interl. F2 20 nego om. A 21 augmentari] augeri F
23 quod trp. p. Philosophum A, om. C || secundum om. C 24 augmentari] augeri FG

¹ Cf. supra, p. 480, lin. 22. ² Supra, p. 480, lin. 22-23. ³ Su-
pra, p. 479, lin. 14. ⁴ Cf. Aristot., *Physica*, V, c. 2 (226a 31-32).

ad moveri, respondeo quod non est intentio Philosophi quod augmentatio — maxime formae de qua loquimur — sit per se species motus, sed quod necessario est cum motu, quia secundum eum impossibile est esse augmentationem nisi aliquid moveatur. Tamen secundum rei veritatem non includit contradictionem augmentationem esse sine motu, sicut si Deus augmentaret aliquam formam separatam ab omni subiecto, ibi esset augmentatio et tamen non esset ibi motus, quia nihil ibi mutaretur nec moveretur.

Ad tertium¹ dico quod accipiendo subiectum mutationis pro aliquo reali aliquid inhaerenter recipiente, non est verum quod illud quod augmentatur est subiectum augmentationis, sed illud in quo recipitur illud quod augmentatur est subiectum augmentationis.

Ad quartum² dico quod augmentatio de qua loquimur et alteratio non sunt motus distincti, quasi quaedam species secundum omnia sua intrinseca distinctae.

[QUAESTIO V

UTRUM CARITAS PRAEEXISTENS REMANEAT IN FINE AUGMENTATIONIS]

20

Secundo quaero — supposito quod caritas augmentetur — utrum caritas praeeexistens remaneat in fine augmentationis.

2 formae om. F 3 quod om. F 6 sicut rep. C, om. Z || si] enim add. Z 7 augmen-
taret] augetur F 8 et om. AF || ibi] actu (?) C 11 quod] quia A 12-13 quod...
illud om. (hom.) C || sed... augmentationis om. (hom.) E 12 augmentatur] augmentaretur F
13 quo] communi A || augmentatur] augetur A 17 omnia om. D 21 secundo om. Z ||
supposito] supponendo G

¹ Supra, p. 480, lin. 4. ² Supra, p. 480, lin. 6.

Quod non:

Quia, secundum Philosophum¹, generatio unius est corruptio alterius; sed in fine augmentationis caritatis aliquid est de novo genitum; ergo aliquid ibi corrumpitur, et non nisi caritas; ergo etc.

Praeterea, sicut est in motu locali, ita est in aliis motibus; sed in motu locali mobile continue est in alio et alio ubi, ergo et in augmentatione; igitur caritas ibi praecedens corrumpitur.

Ad oppositum:

Caritas non corrumpitur nisi per peccatum mortale; sed in augmentatione caritatis non intervenit peccatum mortale; ergo etc.

[OPINIO GODEFRIDI]

Ad quaestionem dicitur² quod in augmentatione caritatis caritas praecedens corrumpitur et alia nova sibi succedit, et ita dicitur esse universaliter in augmentatione cuiuscumque formae accidentalis.

Pro ista opinione arguitur sic: termini motus sunt impossibiles; sed istius augmentationis caritas praecedens est terminus a quo, et terminus ad quem est caritas sequens; igitur istae qualitates sunt impossibiles.

Si dicatur³ quod terminus a quo per se non est caritas

4 novo] exsistens *add.* A || ibi *om.* E 7 alio¹] aliquo C || ubi ergo] verbi gratia ADG
8 igitur] quia D 10 in *om.* A 10-11 sed... mortale *om.* (*hom.*) F 13 Ad] istam *add.* EF
15 esse *om.* E 17 Pro... opinione] secundum istam opinionem F 19 quo] est *add.* A
19-20 qualitates] caritates DFZ

¹ Aristot., *De gener. et corrup.*, I, t. 17 (318a 29-31); *Metaph.*, II, c. 1, t. 7 (994b 6-7). ² Godefridus de Fontibus, *Quodl.*, II, q. 10 et VI, q. 5 (ed. M. De Wulf - J. Hoffmans, *Les Philosophes Belges*, II, 145 et III, 123); sed hic Ockham videtur potius secutus fuisse expositionem Scoti, *Ordinatio*, I, d. 17, p. 2, q. 1, nn. 198-199 (ed. Vaticana, V, 234-235). ³ Cf. Godefridus de Fontibus, *Quodl.*, XIV, q. 5 (ed. J. Hoffmans, *Les Philosophes Belges*, V, 416).

praecedens, sed non-esse caritatis sequentis est per se terminus a quo, c o n t r a: alteratio est motus inter terminos positivos, quia est a subiecto in subiectum; ergo nulla privatio est per se terminus suus.

Praeterea, prior caritas per se pertinet ad motum augmentationis, et non per accidens; igitur vel est per se subiectum augmentationis, vel per se terminus ad quem, vel per se terminus a quo; et certum est quod non est subiectum nec terminus ad quem; igitur est per se terminus a quo.

Praeterea, impossibile est contraria esse simul; sed caritas maior et minor contrariantur, quia secundum P h i l o s o p h u m, V *Physicorum*¹, minus album et magis album contrariantur; igitur non possunt esse simul.

C o n f i r m a t u r, quia omnis forma nata est denominare suum subiectum, igitur si minor caritas et maior simul sint, istae duae caritates denominabunt idem subiectum, et per consequens idem subiectum dicetur minus carum propter minorem caritatem et magis carum propter maiorem caritatem.

Praeterea, pro ista opinione potest argui sic: sicut se habet augmentum in augmentatione quantitatis molis, ita se habet augmentum in augmentatione quantitatis virtutis vel formae; sed in tali augmentatione quantitas praecedens corrumpitur; ergo etc. Minorem probo, quia volo quod aër rarefiat; tunc quaero: aut quantitas praecedens manet aut corrumpitur. Si corrumpitur, habeo propositum. Si manet, aut ergo manet secundum se totam

2 quo] et... quo (lin. 8-9) add. hic, sed habent etiam infra HZ 3 ergo] quia A
5 per se om. F 12 magis] maius BF || album²] sibi add. CHZ || contrariantur] sunt contraria DF 15 sint] sunt BHZ 16 denominabunt] denominant D || idem] suum E
17 idem om. HZ || dicetur] dicitur F || minorem] maiorem A 18 et... caritatem om. (hom.) E
20 molis] mobilis FHZ 21 quantitatis] qualitatis HZ, sed corr. H² || virtutis del. H², om. EZ || vel del. H², om. Z 22 ergo om. G 24 manet] maneat C 24-25 habeo] habet G, habetur HZ

¹ Aristot., *Physica*, V, c. 2, t. 19 (226b 3-7); et Averroes, ibidem (ed. Iuntina IV, 102ra).

praecise in eodem subiecto quo prius, aut in alio. Si detur primum, quaero in quo recipitur quantitas adveniēns: aut in isto subiecto, aut in parte sui, aut in aliquo alio vel in nullo. Si in isto vel in parte eius, sequitur quod duae quantitates simul sunt
 5 in eodem subiecto, quod est impossibile. Si autem ista quantitas in nullo recipiatur, tunc esset separata. Si detur secundum, quod quantitas praecedens non manet secundum se totam praecise in eodem subiecto: igitur necessario migrat secundum se totam vel secundum aliquam partem sui a subiecto in subiectum.

10

[CONTRA OPINIONEM GODEFRIDI]

Contra istam opinionem arguo primo sic. In individuis eiusdem rationis non est ordo secundum perfectius et imperfectius nisi propter maiorem pluralitatem partium eiusdem quantitatis in uno quam in alio. Sed si forma praecedens corrumpetur, non esset
 15 maior pluralitas talium partium in forma sequente quam in forma praecedente. Igitur forma sequens non esset perfectior forma priori. Maior patet, quia quando aliqua sic se habent quod nihil intrinsecum uni est simillimum cuicumque intrinseco alteri, illa plus differunt quam numero. Sed si istud, quod nullam pluralitatem
 20 partium includit, sit perfectius alio, — quod etiam non includit aliquam pluralitatem partium —, nihil intrinsecum uni est simillimum alteri nec alicui intrinseco alteri, sicut nec ipsummet est sibi simillimum. Igitur ista plus differunt quam numero, et per consequens non sunt eiusdem speciei specialissimae.

25 Contra istam rationem est una instantia de anima Christi,

1 in¹] et G 3 parte] partes A || vel] aut DFHZ 4 isto] subiecto E || sunt] sint D
 5 subiecto om. D || ista] aliqua D 6 nullo] alio E || recipiatur] recipitur D || separata om. E ||
 secundum om. E 7 praecise om. D 11 arguo om. A || In om. G 12 et imperfectius
 om. E 14 esset] est GHZ 15 talium om. D || forma² om. A 17 patet quia om. G
 || sic] simul G 18 cuicumque om. E 19 istud] illud D || quod] quidem EG, om. B
 20 alio] eo (interl.) A² || etiam om. AE 21 partium om. A || est] esse A 22 nec² interl.
 F², om. E || est om. AC 23 ista om. A

quae secundum unum articulum ¹ est perfectior anima Iudae, sed de instantia patebit in tertio ².

Secundo arguo sic: quia si caritas praecedens corrumpetur, hoc esset propter repugnantiam unius caritatis cum alia; sed hoc non obstat, quia nulla est repugnantia caritatis ad caritatem, cum ⁵ sint eiusdem rationis.

Si dicatur quod quamvis non habeant repugnantiam formalem, tamen repugnat eis facere unum numero, sicut forma substantialis hominis et asini non habent repugnantiam formalem et tamen repugnat eis facere unum numero; idem patet de duabus ¹⁰

1 sed] et A	2 de] ista add. FZ, add. mg. H ²	3 sic om. A quia] quod G	4 cum
alia] ad aliam F sed hoc] adhuc E	7 habeant] habet HZ	8 sicut] sed A	8-10 si-
cut... numero om. (hom.) BDEHZ	10 et om. A		

¹ Articulus Parisius a Stephano Tempier condemnatus: « Quod incon-
veniens est ponere aliquos intellectus nobiliores aliis; quia cum ista diver-
sitas non possit esse a parte corporum, oportet quod sit a parte intelligentiarum;
et sic animae nobiles et ignobiles essent necessario diversarum specierum sicut
intelligentiae. — Error, quia sic anima Christi non esset nobilior anima Iude ». *Chartularium Universitatis Parisiensis* (ed. H. Denifle - A. Chatelain, I, p. 550).
Istum articulum allegat Gualterus Chatton pro se, *In I Sent.*, d. 17, q. 2, q. 2:
« Item, instantia de anima Christi et anima Iude videtur concludere. Nam
articulus Parisius dicit quod error est dicere quod anima Christi non sit no-
biliores. 'In substantia' et sic propositum, quia anima est indivisibilis, non ha-
bens tales partes. Vel propter nobiliora accidentia seu proprietates acciden-
tales, et hoc non, quia ad illum intellectum fuit illa conclusio condemnata,
sicut patet per verba articuli qui continet quod dicere quod una intelligentia
non sit perfectior alia nisi quia unitur corpori perfectiori etc. — Error, quia
tunc anima Christi non esset nobilior animae Iudae » (cod. Paris Nat. 15,887,
f. 48vb). ² Guillelmus de Ockham, *Sent.*, III, q. 6 C: « Quia anima
Christi est nobilior in puris naturalibus quam anima alicuius alterius, et
tamen non est augmentabilis per tales gradus ». Prolixius arguit Adam Wo-
deham, *I Sent.*, d. 17, q. 5, in favorem Guillelmi: « Respondet Ockham
[mg.: manu sua in margine reportationis meae] quod iste male intelligit
articulum. Quia articulus intendit condemnare istos qui posuerunt unam
animam non posse esse nobiliorem alia nisi propter maiorem perfectionem
corporis, vel nisi essent diversarum specierum, quod est error. Quia anima

animabus, quod non repugnant formaliter et tamen repugnat eis facere unam animam numero, ita diceretur in proposito:

Ista responsio non sufficit. Quia non repugnat duabus caritatibus facere unum numero, sicut nec aliis qualitatibus, sicut
 5 non repugnat duabus partibus albedinis facere unam albedinem numero, nec duobus caloribus facere unum calorem numero.

Si dicatur quod repugnat eis facere unum numero nisi distinguantur loco et subiecto, sicut est de diversis partibus albedinis et caloris:

10 Contra: non repugnat eis esse in loco eodem. Patet si duo alba sint in eodem loco. Nec repugnat eis facere unum. Igitur poterunt facere unum, quantumcumque sint in eodem subiecto primo.

Hoc confirmatur, quia si illud quod non facit unum
 15 cum alio potest esse simul cum eo, multo magis illud quod facit unum cum eo potest esse simul cum eo. Et ita non est repugnantia quod duae partes albedinis faciant unam albedinem numero, et tamen quod sint simul in eodem subiecto.

Si dicatur quod quamvis hoc possit fieri per divinam
 20 potentiam, non tamen potest naturaliter fieri, hoc non sufficit. Quia aliqua de se sunt compossibilia quorum utrumque

1 quod] et E || et tamen rep. G, om. E 4 unum] unam caritatem F || qualitatibus]
 caritatibus A || sicut] sed A 4-5 aliis... non om. E 5 non] nec D 7 repugnat] repu-
 gnant B 8 subiecto] supposito A || est om. G 10 eis rep. A, om. E 11 Nec] non A
 12 poterunt] potuerunt Z || sint] sunt B 14 illud] idem F, vel illud add. interl. F2
 15-16 multo... eo om. (hom.) E 16 non om. E 18 quod om. F 19 possit fieri om. A
 20 potest om. F || fieri om. C 21 Quia] quando add. (mg.) H2, add. Z, om. A

Christi, etiam quando separata, erat nobilior anima Iudae, et tamen non fuit unita nobiliori corpori, nec fuit alterius speciei. Sed non sequitur: 'Est nobilior, igitur sic est nobilior', sed est fallacia consequentis. Sequitur enim e converso: 'non sic'. Haec ille de verbo ad verbum... Nec additur 'in substantia', nec 'in materialibus', nec 'in accidentibus', immo 'simpliciter nihil apponitur' (cod. Vatic. Lat. 955, f. 161v). Cf. Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.* (ed. St. Bonaventure, N.Y., 1967) I, pp. 29*-30*, not. 2.

potest fieri ab agente creato. Et non apparet ratio nec experientia nec auctoritas Sacrae Scripturae illa non posse fieri simul per naturam. [Igitur] non est hoc negandum a natura, maxime si ad contrariam positionem sequantur multae difficultates et inconvenientia. Sed ita est in proposito, ergo, etc.

5

[ARGUMENTA SCOTI CONTRA OPINIONEM GODEFRIDI]

Aliter arguit Doctor Subtilis¹ et bene, quia actus virtutis augmentat habitum virtutis. Aut igitur habitus virtutis praecedens manet et habetur propositum, aut non manet et tunc ille actus non esset aliquo modo ab habitu, quia nec ab habitu praecedente, cum non maneat quando est actus, nec ab habitu sequente, quia ille generatur ex actu.

Praeterea², decimus actus augmentans habitum poterit esse imperfectior primo actu et secundo, igitur non potest habere perfectiorem effectum, et per consequens totus habitus sequens decimum actum non erit totaliter ab illo decimo actu, ergo oportet quod aliquid praefuerit.

Tertio sic³: Calidum remittens frigidum, prius remittit frigidum quam totaliter corrumpat frigidum. « Si in ista remissione generatur novum individuum frigidi, quaero: a quo generante? Si non fugiatur ad agens universale (quae fuga est irrationalis), non potest assignari aliquod particulare generans huius individui, quia calidum remittens frigidum non potest per se aliquod indi-

1 ratio om. E 3 naturam] hoc add. E || a natura om. D 7 quia] quod HZ
8 virtutis² om. F || Aut om. D 9 habetur] habeo A || et² om. HZ 10 ille om. G || ab² om. B
11 non trp. p. quando G, om. A 14 actu] habitu HZ, om. E 15 totus] undecimus E
16 actum om. A 17 praefuerit] praefuerat HZ 18-19 prius... frigidum¹ om. (hom.) G
19 totaliter om. F || Si] sed F 21 irrationalis] irrationabilis B, Scot. 22 particulare]
agens add. F || huius individui] hoc individuum F 23 calidum] aliquando G

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 17, p. 2, q. 1, n. 205 (ed. Vaticana, V, 237s.).

² Ibidem, n. 208 (V, 239s.). ³ Ibidem, n. 212 (V, 243).

viduum frigidi generare; ergo nec illud remissum, si sit novum individuum ».

Potest ista ratio confirmari, etiam si fugiatur ad agens universale, quia agens universale agit secundum exigentiam agentis particularis. Igitur cum hic sit agens particulare quod praecise
5 natum est causare calorem, corpus caeleste cum isto calore causabit calorem et nullo modo frigiditatem.

Alias rationes istius Subtilis Doctoris non reputo ita efficaces, sed aliquas reputo non concludere.

10

[OPINIO AUCTORIS]

Ideo ad istam quaestionem dico quod universaliter in augmentatione cuiuslibet formae accidentalis, scilicet qualitatis, forma praecedens non corrumpitur sed manet. Si enim corrumpetur forma praecedens, sequerentur multa inconvenientia et multae
15 difficultates quae non sunt concedendae nisi appareat nimia necessitas.

Sequitur enim primo quod infinitae formae — quarum nulla est pars alterius — fuissent actu factae et pertransitae, quia non est dare certum numerum formarum corruptarum et de novo
20 generatarum, sicut nec certum numerum instantium.

Secundo sequeretur quod esset dare ultimum rei permanentis in esse¹. Quia accipio unam formam corruptam in illo motu. Illa fuit, certum est; et non in tempore, ergo in aliquo instanti. Et non nisi in uno, quia si fuisset in pluribus, aliquando fuisset

1 illud om. D 3 Potest] tamen add. F 5 particulare] naturale D 6 cum] in
D || calore om. D 9 ita] sic D || sed] immo Z || aliquas] alias D 12 cuiuslibet] cuiuscum-
que E 14 forma praecedens om. C || multa om. C 15 appareat] apparet DF, appareret
BG, interl. F² 17 enim om. A || nulla] una A 18 actu om. D || actu factae] actualiter H ||
et om. HZ 19 est] esset D || formarum om. A 20 generatarum] productarum E
21 sequeretur] sequitur A 22 illo] suo HZ 23 fuit] corrupta add. (interl.) A²

¹ Resp. Aristot., *Physica*, VIII, c. 8, t. 69 (263b 20-21); cf. Guillelmus de Ockham, *Summa Logicae*, p. II, c. 22 (ed. cit., 325, nota 4).

cum alia forma eiusdem rationis, et haberetur intentum. Igitur
 praecise in illo instanti fuit, et ita illud instans fuit ultimum et
 primum sui esse. Ex quo sequitur quod naturaliter potest fieri
 quod aliqua res permanens tantum duret per instans. Ex quo se-
 quitur ultra quod Deus potest facere infinita in actu simul, quod ⁵
 reputatur inconueniens apud opinantes secundum primam opi-
 nionem. Consequentia patet, quia omnem rem causatam ab
 agente creato potest Deus conservare durante actione creaturae.
 Igitur posset Deus omnem illam formam causatam ab augmen-
 tante illam formam conservare, non cessante actione creaturae. ¹⁰
 Sed illae sunt infinitae per te. Igitur posset Deus conservare res
 infinitas in actu et per consequens causare. — Ista rationes non
 valent contra infinitatem partium in continuo, quia ibi partes
 illae non sunt secundum se totas distinctae sicut ponitur in pro-
 posito. ¹⁵

Aliud inconueniens sequitur, quod unum contrariorum erit per
 se causa alterius, sicut quando calor remittit frigus, ibi calor erit
 per se causa frigoris sequentis.

[CONTRA RATIONES GODEFRIDI]

Ad primam rationem ¹ pro priori opinione dico quod ter- ²⁰
 mini motus per se sunt impossibiles. Sed caritas praecedens et
 sequens non sunt per se termini motus, sed esse et non-esse for-
 mae. Ad probationem dico quod est ab affirmato ad affirmatum,

1 alia forma] aliis F, vel alia forma *add. interl.* F2 2 illud] idem A, sicut E 3 pri-
 mum] in *add.* A || sequitur] sequeretur AB 3-4 Ex... instans *om.* (hom.) E 5 ultra *om.*
 D || quod²] et D 7 rem *om.* E || causatam] creatam EHZ 8 creato] causato D
 9 causatam] creatam E, *om.* HZ 9-10 augmentante] agente C 10 conservare] creare E
 || creaturae *om.* AB 11 te] se G 12 causare] creare EF 13 infinitatem] infinitates A
 14 secundum *om.* C || ponitur] patet F 17 calor²] et *add.* A 20 pro... opinione] opi-
 nionis primae F || opinione *om.* B 22 per se *om.* F || esse²] et *add.* E 23 probationem]
 propositionem A || affirmato] abstracto G, positivo HZ, affirmativo F, *sed corr.* F2 || affirmatum]
 positivum HZ

¹ Supra, p. 485, lin. 17.

non sicut a per se termino, sed sicut ab aliquo necessario requisito sine quo non posset esse motus. Qui motus, secundum quod distinguitur a mutatione, non potest esse sine pluribus positivis praeter ipsum subiectum recipiens illa positiva.

5 Ad aliud ¹ dico quod prior caritas per se pertinet ad augmentationem caritatis, non sicut per se terminus nec sicut per se subiectum, sed sicut aliquid coexistens cum termino a quo et faciens per se unum cum termino ad quem. Et ita illa divisio est sufficiens.

10 Ad aliud ², quod de virtute sermonis minus album et maius album non sunt contraria, nec etiam minor caritas et maior caritas sunt contraria. Sed Philosophus vult quod ista nomina importent contraria, extendendo nomen contrarietatis. Et ideo impossibile est quod ista duo simul de eodem verificentur, 15 sicut impossibile est quod aliquid simul sit magis album et minus album. Quia per hoc quod dico 'minus album' excluditur maior albedo. Unde aliquod esse minus album duo dicit, scilicet habere minorem albedinem et non maiorem.

Per hoc patet ad confirmationem ³, quia minor albedo nata 20 est denominare suum subiectum quando maior est nata denominare. Sed non sic dicendo 'hoc est minus album', sed sic dicendo 'hoc est tali albedine album', et illud est verum.

Ad aliud argumentum ⁴ de augmentatione quantitatis molis, si teneretur quod quantitas non dicit aliam rem absolutam,

2 posset] possit HZ	3 distinguitur] dicitur F	4 praeter] principaliter AE	5 dico
om. E	6 terminus] subiectum HZ se ² om. A	6-7 subiectum] ipsum G, terminus HZ	
7 sicut] aliud A	8 cum om. A ita om. HZ	10 aliud] dico add. HZ maius] magis CGHZ	
12 Sed] scilicet G	14 eodem] eo E	15 simul om. E magis] maius BF	16 Quia
om. C dico] dicitur F	17 esse] est G	18 non trp. p. maiorem B, om. E	19 patet
om. F quia] quod HZ	20-21 suum... denominare ² mg. F ² , om. (hom.) DEF	20 sub-	
iectum] contrarium HZ	22 est ¹ om. A illud] idem F	23 molis] mobilis HZ, mor-	
alis (?) G	24 teneretur] tenetur CZ, tenentur D quantitas] album A rem] albam add. A		

¹ Supra, p. 486, lin. 5. ² Supra, p. 486, lin. 10. ³ Supra, p. 486, lin. 14. ⁴ Supra, p. 486, lin. 19.

distinctam realiter a substantia et qualitate, posset leviter dici quod tunc non est ibi augmentatio per generationem novae rei absolutae, — sicut est in augmentatione qualitatis —, sed per maiorem coexistentiam eiusdem rei absolutae cum maiori loco, si sit in loco, et ita non est simile. Sed tenendo quod quantitas sit alia 5 res, sicut tenetur communiter, est difficilius respondere. Sed de hoc patebit in quarto libro ¹.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale ² dico quod ista propositio 'generatio unius est corruptio alterius', non est universaliter vera, nec in 10 generatione substantiali nec accidentali. Non in generatione substantiali, si in eodem composito sint plures formae substantiales et una prius tempore inducatur quam alia. In generatione etiam accidentali non est universaliter vera, sicut patet quando aër illuminatur, nihil ibi expellitur. Similiter quando intellectus intelli- 15 git et voluntas vult, non oportet aliquid corrumpi. Ideo dico quod propositio Philosophi est intelligenda in generatione substantiali quando aliquod individuum secundum omnem formam suam substantialem generatur, quia tunc naturaliter oportet formam aliquam aliam substantialem corrumpi. Similiter, in gene- 20 ratione accidentali est vera quando unum contrariorum inducitur per abiectionem alterius contrarii. Sed in augmentatione non est vera, quia tunc semper manet praecedens.

1 distinctam om. HZ || realiter] realem HZ 2 rei om. C 4 coexistentiam] existentiam E 5 sit] est B 6 res] absoluta add. A 7 in... libro om. E 9 primum om. A 10 non] nec D 11 nec] in generatione add. AE || Non] nec G 12 si] sed D
13 tempore om. HZ || inducatur] introducatur HZ || etiam] autem F 15 ibi om. FGHZ
15-16 intelligit om. E 16 non... corrumpi] nihil ibi corrumpitur A || aliquid] ibi add. F
17 Philosophi] praedicta HZ 17-18 substantiali] accidentali C 18 quando] connotando C || aliquid] aliquid D || omnem] aliquam B, sed corr. mg. B2, om. A 19 tunc] et A || naturaliter] universaliter E 20 aliam om. ADE || substantialem om. AF 21 inducitur om. G
23 tunc om. A

¹ Guillelmus de Ockham, *Sent.*, IV, q. 4 G, L. ² Supra, p. 485, lin. 2.

Ad aliud ¹ dico quod non est simile de motu locali et aliis motibus, quia in motu locali naturaliter non est acquisitio sine deperditione, sed in augmentatione est acquisitio sine omni deperditione. Tamen dico quod de potentia Dei absoluta possit esse
 5 motus localis si nullus locus deperderetur, sed tantum locus acquireretur. Et tunc nihil deperderetur, sicut in augmentatione formae.

[QUAESTIO VI

UTRUM IN AUGMENTATIONE CARITATIS ALIQUID REALITER
DIFFERENS A PRIORI SIBI ADVENIAT]

10 Tertio quaero utrum in augmentatione caritatis aliquid realiter differens a priori sibi adveniat.

Q u o d n o n :

Quia si sibi aliquid adveniret, sequens esset compositus quam praecedens, quia maiorem pluralitatem includeret. Consequens
 15 falsum, quia quanto aliquid est simplicius tanto est perfectius. Igitur si caritas praecedens esset simplicior, esset perfectior.

Praeterea, secundum auctorem *Sex principiorum* ², forma est in simplici et invariabili essentia consistens; ergo nullo modo est composita, et per consequens priori caritati nihil realiter differens
 20 advenit.

1 quod] quia A 2 naturaliter] similiter D 3 deperditione¹] perditione G 3-4 sed...
 deperditione om. (hom.) AB 4 de potentia om. A || possit] posset DEF 5 nullus] nihil D ||
 locus¹ om. ACDG || deperderetur] deperdentur G || tantum] tamen D 6 deperderetur] est
 perdere F, deperdentur G 10 Tertio quaero om. C 14 Consequens] est add. HZ
 15 aliquid] quid D, om. E 16 esset²] igitur A, esse B 17 Praeterea] sed add. D || aucto-
 rem] auctoritatem B 18 et] in add. F, om. HZ || essentia] esse HZ || nullo om. G || est] esset A
 19 differens om. A

¹ Suprà, p. 485, lin. 6. ² *Liber de Sex principiis*, c. 1, n. 1: « Forma est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia consistens » (ed. L. Minio-Paluello et B. Dod, *Aristoteles Latinus*, I 6-7, Paris 1966, p. 35).

A d o p p o s i t u m :

Impossibile est aliquam formam in aliquo subiecto augmentari nisi illud subiectum mutetur. Igitur quando caritas augmentatur in homine, oportet quod homo mutetur. Igitur vel aliquid novum recipit quod prius non habuit, vel aliquid perdit quod prius habuit. Sed non perdit aliquid quod prius habuit. Igitur aliquid novum recipit quod prius non habuit, et per consequens primae caritati aliquid realiter differens advenit de novo.

Ad istam quaestionem est una opinio¹ quod quaelibet forma quando augmentatur, non unitur alicui de novo realiter differenti, sed depuratur et separatur a suo contrario magis quam prius, et hoc est eam intendi vel augmentari. Pro ista opinione videntur esse aliquae auctoritates.

Prima est Philosophi, II *Topicorum*², ubi vult quod illud est albius quod est nigro impermixtius. Igitur aliquid esse albius est minus permisceri cum nigro.

Praeterea, in *Praedicamentis*³ attribuit susceptionem magis et minus praecise illis qui habet contrarietatem. Unde ante illam proprietatem de susceptione magis est minus praemittit proprietatem de 'habere contrarium'. Igitur videtur, secundum eum, quod nihil suscipit magis et minus nisi quod minus permiscetur cum suo contrario.

Praeterea, secundum Philosophum et Commentatorem, X *Metaphysicae*⁴, medium componitur ex extremis.

3 caritas] qualitas A 3-4 augmentatur] augetur D 4 vel om. E 6-7 Sed... habuit om. (hom.) E 8 caritati] qualitati A || aliquid] aliquod G 10 augmentatur] augetur F 11 et separatur om. A 12 augmentari] augeri F 14 est om. F 17 attribuit] tribuit E, Philosophus add. F 18 ante om. A 21 et minus om. Z || nisi om. G || quod] magis et add. F, om. A

¹ Haec opinio recitatur et refutatur a Petro Aureoli, *Sent.*, I, d. 17, p. 2, a. 1 (ed. Romae 1596, 429b et 435a). ² Aristot., *Topica*, III, cap. 5 (119a 27-28). ³ Aristot., *Praedicamenta*, cap. 8 (10b 9 - 11a 14). ⁴ Aristot., *Metaph.*, X, c. 7 (1057a 30-31 et b 2-3); Averroes, ibidem, tt. 22 et 23 (ed. Iuntina, f. 126vb et f. 127rb-va).

Igitur non est inconueniens extrema contraria simul concurrere in eodem. Et per consequens per talem accessum intenditur.

Contra: aliquid suscipit magis et minus quod non habet contrarium. Patet de lumine. Igitur minus permiscere cum suo
 5 contrario non est ipsum intendi. Et hoc idem patet, quia per actum sciendi et per actum virtutis generatur et augmentatur habitus intellectualis et virtuosus, et tamen nihil est ibi contrarium. Quia quaero: a quo causaretur? Non ab actu sciendi nec ab actu virtutis manifestum est, nec ab actu erroris nec ab actu
 10 vitioso, quia nullus est ibi. Aliter enim non posset aliquis esse bonus moraliter nisi primo esset vitiosus, immo simul adquiret utrumque habitum, quod est impossibile.

Praeterea ex ista opinione sequitur quod numquam aliqua forma augmentatur nisi etiam forma contraria augmentetur. Pro-
 15 batio: quia volo quod calor augmentatur; tunc secundum istam opinionem calorem augmentari est ipsum minus permisceri cum frigore. Sed sequitur: calor minus permiscetur cum frigore, ergo frigus minus permiscetur cum calore, ergo frigus augmentatur, si nihil aliud sit formam augmentari nisi minus permisceri cum
 20 suo contrario. Igitur a primo ad ultimum sequitur: calor augmentatur, ergo frigus augmentatur.

Si dicatur quod frigus minus permiscetur cum calore, quia frigus est minus et calor est maior, et ideo calor augmentatur et non frigus: haec responsio concedit propositum
 25 quod non est idem formam augmentari et minus permisceri cum suo contrario. Sed sive magis permisceatur sive minus, illa forma

1 contraria *om.* HZ 2 per² *om.* E 3 quod] et tamen F 4 permiscere] permisceri (?) F 5 ipsum *om.* F || idem *interl.* F², *om.* E 6 virtutis] veritatis BGHZ || et² augmentatur *om.* E 9 manifestum est *om.* B 9-10 actu vitioso] aliquo vitio D 10 nullus] nihil D 12 utrumque] utrum G 13 sequitur] sequeretur AZ 14-15 nisi... augmentatur *om.* (*hom.*) E || Probatio... augmentatur *om.* (*hom.*) C 15 augmentatur] augmente-
 tur HZ 16 ipsum *om.* F 17 minus *interl.* F², *om.* A 18 ergo *om.* C 20 a] de HZ || sequitur] sequetur A 22 Si] sed *praem.* D 23 minus] minor C || et² *om.* AE || ideo calor² *om.* E 24 frigus] contra *add.* F || haec *om.* HZ || concedit] concessum AB, contra (?) *add.* E 26 permisceatur *om.* G || illa *om.* A

augmentatur quae est maior et illa minuitur quae est minor. Igitur permixtio cum suo contrario totaliter accidit augmentationi formae.

Praeterea, si augmentari non est aliud quam minus permisceri cum suo contrario, igitur non est vera augmentatio sed secundum 5
apparentiam tantum, quia in rei veritate non est maior forma quam prius. Sed secundum istam opinionem apparet maior propter absentiam sui contrarii, quod quando est absens non impedit apparentiam ipsius.

[OPINIO THOMAE AQUINATIS]

10

Alia est opinio aliquorum dicentium quod aliquae formae augmentantur per veram additionem et aliquae non. Secundo dicunt quod caritas non augmentatur per additionem.

Primum declarant sic ¹: « Augmentum et diminutio in formis quae intenduntur et remittuntur, accidit uno modo non ex 15
parte ipsius formae secundum se consideratae, sed ex diversa participatione subiecti, et tunc non fit augmentatio per additionem formae ad formam. Quia si esset talis additio, hoc non esset nisi vel ex parte ipsius formae vel ex parte ipsius subiecti. Non ex parte formae, quia talis additio vel subtractio variat speciem. Si 20
ex parte subiecti, hoc non potest esse nisi vel quia aliqua pars subiecti recipit formam quam prius non habebat, vel quia aliud aliquod subiectum additur participans eandem formam ». Et patet quod neutrum potest dici.

1 minuitur] diminuitur A 4 augmentari] augeri F || quam] quod B 7 opinionem] propositionem E || maior] minor G 8 quod] quia EF, et HZ || quando] non C 12 aliquae] quaedam A, aliae B || Secundo] ideo HZ 14 sic] si add. HZ 15 accidit] accipitur F
17 tunc] sic HZ 18 non om. E || nisi om. E 19 subiecti] sed add. BF² 20 parte] ipsius add. F || vel subtractio om. F 21 subiecti om. A || vel om. AE 22 recipit] accipit A
22-23 quam... formam om. (hom.) E 24 dici] dari D

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I-2, q. 52, a. 2 Resp.

Alio modo accidit augmentatio ¹, « quia quaedam accidentia augmentantur secundum se ipsa, et in illis potest fieri additio. Augetur enim motus per hoc quod aliquid ei additur, vel secundum tempus in quo est, vel secundum viam per quam est, et
 5 tamen manet eadem species propter unitatem termini. Augetur etiam nihilominus motus per intensionem secundum participationem subiecti, in quantum scilicet idem motus potest magis vel minus expedite aut prompte fieri. Similiter etiam scientia potest augeri secundum se ipsam per additionem, cum aliquis plures
 10 conclusiones geometriae addiscit, augetur in eo habitus eiusdem scientiae secundum speciem. Augetur nihilominus scientia in aliquo secundum participationem subiecti per intensionem, prout scilicet expeditius et clarius unus homo se habet alio in eisdem conclusionibus considerandis »,

15 Secundum declarant specialiter de caritate ², quod una caritas non additur alteri, quia si sic, una distingueretur ab alia. Sed hoc est impossibile, quia non distinguitur secundum speciem, quia illa est penes obiecta, sed utriusque caritatis est idem obiectum. Nec distinguitur secundum numerum, quia distinctio numeralis
 20 in formis non est nisi penes distinctionem subiectorum, sed idem numero est subiectum utriusque. Ex ista ratione patet manifeste quod, secundum istum, nullo modo est additio formae ad formam in augmentatione caritatis.

1 accidit] accipitur F || quaedam] quae A 2 in] ita F, om. A 4 per] in F || et om. F
 5 tamen] ita HZ || manet] ibi add. HZ || termini] non E 7 potest] vel add. E 8 aut] vel
 AF || etiam] autem A, et HZ, om. F 9 per om. A || cum] talis (?) E 10 geometriae] geo-
 metricas E || eiusdem] illius A 11 secundum] per HZ 15 specialiter... caritate om. F ||
 quod] quia EHZ, om. F 18 illa] prima D || penes] diversa add. (mg.) F2 || obiecta] opposita Z,
 diversa add. D || caritatis] caritas Z, unum et add. A 19 Nec] non E || distinguitur]
 distinguuntur HZ 20 penes] secundum HZ || subiectorum] numero add. E 21 su-
 biectum del. F2

¹ Ibidem.
 Resp.

² Thomas Aquinas, *Summa theol.*, II-2, q. 24, a. 5

[CONTRA OPINIONEM THOMAE]

Contra istam opinionem: videtur sibi ipsi contradicere. Quia per idem argumentum per quod probat caritatem non augmentari per additionem, probo nullam aliam formam augmentari per additionem. Quia si scientia addatur scientiae, sicut ipse ponit, 5 igitur scientia addita distinguitur ab illa cui additur. Aut igitur distinguitur ab ea secundum speciem, et tunc non est augmentatio, — nec ipse hoc ponit quod distinguatur specie. Aut numeraliter, sed hoc est impossibile, quia distinctio numeralis formae, secundum eum ¹, non est nisi per distinctionem subiecti; sed sub- 10 iectum hic est unum et idem; ergo etc.

Hoc confirmatur, quia secundum eum, ubi prius, ubi loquitur de habitibus, dicit ² quod « distinctio in formis est duplex: una quidem secundum speciem, alia autem secundum numerum. Distinctio quidem secundum speciem in habitibus est secundum 15 diversitatem obiectorum, distinctio vero secundum numerum est secundum distinctionem subiecti ».

Ex isto arguo sic. Si scientia addita distinguitur a scientia cui additur, aut ergo distinguitur secundum diversitatem obiectorum, et per consequens specie, et per consequens non esset augmen- 20 tatio. Aut distinguitur secundum distinctionem subiecti, et tunc una mens rationalis adderetur alteri, quod est impossibile. — Praeterea, non est maior ratio quod una forma augmentetur per additionem quam alia. Igitur vel quaelibet augmentabitur per additionem vel nulla; sed non nulla, ergo quaelibet. 25

4-5 probo... additionem] potest probari quod scientia non augetur (mg.) B² 5 ponit] dicit HZ 6 igitur² om. HZ 7 et om. A 9 sed] et D 10 subiecti] obiecti G 11 hic] hoc HZ 12 quia om. A || ubi¹] alibi D, om. EHZ 13 una] quaedam HZ 14 quidem] enim est HZ, om. AD || autem om. EHZ 16 diversitatem] distinctionem HZ 17 secundum] per E, om. D || distinctionem] distinctio D 18 isto om. C || a scientia] ab illa A 19 aut om. E || ergo om. D || obiectorum] subiectorum HZ 20 et¹... specie om. (hom.) E || per consequens... per consequens] sic... sic C || non om. HZ 21 tunc] sic A 23 quod] qua A || forma om. A 24 Igitur om. E || quaelibet] quaecumque G 24-25 per additionem om. A

¹ Supra, p. 499, lin. 19-20.

² Summa theol., II-2, q. 24, a. 5.

Ad istud dicitur quod non est simile de omni forma. Propter quod dicitur ¹ quod « illud secundum quod sortitur aliquid speciem, oportet esse fixum et stans et quasi indivisibile. Quaecumque enim ad illud attingunt, sub specie continentur; ⁵ quaecumque autem recedunt ab illo, vel in plus vel in minus, pertinent ad aliam speciem, vel perfectiorem vel imperfectiorem. Unde Philosophus dicit, VIII *Metaphysicae* ², quod species rerum sunt sicut numeri, in quibus additio vel diminutio variat speciem. Si igitur aliqua forma vel quaecumque res, secundum se ¹⁰ ipsam vel aliquid sui, sortiatur rationem speciei, necesse est quod secundum se considerata habeat determinatam rationem, quae neque in plus excedere, neque in minus deficere possit. Et huiusmodi sunt qualitates quae non dicuntur in ordine ad aliud ».

« Alia ³ sunt quae recipiunt speciem ex aliquo ad quod ordinantur, et illa possunt secundum se ipsa diversificari in plus vel ¹⁵ in minus, et nihilominus sunt eadem specie propter unitatem eius ad quod ordinantur, sicut est de motu et sanitate ».

Contra: quando dicitur quod aliquid sortitur speciem secundum se vel aliquid sui, et aliquid in ordine ad aliud, aut intelligit quod sortitur speciem ab illo intrinsece vel extrinsece. Si ²⁰ primo modo, sic quaelibet res sortitur speciem secundum se ipsam, non secundum aliquid sui. Si extrinsece, sic nulla res sortitur

4 enim om. G || attingunt] contingunt E 5 in¹ om. F || in² om. FHZ 6 speciem om. G || vel¹ om. E 8 rerum] tunc D || sunt om. C || quibus] quorum D 9 Si igitur] sicut A || se om. C 11 se om. D || considerata] constitutam E || determinatam... quae] determinatum illud quod E 13 sunt] aliter D || qualitates] quantitates E 14 recipiunt] secundum add. E || ex] ab F 15 ipsa om. E || vel] aut F 16 in om. C || specie om. A 17 ordinantur] ipsa add. E 18 Contra om. A || quando om. G 19 vel] secundum add. E || aliquid¹ om. E || sui et aliquid² om. (hom.) D || aut] igitur B 19-20 intelligit] intelligitur G 20 illo] eo A 21 sortitur] semper add. E 22 non... extrinsece] vel aliquid sui intrinsecum et non secundum aliquid extrinsece. Si secundo modo HZ

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I-2, q. 52, a. 1 Resp. ² Aristot., *Metaph.*, VIII, c. 3, t. 10 (1043b 32-34). ³ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I-2, q. 52, a. 1 Resp.

speciem secundum aliquid sui, quia non est aliqua res creata quin ab aliquo dependeat et ad aliquid ordinetur.

Praeterea, tanta est distinctio inter scientiam et obiectum, quanta est inter aliquam qualitatem et suam causam. Igitur non plus sortitur scientia speciem ab obiecto quam qualitas a sua causa 5 extrinseca.

Confirmatur, quia scientia minus dependet ab obiecto quam albedo a sua causa, igitur minus sortitur speciem ab obiecto suo. Antecedens patet, quia obiectum scientiae frequenter est ens rationis, vel non ens reale, sicut saltem scientia de rosa non-exsistente. Igitur illud obiectum non est causa ipsius, et per consequens scientia non dependet ab eo realiter. 10

Confirmatur, quia notitia simplex non sic specificatur a suo obiecto, tum quia potest esse sine eo, tum quia de eodem subiecto incomplexo possunt esse distinctae notitiae secundum speciem, sicut probatum est *p r i u s*¹. 15

Praeterea, quando aliqua sic se habent quod utrumque est secundum se in specie sua, non plus unum sortitur speciem ab aliquo totaliter extrinseco quam aliud. Sed scientia est per se in specie, sicut albedo et obiectum est sibi totaliter extrinsecum, sicut 20 subiectum albedinis est extrinsecum albedini. Igitur non plus scientia sortitur speciem suam ab obiecto quam albedo a suo subiecto vel ab aliqua causa extrinseca.

S i d i c a t u r quod scientia non est per se in specie sicut nec motus, *h o c e s t* manifeste *f a l s u m*. Quia quandocumque 25

2 aliquo] aliqua D || ordinetur] ordinatur BCFHZ 3 scientiam] formam A 4 qualitatem] quidditatem E 5 scientia] suam E 8 suo] ad *add.* D 9 scientiae] suum D || est ens *om.* A 10 non¹] est *add.* DEHZ || scientia] scientiae A || rosa non² *om.* E 11 non *om.* A 12 realiter] totaliter HZ 13 sic *om.* A || a] cum D 14 tum² *om.* D 15 incomplexo *om.* HZ 18 sua] scilicet *add.* HZ 19 aliquo] obiecto F 21 albedinis] album H, albi Z || albedini] album A, *om.* E || non *om.* G 22 ab obiecto *om.* E 23 ab *om.* E || extrinseca] intrinseca E 24 in *om.* G || specie] genere F, *om.* G 25 nec *om.* G || hoc *om.* HZ

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 2 (ed. cit., II, 69s.).

- aliqua vera res non est per se in specie, oportet quod sit in specie per reductionem. Sed quidquid est in genere per reductionem, est intrinsecum alicui existenti per se in genere, sine quo illud per se existens in genere esse non potest. Igitur cum scientia sit
- 5 vera res, si non sit per se in genere vel specie sed per reductionem, oportet quod sit intrinseca alicui quod non posset esse sine scientia; quod patet inductive esse falsum. Et eodem modo potest argui de motu, si sit una res totaliter alia a termino motus et e converso.
- 10 Confirmatur ista ratio, quia quando sunt aliquae res realiter distinctae quarum utraque potest indifferenter esse sine alia, non est maior ratio quod una sit per se in genere quam alia, nisi illa alia propter aliquid aliud sit per reductionem in genere. Sed sic se habent scientia et obiectum, ergo etc.
- 15 Ex istis patet quod inconvenienter est dictum quod aliquid sortitur speciem secundum se vel aliquid sui, et aliquid sortitur speciem ab alio. Ex eodem patet quod est male dictum quod propter praedictam dissimilitudinem quod aliquid augmentatur per additionem et aliquid non.
- 20 Praeterea, quod ibi ¹ accipit quod scientia augetur per additionem et non caritas, quia scilicet scientia augmentatur per hoc quod est plurium conclusionum, hoc improbatum est prius ², ubi probatum est quod scita una conclusione, si postea discatur

1 vera] una Z 2 genere] specie EHZ 3 intrinsecum] extrinsecum A || genere] specie (*in ras.*) H², specie Z || illud *om.* E 4 genere] specie EZ, specie (*in ras.*) H² 5 vera] una Z || res] et *add.* HZ || si] cum E || vel] et A, in *add.* EZ || sed] non *add.* A, *om.* D 6 sine *om.* A 7 esse] est G, *om.* D || falsum *om.* CD || Et *om.* D 10 quando *om.* D 12 est] in aliquo *add.* D || quod] quare HZ || in genere *om.* E || illa *om.* HZ 15 inconvenienter] convenienter E 16 sortitur² *om.* E 17 alio] aliquo A || Ex] et Z || eodem] modo *add.* H²Z || male] manifeste A 17-18 quod... quod *ita codices* 18 praedictam] dictam D, eandem E || dissimilitudinem] distinctionem D || quod *om.* (*lac.*) C, *om.* Z 20 augetur] augmentatur FHZ || per] propter HZ 21 scilicet *om.* D 22 plurium *om.* (*lac.*) D || conclusionum] et *add.* HZ || hoc *om.* E 23 si] et HZ

¹ Supra, p. 499, lin. 8-23. ² Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, Prol., q. 8 (ed. cit., I, 215-220).

alia, scientia addita est alterius speciei a prima, nec possunt facere unam scientiam numero. Hoc confirmatur per istum¹, quia dicit quod scientia specificatur ab obiecto; sed istarum scientiarum sunt distincta obiecta secundum speciem, secundum eum; igitur illae scientiae distinguuntur specie. 5

Si dicatur² quod scientia non specificatur a quocumque obiecto, quia non ab obiecto materiali, sed ab obiecto formali, obiectum autem formale hic est idem, c o n t r a: non potest hic dici unum obiectum 'formale' et aliud 'materiale', nisi quia virtute unius obiecti cognoscitur reliquum. Sed ista unitas obiecti 10 formalis non sufficit ad unitatem scientiae specificam, quia si sic, — cum virtute principiorum cognoscantur conclusiones —, idem habitus secundum speciem esset habitus principiorum et conclusionum, quod est contra Philosophum, VI *Ethi-*
corum et I *Posteriorum* et II³, qui ponit quod intellectus, qui est 15
habitus principiorum, et scientia, quae est habitus conclusionum, distinguuntur. Similiter, tunc scientia subalterna et subalternata essent eiusdem speciei.

Si dicatur quod obiectum formale est hic subiectum, ex cuius unitate dicitur scientia una, quantumcumque conclusiones 20
sunt diversae, c o n t r a: si propter unitatem subiecti esset unitas scientiae, cum idem possit esse subiectum principiorum et

1 a prima om. B 7 quia... obiecto¹ om. (hom.) D 8 hic¹ om. E 9 dici] divi-
di A || aliud] illud D || quia om. HZ 10 Sed] et D || unitas] univocatio (?) E 12 cum]
in add. F 12-13 cognoscantur... principiorum om. (hom.) G 13 habitus² om. E
15-17 qui¹... distinguuntur om. E 17 subalterna] subalternans DE 19 subiectum]
obiectum EG 21 esset] est HZ

¹ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, II-2, q. 24, q. 5 Resp.: « Distinctio quidem secundum speciem in habitibus est secundum diversitatem obiectorum ». ² Cf. Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I-2, q. 54, a. 2 ad 1: « Dicendum quod in distinctione potentiarum, vel etiam habituum, non est considerandum ipsum obiectum materialiter ». ³ Aristot., *Ethica Nicom.*, VI, c. 6 (1140b 31 - 1141a 1); *Anal. Poster.*, I, c. 2, t. 10, (71b 28-29); II, c. 19, t. 107 (100b 10-12).

conclusionum, sequeretur, ut prius, quod idem esset habitus principiorum et conclusionum. Praeterea, sequeretur quod eadem esset notitia secundum speciem incomplexa subiecti et complexa conclusionis, et ita illa notitia incomplexa et complexa non distingu⁵ guerentur specie, quod est contra *Philosophum* et *Commentatorem*, III *De anima*¹. Consequentia patet, quia si notitia incomplexa subiecti et complexa conclusionis distinguantur specie, oportet quod habeant distincta obiecta. Et per istum², actus non distinguuntur nisi per obiecta; aut ergo habent¹⁰ distincta obiecta formalia aut materialia. Si materialia, ergo distinctio obiectorum materialium esset causa distinctionis specificae notitiarum. Si habeant distincta obiecta formalia, — et certum est quod subiectum est obiectum formale notitiae incomplexae —, igitur non est obiectum formale notitiae complexae sed aliquid¹⁵ aliud.

Praeterea, quod dicit ibi³ quod illud secundum quod sortitur aliquid speciem oportet esse fixum et permanens et quasi indivisibile, est manifeste falsum. Quia forma, etiam substantialis, non est indivisibilis, nec quantitas, secundum istum⁴; et tamen²⁰, secundum istum, ab istis aliquid per se sortitur speciem.

Praeterea, contra illum modum ponendi augmentationem sine additione arguo primo sic. Quandocumque aliquid est natum

1 ut] idem ac D || quod] unum et add. A 2 Praeterea om. D 3 secundum speciem om. HZ || complexa] incomplexa DE 4 illa] alia B 4-5 distinguerentur specie] distinguerent speciem E 7 et] notitia add. A || complexa] incomplexa A, notitia D 8 Et] quia HZ 8-10 Et... obiecta om. (hom.) A 9 nisi per obiecta] re posita E 10 obiecta om. E || Si materialia² om. E 11 obiectorum] illorum E || distinctionis] dissimilitudinis E 12 notitiarum] notitiae E, notitia D || et om. HZ 14 est om. HZ || formale om. E 16 ibi] ibidem D 19 secundum istum om. E 19-20 tamen] tunc E 20 ab istis om. E || per se] parte E 21 Praeterea om. D 22 arguo] arguitur E

¹ Aristot., *De anima*, II, c. 6, t. 21 (430a 26-28); Averroes, ibidem (ed. F. S. Crawford, 455). ² Thomas Aquinas, *Summa theol.*, I, q. 77, a. 3 Resp. ³ Supra, p. 501, lin. 2. ⁴ Thomas Aquinas, *Summa theol.*, III, q. 33, a. 2 ad 2.

denominare alterum, si omnis res importata per aliquid eorum eodem modo in se se habeat, eodem modo denominabitur. Sed nunc est ita quod subiectum denominatur a qualitate; et si non fiat ibi additio, subiectum eodem modo se habet in se et similiter qualitas, ergo semper uniformiter denominabitur. Igitur non dicitur primo minus tale et postea magis tale propter talem formam. 5

Confirmatur, quia ad hoc quod dicatur magis tale, requiritur aliqua variatio vel a parte subiecti vel a parte formae. Si dicatur quod hic est variatio, quia subiectum primo minus participat formam et postea magis, contra: impossibile est transire de contradictorio in contradictorium sine motu locali vel productione alicuius rei vel destructione. Sed in proposito omnia remanent in eodem situ et loco. Igitur vel oportet quod hic aliquid destruat vel aliquid producat. Et certum est quod nihil destruitur, nisi ponatur quod aliquid producat. Igitur aliquid hic produ- 15
citur, et non aliquid a parte subiecti, ergo aliquid a parte formae.

[OPINIO HENRICI GANDAVENSIS]

Alia est opinio ¹ quod forma non suscipit magis et minus propter esse suum in subiecto. « Sed est generaliter verum quod cum magis et minus contingunt per crementum et decrementum, 20
quod illud fit per partium appositionem vel subtractionem secun-

1 denominare] per *add.* D || alterum si] alterius C || aliquid] aliquod D, alterum *add.* HZ
2 in se¹ *om.* D || se² *om.* HZ || habeat] habet C || in... modo² *om.* (*hom.*) E 3 nunc] non E
4 fiat *om.* E || ibi *om.* B 5 qualitas] quantitas E 6 minus] modo E 8-9 dicatur]
aliquid *add.* D 9 hic *om.* E || minus] modo B 10 de] a F 11 productione] per pro-
ductionem F 12 alicuius] alterius D || remanent] manent A 13 vel *om.* D 14 vel
om. F || aliquid *om.* AFHZ || producat *om.* F || destruitur] destruat ABG 15 producitur¹]
producat HZ, produci F 16 aliquid¹ *om.* EF || aliquid² *om.* E 18 et] nec F 19 suum
om. D || generaliter verum] gradualiter unum Z || quod] quantum E 20 cum] tam D, *om.*
AE || et¹] quod D || contingunt *corr. mg. in* suscipit H², suscipit Z || decrementum] et *add.* D
21 quod *del.* H², *om.* Z || fit] sit E || vel] et D

¹ Henricus Gandavensis, *Quodl.*, IV, q. 15 (ed. Parisiis 1518, f. 128v).

dum quas illud, secundum quod dicitur aliquid magis et minus, dicitur in se magis vel minus. Ita quod quaelibet forma, secundum quam dicitur aliquid magis vel minus, in sua natura habet partes vel paucas vel multas, secundum quas potest diversimode in diversis gradibus sistere inter terminos et dici in se — secundum illas partes — magna vel parva, et subiectum magis vel minus. Aliter enim secundum nullam formam diceretur aliquid magis vel minus omnino. Et considerandae sunt istae partes in formis simplicibus secundum quantitatem spiritualis virtutis in perfectione secundum naturam rei in se et in vigore eius ex comparatione ad opus proprium, et hoc per similitudinem ad partes in quantitate molis acceptas secundum rationem continui vel discreti ».

« Et quemadmodum ibi quod maius est mole continet in se minus, pluries vel semel, et aliquam eius partem secundum partes molis, consimiliter magis in virtute in se continet minus secundum partes perfectionis. Et quemadmodum in longitudine, extensa corporaliter, sunt infiniti gradus in potentia signandi, ratione quorum est motus localis, sic in caliditate extensa virtualiter inter summum et imum sunt infiniti gradus in potentia signandi. Et ideo omnis translatio alterationis est secundum motum continuum calefactionis, acquirendo sibi calorem secundum plus quousque cesset motus ».

Quales autem sunt istae partes dicit iste alibi. Quia

1 quas] quam G, *om.* E || secundum *om.* E || aliquid *om.* F || et] vel AHZ 1-2 aliquid... se *om.* E 2 se] et *add.* B 4 diversimode] talis forma F 5 dici] dicitur HZ 6 minus] aliquid *add.* A 8 Et] si E || partes *om.* A 9 spiritualis] spirituale F || virtutis in] in virtute vel F 10 in²] ex D || comparatione] compositione F 11 per] secundum F || partes in *om.* HZ 11-12 quantitate] quantitatem HZ 12 molis] mobilis Z || acceptas *corr.* in acceptam H², acceptam Z || vel] et E 13 maius *om.* E || est *om.* D || mole] mobile Z || continet] continens E || in se] quod Z, *mg.* H² 14 minus] est *add.* (*mg.*) H², *add.* Z, *om.* E || pluries] vel plus D || et] vel E || partes] partem D 15 molis] mobilis Z || consimiliter] confirmatur E || magis] maius DEHZ || in se *trp. p.* continet AFHZ || secundum *om.* D 16-17 corporaliter] totaliter D 17 signandi] significandi F || ratione] rationem E 17-19 ratione... signandi *om.* (*hom.*) D 18 extensa] intensa C, vel intensa *add.* EFG || inter] in illud E 19 imum] minimum F, primum HZ 20 ideo *om.* E 21 calefactionis] calefactibilis HZ

vult quod non differant realiter, sed ratione tantum, ubi vult quod qualis compositio est in scientia, talis est in aliis formis recipientibus intensionem et remissionem. De scientia dicit sic, in quaestione qua quaerit 'Utrum scientia sit aliquid compositum in intellectu' ¹ illa compositione « quae est ex diversis secundum rem in nullo convenientibus; cuiusmodi est illa quae est ex materia et forma. Patet quod scientia non est composita, quia est forma accidentalis, non habens materiam ex qua, sed in qua tantum ».

« Sed dubitatio est an sit composita ex pluribus partibus formalibus. Et est dicendum quod omnis forma, quae per motum educitur de potentia ad actum, partes habet in quibus successive esse aliud et aliud sibi acquiritur, differens secundum completum et incompletum ».

« Sed istarum partium diversitas tripliciter potest intelligi: aut secundum rationem, aut secundum intensionem, aut secundum rem. Primo modo partes habet omnis forma acquisita per motum intensionis. Sed ex talibus partibus talis forma non est dicenda esse composita, quia tales partes non manent distinctae ab invicem secundum suos gradus in quibus natae essent stare in diversis, nisi secundum rationem tantum, et semper minus intenso manente in magis intenso virtute solum, ita quod forma non habet partes differentes re aut intensione in quantum huiusmodi, sed ratione tantum. Et ideo scientia non est composita, quamquam partes successive adquirantur et natae sint sibi succedere ».

1 quod... vult² om. (hom.) A || differant] differunt Z 2 est²] autem A 4 quae-
stione] quadam add. HZ || qua om. E || sit om. E 5 illa om. D || compositione] illa add. C,
om. D 6 est²] composita add. F 7 forma] et add. HZ 13 aliud et aliud] aliquid et
aliquid Z || sibi] tali G 15 istarum] ista etiam E 17-18 intensionis] rationis A
21 nisi] non G || et] sed E 23 re] realiter BD || aut om. B || intensione] compositione
E || ratione] ipse (?) E 24 ideo om. A || quamquam] tamquam D, quamvis E 25 sint]
sunt F

¹ Henricus Gandavensis, *Quodl.*, IX, q. 4 (ed. Parisiis 1518, f. 354v).

« Secundo modo partes habet omnis species quae est sub genere, et sic scientia est composita ex genere et differentia ».

« Tertio modo ¹ partes formales secundum rem differentes habere aliquid in se dupliciter contingit intelligere: vel quod
⁵ partes huiusmodi sint eiusdem rationis in toto, vel alterius et alterius. Primo modo linea est composita ex diversis partibus, et talis compositio nullo modo est in scientia, quia non est nisi in simplici anima ».

[CONTRA OPINIONEM HENRICI]

¹⁰ Ista opinio videtur mihi includere contradictionem in hoc quod ponit quod quaelibet talis forma augmentatur per acquisitionem partis, et tamen quod partes non realiter distinguantur. Quia impossibile est aliquid succedere alteri quod est idem realiter cum illo; sed, p e r t e ², una pars succedit alteri; ergo ista pars
¹⁵ non est realiter illa. Et utraque istarum partium est, ergo haec pars realiter distinguitur ab illa.

Si dicatur quod neutra istarum partium est in actu sed tantum in potentia, hoc n o n v a l e t. Quia taliter esse in potentia qualiter ista pars est in potentia non obstat distinctioni reali
²⁰ istius ab alio quod eodem modo est in potentia. Igitur cum haec pars non sit illa realiter, quia utraque est in potentia in toto quod est in actu, ista pars distinguetur realiter ab illa. Assumptum patet, tum quia manifestum est quod duo pedes unius hominis distinguuntur, et tamen non sunt in actu separato, tum quia

2 sic] similiter E 4 intelligere] intelligi D 5 huiusmodi] eius E || sint] sunt BZ
 7 in¹ om. B || nisi om. E 10 mihi om. HZ || includere] concludere A 11 talis om. E
 11-12 acquisitionem] additionem A 12 quod] eius add. E 13 est om. A 15-16 non...
 pars om. (hom.) D 15 Et om. C || ergo om. G 19 pars] potentia G || reali om. A
 20 alio] illo FHZ, om. G || quod om. G || est] sit E 21 pars] in potentia add. D || in¹ om. HZ
 22 in om. G 23 quia om. E 24 quia om. A

¹ Henricus Gandavensis, ibidem (f. 355r).
 12-13.

² Supra, p. 508, lin.

secundum istum¹, sicut recitatum est, duae partes lineae eiusdem rationis distinguuntur realiter, et tamen non plus sunt in actu quam quaecumque aliae partes eiusdem rationis.

Praeterea, quaecumque differunt ratione tantum et non realiter, impossibile est separari realiter, ita quod unum sit realiter⁵ et aliud non sit. Sed una istarum partium potest realiter separari ab alia, sicut patet in diminutione, et etiam una istarum partium fuit quando alia non fuit. Igitur istae partes non differunt ratione tantum.

Praeterea, dicit² quod sicut in quantitate molis illud quod¹⁰ est maius continet minus, ita in quantitate virtutis. Ex isto arguo sic: inter continens realiter et contentum realiter est distinctio realis, — aliter enim idem containeret se; sed, per te, maius continet minus; ergo distinguitur ab illo realiter.

Praeterea, nullum totum reale est idem realiter cum parte¹⁵ sua; sed hic est quoddam totum reale; ergo illud non est idem realiter cum parte sua, et multo magis alia pars non erit eadem realiter cum illa.

Praeterea, omne totum reale est perfectius parte sua; sed idem non est realiter perfectius se; ergo etc.²⁰

Praeterea, impossibile est illud quod aliquando non est idem realiter cum aliquo unquam esse idem realiter cum eodem; sed ista pars aliquando non fuit eadem realiter cum alia parte, quia quando ista pars erat et alia non erat, non erat eadem realiter cum ea; ergo numquam poterit esse eadem realiter cum ea.²⁵

1 recitatum est] realiter HZ	2 rationis om. D distinguuntur om. E	2-3 et... rationis om. E
4 ratione tantum om. E	6 sit] realiter add. F, om. E	7 in diminutione] inductive E
8 fuit ¹] infuit D, om. E alia] aliqua C	10 Praeterea] quod add. DF, sicut add. E molis] mobili E	11 maius] magis CG ita om. E quantitate] qualitate H
12 et... realiter ² om. (hom.) E	13 aliter] taliter C idem] illud G containeret] quod continet A maius] magis CGH, corr. in idem E	14 illo] eo E
15 realiter om. (hom.) E	16 sed] semper add. F totum om. A	17 magis om. A
20 realiter om. HZ	21 illud] aliquid E aliquando] aliter E, quod add. (interl.) G ²	23 fuit] facit C alia] illa DE
24 erat ¹ om. E alia] pars add. F realiter om. C	25 poterit] potest F	

¹ Supra, p. 509, lin. 3-8. ² Supra, p. 507, lin. 13.

Praeterea, probatum est *p r i u s*¹ quod impossibile est aliquid reale a quocumque reali differre ratione; sed utraque istarum partium est aliquid reale; ergo nullo modo distinguuntur ratione. Et certum est quod aliquo modo distinguuntur, cum sint partes,
 5 ergo realiter distinguuntur.

Praeterea, ista opinio concidit cum priori, quam tamen improbat. Quia si non sit additio alicuius realiter differentis, ergo non est realis additio, quia nihil additur sibi ipsi. Igitur non est realis augmentatio per additionem.

10 Praeterea, impossibile est aliquid habere latitudinem realem nisi aliquid distinguatur in eo ab alio realiter. Igitur si haec forma habeat in essentia sua latitudinem realem, aliquid in ea realiter distinguitur ab alio in eodem.

[RESPONSIO AUCTORIS]

15 Ideo dico aliter ad quaestionem, quod in augmentatione cuiuscumque formae vere aliquid reale differens realiter a priori acquiritur, quod etiam postquam acquiritur, realiter distinguitur ab eodem et facit per se unum cum eo. Hoc patet, quia impossibile est esse realem transmutationem sine reali acquisitione
 20 cuius novi vel destructione alicuius antiqui vel reali acquisitione

2 ratione] tantum *add.* F 3 nullo modo] non DF, tantum *add.* F || distinguuntur] distinguitur Z 4 quod] quia E || distinguuntur] distinguitur D, differunt HZ, *sed corr.* H²
 5 ergo *trp. ante* cum (*lin.* 4) D || ergo realiter] generaliter A || distinguuntur] distinguantur C, realiter *add.* D 6 quam tamen] quantum G 7 Quia] quod D || sit] esset A || additio] distinctio D || differentis] diversi HZ 8 realis] realiter HZ || nihil] realiter *add.* E || ipsi *om.* HZ 9 per additionem *om.* E 10 aliquid] realiter *add.* E || realem *om.* E 11 distinguatur] distingueretur G || alio] aliquo AE || Igitur] ideo G 12 sua *om.* A 13 distinguatur] distingueretur G 15 in *om.* Z 16 cuiuscumque] cuiuslibet HZ || vere *om.* C
 17 acquiritur¹] addatur HZ || acquiritur²] additur HZ 18 eodem] eo D || facit] fiat A
 19 acquisitione] productione (*in corr.*) C 19-20 alicuius... antiqui *om.* (*hom.*) E 20 destructione] distinctione A || acquisitione] deperditione E

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 3 (ed. cit., II, 75-79).

nova alicuius praeexsistentis. Sed in tali augmentatione est vera et realis transmutatio alicuius subiecti. Igitur oportet quod ibi aliquid de novo producatur vel destruat^{ur} vel quod aliquid praeexsistens de novo adquiratur. Sed manifestum est quod nihil praeexsistens de novo acquiritur; nec aliquid destruitur, quia tunc non esset augmentatio sed diminutio si, nullo adquisito, aliquid deperderetur. Igitur aliquid necessario de novo producitur. Et extendo hic 'produci' ad 'de novo habere esse', quo modo forma producitur, quia de novo habet esse, quamvis non generetur.

Ideo dico quod sicut in augmentatione quantitativa, de qua loquitur Philosophus, I *De generatione*¹, nihil augmentatur nisi per adventum alicuius realiter distincti a priori et remanentis cum eo, ita est in augmentatione qualitatis; quod cum non possit salvari per motum localem nec per coexsistentiam cum maiori loco, oportet quod aliquid realiter addatur priori de novo.

Et si quaeratur: unde est quod una forma potest augmentari et alia non, dico quod nulla est ratio nisi quia ista natura est talis et alia est talis. Unde universaliter quaelibet natura, sive sit perfecta sive imperfecta, si potest facere per se unum cum alia natura eiusdem rationis sine maiori extensione quantitativa, in illa natura potest esse augmentatio. Quae autem non potest, non potest augmentari, et ita perfectio vel imper-

1 nova om. EF || alicuius] cuiuscumque E || in tali] reali D 6 non om. E || nullo] in illo D, vero E 7 aliquid om. E || necessario om. D || Et] sed C 8 extendo] extenditur D || ad] aliquid ADEGZ, quod del. H² || novo] ad add. (interl.) H², add. Z || quo] quaestio A || modo om. AZ || forma] formalis A, de novo add. HZ 8-9 quo... esse om. (hom.) D 10 quantitativa] quantitatis F 12 adventum] augmentum E || realiter] realis HZ 12-13 remanentis] realitatis E 13 qualitatis] caritatis A, quantitatis E || quod] quia G 14 per om. CF || coexsistentiam] exigentiam A 15 maiori] nominati (?) D || realiter om. F 17 Et] quia HZ 17-18 potest augmentari] possit augeri EF, augmentatur HZ 18 ratio] specialis add. E 19 ista] una D || natura] non EG || et...talis² om. (hom.) F || alia] non add. G || quaelibet] quaecumque D 20 facere om. E || se] exsistere add. E 21 cum om. C 22 in] et G 23 non potest om. (hom.) E || et ita] ista E || vel] et D

¹ Aristot., *De gener. et corrupt.*, I, c. 5 (320a 8 - 322a 33).

fectio accidit. Similiter est de propinquitate vel distantia ad substantiam.

[INSTANTIAE CONTRA SOLUTIONEM AUCTORIS]

Sed contra praedicta, et pro praedictis opinionibus, arguitur
5 multipliciter. Primo sic: secundum auctoritatem *Sex principio-*
*rum*¹, « forma est compositioni adveniens in simplici et invaria-

bilis essentia consistens ». Igitur non habet tales partes realiter
distinctas, quia si sic, componeretur ex eis.
10 Praeterea, in individuis eiusdem rationis non est ordo essen-

tialis, ergo unum individuum non est secundum suam essentiam
perfectius alio individuo eiusdem rationis. Sed si aliquid essentiale
et perfectum adveniret sibi, unum esset perfectius essentialiter alio.
15 Praeterea, illud adveniens aut est essentiale naturae seu formae

specificae, aut accidentale. Si essentiale, ergo praeeexistens sine
illo non esset per se in specie illa. Si accidentale, ergo non facit
per se unum cum illo et per consequens non augmentat ipsum.
Praeterea potest argui sic: augmentatio et generatio sunt
mutationes disparatae. Igitur potest esse augmentatio sine gene-
20 ratione, et per consequens potest forma augmentari sine genera-

tionem et productionem alicuius. Igitur non oportet aliquid no-
vum addi.
Praeterea, contra illud quod dicitur² quod quaelibet forma
quae potest facere unum cum alia eiusdem rationis potest augmen-
tari, contra: si hoc sit verum, ergo forma substantialis potest
25 augeri, quia una pars formae facit per se unum cum alia. Similiter

1 est om. E 4 Sed om. D || pro] in F, vel pro praedictis add. mg. F² 5 sic om. A ||
auctoritatem] auctorem CF 6 forma om. A || compositioni] compositio HZ || adveniens]
contingens F || simplici] simplicitati F || et] in add. F 9 eiusdem om. A 11 alio] altero HZ
12 et om. A || essentialiter om. E 13 formae] formale A 14 praeeexistens] illud existens D
19 potest om. C || augmentari] augeri F 20 aliquid om. E 22 contra] circa E 23 fa-
cere] fieri HZ 24 contra om. A || hoc om. F 25 Similiter] igitur E

¹ Cf. supra, p. 495, nota 2.

² Supra, p. 511, lin. 15-18.

una pars materiae facit per se unum cum alia parte materiae, et tamen non potest augmentari.

Similiter, quando aliqua res corporea condensatur, si illud corpus sit album, patet ad sensum quod illud corpus est albius quam prius, et per consequens augmentatur albedo, et tamen nihil 5 novum advenit sibi.

Praeterea, ex quo una pars quantitatis facit per se unum cum alia parte quantitatis, non est maior ratio quod propter talem unitatem sit qualitas [magis] augmentabilis quam quantitas.

[RESPONSIO AUCTORIS AD INSTANTIAS]

10

Ad primum ¹ istorum dico quod auctor *Sex principiorum* loquitur de compositione extensiva, volens quod propter adventum formae, de qua loquitur, non est maior extensio. Tamen certum est quod est aliqua compositio, quia manifestum est quod forma adveniens subiecto et informans componit cum ipso. 15

Ad secundum ², quod in individuis eiusdem rationis non est universaliter et necessario ordo essentialis, quin possint esse aliqua individua sine ordine secundum perfectius et imperfectius, cuius oppositum est universaliter verum in individuis alterius rationis, secundum opinionem Philosophi, quia secundum 20 cum, quaecumque individua alterius speciei accipiuntur, necessario alterum istorum est perfectius et alterum imperfectius. Non sic est de quibuscumque individuis eiusdem rationis, quia quamvis aliqua individua eiusdem rationis se habeant sicut perfectius et imperfectius, aliqua tamen non sic se habent, sed sunt aequae 25 perfecta.

1 per se om. F 2 augmentari] augeri AEH 3 Similiter] et praem. C || quando] si HZ 4 sensum] secundum A || est] sit G 5 et] ergo F || tamen om. D 8 est] videtur HZ 9 quam] et non HZ 16 in om. A 17 et om. Z 20 quia] quod D
21 accipiuntur] accipiuntur HZ 22 istorum] illorum EF, eorum HZ || alterum] est add. A
24 sicut] secundum E 24-25 et imperfectius om. A

¹ Supra, p. 513, lin. 5.

² Supra, p. 513, lin. 9.

Ad aliud ¹ dico quod accipiendo naturam specificam pro aliquo communi ad plura individua, sic illud adveniens proprie loquendo nec est essenziale nec accidentale speciei. Si tamen per 'accidentale' intelligatur 'omne illud quod non est intrinsecum alicui', sic dico quod illud adveniens — sicut omne individuum — est accidentale, quia illud adveniens est unum individuum illius speciei. Et ideo sequitur quod non facit per se unum cum natura tali specifica, nec augmentat eam. Sed tamen facit per se unum cum illo primo, et respectu illius est accidentale, hoc est extrinsecum, sicut una pars semper est extrinseca alteri parti.

Ad quartum ² dico quod generatio multipliciter accipitur. Aliquando stricte, pro productione alicuius compositi per se existentis, ita quod totum producitur. Aliquando accipitur large, pro productione alicuius secundum totum sui quod natum est esse terminus formalis generationis. Aliquando accipitur largissime, pro productione cuiuscumque novi. Primo modo potest augmentatio esse sine generatione, immo numquam est cum tali generatione nec e converso, nisi forte Deus produceret primo unam partem qualitatis, et postea Deus in eodem instanti in quo produceretur aliquod compositum, Deus causaret illam qualitatem praeexistentem in illo composito, unam aliam qualitatem de novo causatam faciendo in eodem. Sed hoc non est possibile secundum viam Philosophi. Ideo diceret quod generatio sic dicta et augmentatio numquam compatiuntur se. — Secundo etiam modo non sunt necessario simul nec possunt esse, quia talis

1 naturam] perfectam *add.* D 3 nec!] non C || accidentale] essenziale G 4 intelligatur] intelligat E 5 sic *om.* HZ || individuum] sic *add.* E 5-6 sicut... adveniens *om.* (*hom.*) F 8 tali *om.* A || tamen *om.* AE 9 primo] praevio B || accidentale] et *add.* B || est ² *om.* A 11 accipitur] capitur HZ 14 secundum] se *add.* A || est *om.* AC 16 cuiuscumque] alicuius EF 17 cum] in G 18 primo *om.* A 19 qualitatis] quantitatis E, perfectae *add.* C 19-20 Deus... Deus *ita codices* 20-21 illam qualitatem praeexistentem] illa qualitate praeexistente HZ 21 aliam *om.* HZ || qualitatem] quantitatem E 22 causatam] de novo *add.* E, *exp.* H², *om.* Z || possibile] impossibile D 25 etiam *om.* E

¹ Supra, p. 513, lin. 13.

² Supra, p. 513, lin. 17.

generatio nullam partem formae, quae nata est esse terminus formalis generationis, praesupponit; sed augmentatio praesupponit aliquam partem formae praecedere. — Tertio modo generatio et augmentatio complatiuntur se, nec hoc negat Philosophus, immo secundum Philosophum impossibile est esse augmentationem sine tali generatione, quamvis e converso talis generatio possit esse sine augmentatione.

Sed numquid per divinam potentiam potest esse augmentatio sine tali generatione? Dico quod hoc non includit contradictionem, quia non includit contradictionem quod Deus unam albedinem praeeexistentem — vel sine subiecto vel in aliquo subiecto — uniat albedini existenti in alio subiecto, propter quam unionem illud album dicetur albius quam prius, quod esse non posset sine augmentatione formae.

Ad quintum¹ dico quod Philosophus poneret quod forma substantialis non potest augmentari, quia impossibile est quod formae substantiali non mutatae secundum se, nec localiter nec alio modo, addatur aliqua forma substantialis, nisi illud totum sit maius extensive quam praecedens. Hoc diceret Philosophus. Diceret etiam quod non est possibile duas partes formae substantialis esse in eodem situ. Si tamen per divinam potentiam duae partes formae substantialis possunt fieri sic quod faciant per se unum et nullo modo distinguantur loco et situ, dico quod

1 quae] quia G 2 formalis] generalis A || praesupponit] supponit E 2-3 sed... praesupponit om. (hom.) E 3 praecedere] praecedentem EF || modo om. E 6 esse] talem add. A, om. C || quamvis om. E 7 talis om. D || possit] potest E || sine] tali add. Z 8 numquid] non quid A, numquam DEZ || esse] talis add. A 10 quia... contradictionem om. (hom.) CEFHZ 11 aliquo] alio ABCG 12 alio] aliquo EZ 13 dicetur] dicatur F || albius] magis album HZ || non om. E || posset] potest E 15 Philosophus] hoc D || quod² om. E 16 augmentari] augeri EFH || est om. A 17 localiter] locatae A 18 alio] aliquo HZ || aliqua] alia HZ 19 maius] magis ABG || praecedens] praeevens D 20 etiam] philosophus add. F 20-22 duas... potentiam om. (hom.) E 21 Si] sed AD, hoc G 22 fieri] simul add. F || faciant] facerent F 23 distinguantur] distinguuntur E || et²] vel HZ

¹ Supra, p. 513, lin. 22.

per potentiam divinam potest formae substantialis augeri, et ita etiam materia prima, hoc posito. Nec contra istum modum ponendi est aliqua auctoritas Philosophi recipienda, cum ipse negaret talem potentiam divinam in isto, sicut in multis aliis
 5 negavit.

Ad sextum ¹ dico quod quantumcumque corpus album condensetur, non tamen albedo augmentatur, nec est in veritate illud corpus albius tunc quam prius, quamvis forte propter maiorem propinquitatem partium albedinis posset illa albedo aliquo
 10 modo fortius movere visum, et sic aliquo modo albius apparere. Sicut duo calida appropinquata vehementius calefaciunt quam distantia, et duo lumina approximata magis illuminant aliquod illuminabile eis approximatum quam si distarent.

Ad ultimum ² dico quod unibilitas non sufficit ad susceptionem magis et minus, nisi unita faciant per se unum et sint indistincta loco et subiecto, quod non est verum in additione quantitatis ad quantitatem, sive quantitas sit alia res absoluta a substantia et qualitate sive non.

[CONTRA ARGUMENTA OPINIONIS PRIMAE]

20 Ad primum ³ pro prima opinione, dico quod non accipit ibi impermixtionem proprie sed improprie pro maiori recessu et

1 augeri] augmentari ABCD 3 Philosophi *om.* HZ 4 talem *om.* F || potentiam
om. A || isto] subiecto D 6-7 condensetur] condensaretur F 7 augmentatur] augetur
 B, augmentaretur F 8 tunc quam prius *om.* A || forte *om.* E 9 partium] alterius E
 9-10 aliquo modo *om.* F 12 distantia] distincta Z || lumina] sibi *add.* D, magis *add.* EG || magis]
 medium *add.* D || aliquod] medium vel *add.* HZ 14 unibilitas] uniformitas G, unitas HZ,
 divisibilitas (?) D 15 nisi] non G || et sint] sicut et C 15-16 indistincta] distincta in E
 16 in] de F 17 quantitas] qualitas F || alia] aliqua AFGHZ || absoluta *om.* E 18 et] a
 D || qualitate] quantitate D 20 non *om.* E 21 impermixtionem] permixtionem D

¹ Supra, p. 514, lin. 3. ² Supra, p. 514, lin. 7. ³ Supra, p. 496,
 lin. 14.

distantia et maiori dissimilitudine, quia albius magis dissimilatur nigredini quam minus album.

Ad secundum ¹ dico quod quamvis Philosophus attribuat magis et minus praecise illis generibus quibus convenit habere contrarium, non tamen attribuit magis et minus praecise ⁵ illis speciebus quae habent contraria, quia lux suscipit magis et minus, non tamen habet contrarium, et sic de multis aliis.

Ad tertium ² dico quod non debet concedi de virtute sermonis quod semper medium componatur ex extremis. Nec hoc vult Philosophus, sed quod medium est minus dissimile ¹⁰ utrique extremo quam unum extremum alteri.

[CONTRA ARGUMENTA THOMAE AQUINATIS]

Ad primum ³ quod innuitur pro secunda opinione, dico quod illa additio fit ex parte formae. Non tamen talis additio variat speciem, quia numquam additio variat speciem nisi quando illud ¹⁵ additum est alterius rationis ab illo cui additur. In proposito autem illud cui additur et quod additur sunt eiusdem rationis.

Ad secundum ⁴ dico quod illae duae caritates, quarum una est addita alteri, solo numero distinguuntur. Et quando dicitur quod distinctio numeralis non est nisi penes distinctionem sub- ²⁰ iectorum, dico quod hoc est falsum, quia possent duo accidentia sine omni subiecto distinguere numeraliter. Verumtamen naturaliter quando aliqua accidentia nata sunt facere unum accidens nu-

1 distantia et] distare vel E	2 nigredini] nigro E	3 dico om. C	4 praecise
om. D generibus] gradibus HZ, om. D	4-5 quibus... habere] quae habent D	5 magis]	
maius F magis... minus] hoc D praecise om. E	6-7 et minus om. E	8 dico] conce-	
do E	9 componatur] componitur E	13 innuitur] inducitur F	14 ex] a A
speciem mg. F2, om. HZ	17 illud om. F et] per add. E	18 caritates] caliditates HZ	15 quia...
19 solo] solum H distinguuntur] differunt HZ	21 hoc om. HZ possent] possunt HZ		
22 omni] communi D subiecto] obiecto G naturaliter om. F	23 facere] fieri Z		

¹ Supra, p. 496, lin. 17. ² Supra, p. 496, lin. 23. ³ Supra, p. 498, lin. 14. ⁴ Supra, p. 499, lin. 15.

mero, si sic distinguantur quod sunt duo individua non facientia unum individuum, tunc semper distinguuntur subiecto. Sed non est sic in proposito.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

5 Ad primum principale¹ dico quod extendendo compositionem ad compositionem ex pluribus partibus eiusdem rationis, caritas sequens est compositior caritate praecedente. Nec est universaliter verum quod quanto aliquid est simplicius tanto est perfectius, quia in multis compositiora sunt simpliciter perfectiora
10 simplicibus, sicut patet quod compositum est simpliciter perfectius utraque parte, et ita est in proposito.

Ad secundum principale patet p r i u s².

[QUAESTIO VII]

UTRUM IN AUGMENTATIONE CARITATIS ILLUD QUOD ADDITUR
15 SIT EIUSDEM SPECIEI SPECIALISSIMAE CUM CARITATE PRAECEDENTE]

Quarto quaero utrum in augmentatione caritatis illud quod additur sit eiusdem speciei specialissimae cum caritate praecedente, separabilis ab ea.

Q u o d n o n:

20 Quia secundum P h i l o s o p h u m, VII *Metaphysicae*³, ex

1 si om. CE || distinguantur] distinguuntur EHZ || duo om. E || non] nec HZ 2 distinguuntur] distinguantur B || non] nunc D 5 extendendo] extendo C 7 caritas... caritate] caliditas... caliditate HZ || Nec] ut sic add. F 8 aliquid est¹ om. A || est² om. A 10 simplicibus] simplicioribus AB || sicut] sed A, illud HZ, om. E || patet om. E || quod] quia HZ, om. E 10-11 perfectius] eiusmodi (?) add. E, om. A 11 parte om. E 12 principale] dico add. B 16 Quarto] item Z 17 cum om. E 18 separabilis] separata HZ 20 Quia om. G

¹ Supra, p. 495, lin. 13. ² Supra, p. 514, lin. 11. ³ Aristot., *Metaph.*, VII, c. 6, tt. 15-16 (1045a 23 - b 23).

duobus in actu non fit unum, igitur oportet quod unum sit in potentia respectu alterius. Sed nulla caritas potest esse in potentia respectu alterius caritatis, quia nulla caritas potest esse subiectum alterius caritatis. Igitur ex duabus non potest fieri per se unum, ergo etc.

Praeterea, dividi in partes eiusdem rationis convenit soli quanto, secundum Philosophum, V *Metaphysicae*¹; sed caritas non est quanta; ergo non habet partes eiusdem rationis quarum quaelibet potest esse hoc aliquid.

Praeterea, duo accidentia differentia solo numero non possunt esse simul in eodem subiecto; sed illae duae caritates differunt solo numero; ergo etc.

Ad oppositum:

In augmentatione caritatis aliquid additur; sed non additur aliquid alterius rationis; ergo additur aliquid eiusdem rationis. Maior probata est in praecedenti quaestione². Minor probatur, quia illud additum alterius rationis, aut faceret per se unum cum caritate praecedente aut non. Si sic, ergo necessario variaret speciem, quia quando aliqua individua sic se habent quod aliquid est essenziale uni illorum et nihil eiusdem rationis est essenziale alteri, illa necessario distinguuntur specie. Igitur caritas praecedens et sequens specie distinguerentur; quod est manifeste falsum. Si autem non facerent per se unum cum illo, non augmentarent ipsum, quia unum individuum alterius speciei additum non potest augmentare aliud individuum alterius speciei.

1 unum¹] unum tertium H, sed del. unum H², tertium Z 3 quia... caritatis om. (hom.)
 CD || esse] simpliciter add. E 4 duabus] caritatis add. E 10 duo] dua A || differentia]
 different C 11 differunt] different BCGHZ 15 additur] acquiritur E 17 quia illud
 om. D || additum] alteri add. D 18 caritate] aliquo F || praecedente] priori HZ || necessario
 om. D 20 illorum] istorum F, eorum HZ 21 illa] illorum F 23 augmentarent]
 augetur E 24 quia] sed ABCEFG, est ibi add. D || additum] quod add. ABCDFG 25 aug-
 mentare] augere EF || aliud] illud C, aliquid add. H || speciei] additum add. C

¹ Aristot., *Metaph.*, V, c. 3, t. 4 (1014a 26-34).
 lin. 15 - p. 513, lin. 2.

² Supra, p. 511,

Si dicatur quod quamvis additum sit eiusdem rationis cum caritate praevia, non tamen est ab ea separabilis, c o n t r a: quando aliqua sunt eiusdem rationis et se totis distincta, non est maior ratio quod unum illorum possit esse per se quam reliquum.
 5 Igitur si caritas praecedens potest separari, et sequens poterit separari.

[OPINIO PETRI AUREOLI]

Circa istam quaestionem est opinio quod caritas, et quaelibet forma, augmentatur per aliquam realitatem realiter distinctam a
 10 prima realitate et cum ipsa faciente per se unum. Sed dicitur ¹ « quod realitas illa, secundum quam minor caritas perficitur et intenditur, non est integra caritas et praecisa distincte participans realitatem et rationem caritatis, sed per quamdam reductionem ut quasi posset dici concaritas. Est enim realitas omnino
 15 impraecisibilis tam re quam intellectu. Unde non est factibilis per se, etiam per divinam potentiam, sic quod capiat esse praecisum et determinatum. Nec est intuitive intelligibilis, sed cointelligibilis tantum, ita quod intellectus angeli non posset caritatem augmentatam dividere intuitive in duas caritates. Sed semper caritas aucta occurrit sibi ut unum cui additum est aliquid caritatis,
 20 non caritas. Et per eundem modum intelligendum est de albedine et calore et omni forma quae augetur ».

2 praevia] prima E || tamen *om.* A 4 ratio *om.* B || quod] quem B 5 potest] possit A, poterit E || poterit] potest B 9 aliquam] istam E 10 et *om.* E 11 realitas] caritas A || secundum] per E 12 praecisa] praecise AEF || distincte] distincta AEG 14 ut quasi] per quam A || dici] quasi *add.* A || concaritas] quod caritas E, non *add.* A || enim] quaedam E || realitas] sibi *add.* E 15 intellectu] vel intellectu *add.* E 17 determinatum] demonstratum F || Nec] et non A || sed *om.* E 17-18 cointelligibilis] communicabilis Z, *om.* E 18 tantum *om.* C 19 dividere] caritatem *add.* A || intuitive] per cognitionem intuitivam F, *om.* E 19-20 caritas *om.* C 20 caritatis] quod *add.* A, et *add.* E 21 non] est *add.* A || modum] motum B 21-22 albedine et¹ *om.* D 22 calore] colore E

¹ Petrus Aureoli, *Scriptum*, I, d. 17, p. 3, a. 2 (ed. Romae 1596, 441a).

Hoc probatur ¹, quia « tenendum est de intensione qualitatum nobis ignotarum, sicut experimentaliter reperimus in formis de quarta specie qualitatis nobis notis. Sed linea curva suscipit magis et minus, ut fiat curvior et minus curva. Similiter raritas et lenitas et asperitas — et sic de aliis — intenduntur, non per adven-
tum realitatis praecise ad illam speciem pertinentis. Non enim ad-
venit alia curvitas lineae ut fiat curvior ratione duplicis curvitat- 5
is, nec alia raritas aëri aut densitas terrae. Sed illud quod advenit pertinet ad rationem specificam impraecise ». Igitur similiter est in aliis formis. 10

Praeterea, secundum Philosophum, IV *Physicorum* ², et Commentatorem ibidem, commento 83, « simile ³ est de augmento qualitatis et de augmento quantitatis per rarefactionem. Sed per rarefactionem crescit quantitas absque hoc quod adveniat pars quae sit praecise quantitas, quia non potest demon-
strari, nec in superficie nec in profundo, quia ubique reperiuntur 15
dimensiones quae fuerunt ante, et omnes sunt augmentatae ». Igitur similiter est in aliis formis.

Praeterea, si esset alia caritas, « impossibile ⁴ esset quod caritas aucta haberet numeralem unitatem. Consequentia patet, quia se-
cunda non potest fieri eadem cum prima secundum se totam. Nec 20

1 probatur] primo *add.* E, *om.* A || quia *om.* A || qualitatum] qualitatis G 2 sicut *om.* A || reperimus *om.* HZ 3 nobis *om.* E || notis *om.* AE || Sed] si EG || suscipit] recipit E 4 curva] et *add.* A || Similiter] sed E, densitas et *add.* F || raritas] caritas E || et³] densitas *add.* HZ, *om.* EF 5 et¹ *om.* E 7 alia] aliqua A, illa E 8 alia] aliqua ADE || aut] nec ABEG || Sed] sicut FG, sic quod D 8-9 pertinet] pertineat D 9 impraecise] praecise DF, et praecise E || est *om.* G 12 83] sed *add.* C 13 de augmento] in augmentatione F || de² *om.* DE 14 quantitas] qualitas D || quod *om.* G 15 quae *om.* G || praecise] per se A || potest] praecise *add.* E 17 fuerunt] sunt A || augmentatae] auctae HZ 19 Praeterea] similiter A || alia] aliqua AD || caritas¹ *om.* E 20 numeralem] numerare D 21 fieri eadem] facere aliquid B || cum] quam B

¹ Ibidem (ed. Romae 1596, 441ab). ² Aristot., *Physica*, IV, c. 9, t. 84 (217a 21 - b 12) et Averroes, ibidem (ed. Iuntina, IV, f. 79vab). ³ Petrus Aureoli, *Scriptum*, I, d. 17, p. 3, a. 2 (ed. Romae 1596, 442a). ⁴ Petrus Aureoli, ibidem.

potest poni quod uniatur sibi secundum aliquid sui, eo modo quo
duae aquae secundum sua ultima fiunt idem, quia secundum hoc
caritas erit forma continua habens partem et partem continuatas
in suis ultimis. Similiter, huiusmodi partes erunt quantitativae,
5 quia quantum est quod est divisibile in partes quarum quaelibet
est hoc aliquid, secundum *Philosophum*, *V Metaphysicae* ¹.
Si ergo quaelibet pars caritatis auctae est caritas, et tamen cum
hoc omnes partes caritatis sunt una caritas continuata, caritas
aucta erit unum quantum ».

- 10 Praeterea ², « in motu intensionis, quantumcumque modico,
adquiruntur infinitae partes in potentia. Si ergo istae partes non
concurrant ad aliquam unitatem formalem, — non enim uniuntur
se totis, nec secundum ultima sua —, restat ut sint ibi infinitae
formae quarum quaelibet est indivisa in se et divisa ab alia, et per
15 consequens numeraliter infinitae, quod est impossibile ».

« Praeterea, illae caritates non faciunt unam unitate compo-
sitionis, quasi una sit materia et alia forma, nec unitate continui-
tatis, nec unitate homogeneitatis, quia homogenea non uniuntur
nisi per continuationem, sicut aqua unitur aquae. Unde anima
20 animae non unitur, quamvis homogenea sint. Nec unitate iden-
titalis omnimodae et simplicitatis, quia tunc amitterent suas rea-
litates. Nec unitate aggregationis et cuiusdam acervi, quia hoc est
horribilius. Esset enim acervus rerum innumerabilium et mul-
titudinis infinitae. Sed manifestum est quod non potest praeter

1 uniatur sibi] uniantur E	2 fiunt] fiant A, unum et add. F	3 forma] quantitas A
continua] ultima D et partem ² om. A partem ²] partes D, suae add. HZ	5 quod est ² om. E	
in] ibi G quaelibet om. D	7 Si om. D tamen om. A	8 hoc] quod add. A una om.
E caritas ² om. D	9 erit] est A	10 modico] moto D
11 infinitae om. E	13 ut	
sint om. A ibi] sicut add. A	14 indivisa] divisa C	15 numeraliter] naturaliter HZ
16 unam] unum EZ unitate] unitatem ABCH	19 Unde] una E	20 sint] sit HZ unitate
om. E	21 et om. E simplicitatis] simplicis Z, om. E amitterent] amitteret Z	22 Nec]
quam E quia] quod A, et D est] enim E	24 potest om. A praeter] per E	

¹ Aristot., *Metaph.*, V, t. 18 (1020a 7-8). ² Petrus Aureoli, *Scriptum*,
I, d. 17, p. 3, a. 2 (ed. Romae 1596, 442b).

istas unitates alia assignari ». Igitur tales caritates non faciunt unum, et per consequens non sunt ponendae.

[CONTRA OPINIONEM PETRI AUREOLI]

Ista opinio ponit tres articulos quos reputo falsos. Primus est quod illud additum in augmento caritatis non participat rationem ⁵ caritatis ut vere possit dici caritas. Secundus est quod non potest per divinam potentiam fieri per se sine priori. Tertius est quod non potest intuitive intelligi sine priori.

Ideo arguo contra eos. Primo *contra primum*. Primo sic: quaero de illo addito ¹, aut est eiusdem rationis cum priori ¹⁰ aut alterius rationis. Non alterius rationis quia, secundum istum et verum est, numquam aliquid augmentatur per adventum alicuius alterius rationis, sed simile augetur suo simili. Si sit eiusdem rationis, tunc arguo: quandocumque aliqua sunt eiusdem rationis, quidquid essentialiter praedicatur de uno et in quid et per se ¹⁵ primo modo, eodem modo praedicatur de reliquo. Igitur si istud additum sit eiusdem rationis cum caritate cui additur, quidquid praedicatur de illa caritate per se primo modo, praedicabitur de isto gradu addito. Igitur si haec sit vera 'haec caritas est caritas', haec erit vera 'hoc est caritas', denotando illud additum. ²⁰

Praeterea, quando inter aliquas partes alicuius totius est tanta convenientia vel maior quanta est inter partes alterius totius, si

1 unitates *om.* E || alia] alias G || faciunt] facient E, per se *add.* A 5 caritatis] praecise *add.* D 6 vere *om.* D || est *om.* C 8 intelligi *om.* C 9 arguo] sic *add.* B || Primo² *om.* C 10 est] erit HZ || cum priori *om.* D 11 rationis¹ *om.* DHZ || rationis² *om.* A || secundum istum et *om.* E 12 est] quod *add.* (*interl.*) C² || augmentatur] augetur B || adventum alicuius] aliquod additum HZ 13 augetur] augmentatur AD 14 quandocumque] quantumcumque A 15 et¹ *om.* CE || in quid *om.* C 16 modo¹ *om.* D || eodem modo² *om.* F || Igitur] sed E || istud] illud E, secundum HZ 19 sit *om.* E 20 erit] est EGHZ || hoc] haec BG || est *om.* EF, *mg.* F² || denotando illud additum] denegando aliam E, demonstrando illud additum F, demonstrato illo addito HZ 22 est] erit F || alterius *om.* G || si] sicut B

¹ Supra, p. 521, lin. 19.

illud idem praedicatum quod praedicatur de illo alio toto, praedicatur de qualibet parte sua, eadem ratione si aliquid praedicatur de primo toto per se primo modo, praedicabitur de qualibet sui parte. Sed tanta est convenientia vel maior inter duas partes unius
 5 caritatis et etiam ipsarum cum illa caritate, quanta est inter duas partes aquae et ipsarum cum illa aqua tota, et quanta est inter duas partes albedinis loco et situ distinctas et istarum cum albedine tota. Et vere dicitur quod haec pars aquae est aqua, et quod haec pars albedinis est albedo. Igitur aequaliter vel magis dicitur
 10 quod haec pars caritatis est caritas.

Praeterea, quidquid per se praedicatur de aliquo tamquam de per se suo individuo, illo individuo manente et non destructo, semper praedicabitur de eodem. Sed ante augmentationem haec est simpliciter vera ‘*a* est caritas’, supponendo quod *a* significet
 15 totam caritatem praecedentem. Igitur *a* manente non destructo, semper erit haec vera ‘*a* est caritas’. Sed post augmentationem *a* manet et non destruitur, ergo tunc est haec vera ‘*a* est caritas’. Igitur de parte caritatis vere dicitur quod ipsa est caritas, quia *a* tunc est pars. Sed non est maior ratio quod una pars caritatis sit caritas
 20 quam alia. Igitur quaelibet pars caritatis vere et realiter est caritas.

Si dicatur quod non est caritas integra, hoc non valet, quia si intelligat per caritatem ‘integram caritatem’ quae non est pars alterius, sic manifestum est quod non est caritas integra, et eodem modo concedendum est quod pars aquae non est aqua
 25 integra, quia pars aquae est pars. Et sic non argueret contra opinionem quam nititur improbare, quia illa opinio non negat quin caritas addita vere sit pars caritatis. Similiter sequeretur quod

1 de om. C || illo om. HZ 2 eadem ratione] eiusdem rationis E 3 toto] modo E
 4 parte om. E 5 et om. A || etiam om. H || et... caritate om. Z || illa] tota add. A 5-6 quanta... et¹ om. Z 6 et¹] etiam add. C, om. E || ipsarum] aquarum add. Z, om. E || est om. D
 7 istarum] ipsarum A, illarum HZ, illam D, tota E 7-8 albedine] se A 8 quod¹] per add. C 11 aliquo] alio A, subiecto E 16 semper om. E || erit] est E || est om. A 18 tunc om. E 21 non¹ est om. E 21-22 valet] videtur A 22 intelligat] intendit A 26 illa] ipsa D, ista E, om. Z || non om. E || quin] quod ibi E

pars quantitatis distincta situ ab alia parte non esset quantitas, quod est manifeste falsum, et ipse negat.

C o n t r a s e c u n d u m articulum¹ ostendo quod per divinam potentiam potest illa caritas addita per se fieri, sic: quia quandocumque aliqua sunt eiusdem rationis, si unum illorum⁵ potest fieri per se per divinam potentiam, reliquum istorum poterit fieri per se per divinam potentiam. Quia si ista sint realiter distincta, ita quod neutrum est pars alterius nec intrinsecum alteri, si non includit contradictionem unum illorum per se fieri, — si sint¹⁰ eiusdem rationis —, non includit contradictionem alterum illorum¹⁰ per se fieri. Sed illud quod praecedat augmentationem caritatis et illud quod additur sunt eiusdem rationis, et neutrum est pars alterius, et illud quod praecedat potest fieri per se. Igitur non includit contradictionem illud additum fieri per se.

S i d i c a t u r quod illud additum includit praecedens et¹⁵ ideo non potest fieri per se, c o n t r a: illud additum secundum se totum est novum. Quia accipio aliquid quod secundum se totum additur; igitur illud additum non includit praecedens; igitur non includit contradictionem illud per se fieri.

S i d i c a t u r quod illud sequens necessario praesupponit²⁰ praecedens, c o n t r a: quidquid potest fieri a Deo, potest fieri sine alio realiter distincto, maxime si illa sint eiusdem rationis. Confirmatur, quia in individuis eiusdem rationis non est ordo essentialis quin, quando realiter distinguuntur, unum possit fieri sine alio si neutrum sit pars alterius. Sed Deus vidit ista factibilia ab²⁵

1 pars quantitatis] quantitas E || situ] si tamen A 2 et] hoc etiam add. F 4 illa] alia D || quia om. E 6-7 reliquum... potentiam om. (hom.) E 8 alteri] illi D 9-10 contradictionem... includit om. (hom.) CD 9-11 si... fieri om. (hom.) G 10 illorum om. BCDE 11 caritatis om. E 12 et¹] sed A 14 additum] quod additur HZ 15-16 Si... per se¹ om. (hom.) E 15 illud] per se add. F 16 per se om. C || secundum] per C 17-18 est... igitur² om. E 17 accipio] actio C || quod om. HZ 18 additur] additum HZ || igitur²] et ideo HZ 18-19 praecedens... includit om. (hom.) D 19 illud] sicut G 22 sint] sit G 23 rationis om. G 24 essentialis om. C || quando om. E

¹ Supra, p. 524, lin. 6-7 et p. 521, lin. 15-17.

aeterno, et vidit quod neutrum potest esse pars alterius. Igitur potest indifferenter facere quodcumque istorum sine alio. Igitur qua ratione fecit praecedens sine sequente, potuit fecisse illud quod sequitur sine illo quod praecessit. Sed quidquid potuit fecisse, adhuc potest facere. Igitur potest facere illud quod additur, non faciendo quod praecessit. Et hoc est propositum.

Praeterea, quodcumque sunt aliqua eiusdem rationis quorum neutrum est pars alterius, si unum illorum potest fieri sine altero, eadem ratione illud poterit destrui sine altero. Sed illud quod praecedit et illud quod additur sunt eiusdem rationis, et neutrum est pars alterius, et illud quod praecedit potest fieri sine illo quod additur. Igitur potest destrui sine illo quod additur, ergo illud per se remanebit. Et ita non includit contradictionem illam realitatem additam — cum sit eiusdem rationis — fieri sine realitate praecedente.

Contra tertium articulum¹ arguo sic. Quando aliqua sunt eiusdem rationis, si unum illorum sit intelligibile intuitive per se, et reliquum; sed caritas quae praecedit et illud quod sequitur sunt eiusdem rationis, et caritas praecedens est intelligibilis intuitive per se; ergo et illud quod advenit.

Si dicatur quod caritas praecedens, quando erat sine illo addito, tunc erat per se intuitive intelligibilis, sed postquam facit per se unam caritatem cum realitate addita, non est per se intuitive intelligibilis sed tantum cointelligitur:

1 potest¹ esse] est E 2 indifferenter *om.* HZ 3 sequente] sequenti B, consequenti DF || potuit] potuisset D 4 quod¹] sine quo *add.* E || sine illo *om.* E || quidquid] qui E 4-6 Sed... praecessit *om.* (*hom.*) D 5 Igitur potest facere *om.* C 6 faciendo] illud *add.* E || est *om.* G 8 si] sed G, *corr. in* et H², et Z || illorum *om.* A 9 altero²] alio G 11 fieri] etiam *add.* E 14 sit] sint G || rationis] posse *add.* E 16 arguo] arguitur D 16-17 aliqua] aliquae HZ 17 sunt *om.* A 18 per se *om.* F 18-20 et¹... per se *om.* (*hom.*) A 19-20 est intelligibilis] intelligitur HZ 20 per se *om.* D 21 quando] quae E 22 intuitive *om.* A || intelligibilis] et intelligitur G 23 unam] unum HZ || caritatem *om.* HZ || realitate] sibi *add.* HZ || est *om.* E 24 intelligibilis] videtur E || cointelligitur] concomitative (?) E

¹ Supra, p. 524, lin. 7-8 et p. 521, lin. 17-19.

C o n t r a: omnem intellectionem intuitivam remanentem potest Deus conservare, quocumque alio de novo producto. Ponatur ergo quod angelus primo intellexit — ante augmentationem — illam caritatem praeexistentem, adhuc illa caritate manente posset Deus conservare eam et notitiam intuitivam, quantumcumque aliquid sibi addetur. Sed stante eadem notitia intuitiva, nihil potest de novo illa notitia intuitiva cognosci nisi quod participat de novo rationem obiecti illius notitiae intuitivae. Sed certum est quod nihil potest participare aliquid eiusdem rationis cum eo. Igitur illa realitas sequens non cognoscitur illa notitia intuitiva conservata per divinam potentiam, ergo illud quod praecedat praecise cognoscitur ea, ergo est per se intelligibilis et non tantum cointelligibilis.

Praeterea, notitia intuitiva causatur ex obiecto; sed Deus potest coagere uni rei non coagendo alteri quantumcumque facit per se unum cum ea; ergo potest coagere isti realitati non coagendo alteri, et per consequens ista realitas intelligeretur intuitive et non altera.

Praeterea, unumquodque sicut se habet ad entitatem, ita se habet ad intelligibilitatem; sed ista realitas est entitas distincta realiter ab alia; ergo habet distinctam intelligibilitatem secundum modum loquendi istorum; ergo non includit contradictionem istam intuitive intelligi ab intellectu creato, alia non intuitive intellecta ab eodem.

Praeterea, non est maior contradictio aliquid intuitive intelligi

1 intellectionem] intentionem ABC, *sed corr. mg.* B² || remanentem] remanente AHZ
 3 intellexit] intelligat HZ 3-4 augmentationem] intensionem A 5 posset] potest HZ
 5-6 quantumcumque] quodcumque E 6 aliquid] de novo *add.* HZ || addetur] adderetur CFG
 7 nihil... intuitiva² *om.* (*hom.*) E || cognosci] cognoscendi E 7-8 illa... novo *om.* (*hom.*) D
 8 illius] eius E || intuitivae] cognosci nisi de novo participet *add.* D || Sed] et B
 9 nihil] aliud *add.* (*mg.*) H², *add.* Z || potest] poterit HZ, de novo *add.* (*mg.*) H², *add.* Z ||
 aliquid *del.* H², *om.* Z || eiusdem rationis] eandem rationem Z, *in corr. mg.* H² 10 illa¹] ea C
 13 tantum] solum HZ 19 sicut] illud G 20 intelligibilitatem] intelligentem D || realitas] entitas E || entitas] realitas HZ 21 alia] illa E 23 istam] secundam HZ ||
 intelligi... intuitive² *om.* (*hom.*) A

sine alio quam abstractive, maxime quando realiter distinguuntur. Sed aliquis intelligens illam caritatem praevidiam abstractive potest illam notitiam continuare, quantumcumque Deus augmentet illam caritatem. Sed hoc posito, non intelligeret aliquid nisi quod
 5 prius intellexit. Igitur praecise intelligit illud abstractive sicut prius.

Praeterea, nulla unio alicuius cum alio impedit quin possit intelligi intuitive sine illo cui unitur. Patet inductive, quia forma substantialis potest intelligi intuitive sine materia cui unitur. Similiter accidens unitum subiecto potest intelligi intuitive sine eo,
 10 sicut potest videri oculo corporali sine eo, ita scilicet quod illud subiectum non per se videbitur oculo corporali sed tantum per accidens. Similiter una aqua unita alteri potest sine ea intuitive videri. Sed nihil est hic impediens unam realitatem videri intuitive sine alia, nisi forte unio unius ad alterum; sed ista non impedit,
 15 sicut nec aliqua alia; igitur etc.

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo aliter dico ad quaestionem, tenendo contrarium cuiuslibet illorum trium articulorum. Et quantum ad primum illorum dico quod illa realitas adveniens est vera caritas, sicut pars
 20 aquae est vera aqua, et una pars albedinis distincta loco et subiecto ab alia parte albedinis est vera albedo. Quia universaliter omne totum habens plures partes realiter distinctas quae sunt eiusdem rationis, sic se habet ad eas quod species specialissima praedicatur de qualibet illarum partium sicut de ipso toto. Cuius

1 realiter *om.* D 2 intelligens] intellectu D || praevidiam] primam Z, *om.* E 3 continuare *sic* *Gouv.* 101/53, *Paris* 15904, *Padua*, retinere D, conti-re ABCE, continere GHZ || augmentet] augmentaret HZ 5 sicut] quod HZ 6 alicuius *om.* HZ 7 unitur] additur E || quia] quod ABC 8-9 Similiter] praeterea E 10 sicut potest] sive E 11 subiectum] obiectum BCF || videbitur] videtur DHZ 12 alteri] aliquando G 13 est *om.* A || intuitive *om.* HZ 14 alia nisi *om.* E || unio *interl.* B², *om.* AE || alterum] alteram FZ 17 ad quaestionem *om.* HZ 18 illa *om.* C || vera¹] una E 19 vera] vere A || aqua] pars aquae G || distincta] et *add.* E 20 vera] una E || Quia] quod E 21 sicut de] subiecti se E || ipso *om.* HZ

ratio est, quia praedicationem talem non posset aliquid impedire nisi unio vel compositio unius partis cum alia. Sed talis unio vel compositio non impedit, sicut patet de partibus aquae componentibus aquam et de partibus ignis componentibus ignem.

Nec potest dici quod non omnis unio vel compositio 5 impedit talem praedicationem, sed unio unius partis impraecisae ab alia impedit, et ideo quia una pars aquae non est impraecisa ab alia, 'aqua' vere praedicatur de parte sicut de toto:

Hoc non valet, quia quaero: quomodo ista una pars caritatis sit impraecisa ab alia? Aut quia una pars non est realiter 10 distincta ab alia, aut quia una pars non est unum per se non faciens per se unum cum alia, aut quia una pars non distinguitur loco et subiecto ab alia. Primum non potest dari, quia partes caritatis realiter distinguuntur sicut partes aquae. Nec secundum, quia illo etiam modo una pars aquae est impraecisa ab alia. Nec 15 potest dari tertium, quia eadem facilitate qua tu dicis quod una pars componens cum alia, quando non distinguitur loco et subiecto, non est praecisa ab illa, eadem facilitate dicam ego quod quando una pars distinguitur loco et subiecto ab alia — si tamen faciat per se unum cum ea — non est praecisa ab ea. 20

Praeterea, unio alicuius cum alio non destruit realitatem unius neque alterius, igitur nec impedit praedicationem alicuius praedicati importantis praecise realitatem illorum. Sed caritas non importat nisi praecise essentiam caritatis, igitur unio alicuius cum alio non impedit caritatem praedicari de illo de quo prius praedi- 25 cabatur. Sed de ista parte prius praedicabatur caritas, igitur de

1 talem om. HZ 3 impedit] igitur etc. add. A || sicut patet om. E 4 aquam... componentibus om. (hom.) E 5 dici om. E || quod] quia E 6 sed om. E 7 ab alia impedit om. F || pars om. E || non om. A || impraecisa] praecise E 9 ista om. DE 10 impraecisa] praecisa G 11 unum] tantum add. G 12 distinguitur] est distincta E
13 Primum] dici add. HZ || dari om. HZ 14 caritatis realiter] realitatis G 15 etiam om. HZ 17-18 subiecto] ab alia add. GHZ 18-19 non... subiecto om. (hom.) E 18 illa] alia Z || dicam ego] a causa igitur G 19 pars om. G 20 si] et C || ea] illa A 22 neque] nec A || nec] non DHZ || alicuius om. D 24 alicuius] unius HZ || cum om. A 25 prius] primo F, om. AE

ista parte post unionem vere praedicatur adhuc. Sed qua ratione praedicatur de una parte, et de alia, igitur haec est simpliciter vera 'quaelibet pars caritatis est caritas', sicut haec est vera 'quaelibet pars aquae est aqua' et 'quaelibet pars ignis est ignis', et sic
5 de aliis.

Ex praedictis patet quod vana est opinio ¹ ponens quod isti gradus sunt gradus materiales et non formāles, quia isti gradus sunt vere partes caritatis, quorum quilibet est vera caritas. Et ideo sicut non est dicendum quod partes aquae integrales, quarum
10 quaelibet est vera aqua, sunt materiales, non formales, ita nec in proposito. Quod autem isti gradus sint verae partes, quarum quaelibet est vera caritas, ostendo. Quia quaero de istis gradibus: aut sunt omnino eiusdem rationis cum caritate praevia, aut non. Si sic, habeo propositum, quia tunc ita vere quilibet illorum gra-
15 duum est caritas sicut caritas praevia, quae primo fuit quoddam totum, nunc autem est pars. Si non — et manifestum est quod

1 post] prius E	2 parte om. D	3 est ² vera ² om. A	4 sic om. G	6-7 isti...
quia om. (hom.) E	6 isti om. D	7 et om. A	8 quorum quilibet] quarum quaelibet D	
10 vera] una E materiales] et add. DHZ non] nec E nec] et HZ			11 verae om. A	
12 caritas] sic add. HZ	13 praevia] prima EHZ	14 quilibet] quaelibet BH illorum] isto-		
rum DG	14-15 graduum om. A	15 est] vera add. HZ praevia] prima DEHZ		
16 nunc autem] modo A				

¹ Scotus, *Reportatio Parisiensis*, I, d. 17, q. 3: « Ad confirmationem primam dico quod est ad oppositum, quia ordo specierum est secundum essentias et quidditates, et ideo una non continet quidditatem nec essentiam alterius. Sed ordo secundum gradus eiusdem formae est secundum partes materiales quae possunt esse simul, et forma quanto sub pluribus talibus gradibus formae est tanto perfectior et intensior forma. Opposito ergo modo est hic et ibi, quia omnes gradus materiales, scilicet eiusdem formae numero, sunt potentiales respectu essentiae, et ideo opposito modo est maioritas utrobique » (cod. Oxon. Merton 59, f. 85r). Etiam Robertus Cowton, *In I Sent.*, q. 37 ad 2: « Unde differentia addita quidditati, ut quidditas abstrahens ab individuis, variat speciem et definitionem. Cum hoc tamen stat quod individuum includat plures gradus quasi materiales quae possunt fluere et refluere, stante natura specifica » (cod. Oxon. Merton 93, f. 124va).

gradus sequens facit per se unum cum priori, et impossibile est aliqua duo non eiusdem rationis sed alterius et alterius rationis facere per se unum, nisi unum sit potentia et aliud actus — igitur hic esset vera compositio ex rebus distinctis realiter, quarum una vere informaret aliam, et per consequens maior esset compositio 5 ex partis alterius et alterius rationis in caritate sequente quam in praecedente. Immo, sequeretur ultra quod caritas sequens non esset eiusdem rationis cum caritate praecedente. Tertium incon- veniens sequeretur, quod caritas individua praecedens non esset aliquod individuum per se in genere vel in specie. Consequentia 10 patet, quia nihil quod est pars essentialis alicuius per se in genere vel specie, componens cum alia parte alterius rationis, potest esse per se in genere vel specie. Ideo enim anima intellectiva non est per se in genere vel specie quia est pars hominis, componens hominem cum corpore, quod est alterius rationis quam intellectiva. 15 Igitur si illud additum alterius rationis esset componibile cum caritate praevia, illa caritas praevia nullo modo esset individuum per se in genere vel specie.

Si dicatur quod illud additum non est nisi differentia individualis, et differentia individualis non facit aliquid alterius 20 speciei, hoc non valet, quia secundum ponentes¹ tales differentias individuales, differentia individualis non distinguitur realiter a natura quam contrahit. Igitur non potest advenire de novo

2 et alterius² om. E 4 hic om. E || distinctis] constitutis D 6 rationis] rei E ||
in] caritate add. F, om. HZ 7 Immo] sed A 8 caritate om. EHZ 8-9 inconveniens]
quod add. E 9 sequeretur] sequitur HZ, om. C || individua] divina E, om. D 10 in²
om. BFG 11 quod om. E 12 vel] in add. HZ || componens] componibilis HZ 13 vel]
in add. HZ 14 vel] in add. HZ || pars om. E 15 quam] anima add. AFHZ, om. E
16 rationis om. E || esset om. D || componibile] compossibile G, completum C 16-17 cum...
praevia¹] caritatis praeviae C 17 praevia²] prima E 18 vel] in add. HZ 19 nisi om. CG
19-20 differentia... et om. (hom.) C 22 distinguitur] vel differt add. (interl.) F² 22-23 rea-
liter om. HZ 23 advenire] evenire D || de novo om. E

¹ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 17, p. 2, q. 2, nn. 251 et 257 (ed. Vaticana, V, 260 et 263).

nisi natura de novo adveniat, et per consequens nisi adveniat de novo aliquod compositum ex natura et differentia individuali. Praeterea, tunc sequeretur quod unum individuum haberet duas differentias individuales, quia certum est quod prima non deperditur; igitur si advenit una alia, erunt duae. Praeterea, tales differentiae individuales non sunt ponendae, sicut superius est probatum ¹.

Quantum ad secundum articulum ² dico quod nullam includit contradictionem illam caritatem additam per se fieri, sicut nullam includit contradictionem caritatem praeviam per se fieri. Et ideo sicut Deus potest illam realitatem cui est alia addita — quae non est nisi quaedam caritas, tamen partialis — per se facere sine illa realitate sequente, ita potest facere per se illam realitatem sequentem sine praecedente. Cuius ratio est, quia numquam aliquid requiritur ad aliquid aliud eiusdem rationis nisi sit causa ipsius extrinseca vel pars intrinseca ipsius. Sed in proposito realitas praecedens non est pars intrinseca realitatis sequentis additae, quamvis sit pars intrinseca totius caritatis compositae ex realitate praecedente et realitate sequente; nec est causa extrinseca ipsius, quia in nullo genere causae, patet inductive. Et posito quod esset causa extrinseca ipsius, posset Deus supplere illam causam extrinsecam se solo; et hoc est maxime verum quando causa et causatum sunt eiusdem rationis. Potest igitur Deus de potentia sua facere illam realitatem additam sine caritate praecedente.

1 nisi¹... novo *om.* (*hom.*) G || adveniat] advenit B || de¹... nisi² *om.* (*hom.*) E || nisi] non G
 2 aliquod] aliud E 3 sequeretur] sequitur H 5 advenit] adveniat E || erunt] essent F
 6 ponendae *om.* G 8 Quantum] etiam *add.* C 9 illam] formam additam scilicet *add.*
 A, *om.* EHZ || additam *om.* A 9-10 caritatem... contradictionem *om.* (*hom.*) E 10 prae-
 viam] primam EHZ 11 potest *om.* C || alia] ista E 12 caritas] et *add.* HZ || tamen *interl.*
 F2, *om.* G 13 illa *om.* G 16 extrinseca] intrinseca G 19 et] ex *add.* A || causa *om.* E
 20 causae *mg.* D2, *om.* C 21 esset] tantum *add.* E || causa] pars AE 22 hoc *om.* HZ ||
 maxime] manifeste F 23 sunt... rationis *om.* E || Deus *del.* H2, *om.* Z 24 sua] absoluta
add. DF || caritate *om.* HZ

¹ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 6 (ed. cit., II, 222ss.).

² Supra, p. 522, lin. 20-21.

Quantum ad tertium articulum¹ dico quod per potentiam creaturae non potest una illarum realitatum videri intuitive sine alia, ita quod non est in potestate creaturae quod una videatur, alia non visa. Secundo dico quod per divinam potentiam potest una illarum videri ab intellectu creato, alia non visa. 5

Primum patet, quia quando sunt aliquae potentiae naturales aequaliter dispositae et eodem modo approximatae, nullo existente impedimento, omnes illae causae agunt, et ita ponetur effectus cuiuslibet illarum causarum. Sed impossibile est, stante una caritate constituta ex illis duabus realitatibus, unam illarum realitatum approximari intellectui ut videatur intuitive sine alia. Nec potest intellectus esse dispositus ad videndum unam, nisi eodem modo disponatur ad videndum aliam. Nec potest esse aliquod impedimentum naturale respectu unius quin sit respectu alterius. Igitur non est in potestate creaturae quod una videatur sine alia. 15

Si dicatur quod voluntas potest libere impedire, hoc non valet, quia numquam potest voluntas impedire notitiam intuitivam alicuius rei nisi avertendo potentiam vel obiectum per motum localem vel aliquid de novo causando. Sed inductive patet quod nullum istorum potest hic poni. 20

Dico ergo quod sicut si materia et forma, componentia aliquod totum, essent aequae intuitive intelligibilia ab intellectu, ipsis componentibus illud compositum, non est in potestate agentis creati quod unum illorum intuitive videatur sine alio. Sic est in proposito de istis realitatibus. Et sicut si duo calores aequaliter 25

1 dico *om.* E 3 intuitive *om.* F || sine alia *om.* HZ || non est] sit HZ 5 illarum
om. E 6 quia quando] quod non G || aliquae] causae et *add.* D || potentiae] causae CE, vel
causae *add.* FG, *om.* G 7 aequaliter] essentialiter DG || et eodem modo] aequae HZ 10-11 rea-
litarum] realiter HZ, *om.* E 11 ut] vel B || videatur *corr. interl. in* videri B² 12 potest
om. BHZ 13 aliquod *om.* A 14 naturale] reale E || respectu *om.* A 16-17 potest...
voluntas *om.* (*hom.*) G 17 voluntas] deus E 19 Sed] hoc E 21 si *om.* E 22 intui-
tive] intuitiva A 23-24 agentis] tantum (?) *add.* D, *om.* A 25 sicut] illud G || sicut... ca-
lores] sic duae caritates E || aequaliter] essentialiter G, *om.* HZ

¹ Supra, p. 521, lin. 14-22.

approximentur eidem passo, non potest naturaliter unus illorum agere in passum nisi alius agat, maxime si sint aequè perfecti, ita est in proposito.

Secundum ostendo, quia illae realitates, si essent separatae, natae essent distinctis intellectionibus intuitivis intelligi, et posset indifferenter una illarum esse sine alia. Sed quamcumque rem possibilem esse sine alia potest Deus conservare sine illa, quamcumque mutatione facta circa aliam rem loco et subiecto distinctam. Igitur potest Deus de potentia sua absoluta conservare notitiam intuitivam in intellectu Michaelis respectu caritatis meae praeviae sine intuitiva caritatis vel realitatis sequentis, quacumque mutatione facta circa me, qui sum distinctus loco et subiecto a Michaeli. Igitur quamvis caritati meae praeviae addatur nova realitas, poterit Deus conservare notitiam intuitivam praeviae respectu primae caritatis sine notitia intuitiva illius additi.

C o n f i r m a t u r, quia ex hoc quod aliquid absolutum producit in me, non necessitatur ad producendum vel corrumpendum aliquid absolutum in angelo. Igitur potest Deus augmentare in me caritatem, nulla facta mutatione in angelo, et per consequens retinebit eandem notitiam intuitivam quam prius, et ita nihil intelliget intuitive nisi quod prius intellexit.

S i d i c a t u r quod eadem notitia intuitiva intelligetur illud additum, ex quo facit per se unum cum illo quod illa notitia intuitiva intelligitur, hoc **n o n v a l e t**, quia stante eadem notitia intuitiva non variata, impossibile est aliquid primo intelligi

1 approximentur] approximatae E, approximantur F 2 passum] passo C 4 quia] quod BG || essent] natae *add.* A 5 intellectionibus] intentionibus AG || intuitivis] intuitive DE, *exp.* G2 || posset] possent B, *corr. mg.* in potest H2, potest Z 6 Sed] si C 7 Deus *om.* E
8 mutatione] quacumque *add.* A || facta] tunc *add.* D || rem *om.* E 9 sua] Dei B 11 prae-
viae] primae E, *corr. interl.* in praecedentis H2, praecedentis Z || sine] notitia *add.* HZ || vel]
sive D 13 caritati *om.* E || praeviae] primae AG, *om.* HZ 13-14 realitas] caritas E
14 Deus] eius HZ || intuitivam *om.* E || praevia *om.* D 15 intuitiva *om.* A 16 ali-
quid] aliquod AFHZ, *om.* E 16-17 producit] Deus *add.* F 17 non *om.* E 18 ali-
quid] aliquod CHZ || augmentare] augere E 18-19 in me *om.* G 19 nulla] non F
20 intuitivam *om.* E 22 intelligetur] intelligitur CE 23 additum] absolutum F, vel
additum *add. mg.* F2 || quod] quo D 24 intuitiva] intellectiva G

illa intellectione et postea non intelligi, nec e converso. Sed illud additum prius non intelligebatur illa notitia intuitiva, ergo nec modo intelligitur illa. Igitur si modo intelligitur intuitive, oportet quod sit aliqua notitia intuitiva de novo causata.

[AD ARGUMENTA PETRI AUREOLI]

5

Ad primum argumentum alterius opinionis¹ dico quod quantum ad aliquid est simile de augmentatione curvitudinis, raritatis, densitatis et talium, quae ponuntur esse de quarta specie qualitatis, et quantum ad aliquid est dissimile. Quantum ad hoc est simile, quod sicut in augmentatione talium non additur praex-¹⁰ sistens alicui de novo, nec etiam aliquid ponitur iuxta aliud, nec aliquid praeeexistens segregatur ab alio, sicut aliqui antiqui ponebant condensationem propter compressionem pororum in corpore condensato. Sed dissimile est de istis quantum ad aliqua alia.

Unde si teneretur illa opinio² quae ponit quantita-¹⁵ tem non esse aliam rem absolutam a substantia et qualitate, sicut homines communiter imaginantur³, dicerem quod in augmentatione talium nulla res absoluta nova advenit, nec in diminutione aliqua res absoluta deperditur, sed talis augmentatio fit praecise per motum localem. Sicut patet de curvitate²⁰

1 illa om. E Sed illud] si aliud E	2 nec] nullo E	3 modo ²] non E	4 aliqua]
alia AFHZ de om. D novo] notitia E, om. D	6 dico om. E quod om. AE	7 curvita-	
tis] et add. F	8 talium] similitudinem F	9 dissimile] et add. D	10 quod sicut] quia HZ
11 aliud] aliquid E, illud G	12 aliqui] quidam HZ, om. D	13 compressionem] impres-	
sionem D	15 teneretur] tenetur HZ ponit] tenet HZ	16 non interl. B ² , mg. F ² , om.	
ACDG absolutam om. E	17 dicerem] diceret E, dicitur HZ	18 absoluta] alia E	

¹ Supra, p. 522, lin. 1. ² Opinio quam tenet ipse Ockham; cf. *Expositio in libr. Praedicamentorum Aristotelis*, cap. 10 (ed. St. Bonaventure, N.Y.); *Summa Logicae*, p. I, c. 44 (ed. cit., 132-139); *Sent.*, IV, q. 4 G. ³ Id est, homines communiter imaginantur quantitatem esse aliam rem absolutam a substantia et qualitate.

lineae, quod per hoc solum quod partes extremae lineae magis sibi appropinquant fit ipsa curvior.

Unde sicut ponendo opinionem quod quantitas sit alia res absoluta, oportet ponere quod si aliqua esset quantitas separata
 5 ab omni substantia et ab omni accidente absoluto adhuc possent partes extremae illius quantitatis magis approximari, et per consequens fieret curvior, et tamen nihil absolutum sibi adveniret, ita dicerent alii quod quando aliqua res fit curvior quam prius, nulla res absoluta advenit sibi de novo, sed tantum partes
 10 suae localiter sibi magis approximantur. Consimiliter dicerent quod ignis vel aër rarefit per hoc solum quod eadem res coexistit circumscriptive maiori loco nunc quam prius. Unde sicut substantia eadem, secundum omnes, non variata coexistit sub maiori quantitate nunc quam prius, ita dicerent illi quod eadem res in
 15 nullo variata — nisi localiter — coexistit maiori loco nunc quam prius, et hoc est rarefieri. Et sicut dicerent de rarefactione, ita dicerent de omnibus talibus proportionaliter quod nulla res nova absoluta distincta realiter a realitate praecedente acquiritur, nisi forte locus. Sed in augmentatione aliarum qualitatum, cum non
 20 sit nec possit esse ibi motus localis, oportet quod aliqua res absoluta de novo addita adveniat.

Qui autem dicunt quantitatem esse aliam rem absolutam distinctam realiter a substantia et qualitate habent ponere, ut videtur, in rarefactione totam quantitatem praecedentem
 25 corrumpi. Quia si quantitas praecedens manet, aut manet praecise

1 quod¹] et E, quia HZ 2 appropinquant] approximant G, approximantur HZ
 3 sicut] sic Z || alia] aliqua DHZ 5 omni¹] illa E || et ab² om. D 6 magis om. F
 7 fieret] esset E 10 Consimiliter] consideranter A 11 rarefit] rarefacit G || eadem] eadem HZ || coexistit] coexistunt HZ, circumscripsit B, cum add. G 12 circumscriptive] circumscriptione G, in add. F 14-16 ita... prius om. (hom.) D 15 coexistit] circumscriptive add. F 16 Et om. D || sicut] illud G || rarefactione] rarefactionibus E 17 quod] quia E 19 locus om. A || Sed in] sine E 20 sit] sic add. HZ || ibi om. HZ || aliqua om. F
 21 addita om. E 23 realiter om. F 24 quantitatem] caritatem A 25 Quia] sed E || quantitas] caritas AE, realitas F, om. D || manet¹] maneret HZ || aut om. E || manet²] maneret HZ, om. E

in eodem subiecto in quo prius et secundum quamlibet sui partem, aut non. Si sic, et certum est quod illa realitas adveniens recipitur in aliquo subiecto, ergo in eodem subiecto erunt duae quantitates, quod est impossibile. Si non manet praecise in eodem subiecto, ergo secundum aliquid sui recipitur in alio subiecto, et ita accidens migraret a subiecto in subiectum, vel secundum aliquid qui remanebit sine subiecto, quod est impossibile.

Si dicatur quod realitas praecedens et realitas addita non sunt duae quantitates sed una quantitas, contra: realitas praecedens vere fuit quantitas, quia res ipsa vere fuit quanta. Sed impossibile est quod quantitas fiat non-quantitas, nisi per corruptionem vel destructionem. Igitur adhuc erit quantitas, et eadem ratione realitas addita erit quantitas, et ita erunt ibi duae quantitates in eodem.

Praeterea, quandocumque aliquae duae realitates eiusdem rationis possunt esse in eodem subiecto primo, numquam per additionem unius realitatis ad aliam fit eadem res maior extensive sed tantum intensive, quia dicitur magis tale et non maius tale. Sicut patet quod quia una realitas caritatis potest esse in eodem subiecto primo cum alia realitate caritatis, ideo per additionem unius realitatis ad aliam illud carum non fit maius carum extensive et dimensionaliter, sed tantum fit magis carum intensive. Igitur si duae realitates quantitatis compatiuntur se in eodem subiecto primo, illud subiectum non dicetur maius quantum extensive et dimensionaliter, sed tantum dicetur magis quantum intensive; quod est manifeste falsum.

2 illa om. E || adveniens] in adventu HZ 3 aliquo om. Z 3-5 ergo... subiecto¹
om. (hom.) E || ergo... subiecto² om. (hom.) D 4 manet] magis G 5 alio] aliquo EG
6 a] de HZ 7 remanebit] manebit HZ 10 res] aliqua add. BHZ, scilicet res augmentata
add. (mg.) H², add. Z || fuit] fit G, quantitas add. E 11 est om. ABCG 12 erit] est HZ
13 ratione om. E || realitas] quantitas HZ || ita] sic D 16 possunt esse] sunt A, simul add. F
19 Sicut] sed D || quod om. EF || potest om. B || esse corr. mg. in est B², om. E || in om. E || eo-
dem] uno subiecto et eodem add. A || 21 carum¹] causatum Z || carum²] causatum Z 22 et om.
C || dimensionaliter] indimensionaliter A || tantum] tamen D || fit] dicitur HZ || magis om. E ||
carum] quantum HZ, minus add. E, om. A || 23 se om. E 25 extensive... quantum om. (hom.) E

Et sicut arguo de duabus realitatibus quantitatis, ita arguo de duabus realitatibus raritatis, quod rarius non erit maius extensive propter additionem realitatis raritatis ad realitatem eiusdem rationis. Hoc idem patet in densitate, quia ibi non est additio ali-
 5 cuius realitatis novae, quia numquam necessario per additionem alicuius rei fit aliquid minus quantum. Igitur propter additionem talis realitatis non dicetur minus quantum, et tamen si sit densius, necessario est minus quantum.

Sic igitur dico ad argumentum quod non est simile quantum
 10 ad hoc quod aliqua realitas nova addatur realitati praecedenti eiusdem rationis et faciens per se unum cum ea in raritate, densitate, curvitate, asperitate et sic de aliis, sicut est in augmentatione caritatis, albedinis et talium qualitatum augmentabilium.

Per idem ad s e c u n d u m ¹ dico quod quantum ad aliquid
 15 est simile in augmentatione qualitatis et quantitatis, et quantum ad aliquid est dissimile. Est enim in hoc dissimile quod in augmentatione qualitatis est aliqua res absoluta, secundum se totam nova, faciens per se unum cum prima. Non sic est in augmentatione quantitatis.

20 Ad t e r t i u m ² dico quod caritas in fine augmentationis est una numeraliter, et ideo partes faciunt unum numero. Et dico quod se totis faciunt unum et non secundum sua ultima, quia non habent talia ultima. Unde sicut materia et forma faciunt se totis unum per se et non secundum sua ultima, ita est

1 Et *om.* A || sicut *om.* G || quantitatis] quantitatum HZ 1-2 quantitatis... realitatibus
om. (*hom.*) D 2 duabus *om.* B || quod] quia BC, aut E || rarius] raritas C || erit] est HZ ||
 extensive] intensive E 3 additionem *om.* E || realitatis] realitatem E, realitatum HZ 4 in]
 de D || ibi *om.* D 6 aliquid *om.* A 6-8 Igitur... quantum *om.* (*hom.*) HZ 8 est]
 erit F 9 dico] patet F || ad] istud *add.* F, *om.* A 10 addatur] additur EHZ 11 raritate]
 realitate E 12 asperitate *om.* E || in] de FHZ 13 et] ceterum *add.* F 16 est *om.*
 FG || in¹] quantum ad E || quod] quia F 17 qualitatis *om.* A || nova] novam AE 18 pri-
 ma] praevia B || Non] et E || est *om.* HZ 20 quod *om.* A 21 faciunt *om.* E 22 totis]
 totos B || unum] numero *add.* F 23 quia... ultima *om.* (*hom.*) E || ultima] et *add.* Z

¹ Supra, p. 522, lin. 11.

² Supra, p. 522, lin. 19.

de istis realitatibus, quamvis sit dissimile quantum ad hoc quod forma informat materiam, una autem realitas hic non informat aliam. Et ita idem argumentum quod facit de istis duabus realitatibus potest fieri de materia et forma, et ideo sicut non valet ibi, ita non valet hic.

5

Per hoc ad aliud ¹, quod illae realitates se totis uniuntur, et ideo non sunt ibi infinitae formae non facientes unam formam numero, sed sunt ibi infinitae partes sicut in aqua sunt infinitae partes.

Ad aliud ² dico quod ex illis caritatibus fit unum. Et satis ¹⁰ potest dici quod est unum unitate homogeneitatis; sed tunc est assumptum falsum, quod talia non faciunt unum nisi per continuationem, Unde argumentum est contra se ipsum, quia manifestum est quod istae realitates faciunt unum. Et quaero: qua unitate? Si dicat quod aliqua alia unitate quae non est unitas ¹⁵ talis essentialis compositionis, nec continuitatis, nec homogeneitatis, nec acervi, eadem facilitate dicam hic quod duae caritates faciunt unum una alia unitate. Vel si dicat quod istae duae realitates, quia sunt eiusdem rationis, faciunt unum unitate homogeneitatis, eadem facilitate dicam quod istae duae caritates, quia ²⁰ sunt eiusdem rationis, faciunt unum unitate homogeneitatis. Sic igitur omnis difficultas quae est contra me, est contra ponentem duas realitates eiusdem rationis in eadem caritate. Nec est quantum ad hoc aliqua differentia, nisi quod istas duas realitates non

1 quantum *om.* E || ad hoc] adhuc E 2 una autem] unde etiam E 3 ita *om.* E || facit] stat B, fuit D, fit F || duabus *om.* BDE 4 ideo *om.* A 5 non] nec DHZ || valet *om.* D 6-16 (p. 543) Per... individuum *om.* D 6 hoc] idem E || realitates] unitates A
7 ideo] ita A || ibi *om.* F 7-8 formae... infinitae *om.* (*hom.*) C 8 sed] et E || ibi] in G, *om.* E 10 ex] de A || fit] potest fieri A || satis] etiam *add.* C, *om.* E 11 quod est¹ *om.* E
12 assumptum] argumentum Z || falsum *om.* A || quod] quia B || nisi *om.* C 13 Unde] illud *add.* E 15 non] nec (*mg.*) H², nec Z 16 nec² *om.* C 17 acervi] alicui G, *corr.* in alicuius alterius H², alicuius alterius Z || hic] dico *add.* C 17-20 hic... caritates *om.* E 19 quia] quae G || rationis] quod *add.* A 20 facilitate] ratione F || quia] quae EG 22 quae] non A || est² *om.* G || ponentem] ponentes E 24 aliqua *om.* A || duas *om.* A

¹ Supra, p. 523, lin. 10.

² Supra, p. 523, lin. 16.

vult vocare caritates, quarum tamen multae fuerunt caritates, quia in quolibet instanti praevio fuit verum dicere 'aliqua caritas est in anima'; et non pro eadem, manifestum est, ergo pro diversis. Igitur et istae remanent, ergo vere fuerunt caritates. Ego
 5 autem dico quod sicut fuerunt caritates, ita adhuc sunt caritates, sicut partes aquae sunt aquae. Nec maiorem compositionem pono ego in caritate quam ipse. Et ita propter simplicitatem convenientem caritati augmentatae, non oportet negare plures caritates. Igitur non oportet negare plures realitates eiusdem rationis.

10 [INSTANTIAE CONTRA SOLUTIONEM AUCTORIS]

Sed contra praedicta potest argui. Primo, quia tunc sequeretur quod duo accidentia differentia solo numero essent in eodem subiecto; quod est impossibile.

Item arguit quidam doctor sic¹: simile additum simili
 15 non augmentat ipsum, sicut si tepidum addatur tepido non augmentatur calor. Igitur augmentatio non est per talem additionem.

Praeterea, videtur quod forma intensior et remissior non sunt eiusdem rationis, et per consequens partes non sunt eiusdem rationis
 20 inter se et cum toto, cuius oppositum dictum est prius².

Assumptum probatur, quia « natura³ sub determinato gradu magis vel minus, est species ad individua, et hoc species inferior contenta sub specie naturae ». Igitur illa individua contenta sub

2 quolibet] quocumque E || praevio] primo EG 3 pro¹ om. A 4 Igitur] genere E, om. HZ || vere] illae E 6 aquae²] aqua AE 8-9 plures... negare om. (hom.) E 9 Igitur] sicut HZ 11 primo] sic add. A 12 accidentia om. E 15 ipsum] patet HZ 16 per om. C 18 videtur] dicitur E || sunt] sint AÇ 19 et... rationis² om. (hom.) F || non sunt om. E 20 et cum om. E 22 magis] maius F, vel magis add. interl. F² || hoc] haec EG || inferior] in forma Z

¹ Henricus Gandavensis, *Quodl.*, V, q. 19 (ed. Parisiis 1518, f. 195v).

² Scilicet ab Henrico; cf. supra, p. 508, lin. 19-20. ³ Scotus, *Ordinatio*, I, d. 17, p. 2, q. 1, n. 214 (ed. Vaticana, V, 244s.).

talibus distinctis speciebus specie distinguuntur. Antecedens patet
 « quia quidquid dicitur per se de individuis et est 'per se unum',
 est species eorum. Sed natura in determinato gradu — tali vel
 tali — dicitur in 'quid' de individuis et est 'per se unum', quia
 tota ¹ — et non secundum hunc gradum — essentialiter est eorum ⁵
 quae habent naturam in tali gradu, et gradus nihil addit quod
 accedit naturae. Ergo natura in tali gradu est species, et patet
 quod est minus commune quam species naturae, igitur si est
 species, est species inferior in ordine naturae ».

[RESPENSIO AD INSTANTIAS]

10

Ad primum istorum dico quod duo accidentia differentia
 solo numero, facientia tamen unum accidens numero, non est
 impossibile esse in eodem. Sed duo accidentia quae nata sunt fa-
 cere unum, esse in eodem et non facere unum numero, est im-
 possibile per naturam. Et hoc intendit Philosophus ² et ¹⁵
 non aliud.

Si dicatur quod ista accidentia differunt numero, ergo
 non faciunt unum numero, dico quod aliqua differre solo nu-
 mero potest dupliciter intelligi. Uno modo, quia sunt aliqua
 eiusdem rationis quorum unum non est realiter reliquum. Et sic ²⁰

1 distinctis] determinatis HZ 2 quidquid] aliquid A, quid BCG, illud quod in quid
 EHZ, quod (interl.) F² 3-4 est... unum om. (hom.) E 3 eorum] illorum A 4 per]
 secundum F 5 tota] totaliter E, natura Scot. || non om. E, Scot. || essentialiter om. E
 6-7 quod accedit om. G 7 natura] non G 8 naturae] suo E 13 eodem] subiecto
 add. E || quae om. HZ || sunt om. HZ 13-14 Sed... eodem] unum esse in eodem (mg.) B²
 14 esse om. E || facere] faciunt E 16-18 aliud... faciunt om. C 17 quod om. EGHZ
 17-18 ergo... numero¹ om. (hom.) E 19 potest] similiter add. C

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio*, I, d. 17, p. 2, q. 1, n. 214: «...quia natura secun-
 dum hunc gradum est essentialiter eorum quae habent naturam in tali gra-
 du, et gradus nihil addit accidens naturae » (ed. Vaticana, V, 245); sed vide
 apparatus editionis Vaticanae, p. 422. ² Cf. Aristot., *Metaph.*, IV, c. 2,
 tt. 3 et 5 (1003b 22-36; 1004a 34-b 17).

verum est quod illa quae differunt numero faciunt unum numero, — et sic intelligebam prius¹ —, et isto modo omnes partes eiusdem differunt numero. Alio modo dicuntur aliqua differre numero quia sunt tota non constituentia unum, et sic consequentia est bona, sed nihil est ad propositum.

Ad aliud², quod quando tepidum additur tepido, illi parvi calores remanent in distinctis subiectis sicut prius, et ideo non augmentant calorem. Sed si fierent in eodem subiecto primo, augmentarent.

Ad tertium³, quod forma intensior et remissior sunt eiusdem speciei specialissimae. Unde nulla est species inferior albedine nec nigredine nec calore, et sic de aliis.

Ad probationem⁴ dico quod natura sub determinato gradu quocumque non est species. Et hoc quia non est imaginandum quod natura sit sub aliquo gradu, quia nulla est natura a parte rei nisi sit aliquis gradus vel aliquod individuum. Per hoc patet ad probationem, quod natura in tali gradu non praedicatur in quid de illis pluribus.

Et si dicatur quod duae albedines aequae intensae plus conveniunt quam duae albedines quarum una est intensa et alia remissa, ergo ab eis potest abstrahi aliquis conceptus communis albedinibus aequae intensis qui non erit communis albedini intensae et remissae:

Confirmatur, quia dictum est prius⁵ quod conceptus speciei specialissimae est simillimus in esse obiectivo ipsi

1 quae om. E	2 intelligebam] intelligebatur G	3 eiusdem] rationis add. EHZ
3-4 differre] solo add. E	4 tota] totaliter E non om. A	5 est ² om. Z
6 aliud] secundum F quod om. HZ	8 calorem] caliditatem HZ, et add. E	10 tertium] dico add. F
intensior] extensor G	11 speciei om. H nulla om. E	15 a] ex HZ
16 aliquod om. HZ	18 illis om. A	22 qui] quae G erit] est D

¹ Supra, p. 539, lin. 20 - 541, lin. 9. ² Supra, p. 541, lin. 14. ³ Supra, p. 541, lin. 18. ⁴ Supra, p. 541, lin. 21. ⁵ Guillelmus de Ockham, *Scriptum in I Sent.*, d. 2, q. 8 (ed. cit., II, 271s.).

individuo in esse subiectivo, ita quod quale est ipsum individuum extra, tale fingitur in anima. Et illud fictum non potest esse simillimum duobus non simillimis. Igitur duobus non simillimis non est aliqua species specialissima communis:

Ad istud *dico* quod quamvis aliquo modo plus conveniant et plus assimilentur duae albedines aequae intensae quam albedo intensa et remissa, hoc tamen non sufficit ad habendum conceptum praecise communem illis et non aliis. Quia quando habetur conceptus proprius aliquibus et non aliis, oportet quod illa alia sic se habeant quod in quolibet illorum sit aliquid cui nihil simillimum inveniatur in alio. Sicut in Sorte est aliquid, et nihil sibi simillimum est in quocumque asino. Sed in albedine remissa nihil potest inveniri quin sit illi aliquid simillimum in albedine intensa, quia quocumque demonstrato in albedine remissa, aliquid est sibi simillimum in albedine intensa, et ideo non continetur sub distinctis speciebus specialissimis.

Ad *confirmationem*, quod si ponatur opinio prius posita¹, quod conceptus est tale quid fictum, tunc secundum illam opinionem est dicendum quod talis conceptus communis omnibus individuis intensis et remissis est simillimus eis, hoc est, ita similis quantum possibile est conceptum unum naturaliter abstrahibilem ab eis esse similem eis in esse ficto. Et talis non est nisi conceptus communis omnibus, qui non est simpliciter simillimus eis, quia ipsa inter se non sunt simillima.

1 quod *om.* HZ 2 Et] igitur E || illud] sic *add.* Z 4 est] erit GHZ || species *om.* H
|| communis *om.* G 5 quod *om.* HZ 6 aequae] albedines *add.* G 7 et] albedo *add.* D
|| tamen *om.* A 8 aliis] animal E || Quia] *ad hoc add.* (mg.) B² || quando] ubi E, *om.* A
9 proprius] communis A 11 est] et E 12 asino] alio EZ || Sed] et E 13 illi] ibi
HZ || aliquid *om.* HZ 14-15 quia... intensa *om.* (hom.) DE 15 aliquid] aliquod C || ideo
om. A 15-16 continetur] continentur DH 17 quod *om.* E || opinio *om.* A 18 quod]
quia A || tunc] et sic HZ 19-20 omnibus *om.* D 20 individuus] et *add.* C 21 similis]
simile D 22 esse²] recto (?) D || talis] conceptus *add.* F 24 eis] est A || sunt] sibi *add.* HZ

¹ Ibidem. In codice Oxon. Merton 100, f. 38va, apponitur nota marginalis: « Opinio probabilis. Aliquando tenuit istam opinionem sed modo non ».

Et si dicatur quod possum fingere unum simillimum albedini intensae quam video, dico quod, secundum istam opinionem, non est possibile nisi confingendo vel addendo aliquid quod non praedicatur in quid de illa albedine. Sicut sic dicendo
 5 'albedo habens tot gradus' vel 'albedo ita intensa', hic ponitur aliquid quod non praedicatur in quid de albedine, et ideo non est conceptus quidditativus. — Si autem teneatur alia opinio de conceptu, quod sit qualitas mentis sive intentio sive aliquid aliud, potest proportionaliter responderi.

10

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale ¹ dico quod intentio Philosophi est quod ex duobus in actu alterius et alterius rationis non fit unum. Et ideo quando illa componibilia sunt alterius rationis, non fit ex eis unum nisi unum sit actus et aliud potentia. Quando au-
 15 tem sunt eiusdem rationis, non oportet; patet de partibus aquae et ignis; ita est in proposito.

Ad secundum ² dico quod dividi in partes, quarum una est extra aliam et distincta ab ea situ, convenit soli quanto; sed caritas non est sic divisibilis, quia nulla pars caritatis distat; ideo cari-
 20 tas non est quanta.

Ad tertium patet prius ³.

2 quod om. HZ 3 nisi] non D || confingendo] consignificando AHZ, confundendo E
 5 ita om. E 6 in quid om. E || et om. A 7 alia] illa E 8 intentio corr. in intel-
 lectio F² 12 in actu om. E || rationis om. A 13-14 Et... unum¹ om. (hom.) E 13 com-
 ponibilia] compossibilia ABCG || alterius] et alterius add. HZ 14 sit om. E 16 ignis] et
 add. C 18 distincta] distinctam G 19 divisibilis] dissimilis D || caritatis om. E || distat]
 et add. F, etc. add. HZ

¹ Supra, p. 519, lin. 20.
 542, lin. 17 - p. 543, lin. 5.

² Supra, p. 520, lin. 6.

³ Supra, p.

[QUAESTIO VIII]

UTRUM SIT DARE SUMMAM CARITATEM CUI REPUGNET AUGMENTARI]

Quinto quaero de termino augmenti caritatis, utrum si dare summam caritatem cui repugnet augmentari.

Quod sic:

5

Quia secundum Philosophum, II *De anima*¹: «Omnium natura constantium determinata est ratio magnitudinis et augmenti». Igitur in omni augmentabili est dare statum ultra quem non potest augeri.

Praeterea, secundum Commentatorem, III *Physico-* 10
rum, commento 60², ubi est processus ad formam, tantum contingit esse in actu quantum contingit esse in potentia. Igitur contingit dare summam caritatem ultra quam non est alia potentia, quia ibi est processus ad formam, ergo etc.

Ad oppositum:

15

Secundum Philosophum, II *De anima*³, si apponerentur combustibilia, ignis cresceret in infinitum; sed qua ratione ignis potest crescere in infinitum, caritas potest crescere in infinitum; ergo non est dare caritatem summam qua non possit fieri maior.

20

3 Quinto] praeterea Z || termino] terminis Z 4 caritatem *om.* HZ 6 II] primo HZ
7-8 augmenti *corr. mg. in decrementi* E² 8 omni] natura *add.* D || quem] quod E 12 po-
tentia] quia ibi est processus ad formam *add. hic quod om. infra (lin. 14)* D 12-13 contingit²] *convenit* A
13 caritatem] quantitatem E 13-14 non... formam *om.* D 16 Se-
cundum *om.* E 17 ignis¹] igni E 18-19 caritas... infinitum² *om. (hom.)* C 19 ergo]
et ideo E, *om. (lac.)* C

¹ Aristot., *De anima*, II, c. 4, t. 41 (416a 16-17). ² Potius Aristot., *Physica*, III, c. 7, t. 69 (207b 17-18); Averroes, ibidem (ed. Iuntina, IV, f. 55va).
³ Aristot., *De anima*, II, c. 4, t. 41 (416a 15-16).

[OPINIO SCOTI]

Ad quaestionem dicitur a multis doctoribus quod potest fieri caritas summa qua non potest Deus facere maiorem. Ista conclusio probatur ab aliquibus primo sic ¹: « Accepta aliqua gratia determinata, puta *a*, quaero ascendendo, aut est status ad aliquam supremam, et habetur propositum, aut non, sed poterit procedi in infinitum. Et tunc sequitur quod quanto aliqua magis excedit *a*, tanto est perfectior, et per consequens aliqua quae in infinitum excedit, est in infinitum perfectior, et ita erit in se intensive infinita. Et cum ipsa ab intellectu divino videatur, — sicut unum creabile —, potest una creatione creari ».

« Ab ista ratione habent evidentiam duae aliae, quarum una accipitur a Philosopho, III *Physicorum*, capitulo de infinito ², quod quantum contingit esse in potentia, tantum contingit esse in actu. Et ita eundo ad formam, non est procedere in infinitum. Et ideo necesse fuit in forma quacumque perfecta ponere terminum qualitercumque possibilem ».

Secundo arguitur sic ³: « Quantamcumque realitatem potest Deus creare, tantam potest creare — subiectum includit praedicatum. Ponatur ergo in esse quod tantam creet quantam potest creare; ergo non potest maiorem creare; habetur ergo propositum quod summa creabilis potest creari ».

4 primo sic *om.* E 5 determinata] indeterminata E || aut] scilicet *add.* E || status *om.* C
6 supremam] summam E || sed] si G, et sic E, si sic *mg.* A² 6-7 poterit procedi] erit processus E
8 aliqua *om.* E 9 in¹ *om.* ABCDG || in² *om.* C || est in² infinitum²] erit E || ita *om.* E
11 sicut] secundum B, quod est *add.* (*mg.*) B² || potest] poterit F 12 ratione] responsione (?) C 13 a Philosopho *om.* D || capitulo] et G 14 quod] et E 15 ita] ideo E || ad *om.* G || non] ideo *add.* E || est] contingit F 17 terminum] tantum A 18 arguitur *om.* D
19 creare¹] causare E 20 tantam creet] tantum creat A 21 ergo²] hic A 22 quod] quia E || creabilis... creari] causabilis... causari D

¹ Scotus, *Opus Oxoniense*, III, d. 13, q. 1 n. 2 (ed. Wadding, VII-1, 261s.). ² Supra, p. 546, nota 2. ³ Scotus, *Opus Oxoniense*, III, d. 13, q. 1, n. 2 (ed. Wadding, VII-1, 262s.).

[OPINIO GODEFRIDI DE FONTIBUS]

Ad eandem conclusionem arguunt alii ¹ sic. Primo, secundum Philosophum, II *De anima* ²: «Omnium natura constantium» etc.

Secundo sic ³: quantacumque perfectio potest fieri successive ⁵ in eadem caritate, tanta potest fieri simul; sed non est possibile simul esse aliquam caritatem perfectionis infinitae; ergo nec successive. Maior patet, quia si non, aut hoc est ex parte recipientis, aut ex parte Dei, aut ex parte caritatis. Non ex parte Dei, quia Deus simul totam virtutem suam habet. Nec ex parte recipientis, ¹⁰ quia tota caritas quae necessaria est recipienti ex parte Dei, potest esse simul in quacumque creatura spiritali, licet ea quae est per cognitionem et meritum non simul sit, quae respectu Dei non est necessaria, licet quandoque sit congrua. Nec est ex parte ipsius caritatis, quia ei quod importat infinitatem graduum in sua ¹⁵ natura, non repugnat posse esse secundum talem infinitatem in

2 sic om. E 3-4 constantium] stantium B 5 sic om. F 8 aut] sic E 8-9 ex...
aut¹ om. (hom.) DE 9 aut²... Dei² om. (hom.) BE 10 virtutem] veritatem B || suam om. G
11 recipienti in corr. C, respectu ABDEFHZ, respectu recipientis G, recipi Pat. Ant. || ex parte
del. B², om. E, om. (lac.) F 12 potest esse om. (lac.) C 13 quae] om. E 14 est] sit E ||
quandoque] quantumcumque G || est om. EF 15 graduum] non add. C 16 non om. G
|| secundum] propter D || infinitatem] graduum add. F || in om. E

¹ Godefridus de Fontibus, *Quodl.*, VII, q. 12 (ed. M. de Wulf - J. Hoffmans, *Les Philosophes Belges*, III, 389). ² Supra, p. 546, nota 1.

³ Sicut colligi potest, ordine quidem mutato, ex Godefrido, *Quodl.*, VII, q. 12: «...nam sola et pura capacitate naturali supposita potest Deus statim et simul efficere caritatem ita perfectam sicut nata esset fieri per magnum processum secundum augmentum... nec ex parte Dei potest assignari ratio, quia Deus secundum se habet potentiam infinitam qua potest producere producibile... ex parte animae non est ratio quare non possit participari caritas actu secundum suam quantacumque quantitatem etiam si infinita sit secundum suam infinitatem... Si autem dicatur quod hoc repugnat rei, scilicet quod secundum modum essendi in gradu infinito existat et ideo Deus non potest facere, non videtur ad hoc esse ratio, supposito quod in sua natura infinitatem graduum perfectionis importet» (ed. cit., III, 390).

actu. Sed caritas, si est augmentabilis in infinitum, importat infinitatem graduum in sua natura. Igitur ex nulla parte repugnat quin Deus tantam simul possit facere quantamcumque potest eam facere successive.

5 Tertio sic ¹: quia Deus per ideas rerum cognoscet res secundum esse illud quod absolute important, puta albedinem cognoscit per suam ideam, non secundum unum gradum intensi et remissi, sed secundum totum quod potest natura albedinis importare. Sed si caritas potest augeri in infinitum, natura eius se-
10 cundum esse et absolute accepta importat infinitam perfectionem graduum. Igitur Deus per ideam caritatis cognoscit quandam naturam creatam infinitae perfectionis, quod est inconveniens.

Praeterea ², illud quod est proprium ei quod est perfectum per essentiam, non convenit ei quod est perfectum per partici-
15 pationem. Sed esse infinitum secundum formam et perfectionem est proprium ei quod est perfectum per essentiam, scilicet Deo. Igitur habere infinitatem secundum perfectionem non convenit caritati vel alteri creaturae.

Quinto ³, sequeretur quod esset dare caritatem maiorem ca-
20 ritate Christi, quod est inconveniens.

Sexto ⁴, quia sicut quaelibet creatura in esse substantiali est limitata, ita quod secundum illam speciem non potest esse maior, ita in quolibet esse est limitata, ita quod non contingit in eadem specie transcendere.

2 nulla parte] natura eius non D, non *add.* (*interl.*) B2, non *add.* (*mg.*) F2, *om.* Z 3 simul
om. D || possit] posset A 4 successive] successivam HZ 5 quia *om.* (*lac.*) C || cognoscet]
 continet A, cognoscit EF 7-8 intensi et remissi] intensum et remissum EF 8 totum
om. D 9 Sed] sicut E || natura] non (?) D 10 et *om.* E 11 cognoscit] contingit F
 12 creatam] causatam D 13 quod¹ est¹ *om.* E || est²] ei E 14 per essentiam *om.* A || per-
 fectum] effectum G 15 esse *om.* E || secundum] per G || et *om.* C 16 est² *om.* E || per-
 fectum] imperfectum C || scilicet *om.* A 17 Igitur] hoc est E 19-20 caritate *om.* D
 21 quia] quod G || est *om.* E 22 secundum *om.* E 23 est *om.* C || ita² *om.* F || contin-
 git] convenit F 24 specie *om.* C

¹ Ibidem (ed. cit., III, 391). ² Ibidem. ³ Ibidem (ed. cit., III, 390). ⁴ Ibidem (ed. cit., III, 393).

[CONTRA OPINIONEM COMMUNEM]

Contra istam opinionem potest argui sic: quia non est negandus talis processus in infinitum, nisi ad eum sequeretur infinitas aliqua in creatura. Nam secundum omnes opinantes, secundum praedictam opinionem propter istam causam negant talem processum in infinitum; sed propter istam causam non oportet negare; ergo etc. Assumptum patet, quia ultra omnem ignem datum potest Deus facere ignem maiorem, et tamen non potest facere ignem infinitum. Igitur, eodem modo, quamvis possit facere semper maiorem caritatem in infinitum, non sequitur eum posse facere caritatem infinitam. Quod autem Deus possit facere omni igni ignem maiorem, videtur manifestum, quia quocumque dato, potest Deus facere unum alium ignem, et potest ex illis duobus ignibus facere unum. Vel si dicatur quod Deus potest facere ignem infinitum, eadem ratione poterit facere caritatem infinitam.

Praeterea, impossibile est Deum facere tot individua eiusdem rationis quin possit facere plura. Et tamen non potest facere infinita individua simul. Igitur, eadem ratione, quamvis Deus non posset facere tantam caritatem quin possit facere maiorem, non sequitur eum posse facere infinitam. Assumptum patet, quia quibuscumque individuis in certo numero datis, adhuc potest Deus unum aliud individuum eiusdem rationis cum illis facere. Quod probo, quia accipio certum numerum aliquorum individuum eiusdem rationis: si tunc sit contradictio Deum facere

2 potest] posset F || sic: quia] quod B 3 sequeretur] sequitur HZ 4 in om. DF ||
creatura om. D || omnes om. G 5 istam] talem A, illam F || talem om. EF 5-6 propter...
sed om. (hom.) C 7 ergo etc. om. EH || patet] probatur Z || omnem] tantum E, om. BF || ignem]
ignis E 7-8 datum] causatum D 8 ignem] in add. G 9-10 facere semper om. E
10 sequitur om. A || eum om. BCD 11 possit] posset A 12 igni] dato add. F 14 Vel]
quod HZ 15 poterit] posset A, potest HZ 17 eiusdem] unius A, corr. (interl.) in
unius F2 18 quin] quod non C || plura] eiusdem add. (interl.) F2 || potest om. C 20 pos-
set] possit DE, non add. E 23 Deus] facere add. AE || facere om. E 24 certum om. F
25 sit] esset E

aliquod aliud individuum eiusdem rationis, aut hoc est quia non est aliquod individuum factibile, aut quia Deus non potest illud facere, aut quia prioribus individuis repugnat aliquod aliud individuum eiusdem rationis et ideo non potest simul fieri cum illis.

5 Primum non potest dari, quia cuiuslibet speciei sunt infinita individua possibilia fieri successive, quia etiam secundum philosophos cuiuslibet speciei de istis generabilibus et corruptibilibus sunt infinita individua futura. Igitur quocumque certo numero individuorum dato, adhuc est aliquod individuum eiusdem rationis factibile.

10 Nec secundum potest dari, quia cum Deus sit causa prima, nihil est factibile quin possit fieri a Deo. Multa etiam sunt quae a solo Deo sunt factibilia, et tamen in infinitum possunt multiplicari.

15 Nec tertium impedit, quia quibuscumque datis, non repugnat eis aliquod aliud, cum sit eiusdem rationis cum eis. Et per consequens non est contradictio priora individua et illud aliud factibile esse simul.

Similiter, maior est repugnantia albedinis ad nigredinem quam
20 unius individui ad quaecumque individua eiusdem rationis. Sed posita albedine, non repugnat sibi quamcumque nigredinem esse in rerum natura, quamvis sibi repugnet nigredinem esse in eodem subiecto cum ea. Igitur positis quibuscumque individuis in certo numero, non repugnat eis aliud individuum eiusdem rationis
25 esse in rerum natura, illis non destructis. Igitur impossibile est dare aliquem certum numerum individuorum alicuius speciei quin possit Deus facere plura individua. Igitur, eodem modo, impos-

1 aliquod] aliud HZ 2 Deus om. D || illud] eum A, om. DHZ 3 facere] alia add. HZ
5 cuiuslibet] cuiuscumque E || infinita om. E 6 successive] et add. E || etiam om. EG
11 Deus om. AZ || prima] et add. B 12 fieri] esse E || a Deo] ab eo A || etiam] enim A ||
sunt quae om. E 13 tamen] non simul (?) add. E 16 aliquod aliud] individuum add. E,
trp. p. rationis A 17 est om. D || contradictio] inter add. E 20 quaecumque] quocum-
que H, quodcumque Z, om. F || individua] aliud F, individuum Z || rationis] etc. F 21 sibi
om. HZ || esse] poni F, om. ABCEG 25 est] scilicet add. A 26 aliquem om. G || certum
om. A || alicuius] eiusdem E 27 Deus om. G 27-1 (p. 552) plura... facere² om. (hom.) E

sibile est facere tam magnam caritatem quin Deus possit facere maiorem.

Si dicatur quod non est simile de multis quae distinctis factionibus sunt factibilia et de uno quod est unica factione factibile, hoc non sufficit, quia sicut ponis multa ex una parte, 5 ita pono multa ex alia parte. Et sicut dicis quod non potest accipi maximus numerus, sed omni numero potest fieri maior et possunt fieri alia, ita dico quod non est dare maximam caritatem, sed quacumque caritate facta, potest fieri una alia maior, et quantacumque fiat semper erit finita, sicut quotcumque fiant 10 semper sunt finita.

Praeterea, tanta est perfectio in duobus quando sunt separata et non unita, quanta esset si essent unita. Sicut tanta est perfectio in duabus aquis quando non faciunt unam aquam, sicut quando faciunt unam. Vel saltem tanta est perfectio in duabus quanta 15 est in una illarum et mediante alterius, si faciunt unum. Et hoc tantum valet ad propositum meum sicut primum.

Sed Deus non potest facere tot caritates quin possit facere plures, sicut non posset facere tot animas quin adhuc posset facere unam aliam animam, non destruendo aliquam animarum 20 prius creaturarum. Sed faciendo semper plures caritates in infinitum, — vel non posse facere tot caritates quin possit facere plures —, non infert perfectionem infinitam posse fieri a Deo simul. Igitur non posse facere caritatem tantam quin possit Deus facere maiorem caritatem, non infert Deum posse facere infinitam caritatem. 25

3 quae] quia B 4 unica] una A 5 sicut] tu B || ponis] ponitis A 6 sicut] illud G 7 et] vel B 9 facta] data F || alia om. A 10 sicut] sed G || quotcumque] quaecumque C, quantumcumque FG, vel quantacumque add. (interl.) F² || fiant] numerabilia add. F 11 semper om. A 13 quanta... unita² om. (hom.) A 14 quando¹] quae CE || faciunt unam aquam] sunt unitae HZ || quando²] si E 15 faciunt] fiunt F || unam] una F, aquam add. E, om. A 16 mediante] medietate Z || faciunt] fiant D, facerent HZ 18 possit] posset AHZ || facere] habere G 19-20 plures... facere om. (hom.) D 19 non] nec A || posset¹] potest E, possit G || posset²] possit CEG 20 aliam om. E || aliquam] aliam add. HZ 21 creaturarum] causatarum D 22 posse] posset E || tot... facere² om. (hom.) C 24 possit] posset AF 25 maiorem om. E || caritatem om. HZ

Ideo dico quod propter infinitatem vitandam non oportet negare talem processum in infinitum, sicut propter infinitatem vitandam non oportet negare quod Deus non potest facere tot individua alicuius speciei quin possit facere plura. Cuius ratio
 5 est, quia si ponatur talis processus in infinitum, semper illud quod ponetur in actu, erit finitum. Sicut ponendo quod Deus non possit facere tot individua quin possit facere plura, semper illa quae fient, erunt finita. Et ideo semper faciendo plura, numquam fient infinita sed finita.

10

[RESPONSIO AUCTORIS]

Ideo circa istam quaestionem ¹ primo distingo de augmentatione ; secundo ponam aliquas conclusiones.

Dico ergo quod augmentatio est duplex, quaedam est augmentatio extensiva, quaedam intensiva. Augmentatio extensiva
 15 est duplex. Una est per additionem partis ad partem facientis per se unum cum ea et distincte ab ea loco et situ, sicut quando aqua additur aquae, vel quando alicuius totius primo dealbatur una pars, postea alia, vel quocumque alio modo. — Alia est augmentatio extensiva per rarefactionem, quando substantia aliqua vel
 20 qualitas rarefit, quia in tali augmentatione dico quod vel tota quantitas praecedens corrumpitur et fit nova, vel quantitas non est alia res absoluta informans substantiam ², sicut homines com-

2 in *om.* AE || infinitum *om.* E 3 vitandam] unitatum HZ || potest] possit HZ
 4 individua] unius *add.* A || alicuius speciei *om.* E 6 ponetur] poneretur C || ponendo] posito FHZ
 7 facere¹ *om.* E 7-8 semper... plura *om.* (*hom.*) A 8 fient, erunt] faceret essent HZ || semper *om.* E 9 fient] fiant A, faceret HZ || sed finita *om.* DE 11 primo *om.* E || distingo] distinguam HZ
 13 est² *om.* F 13-14 augmentatio *om.* HZ 14 quaedam] alia E 15 est²] quae D, *om.* HZ || additionem] actionem G || facientis] faciunt G
 15-16 per se *om.* E 16 ea¹] ista HZ 17 quando *om.* D 18 pars] et *add.* B 19 per] propter C 20 rarefit] rarefacit B || quia] et F || quod *om.* E 21 fit] potest A 22 alia] aliqua G || absoluta *om.* D

¹ Cf. Guillelmus de Ockham, *Sent.*, III, q. 7: « Utrum sit ponere statum in formis » per totam quaest. ² Cf. supra, p. 536, nota 2.

muniter imaginantur. Et ita non est ibi additio quantitatis ad quantitatem tamquam partis ad partem, sicut est in aliis,

Alia est augmentatio intensiva, quae est per additionem partis ad partem facientis per se unum cum ea et indistincte ab ea loco et situ, sicut quando album secundum se totum fit albius quam prius. 5

Circa secundum dico quod prima conclusio erit ista: quod augmentatio extensiva primo modo dicta procedit in infinitum, ita quod quacumque forma augmentabili data, potest fieri maior a Deo. 10

Cuius ratio dependet ex tribus propositionibus, quarum prima est ista quod 'Deus potest creare in infinitum individua eiusdem rationis', ita quod quocumque individuo dato, potest Deus facere aliud individuum eiusdem rationis cum eo. Et hoc saltem est verum quando — secundum omnes — in eadem specie pos- 15 sunt esse plura individua eiusdem rationis. Hoc patet, quia non est maior impotentia in Deo ad continuandum in infinitum individua eiusdem rationis successive, quam in natura. Sed si Deus conservaret corpora caelestia in eodem statu in quo nunc sunt, in infinitum continuaretur generatio istorum generabilium et corruptibilium. Ergo Deus potest hoc facere. 20

Secunda propositio est ista quod 'quocumque individuo posito, potest Deus facere aliud individuum eiusdem rationis, illo non destructo'. Hoc patet: quando aliqua non habent formalem repugnantiam ad invicem, ad positionem unius in rerum natura non sequitur destructio alterius, Sed individua eiusdem rationis non habent formalem repugnantiam inter se. Igitur ad positionem unius non sequitur destructio alterius. 25

1 ita] ideo F 3 quae] qui C 4 se] aliquid *add.* D || indistincte] in distincta DHZ
5 secundum *om.* E 7 erit] est D 9 quod] ut E 12 creare] causare E || infinitum] in-
finita C 13 individuo *om.* G 15 quando] quia E, *om.* D || omnes] si *add.* D 16 ra-
tionis *om.* ABC 17 impotentia] potentia D || in¹ *om.* B || continuandum] confiendum E
19 conservaret] consideraret E || statu] situ F || nunc] non A, *om.* GHZ 21 hoc *om.* GHZ || fa-
cere] etc. *add.* HZ 22 quod] quae D 24 patet] quia *add.* EZ, *add.* (interl.) H² 25 ad
invicem] inter se E || in rerum natura *om.* E 26-28 Sed... alterius *om.* (hom.) E

Similiter, si aliquo individuo posito non posset fieri aliud
individuum eiusdem rationis nisi ipsum destrueretur, hoc maxime
esset verum de summo individuo in illa specie, — si esset aliquod
summum. Sed si esset summum individuum in aliqua specie, adhuc
5 compateretur secum aliud individuum eiusdem rationis. Quia
aliter sequeretur quod posita caritate Christi, — cum illa sit
summa secundum *aliquos*¹ —, non posset fieri alia caritas;
quod est erroneum. Immo stante caritate Christi, posset Deus
assumere unam aliam naturam, et dare sibi tantam caritatem
10 quantam habet Christus. Igitur quocumque individuo posito,
adhuc potest Deus facere aliud individuum eiusdem rationis non
destruendo primum.

Tertia propositio est ista quod 'quaecumque sunt eiusdem
rationis, sunt aequaliter unibilia', sicut quaecumque aquae sunt
15 aequaliter unibiles. Hoc patet, quia quidquid potest competere
alicui individuo, consimile potest competere omni individuo
eiusdem rationis. Sicut si unus homo potest esse albus, quilibet
homo per potentiam divinam potest esse albus. Igitur cum 'posse
uniri' competit aquae et igni, impossibile est fieri aliquam aquam
20 vel ignem quin per divinam potentiam possit uniri alteri.

Similiter, unibilitas competit alicui primo, et non competit
primo isti individuo nec illi, ergo communi; et ita nulli individuo
repugnat.

Ex istis sequitur quod Deus non potest facere aliquam talem

1 posset] possit AHZ, potest sed D 2 ipsum] hoc D 3 esset¹] est AE 4 Sed...
individuum *om.* E || esset] aliquod *add.* F || individuum... specie *om.* F || aliqua] illa DE 5 com-
pateretur] aliud *add.* F, *om.* E 7 aliquos] alios HZ 11 adhuc *om.* F || aliud] illud E
12 destruendo primum] destructo primo HZ 13 sunt *om.* C 14 aequaliter] essentialiter
G || sunt²] se *add.* D, sibi *add.* HZ 15 aequaliter] essentialiter G, *om.* A 16 individuo¹]
eiusdem rationis *add.* E 17 unus *om.* GHZ 18 potentiam] naturam E 19 uniri *om.* E
|| est *om.* ABG 22 communi] omni DE || ita] sic A

¹ Godefridus de Fontibus, *Quodl.*, VII, q. 12: «...quod tamen non vi-
detur conveniens propter Christum qui, ut videtur, habet caritatem tantam
quantacumque nata est haberi a creatura» (ed. cit., III, 390).

formam quin possit facere maiorem, quia quacumque data, posset Deus facere aliud individuum eiusdem rationis cum illo et illud unire cum priori, et per consequens totum resultans erit maius. Unde non video quod quacumque aqua facta finita quin Deus posset facere unam guttam aquae et priori unire. 5

Secunda conclusio debet esse de augmentatione extensiva secundo modo dicta ¹. Sed illam reputo fore neutram, ita quod ad neutram partem potest haberi ratio sufficiens quin possit solvi. Dico tamen, tamquam probabile, quod illa augmentatio non procedit in infinitum, sed quantitas aliqua vel substantia 10 potest fieri ita rara quod non potest fieri rarior. Quia inconueniens videtur quod una faba fieret ita magna quod circumscriptive occuparet tantum locum quantus esset si essent mille mundi. Sed si non esset dare statum raritatis ipsius, posset Deus tantum eam rarefacere quod tantum locum occuparet, ergo etc. Assumptum 15 patet, quia si non sit dare statum, ergo adhuc potest fieri maior, et accipiendo illam quantitatem adhuc iterum potest fieri maior, et ita posset totiens addi quod deveniret ad quantitatem tot mundorum.

Si dicatur quod ista ratio non valet, quia posset fieri 20 additio in infinitum et tamen non deveniret ad quantitatem unius pedis, sicut patet per additionem in infinitum partium eiusdem proportionis:

Hoc non valet, quia quamvis possit tali modo procedi

1 possit] posset HZ || quia om. A 2 Deus om. E 3 priori] primo E || per consequens om. E 4 quod] quia G, quin HZ || quin del. H², om. Z 5 posset] possit AB || aquae om. AG 6 debet] deberet AFG || de] in E 7 dicta] dictam A 8 ita quod] quia HZ 9 possit] posset B || probabile] probabilem E 10 non om. G || in om. E || quantitas] qualitas CE || substantia] aliqua add. F 11 ita om. E || potest] posset HZ 12 videtur] fieret A || faba om. E || fieret] fuerit E 13 tantum] totum E 14 esset] esse D || ipsius om. E || tantum] tamen AB, om. E || eam om. A 15 tantum] totum E || locum om. E 16 quia] quod G, om. A 17 et... maior om. (hom.) E, rep. F || accipiendo] accipio D 21 additio] a deo F || et om. A || tamen] quod add. A 22 eiusdem] unius D, om. C 23 proportionis] rationis A, sed add. HZ 24 quamvis] non add. (mg.) H², add. Z

¹ Supra, p. 553, lin. 18.

in infinitum, tamen tantum posset addi quod excederet, quia posset addi medietas simul et iterum alia, et tunc excederet. Igitur, eodem modo, posset ita rarefieri quod oporteret ponere statum, vel quod tandem deveniret ad tantam, immo maiorem
 5 incomparabiliter.

Tertia conclusio est ista quod quaelibet forma augmentabilis intensive, quae potest esse separata a subiecto, potest augmentari in infinitum, ita quod quacumque posita, potest Deus facere maiorem. Et hoc probatur sicut prima, quia quacumque tali forma data, potest Deus facere maiorem. Quia aliud
 10 individuum eiusdem rationis potest facere et illud unire priori, et per consequens totum resultans erit intensius quam primum, et iterum Deus potest creare aliud individuum eiusdem rationis et illud priori unire, et sic in infinitum.

15 Sed utrum possit talem formam augmentare in eodem subiecto primo, est magis dubium. Et posset probabiliter teneri quod non, quia posset dici quod sicut subiectum determinat sibi aliquas qualitates et aliquas non potest recipere, ita determinat sibi certam quantitatem ultra quam non potest recipere.

20 Et tunc esset dicendum ad quaestionem, quod si caritas non sit separabilis a subiecto, quod potest fieri tanta quod Deus non potest facere maiorem. Si autem sit separabilis, sicut est albedo, non potest fieri tanta quin possit fieri maior, quia posset Deus tantam caritatem creare et unire priori.

25 Posset etiam probabiliter teneri quod Deus non posset facere

1 tamen] non G, non *add.* D || tantum *om.* A || quia] quod G 1-2 quia... excederet *om.*
 (hom.) E 2 tunc] sic HZ 3 modo *om.* E || ponere] reponere B 4 vel *om.* A || quod
om. E || tantam] quantitatem *add.* (mg.) H², *add.* Z 6 est] erit EHZ 7 augmentabilis]
 augetur G 8-10 posita... quacumque *om.* (hom.) DHZ 9 Et hoc] quod A 10 data]
 posita E 11 potest] Deus *add.* E 12 erit] est F || quam] quod A 12-14 resultans... priori
om. D 15 possit] posset FGHZ || augmentare] augere BG || in *om.* A 16 primo]
 post HZ 17 sicut] illud *add.* EHZ, determinat *add.* G, *om.* E 19 quam] quod B ||
 potest] aliam *add.* E 20 tunc] sic HZ || esset *om.* E || ad quaestionem] quaestioni C
 21 quod¹] quia C 24 creare] causare D || et] eam *add.* F 25 etiam *om.* E || posset²]
 possit B, *om.* E || facere] faceret E

tantam caritatem in anima quin posset facere in eadem maiorem. Quia quando aliquae formae eiusdem rationis possunt esse in eodem subiecto primo, non est contradictio quascumque formas eiusdem speciei esse in eodem subiecto. Sed aliquae caritates par-
tiales possunt esse in eodem subiecto. Igitur, quibuscumque datis, ⁵ non est contradictio illas esse in eodem subiecto primo. Et ita quacumque caritate data, non est contradictio quin Deus, faciendo unam caritatem novam, augmentet priorem.

[CONTRA ARGUMENTA SCOTI]

Ad argumenta pro prima opinione ¹ — sive Deus possit fa- ¹⁰
cere maiorem caritatem in anima, quacumque caritate data, sive non — dico quod argumenta non concludunt, quia aequaliter probant quod Deus potest tot individua alicuius speciei facere quod non potest facere plura eiusdem speciei, et quod posset facere unam aquam ita magnam quod non posset facere maiorem; ¹⁵ quae reputo inconvenientia.

Ideo ad primum argumentum ² dico, tenendo opinionem ultimam, quod ultra *a* potest procedi in infinitum, ita quod non sit status. Et quando dicitur quod quanto aliqua caritas excedit *a*, tanto est perfectior, concedo. Sed non sequitur 'ergo quae in
infinitum excedit, est in infinitum perfectior', quia implicatur ²⁰
quod aliqua caritas in infinitum excedat *a*, quod est manifeste falsum, quia quaecumque accipiat, illa est finita, et tantum fi-

1 quin] Deus *add.* D || posset] possit BHZ, etiam *add.* HZ 3 primo *om.* HZ
3-4 non... subiecto *rep.* E, *om.* (hom.) G 4-5 Sed... subiecto *mg.* F2, *om.* (hom.) HZ 6 pri-
mo *om.* E || ita] in E 8 unam caritatem *om.* HZ || novam] per caritatem novam *add.* C ||
augmentet] augmentat E, augmentaret HZ 10 sive] si D 11 caritate *om.* HZ 11-12 sive
non sic HZ, *Borgh.*, *Cambr.* 101/53, *Götting.*, *Pat. Ant.*, *Pat. Univ.*, *om.* reliq. *codd.* 12 argu-
menta... concludunt] argumentum... concludit D || aequaliter] essentialiter AG 13 pro-
bant] probat D 13-14 facere... potest *om.* (hom.) D 14 potest] posset HZ 17 dico]
quod *add.* D 18 quod¹ *om.* C 19 quod *om.* A 21 perfectior] sequitur igitur *add.* D
23 tantum] tamen BD

¹ Supra, p. 547, lin. 2.² Supra, p. 547, lin. 3.

nite excedit *a*. Unde sicut Deus potest facere plura et plura individua in infinitum, et tamen semper faciet finita et numquam infinita, ita potest Deus facere maiorem caritatem et maiorem et sic in infinitum, et tamen semper faciet finitam.

5 Si dicatur: qualibet caritate finita potest fieri caritas maior, secundum praedicta; sed nulla caritas finita est maior omni caritate finita, sed tantum infinita caritas est maior omni caritate finita; ergo potest fieri caritas infinita:

10 Respondeo: concedo praemissas, sed discursus non valet. Sicut non sequitur: post omnem diem potest Deus facere aliquem diem; sed nullus dies distans finite potest fieri post omnem diem, sed tantum dies distans infinite; ergo potest facere aliquem diem distantem in infinitum post omnem diem. Tamen in isto secundo discursu est una propositio falsa. In primo, quaelibet po-
15 test verificari saltem pro caritate creata vel increata.

Unde universaliter in omnibus talibus est fallacia figurae dictionis, eo quod commutatur unus modus supponendi in alium. Nam in ista propositione 'omni caritate finita potest fieri caritas maior', 'caritas' a parte praedicati supponit confuse tantum,
20 propter signum distributivum praecedens a parte subiecti. Sed quando infertur in conclusione 'ergo caritas infinita potest fieri maior omni caritate finita', supponit subiectum determinate et non confuse tantum.

Si proterviatur: quando est fallacia figurae dictionis
25 ex commutatione unius modi in alium, idem terminus debet habere tales diversas suppositiones:

3 potest] posset G || maiorem²] minorem A || et sic om. F 5 dicatur] quod add. D ||
caritas om. EHZ 6 nulla om. D 6-7 secundum... finita om. C 8 finita om. F 9 con-
cedo] concedendo Z || non] nihil HZ 10 diem om. D 11 fieri] esse D 12 dies om. A
13 diem²] et add. C 13-14 isto secundo om. E 15 saltem om. D || creata... increata]
causata... incausata D 17 commutatur] mutatur E || alium] aliam BG 19 maior] ly add.
(mg.) E² 20 subiecti] praedicati D || Sed om. E 21 infertur] infert E || infinita] finita F,
sed corr. (interl.) F² 22 finita om. D 25 modi om. E || alium] alterum E || idem om. EZ
|| terminus] tunc (?) E 26 tales] illas HZ

Haec protervia ¹ non valet, quia sufficit quod idem terminus habeat tales diversos modos supponendi; vel diversi, quorum unus denotetur ex modo arguendi esse inferior et alius superior. Et ita est in proposito. Nam ex modo arguendi denotatur quod caritas infinita est inferius ad caritatem. Dico ergo quod ⁵ haec est vera 'omni caritate finita potest fieri caritas maior', quia quaelibet singularis est vera. Sed haec est simpliciter falsa 'aliqua caritas potest fieri maior omni caritate finita'. Similiter, haec est vera 'omni caritate finita potest fieri caritas finita maior', quia quaelibet singularis est vera. Nam quacumque caritate finita data, ¹⁰ adhuc potest sibi addi alia caritas finita, et tunc tota resultans erit maior. Et tamen haec est simpliciter falsa 'aliqua caritas finita potest fieri maior omni caritate finita', quia quaelibet singularis est falsa. Nam quacumque caritate determinata, haec est falsa 'haec caritas potest fieri maior omni caritate finita'. ¹⁵

Et universaliter, sicut non sequitur 'post quemlibet diem potest fieri dies, ergo aliquis dies potest fieri post omnem diem', similiter non sequitur 'post quamlibet divisionem continui potest fieri divisio, ergo aliqua divisio potest fieri post omnem divisionem'. Similiter, non sequitur 'omnis homo est aliquod animal, ²⁰ ergo aliquod animal est omnis homo', ita non sequitur 'omni caritate finita potest fieri caritas finita maior, ergo aliqua caritas finita potest fieri maior omni caritate finita'.

1 Haec] prima add. D 2 diversos om. E || vel] sint add. Z || diversi] termini add. D
 4 Et om. E || ita] sic E 5 inferius] inferior BHZ || caritatem] finitam add. E 6 finita om. D
 7-10 Sed... vera om. (hom.) E 8 caritas] finita add. BHZ || omni] cum A 10 singularis] singulariter D
 11 sibi om. E || tunc] sic Z 12 Et... finita] sed illa est falsa, caritas finita (mg.) E² 14 determinata] demonstrata EFHZ 16 sicut om. A || quemlibet] quamlibet DG
 17 aliquis] aliqua HZ 21-22 omni caritate finita] omnis caritas Z 22 finita² om. E

¹ Similiter respondet Gualterus Burlaeus, ut notatur in margine codicis Paris. Maz. 894, f. 142va: « Pro ista protervia, nota Burley in Logica sua, capitulo 'De suppositione personali': omni motu veloci contingit dare motum velociorem »; cf. Gualterus Burlaeus, *De puritate artis logicae tract. longior*

S i d i c a t u r : Deus videt quidlibet factibile. Igitur si omni caritate data potest fieri maior in infinitum, videt hoc, et per consequens videt caritatem in infinitum maiorem, et per consequens videt infinitam:

R e s p o n d e o : concedo quod Deus videt quidlibet factibile, et videt, hoc est, certitudinaliter cognoscit quod caritas potest fieri maior in infinitum, hoc est, quod non est dare aliquam caritatem creatam quin ea possit fieri maior. Sed ex hoc non sequitur quod videt aliquam in infinitum maiorem, quia nulla
 10 talis est factibilis, nec per consequens visibilis a Deo. Unde istud argumentum multo evidentius probat quod Deus possit facere infinita simul, quam quod possit facere infinitam caritatem. Cuius ratio est, quia Deus videt infinita factibilia eiusdem rationis, quia infinita sunt ab eo factibilia. Sed Deus non videt infinitam caritatem, quia nulla talis est, nec est aliqua quae sit in infinitum
 15 maior, minima caritate data.

A d r a t i o n e m P h i l o s o p h i ¹ dico quod **P h i l o s o p h u s** negaret talem processum, et poneret terminum in omni tali processu qui non causatur ex infinitate partium alicuius unius
 20 totius. Et ideo nec auctoritas sua nec **C o m m e n t a t o r i s** est in hac parte recipienda.

S i d i c a t u r quod auctoritas fundatur in ratione quae non est neganda; unde aliqui dicunt **P h i l o s o p h u m** fundari in ista ratione, videlicet quod in quibuscumque permanentibus, sicut

1 quidlibet] quodlibet EHZ || omni] illa E 3 in om. G || maiorem] numerum G
 4 videt] caritatem add. HZ, in add. D 5 concedo] concedendo Z, om. D || quidlibet]
 quodlibet EFHZ 6 et videt om. D || certitudinaliter] certum ergo E 7 est²] potest D
 8 creatam] causatam D || Sed] et E 9 aliquam] caritatem add. F 10 nec] et C 12 infi-
 nita om. E || simul] insimul E 13-14 eiusdem... factibilia om. (hom.) E 14 eo] eodem A
 15 est² om. D || sit] fit A, sunt G 16 data] creata HZ 17 rationem] rationes E || Philosophi]
 etiam HZ 18 terminum] tantum A 19 qui non causatur om. E || ex] in A || unius om. D
 20 nec¹ om. E || Commentatoris] consequens E 22 quod om. D 24 ratione om. C

(ed. Ph. Boehner, Franciscan Institute Publications, Text Series no. 9, St. Bonaventure, N.Y., 1955, 38s.). ¹ Supra, p. 547, lin. 12.

potest aliquod infimum esse unum factibile unica factione, ita etiam si esset factibile, unum infinitorum aliqua factione esset factibile unica factione, et ita posset fieri summum. Ex hoc ergo quod caritas vel gratia est quoddam permanens, etiam secundum quemcumque gradum, sequitur quod si procedatur in infinitum, 5 quilibet illorum graduum est per se factibilis. Et ita quantumcumque contingit esse in potentia, tanta simul contingit esse in actu, quia possibilitas ad talem formam non est ad aliquid in fieri tantum, sed ad aliquid in facto esse. Et istum intellectum tangit C o m m e n t a t o r, IV *Physicorum*¹, quod omnes potentiae, 10 quae sunt in maioratione quantitatis, sunt unius potentiae determinatae vel demonstratae; hoc est, una potentia est ad supremum actum in quo continentur omnes actus ad quos sunt illae potentiae multae, quarum una reducitur in actum post aliam. Sed in divisione continui potentiae multae non sunt partes unius potentiae 15 determinatae vel demonstratae, id est, non est ibi aliquis unus actus in quo contineantur omnes actus terminantes potentias ordinate reducibiles ad actum illum, et ideo non sunt partes unius potentiae demonstratae vel determinatae tantum. Videtur dicere: in quibus actibus ordinatis quilibet actus secundum quemcumque 20 gradum est per se factibilis, ibi supremum in potentia potest simul esse in actu, quia unica potentia potest reduci in actum. In quibus autem tantum natum est esse in fieri sunt multae potentiae

1 potest] post Z || aliquod om. E || infimum] infinitum E || unum] unicum E 2 infinitorum] infimum E 3 factibile] et add. E || Ex] et A || ergo] sic E, om. D 4 etiam] vel G 6-7 quantumcumque] quantamcumque H 7 contingit] convenit A || tanta] tantam D || simul om. F || contingit] convenit A 8 possibilitas] potentialitas E 9 esse om. G 10 quod] quia E 13 quos] quod E 14 in¹] ad F || Sed om. E 16 id est¹ om. E || est²] enim E || ibi om. B 17 contineantur] continentur EHZ 18 non om. B 19 determinatae] indeterminatae E || tantum] unde HZ, enim add. E || dicere] quod add. (interl.) F2H2, add. Z 20 quibus] corr. in quibuscumque H2, quibuscumque Z 21 factibilis] factibile D, perfectibilis E 22 potentia om. E || in²] ad D 23 autem] esse add. D || est interl. B2F2, om. ACG || in om. G

¹ Rectius Averroes, *In Aristot. Physicam*, III, t. 69 (ed. Iuntina, IV, f. 55va).

ordinatae, non potest aliquid unum dari summum possibile in actu quantum contingit esse in potentia. Sed ultra quodcumque potentiale in fieri, potest fieri aliquid maius, licet non unica factione:

5 Ad istud dico quod primum assumptum est falsum, scilicet quod in quibuscumque permanentibus potest fieri minimum et etiam maximum unica factione. Immo dico quod veraciter loquendo, sicut in quibuscumque permanentibus divisibilibus in infinitum — cuiusmodi sunt omnia continua, et etiam omnes
10 qualitates ad quas potest esse motus, secundum multos — non est dare minimum quin, quocumque dato, potest fieri minus per divinam potentiam, ita non est dare maximum quin, quocumque magno dato, potest fieri maius.

Et si dicatur quod quocumque dato, illud potest fieri
15 unica factione, concedo, sicut quacumque divisione continui data, illa potest reduci ad actum unica actione.

Et quando dicitur¹ quod possibilitas ad talem formam non est possibilitas ad aliquid in fieri tantum, sed ad aliquid in facto esse, dico quod intelligendo possibilitatem ad aliquid
20 in facto esse ita quod possibilitas possit simpliciter reduci ad actum, ita quod non remaneat quaecumque possibilitas ulterior, sic non est hic possibilitas ad aliquid in facto esse. Et ideo nunquam devenietur ad aliquid infinitum, nec ad aliquid tantum in

1 ordinatae] et *add.* EHZ || dari] terminari HZ 2 contingit] convenit A 3 potentiale] possibile EFGHZ || in *om.* HZ || aliquid] aliud A || maius] magis D || licet] sed HZ || non *om.* A 5 istud] illud EH, aliud Z || assumptum] argumentum Z, sumptum A 6 quod *om.* BC 7 etiam *om.* HZ || dico] dicitur F, vel dico *add.* (mg.) F² 8 sicut] sic E || permanentibus] potest fieri *add.* D 9 continua *om.* E 10 potest] poterit F || potest esse] sunt E
11 est] potest DHZ 14 fieri] maius *add.* A 15 unica] una HZ || sicut] sic E || continui *om.* E 16 potest *om.* Z || actione] factione A 17 possibilitas] potentialitas (*etiam infra*) E 18 in *om.* A 19 in *om.* G 19-20 dico... esse *om.* (hom.) AE 20-21 ad actum *om.* E 21 non *om.* E || ulterior *om.* D 22 Et *om.* DE || ideo] ita BE, quod *add.* E
23 aliquid¹] aliquod HZ, illud A, in *add.* D || infinitum] in se E

¹ Supra, p. 562, lin. 8-9.

actu quantumcumque contingit esse in potentia, quia numquam possibilitas illa finietur quin semper remanebit potentia ad aliquid fiendum.

Et per hoc respondeo ad *Commentatorem*¹, quod in proposito non omnes istae potentiae sunt partes unius potentiae 5 demonstratae vel determinatae, secundum suum modum loquendi. Et ideo dico quod non est aliquis unus actus continens omnes illos actus ad quos sunt illae potentiae. Nec possunt illae potentiae reduci simul in actum, non plus quam in divisione continui. Unde sicut Deus non potest facere tot individua albedinis 10 vel caritatis vel hominis quin posset adhuc facere plura, — et per consequens non poterit omnes potentias, quibus dicuntur aliqua possibilia fieri, reducere ad actum —, ita non poterit facere aliquam unam albedinem vel caritatem quae contineat omnem albedinem vel caritatem quae potest facere per se unum cum alia 15 forma eiusdem rationis.

Ad secundum² dico quod maior de virtute sermonis est vera, quia de virtute sermonis non potest esse nisi propositio aequivalens sensui divisionis talis propositionis ‘quantam caritatem possibile est Deum creare, tantam possibile est eum creare’. 20 Et quando dicitur « ponatur ergo in esse quod tantam creet quantam potest creare », dico quod propositio talis de possibili in sensu divisionis, nec etiam aequivalens sensui divisionis, debet poni in esse, sed tantum in sensu compositionis. Unde haec est

1 actu] facto A || quantumcumque] quantum EHZ 2 illa] ibi E, ista HZ || remanebit] remaneat E 4 Et om. C || respondeo] respondetur E, patet responsio F || quod] quia A
7 continens om. E 8 sunt] omnes add. E || potentiae] reducendae add. EF, multae add. Z
8-9 Nec... reduci mg. F2, om. E 9-10 continui] continua Z 10 tot om. E 10-11 albedinis... hominis om. F 11 vel2 om. C || posset] possit FGHZ 12 non poterit om. A
13 possibilia] impossibilia A || ad] in E || facere om. G 15 quae potest] quin possit F || alia] nulla B
19 aequivalens] sui add. E 20 Deum... est2 om. (hom.) E || creare1... creare2] causare... causare D 21 tantam] quando G, ita HZ || creet] esset D, creat FG 21-22 quantum] quantum HZ
22 creare] causare D || quod] nec add. (interl.) H2, add. Z, nulla add. (interl.) C2 || in om. E 23 nec trp. p. divisionis2 Z

¹ Supra, p. 562, lin. 10.

² Supra, p. 547, lin. 18.

vera 'videns potest esse caecus', et tamen haec est impossibilis 'videns est caecus'. Verumtamen si praedicta propositio ponatur in esse, debet sic poni in esse 'quantam Deus creat, tantam creat'. Et haec similiter est vera, vel saltem possibilis, et tunc nihil est
 5 ad propositum.

Verumtamen secundum modum communem loquendi accipitur praedicta propositio ut sit aequivalens isti 'haec est possibilis: Deus creat tantam caritatem quantam potest creare', et sic dico quod est falsa, sicut haec est falsa 'haec est possibilis: Deus creat
 10 tot quod potest creare'. Et ita argumentum probat aequaliter quod est dare certum numerum creabilium ultra quem non potest Deus creare, quod reputo manifeste falsum.

[AD ARGUMENTA GODEFRIDI DE FONTIBUS]

Ad argumenta alterius Doctoris. Ad primum¹, quod
 15 secundum opinionem Philosophi verum est quod 'omnium natura constantium' etc. Verumtamen secundum veritatem non potest fieri tanta aqua finita quin Deus posset de novo creare aliam et eam illi unire, et sic de aliis.

Ad secundum² dico quod maior est falsa. Sicut enim Deus
 20 non potest creare tot caritates quin possit creare plures, et per consequens non potest facere tantam perfectionem quin possit facere maiorem, — quia plus perfectionis est in multis caritatibus quam in paucis, ceteris paribus —, ita non potest facere tam per-

2 ponatur] ponitur HZ 3 in² esse² om. F || creat¹] creet A, causat D, caritatem add. E || tantam] tantum A || creat²] causat D 4 vel] et G || tunc] sic HZ || tunc nihil est] concedibilis (!) E || est om. F 6 Verumtamen] si add. (mg.) H², add. Z 8 creat] causat (etiam infra) D || creare] causare DE 9 quod] haec add. FG 10 aequaliter] essentialiter AG 11 certum] gradum add. F, vel add. (interl.) F² || numerum] terminum HZ || quem] quod BG
 15 Philosophi] primam Z 16 natura om. HZ 17 posset] possit facere E 18 eam] illam E 20 non om. G || potest] posset E || possit] posset AE 21 non om. A 23 ita] quod add. E

¹ Supra, p. 548, lin. 2.

² Supra, p. 548, lin. 5.

fectam caritatem quin possit facere perfectiorem. Et quando dicitur 'aut hoc est ex parte Dei' etc., dico quod hoc est ex parte caritatis, quia nulla potest fieri caritas cui repugnet uniri alteri caritati a Deo creabili. Et quando dicitur quod 'ei quod importat infinitatem graduum' etc., dico quod si tale importans esset unum ⁵ integratum ex illis, verum esset. Sed nulla caritas est una factibilis a Deo integrata ex talibus infinitis caritatibus, et ideo repugnat eis esse simul. Unde idem argumentum aequaliter probat quod possunt esse infinitae caritates. Quia si non, aut hoc est ex parte Dei, et hoc non, quia ille habet totam virtutem suam infinitam simul. ¹⁰ Aut ex parte caritatis, et hoc non, quia infinita sunt individua caritatis factibilia. Nec ex parte recipientis, per rationem suam.

Ad tertium ¹ dico quod quamvis Deus cognoscat omnia, — sive per ideas, sive non —, hoc nihil est ad propositum. Tamen non cognoscit infinitum factibile, nec cognoscit aliquid unum ¹⁵ possibile integratum ex omnibus illis quae potest facere. Immo nihil tale est ab ipso factibile quin potest esse pars unius alterius. Et ideo non cognoscit aliquam naturam creatam infinitae perfectionis, quia nulla talis est, sed cognoscit naturas creatas infinitas. Et ita probat argumentum quod Deus potest facere in- ²⁰ finita in actu simul.

Ad quartum ² dico quod esse infinitum in perfectione convenit soli Deo, et ideo nulla creatura habet infinitam perfectionem. Nec hoc sequitur ex hoc quod caritas potest sic in infini-

4 quod *om.* E || ei] eo D 5 si *om.* A || esset] esse H || unum *om.* E 6 illis] alio F ||
Sed] si AG 7 a Deo *om.* E || eis *om.* E 8 Unde] per *add.* F || aequaliter] essentialiter
G || probat] probatur F 9 hoc *om.* Z || est] esset E 10 et] aut G || non] est E || ille]
illa G 11 non] enim est C || individua *om.* E 13 cognoscat] cognoscit HZ 14 sive¹
om. E || est *om.* Z 15 cognoscit] contingit F 16 possibile] impossibile A || integratum]
integrari HZ 17 est] illud A || potest] possit D, posset E || unius] et *add.* (*interl.*) C²
18 naturam] caritatem E || creatam] causatam D, *om.* EZ 19-20 naturas creatas infini-
tas] aliquas incausatas finitas D 20-21 infinita] infinitas BG 23 creatura] causa D
24 sic *om.* D

¹ Supra, p. 549, lin. 5.

² Supra, p. 549, lin. 13.

tum augeri, sed hoc sequitur, scilicet quod infinitae caritates sunt a Deo creabiles successive, quarum quaelibet potest alteri uniri successive et facere per se unum cum ea, quarum tamen quaelibet erit finita et nulla infinita.

5 Ad quintum ¹ potest dici quod si capacitas subiecti non impediatur, non est contradictio quod esset aliqua caritas maior caritate Christi, quia non esset contradictio quod Deus faceret aequalem caritatem caritati Christi et illam uniret caritati Christi. Verumtamen de potentia Dei ordinata non potest esse aliqua caritas maior caritate Christi.

10 Ad ultimum ² concedo quod quaelibet creatura secundum omnem perfectionem est limitata. Et ideo quia quaelibet caritas est limitata, nulli caritati repugnat quod sit ea aliqua maior, sed magis convenit sibi ex hoc quod est limitata quod potest fieri
15 una maior ea.

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale ³ patet quod auctoritas Philosophi non est recipienda in hac parte, quia ipse ponit satis parvum terminum talium augmentabilium. Unde ponit quod esset contradictio quod aqua augmentaretur ad quantitatem sphaerae istorum inferiorum generabilium et corruptibilium. Quod tamen non est ponendum, quia posset Deus facere unum alium mundum,

1 hoc] sic E || caritates *om.* F 2 creabiles] causabiles D 3 ea *om.* A 4 erit] est E 5 non *om.* E 6 maior] nisi E 7 quia] quod D || esset] est ibi Z || quod] si A || faceret] faciet D 7-8 aequalem] essentialem AG || quia... Christi *om.* (*hom.*) F 8 caritati¹ *om.* E || caritati²] caritate A 9 esse] fieri E 11 ultimum] secundum E || quaelibet] omnis HZ 12 perfectionem] creaturam A || limitata] lineata A || ideo *om.* F || quaelibet *om.* E 13 est limitata] infinita D || aliqua] alia *add.* (*interl.*) F² 14 est] in actu *add.* E 15 una] alia HZ 17 principale *om.* E 18 parvum] per unum G 19 augmentabilium *om.* C 20 augmentaretur] augetetur FHZ || sphaerae] sphericorum (?) D, specierum E 20-21 istorum *om.* DE 21 non *om.* A 22 quia] quod E

¹ Supra, p. 549, lin. 19.
lin. 6.

² Supra, p. 549, lin. 21.

³ Supra, p. 546,

immo credo quod non posset facere tot mundos finitos quin posset facere plures. Nec est contradictio quod ex omnibus illis aquis faceret unam aquam.

Ad secundum ¹, eodem modo, quod ipse posuit quod processus ad unam formam habet statum, et ideo quantum contingit ⁵ esse in potentia, tantum contingit esse in actu, quia ex omnibus illis posuit posse fieri unam formam. Nunc autem dicendum est in proposito quod non ex omnibus caritatibus talibus quas potest Deus creare successive et augmentare caritatem, potest fieri una caritas. 10

[DISTINCTIO DUODEVIGESIMA

QUAESTIO UNICA

UTRUM DONUM DICAT PROPRIETATEM PERSONALEM SPIRITUS SANCTI]

Circa distinctionem duodevigesimam quaero utrum donum dicat proprietatem personalem Spiritus Sancti. 15

Q u o d n o n :

Quia donum convenit Filio, ergo non est proprietas personalis Spiritus Sancti. Antecedens patet per illud, Isaiae 9, 6, *Filius datus est nobis*.

1 posset] potest D, possit FG 2 facere om. E || Nec] et non F || est] esset HZ || quod] quia E 3 aquis om. D || faceret] posset facere F 4 quod¹] quo E || posuit] ponit E
5 unam] talem A, om. F || et om. F || quantum om. E 6 tantum] quantum G 7 illis] non
add. (interl.) B²F² || posse] per se add. F || fieri] constitui (mg.) H² Z, om. H || Nunc] non D 8 non
in ras. B, del. F², om. Z || talibus om. BF 9 Deus om. E || creare] causare DE || et om. AF ||
augmentare] augere C, om. F || caritatem om. F 15 Spiritus Sancti om. HZ 18-19 An-
tecedens... nobis om. E

¹ Supra, p. 546, lin. 10.

Praeterea, nullus respectus Dei ad creaturam est proprietas personalis cuiuscumque personae. Sed donum importat respectum Dei ad creaturam, quia secundum *Magistrum*¹ in littera Spiritus Sanctus non dicitur donum nisi quia potest creaturae donari et non quia detur Patri vel Filio. Ergo donum non dicitur proprietas personalem cuiuscumque personae.

Ad oppositum:

Augustinus, XV *De Trinitate*, cap. 14², et *Magister* allegat in littera: « Spiritus Sanctus, qui non Trinitas sed in Trinitate intelligitur, in eo quod proprie dicitur Spiritus Sanctus, relative dicitur, cum et ad Patrem et ad Filium refertur. Sed ipsa relatio non apparet in hoc nomine; apparet autem cum dicitur donum Dei: donum enim est Patris et Filii, qui et a Patre procedit et a Filio ». Et infert *Magister*³: « Ecce his verbis aperte ostenditur eadem relatione dici Spiritum Sanctum et donum, donum autem quia procedit a Patre et Filio. Proprietas ergo, qua Spiritus Sanctus dicitur vel donum, processio ipsa est ».

[RESPONSIO AUCTORIS]

Circa istam quaestionem, primo videndum est utrum Spiritus Sanctus vere possit dici donum; secundo cui vel quibus donetur; tertio utrum sic esse donum sit proprietas constitutiva Spiritus Sancti.

1 creaturam] creaturas HZ || est] esse G 3 Dei om. A 5 non¹ om. E || detur] datur Z || vel] et E 7 Ad] In HZ || oppositum] est add. F 8-9 Magister] eum add. D
 9 qui om. D || non] est add. CEF 10 in eo om. GHZ || quod om. Z 11 dicitur] intelligitur E || et¹ om. DEFG || et²] quam E || ad² om. D 12 ipsa relatio] ipse respectus HZ
 13 enim] autem E || qui] quia EHZ || et² om. EH 14 a om. Z 15 ostenditur] videtur A
 15-17 Spiritum Sanctum... qua om. D 16 quia] quod G 19 primo] primum F 20 vere] verum G || possit] posset B 20-21 donetur] sed add. A 21 sic in ras. A

¹ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 18, cap. 2 (ed. Grottaferrata 1971) p. 153.

² Potius lib V, cap. 11, n. 12 (PL 42, 919).

³ Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 18, c. 2 (ed. cit., p. 154).

Circa primum dico quod Spiritum Sanctum proprie dici donum per rationem probari non potest sed tantum per auctoritatem, quia ad hoc sunt auctoritates Sanctorum quas Magister adducit in littera.

Circa secundum videtur esse opinio Magistri¹ quod⁵ Spiritus Sanctus non datur Patri nec Filio sed tantum creaturae, quia dicit quod Spiritus Sanctus non datur nisi ex tempore. Sed manifestum est Spiritum Sanctum non dari Filio nec Patri ex tempore, igitur etc. Hoc etiam probat per Augustinum, XV *De Trinitate*, cap. 18², ubi dicit sic: «Semper procedit Spiritus Sanctus, et non ex tempore, sed ab aeternitate procedit; sed quia sic procedebat ut esset donabile, iam donum erat antequam esset cui daretur». — Item, Augustinus, V *De Trinitate*, cap. 5, ait³: «Eo ipso quo daturus erat eum Deus, iam donum erat etiam antequam daretur». Igitur non fuit datus Patri vel¹⁵ Filio.

Contra istam opinionem potest argui per beatum Augustinum, V *De Trinitate*, cap. 17⁴, ubi ostendens quare Spiritus Sanctus non dicitur Filius dicit quod «Exiit non quomodo natus, sed quomodo datus; et ideo non dicitur Filius, quia neque natus²⁰ est sicut unigenitus, neque factus ut per Dei gratiam in adoptionem nasceretur, sicut nos». Ex qua auctoritate potest haberi quod per hoc non dicitur Spiritus Sanctus Filius quia exit vel procedit

1 dico om. E || proprie] potest Z 2 per rationem] ratione A 2-3 auctoritatem] et add. E 4 adducit] inducit E 5 Magistri om. B 6 nec] et E 8 est] quod add. BE || Spiritum Sanctum om. F || non] potest add. E || dari] non potest add. E 9 igitur etc. om. F || etiam om. E || probat] probatur DE 10 Semper om. HZ 11 sed² om. E 12 iam] in qua B, qua D, om. F || erat] fuit E, esset G 13 daretur] donaretur F 14 ait om. Z || quo] quod DG 14-15 eum... erat om. E 15 erat] et add. C || etiam] et DEG || datus] daturus E || vel] et CE, nec D 17 Contra] Circa A 19 dicitur] datur E || Filius] Filio E || quod om. HZ 19-20 quomodo... quomodo] quando... quando A 20 neque om. D 21 est sicut] sed A || in om. C 23 per] ex G || Filius om. C || quia] quod C || exit] erat E

¹ Ibidem, cap. 2, n. 2 (ed. cit., p. 153).
cap. 15, n. 16 (PL 42, 921).

³ Ibidem.

² August., *De Trinit.*, V,
⁴ Ibidem.

a Patre non quomodo natus sed quomodo datus, sed ab aeterno fuit distinctus a Filio, ergo ab aeterno exiit a Patre quomodo datus. Sed non fuit ab aeterno datus creaturae, nec sibi ipsi. Igitur ab aeterno fuit datus Patri vel Filio.

5 Praeterea, ubi est impensio amoris et repensio, ibi est aliqua donatio; sed, secundum Richardum¹, Pater amorem impendit Filio et Filius rependit; igitur ibi aliquid datur Filio a Patre et e converso, et non nisi Spiritus Sanctus, ergo etc.

10 Ideo pro auctoritatibus beati Augustini et Magistri potest dici quod 'donum' vel 'datum' dupliciter accipitur. Uno modo pro producto virtute amoris alicuius obiecti, quod non ut producitur tali modo habet rationem similis respectu obiecti amati. Aliter accipitur donum pro aliquo libere alicui collato et quasi in possessionem vel dominium ipsius translato.

15 Primo modo accipiendo 'donum' vel 'datum' vel 'dari', potest dici quod Spiritus Sanctus datur Patri a Filio et e converso Filio a Patre. Quia, sicut tactum est supra distinctione decima tertia², sicut videmus in nobis quod, intellecto aliquo obiecto, intellectus format similitudinem illius obiecti quod est quasi de-
20 clarativum, non notitiae, sed obiecti praecogniti. Et voluntas creata, diligens aliquod obiectum aliquid amato gratum et acceptum dat, si potest. Et si non habet, producit aliquid tale, si potest. Ita est aliquo modo in divinis, quamvis multum dissimiliter. Quia Pater, habens divinam essentiam quae formaliter et
25 omni modo est ipsa intellectio absoluta et realiter est ipse Pater

2 fuit] fit C	3 ipsi] simplici G	6 donatio] datio HZ sed] ergo E secundum
om. D	8 et ¹] tamen add. Z non] ideo E ergo om. E	9 auctoritatibus] auctoritate Z
10 accipitur] dicitur H	11 modo om. D	12 similis] similitudinis HZ
om. C alicui] cui B	14 ipsius] eius A	15 dari] dare B
om. B	16 a] et C	17 Quia
19 quasi om. E	19-20 declarativum] declaratum E	21 aliquid om. Z
amato] amatum C	22 non om. G aliquid om. E tale om. F	24 et] in A

¹ Richardus a S. Victore, *De Trinit.*, c. 16 (PL 196, 961).
dist. 13, q. 1 (p. 420, lin. 4 - p. 421, lin. 23).

² Supra,

qua Pater intelligit tam se quam essentiam, producit aliquid virtute illius intellectionis tamquam imaginem et similitudinem sui ipsius, quae imago 'Verbum' dicitur, et est realiter Verbum tamquam imago et similitudo Patris declarativum. Vel quia ipsa divina essentia est formaliter et realiter amor et dilectio absoluta 5 qua Pater diligit se et essentiam et Filium, et e converso Filius diligit ea essentiam et se et Patrem virtute illius amoris quo Pater diligit Filium producendo Spiritum Sanctum dat eum Filio tamquam donum sibi gratissimum et acceptissimum, et e converso idem Filius producendo idem donum dat ipsum Patri, et ita 10 datur tam Patri quam Filio. Et hoc intendit Richardus de impensione amoris et repensione. Et isto modo potest dici quod Spiritus Sanctus est nexus Patris et Filii per modum doni dilectum et redilectum unientis. Sic etiam potest dici quod est communio utriusque tamquam donum utrique datum mutuo. 15 Sic etiam est Spiritus utriusque.

Secundo modo accipiendo 'dari', Spiritus Sanctus non datur Patri nec Filio sed tantum creaturae rationali. Nam propter primum non datur Patri et Filio quia Spiritus Sanctus non libere sed mere naturaliter communicatur vel confertur Patri et Filio. 20 Ita enim naturaliter, secundum quod naturaliter opponitur libertati, producit Spiritus Sanctus sicut Filius, non tamen violenter nec coacte producit sicut nec Filius. Propter secundum Spiritus Sanctus non datur nisi tantum creaturae rationali, quia aliquo modo Spiritus Sanctus — improprie loquendo — transfertur 25

1 qua] quia B, vel quia *add. (interl.)* F2, *om.* E || Pater *om.* E || essentiam] et *add. (interl.)* A
 2 illius] ipsius A || tamquam] quamdam A 3 realiter] formaliter E 4 Vel] Sic Z, *corr.*
in Sic H2 || ipsa *om.* E 5 realiter] et *add.* E 7 ea] eam B, *om.* F || quo] quod G 9 ac-
 ceptissimum] acceptum DFHZ 10 idem *om.* HZ 13 Filii] et *add.* D 15 utriusque]
 tantum *add.* D || datum] donum F, vel datum *add. (interl.)* F2, *om.* E 16 Spiritus] Sanctus
add. E 17 non] nec G || datur] nec *add.* E 18 nec] et FHZ 18-19 sed... Filio *om.*
(hom.) BHZ 19-20 quia... Filio *om. (hom.)* D 20 mere] tantum E 21 naturaliter]
om. E 22 sicut] sed A || tamen] tantum CG 23 nec¹] vel HZ || sicut] sic E || Propter]
 Circa Z, *corr. in* Circa H2 24 nisi] non AC || tantum *om.* E 24-25 aliquo modo] aliquan-
 do A 24-1 (p. 573) quia... rationalis *om.* D

in dominium creaturae rationalis quando datur sibi illo modo loquendo proportionaliter quo modo loquitur Scriptura Sacra, Iosue 10, 13-14: *Stetit sol in medio caeli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit ante nec postea tam*
 5 *longa dies, obediante Domino voci hominis.* Similiter, Exod. 32, 10: *Dixit Dominus Moysi: Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos.* Ecce quod cum obedientia debeatur habenti dominium et potestatem et dimittere sic habentes potestatem et dominium., isti Sancti aliquo modo quasi dominium super
 10 Deum habuerunt, quia scilicet Deus ex beneplacito suo paratus erat facere quidquid isti Sancti rationabiliter voluerunt. Et isto modo, quia sola creatura rationalis dominari potest et quasi libere uti Deo, soli creaturae rationali potest dari Spiritus Sanctus. Et isto modo accipiendo 'dari' loquitur Scriptura Sacra et fre-
 15 quenter beatus Augustinus sic accipit 'dari' et raro primo modo.

[INSTANTIAE CONTRA PRAEDICTA]

Si dicatur contra praedicta primo, quia secundum omnes Pater nihil recipit a Filio, ergo nihil datur Patri a Filio, igitur
 20 Spiritus Sanctus non datur Patri a Filio.

Praeterea, dictum est prius¹ quod si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, adhuc distingueretur ab eo. Sed si non pro-

2 quo modo] sicut F 4 spatio] spatium F || fuit] fit AC || postea] post E 5 Domino]
 Deo D || voci] voluntati DEF 8 et²] vel A, om. HZ || dimittere om. HZ || habentes om. Z,
 del. H² 9 dominium¹] odium A, aliquo modo add. HZ || aliquo... dominium² om. Z,
 del. H² 10 Deum] Dominum B || Deus] quod add. C 11 erat] esset F, vel erat add.
 (interl.) F² || Sancti om. EGHZ 11-12 Et isto modo] Ita E 12 dominari] dari D || potest]
 Spiritum Sanctum add. Z 13 libere] liberi A || Deo] Domino H, dominio Z, ideo add. D
 14 Sacra om. E 15 dari om. F 18 praedicta primo] praedictam opinionem F || quia]
 quod D || omnes om. E 19 Patri] Patris C 19-20 igitur... Filio om. (hom.) F 21 non
 om. F 22 adhuc] aliquod C

¹ Supra, dist. 11, q. 2 (pp. 369-373).

cederet ab eo, non esset donum et per consequens non esset persona, quia non esset Pater nec Filius.

Praeterea, secundum dicta, Spiritus Sanctus non esset amor, sed esset aliquid productum virtute amoris, quod videtur esse contra *S a n c t o s* dicentes Spiritum Sanctum esse amorem ⁵ Patri et Filii.

[RESPONSIO AUCTORIS AD INSTANTIAS]

Ad primum istorum dico quod 'recipere' per modum informationis vel productionis vel ratione indigentiae nullo modo competit Patri, et ideo proprie loquendo Pater nihil recipit a Filio ¹⁰ nec aliquid habet a Filio. Vocando tamen 'recipere' pro 'aliquid sibi dari', sic non est inconueniens Patrem aliquid recipere. Sed sic non utuntur *S a n c t i* isto verbo 'recipere'.

Ad secundum dico quod dictum est prius quod isto modo si Spiritus Sanctus non procederet a Filio adhuc distingueretur ab ¹⁵ eo, quia scilicet Filius non tantum distinguitur a Spiritu Sancto per spirationem activam sed etiam per filiationem. Sequitur tamen 'Spiritus Sanctus non procedit a Filio, ergo Spiritus Sanctus non distinguitur a Filio', quamvis ista consequentia non sit omnibus nota. ²⁰

Ad tertium dico quod propter auctoritates oportet tenere quod Spiritus Sanctus est amor; ibi accipitur amor notionaliter pro ipsomet Spiritu Sancto. Cum hoc tamen stat quod sit vere donum donatum amato ab amante.

Circa tertium dico quod accipiendo 'donum' primo modo, ²⁵ magis proprie debet dici quod donum est ipsemet Spiritus Sanctus

1 non²] nec E 2 non] nec D, tunc G || esset] essentia HZ, nec add. GZ 4 quod] quae C, quia G 6 Filii] et add. E 9 ratione] per modum HZ 11 nec... Filio om. (hom.) F || pro] per G 12 Sed] et E 13 isto om. E 14 dico om. D || quod] sicut add. F 15-16 ab eo om. E 16 quia] quod A 17 etiam om. E 17-18 tamen] quod add. DEF, sed del. F² 19 quamvis] quam A 21 auctoritates] auctores A, sanctorum add. E 22 est] sit HZ || ibi... amor² om. (hom.) B 23 ipsomet] semetipso F || tamen] non G || quod] Spiritus Sanctus add. E || vere] veraciter Z 26 debet dici] dico E

quam quod sit proprietas Spiritus Sancti. Cuius ratio est quia sicut Verbum ad Filium, ita donum illo modo dictum ad Spiritum Sanctum. Sed Verbum est Filius, et non proprie proprietas Filii. Igitur similiter donum est Spiritus Sanctus et non proprietas
 5 Spiritus Sancti.

Si dicatur quod quamvis 'donum' non sit proprietas Spiritus Sancti, tamen 'esse donum' est proprietas Spiritus Sancti, dico quod non. Sicut 'esse Spiritus Sanctus' non est proprietas Spiritus Sancti, ita 'esse donum' non est proprietas Spiritus Sancti. Et sicut 'esse Filius' non est proprietas Filii, tamen
 10 'dari' vel 'donari' est proprietas Spiritus Sancti, quia sicut donum nullo modo distinguitur a Spiritu Sancto, ita dari illo modo nullo modo distinguitur a spirari. Et ideo sicut spirari est proprietas Spiritus Sancti, ita dari est proprietas Spiritus Sancti.

15 Sed accipiendo 'donum' et 'dari' secundo modo, sic dico quod donum est Spiritus Sanctus, quia illud idem est quod est datum Patri a Filio et e converso et postea libere donatum vel datum creaturae rationali.

Sed si quaeratur utrum 'dari' illo modo sit proprietas consti-
 20 tutiva Spiritus Sancti, responsio: dico quod proprietas alicuius dupliciter accipitur. Uno modo pro aliquo reali sibi soli realiter competente sicut paternitas illa, quae Deus est, est proprietas Patris quia soli Patri realiter convenit. Alio modo pro aliquo praedicabili vere de illo solo, sicut 'risibile' est proprietas
 25 hominis quia de solo homine et universaliter praedicatur.

Primo modo dico quod 'dari creaturae rationali' non est proprietas Spiritus Sancti, quia non est aliqua res una vere con-

1 quia] quod B || sicut] se habet *add.* E 2 dictum] donum G 3 Sed *om.* C || et...
 Filii *om.* F || proprie *om.* E 4 similiter *om.* E || non *om.* F 6 donum *om.* C || non *om.* E
 || sic] est HZ 7 donum] non *add.* F || est *om.* G 8 non¹] quia *add.* F || Sicut] enim *add.* E
 9-10 ita... Spiritus Sancti *om.* (*hom.*) DHZ, *mg.* F² 12 illo *om.* HZ || modo *om.* HZ 14 ita...
 Spiritus Sancti *om.* (*hom.*) E 16 est² *om.* (*lac.*) C 17 a] et E || et² *om.* B 19 quae-
 ratur] quaeritur HZ || illo] primo E 20 responsio] respondeo BZ 21 alicuius] alicui G,
om. AE 22 paternitas] pater E || est² *om.* G 23 quia] et E || Alio] Aliquo E 24 vere]
 universaliter F 25 de *om.* G || homine *om.* A || et *om.* D || universaliter *om.* D

veniens Spiritui Sancto. Secundo modo dico quod 'dari' dupliciter accipitur: uno modo large, alio modo stricte secundum quod dicit aliquid dari quod est necessario datum primo modo. Et isto secundo modo 'dari' est proprietas Spiritus Sancti, quia nihil isto modo datur nisi solus Spiritus Sanctus, quia nulla alia res⁵ est ab aeterno et necessario data. Primo modo, non est proprietas Spiritus Sancti quia large accipiendo 'dari' Filius est datus.

Verumtamen, quamvis 'dari' uno modo dictum sit proprietas Spiritus Sancti, hoc est soli Spiritui Sancto conveniens, non est tamen proprietas constitutiva Spiritus Sancti, quia nihil est¹⁰ constitutivum Spiritus Sancti nisi reale. 'Dari' autem sic dictum, quamvis praedicetur de solo Spiritu Sancto, non est tamen aliquid reale conveniens Spiritui Sancto nec intrinsecum Spiritui Sancto, et ideo illa proprietas non est constitutiva Spiritus Sancti.

Et si dicatur quod proprietas personae non distin-¹⁵ guitur realiter a persona divina; sed illud quod vere praedicatur de persona divina et non distinguitur ab ea nec convenit alicui alii, vere est proprietas constitutiva ipsius; igitur omnis proprietas personae est constitutiva eiusdem:

Ad istud dico quod secundum opinionem quae ponit²⁰ quod conceptus non habet esse nisi esse obiectivum vel fictum in anima, sic talis proprietas — cuiusmodi est 'dari' — nec est idem realiter cum persona nec distinguitur realiter ab eadem, quia non est res, sed tantum quoddam ens rationis potens significare et supponere pro re extra animam.²⁵

Si teneatur opinio quod conceptus est aliqua vera qualitas mentis, sic illa proprietas distinguitur realiter a persona, quamvis

1 modo *om.* (*lac.*) C 2 secundum] sed G 3 dicit] dicitur EZ || primo modo] et
non secundo modo *add.* F 4-5 nihil... quia² *om.* (*hom.*) E 5 datur] datus G || alia
om. EHZ 6 modo *om.* E 9 Sancto] est *add.* F 10 tamen *om.* G 11 nisi] non G
|| sic] secundo modo *add.* F 13 reale] realiter HZ 16-17 sed... divina *om.* (*hom.*) C
17 et *om.* DE 18 alii *om.* E 20 istud] illud E || dico *om.* G || secundum *om.* D || quae]
quod B 21 esse² *om.* E 22 talis *om.* E 23 nec] non G 24 quoddam] quod
G, *om.* HZ 25 animam] sed *add.* D 26 teneatur] tenetur D

importet personam et supponat pro eadem ratione — cuiusmodi dicitur proprietas. Quia tamen non est res intrinseca personae — cuiusmodi est proprietas — ideo non est proprietas constitutiva ipsius.

- 5 Ad auctoritates ¹ dico, et similiter ad *Magistrum*, quod accipiunt ‘dari’ secundo modo, quod ex hoc patet quia accipiunt ‘dari’ secundum quod aliquid est donabile antequam detur. Sed Spiritus Sanctus non est donabilis Patri vel Filio antequam detur, sed donabilis est creaturae antequam detur. Et ideo accipiunt
10 ‘dari’ secundo modo, et sic concedo quod non datur Patri nec Filio.

Et si quaeratur an donum importet aliquem respectum rei vel rationis ad creaturam proprium Spiritui Sancto, dico quod nullum respectum realem Dei ad creaturam importat, quia nullus est respectus realis Dei ad creaturam. Nec
15 etiam respectum rationis proprium Spiritui Sancto importat, quia nullus est respectus rationis, — sicut communiter homines imaginantur — Dei ad creaturam.

Verumtamen, propter auctoritates *Sanctorum* volentium Deum referri ad creaturam, sicut *Magister* ² allegat
20 *Augustinum* in littera, est advertendum quod *Sancti* frequenter vocant nomina relativa nomina connotativa. Et similiter *Philosophus* ³ sic accipit, volens quod aliqua nomina

1 importet] importat A || personam] personas HZ || et] non E || pro om. A || ratione] illud E 1-2 et... proprietas om. F 2 Quia... intrinseca] Quia non tantum est intrinseca E || tamen om. G 3 proprietas¹] et add. E || ideo... proprietas² om. (hom.) C 5 auctoritates] auctoritatem Z || et] quod G, om. A || Magistrum] dico add. F 6 dari] dare E || quia] quod B 7 dari] dare E, om. G || secundum] pro G || aliquid] aliquod E || est om. E 8 detur] donetur HZ 10 dari] dare E || Patri om. A || nec] neque HZ 11 quaeratur] quaeritur H 12 rei] Dei E 14-17 Nec... creaturam] Sicut communiter homines imaginantur respectum rationis proprium Spiritui Sancto important quia nullus est respectus rationis Dei ad creaturam E 17 Dei om. G 18 auctoritates] auctoritatem Z 18-19 volentium] loquentium HZ 19 allegat] ait allegans E 21 vocant om. A || relativa] respectiva B 21-22 similiter] etiam add. E 22 sic om. A

¹ Cf. supra, p. 570, lin. 5. ² Petrus Lombardus, *Sent.*, I, d. 18, cap. 4 (ed. cit., p. 157). ³ Aristot., *Praedicamenta*, cap. 7 (6a 36-37).

sunt 'ad aliquid', hoc est connotant aliquid aliud praeter illud quod principaliter significant. Et ideo dicunt aliquid referri quando tale nomen connotativum de eo praedicatur, quamvis tale nomen nihil nisi absolutum significet, et per consequens non significat aliquem respectum qui quocumque modo differt ab omnibus absolutis. Et ideo, quia haec est vera 'Deus est refugium', 'Deus est Dominus' et sic de aliis, dicit beatus A u g u s t i n u s Deum referri et refugium relative dici, hoc est hoc nomen 'refugium' esse nomen relativum, hoc est connotativum.

E t s i q u a e r a t u r u l t e r i u s a n a l i q u o d n o m e n t a l e c o n n o t a t i v u m s i v e r e l a t i v u m v e r e d i c a t u r d e S p i r i t u S a n c t o e t n o n d e a l i a p e r s o n a , s i c u t v e r e d i c i t u r q u o d F i l i u s e s t i n c a r n a t u s e t n u l l a a l i a p e r s o n a e s t i n c a r n a t a :

D i c o q u o d n u l l u m n o m e n d i c e n s p r a e c i s e D e u m e t c o n n o t a n s c r e a t u r a m v e l e c o n v e r s o , e t n o n c o n n o t a n s p r o p r i e t a t e m p e r s o n a l e m S p i r i t u s S a n c t i s c i l i c e t s p i r a t i o n e m p a s s i v a m , e s t p r o p r i u m i l l o m o d o S p i r i t u i S a n c t o . V e r u m t a m e n , a l i q u o d t a l e n o m e n c o n n o t a n s e t i a m p r o p r i e t a t e m S p i r i t u s S a n c t i p o t e s t e s s e p r o p r i u m s i b i , e t h o c m o d o ' d o n u m ' e s t n o m e n p r o p r i u m S p i r i t u s S a n c t i s e c u n d u m m o d u m s u p r a e x p o s i t u m ¹.

P e r p r a e d i c t a r e s p o n d e o a d f o r m a m q u a e s t i o n i s , q u a n d o q u a e r i t u r a n d o n u m d i c a t p r o p r i e t a t e m p e r s o n a l e m S p i r i t u s S a n c t i , q u o d d o n u m t r i p l i c i t e r a c c i p i p o t e s t : v e l s i g n i f i c a t i v e e t p e r s o n a l i t e r , v e l m a t e r i a l i t e r p r o i s t o n o m i n e ' d o n u m ' , v e l s i m p l i c i t e r p r o c o n c e p t u c o r r e s p o n d e n t e n o m i n i — s i v e c o n c e p t u s s i t s u b i e c -

1 hoc] id HZ || connotant] connotantur D || aliquid² om. H || aliud om. Z || illud] id Z
4 nisi om. AF || significet] significat E 4-5 significat] significet HZ 5 respectum om. A
|| differt] differat B 6 omnibus om. E 7 sic om. G 8 Deum om. Z || hoc² om. E
9 esse] est B || nomen² om. A 10 quaeratur] quaeritur HZ 11 sive] vel E, seu HZ ||
vere om. A 12 alia] aliqua DEG || sicut] sic Z || vere om. E || est] vere add. E 16 per-
sonalem om. F 17-20 Verumtamen... expositum rep. B 18 etiam om. CE 19 mo-
do] nomen B || donum] dictum D 22 personalem om. A || Sancti] scilicet personalem add. A
23 quod om. E 25 nomini] nos G

¹ Supra, p. 574, lin. 25 - p. 575, lin. 18.

tive in anima sive tantum obiective. Similiter proprietas personalis dupliciter potest accipi: vel pro aliquo soli personae uni convenienti — sive per praedicationem sive per realem inexistentiam — vel pro aliquo proprio personae intrinseco.

5 Accipiendo donum primo modo, scilicet significative et personaliter, hoc est pro re quae est donum, sic donum non dicit proprietatem personalem, sed est ipsa persona Spiritus Sancti, nec plus dicit — vel est proprietas personalis Spiritus Sancti — quam Spiritus Sanctus.

10 Accipiendo autem donum secundo modo vel tertio, et proprietatem personalem primo modo, sic magis debet dici quod donum est proprietas personalis Spiritus Sancti — non tamen constitutiva — quam quod dicat proprietatem personalem.

Sed accipiendo proprietatem personalem secundo modo, et
15 donum secundo modo vel tertio, sic donum non dicit proprietatem personalem, nec est proprietas personalis, quia donum nec secundo modo nec tertio est intrinsecum nec idem realiter cum proprietate Spiritus Sancti, quamvis vere praedicetur de Spiritu Sancto, non pro se sed pro Spiritu Sancto.

20

[AD ARGUMENTA PRINCIPALIA]

Ad primum principale¹ patet quod quando dicitur, Isaiae 9,6: *Filius datus est nobis*, ibi accipitur 'dari' large, non stricte, pro illo quod est necessario et ab aeterno datum primo modo, et ideo sic large sumptum nullo modo est proprium Spiritui Sancto.

1 tantum] solum HZ 2 soli] solum uni HZ || uni om. Z 3 realem] relationem C
5 donum] scilicet add. A || modo om. Z || scilicet significative om. HZ 6 sic] si D, om. E ||
donum² om. DE || non om. D 7 Spiritus] scilicet C || Sancti om. ABCG || nec] non E
8 plus] potest G 10-15 et... tertio om. (hom.) A 11 personalem] secundo modo vel
tertio et proprietatem personalem add. B || sic] sed B 12 personalis om. E || tamen] tantum
C, est add. D 14 Sed] sic E || Sed... personalem rep. C || et donum om. E 15 secundo modo
om. E 16 personalem] Spiritus Sancti add. A || nec² om. E 17 tertio] modo add. F ||
est om. D 18 vere om. F || praedicetur] praedicatur HZ 21 patet om. E || quod] quia A
|| quando] cum E || 9, 6] quod add. H 22 dari] dare E 23 datum] dato B || sic] hoc E, om. A

¹ Supra, p. 568, lin. 17.

Ad secundum¹ patet quod donum non importat respectum, sed uno modo acceptum est nomen relativum vel connotativum, et tale potest esse proprietas personalis primo modo accipiendo proprietatem personalem; non tamen potest esse proprietas constitutiva nec proprietas personalis secundo modo accipiendo pro- 5 prietatem personalem.

E t s i d i c a t u r quod secundum dicta plures erunt proprietates personales in divinis quam tres quia Spiritus Sanctus habebit tres proprietates personales, r e s p o n s i o: d i c o quod accipiendo proprietatem personalem pro aliquo intrinseco per- 10 sonae divinae, sic non sunt nisi tres proprietates personales quia, sicut patebit postea², etiam isto modo accipiendo proprietatem personalem, innascibilitas non est proprietas personalis Patris quocumque modo distincta a paternitate. Sed accipiendo pro- 15 prietatem personalem pro omni proprio praedicabili de aliqua persona, plures sunt quam tres. Nec hoc S a n c t i negant, sed magis in suis auctoritatibus concedunt.

1 patet *om.* E 2 relativum vel *om.* E 3 et] etiam D 4-6 non... personalem
om. (*hom.*) F 5 personalis *om.* E 7 Et *om.* A || erunt] sint HZ, *om.* G 8-9 quia...
personales *om.* D 8 Sanctus *om.* E 9 tres] duas F || personales] in divinis *add.* F || respon-
sio] respondeo et Z || quod *om.* A 10 proprietatem] proprietates A || personalem] personales A
|| pro aliquo] personae E 11 proprietates] in divinis *add.* F 12 accipiendo] etiam *add.* A
13 personalem *om.* EG 13-15 innascibilitas... personalem *rep.* B 14 distincta *om.* E
15 personalem] proprietatem A 16 sunt *om.* D || Nec] ut G 17 auctoritatibus] antece-
dentibus FG

¹ Supra, p. 569, lin. 1
q. 1 D.

² Guillelmus de Ockham, *Sent.*, I, d. 28,

INDICES

- I. Bibliothecae et manuscripta.
- II. Auctores et scripta.
- III. Doctrina.
- IV. Index generalis.

I. — *Bibliothecae et manuscripta.*

- Assisii, Bibl. Commun., cod. 137: 282. — Cod. 172: 49.
- Cantabrigiae, Bibl. Coll. Gonville et Caius, cod. 101: 9*, 281ss. — Cod. 281: 18*, 31. — Cod. 325 (= G): 3-580.
- Erfordiae, Bibl. Civit., cod. *Amplon. F.* 121: 15*s.
- Florentiae, Bibl. Nat., cod. *Conv. Soppr. A. 3.* 801 (= A): 7*, 9*ss., 75, 472, 3-580. — *Conv. soppr. C. 5.* 357: 18*, 478. — *Conv. soppr. D. 4.* 95: 17*, 24, 40.
- Giessae, Bibl. Univ., cod. 773 (= H): 9*, 13*s., 3-580.
- Gotingae, Bibl. Univ., cod. *Theol.* 118: passim.
- Monachii, Bibl. Univ., cod. *F.* 52 (= E): 3-580.
- Oxonii, Bibl. Coll. Balliol, cod. 299 (= C): 11*ss., 3-580.
- Bibl. Coll. Merton, cod. 59: 531. — Cod. 93: 49, 68, 284, 531. — Cod. 100 (= D): 544, 3-580. — Cod. 106: passim. — Cod. 293: 128, 309.
- Parisiis, Bibl. Mazarine, cod. 893 (= F): 3-580. — Cod. 894: 560. — Cod. 962: passim. — Bibl. Nat., cod. *lat.* 15, 887: 187, 293, 488. — Cod. *lat.* 15, 904: passim.
- Patavii, Bibl. Anton., cod. 184: passim. — Bibl. Univ., cod. 927: passim.
- Pragae, Bibl. Civit., cod. *C. CV:* 8*, 469.
- Trecis, Bibl. Civit., cod. 718 (= B): 11*s., 3-580.
- Vaticana Civitas, Bibl. Apost., cod. *Burghes.* 68: 9*ss., passim. — Cod. *lat.* 955: 489. — Cod. *lat.* 5306: 17*. — Cod. *Ottob. lat.* 1126: 49. — Cod. *Ottob. lat.* 2088: passim.
- Vigorniae, Bibl. Cath. cod. *Q.* 99: 50.

II. — *Auctores et scripta ab Ockham et ab editore allegata.*

- Adam Wodeham: 16*, 18*. — *In I Sent.*, d. 5: 31; d. 17, q. 5: 488.
- Ambrosius (S), *De Spiritu Sancto*, II, c. 9: 66.
- Anselmus (S.), *De lib. arbitrio* (PL 158, 489ss., ed. Schmitt, II, 207ss), c. 1: 331, 343.
- *De processione Sp. S.* (PL 158, 285ss., ed. Schmitt, II, 178ss.), c. 1: 358s.; c. 2: 360; c. 5: 364; c. 27: 364.
- Aristoteles (edd. Bekker, Berolini 1831-1870; Didot, Parisiis 1848-1874; Iuntina, Venetiis 1550-1553; Aristoteles Latinus, Brugae-Parisiis 1961ss.): 80, 188, 191.
- *Analytica Posteriora*, lib. I, c. 2: 504. — Lib. II, c. 13: 248; c. 19: 504.
- *De anima*, lib. II, t. 41: 546. — Lib. III, t. 21: 505.
- *De gener. et corrupt.* lib. I, t. 17: 485; tt. 25-42: 512.
- *Ethica Nicom.*, lib. I, c. 9: 443. — Lib. II, c. 9: 467. — Lib. III, c. 6: 444. — Lib. VI, c. 6: 504.
- *Metaphysica*, lib. I, c. 1: 104, 383. — Lib. II, t. 7: 485. — Lib. III, t. 10: 157, 177, 203. — Lib. IV, t. 2: 77, 542; tt. 3, 5: 542. — Lib. V, t. 2: 47; t. 3: 102; t. 4: 520; t. 9: 11; t. 11: 298, 300, 306; t. 12: 298; t. 18: 523; t. 20: 264; t. 30: 183, 195s., 230; t. 33: 230. — Lib. VII, t. 13: 203; t. 16: 206; t. 19: 162, 205; t. 28: 104; t. 30: 94; t. 33: 209, 230; t. 43: 160, 203, 243s., 251ss.; t. 49: 229, 519; t. 50: 210; t. 59: 399. — Lib. VIII, t. 9: 167, 213, 231, 249; t. 10:

501. — Lib. IX, *t.* 10: 336s.; *t.* 15: 59; *t.* 22: 211. — Lib. X, *t.* 22: 496; *t.* 23: 283. — Lib. XII, *c.* 6: 306.
- *Physica*, lib. I, *t.* 62: 76. — Lib. II, *t.* 3: 265; *t.* 14: 75, 77; *t.* 38: 102; *t.* 49: 336. — Lib. III, *t.* 69: 546s. — Lib. IV, *t.* 84: 522. — Lib. V, *t.* 4: 67; *t.* 10: 104, 125; *t.* 11: 479, 483; *t.* 19: 486. — Lib. VII, *t.* 10: 417; *t.* 31: 194. — Lib. VIII, *t.* 69: 491.
- *Praedicamenta*, *c.* 1: 11; *c.* 5: 73; *c.* 7: 577; *c.* 8: 496; *c.* 12: 298.
- *Topica*, lib. I, *c.* 7: 89. — Lib. III, *c.* 5: 496. — Lib. VII, *c.* 3: 177.
- Augustinus (S.), *De civit. Dei*, (CCL 47-48; PL 41) lib. V, *c.* 10: 34.
- *De peccatorum meritis et remiss.* (PL 44, 109ss.), lib. II, *cc.* 17-18: 443.
- *De Trinitate* (CCL 50; PL 42, 819ss.), lib. III, *c.* 4: 339. — Lib. IV, *c.* 20: 433; *c.* 21: 434. — Lib. V, *c.* 5: 79; *c.* 11: 569; *c.* 14: 382, 423; *c.* 15: 70, 83, 570. — Lib. VI, *c.* 1: 293; *c.* 5: 390, 399. — Lib. VII, *c.* 1: 29; *c.* 4: 22, 164; *c.* 5: 166; *c.* 6: 79, 178s. — Lib. X, *c.* 10: 27. — Lib. XI, *c.* 26: 67. — Lib. XIV, *c.* 7: 266. — Lib. XV, *c.* 14: 308, 315, 330; *c.* 16: 318; *c.* 17: 390, 412; *c.* 19: 318; *c.* 25: 418.
- *Enchiridion* (CCL 46, 49ss.; PL 40, 231ss.), *c.* 105: 331.
- Averroes (Commentator), *Commentaria in opera Aristot.* (ed. Iuntina, Venetiis 1550-1553): 199.
- *De substantia orbis*, *c.* 1: 105.
- *In De anima* (ed. F. S. Crawford), lib. III, *t.* 21: 505.
- *In Metaphysicam*, lib. IV, *t.* 3: 240. — Lib. V, *t.* 30: 183, 197, 320; *t.* 33: 183, 230. — Lib. VII, *t.* 2: 219; *t.* 11: 202, 230; *t.* 21: 39; *t.* 30: 198, *t.* 33: 209, 230; *t.* 43: 203, 245; *t.* 44: 198, 241; *t.* 50: 210s.; *t.* 59: 211. — Lib. VIII, *t.* 9: 211, 231. — Lib. IX, *t.* 10: 337; *t.* 22: 211. — Lib. X, *tt.* 22-23: 496.
- *In Physicam*, lib. I, *t.* 35: 219. — Lib. III, *t.* 69: 546, 562. — Lib. IV, *t.* 84: 522. — Lib. V, *t.* 19: 486. — Lib. VIII, *t.* 79: 212.
- Avicenna: 31s., 178, 218s.
- *Metaphysica* (ed. Venetiis 1508), lib. V, *c.* 1: 29, 42ss.; *c.* 6: 202. — Lib. VI, *c.* 5: 266. — Lib. VIII, *c.* 4: 166, 169, 229, 238, 240.
- Boehner, Ph., "Collected Articles...": 7.
- *Gualteri Burlaei, De puritate artis logicae*, v. Gualterus Burlaeus.
- *Guillelmi Ockham, Summa Logicae*, v. Guillelmus de Ockham.
- Boethius, *De divisione* (PL 64, 875ss.): 192, 229s.
- *De Trinitate* (PL 64, 1247ss.), *c.* 6: 413.
- *In Porphyrium* (PL 64, 71ss.), lib. III: 202.
- Bonaventura (S.), *Opera omnia* (ed. Quaracchi 1882-1901).
- *In I Sent.*, d. 4, a. un., *q.* 1: 3; d. 19, *intro.*: 5*; d. 31, a. 2, *dub.* 4: 280.
- Brady, I., v. Petrus Lombardus.
- Brown, S. F.: 6*.
- "Peter of Candia's Sermones...": 5*.
- "Walter Burleigh's Treatise De suppositionibus...": 8.
- *Guillelmi Ockham, Scriptum in I Sent.*, v. Guillelmi de Ockham.
- *Guillelmi Ockham, Summa Logicae*, v. Guillelmi de Ockham.
- Buytaert, E., v. Boehner, "Collected Articles...", Ioannes Damascenus, Petrus Aureoli.
- Cenci, C.: 19*.
- Chartularium Univ. Paris.* (ed. H. Denifle - A. Chatelain): 279, 488.
- Chatelain, A., v. *Chartularium Univ. Paris.*
- Corpus Iuris Canonici* (ed. A. Friedberg):
- *Decretales Greg. IX*, lib. I: 28.
- *Liber VI Decretalium*: 374.
- Crawford, F. S., v. Averroes, *In De Anima*.
- Denifle, H., v. *Chartularium Univ. Paris.*
- Denzinger, H. v. *Enchiridion Symbolorum*.
- De Rijk, L. M., v. Petrus Hispanus.
- De Wulf, M., v. Godefridus de Fontibus.
- Dod, B., v. *Liber sex principiorum*.
- Doncoeur, P., "La théorie de la matière et de la forme...": 310.
- Doyle, M.: 19*.
- Durandus de S. Porciano, *In IV libros Sent.* (ed. Antwerpiae 1566).

- *In I Sent.*, d. 4, q. 2: 14; d. 5, q. 2: 49.
 — *In III Sent.*, d. 20, q. 2: 449s.
- Eller, H.: 19*.
- Enchiridion Symbolorum* (ed. H. Denzinger - A. Schönmetzer): 293, 345, 414.
- Friedberg, A., v. *Corpus Iuris Canonici*.
- Gabrielis Biel: 14*.
- Gál, G.: 6*, 19*.
- "Henricus de Harclay 'Quaestio...': 11.
- *Guillelmi Ockham, Scriptum in I Sent.*, v. Guillelmus de Ockham.
- *Guillelmi Ockham, Summa Logicae*, v. Guillelmus de Ockham.
- Godefridus de Fontibus, *Quodlibeta* (ed. M. De Wulf - I. Hoffmans), II, q. 10: 485; VI, q. 5: 485; VII, q. 1: 110; q. 12: 548s., 555; XIV, q. 5: 485.
- González-Haba, M., v. Thomas de Sutton.
- Gualterus Burlaeus, *De puritate artis logicae tract. longior* (ed. Ph. Boehner): 8, 560.
- *De suppositionibus* (ed. S. F. Brown): 8.
- Gualterus de Chatton, *Lectura et Reportatio in I Sent.* (Codd. Flor. Nat. C. 5.357 et Paris., Nat. lat. 15, 887): 16*; d. 4: 293; d. 5: 18*; d. 17, q. 1: 477s.; d. 17, q. 2, a. 2: 488; d. 39, q. 1, a. 2: 187.
- Guillelmus de Alnwick, *In I Sent.* (cod. Assisii, Bibl. Commun. 172): d. 5, q. 1: 49.
- *Quodlibet* (ed. A. Ledoux), q. 2: 141; q. 3: 410.
- Guillelmus de Moerbeke: 195n.
- Guillelmus de Ockham (Venerabilis Inceptor): 5*-19*, passim.
- *Expositio in De sophis. elench.* (ed. F. Del Punta), lib. I, c. 20: 236.
- *Expositio in libros Physic.* (cod. Oxon. Merton 293), lib. I, t. 82: 309. — Lib. V, c. 10: 128.
- *Expositio in librum Porphyrii* (ed. E. A. Moody), c. 2: 209, 224, 227; c. 4: 218, 221, 231, 233.
- *Expositio in Praedicam.* (ed. Bononiae 1496), c. 10: 536; c. 18: 298.
- *Quodlibet* (ed. Argentorati 1491), II, qq. 10-11: 256, 279.
- *Scriptum in I Sent.* (ed. *Opera Theologia I-III*, St. Bonaventure, N.Y.): 6*. — Prol., q. 1: 325; q. 3: 427; q. 8: 503; q. 11: 228. — Dist. 1, q. 5: 132. — Dist. 2, q. 1: 13, 38, 56, 62, 132, 136, 142, 250, 326; q. 2: 53, 90, 111, 136s., 146, 326, 435, 502; q. 3: 26, 87, 95, 204, 228, 271, 511; q. 4: 174, 198, 288; q. 5: 228; q. 6: 22, 26, 35, 41, 46, 56, 58, 169s., 198, 271, 388, 533; q. 7: 11, 198, 256; q. 8: 174, 543; q. 9: 165s., 173, 186, 256; q. 11: 56, 62. — Dist. 3, q. 3: 207; q. 4: 13; q. 5: 140; q. 6: 92; q. 10: 92, 140. — Dist. 4, q. 1: 389. — Dist. 5, q. 1: 104, 122, 228, 271, 383, 385; q. 2: 108, 126, 416; q. 3: 87, 122s., 128, 288. — Dist. 6, q. un.: 136, 153, 198, 229, 234, 326. — Dist. 7, q. 1: 137, 141, 229, 326, 328, 384s.; q. 2: 250, 326ss., 339, 350, 418; q. 3: 326. — Dist. 8, q. 1: 7*, 184, 194, 214, 226, 254; q. 2: 179, 226, 234, 254; q. 3: 172, 179, 196, 226, 230, 241, 251, 254; q. 4: 7*, 217, 219, 255. — Dist. 9, q. 1: 326; q. 2: 393; q. 3: 324, 326, 330, 353s., 386, 393, 409s. — Dist. 10, q. 1: 93, 137, 316, 340, 396; q. 2: 137. — Dist. 11, q. 1: 154; q. 2: 154, 346, 414s., 573. — Dist. 12, q. 1: 371, 393, 396, 415; q. 2: 132. — Dist. 13, q. un.: 571. — Dist. 15, q. un.: 430. — Dist. 17, q. 1: 7*, 431, 468; q. 2: 5*, 8*; q. 6: 480; q. 7: 11*, 480. — Dist. 18, q. un.: 11*, 430.
- *In IV libros Sent.* (ed. Lugduni 1495): 9*, 13*s. — Lib. I, d. 26, q. 1: 376; q. 2: 113. — Dist. 27, q. 1: 7*, 376, 414. — Dist. 27-29: 10*. — Dist. 28, q. 1: 580. — Dist. 30, q. 4: 259; q. 5: 259, 312, 402, 435. — Dist. 36, q. un.: 260, 402. — Dist. 42, q. un.: 274. — Lib. II, q. 1: 122, 259; q. 4: 119, 235; q. 5: 235; q. 7: 277; q. 9: 61, 195, 235; qq. 13-16: 176; q. 22: 348; q. 24: 351; q. 26: 478. — Lib. III, q. 1: 426, 437; q. 5: 478, 481; q. 6: 488; q. 7: 553; q. 9: 248; q. 12: 478. — Lib. IV, q. 3: 478; q. 4: 186, 494, 536; qq. 8-9: 431.
- *Summa logicae* (ed. Ph. Boehner, G. Gál, S. F. Brown, *Opera Philosophica I*, St. Bonaventure, N.Y.), pars I, c. 8: 40; c. 20: 209, 224; c. 23: 221, 227, 231; c. 41: 187;

- c. 44: 536; c. 49: 187; cc. 64-74: 7; c. 66: 88, 198; c. 70: 9. — Pars II, c. 6: 224; c. 16: 132, 401s.; c. 17: 260; c. 22: 491; c. 37: 481. — Pars III-1, c. 4: 46. — Pars III-2, c. 14: 298; c. 29: 249; c. 31: 244. — Pars III-3, c. 6: 305; c. 18: 186s.; c. 43: 367. — *Summula Physic.* (ed. Romae 1637), lib. I, c. 15: 235; c. 17: 309.
- Henricus de Harclay, *Quaestiones disputatae* (cod. Vat. Burghes. 171), q. 2: 187.
- *Quaestio de universali* (ed. G. Gál): 11, 41, 180.
- Henricus Gandavensis: 283n.
- *Quodlibet* (ed. Parisiis 1518), III, q. 3: 106s. — IV, q. 15: 506s. — V, q. 19: 541. — IX, q. 4: 508s.
- *Summa qq. ordin.* (ed. Parisiis 1520), art. 39, q. 4: 104ss., 112, 125. — Art. 47, q. 5: 333. — Art. 54, q. 3: 3, 6, 49s., 66; q. 6: 391s., 410; q. 10: 145. — Art. 60, q. 1: 415s. — Art. 61, qq. 2-3: 395.
- Hieronymus (ps.), *Epist. 17 (ad Cyrillum)*, (PL 30, 178ss.): 412.
- Hilarius Pictav. (S.), *De synodis* (PL 10, 479ss.): 85s.
- *De Trinitate* (PL 10, 25ss.), lib. VIII: 382. — Lib. XII: 412.
- Hoffmann, I., "Die Schriften... Ioannes Lutterell": 6*s.
- Hoffmans, J., v. Godefridus de Fontibus.
- Ioannes Damascenus, *De fide orthodoxa* (PG 94, 781ss.; versio Burgundionis, ed. E. Buytaert), lib. I, c. 3: 259; c. 8: 98. — Lib. II, c. 26: 338.
- Ioannes Duns Scotus: 14*s.
- *De primo principio* (ed. E. Roche), c. 1: 60, 140.
- *Ordinatio in lib. Sent.* (ed. Vaticana 1950ss.), dist. 2, p. 1, qq. 1-2: 140, 325; p. 2, qq. 1-4: 19, 21, 134ss., 138ss., 262-266, 268, 275, 319s., 322, 324. — Dist. 3, p. 1, q. 2: 60. — Dist. 4, p. 2, q. un.: 18ss. — Dist. 5, p. 1, q. un.: 28-31; p. 2, q. un.: 49, 56-59, 61, 63, 66-69, 75, 127. — Dist. 6, q. un.: 135, 139, 295, 297, 323. — Dist. 7, q. 1: 68, 123ss., 170, 277, 281ss., 285. — Dist. 8, p. 1, q. 2: 169, 212; q. 3: 165-169, 173, 188; q. 4: 21; p. 2, q. un.: 60, 271. — Dist. 10, q. un.: 138, 295, 318s., 321s. — Dist. 11, q. 1: 348ss., 352; q. 2: 355. — Dist. 12, q. 1: 141, 323, 390, 392s.; q. 2: 407s., 410. — Dist. 14-16, q. un.: 434. — Dist. 17, p. 1, qq. 1-2: 268; p. 2, q. 1: 485, 490s., 541s.; q. 2: 532. — Dist. 26, q. un.: 327. — Lib. II, dist. 1, q. 1: 295. — Dist. 3, p. 1, q. 1: 41, 170; q. 2: 62; qq. 5-6: 170.
- *In IV libros Sent. (Lectura prima, ed. Vaticana 1960ss.)*, lib. I, dist. 17, p. 1, q. 1, a. 2: 476.
- *In IV libros Sent. (Opus Oxon., ed. L. Wadding, Lugduni 1639)*, lib. II, dist. 25, q. 1: 268. — Lib. III, dist. 13, q. 1: 547. — Dist. 21, q. un.: 357. — Lib. IV, dist. 1, q. 1: 93. — Dist. 6, q. 10: 357. — Dist. 11, q. 3: 285.
- *In IV libros Sent. (Reportatio Paris., ed. Lugduni 1639)*, lib. I, dist. 17, q. 3: 531.
- *Quaestiones in Metaph. Aristot.* (ed. Lugduni 1639), lib. VII, q. 13: 22.
- *Quodlibet* (ed. Lugduni 1639), q. 1: 295; q. 16: 268, 331-336.
- Ioannes Lutterell: 6*s.
- Ioannes Parisiensis (Quidort), *In I Sent.* (ed. J. P. Müller), q. 27: 14.
- Ioannes de Reading: 16*s., 31n.
- *In I Sent.* (cod. Florent. Nat., Conv. soppr. D. 4. 95), dist. 4, q. 1: 24. — Dist. 5, q. 1: 40.
- Ioannes de Rodington: 16*s.
- Koch, J., "Neue Aktenstücke...": 6*-9*, 87, 90, 131, 196, 372, 452, 454s., 469s., 472.
- Ledoux, A., v. Guillelmus de Alnwick.
- Liber sex principiorum* (ed. L. Minio-Paluello): 78, 495, 513s.
- Little, A. G., "Oxford Theology...": 50.
- Minges, P., "Ioannes Duns Scoti doctrina...": 69.
- Minio-Paluello, L., v. *Liber sex principiorum*, Porphyrius.
- Pelagianismus: 5*, 7*, 455.
- Pelster, F., "Oxford Theology...": 50.

- Pelzer, A., "Les 51 Articles...": 6*.
- Petrus Aureoli: 11*.
- *Scriptum* (ed. Romae 1596; Prooem. et dist. 1-8 ed. E. Buytaert), lib. I, dist. 5, sec. 17: 76, 82, 115s. — Dist. 17, p. 1, a. 2: 441; a. 3: 476; p. 3, a. 2: 521ss.
- Petrus Hispanus, *Tractatus seu Summule Logicales* (ed. L. M. De Rijk): 8.
- Petrus Lombardus (Magister), *Liber Sententiarum* (ed. I. Brady, Grottaferrata 1971), lib. I, d. 4: 3; d. 4, c. 2: 18; d. 5, c. 1: 27, 33, 48, 70; d. 6, c. 1: 96; d. 8, cc. 1-2: 258; c. 6: 156; c. 7: 165; d. 9, cc. 1-2: 261; d. 14, c. 1: 425; c. 2: 430; d. 15, c. 1: 433, 436; c. 9: 434; d. 17, cc. 1-3: 476; d. 18, c. 2: 569s.; c. 4: 577; d. 27, cc. 2, 3, 5, 7: 476.
- Petrus de Candia: 5*.
- Porphyrus, *Liber Praedicabilium* (ed. L. Minio-Paluello), c. 'De differentia': 202.
- Richardus de Campsall: 187.
- Richardus de Conington (codd. Vat. Ottob. lat. 1126 et Vigorniae Q. 99): 49, 50n.
- Richardus de S. Victore, *De Trinitate* (PL 196, 887ss.), lib. III, c. 3: 397s. — Lib. V, c. 9: 412; c. 16: 571.
- Robertus Cowton, *In I Sent.* (cod. Merton 93), dist. 5: 49-52, 68, 272; q. 23: 284; q. 37: 531.
- Robertus Kildwardby: 279n.
- Roche, E., v. Ioannes Duns Scotus.
- Schmaus, M., v. Thomas de Sutton.
- Schmitt, F. S., v. Anselmus.
- Schönmetzer, A., v. *Enchiridion Symbolorum*.
- Scriptura Sacra: Actus Apost. 2: 438s. — Apocal. 1, 5: 459. — I Cor. 13: 471n. — Exod. 32, 10: 573. — Ioan. 10, 29: 67; 14, 21: 443. — I Ioan. 4, 10: 459. — Iosue 10, 13-14: 573. — Isai. 9, 6: 568, 579. — Prov. 8, 17: 443. — Ps. 5, 5: 442; 134, 14: 459. — Rom. 5, 8: 459.
- Symbolum fidei, v. *Enchiridion Symbolorum*.
- Thomas de Aquino (S.): 12*.
- *In IV Sent.*, lib. I, d. 5, q. 1, a. 2: 47; d. 6, q. 1, a. 3: 84s.; d. 7, q. 1, a. 2: 100; d. 15, q. 1, a. 2: 434. — Lib. IV, d. 12, q. 1, a. 2, qu. 2: 93.
- *Quaest. disp. de caritate*, q. un., a. 1: 468. —
- *De potentia*, q. 2, a. 2: 100; q. 10, a. 5: 363.
- *Summa theol.*, I, q. 3, a. 1: 163; a. 4: 86; a. 5: 156ss.; q. 13, a. 12: 90, 159, 162; q. 14, a. 1: 90; q. 25, a. 1: 102; q. 27, aa. 2-3: 347; a. 4: 280; q. 30, a. 4: 102; q. 34, a. 1: 347; q. 36, a. 2: 346, 362; a. 4: 377s.; q. 39, a. 4: 4ss.; a. 5: 28; q. 41, a. 2: 85; a. 4: 90; a. 5: 99s., 277; q. 50, a. 2: 159, 161; a. 4: 160; q. 67, a. 3: 101s.; q. 76, aa. 3, 4, 6: 163; q. 77, a. 1: 163; a. 3: 505; q. 80, a. 2: 92; q. 82, a. 1: 93; a. 4: 92; q. 88, a. 2: 162. — I-2, q. 9, a. 1: 92; q. 27, aa. 1-3: 347; q. 52, a. 1: 501; q. 52, a. 2: 498s.; q. 54, a. 2: 504. — II-2, q. 24, a. 5: 499s., 504. — III, q. 33, a. 2: 505; q. 77, a. 3: 93, 101.
- *Summa contra Gent.*, III, c. 69: 279.
- Thomas de Sutton, *Quodlibet* (ed. M. Schmaus et M. González-Haba), I, q. 2: 72. — IV, q. 1: 47.
- Wadding, L., v. Ioannes Duns Scotus.
- Wey, J.: 14*.

III. — Doctrina.

- Ablativus. Cf. Casus.
- Absolutum (absoluta): omne a. necessario praesuppositum effectui est causa 92s., 140; a. creatum 310; a. et respectus 578; realiter distincta 369.
- in Deo: 137, 393; ad essentiam pertinet (Thom.) 363; commune tribus personis 394; et essentia div. 136, 141; et generatio div. 145; non sunt diversa a. in Deo 154.

- Abstractio: in substantiis, accidentibus, individu-
 duis, relativis (Scot.) 29; a. non est causa
 38; non facit veritatem 33; ultimata (Scot.)
 28ss.
- Abstractum (abstracta): 31ss., 39s., 42; et con-
 cretum 198s., 224; duo a. non ponuntur
 resp. eiusdem extremi 250s.
- Acceptio divina: 442, 451, 453, 456s., 459, 463,
 465, 469; quid? 452s., 462, 472; est caritas
 431; contingens 454; non est forma creata
 445. Cf. Caritas.
- Accidens (accidentia): def. per additamentum
 (Arist.) 162, 205; definibilia sunt 203, 207;
 sed non proprie 219s.; augmentantur per
 additionem (Thom.) 499; a. differentia
 numero 542; non sunt in Deo 178; habent
 quidditatem 203; sunt in se nota 192s.;
 non migrant de subiecto in sub. 538; a. in
 productione formae substantialis 101.
- et subiectum 520, 529.
- et substantia 54, 159s., 166.
- productio a. 80.
- separata 23, 27, 206, 518s.
- Acervus 523, 540.
- Actio (actiones): sunt singularium non suppo-
 sitorum (Arist.) 47, 104, 383, 385; elicitae
 in Deo 119; ad finem ultimum 332; a.
 passio, distantia etc. non important diversas
 relationes 377.
- Actus: separat et distinguit (Arist.) 229, 235;
 sunt singularium non suppositorum (Arist.)
 47, 104, 383, 385; tripliciter consider.
 (Scot.) 407s.; refertur ad essentiam 85; distin-
 guuntur per obiecta (Thom.) 505; a. bea-
 tificus 453; a. delectabiles 468; a. diligendi
 Deum 451; a. et obiectum 456; et suppo-
 situm 312; a. imperati 342; a. transiens 456.
- divini 91, 131s., 134ss., 441, 460s.
- et potentia 59, 61s., 157, 161ss., 545s., 562,
 564.
- exercitus et signatus 88ss., 198, 234, 481.
- intellectus et voluntatis 139s., 418.
- meritorius 452s., 467-475.
- virtutis delectabiles (Thom.) 468; a. virtutis
 et habitus 490, 497.
- Additio: 'eodem addito utrobique etc.' 4, 16s.;
 a. quantitatis ad q. 538; a. realis 511; a.
 vel subtractio variat speciem (Thom.) 498,
 501; non semper variat speciem 518.
- Adiectivum. Cf. Nomen.
- Adnihilatio 453s.
- Adultus: et acceptio divina 460.
- Aequivoca. Cf. Generatio.
- Aequivocatio: latet in genere (Arist.) 194; ter-
 tius modus a. 9.
- Aër. 254, 300, 486, 522; et illuminatio 494;
 et rarefactio 537; spiritus corporalis (Gand.)
 415s.
- Agens: agit in quantum actu (Thom.) 102;
 creatum et Deus 492; et effectus 109; et
 generatio 119, 125; et passum suffic. ap-
 prox. 357, 375; et voluntas 86; ex liberali-
 tate (Avic.) 266; extrinsec. resp. mater. et
 form. 151; non semper produc. simile 101;
 particulare 491; primum est Deus 339;
 universale 490s.; ratio agendi et patiendi
 269.
- naturale 94, 154; et volunt. (Scot.) 333s.
- Aggregatio 523.
- Albedo (album): 6, 9, 20, 34s., 37, 39, 42, 88s.,
 97, 168, 199, 218, 224, 228, 237, 289, 299,
 363, 366s., 440, 442, 486, 489, 493, 496,
 502, 514, 516ss., 521, 525, 529, 539, 543ss.,
 549, 551, 554s., 557, 564.
- Alteratio: 75s., 79s., 480; inter terminos po-
 sit. 486.
- Amicitia: 448.
- Amicus mensae: 448.
- Amor: 347s., 464, 474, procedit a verbo
 (Thom.) 346; impensio et repensio a.
 (Rich.) 397, 571s.; meretur redamationem
 (Aureol.) 443; mutuus (Rich.) 397; zelati-
 vus, iucundus (Gand.) 395.
- Angelus: 160, 184s., 465, 535; distinguitur ab
 homine 368; et genus 158s., 164; est in
 genere 175; creatura intellectualis 250, 521;
 plures in eadem specie 149, 348; non com-
 positus 156, 176, 254; non definibilis 209;
 non habet different. essential. 162; non
 habet materiam 149, 161, 214, 235; in ge-
 nere substantiae 183; sunt species angelo-
 rum 204.
- Anima: adnihilari potest 453s.; est pars 184;
 Deo grata 444; non unitur animae (Au-

- reol.) 523; et beatitudo 455; et caritas 461, 472, 541.
- intellectiva 55, 69, 121, 184s., 217s., 224, 228, 233, 235, 242s., 247, 257s., 284, 368, 403; importatur per 'rationale' 232; informat diversas materias 152; non educitur de potentia mater. 291; non est in genere 532; potest dici differentia 222; est terminus creationis 291; non ratio generandi 102.
- sensitiva 243, 257s., 279; et intellectiva 254.
- separata 23.
- vegetativa 279.
- Animal: habet naturam sensitivam 157; est genus 176; generatio animalium 279; quid significat 217s., 225ss., 242s.
- Anitas (Avic.) 238ss.
- Apostoli 438s.
- Apparitio: formalis (Aureol.) 78; specierum corporalium 438.
- Appetitus sensitivus: 95.
- Aqua: 300, 523, 552, 567s.; partes a. 525, 545; augmentantur extensive 553; sunt aquae 529; infinitae 540; realiter distinguuntur 530s.; aqua maxima non est 555s., 558.
- Arbitrium. Cf. Voluntas.
- Ars: generatio univoca (Arist.) 94.
- Articulus condemnatus: 488.
- Asinus: 15, 46, 53s., 73, 154, 160, 172, 176, 190, 218, 222s., 232ss., 237, 240, 247, 314, producit mulum 101; impossibilis animae intell. 235; non similis Sorti 544.
- Asperitas: 522, 539.
- Attributa. Cf. Deus.
- Augmentatio: 536s., 541; et alteratio 480; et generatio 513, 515s.; extensiva 553s.; formae 491; formae non per additionem (Thom.) 498, 505s.; sed ex diversa particip. subiecti (Thom.) 498; formae praesupp. partes reales 511, 516; intensiva 554, 557; qualitatis et quantitatis 512, 539; sine motu 484; status in augment. 546; subiectum a. 484. Cf. Caritas.
- Avicenna: reputavit Avicennam inscium in logica 218.
- Avicenna: erravit sec. Averroem 240.
- Baptismum: 452.
- Beatitudo: 457s.
- Bipes: 252.
- Bonitas (bonum): 32s., 250s., 343, 398; est positiv. 462; divina 332s., 343, 398, 458; et libertas 342; moralis 450s., 467; naturalis 450s.
- Bos: 54, 188-191, 194, 218, 223, 233, 237, 279.
- Caecitas (caecus): 157, 565.
- Caelum: et corp. inferiora 305, pars universi 179, rotundum 334. Cf. Corpora caelestia.
- Calefactio: 97, 118, 264, 339, 350, 354, 356s., 507, 517.
- Calor (calidum): 44, 87, 101, 111, 118, 154, 277, 287, 339, 349s., 356s., 489ss., 492, 497, 507, 517, 521, 534s., 541, 543.
- Capra: 53, 190, 194, 247, 250.
- Caritas: acceptio divina 431, 467; voluntas Dei gratuita 476; principaliter connotat Spiritum Sanc. 476-479; corrumpitur per pecc. mort. 485; diligitur a Deo 443, 461s., 464s.; dividit inter filios 475; dupliciter accipitur 466; et meritum 467-475, 477s.; est de poten. Dei ordinata 479; et species specialissima 519-545; et subiectum 486; et suppositio 559s.; et vita aeterna 454; et voluntas humana 473; excedit natur. hum. (Thom.) 468; fide nobilior 464; forma creata (Aureol.) 441-445; non est forma 447; non est quanta 520; gradus infiniti 548s.; gradus materiales (Scot.) 531; infusa 448, 453; realitas impraeisibilis (Aureo.) 521.
- augmentatio c. 479-518; aucta est concaritas (Aureol.) 521; c. praecedens corrumpitur in a. (Godef.) 485; c. non a. per additionem (Thom.) 503; c. additur caritati 520; c. aucta non alia c. 522; termini augment. 493; semper augmentabilis 550, 552, 558, 565, 568; sed non actu infinita 546s., 548, 552, 558s., 566s.
- partes c.: 519, 523, 533; non sibi repugnant 488; unum numero 489, 518; una pars c. non in potentia resp. alterius 520; praecedens et sequens 492, 495, 527; sunt eiusdem rationis 524ss.; una p. non distinguitur

- realiter ab alia (Thom.) 499; realiter distinguuntur 526, 530s., 535, 538. *Cf.* Amor, Christus, Gratia, Spiritus Sanctus.
- Casus (grammat.): ablativus 85, 97; et nugatio 236ss.; et significatio 208.
- Categorema: 39s., 224, 229.
- Catholici: 346, 358.
- Causa: omne absolutum necessario praesuppositum effectui est c. (def.) 92s., 140; ad cuius esse sequitur effectus (Arist.) 47; nihil est c. sui 116; quaerere c. ubi non est c. frustra (Arist.) 399.
- aequivoca 127, 411.
- creata et meritum 471s.
- efficiens 66, 417, 425, 463.
- et effectus (causatum) 93, 114, 119, 352, 389, 411, 533.
- extrinseca 533.
- finalis 425.
- materialis 66, 417.
- naturalis 60ss., 91s., 432.
- necessaria (immutabilis) 273, 466.
- partialis 278, 411.
- prior 411.
- universalis et particul. 102.
- univoca 127.
- voluntaria 91, 432.
- Causalitas, prior c.: 298s., 302, 304.
- Chimaera: 304.
- Christus: anima C. nobilior anima Iudae 487s.; caritas C. 555, 567; caritas C. summa (Godefr.) 549, 555; et missio Spiritus Sancti 438s.; redemptor 450. *Cf.* Filius, Verbum.
- Circulus aureus et aeneus: 283, 289.
- Circumstantiae actus: 467, 470s.; et meritum 475.
- Cognitio: et amor 347; et voluntas 95; generis respectu different. 244; c. requisita ad definit. 246. *Cf.* Notitia.
- Color: 20, 23, 37, 198, 218, 299, 441.
- Columba 438s.
- Comes: 300.
- Commune: contrahitur ad inferius 201; in Deo 370; nihil c. reale Deo et creaturae 177; et communius 156.
- Communitas: prius c. 299.
- Complacentia divina: generalis 457ss., 465s.; specialis triplex 458.
- Componibilibus non facit rem in genere 176.
- Compositio: actus et potent. 161, 172; generis et differ. (Scot.) 168; in individuo (Scot.) 172; materiae et formae 161; non in angelo 175; nulla in Deo 61; partium 519, 530, 532, 540s.; quasi-c. in Deo (Gand.) 63.
- Compositum: 37, 54s., 238ss., 482; et pars 463; totum c. generatur 47, 71.
- Conceptus: similitudo rei 204; fictum 215, 419s., 544s., 576; est intellectio ipsa 420; qualitas mentis 215, 545, 576, 578s.; esse-obiectivum vel esse-subiectivum 109, 112, 215, 419, 543s., 578s.; non est de essentia rei 311; abstrahibilis 194, 544; de rebus simplicibus 212ss.; et abstrahentes 190s.; et suppositio 7s.; signa et res 299.
- Dei: 89, communis Deo et creaturis (Scot.) 165s.; connotativi 396, 398; Creatoris quid? 121; non est divina essentia 316.
- divisio: absoluti 192; communis 544; connotativi 122, 192, 194; essentialis 231; proprius 544; quidditativus (in quid) 184s., 194, 545; simplex 214s.; synonymi 207s.
- generis: 156, 183s., 193; unde sumitur (Scot.) 166s.; quomodo fit? 192s.; non semper abstrahibilis 194; g. et speciei 168, 200-220.
- speciei: 200-200; quid? 168, 172s., 215, 543.
- Conclusio: et principia 270s., 352, 504s.; et scientia 503s.
- Concordia amoris divini (Gand.) 393-396.
- Condensatio 514, 536.
- Coniunctio (grammat.): non debet ingredi definit. 251.
- Consequentia: formalis 3, 15; naturalis 240; prius consequentia in Deo 305.
- Consideratio intellectus non est ratio distinctionis 11.
- Constituentia et constituta in divinis: 76, 82, 170, 283, 284ss., 290, 380, 400.
- Consubstantialitas Patris et Filii 56.
- Contenta in genere saepe ignota: 253.
- Contingentia, et libertas: 330-345.
- Continuum: 523; divisio 560, 562; neque minimum. neque maxim. 563; partes infinitae 492.

- Contradictoria (contradictorium): 21, 45; 'impossibile est transire de c. ad c. etc.' 429, 432, 458s., 505s.
- Contrahentia, et contractum: 173ss.
- Contraria: in augment. formae 497s.; non possunt esse simul 486.
- Copulativa. Cf. Propositio.
- Corpus (corpora): caelestia 212, 298, 310, 491, 554; idem c. in diversis locis 376; vox c. quid signif.? 225.
- Creatio (creabilia, creativus): 24, 123, 457; est actus conting. 453s.; est realis 428; non importat Trinit. 395; non est relatio realis 126, 312; ens dividitur in creativum et creabile 273; numerus creabilium 565; summa creabilis 547.
- Creator: Deus est C. sine relat. reali 312; nulum medium inter C. et creaturam 121; tres personae sunt C. 384s.
- Creatura: 22; actio c. non quasi-medium 119; aliquo modo immutabilis 260s.; notitia intuitiva c. 534; non infinita 549s.; nullum medium inter c. et Creatorem 121.
- et Deus: beatitudo 457s.; dilecta (acceptabilis) 462ss.; extrinseca Deo 466; productio c. 382, 384, 394; Deo posterior 302; redemptio c. 450; et notitia divina 305, 315; Deus a c. necessitari non potest 473; Dei ad c. nullus respectus 435, 577.
- rationalis: 431, 459, 464s.; et dona Spiritus Sancti 425s., 572s., 575.
- Curvitas lineae: 536s., 539.
- Cutellus: 346.
- 'De': dicit circumstantiam causae origin. 66.
- Decapitatio: 460.
- Definitio: componitur ex gener. et differ. (Arist.) 158, 203, 249; est oratio longa (Arist.) 167, 172, 213, 231, 249; est compositorum (Averr.) 210s., 249; habet partes (Averr.) 195ss., 209; sed non correspondent partibus rei 242; significat substantiam (Averr.) 211, 241.
- completa 246, 254s., 251-258.
- Dei non est (Thom.) 158.
- et genus 177.
- hominis, quomodo formatur 191.
- investigata recto ordine 203, 244s.
- naturalis et metaphysica 243, 247.
- quid nominis 9, 42, 144, 435.
- per additamentum 206; non per add. 249s.
- Delectatio: et habitus 474.
- Demeritum: 470.
- Denominatio (denominantia): 287, 377, 427, 506.
- Densitas 536, 539.
- Destructio: 511s., 527, 554.
- Determinabile (determinatio, determinativum): 'a d. sumpto cum determinatione etc.' 26, 45, 271; et praedicatio 45; reduplicativa 271. Cf. Principium.
- Detestabile: Deo 446ss., 461ss.
- Deus: utrum definibilis? 248-251, aliquo modo definib. 249s.; totus est quicquid est (Ans.) 360; tres res sunt una res 46; tres personae et una essentia 399; nihil aliud quam essentia divina et personae vel relationes vel attributum absolutum 20s., 295, 393, 396; non substantia (Aug.) 166; non quasi-materia, nec quasi-forma, nec quasi-compositum 63s.; non productivus notitiae sec. philosophos 264; multa agit per plura quia vult 432; simul totam virtutem habet (Godefr.) 548; et deitas 13, 125; dilector rationabilissimus (Aureol.) 443, diligit virtutes 443s.
- amor divinus: essentialis 396ss., 400; et essentia div. 572; et spiratio Spir. Sancti. 392s., 574; princip. product. 319s., 348.
- attributa div.: 104, 146; sunt unum 89s.; absoluta 20ss.; quomodo disting. 142; disting. ratione (Thom.) 84s.; rationes sunt 90.
- conservatio div. 528, 535; et actio creaturae 492.
- essentia div. 53, 105s., 400; primitas essentiae in Deo (Scot.) 58; absolutum 136; communis tribus personis 48, 370; est realiter amor 572; et complacentia, delectatio 458, 461; quasi-materia (Gand.) 48-52, 108; non species nec genus (Aug.) 178s.; et attributa 32, 91, 109s.; et generatio (productio) div. 31, 68, 77, 79, 83, 100, 107, 115-122, 124, 130, 132, 139s., 142, 144, 146, 154, 322; non generat. (Thom.) 28, 38; principium elici-

- tivum gener. 123, 384s.; non prin. elicit. gener. (Scot.) 133; principium 'quo' gener. 114s.; principium productivum 323; princip. elicit. Verbi 141; terminus formalis gener. (Scot.) 67; non terminus formalis 52, 72, 74, 127, 288; et intellectus div. idem 134s., 316, 420; est intellectio sua 327, 339, 571; est intellectio creaturae 314; et personae divinae 113, 312s.; et relationes divinae 62, 104, 128, 171, 386ss., 396; et spiratio divina 326; et suppositio termini 378; et voluntas idem sunt 326ss., 339, 344; non principium Dei 87; non quasi-materia 63; non habet respectum ad creaturas 316; omnimode una 90, 145, 147.
- essentialia div. priora notionalibus (Gand., Scot.) 295s., 301, 305, 392.
 - et creaturae: Deus principium totius esse (Thom.) 158; agens primum 339, 528, 551; Dominus 428; cognoscitur a creaturis 423; et beatitudo c. 456s.; et bonitas c. 450s.; et corpora caelestia 310; Deus non pars universi 180; necessitari non potest a creaturis 454ss., 473; obedit Sanctis 573; Deus prior c. 165, 302, 310; Deus ad c. nullus respectus 312, 435, 577.
 - immutabilis: 258-261; sola fide tenendum 260.
 - infinitum: 168, 178, 260.
 - in genere praedicamentali? 3-17; non in genere (Thom.) 156ss., (Avic.) 166; non in genere 177, 181; sed probari non potest 180.
 - intellectus div.: 85, 90, 152, 268, 305, 313; multipliciter accipitur 141-144; perfecte activus (Scot.) 349; a nullo movetur 112; et essentia div. 316, 322, 420; et generatio div. 133, 136, 139, 141-144, 146; et obiectum 137; et personae div. 329; et voluntas div. sunt idem 137, 145, 147, 339, 350s., 356; producit per impressionem (Gand.) 415; princip. productivum? 320, 323; produc. Verbum (Scot.) 138, 141-144.
 - natura div.: non potest aliter esse 86; principium generationis div. (Thom.) 99; et generatio Filii 84-98; generatio praestat n. Filio (Aug.) 67; generatio div. per modum naturae 124.
 - personae divinae: 20-25, 57, 153, 388s., 396; quomodo constituuntur? 48; plures probari non possunt 275; tres p. unus Deus simplex 359; tres p. unum principium creaturae (Aug.) 382; et creatio 425; et generatio divina 72ss., 76s., 79, 81, 100, 116, 118, 122; et essentia div. 385; et missio 434ss.; et relationes intrinsic. 359, 363, 365s., 393; et suppositio termin. 378s.
 - potentia: 516s., 526, 528, 533, 550s.; non minuitur propter necessitatem 342.
 - potentia absoluta: 310s., 441, 445s., 449s., 452ss., 460, 463, 466, 470ss., 475, 495, 535.
 - potentia ordinata: 455, 464, 567.
 - proprietates div.: 104, 106, 113s.; et essentia 100; et generatio div. 107; personales tres 394, 580; relativae 359, 392.
 - suppositio termini 'Deus': pro quo supp.? 18-25, 389; et essentia div. 20-25; supp. pro persona (Thom.) 4; non pro persona 5; sed pro supposito 7, 12.
 - unus: 359, 369.
 - voluntas div.: 100, 152, 329, 446s., 461; multipliciter accipitur 141-144; prima causa (Aug.) 339; perfecte activa (Scot.) 349; libere vult bonitatem suam (Scot.) 332; concors et mutua 392s.; et actus volendi 323s.; et essentia div. omni modo idem 326, 328s., 396; non operatur circa essentiam div. 343s.; et generatio div. 84-89, 133, 138s., 146s., 348; et productio div. 323, 327; et intellectus div. 137, 145, 147, 339, 350s., 356, 418, 420; et obiectum 462; fecunda 353s.; necessaria resp. intrins. 93; principium Spiritus Sancti 93, 141-144, 317-330, 321s., 391. Cf. Filius, Generatio divina, Pater, Principium, Relatio divina, Spiritus Sanctus, Verbum.
- Dictio exclusiva 401.
- Dies: post omnem d. potest Deus etc. 559s.
- Differentia: quid sit? 221s.; unde sumitur 216, 222ss.; dupliciter accipitur 221s.; accipitur a forma 253; a materia 235, 257; importat partem rei 224, 228; praedicatur in quale 205, 224; est conceptus 232; qua abundat species a genere (Porphy.) 202; nulla d. extra ens (Thom.) 157; d. hominis 191; d. ignotae

- 206; negativae 214; numero 487, 542s.; ordinatae in definitione 252; superior et inferior 256; d. ultima est tota substantia rei (Arist.) 251s.
- essentialis (per se): 161s., 180, 221ss., 231.
 - et genus: 159, 162s., 167ss., 177, 199-220.
 - individualis (Scot.): 22, 57ss., 170ss., 282s., 532s.; nulla talis est. 289.
 - specifica: 160, 170s., 233, 257s.
- Dignitas, prior d. 300, 302ss.
- Dilectio divina: 442, 444s., 456, 467.
- Disciplina, susceptibilis 222, 403.
- Distantia indebita agentis 375. Cf. Agens.
- Distinctio: fit per intrinsecum (proprium) 37, 364; nulla d. in creaturis a parte rei sine d. rerum 169; non tanta d. inter intellectiones quanta inter objecta 316; constituentium et constitutorum 285s., 290.
- et relationes 327, 367, 375.
 - formalis: 18-22, 113, 171, 355; negatur 41.
 - in Deo 136; attributorum div. 142; emanationum div. 145; formalis 18-22, 113, 355; nulla d. inter essentiam et volun. 327; rationis 53, 153; realis inter personas div. 132, 388, 422.
 - materialis (Thom.) 346.
 - numeralis 499s., 518.
 - rationis (in conceptu): 53, 87, 153, 158, 204, 508ss.; nihil operit reale 112; inter actus animae 152.
 - realis: 132, 158, 204, 280, 365s., 508ss., 530, 532.
- Distribuibile: 39s.
- Diversitas (diversa): materialis non variat speciem (Arist.) 283; materialis respectu speciei 289; primo d. 286s.
- Divisio: magis a necessitate quam a natura (Boeth.) 192; necessaria ad defin. 191; d. continui 560, 562ss.; in partes convenit soli quanto 545.
- Dominium divinum, reale: 428, 573.
- Dominus et servus 81.
- Donum: 419s., multipliciter accipitur 571; speciale in creatura 425; an proprietas Spiritus Sancti? 568-580; est Spiritus Sanctus 477, 574s.; non importat mutationem in Deo 431.
- Duratio, prius et posterius d.: 296, 298, 302, 409.
- Ecclesiae determinatio 345s., 358, 371, 382, 400.
- Effectus: et causa 114, 411; contingens ex causa immutab. 466; assimilatur formae agentis (Thom.) 86; non semper assimil. formae agentis 93, 109; e. formalis nullus est 463; generationis divinae 131; ordo inter e. non arguit ordinem causarum 352; e. essentialiter ordinati 60s., 136, 140, 325; particularis et univer. 102; e. solis plures 109, 129.
- Elicitivum. Cf. Generatio, Principium.
- Elicitum, raro utitur 120.
- Emanationes divinae 145.
- Ens: divisio e. 54; dividitur in perfectum et imperf. (Scot.) 263; non est genus (Arist.) 157, 177, 203; non genus Dei nec angeli 164; quare non genus 219.
- rationis 31s., 303s., 426ss., 502, 576; non contrahitur per e. reale 175; nihil reale producit 95, 109ss.
 - reale: 31, 175, 426ss., 502.
- Entitas, et intelligibilitas 528.
- Equinitas, est tantum e. (Avic.) 29, 32, 34s., 43s.
- Equus 157, 188ss., 194, 279.
- Esse, et essentia 86, 162, 164s., 181; et essentia in angelo 159, in Deo 157; e. existere 311. Esse-objectivum, subiectivum: Cf. Conceptus.
- Essentia, principium activ. (Thom.) 84. Cf. Deus, -essentia divina, Esse.
- Evidentia (evidens): ex Sacra Scrip. 358; Trinitas pers. div. non nobis e. 369.
- Excussio, et voluntas (Gand.) 415.
- Exemplar 97.
- Exercitus. Cf. Actus.
- Experientia, et natura 490.
- Expressio, pulmonis (Gand.) 395.
- Expulsio, et voluntas (Gand.) 415.
- Exsufflatio, pulmonis (Gand.) 395.
- Extrema, et medium 385.
- Faba 556.
- Faber 346.
- Factibilia: ab aeterno 526; infinita 561s.

- Fallacia: aequivocationis 181; consequentis 274, 314; figurae dict. 379, 559; petitionis princip. 306.
- Fecunditas: voluntatis divin. prius in Filio (Scot.) 352ss.; intellectus div. (Scot.) 349, 408; intell. div. et volunt. div. (Gand.) 392.
- Femineitas, non variat speciem 289.
- Fictum. Cf. Conceptus.
- Fides: 371, 431; et caritas 464s.; sola fide tenentur 275, 328, 376.
- Filiatio divina: 55, 62, 65, 77, 132, 154, 574; et Filius idem 120; f. tantum in una persona 371; Filius solum f. refertur realiter ad Patrem (Thom.) 364.
- et generatio divina: 81, 121s., 124, 126s.
- et paternitas divina: 101, 281, 301s., 372s., 387, 389s.
- et spiratio-activa: 355, 362, 372s., 381; f. et spir.-act. realiter idem 365ss., 370s.
- et spiratio-passiva: 365ss., 376; f. et spir.-pass. realiter disting. 371.
- Filius Dei: 6, 386ss.; nascendo habet a Patre (Aug.) 70; Filius nascendo, Spiritus Sanc. procedendo (Ans.) 364; est donum 568; est Verbum 575; estne 'alius Deus'? 17; F. et Pater respectu spirationis 346, 350, 373-412; filiatiōe disting. a Patre et S.S. 372s.
- et Pater: 305s., novit omnia quae novit Pater (Aug.) 315; simul intelligunt 313.
- et Spiritus Sanctus: 353, 370, 412; F. se ipso distinguitur a S.S. 364, 369, 574.
- generatio F.: 48-67, 69, 77ss., 85s., 96s., 106, 116, 120ss., 135, 137, 154, 280, 336, 414; ab aeterno 293, 430; naturaliter producitur 126, 147; necessario prod. 153; per intellectum 141ss., 346; probari non potest 275; non generat 153.
- incarnatio: 108, 437, 578; solus F. 425; realiter 435; 'Filius Dei est homo' 34.
- Filius: refertur ad patrem suum 81; est similitudo patris 419.
- Finis: et voluntas div. 332; volitio f. et mediorum ab ead. voluntate 352.
- Forma: in simplici et invariabili essentia consistens (Sex princip.) 495, 513; quid importatur per f.? 247; adquisitio f. 511s.; aliqua f. composita 514; corporeitatis 257; creata est caritas (Aureol.) 441-445; elementaris in mixto 254; et compositum 65; et differentia specifica 253; et effectus 93, 442; et operatio 116s., 128; eadem f. in distinctis subiectis 375; et subiectum 486; et suppositio 378; partialis 220; non definibilis 211s.; non infinita (maxima) 547, 555s.; praedicatur de gen. et diff. 197s.; principium (ratio) agendi 26s., 46s., 99; prior resp. posterioris 487; processus ad f. 546, 568; f. qualitatis 522; separata 484; simplex 507; specifica 101, 197; ultima simplex (Averr.) 211.
- accidentalis: 102, 485, 491s., 500.
- augmentatio: 481ss., 491, 496ss., 512, 521, 557s.
- distinctio f.: 37; duplex (Thom.) 500; numeralis (Thom.) 499; f. se ipsis distinguuntur 150.
- generatio f.: 67, 70s., 126.
- et materia: 39, 53ss., 63, 74s., 105, 159ss., 223, 225, 241, 243, 259, 309ss., 416ss., 523, 529, 534, 539s.; in definit. (Arist.) 167; idem significant (Averr.) 212; forma posterior m. 199, 303ss.; formae multiplicari possunt sine m. 149s.; formae non induantur per m. 151s.; forma potest esse in diversis m. 152.
- individualis: 99, 102s., 288.
- intensio et remissio (magis et minus): 480-483, 506s. (Gand.), 508, 541, 543.
- partes f.: 184, 483, 507s.
- quasi-f. est relatio in divinis: 63s., 108.
- substantialis: 63, 102, 235, 284, 349, 488, 516, 529; augeri non potest 513; et genus 164s.; non divisibilis (Thom.) 505; non plures in homine (Thom.) 163; non definibilis 209; plures in eodem subiecto 61, 94, 246, 278, 494; plures in homine (Scot.) 167; ultima 61, 291; f. una unius rei (Thom.) 86.
- Fortitudo 97.
- Frigor (frigidum): 9, 490, 492, 497.
- Frustra: f. fit per plura etc. 430, 475; f. ponuntur instantia in Deo 296, 304; f. est quacunque causam ubi non est (Arist.) 399.
- Fundamentum relationis 65, 119, 327, 376.

- Generabilia et corruptibilia 161, 551, 554, 567.
 Generatio: productio viventis a vivente 418, 421; de substantia viva 413; productio non de nihilo 417; dicitur natura 75; opus naturae (Damas.) 98; via in ens (Arist.) 77; est singularium (Arist.) 104; ratio g. est haec forma 103; g. multipliciter accipitur 515; g. accidentalis 494; assimilativa (Scot.) 282, 289; distinctiva (Scot.) 282, 289; et augmentatio 513; formae 61; in omni praedicamento 80; principium elicivum g. 68s.; subiectum g. 65; g. substantialis 494.
 — aequivoca 276-281.
 — creaturarum 277ss.
 — et corruptio 292; g. unius est corruptio alterius (Arist.) 485.
 — terminus formalis g.: 288, 291, 515s.
 — univoca 54s., 74, 276-279, 288.
 Generatio divina: 3-17, 25-47, 58, 76ss., 85, 113, 122s., 130s., 280-292, 421; aeterna 293; an quid absolutum vel respectivum? 98-132; an voluntarie vel necessario? 97; generans et genitum idem 275; probari non potest 275; non est relatio 126; non competit Spiritui Sancto 423; subiectum g. 48-66.
 — activa: 82s., 113ss., 118s., 305s., 355, 414.
 — et spiratio div.: 351, 356, 422; differunt (Gand.) 415s.; ordinem habent (Scot.) 349; distinguuntur formaliter 355.
 — passiva: 76, 78s., 81ss., 113-116, 120, 122s., 305s., 414.
 — principium (ratio) gener. div.: 107, 133.
 — terminus formalis: 52, 66-83, 108, 116, 122s., 125, 127, 277ss., 284, 288, 291, 515s.
 — terminus totalis: 70, 72s., 75, 80s., 277, 288.
 — univoca: 67. Cf. Principium.
 Genus: omne g. separat (Arist.) 177; pars formae (Averr.) 183; pars quidditatis (Avic.) 202; dicit partem rei (Avic.) 229; pars speciei (Arist.) 196, 230; aliquo modo pars (Averr.) 240; non est pars rei 179, 195ss., sed definitionis 195ss.; non tota quidditas 167; non de intraneitate rei 195; est materia (Arist.) 183, (Averr.) 230; materia speciebus (Boeth.) 230; materia metaphorice 199; recipit differentias et qualitates (Averr.) 183; nullum g. indifferens ad finitum et infin. (Scot.) 166; dupliciter accipitur 156, 187; g. angelorum 156; g. hominis et animalis 176.
 — conceptus g.: quid? 183s.; unde sumitur? 227s.; quomodo formatur? 190s.; genera sunt conceptus 190.
 — convenientia in g.: quid? 160, 188ss., 193s.
 — et differentia: 159, 162s., 167ss., 171, 189, 216; gen. et diff. faciunt definitionem 199, 241, 244s.; aliquid g. non habet diff. essential. 207.
 — et species: 170, 180s., 191, 197, 200-220, 240; prius speciebus (Boeth.) 229, prius s. naturali consequentia 240.
 — generalissimum: 187, 252; et subaltern. 193.
 — multa ignota 192ss.
 — per reductionem: 156, 158, 161, 164s., 287, 503.
 — per se 532.
 — praedicatur 'in quid': 224, 227.
 — propinquum, supremum, ultimum 244s.
 — quid significat?: essentiam (Thom.) 157; non distinctas res 187; partem rei 182; non totum esse (Boeth.) 202; totas species 217; totam rem 224, 227, 235s., 243.
 — rerum simplicium 162, 175, 182.
 Geometria 499.
 Gradus: continui 562; formae 507s.; materiales 531; naturae (Scot.) 542.
 Graeci negant Spiritum Sanctum a Filio procedere 358ss.
 Grammatici 238, 378, 403.
 Gratia: 454, 459; est quoddam permanens 562; non infinita actu 547; gratum faciens 431, 438; g. Dei libera (gratuita) 455, 469s., 472. Cf. Caritas.
 Grave deorsum descen. 278, 334, 339.
 Habitus: fit ex frequentatione actuum 448; caritatis (gratiae) 445-449, 468s., 477; h. creatus et acceptio div. 474; et actus 448, 462, 490; et meritum 470s.; h. et peccatum 448s.; h. infusus 474; h. intellectualis 497; nullus h. laudabilis nec vituperabilis 471; h. principiorum et conclusionum 504s.; h. supernaturalis 471; h. ut causa naturalis 470.
 Haeretici: 12-14, 17, 97, 382.

- Homo: quid est? 227; quid significatur? 217; defin. completa 246; defin. quid nominis 42; defin. quomodo formatur? 191; ex anima et corpore 532; plures formae substantiales (Scot.) 167; non plures (Thom.) 163; et anima intell. 368; differentia specifica h. 160; et suppositio 7-11; quomodo in genere? 157, 176, 188s.; non augmentatur essent. 482; proprietates h. 575.
- Homogeneitas (homogenea) 523, 540.
- Humanitas 34, 39-43.
- Idea: Deus cognoscit per i. (Godefr.) 549.
- Idem: non continet se 510; non perfectius se ipso 510; non principiat se 82, 86; i. numero 89; Deus i. omnibus modis 20, 27; i. realiter 111, 365.
- Identitas omnimoda in Deo: 12ss., 20s., 58, 62, 65, 74, 90, 110, 113, 120, 124s., 127, 145, 147, 359.
- Ignis: 118, 254, 278, 287, 300, 340, 349s., 423, 530s., 537, 545s., 550, 555.
- Illimitatum 129.
- Imago: i. Dei sumus 418; filius i. patris 419.
- Impedimentum naturale 534.
- Impressio, et intellectus (Gand.) 415.
- Incarnatio. Cf. Filius.
- Indeterminatum, quid sit? 129.
- Indifferentia radicalis voluntatis 95.
- Individualis. Cf. Differentia, Proprietas.
- Individuatio: causa i. 151; non per materiam vel quantitatem 149-151.
- Individuum (individua): non disting. tantum per gradus intrin. (Scot.) 172; se ipsis differunt specie 233; unum non essentialiter perfectius alio 513; aliqua i. aequae perfecta 514; multa i. non includ. distinctas res 169s.; unum i. non potest augmentare aliud. i. 520; et augmentatio 490s.; numerus i. semper augmentabilis 550, 554, 558; multa i. nota conceptibus tantum 192; et natura 543; et species 170, 205, 290, 515, 541; in genere 160, 290; i. summum? 555; respectu sibi unibilium 555.
- Inductivum dilectionis div. (Aureol.) 464.
- Inferior: 'ab i. ad superius etc.' 34, 404.
- Infimum, et summum 562.
- Infinitas: Dei 180; i. successiva infert. i. simul per divinam potent. (Godefr.) 548s.; i. successiva non infert. i. actu 550-553.
- Infinitum (infinita): 550, 558s., 566; actu simul reputatur inconveniens 492; nullum i. potentiale est ad aliquid (Scot.) 167s.
- Informatio, et productio 415ss.
- Inimicus Deo, quomodo fit? 449.
- Iniquitas 463.
- Innascibilitas Patris non dist. a paternitate 580.
- Instans (instantia) naturae in Deo (Scot.) 294ss.; nulla sunt talia 311s., 316, 357; i. temporis 296, 302, 311s.; ultimum i. rei permanentis (Arist.) 491s.
- Intellectio: i. creaturarum in Deo 314; i. et obiectum in Deo idem 264s.
- Intellectivum: 157; et sensitivum 162s., 167.
- Intellectus: format similitudinem obiecti praecog. 571; habet vim fictivam 419s.; intuitive intelligit 419, 528, 534; nihil reale facit 73, 111; actus i. quomodo disting.? 152; et natura 336; et obiectum 262s.; et sapientia 321; et sensus 206; et voluntas 323, 337, 351s., 356, 418; fecundus (generativus, productivus) 265s. (Scot.), 270, 392, 494; habitus principiorum (Arist.) 504; receptivus (Scot.) 265; sui ipsius 128.
- Intelligentiae: 212, 298; carent materia 214.
- Intelligibilitas, et entitas 528.
- Intelligibile, intuitive 521, 527.
- Intensio, et remissio. Cf. Forma.
- Intrinseca, et distinctio realis 388; et definitio 203.
- Intuitio (intuitiva). Cf. Intellectus, Intelligibile.
- Iuda, anima I. inferior anima Christi 488.
- Iustitia 443, 446s., 464.
- Lapis 54, 250, 290, 314, 441.
- Latini, fides resp. Spiritus Sancti process. 358.
- Latitudo, realis et distinct. partium 511.
- Laudabilis, actus unde? 471.
- Laus, et vituperium resp. libertatem (Damasc.) 338.
- Lenitas, intensior 522.
- Lex divina: 455, 467, 475.
- Liberalis, non exspectat retributionem (Scot.) 266.

- Libertas: potest facere vel non facere (Damas.) 338; non est potestas peccandi (Ans.) 343; liberius quod non potest servire peccato (Aug.) 331; nomen connotans voluntatem 344; non distinguitur realiter a volunt. 344; respectu extrinsec. 342; opponitur naturali 572; non opponitur necessitati (Scot.) 331-335; non stat cum necessitate 335; et spontaneitas 340; l. divina 138, 332.
- Liberum, et voluntarium non idem 341.
- Lignum 46, 118, 277s., 441.
- Linea 300, 522, 537; partes l. realiter disting. 509s.
- Locus 302, 495; Deus non est in l. 261, 301; et rarefactio 537, 556; et situs disting. 516s.; prius secundum l. 300.
- Logica 14, 238, 399; et metaphysica 218s.; ignorantes l. 234.
- Lumen (lux): 135s., 497, 517; non habet contrarium 518.
- Magis et minus: intensive et exten. 538; per appositionem vel subtract. partium (Gand.) 506s.; respectu contrariorum 493, 496 (Arist.), 497, 518; respectu formae 480-483, 541s. Cf. Forma, -Intensio et remissio, Augmentatio, Caritas, -Augmentatio.
- Malum, defectum alicuius debiti 462.
- Masculinitas, non variat speciem 289.
- Materia: actus quidam 235; aliud a forma 160; non definibilis (Averr.) 211s.; dicitur 'genus' metaphorice 199; fundamentum similitudinis in creaturis 101; quomodo distinguitur a forma 53s., se ipsa disting. 37; et respectus rationis 110; et anima intellect. 121; et Deus 54s.; et generatio 68s., 70s.; et genus 183; impossibilis angelis 235; individualis 288; in homine 39, 368; non individuat formam 151s.; quasi-materia in generatione div. 48-52, 63s., 108, 416; est pars 184; partes m. 514; prima m. 257; prior natura forma 298, 303ss.; sine forma 309ss. Cf. Forma, - et materia.
- Materialis. Cf. Gradus.
- Maximum, respectu continui 563.
- Medicina (medicus) 265, 268.
- Medium, difficile attingere (Arist.) 467; et extrema 385, 496, 518.
- Memoria, obiectum m. 262; et intelligentia 271; m. divina et generatio div. 134ss. (Scot.), 138.
- Mens, nostra ad imagin. Dei 418.
- Meritum: an possibile sine caritate? 467-475; et acceptio div. 472; et caritas 472, 476; et voluntas 449, 470.
- Metaphora (Metaphorice) 52, 197, 199, 395.
- Metaphysica, et logica 218s.
- Miles 300.
- Minimum, respectu continui 563.
- Miracula 432.
- Missio (mittere, mitti), divina 430, visibilis Spiritus Sancti 437ss.; mittere, quid? 435; mitti, quid? 433-436.
- Moderni 200.
- Modi, intrinseci reales (Scot.) 173ss.
- Mors 460.
- Motivum et mobile 274.
- Motus: a contrario in contrar. (Arist.) 479; m. naturalis et m. voluntarius a principiis intrins. (Thom.) 468; m. per intensionem (Thom.) 499; termini motus impossibiles (Godefr.) 485; termini m. et caritas 492; m. in specie vel genere per reduct. 503; et mutatio 483s.
- localis: 108, 269s., 417, 485, 495, 507s., 512, 534, 536s.
- Mulus, producitur ab asino 101.
- Mundi, mille 556; plures factibiles 567s.
- Musca 190, 194.
- Musicus 35, 111, 378, 403.
- Mutatio: versio est (Damas.) 259; multipliciter accip. 259; et alteratio 79; et contradictio 459s.; m. temporis 432, 460; subiectum m. 484.
- Mutuitas amoris divini (Gand.) 393s., 396.
- Natura: n. constantium determinata est ratio augment. (Arist.) 546, 548; est actus (Scot.) 57; determinatur ad unum (Thom.) 85; principium determinativum (Scot.) 134; n. est species ad individua (Scot.) 541s.; n. angelica 451; et differentia individualis (Scot.) 532s.; et intellectus 336; et libertas

- opponuntur 337, 572; et voluntas, principia product. 134, 319s.; generatio dicitur n. 75, opus n. (Damas.) 98; gradus n. 541ss.; n. humana et caritas 468, 472; n. necessitatur 153; non determinatur ad unum 91s., 153; producit simile 85; principium product. sine volunt. 323; prius n. 298, 303s., 308ss., 312; n. specifica et individua 515.
- Naturalia pura (distinguuntur contra gratiam): 460, 464, 467, 469s., 471; et meritum 451; et vita aeterna 454s.
- Necesse-esse: 238ss., 260; Deus est n.-e. (Avic.) 166; n.-e. non habet genus (Avic.) 169.
- Necessitas: est simpliciter perfectionis (Scot.) 263; non est simpliciter perf. 273; non opponitur libertati (Scot.) 331-335; n. concommitans et praevia (Scot.) 333; circa finem ultimum est perfectionis (Scot.) 332; n. respectu causae dicit imperfect. 272s.; n. Dei 180; n. naturae 153.
- Nexus: Spiritus Sanctus n. Patris et Filii 390 s., 397.
- Nigredo (nigrum): 9, 111, 218, 289, 363, 366, 442, 496, 518, 543, 551.
- Nomina (nomen): penuria n. 224; pluralis numeri 89, relativa (connotativa) 577s.
- adiectiva 30, 35s., 303, 378.
- substantiva 30, 303, 378.
- synonyma 207, 212s., 224ss. Cf. Sermo, Vox.
- Notionalia, in Deo: 141, 389; n. posteriora essentialibus (Scot.) 295, 297.
- Notitia: abdita (Aug.) 266; abstractiva 529; complexa et inkompl. 505; et amor 347; n. divina genita (Scot.) 134, 136, 262s., 269s.; intuitiva 528s., 534s., n. intuitiva causatur ab obiecto 528, n. intuit. rei singularis 348; notitia simplex 502.
- Nugatio: 236ss., 246, 252s.; n. et definitio 203.
- Numerus, semper augmentabilis 550ss.
- Nutritio 152.
- Obedientia 573.
- Obiectivum: esse-o. 112, 543s., 576, 579. Cf. Conceptus.
- Obiectum: o. actus 456; o. amoris 347; o. diligibile Deo 324; o. formale et materiale 505; o. intellectus 571; o. et subiect. augmentationis 499s.; o. voluntatis 322; o. immutabile extrinsecum Deo? 457; o. intellectus divini 138; o. complacentiae divinae 458.
- Oculus corporalis 529.
- Odibile (oditum): o. Deo 461ss.; o. et voluntas Dei 446; o. et peccatum 442.
- Operatio: o. Dei 84; et forma 128; o. potentialium animae 356.
- Oratio, non-intelligibilis 237.
- Ordo: generationis et perfectionis contrar. 58ss.; o. causarum 411; o. perfectionum divin. (Scot.) 349, 351; o. perfectionis non propter partes quant. 487; o. inter potentias animae 352; inter producta (Thom.) 346; non o. consimilis inter intellect. qualis inter obiecta 316.
- Origo: prius et posterius o. possunt esse simul 317; o. in Deo 77, 113s., 295ss., 301, 408-412. Cf. Prioritas.
- Pagani 447.
- Partes: distinguuntur realiter 509s.; p. additae 553; partes formae triplic. disting. (Gand.) 508; p. essentiales non possunt esse in genere 532; p. molis et virtutis (Gand.) 507; p. in continuo 562; p. formales 509; p. infinitae numero impossibil. (Aureol.) 523; p. infinitae 540; p. in potentia 508s.; p. intrinsecae 533.
- et totum: 303ss., 365, 539; non realiter idem 510; priores natura toto 240, 298.
- Participium 30, 35s.
- Parvulus: et acceptio divina 460; et Baptismum 452; et meritum 451s.; et peccatum originale 448.
- Passio: effectus actionis 78; p. partis et totius 300.
- Passum, sufficienter approximatum 268, 357, 375.
- Pater (Deus): quidquid competit P. cuilibet alteri attribuendum nisi etc. 358s.; P. est in primo signo originis (Scot.) 350; an P. est 'alius Deus'? 16s.; an P. 'generat Deum'? 14ss.; P. paternitate disting. a Filio 372s.; proprietates personalis P. 99; P. spirat 387s.

- intelligens: producit Verbum 571s.; non prius intell. quam Filius 312s.; novit P. omnia in se ipso et in Filio (Aug.) 315.
- et Filius: 305s., 430; P. prior Filio 61, 64s., 294ss., 299; P. et Filius respectu spirationis 346, 362, 373-412; P. et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti 382; P. et Filius et Spiritus Sanctus non producunt aliam personam 399.
- et generatio divina: 68s., 78s., 81s., 86, 96s., 99, 103, 106, 115, 117, 121s., 135s.; an genuit Filium natura vel voluntate 84-98.
- et Spiritus Sanctus: 330; prior origine S.S. 329s.; mutuo se diligunt 396s.
- Paternitas divina: 27, 44, 55, 103, 106s., 119, 154s., 280s., 370; convenit realiter soli P. 575; et essentia div. 381; et generatio div. 113, 124, 126; et spiratio passiva 387; forma Patris (Thom.) 99; non aliunde capit realitatem (Aureol.) 115; non perfectior filiatione 127; principium agendi 100; p. una in Deo 327.
- et filiatio divina: 132, 292, 301, 372s., 376, 387, 389s.
- et spiratio-activa: 113, 365ss., 372s., 376, 381, 385s.
- Patiens: ratio agendi et p. 269.
- Peccatum: Deo odibile (Aureol.) 442; et dolor 474; et libertas 342ss.; p. omissionis 463; p. originale 447.
- mortale: 447, 449, 452, 460s., 485.
- Pedalitas, dividenda in contenta (Arist.) 252s.
- Pelagius 455ss.
- 'Per': diversimode accipitur 83.
- Perfectio (perfectum): dupliciter accipitur 154s.; p. et prior dignitate 300; idem non perfectius se ipso 171; p. creaturae finita 58, 549; p. et caritas 565s.; et quantitas 487; p. infinita 154, 566; prior perf. 409.
- divina: 58, 63, 154, 566; non minuitur 178; nihil perfectius Deo 126, 395.
- Permanentia: 561s.; p. divisibilia 563.
- Perseitas 143s.
- Pes (pedes): fissi 252ss.; p. hominis realiter disting. 509; quantitas p. 556.
- Philosophi: 447; et infinitas successiva 551; naturales p. 238.
- Planta 144s.
- Pluralitas, ad paucitatem reducenda (Scot.) 134.
- Poenā, aeterna 454.
- Positio unius non infert destruct. alterius 554.
- Possibilitas, in fieri et in facto esse 563s.
- Potentia: generandi signif. essentiam (Thom.) 99; libera est ad opposita 338; p. naturalis 534; nihil in p. ad se ipsum 163, 171; p. rationalis est libera 336ss.; p. sine ratione, cum ratione (Averr.) 337s. Cf. Deus, Actus.
- Potestas: creaturae et bonitas 450s.; humana et voluntas 470s.
- Praecognitum: nihil producitur nisi p. 318; nihil p. in Deo 329.
- Praedicabilia, substantialia 241.
- Praedicatio: de Deo 28-38; de parte et toto 525, 529ss.; formalis 29ss., 33ss.; mediata et extrin. 37; negativa 45s.; prima et immediata 36, 38; primo modo per se 43.
- Praedicatum: 29ss.; copulatum 481; distinctivum 31; principale 401, 404; reale 482.
- Praesuppositio, naturalis 351.
- Preces Sanctorum 459s.
- Principium (principia): activum non est imperf. (Scot.) 266; activum et pass. respectu notitiae 262-273; p. activa sunt intellectus et natura (Arist.) 366; p. activa et causae 339; p. activa et effectus 356s.; p. determinativum 109, 114, 117, 128, 130s.; p. divinum 134s., 351, 384; et genus (Thom.) 156; et caritas (Thom.) 468.
- elicativum divinum: 118 (def.), 97, 110s., 104, 107ss., 113-119, 122s., 127s., 130s., 133, 140, 142, 327, 384s., 415; est absolutum 141, 145; est essentia 146.
- elicativum spirationis divinae: 326, 328s., 382, 393s., 396, 398.
- naturale et necessarium: 335, 337, 339.
- productivum divinum: 115s., 131, 134s., 137, 139, 141-143, 320s.; non impeditibile (Scot.) 348.
- productivum naturale: 321, 411, 413; p. productiva sunt natura et voluntas (Scot.) 134, 318ss.; notitiae 262; 'quod' et 'quo' 384.
- et producta: 325, 354s., 361.
- Principia (philosophica): et conclusio 270s., 504.

- Prioritas: diversi modi p. 65, 298ss., 305; p. causae resp. effectus 109.
- communitalis 353, 386, 389.
- consequentiae 165, 314, 386, 389.
- in Deo 59, 64s., 72s., 130, 294-316, 354; p. originis in Deo 68, 135, 353; p. voluntatis in Deo 324.
- Prius: et posterius 409; p. generatione et perfectione 59.
- Privatio: 157, 160.
- Processus: ad formam 546, 568; in infinitum 261, 550.
- Producens: producit sibi simile (Thom.) 99; non includit imperfectionem (Scot.) 263; p. et productum compossibilia (Scot.) 264; non perfectius producto 126; in Deo 120.
- Productio: 79; activa 355s.; et relatio 72; naturalis et voluntaria 138, 263, 273; passiva 78, 355s.; terminus formalis p. 80.
- divina ad intra: 67ss., 72-85, 82s., 114s., 119, 121s., 124, 130, 132, 137, 262-276, 328, 415s. Cf. Generatio, Principium.
- Productivum. Cf. Principium.
- Productum (producta): denotat imperfect. 272; p. unum ex diversis princip. 325; p. diversa ex princip. uno 325; p. ordinata 325; pluralitas p. non sequitur ex plural. productiv. 321; p. in Deo 120s.
- Progressio 395.
- Proportio, in genere 177s., 184.
- Propositio: distinguenda 9s., 12; affirmativa et negativa resp. suppositionis 7, 14; categorica affirm. 399; contradictor. 404s.; copulativa 88s., 405, 481; p. copulat. ad alteram partem etc. 15; disiunctiva 405; exclusiva 15, 405; exponentes habens 405; negativa immed. et med. 177; per se notae 358s., 400; reduplicativa 132, 401-406; universalis 15, 379; vera primo modo 29, 33, 35s.
- Proprietas: dupliciter accipitur 575; p. personalis quid? 579s.; absoluta creatur. 22; individualis 57, 60; magis nota quam substant. 192. Cf. Deus, Filius, Pater, Spiritus Sanctus.
- Proprium, et commune 370.
- Pulcrum 444, 465.
- Pulino 415ss.
- Pulsio, motus localis (Arist.) 417.
- Punctus, in genere quantitatis 156, 158.
- Purgatorium 459.
- Qualitas: genus generalissimum 187; et additio 506; aliquae non augmentantur (Thom.) 501; q. et augmentatio 512; et causa 502; et corpora 349; et Deus 156; et subiectum 557; et substantia 536s., 553; in composito 515; praeevens 80; quarta species q. 522, 536; sensibilis magis nota 192; separabilis 557. Qualitas mentis. Cf. Conceptus.
- Quantitas (quantum): divisibile in partes (Arist.) 523, 545; sunt formae 150; se ipsis distinguuntur 150; non alia res absoluta a substantia et qualitate 493s., 536s., 553s.; non migrat de subiect. ad sub. 538; non duae quant. in eodem subiecto 538; q. addita q. 517; q. aliqua indivisibilis (Thom.) 505; augmentatio s. 486, 556; et genera subalter. 193; et pluralitas partium 487, 526; et rarefactio 522; et subiectum 486s., 557; q. molis et virtutis 486, 510.
- Quidditas, rei et definitio 167 (Scot.), 203ss.; res in genere communicant in q. (Thom.) 157; compositum ex q. et anitate (Avic.) 238ss.; q. accidentium 220; q. creata 58; et abstractio 29, 34s.; et esse 181; q. hominis 223; q. specifica et generica 164.
- Rarefactio (raritas): 522, 536s., 539; r. aëris 486; est augmentatio extensiva 553; r. faebae et mille mundi 556.
- Ratio: r. formalis gener. divinae (Scot.) 135s.; r. plures respectu voluntatis 95; r. recta 432, 475.
- Rationale: sumitur a natura intell. (Thom.) 157; r. respectu hominis 227s.; potentia r. est libera 336ss.; r. est conceptus 232.
- Reale: duo realia non differunt ratione 364s., 511; nihil reale in Deo nisi absolutum vel relatio vel persona 295.
- Realitates, diversae in eadem re (Scot.) 167s.
- Receptio, et augmentatio 481; et receptum 385; potest convenire Patri 574.
- Redamatio 448s., 464.
- Redemptio generis humani 449s.

- Reduplicativa (reduplicatio): 44, 400; gratia causae 403ss.; gratia concomitantiae 402ss.
Cf. Determinabile, Propositio.
- Regulae logicales 15.
- Relatio: estne genus generalissimum? 187s.; respicit suum correlativum (Scot.) 123; non intra concept. absoluti (Scot.) 29; r. distinguitur secundum dist. fundamentorum (relatorum, terminorum) 154, 291, 327, 375s.; r. et abstractum 427; r. in genere actionis 375; potest esse principium et terminus actionis 128; r. est minus commune quam distinctio 367; non plures r. sed plures denominationes 377; r. rationis 32; r. secundi modi 263, 274.
- Relationes in Deo: 396, 400, 569; sunt tres 372; distinguunt personas 359, 380; r. distinctae formaliter 355; inter divinas personas 364-373; et essentia div. 62, 128, 386, 388s.; nulla r. imperfectior in Deo 127.
- et generatio divina: 74, 76, 119; relatio non principium gener. (Thom.) 99, 117, 125; r. non principium determinativum 117, 129; r. non principium elicativum 116, 123, 393; non terminus formalis gener. 72.
- oppositae 362s., 366.
- quasi-forma (Gand.) 108; non quasi-forma 63. Cf. Respectus.
- Remuneratio, aeterna gratuita 449.
- Repugnancia, formalis 554; inter formas 488.
- Res: non sunt communes 299; plus disting. quam notitiae 290; non differunt ratione a rebus 87.
- Respectus: quomodo in Deo 109; r. Dei ad creaturam est conceptus 316; donum importat r. Dei ad creat. 569; r. habet esse obiectivum 112; non principium actionis 108; nec princip. nec terminus actionis (Arist.) 104, 108; r. variatur cum terminis 291.
- rationis 109s., 114, 434ss., 577.
- realis 109, 114, 434ss., 577. Cf. Relatio.
- Rex 300, 459s.
- Risibile: 24s., 198, 234, 252, 403, 575.
- Rosa 78, 502.
- Sancti, auctoritas 294, 327, 358, 382, 402, 406, 412, 425ss., 456, 459, 478, 570, 573, 580; contra haereticos 97; negaverunt materiam in Deo 53; usus loquent. 12, 38, 341s.
- Sapiens: 32, 165, 250s., 270, 321, 392, 397.
- Sapientia: 431; divina 100, 398; et intellectus 321, 392; humana 156.
- Scientia: actus s. contrarium non habet 497; forma accidentalis (Gand.) 508; habitus conclus. (Arist.) 504; quomodo augmentatur (Thom.) 499; s. addita scientiae 500, 503; specificatur ab obiecto (Thom.) 504; s. et obiectum 502, 504; unitas s. 504; s. vera res 503.
- Scriptura Sacra: 13, 153, 358s., 371, 400, 490, 573.
- Sensitivum, et intellectivum: 157, 167; s. non in potentia ad intell. 162s.
- Sensus, et intellectus 206.
- Sensus, compositionis et divisionis 564s.
- Separabilitas 308s.
- Sermo: virtus s. quid sit? 482; s. non-intelligibilis 250; de virtute s. 3s., 12-14, 41, 120, 143, 232, 267, 271, 303, 380ss., 391, 399s., 404, 406, 481s., 493, 518.
- Siccitas 349s., 356s.
- Signa, priora originis in Deo (Scot.) 294ss.; s. priora in Deo 354; non sunt entia realia 295s.; s. vel instantia in Deo 408-412.
- Signatus. Cf. Actus.
- Significatio terminorum: resp. Dei 18-22; ex institutione 10; modus s. non facit non-synonymitatem 208; modus s. et nugatio 236ss.
- Signum: distributivum 559; et conceptus 8,10; universale 16.
- Simile: s. simili dicitur 81; additum simili 541; nemo sibi s. 487; resp. intell. et volunt. 419s.; fundamentum conceptuum 544s.
- Similitudo: et dissimilitudo 377; et generatio 280; et cognitio 571.
- Simplex (simplicia): aut totaliter cognoscitur aut total. ignor. 211; se ipsis distinguuntur 213s.; Deus una res s. et indivisibilis 358; aliquod individuum est simpliciter s. 169; in nullo univocatur cum alio s. 183; et conceptus 207; non potest esse in genere (Scot.) 169; potest esse in genere 159, 175, 182s., 226; non definibile 208ss., 211s. (Averr.);

- non habet differentias essentielles 162, 200ss., 216, 226; non habet diversas realitates 169; simpliciter s. 159, 169, 199; aliqua species competit rebus s. 204.
- Simplices: nesciunt virtutem sermonis 12; deceptio s. evitanda 14, 382.
- Simplicitas divina 155-182.
- Simplicius: quanto s. tanto perfectius 495; non semper perfectius 519.
- Simul: quanta possent successive, tanta simul (Godefr.) 548s.; s. originis 317.
- Simultas 311s.
- Singulare: nihil reale nisi s. 47; diligibile 347; et notitia intuit. 348; non sequitur ex indefinitis 59.
- Sol: 103, 339s., 417; producit multos effectus 91, 93, 95, 101, 108s., 129, 144s.; non producit sibi simile 103.
- Sophisticationes pueriles 234.
- Sortes: non generat Sortem 99; 'S. et S. albus sunt aliquid'? 89.
- Sphaera 567.
- Species: est pars generis (Arist.) 196; dicit totum esse individ. (Boeth.) 202; differentia est qua abundat s. a genere (Porphy.) 202; sed non quaelibet s. abundat 218; s. discrepat ab aliis per differentiam (Avic.) 202; quid sit 'sortitur s.'? 501ss.; quomodo variatur 518; fixum et stans (Thom.) 501; sicut numeri (Arist.) 501; habet partes (Gand.) 509; quomodo componitur (Scot.) 173; comp. ex genere et differ. (Moderni, Thom.) 157, 200ss.; non omnis s. comp. ex gen. et diff. 162, 180s.; s. non includit diversas res 169; sicut s. ad individua ita genus ad s. (Scot.) 170; distinguitur per differentias individuales (Scot.) 171; se ipsis distinguuntur 232; non est pars essentialis alterius rei 257; praedicatur in quid 205; aliqua s. communis simplicibus 204; anima intell. non est in s. 532; conceptus s. 184; species corporales 438s.; s. et angeli 160; s. et differentia 197, 200-220; s. et generatio univoca 278s.; s. et scientia 502; multae s. ignotae 192; per reductionem 503.
- et genus: 156, 176s., 191, 200-220, 244, 247s.
- et individua: 170, 541s.; et numerus individuorum 551, 554s.
- specialissima: 190, 217, 283, 487, 529, 543.
- Spiratio divina: 23, 133, 139, 406; et voluntas div. 326; non est generatio div. 420, 422; posterior generatione (Scot.) 349; non posterior gener. 351, 356.
- activa: 70, 113, 115, 121, 305, 387, 406, 414, 422, 574; communis Patri et Filio 370, 373-390; et essentia divina 368, 380, 389, 396, 410; et filiatio div. 355, 359, 362, 370ss., 389s.; et generatio-activa 355; et paternitas 365ss., 372, 385s., 389s.
- passiva: 115, 306, 380, 387, 407-413, 422, 575, 578; et filiatio 365ss., 371. Cf. Spiritus Sanctus.
- Spirantes (Spirator, spirare): duo s. in Deo (Thom.) 377; unus s. 384s.; spirare non repugnat Filio 361.
- Spiritus corporalis est aër (Gand.) 415s.
- Spiritus Sanctus: exiit quo modo datus (Aug.) 570s.; relative dicitur (Aug.) 569; constituitur ex essentia et spir.-pass. 369; non generatur 421; a Patre et Filio 346, 358; et Pater 330; et Filius 362s.; missio visibilis 437ss.; principium elicativ. S.S. 396s.; est amor (Aug.) 318; amor et nexus Patris et Filii 571s.; caritas 327, 468, 473, 476-479; donum 422s., 429-432, 572; an detur tantum creaturae? 570; et generatio div. 145, 414.
- processio: 67, 69, 345-373, 428, 430, 569; quid sit? 426; an duplex? 424-429; quomodo? 353; a Filio 369s.; a Filio probari non potest 350; non nobis evidens 369; aeterna et temporalis 426, 429; ab aeterno procedit, non ut donabile (Aug.) 570; S.S. distingueretur a Filio etiamsi non procederet ab eo 355, 574.
- productio: 416; non per modum similis 280; per modum voluntatis 135 (Scot.), 141-144, 321 (Scot.), 328, 346 (Thom.); libere p. (Scot.) 138, 335; non p. libere 147, 340s.; naturaliter p. 126, 137, 336.
- proprietas: quid? 575; constitutiva 576; personalis 568-580.
- Spontaneitas, et libertas 340.

- Subiectum (logic.): propositionis 29ss.; principale 401, 404.
- Subiectum: et accidens 205, 287, 518s., 529, 538; prius accid. 59, 298; et augmentatio 499s., 557; et quantitas 538; generationis 65; notitiae distinctae de eodem s. incomplexo 502.
- Substantia: proprie definitur (Arist.) 206; substat accidentibus (Aug.) 166; composita 205, 254; non omnes compos. 210; corporea et incorporea 201, 216.
- et accidens: 54, 159s., 512s.; s. magis ignotae quam accid. 206.
- et genus: 164s., 187, 226.
- et qualitas 536s., 553.
- Substantivum. Cf. Nomen.
- Successive: quanta possent s. tanta simul (Godefr.) 548s.
- Summum, et infimum 562.
- Superficies: 20, 23, 300, 522.
- Superius, et inferius 217, 256.
- Suppositio: 6-14; s. terminorum et Deus 20-23, 388; confusa 379, 559; diversa et fallaciae 559; in proposit. affirm. et negat. 14; ratione adiuncti 5, 9, 12; s. termini variatur 9, 89, 388.
- materialis: 8, 234, 378, 578.
- personalis: 8, 10, 234, 481, 578.
- simplex: 7s., 10, 234, 481, 578.
- Suppositum (supposita): actus non sunt s. sed singularium 47, 104, 383, 385; distincta s. respectu unius fundamenti 375; diversa s. resp. principii product. 354s.; et actus 307, 312; forma s. 128; et generatio 130s.
- in Deo: 17, 28, 48, 82, 115, 409; quatuor s.? 371s., 387; et generatio divina 117, 130, 137; et spiratio-activa 376.
- Syllogismus 15.
- Syncategorema: 16, 39ss., 43s., 146, 215, 224, 229, 379.
- Synonymitas 208.
- Tempus: 302ss., 311ss., 432, 459.
- Tepidus: 398, 541, 543.
- Terminus (logic.): idem t., diversae supposit. 559s.; et suppositio confusa 379; communis non potest ridere 234; abstractus 8; concretus 6, 8s.; ex institutione 9; suppositio t. 20-25, 373.
- Terminus: nihil t. sui ipsius 72; a quo, ad quem 486; resp. augment. caritatis 485s.; motus 492s.; relationis 376. Cf. Generatio divina.
- Terra 300, 522.
- Totum, et pars: 287, 303ss., 365, 510, 525, 529, 531.
- Transmutatio realis 511s.
- Trinitas (divina): 20-22; probari non potest 275, 325; sola Fide tenetur 275, 328; non nobis evidenter nota 371. Cf. Deus, Filius, Pater, Spiritus Sanctus.
- Tristitia, resp. meriti 474.
- Tunica, et vestis sunt unum (Arist.) 89.
- Ultimum: rei permanent. in esse (Arist.) 491.
- Unibilitas 555.
- Unio partium 530.
- Unitas: diversae species 540; u. diversae (Aureol.) 523s.; u. continuitatis 540; generis 156; u. numeralis 150s., 522; minor quam numeralis 41, 150s.; pluralitas reducenda ad u. (Scot.) 134.
- Universale (universalia): nullum u. est pars substantiae (Averr.) 198; non sunt substantiae rerum (Arist.) 210, (Averr.) 241; nihil faciunt ad generationem 104. Cf. Propositio.
- Universum, et caelum 179.
- Univocatio: individui et speciei, speciei et generis 174.
- Univocum (univoca): nihil u. reale Deo et creaturis 174s., 185; quid sit? (Scot.) 173s. Cf. Generatio.
- Unum: non fit a duobus actu (Arist.) 519s.; u. respectu componibilium 545; u. realiter 87s.
- Usus (auctorum, loquentium, sermonis): ad placitum 12s.; 14, 17, 38ss., 43, 47, 71, 120, 122, 142s., 145s., 171, 234, 295, 312s., 380s., 425, 427, 430, 434, 456, 482.
- Variatio, formae 505.
- Verbum (grammat.): 30, 35s., 88.
- Verbum: v. mentis non est cognitio (Thom.) 347s.; v. mentis 78; v. et amor 347s.
- Verbum divinum: 37, 77s.; veritas est (Aug.) 315; Filius Dei 575; imago et similitudo Pa-

- tris 572; V. et homo 231; principium elicit. V. 327; V. producitur ab intell. et essentia div. (Scot.) 322.
- et generatio div.: 136, 138s., 141-145.
- Vermis: producitur a sole 101, 144s.
- Vestis, et tunica unum (Arist.) 89.
- Virtus (virtutes): in potestate habentis 451; actus v. non habet contrarium 497; actus v. augment. habitum 490; a Deo dilectae 464; pulcræ sunt 443s.
- Vis: donativa voluntatis 419s.; fictiva intellectus 419s.
- Visibilis. Cf. Spiritus Sanctus.
- Visio: beatifica 445s.; corporalis 456; intuitiva 534. Cf. Notitia.
- Vita: generatio est de substantia viva 413, productio viventis a vivente 418.
- aeterna: 455, 458, 460s., 464, 473, 475; v. aeter. dignum 431s., 445s., 451ss., 476s.; v. aeter. et caritas 454, 466; et meritum 449; et preces Sanctorum 459.
- Vituperium, et laus resp. libertatem (Damas.) 338; vituperabilis, unde? 471.
- Volitio: 128; v. divina 305.
- Voluntarium: et liberum 341; et naturale 473; et peccatum 448.
- Voluntas: quoddammodo illimitata (Scot.) 264; v. 'adverbialiter, nominaliter' 96s.; respectu finis (Thom.) 93; se ipsam determinat (Scot.) 334; condicio intrins. v. minui non potest 343; passiva resp. volitionum 92; v. et caritas 473; et donum 419s., 571; et generatio (productio) 124, 321, 414s., 'generat' sine corrup. 494; v. et habitus 149; et meritum 449, 468ss.; et motivum 263; et notitia intuit. 534; et obiectum 149, 322, 325.
- agens: per formas (Thom.) 86; in agendo indetermin. 94s.; nihil agit in voluntatem nisi v. (Scot.) 268; non a. omnino primum (Scot.) 333.
- et intellectus: 92, 139s., 151s., 323, 348s., 351s., 356s.
- et natura: 91s., 134; sola principia productiva (Scot.) 319s.; habent oppositos modos principiandi (Scot.) 319s.
- libera: voluntas liberior quae a rectitud. declinare nequit (Ans.) 332; 129, 319, 331-345; l. ad oppositos (Scot.) 134; non l. respectu omnium 345.
- Vox 10; ex institutione instituentis 8, 194, 299, 482.
- Vulgus, et usus vocab. 145.

INDEX GENERALIS

INTRODUCTIO	5*
-----------------------	----

1. Scriptum Guillelmi de Ockham et Commissio Pontificia	6*
2. Codices Manuscripti et Textus Praesentis Voluminis	9*
3. Ockham et Scotus	14*
4. Ockham apud Auctores Aequales	16*

DISTINCTIO QUARTA

Q. 1. Utrum haec sit concedenda: Deus generat Deum	3
Q. 2. Utrum haec sit concedenda: Deus est Pater et Filius et Spiritus Sanctus	18

DISTINCTIO QUINTA

Q. 1. Utrum essentia divina generet vel generetur .	25
Q. 2. Utrum Filius generetur de substantia Patris .	48
Q. 3. Utrum essentia sit terminus formalis generationis	66

DISTINCTIO SEXTA

Q. Un. Utrum Pater genuit Filium natura vel voluntate	84
---	----

DISTINCTIO SEPTIMA

- Q. 1. Utrum potentia generandi in Patre sit aliquid absolutum vel respectivum 98
- Q. 2. Utrum absolutum sub ratione essentiae vel sub ratione aliqua attributali sit potentia generandi . 133
- Q. 3. Utrum potentia generandi possit communicari Filio a Patre 148

DISTINCTIO OCTAVA

- Q. 1. Utrum simplicitati divinae repugnat esse in aliquo genere praedicamentali 155
- Q. 2. Utrum aliquod simpliciter simplex possit esse in genere 182
- Q. 3. Utrum omne genus dividatur in suas species per differentias constitutivas specierum et divisivas ipsius 200
- Q. 4. Utrum genus et differentia importent eandem rem primo 220
- Q. 5. Utrum Deus possit definiri definitione non data per additamentum 248
- Q. 6. Utrum in omni definitione completissima debeant poni omnes differentiae essentiales cum genere primo generalissimo 251
- Q. 7. Utrum solus Deus sit immutabilis 258

DISTINCTIO NONA

- Q. 1. Utrum Filius vere generetur a Patre 261
- Q. 2. Utrum generatio in divinis sit univoca vel aequivoca 276
- Q. 3. Utrum generatio Filii sit aeterna 292

DISTINCTIO DECIMA

- Q. 1. Utrum voluntas sit principium productivum Spiritus Sancti 317
- Q. 2. Utrum Spiritus Sanctus libere producat 330

DISTINCTIO UNDECIMA

- Q. 1. Utrum Spiritus Sanctus procedat a Patre et Filio 345
- Q. 2. Utrum Spiritus Sanctus posset distingui a Filio si ab eo non procederet 361

DISTINCTIO DUODECIMA

- Q. 1. Utrum Pater et Filius sint unum principium spirans Spiritum Sanctum 373
- Q. 2. Utrum Pater et Filius spirent Spiritum Sanctum in quantum sunt unum vel in quantum sunt distincti 390
- Q. 3. Utrum Pater et Filius spirent omnino uniformiter Spiritum Sanctum 407

DISTINCTIO DECIMA TERTIA

- Q. un. Utrum generatio Filii sit spiratio Spiritus Sancti 413

DISTINCTIO DECIMA QUARTA

- Q. 1. Utrum Spiritui Sancto competat duplex processio 424
- Q. 2. Utrum Spiritus Sanctus detur in propria persona vel tantum secundum dona sua 429

DISTINCTIO DECIMA QUINTA

- Q. un. Utrum quaelibet persona possit mittere et mitti 433

DISTINCTIO DECIMA SEXTA

- Q. un. Utrum divina persona visibiliter mittatur . . 437

DISTINCTIO DECIMA SEPTIMA

- Q. 1. Utrum praeter Spiritum Sanctum necesse sit ponere caritatem absolutam creatam, animam formaliter informantem 440
- Q. 2. Utrum actus voluntatis posset esse meritorius sine caritate formaliter animam informante . . . 467
- Q. 3. Utrum omni actui meritorio caritas creata praesupponatur 475
- Q. 4. Utrum caritas possit augeri 479
- Q. 5. Utrum caritas praesexistens remaneat in fine augmentationis 484
- Q. 6. Utrum in augmentatione caritatis aliquid realiter differens a priori sibi adveniat 495
- Q. 7. Utrum in augmentatione caritatis illud quod additur sit eiusdem speciei specialissimae cum caritate praecedente 519
- Q. 8. Utrum sit dare summam caritatem cui repugnet augmentari 546

DISTINCTIO DUODEVIGESIMA

- Q. un. Utrum donum dicat proprietatem personalem Spiritus Sancti 568

INDICES

1. Bibliothecae et manuscripta	583
2. Auctores et scripta ab Ockham et ab editore allegata	583
3. Doctrina	587
4. Index generalis	606

THEOLOGY LIBRARY
CLAREMONT

440076

THEOLOGY LIBRARY
CLAREMONT, CALIF.

Bx

1749

W54

1967

v. 3

**THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA**

440076

DEMCO

